LÉTÜNK

TÁRSADALOM, TUDOMÁNY, KULTÚRA

1990:

A HATALOM ÚJRAFELOSZTÁSA JUGOSZLÁVIÁBAN

PRERASPODELA VLASTI U JUGOSLAVIJI

REDISTRIBUTION OF POWER IN YUGOSLAVIA

2–3

1990

LÉTÜNK

TÁRSADALOM, TUDOMÁNY, KULTÚRA

XX. évfolyam, 2–3. szám, 1990. március–június

FORUM KÖNYVKIADÓ, ÚJVIDÉK

KIADJA A FORUM KÖNYVKIADÓ

A Forum Könyvkiadó Kiadói Tanácsa
Dr. Bányai János
Bognár Antal
Mgr. Bordás Győző
Dr. Bori Imre
Dudás Károly
Fehér Ferenc
Fehér Kálmán
Gion Nándor
Gobby Fehér Gyula
Illés Lajos
Maurits Ferenc
Minda Tibor
Dr. Móra András, a Tanács elnöke
Szabó Zoltán
Tóbiás László
Tolnai Ottó

Szerkesztőbizottság
Árokszállási Borza Gyöngyi szerkesztő
Dr. Gabrić-Molnár Irén
Dr. Hódi Sándor
Dr. Jung Károly
Mgr. Losoncz Alpár
Dr. Rehák László fő- és felelős szerkesztő
Dr. Szórád György
Dr. Várady Tibor

Szerkesztőségi titkár
Terényi Zsófia

Műszaki szerkesztő
Illés Lajos

Készült a Forum Nyomdában, Újvidéken
A szám kézirata nyomdába érkezett 1990. május 10-én
Megjelent 1990. június 30-án
YU ISSN 0350-4158

TARTALOM

Alain Lipietz — Az adósságprobléma, Európa integrációja és a világválság új szakasza 165
Paul Phillips — Az adósságválság és a kelet-európai változások 181
Žarko Puhovski — A jogállam igényének etikai megalapozása 189
Hódi Sándor — Túlfűtött azonosságtudat: a nacionalizmus 206

DOKUMENTUM

Papp Imre — Többpártrendszer lépésről lépésre 222
Dragoslav Grujić — Szövetségi és köztársasági törvényes rendelkezések a politikai szerveződés szabadságáról 226

Tagolódó politikai színtér (I. rész)

Előszó (magyar, szerbhorvát és angol nyelven) 234
Bosznia-Hercegovina Szocialista Ifjúsági Szövetsége (Szarajevó) 244
(Savez socijalističke omladine Bosne i Hercegovine)
Demokrata Alternatív Mozgalom (Titograd) 258
(Demokratska alternativa)
Demokrata Fórum 261
(Demokratski forum)
Demokrata Földműves-Környezetvédő Párt (Belgrád) 265
(Demokratska zemljoradnička-ekološka stranka)
Demokrata Megújhodási Mozgalom (Belgrád) 270
(Pokret za demokratsku obnovu)
Demokrata Párt (Belgrád) 279
(Demokratska stranka)
Demokrata Szabadságpárt (Belgrád) 297
(Demokratska stranka slobode)
Denacionalizációs Egyesület (Split) 300
(Udruženje za denacionalizaciju)
(Az) Emberi Jogok Macedóniai Fóruma (Szkopje) 305
(Форум за човекови права на Македонија)
Fennmaradás Környezetvédő Egyesület (Szkopje) 311
(Еколошко друштво „Опстанак“)
Független Újságíró Egyesület (Újvidék) 316
(Nezavisno društvo novinara)
Horvát Demokrata Közösség (Zágráb) 318
(Hrvatska demokratska zajednica)
Horvátországi Magyar Néppárt (Vörösmart) 329
(Madžarska narodna stranka Hrvatske)
Horvát Parasztpárt (Zágráb) 330
(Hrvatska seljačka stranka)

Horvát Szociálliberális Szövetség (Zágráb) 333
(Hrvatski socijalno-liberalni savez)
(A) Jugoszláv Demokrata Kezdeményezés Egyesülete 336
(Udruženje za jugoslovensku demokratsku inicijativu – UJDI)
Jugoszláv Munkáspárt (Belgrád) 339
(Radnička partija Jugoslavije)
Jugoszláv Önálló Demokrata Párt (Vojnić) 344
(Jugoslovenska samostalna demokratska stranka)
Jugoszláv Szociáldemokrata Szövetség 349
(Socijaldemokratski savez Jugoslavije)
Jugoszláv Szövetség 356
(Jugoslovenski savez)
Kosovo Demokrata Szövetsége 361
(Lidhja Demokratike e Kosoves – Demokratski savez Kosova)
Liberális Párt – Valjevo 363
(Liberalna stranka – Valjevo)
Népi Demokrata Alternatív Mozgalom 367
(Narodna demokratska alternativa)
Ősz Párducok – Nyugdíjasok Pártja (Maribor) 372
(Sivi panterji – Stranka upokojencev)
Radikális Néppárt (Belgrád) 376
(Narodna radikalna stranka)
(A) Ruszinok és Ukránok Jugoszláv Szövetsége 381
(Союз Руснацох и Українцох Югославиї Savez Rusina i Ukrajinaca Jugoslavije)
Szerb Megújhodási Mozgalom (Belgrád) 390
(Srpski pokret obnove)
Szocialista Szövetség – A Horvátországi Szocialisták Szövetsége (Zágráb) 408
(Socijalistički savez – Savez socijalista Hrvatske)
(A) Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége (Ada) 416
(Demokratska zajednica vojvođanskih Mađara)
Zöldek Környezetvédelmi Mozgalom (Szarajevó) 422
(Ekološki pokret „Zeleni")
Zöld Párt (Belgrád) 430
(Zelena stranka)

*

Szerkesztőségi közlemény 434

SADRŽAJ

Alen Lipic — Problem zaduženosti, evropska integracija i nova faza svetske krize 165

Pol Filips — Kriza zaduženosti i istočnoevropske promene 181

Žarko Puhovski — Etičko utemeljenje zahteva za pravnom državom 189

Šandor Hodi — Nacionalizam kao prenaglašena svest o identitetu 206

DOKUMENTI

Imre Pap — Korak po korak ka višestranačkom sistemu 222

Dragoslav Grujić — Savezne i republičke zakonske regulative o slobodi političkog udruživanja 226

Raslojavanje političke scene (I deo)

Predgovor (na mađarskom, srpskohrvatskom i engleskom jeziku) 240

Savez socijalističke omladine Bosne i Hercegovine (Sarajevo) 244

Demokratska alternativa (Titograd) 258

Demokratski forum (Beograd) 261

Demokratska zemljoradnička-ekološka stranka (Beograd) 265

Pokret za demokratsku obnovu (Beograd) 270

Demokratska stranka (Beograd) 279

Demokratska stranka slobode (Beograd) 297

Udruženje za denacionalizaciju (Split) 300

Forum za ljudska prava Makedonije (Skopje) 305 (Форум за човекови права на Македонија)

Ekološko društvo „Opstanok" (Skopje) 311 (Еколошко Друштво „Опстанак")

Nezavisno društvo novinara (Novi Sad) 316

Hrvatska demokratska zajednica (Zagreb) 318

Mađarska narodna stranka Hrvatske (Zmajevac) 329 (Horvátországi Magyar Néppárt)

Hrvatska seljačka stranka (Zagreb) 330

Hrvatski socijalno-liberalni savez (Zagreb) 333

Udruženje za jugoslovensku demokratsku inicijativu – UJDI 336

Radnička partija Jugoslavije (Beograd) 339

Jugoslovenska samostalna demokratska stranka (Vojnić) 344

Socijaldemokratski savez Jugoslavije 349

Jugoslovenski savez 356

Demokratski savez Kosova 361 (Lihja Demokratike e Kosoves)

Liberalna stranka – Valjevo 363
Narodna demokratska alternativa 367
Sivi panteri – Stranka penzionera (Maribor) 372
(Sivi panterji – Stranka upokojencev)
Narodna radikalna stranka (Beograd) 376
Savez Rusina i Ukrajinaca Jugoslavije 381
(Союз Руснацох и Українцох Югославиї)
Srpski pokret obnove (Beograd) 390
Socijalistički savez – Savez socijalista Hrvatske (Zagreb) 408
Demokratska zajednica vojvođanskih Mađara (Ada) 416
(A Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége)
Ekološki pokret „Zeleni" (Sarajevo) 422
Zelena stranka (Beograd) 430

*

Saopštenje redakcije 434

CONTENTS

Alain Lipietz — The Debt Problem, European Integration and the New Phase of World Crisis 165
Paul Phillips — The Debt Crisis and Change in Eastern Europe 181
Žarko Puhovski — Ethical Grounds for the Claim to the Rule of Law 189
Sándor Hódi — Overheated Identity Consciousness: Nationalism 206

DOCUMENTS

Imre Papp — Towards the multi-party system, gradually 222
Dragoslav Grujić — Federal and Republican Legal Regulations on the Freedom of Political Organization 226

Decomposing Political Scene (Part I)

Preface (in Hungarian, Serbo-Croatian and English) 242
Union of Socialist Youth of Bosnia and Hercegovina (Sarajevo) 244
(Savez socijalističke omladine Bosne i Hercegovine)
Democratic Alternative Movement (Titograd) 258
(Demokratska alternativa)
Democratic Forum 261
(Demokratski forum)
Democratic Agricultural-Ecological Party (Belgrade) 265
(Demokratska zemljoradnička-ekološka stranka)
Democratic Revival Movement (Belgrade) 270
(Pokret za demokratsku obnovu)
Democratic Party (Belgrade) 279
(Demokratska stranka)
Democratic Freedom Party (Belgrade) 297
(Demokratska stranka slobode)
Assotiation for Denationalization (Split) 300
(Udruženje za denacionalizaciju)
Human Rights Forum of Macedonia (Skopje) 305
(Форум за човекови права на Македонија)
Ecological Union „Survival" (Skopje) 311
(Еколошко друштво „Опстанак")
Independent Journalists' Union (Novi Sad) 316
(Nezavisno društvo novinara)
Croatian Democratic Community (Zagreb) 318
(Hrvatska demokratska zajednica)
Hungarian People's Party of Croatia (Zmajevac) 329
(Horvátországi Magyar Néppárt)

Croatian Peasants Party (Zagreb) 330
(Hrvatska seljačka stranka)
Croatian Social-Liberal Alliance (Zagreb) 333
(Hrvatski socijalno-liberalni savez)
Union for Yugoslav Democratic Initiation – UYDI 336
(Udruženje za jugoslovensku demokratsku inicijativu – UJDI)
Yugoslav Workers' Party (Belgrade) 339
(Radnička partija Jugoslavije)
Yugoslav Independent Democratic Party (Vojnić) 344
(Jugoslovenska samostalna demokratska stranka)
Yugoslav Social Democratic Alliance 349
(Socijaldemokratski savez Jugoslavije)
Yugoslav Alliance 356
(Jugoslovenski savez)
Democratic Alliance of Kosovo 361
(Linja Demokratike e Kosoves)
Liberal Party – Valjevo 363
(Liberalna stranka – Valjevo)
People's Democratic Alternative Movement 367
(Narodna demokratska alternativa)
Grey Panthers' – Pensioners' Party (Maribor) 372
(Sivi panterji – Stranka upokojencev)
People's Radical Party 376
(Narodna radikalna stranka)
Yugoslav Alliance of Ruthenians and Ukrainians 381
(Союз Руснацох и Українцох Югославиї)
Serbian Revival Movement (Belgrade) 390
(Srpski pokret obnove)
Socialist Alliance – Socialists' Alliance of Croatia (Zagreb) 408
(Socijalistički savez – Savez socijalista Hrvatske)
Hungarians' Democratic Community of Voivodina (Ada) 416
(A Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége)
Ecological Movement of „The Greens" (Sarajevo) 422
(Ekološki pokret „Zeleni")
Green Party (Belgrade) 430
(Zelena stranka)

*

Announcement of the Editorial Board 434

Original scientific paper

Alain Lipietz

AZ ADÓSSÁGPROBLÉMA, EURÓPA INTEGRÁCIÓJA ÉS A VILÁGVÁLSÁG ÚJ SZAKASZA*

A piac összeomlása 1987 októberében és 1989-es megrázkódtatása arra engedett következtetni, hogy az 1929-es válság megismétlődésére van kilátás. Amikor a piac helyreállt, megkönnyebbült kiáltást lehetett hallani: „A válságnak vége!" Valójában a válság már több mint tizenöt éve tart. Az USA-ban a választási év csak elodázta a problémákat és jelenleg sok nehézséggel terhes, új szakaszba lépünk. Egy jól ismert, Gramscitól származó megállapítás szerint: válság az, amikor a régi haldoklik, de az új képtelen megszületni. „Régi" az a gazdasági berendezés, amely a koreai háború és a Pax Americana égisze alatt a fejlett kapitalista országok számára addig példátlan növekedést tett lehetővé. Ez a rend mostanra összeomlott, s már megkezdődött – próbálkozások és tévedések során át – egy új fejlődési modell, egy új nemzetközi rend keresése. Az 1987-es gazdasági válság pusztán csak rávilágított azokra az akadályokra, amelyek illuzórikussá tették a korábbi megoldási kísérleteket. Más szóval, a válság negyedik szakaszának kezdetét jelezte, melynek kontúrjai még bizonytalanok.

A válság kettős eredete

A háború utáni korszak sikerei két pilléren nyugodtak.[1] Egyrészt a kapitalista hátországokban többé-kevésbé megszilárdult a gépesítésen és a sajátos munkaszervezésen alapuló fejlődési modell, a taylorizmus és nagyon gyors hasznot eredményezett a termelékenység területén. Másrészt, ez a haszon részben felosztásra került a bérből élő népesség körében, a kollektív szerződések és a jóléti állam intézményeinek szoros hálózatán keresztül. Ezt, a néha fordizmusnak[2] is nevezett modellt a belföldi fogyasztás növekedése is alátámasztotta. A nemzetközi kereskedelem szintén növekedett, bár jóval lassabban, s így az 1960-as években az export és a belföldi termelés aránya minden idők legalacsonyabb szintjére esett vissza. Vitathatatlan termelési elsőbbségének köszönhetően az

* Megjelent a New Left Review 178. számában (1989. november–december), New Left Review Ltd., London (37–50).

USA az összes többi országot arra kényszerítette, hogy a dollárt univerzális fizetési eszközként ismerje el.

A hatvanas évek vége felé ez a rend felbomlott, mivel a taylorista munkaszervezésről – amely a termelőktől megvonta a termelési folyamat megszervezésébe és javításába való beleszólás jogát – bebizonyosodott, hogy egyre irracionálisabb. Az egyszerű emberek egyre hangosabb tiltakozása közepette a mérnökök és technikusok csak még költségesebb beruházásokkal tudták megállapítani a termelékenység növekedési ütemének csökkenését. Ez a profitráták csökkenését eredményezte, ami aztán a beruházások csökkenéséhez, a munkanélküliség növekedéséhez és a jóléti állam válságához vezetett. Röviden, ez „kínálati" válság volt, vagy marxista kifejezéssel élve „klasszikus válság", melyet a tőke szerves összetételének növekedése és a csökkenő profitráta eredményezett.[3]

Ugyanakkor a multinacionális vállalatok termelő apparátusukat más kontinensekre telepítették, hogy tekintélyes megtakarításokkal növeljék a termelékenységet és a termelést alvállalkozásban számos harmadik világbeli országnak adták, ily módon próbálva helyreállítani a jövedelmezőséget. A következő évtizedekben ezek lettek az „újonnan iparosodó országok" („newly industrializing countries" – NIC). A világkereskedelem sokkal gyorsabban kezdett növekedni, mint az egyes országok belső piaca és a kormányok egyre kevésbé foglalkoztak a kereslet és a kínálat területén egyaránt megnyilvánuló növekedés szabályozásával.

A hármas pólus – az USA, Nyuga-Európa és Japán – egyenlő és konkurens erővé vált. Az 1973-as olajsokk felgyorsította a nemzeti gazdaságok veszélyes összekapcsolódását azzal, hogy mindegyiket arra kényszerítette, hogy exportáljon, s ily módon fizessen az olajért, mely aztán a „keresleti válság" kialakulásához vezetett.

Az első szakaszban, 1973–1979-ig, a régi „keresletirányítás" receptje tovább élt, mivel a szakszervezetek, kormányok és nemzetközi szakértők igyekeztek fenntartani a régi rendszert. Az egyesült államokbeli Federal Reserve Banknak az eurodollár-tartalékok növelésére irányuló lépése lehetővé tette, hogy elhalasszák a belső tartalékok kiegyenlítését és kifizessék az OPEC többleteit. Ezek a dollárok az újonnan iparosodó országokhoz kerültek, amelyek hiteleket vettek fel abban a reményben, hogy kiegyenlíthetik adósságaikat az északra irányuló export segítségével, ahol a fogyasztás, bár felére csökkent tempóban, de továbbra is növekedett. A Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD), a Háromoldalú Bizottság és a hét legnagyobb kapitalista ország vezetői gondoskodtak róla, hogy minden egyes pólus felváltva szolgáljon a világkereslet mozgatójaként.

A „kínálati" válság elhanyagolása azonban azt jelentette, hogy a világkeresletnek ez a közös erővel történő irányítása semmiféle látványos áttörést nem eredményezett. A jövedelmezőség tovább csökkent és a társadalmi konfliktusok képtelenek voltak megakadályozni az újraelosztásra váró haszon inflációs megsemmisülését. A kiegyensúlyozatlan gazdálkodást folytató vállalatok finanszírozására szánt dollártartalékok növekedésével egyidejűleg a dollár értéke zuhant, s tulajdonosaik az NSZK-márka és más valuták felé fordultak.

1979 a 180 fokos fordulat éve volt a szakértők és a kormányok számára egyaránt, akik úgy látván, hogy a „keresletirányítás" segítségével lehetetlen továbbra is fenntartani a növekedést, elhatározták, hogy helyreállítják a hitelezők bizalmát, akiknek a tőkéje kezdett elúszni. Megszigorították a hitelfeltételeket, hogy megszabaduljanak a fizetésképtelen vállalatoktól, s előnyben részesítették azokat a vállalatokat, amelyek versenyképesnek ígérkeztek. A kollektív szerződéseket és a jóléti államot „lebontották", ily módon igyekezvén helyreállítani a nyereséget, s ezáltal a befektetéseket. A dzsungel átszervezésével a „természetes kiválasztódás" fog előtérbe kerülni, s a piac láthatatlan keze majd megoldást talál a válságra. A válságnak ez a második, monetáris fázisa, melyet a Federal Reserve Bank vezetett, három évig tartott és 1982 nyarán éppen hogy csak sikerült megállni a szakadék szélén. Az amerikaiakra mért takarékossági intézkedések kétségtelenül helyreállították a dollár hegemóniáját, de csak egy 1930 óta példátlan recesszió árán. Az összes többi kapitalista országnak is követnie kellett ezt a vonalat, mivel ki kellett egyenlíteniük – egymással rivalizáló recessziók útján – kereskedelmi számláikat és meg kellett akadályozniuk, hogy megtakarításaikat elvigyék a nagyon magas kamatlábak. A NIC-ek (újonnan iparosodó országok) nagyon nehéz helyzetbe kerültek, amikor piacok nélkül találták magukat, éppen akkor, amikor adósságaik a legnagyobbak voltak.

A harmadik fázisban egyfajta középútnak lehettünk tanúi. A Federal Reserve részben megnyitotta a hitelek zsilipjeit, miközben az USA költségvetési hiánya megindította a belső keresletet. Az Egyesült Államok egy lassú, expanziós szakaszba lépett, s maga után vonta a világ többi részét is. De számos olyan okból, melyeket fontos megértenünk, ez nagyban különbözött a carteri évek expanziójától. Amint az első szakasz véget ért, két iskola jött létre és dolgozta ki politikáját a kínálati válság leküzdésére. Az ipari vállalatok egy része, különösen az USA-ban, Nagy-Britanniában és Franciaországban arra törekedett, hogy radikálisan csökkentse a munkaerő-költségeket oly módon, hogy megszüntették az alkalmazási biztonságot, a termelést a harmadik világba irányították és fokozták az automatizálást. Ez nevezhető a „rugalmas–liberális modell"-nek. Mások, főként Japánban, Skandináviában és az NSZK és Olaszország egyes területein, egy új „társadalmi szerződés" mellett döntöttek, amelyet magában a gyárrészlegben kell megtárgyalni, akár kollektív alapon (l. Svédország), akár individuálisabb jelleggel (l. Japán). A bérből élőket felszólították, hogy csatlakozzanak a minőségért és a termelékenységért folyó harchoz. Hasonló módon megerősítették a vállalatok és az egyetemek közötti partnerkapcsolatokat nemzeti vagy regionális szinten (l. Emiglia-Romagna). Ez nevezhető a „tárgyalásos részvétel modell"-jének.[4]

1. számú táblázat

Kiúttalanság a válságból az Egyesült Államokban

Ciklus	1948–66	1966–73	1973–79	1979–86
Profitráta	8,9	7,0	5,5	5,9
Beruházási ráta	**3,6**	4,4	3,5	2,9
Munkanélküliség	**5,2**	4,6	6,8	8,0

Ciklus	1948–66	1966–73	1973–79	1979–86
Termelékenység	**2,6**	1,8	0,5	0,9
GNP (bruttó nemzeti termék)	**4,4**	3,2	2,6	2,0
Reálbér	**2,6**	2,1	0,4	0,0

Az első három sor átlagos ciklikus rátát (%) mutat, a következő három sor pedig átlagos évenkénti növekedési rátát (%).
Forrás: J. Bowles, D. Gordon, T. Weiskopf tanulmánya, melyet az Amerikai Gazdasági Társaság (American Economic Association) 1987-es, Chicagóban tartott konferenciáján olvastak fel.

A második iskola politikájának viszonylagos sikere nyilvánvalóvá vált rögtön a második szakasz elején, amely az Amerika hanyatlását mutató 1. számú táblázatról leolvasható. 1980-ra Japán termelékenysége a termelés legnemzetközibb területein (gépkocsigyártás, elektronika) megelőzte az Egyesült Államokét. Amikor működésbe lépett a harmadik szakasz, az elvesztett versenyképesség, a növekvő költségvetési hiány és a túlértékelt dollár együttesen az USA kereskedelmi deficitjének ugrásszerű növekedését mozdították elő. Ezt a deficitet nem egyre több dollár kibocsátásával finanszírozták – és ez a második különbség a carteri évekhez képest –, hanem oly módon, hogy az államkincstár kölcsönöket vett fel a többlettel rendelkező országoktól (NSZK, Japán).

A harmadik különbség az volt, hogy a fegyverkezési kiadások és adók csökkentése okozta fellendülés munkahelyek millióit teremtette meg az Egyesült Államokban. De a kollektív szerződések és szociális transzferek szoros hálózatának hiányában ezek az állások rosszul fizetettek és könnyen megszüntethetők voltak, s az itt dolgozók a középosztály elhullajtott morzsáiból éltek.[5] A közösségi alkalmazottak nagy száma – parkolóőrök, golfütővivők és gyorsbüfé-alkalmazottak – hangsúlyozottan az „1980-as évek Brazíliája" képet festik az USA-ról. A harmadik „világiasodás" során az amerikai gazdaság – beleértve az ipart is – kétségtelenül fellendült ugyan, de az egyre dráguló hitelek segítségével.

Ami a fejlődő országokat (NIC) illeti, azok továbbra is a dollárzónához kötődnek. Fejlődésük azonban a harmadik szakaszban élesen differenciálódott. Azoknak, melyek kockáztattak és az exportszektort fejlesztették, önellátásra törekedvén az élelmiszer-termelés területén és felfejlesztették az importot helyettesítő ipari tevékenységet (Dél-Korea, Tajvan), azoknak sikerült kihasználniuk az amerikai piac növekedését és eredményes lépéseket tettek adósságuk kiegyenlítésére.[6] De azok, amelyek azért vettek fel kölcsönöket, hogy a jövedelmezőség szempontjából és társadalmi hasznosság tekintetében is kétséges vállalkozásokat finanszírozzanak, fulladozni kezdtek az új körülmények közepette még akkor is, ha pozitív kereskedelmi mérleggel rendelkeztek (Brazília: 12–14 milliárd dollár évente), amely az iparosodott országokba történő nettó többletátvitelként értelmezhető.

A válság lényege

A harmadik szakasz végén a világhelyzet a következőképp ábrázolható: Washington fejlett haditechnikát rendel a nyugati partvidéken található vállalatoktól. Ezek a vállalatok nyugatnémet szerszámgépeket vásárolnak, mérnöke-

ik japán gépkocsikat vagy koreai mikrokomputereket vesznek és borravalót adnak a „közösségi alkalmazottaknak", akik aztán brazil cipőt vásárolnak. A szövetségi kormány, mivel a számláit a befolyt adókból képtelen kiegyenlíteni, újra kölcsönveszi a hiányzó dollárokat oly módon, hogy kincstárkötvényeket ad el a japán és német exportőröknek.

1987-ben az USA kereskedelmi deficitje 160 milliárd dollár volt, míg Japán többlete 96 milliárd (50 milliárd az USA-val szemben), az NSZK-é 65 milliárd dollár, az OPEC-államoké 26 milliárd dollár, az OPEC-en kívüli fejlődő országoké 36 milliárd dollár. Az utóbbiak folyó mérlege azonban (az adósságtörlesztéseket beleértve) mínusz 12 milliárd dollár. Az ázsiai „Négy Sárkány" fizetési mérlege 30 milliárd dolláros többletet mutatott az USA-val szemben, beleértve az adósságtörlesztéseket és a 22 milliárd dolláros deficitet is Japánnal szemben.

Az amerikai bankoknak növelniük kellett a reálkamatlábakat ahhoz, hogy megtérüljenek a harmadik világ be nem hajtható adósságai. A Federal Reserve hasonló lépéseket tett, hogy magához vonzza a többlettel rendelkező országok megtakarításait. A kamatlábak növekedése azonban megfullasztotta a gazdasági növekedést az egész világon. Amikor 1987-ben a németek és az amerikaiak között nézeteltérés támadt a kamatlábakat illetően, ez elég volt a beruházóknak ahhoz, hogy – most már az egyensúlyhiány tudatában – siessenek újra eladni részvényeiket. Ennek eredménye volt a tőzsdekrach.

Bizonyos borúlátó előrejelzésekkel ellentétben, a krachnak gyakorlatilag semmiféle hatása nem volt a „reálgazdaságra", mégpedig két okból. Először is, a befolyásos pénzügyi körök úgy reagáltak az egész világon, hogy új pénzzel árasztották el a pénzpiacokat. Másodszor, nem csökkentették az USA-adminisztráció pénzügyi deficitjét.[7] Ily módon a makrogazdaság konfigurációja 1988-ban szinte teljesen ugyanolyan volt, mint 1978-ban: költségvetési és monetáris gyengeség. A monetarizmusnak befellegzett, az expanzió biztosítva volt, de újra az infláció visszatérése fenyegetett. És természetesen továbbra is fennállt a világszámlák kiegyenlítetlensége, az USA deficitje pedig 10 milliárd dollárnál állapodott meg. 1988 folyamán a megoldást választási okokból egyszerűen halogatták, háttérben a növekvő kamatlábakkal. Tény az, hogy a válság negyedik szakaszára „jó" megoldást találni nagyon nehéz feladat.

A rövidlátó megoldás, melyet az ortodox közgazdászok és aktív politikusok javasolnak nem más, mint a számlaegyenlegek gyors orvoslása. „A harmadik világ és az USA vessenek véget annak, hogy a lehetőségeiket meghaladó módon élnek!" – így szól a refrén. „Vissza kell fizetniük az adósságukat. Amint ezt megteszik, a kamatlábak csökkenni fognak, s hamarosan talpra áll a gazdaság." De ez nem más, mint a válság mibenlétének teljes félreértése. A harmadik szakasz végén már nagyjából kibontakoznak a kínálati válság megoldásának körvonalai. Többé-kevésbé pozitív módon – azaz a bérből élők számára többé-kevésbé előnyösen vagy hátrányosan, az NSZK és Japán által követett „részvételi modell", vagy az USA-ban és Nagy-Britanniában elfogadott „rugalmas-liberális modell" eredményeként – a vállalatok ismét kielégítő jövedelemszerzési lehetőségekhez jutottak. A szűk keresztmetszet most már teljes egészében a kereslet oldalán található. A hitelezők támasztotta felhalmozódott követelések a

jövőbeli termeléssel szemben arra fogják kényszeríteni a világ nagy részét (a harmadik világot és az USA-t), hogy takarékossági intézkedéseket foganatosítsanak, melyek azzal, hogy visszafogják a világgazdaságot, lehetetlenné teszik az adósságok visszafizetését. Hadd magyarázom meg!

A probléma egyszerűen az, hogy az adósság visszafizetéséhez „nettó fizetési többletet" kell elérni, azaz kereskedelmi többletet az adósságrendezésen felül. Jedlicki 1984-es számításai szerint a harmadik világnak ahhoz, hogy (akkori) 600 milliárd fontot kitevő adósságát tíz éven belül kiegyenlítse, évi 124 milliárd fontos pozitív kereskedelmi mérleget kellene felmutatnia. Az utóbbi adat durván megegyezik az USA évi kereskedelmi deficitjének teljes összegével és ezt szükséges lett volna félretenni a harmadik világból származó importok fedezésére. Ez nem történt meg – Nyugat-Európa és Japán szerencséjére. Ma a harmadik világ adósságállománya több mint 1000 milliárd font és az USA évi deficitje meghaladja a 150 milliárd fontot; az évtized végére az USA külső adósságállománya megegyezik majd a harmadik világéval. Ezt a helyzetet a világ pénzügyi rendszere tovább már nem tolerálhatja. Ha a két adósság kiegyenlítését követelik (drákóian szigorú intézkedések árán), akkor Nyugat-Európa és Japán kénytelen lesz elfogadni a több száz milliárd dollár körüli évi deficitet a világ többi részével szemben. (A KGST-országok ebben a játékban nem érintettek.) Ez katasztrofális lenne a foglalkoztatásra nézve, s a legvalószínűbb eredménye a totális káosz.

Az adósság devalorizációja

Amint a kérdést világméretekben vizsgáljuk – azaz a globális életszínvonal, a foglalkoztatási biztonság, a világbéke és a környezetvédelem szempontjából[8] –, a makrogazdaság logikája – akárcsak a 30-as években – az adósság maximális devalorizációját feltételezi. Más szóval, az adósság lehető legnagyobb részét el kell engedni. Ez a folyamat, amely már elkezdődött, egy sor etikai, technikai és politikai kérdést vet föl. Először lássuk az etikai problémákat. Az adósságok „hivatalos elengedése" a jövőbeni hitelek szempontjából a megbízhatóság problémáját vetné fel, különös tekintettel arra, hogy elképesztő ötletnek tűnhet olyan hiteleket elengedni, amelyeket rosszul használtak fel. Humanitárius meggondolások alapján a legszegényebb nemzetek adósságait kellene legelőször elengedni. De elengedjék-e a diktatúrák adósságait is? Vagy éppen ellenkezőleg, a fiatal demokráciák, mint Brazília és Argentína, megfelelő jutalmazásban részesüljenek-e? És a legrázósabb kérdés valamennyi közül is, hogy mi legyen az USA adósságaival. A legvalószínűbb végkifejlet: az adósság részleges elengedését össze kell kötni az exportáramlás oly módon történő átalakításával, hogy azok az USA és a harmadik világ egyenlegét előnyösen befolyásolják.

Most rögtön jegyezzük meg, hogy a dollárnak a márkával és a yennel szemben történő leértékelésével az USA megőrizte a növekedést és részlegesen helyreállította versenyképességét, de mindenekfölött felére csökkentette dollár dominálta adósságát. Ami a többi harmadik világbeli országokat illeti, azok már annyira csökkentették importjukat (gyakran igen súlyos társadalmi követ-

kezmények árán), hogy kereskedelmi mérlegük szinte kizárólag attól függ, hogy mit importálnak tőlük a fejlett országok. Ezen országok számára az egyetlen megoldás az adósság devalorizációja, amit a hitelezők már elfogadtak, de melynek implikációit még törvénybe kell iktatni az adósok számára. Valójában, amikor a bankok az adósságok szürkepiacához fordulnak, akkor a devalorizációt a *bankközinek* nevezett tranzakciók során veszik tekintetbe. De még olyan tranzakciók esetén is, mikor az adósságot törzsrészvényekre vagy a *bankok és az adósok közötti* adósságlevelekre váltják, ritkán fogalmazódik meg egyértelműen, hogy a de jure adósnak nem kell a továbbiakban megfizetnie azt, amit a hitelező de facto veszteségnek könyvel el.

Ami az adósságelengedés „technikai" problémáját illeti, ennek természetesen a hitelező fennmaradása vonatkozásában van szerepe. Mi történik, ha a dollár újbóli esése, a kincstári kötvénypiac összeomlása és a harmadik világ adósságainak törlése miatt a devalorizáció általánossá válik? Amíg ezt a ma fiktívnek tekinthető tőkét arra használják, hogy a világ bankrendszerét fenntartsák, addig fennáll a veszély, hogy csődbe mennek a nagybankok és bekövetkezik a pénzügyi rendszer általános összeomlása. A komoly adósságok limitált és ellenőrzött devalorizációja megnyugtatja az ügyfeleket – a Boston Bank méretű nagybankok ezért élnek vele. De ugyanaz a jelenség veszélyessé válik, ha korlátlan és általános, ezért tiltott a Citibank számára. A régi adósságot új adósságra vagy adóslevélre váltani a szürkepiacon leszámítolási kamatlábbal lehetséges Bolívia esetében, de nem Brazília és Mexikó esetében.

Ezek a problémák a politikai kapcsolatokban is tükröződnek. 1988 vége óta az északi elemzők és politika-kreálók többsége belátta a harmadik világ adósságai elengedésének szükségszerűségét a makrogazdaság és a humánum szempontjából. Az adósságok csendes, óvatos elengedése máris folyamatban van. Ennek a többségnek azonban még rejtve kell maradnia, mert a globális adósságelengedés egyszerűen pénzügyi válsághoz vezetne. Még a leszámítolási kamatlábbal történő általános értékpapír-swap elképzelését sem tudná a világ elitje elfogadni az adósság sújtotta harmadik világ együttes nyomása nélkül, melyet az északi szakszervezetek és a nemkormányszintű szervezetek koalíciója is támogat. Csak ebben az esetben tudna az északi „rejtett többség" nyílt színre lépni.

Ilyen mozgatóerő azonban nem létezik, részben azért, mert délen az együttműködés hiánya tapasztalható és ami még rosszabb, az elitjükből hiányzik a meggyőződés. A jobboldali, sőt a középbalos kormányok is meglepő hajlandósága az adósságok visszafizetésére érthető, amennyiben tudjuk, hogy délen az erős elit frakcióknak (pénzügyi közvetítők, exportszektor stb.) valójában érdekük az adósság visszafizetése. Mi több, a nemfizetéssel járó politikai nehézségek gyakran az értelmiségiek fejében fogalmazódnak meg.[9] Ezek a nehézségek meglehetősen reálisak, de legyőzhetők, ha a dél összefog, kihasználja az északon található rejtőzködő többséget és konkrét alternatívával áll elő.

A harmadik világ adósságainak gyors és átfogó devalorizációja valójában csak akkor lehetséges, ha egy nemzetek feletti pénzügyi intézmény legvégső hitelezőként működve kompenzálja azokat a bankokat, amelyek leírják a behajthatatlan követeléseket. Ez ugyanakkor nagy jelentőséget ad a Különleges Lehí-

vási Jogok (SDR) kérdésének. Amennyiben ez valóságos pénz lenne és a Nemzetközi Valutaalap bocsátaná ki a Keynes által Bretton Woodsban[10] lefektetett alapelveknek megfelelően, az ilyen jogokat először kifizetetlen és kifizethetetlen adósságokkal lehetne helyettesíteni, majd később évente szétosztani a világ népességének növekvő szükségletei szerint. Ez végleges csapás lenne a dollár hegemóniájára, amely ennek következtében elveszítené kizárólagos világvaluta státusát. Egyáltalán, meddig kerülheti el az Egyesült Államok ezt a sorsot? Ez az a kérdés, amelyet az USA deficitjének kiigazítása felvet.

Az USA hegemóniájának a vége

Bármennyire is bosszantó látni, hogy az USA megússza azokat a takarékossági intézkedéseket, amelyeket a Nemzetközi Valutaalap oly könyörtelenül rótt a harmadik világ országaira, továbbra is tény az, hogy egy ilyen adósságkiigazításnak mindenáron meg kell akadályoznia, hogy recesszió következzen be az Egyesült Államokban. Ha másért nem, hát azért, mert a nőknek, feketéknek és a latinoknak – röviden: az egész „harmadik világ"-nak magán az USA-n belül – kellene megfizetnie ennek az árát. Hovatovább egy egyesült állomokbeli recesszió az ország importjának csökkenését is jelentené, ami kedvezőtlenül érintené mind Európát, mind Japánt, leginkább azonban a harmadik világ újonnan iparosodó országait, amelyeknek az USA a legjobb vásárlója.

A kettős cél tehát, úgy tűnik, a következő lenne: elengedni a harmadik világ adósságát és recesszió mentesen helyreállítani az egyensúlyt az USA és a kapitalista világ másik két pólusa között.[11] Washington először úgy próbálta meg helyreállítani az egyensúlyt, hogy a dollár 1985 szeptembere után történő leértékeléséről tárgyalt partnereivel (Plaza Egyezmény). De ez a megoldás egy sor ijesztő politikai és gazdasági problémához vezetett. Nemcsak hogy nem segítette elő az USA-deficit csökkenését a dollárzóna országai felé (innen Washington protekcionizmusa a harmadik világbeli szállítókkal, pl. Brazíliával szemben), hanem olyan kövekezménnyel is járt, hogy elsősorban a német és a japán hitelezők, látván dollár-követeléseik devalorizációját, ragaszkodtak ahhoz, hogy amerikai földön behajtható követelésekké konvertálják őket és magasabb kamatlábakat követeltek az USA kormányától vásárolt értékpapírok után. Most, jellemző módon nem több, mint néhány hétig tartják csak meg ezeket az értékpapírokat, mielőtt újra eladnák őket. A dollár elvesztette azt a képességét, hogy tartalék képzésére szolgálhasson.

Összegezve: az amerikai ipari hegemónia elvesztése a két Reagan-korszak előidézte helybentopogással egyetemben előrevetíti az amerikai pénzügyi hegemónia nyilvánvaló elvesztését. Washington és Bonn vitája, mely az októberi összeomlást kiváltotta, mintha csak az 1960-as évek brit minisztereinek a „zürichi gnómok"-ra szórt átkait visszhangozta volna a font sterling megingatásáért. Az elfolyó valuta nem maradhat univerzális fizetőeszköz.

Amerika kereskedelmi egyensúlyának recesszióméntes helyreállítása egy olyan leértékelési kísérlettel, mint amilyen az 1986–87-es volt, bizonytalan kimenetelű lenne és veszélyekkel teli a világ gazdasági stabilitása szempontjából.

A mind társadalmi, mind gazdasági szempontból előnyös megoldás természetesen az lenne, ha sikerülne fellendíteni az importot Nyugat-Európában, Japánban és természetesen a harmadik világban. Valójában az USA adminisztrációja már felismerte, hogy Európának és Japánnak mozgató szerepe van, amikor 1987-ben véglegesen visszalépett a reagani gazdaságpolitikától és belátta, hogy az USA számára a megváltás a versenytársai részéről megnyilvánuló keynesiánus politikában rejlik. Később még visszatérünk az ezzel a stratégiával járó nehézségekre. 1988–89-ben azonban a legjelentősebb lépéseket a harmadik világ adósságválságának területén tették.[13] Japán és az Egyesült Államok fokozatosan megáévá tette azt a francia álláspontot, hogy a fentebb már megvilágított humanitárius, ökológiai és makroökonómiai okokból ezeknek az adósságoknak a lehető legnagyobb részét ténylegesen el kell engedni. Mitterrand már magáévá tett egy két részből álló politikát: a legszegényebb országokkal szembeni állami követelések elengedését egy erősen leszámítolt adóslevél-swappal, melyet a Különleges Lehívási Jogok (SDR) finanszíroz, valamint magánhiteleket irányít Mexikó, Brazília és más „közepesen szegény" országok felé.[14] Nyilvánvaló, hogy Franciaország azért vállalta a kezdeményezést, mert saját külső elszámolása világszinten egy „laza" keynesiánus politikától függött. Ráadásul a szocialistákra nyomást gyakoroltak a zöldek, az alternatívok és a kommunisták aktivistái is.

1988-ban a torontói gazdasági csúcstalálkozón az NSZK és Nagy-Britannia monetáris ortodoxiájának ellenére elfogadták a francia terv egyik részét. A másik része azonban továbbra is fontos elintézetlen kérdés maradt. Ugyanazon év végén Japán elfogadta az értékpapír-swapról szóló elgondolást és felajánlotta, hogy saját yen többleteivel segíti az általa kiválasztott harmadik világbeli országokat ennek finanszírozásában. Ez az álláspont sokban hasonlított a Marshall-tervhez: egy újonnan hegemóniára szert tett ország segíti jövendő vásárlóit a saját fizetőeszköze segítségével. A nagy fordulópont azonban 1989-ben következett be a Brady-nyilatkozattal, amikor az USA kormányzata is elfogadta a franciák „közepesen szegény országok"-ra vonatkozó tervezetének első aspektusát. Most már elfogadottá lett, hogy az adósoknak nem kell megfizetniük a magánadósságokat, mivel erre drámai következmények nélkül képtelenek lennének. De Brady nem tette magáévá a francia terv második aspektusát: nevezetesen azt, hogy a Nemzetközi Valutaalap a Különleges Lehívási Jogok (SDR) segítségével finanszírozzon egy globális adósság-swapot. Ellenkezőleg, azt javasolta, hogy a swapokat maguk a magánbankok finanszírozzák, méghozzá esetről esetre, de az első világ fizetőeszközei által finanszírozott nemzetközi alap biztosítéka alapján.

Az USA álláspontjának magyarázata világos. Először is, az Egyesült Államok részben maga is csatlakozott a „gyenge", eladósodott országok sorához. Másodszor, még mindig próbálta megvédeni a dollár privilégiumát a Speciális Lehívási Jogokkal szemben, s így vonakodott elfogadni egy új, Bretton Woods jellegű globális egyezményt a nemzetközi pénzügyi rendszerről. A német–angol és a francia álláspont közötti középutas elképzelést végül is az 1989-es párizsi csúcson fogadták el. Ez azonban egy meglehetősen nem kielégítő és irreális opció volt. Egyrészt a bankok, a már említett okok miatt, nem hajlandók

az adósságok szürkepiacán érvényes jelenlegi leszámítolási kamatláb mellett belemenni egy *globális* swapba, mert a veszteségeik túl nagyok lennének. Másrészt viszont egy *marginális* swap elégtelen lenne és alig javítana az adósok helyzetén, mivel az elengedett rész az adósságoknak épp abból a részéből kerülne ki, melyet az adós már úgysem fizet. Ahhoz, hogy hatékony legyen, a swapnak az egész adósságra ki kellene terjednie, magasabb leszámítolási kamatlábbal, mint ami a szürkepiacon de facto érvényes. Ráadásul a szürkepiacon használt leszámítolási kamatláb a mércéje annak, hogy egy ország éppen mennyire képes teljesíteni adósságfizetési kötelezettségeit.[15] Ez egy olyan változó, amely a makroökonómiai helyzettől és mindenekelőtt attól függ, hogy észak mennyire hajlandó többet importálni délről, mint amennyit exportál. Ez visszavezet minket az észak–észak közötti makroökonómiai problémához: ahhoz, hogy az európai és a japán import önkéntes növelésén keresztül nehezen valósítható meg az USA deficitjének recessziómentes kiegyenlítése.

Európa felelőssége

Japán az utóbbi időben lényeges erőfeszítéseket tett ebben az irányban: felértékelés, a közmunkálatok költségvetési deficitjének emelkedése, béremelések és kamatlábcsökkenés. De nem valószínű, hogy Japán, egy öregedő, közepes méretű ország, mely túlságosan jól el van látva ahhoz, hogy saját belső keresletére támaszkodjon, valaha is fontos import-pólussá válhat. Ezért aztán minden tekintet Európa felé fordul.

Nyugat-Európa, népesség és gazdagság szempontjából a világ legnagyobb piaca, a válság bekövetkezte óta egyúttal a legnagyobb stagnáló pólus is; ez az egyetlen fejlett kapitalista régió, ahol a demográfiai stabilitás ellenére a munkanélküliség nagyon magas maradt. Ez a paradoxon egyáltalán nem a technológiai és társadalmi innovációra való képtelenség következménye, amint azt az NSZK és Olaszország példái mutatják, de Nyugat-Európa egészét tekintve semmiféle olyan speciális külkersekedelmi kényszeré sem, amely tiltaná a keresleti politika alkalmazását. Valójában, mint azt a 2. számú táblázat világosan mutatja, a nyugat-európai gazdasági integráció egyik fő eredménye (mind az EGK-n belül és kívül) az önellátásra törekvés egyre növekvő tendenciája, beleértve az energiát és az élelmiszert is. Világviszonylatban Nyugat-Európa egy többlettermelő pólus, ahol az NSZK hatalmas pozitív mérlege elsősorban az Európán belüli kereskedelem eredménye.[16] Egyetlen pillantás az utóbbi idők számadataira elegendő ahhoz, hogy lássuk, csupán azoknak az országoknak sikerült elkerülniük a stagnálást és a munkanélküliséget, amelyek nem tagjai a Gazdasági Közösségnek: Svájc, Ausztria, Svédország és Norvégia.[17] Nincs európai gazdasági betegség, de van súlyos EGK probléma.

2. számú táblázat

Növekedés és munkanélküliség a '87-es összeomlás előtt: „az EGK hatás"

Ország	Munkanélküliségi ráta (1987 nyara)	Ipari növekedés (1987 nyara, 1980=100%)
Japán	2,8	125,8
USA	5,8	120,6*
Svédország	1,6	120,0
Norvégia	1,9	120,0
Franciaország	10,8	104,0
NSZK	7,0	111,0
Nagy-Britannia	9,7	115,3*
Olaszország	10,5	98,3

Forrás: OECD, OFCE

* Az 1980-as összehasonlítási alap hamis képet fest e két ország becsült teljesítményéről, melyeket a „monetáris sokk" 1979 végén ért (1979 és 1980 között – 10%).

A Közös Piac, mint szabadkereskedelmi zóna közös szociálpolitika nélkül aligha akadályozhatta meg, hogy a fordizmus aranykorába lépjen, mivel a régió valamennyi országa egyidejűleg a fejlődő belső piacok politikáját követte. A kereskedelmi mérlegeik kiegyensúlyozatlanságát időről időre a gazdaság „megnyugtatására" irányuló rövid távú intézkedésekkel vagy leértékelésekkel orvosolták és néha „mentesítő záradékokat" hívtak segítségül, hogy a protekcionizmus egy bizonyos mértékét helyreállítsák. Az 1970-es években azonban, amikor a gazdaság nemzetköziesítése szította a tagállamok közötti gazdasági háborút, fokozatosan felhagytak a manőverezés ilyen lehetőségeivel. Mivel egyik országnak sem volt meg a lehetősége, hogy paritását az európai pénzügyi rendszer szabályai szerint módosítsa, nem volt más választásuk, mint hogy „kompetitív takarékossági intézkedéseket" vezessenek be kereskedelmük kiegyensúlyozására. „Mindegyiknek kevésbé gyorsan kell növekednie, mint a szomszédjának": nem kell játékelmélet-specialistának lenni ahhoz, hogy az ember megértse, mi lesz a végeredménye ennek a stratégiának.[18] EGK partnereivel, amelyek arra kényszerültek, hogy deficitjüket az NSZK viszonylatában figyeljék, egész Európa belső stagnálásra kárhoztatott és nincs abban a helyzetben, hogy a világ „mozdonyának" szerepét játssza, amit másutt elvárnak tőle.[19]

A valóságban Nyugat-Európa növekedését szigorú korlátok közé szorítja legversenyképesebb és ezáltal a legtöbb többletet termelő gazdaságának – a Német Szövetségi Köztársaságnak – gazdasági növekedése. Mégis, a második szakasz kezdete óta egyfolytában és valószínűleg a kulcsfontosságú Szabad Demokrata Párt nyomására, mind a bal-, mind a jobboldali nyugatnémet kormányok a pénzügyi, költségvetési és a szociális „ortodoxiát" választották a majdnem 10%-os munkanélküliség ellenében. Ellenvetésként felhozható, hogy a „lassú, de biztos" növekedés választása Bonn magánügye és ennek igazolásául elég utalni a demográfiai implózió jellemezte időszakra, amelybe éppen most lépett az ország. Ez mind igaz. Mindazonáltal az Európai Pénzügyi Rendszer (EMS) és a Közös Piac mechanizmusainak működése folytán az NSZK hegemóniája lehetővé teszi, hogy egész Európa pénzügyminiszteréként

szerepeljen. Nem lévén hajlandó stimulálni a belső növekedést, sem munkásainak szabad idejét még nagyobb tempóban növelni, sem pedig elfogadni partnerei kompetitív leértékeléseit, arra ítéli az utóbbiakat, hogy a stagnálás és az NSZK-val szembeni deficit között ingadozzanak. Más szóval, saját maga számára tartalékolja partnerei piacait és igyekszik hatalmas felvevő piacokként használni őket saját termelése számára. Azzal azonban, hogy megakadályozza partnereit az említett piacok növelésében, egy közepes lefutású zsákutca-szituációt teremt. 1992 után, amikor az egyes országok már indirekt protekcionista lépésekhez sem fognak tudni folyamodni, hogy importjukat kontrollálják a nyugatnémet kormány politikája még passzívabb szerepre fogja kárhoztatni Európát.

Ha mélyebbre ásunk, a probléma abból a tényből ered, hogy a „kínálati válságra" különböző megoldásokat választó régiók egyazon kereskedelmi térségen belül, de külön nemzeti egységekként léteznek, különállóan szabályozzák saját szociálpolitikájukat, és intézik saját fizetési kötelezettségeiket.[20] Egyrészt az NSZK, Hollandia és Észak-Olaszország elfogadták a növekvő versenyképesség stratégiáját, mely munkásaik képzettségén és a „tárgyalásos részvétel" elvén alapul. Másrészt Nagy-Britannia, Spanyolország és Dél-Olaszország az alacsony bérek és „rugalmas" munkaszerződések kártyáját játszották ki. Ilyen körülmények között a magasabb bérekért és/vagy a rövidebb munkaidőért folyó tárgyalásokat (ami az első csoport országaiban a munkások részvételét jellemzi) korlátozza a második csoport versenye. Innen ered a régiók közötti véget nem érő harc az egységnyi termékre jutó legalacsonyabb munkaerőköltségért, mely mind az EGK globális többleteit, mind a magas belső munkanélküliséget eredményezi.

A csapdából kitörni, Európát jólét és szabad idő tekintetében felvirágoztatni – egy új világméretű egyensúly érdekében egy kis deficitet is engedélyezve – csak az intézményes mechanizmusok alapos átszervezésével lehet. Nem elegendő az 1993-as egységes piacra számítani, vagy egy közös fizetőeszköz, az ECU létrehozására: ez *fuite en avant* kiiktatva e bonni recessziós politika elleni utolsó védőbástyákat, csak még inkább súlyosbítani fogja a gyógyításra váró betegséget. Ellenkezőleg, a lovat még egyszer a kocsi elé kell fogni: a társadalmi fejlődés közös politikáját a szabályzók, pénznemek és piacok standardizálása elé kell helyezni. Ezen cél eléréséhez két, egymást kiegészítő út vezet: a) A deficites országoknak bizonyos manőverezési teret kell kapniuk, hogy felgyorsítsák növekedésüket, és hogy a munkaidő csökkentésével leküzdjék a munkanélküliséget. Ehhez a nemzeti pénzügyek irányításának nagyobb autonómiájára van szükség és arra a lehetőségre, hogy „mentesítő záradékokat" hívjanak segítségül abban az esetben, ha a túlontúl „nagylelkű" szociálpolitika a kereskedelmi egyensúlyt komolyan veszélyeztetné. Konkrétabban: bármiféle lépést, amely a közös, külső fizetési eszköz (ECU) megteremtésére irányul, az ECU és a nemzeti valuták közötti átváltási arány nagyobb flexibilitásának kell kísérnie.[21] b) Európának közös szociálpolitikával kellene rendelkeznie, beleértve a deficit-zónákba irányuló strukturális transzfereket és a kínálati válság megoldására irányuló pozitív megoldások („tárgyalásos részvétel") elfogadását is. A mezőgazdasági közös piac volt a prototípusa egy ilyenfajta transznacioná-

lis és strukturális szociális kompromisszumnak. Azok a mechanizmusok, amelyeket e politika megvalósítására választottak (ártámogatás a termékekre, nem pedig jövedelemkiegészítés a farmereknek) hosszú távon ellentétes hatásúnak bizonyultak, s ezen a téren egyre sürgetőbbé vált a reform. Nem indokolt azonban, hogy európai méretekben mellőzzék a garantált társadalmi jövedelem jelenlegi elvét; ez csak Európa konzervatív erőit háboríthatja fel, amelyek szégyentelenül manipulálják az urbánus előítéleteket egy „archaikus és haszontalan parasztság ellen, mely elsikkasztja az iparra szánt pénzeket". Ha a mezőgazdaság kemény tárgyalások arénája, ez nem azért van, mert a parasztságnak veleszületett tulajdonsága a szűklátókörűség, hanem azért, mert a transznacionális strukturális politika és a szociálpolitika kísérleti alanyául szolgált.

A fentiek után további lépésre van szükség ahhoz, hogy Európa visszanyerje kezdeményezőképességét, hogy biztosítsa a prosperitást és a teljes foglalkoztatottságot, hogy együtt fejlődjön a harmadik világ országaival, részt vegyen egy új nemzetközi pénzügyi rendszer alapjainak lefektetésében, és hogy hozzájáruljon az amerikai kereskedelmi egyensúly fokozatos helyreállításához. E további lépés az, hogy le kell fektetni egy intézményesített transznacionális kompromisszum alapjait a termelési és jövedelmi normák, az egész Európát érintő szabályok és szabályozók rendszere, valamint a lakosság és kollektív szerződések vonatkozásában. Ezeknek a normáknak kettős céljuk lesz: a) közös, középtávú küszöböket kialakítani az órabérek, a munkaidő és az ökológia védelme szempontjából; a menedzserrétegeket és a kormányzatot bevonni a foglalkoztatással kapcsolatos feladatok megoldásába; minden régióban arra késztetni a menedzsereket, hogy a „kínálati válság" megoldására a „tárgyalásos részvétel" legprogresszívabb formáját válasszák; b) kialakítani a rendszeres áramlást a leggazdagabb régiókból a legszegényebbek felé a jóléti és strukturális kiegyenlítődés finanszírozása céljából, ilyképp találva megoldást a „keresleti válságra".

Ha ezekre a kezdeményezésekre nem kerül sor, akkor az lesz a legjobb minden egyes európai ország számára, de a világgazdaság számára is, ha az interdependencián belül visszatérnek az autonómiához. Itt egyetlen ország, nevezetesen Svédország tűnik ki a válságból való kivezető út megmutatásában, anélkül, hogy valaha is igazán belekerült volna. De olyan helyzetben lesznek-e Európa társadalmi erői a jelen időszak és 1992 között, hogy elvethessék „a Közös Piac Európa ellen"[22] koncepciót, amelynek kiteljesedésében látják a liberális-konzervatívok és a nem gondolkodó újságírók minden baj gyógyírját? Az európai baloldal és a zöldek győzelme az 1989-es európai választásokon felvillantanak némi reménysugarat.

Jenei Gabriella fordítása

Jegyzetek

[1] A háború utáni gazdasági rend és a válság három szakaszának részletes elemzése céljából lásd: A. Lipietz, *Mirages and Miracles: The Crisis of Global Fordism.* Verso, London, 1987; A. Brender, *Un choc de nations.* Paris, 1988; Glyn /Hughes/Lipietz/Singh, „The Rise and Fall of the Golden Age", Marglin (szerk.): *The Golden Age of Capitalism,* Oxford, hamarosan megjelenik.

[2] A francia „regulációs iskola" szerint. Alapvető bemutatását lásd: pl. Lipietz, „Reflexion autour d'une fable", *Couverture Orange,* CEPREMAP 8530 sz. angolul: *Studies in Political Economy* 1988/26.

[3] Lásd: Lipietz, „Derrière la crise: la tendance à la baisse du taux de profit. *Revue Economique* 2. sz. 1982. március

[4] A válságból kivezető út modelljének sokféleségét lásd: P. Messine, *Les Saturniens.* Paris, 1987 és D. Legorgne és A. Lipietz, „New Techologies" New Modes of Regulation: Some Spatial Implications". *Society and Space* 1988/6. kötet.

[5] 37 millióan (a bérből élők egy harmada) az USA-ban nem rendelkezik társadalmi biztosítással.

[6] Nem meglepő, hiszen Tajvannak és Dél-Koreának előnyére szolgált a második világháború utáni földreform és lépéseket tettek a születésszabályozás irányába.

[7] A csőd utáni első két hónapban a kormányzat és a Kongresszus a költségviteli deficit kismértékű csökkentéséről tárgyalt. Egy évvel később kiderült, hogy az éves deficit 155 milliárd dollárra *emelkedett.*

[8] Az ökológiai válsággal ez a tanulmány nem foglalkozik. Valójában ez a fordizmus, a sztálinizmus és a válság megoldását célzó kísérletek, nevezetesen a produktivizmus közös jellemzőinek a következménye. Az 1970-es évek elején, a fordista periódus végén megszületett a produktivizmus korai következményeinek kritikája és a társadalmi mozgalmak bizonyos szabályozást eredményeztek. De a válság második és harmadik szakaszának deregulációs mozgalmai felgyorsították a katasztrofális végkifejlet bekövetkeztét: az ózonréteg pusztulását, az üvegházhatást és a súlyos ipari szerencsétlenségek bekövetkeztének növekvő statisztikai lehetőségét (Bhopal, Csernobil, Basle stb.). Ez az új kényszer, mely ugyanolyan, mint a „Nagy Pestis Válság" az európai feudalizmus utolsó szakaszában (14. század közepétől a 15. századig), elsöprő jelentőségű lesz a jelenlegi válságból kivezető *végleges* megoldás megtalálásában. Lásd: Lipietz, *Choisir L'audace. Une alternative pour le XXiè Siècle,* Paris, 1989.

[9] Ezen a ponton egyetértek Jeffrey Sachs megállapításával *(Folha de Sao Paulo,* 1988. december 9./ „Sajnos Brazília, Argentína és más országok vállalkozói elitje úgy tartja, hogy szembeszállni a bankárokkal olyan merész dolog lenne, hogy végül az adósság kérdésében még konzervatívabb álláspontot tennének magukévá, mint maguk a hitelezők."

[10] A nemzetközi likviditás problémájáról szóló keynesi nézetek fontosságáról lásd az M. Zerbaro szerkesztésében megjelent kollektív munkát: *Keynesianisme et sortie de crise,* Paris, 1987.

[11] Az USA-ra vonatkozóan hasonló nézeteket vall S. Marris, *Deficits and the Dollar: World Economy at Risk.* Washington, 1985. Marris volt az OECD főtanácsadója a válság első, keynesianus szakaszában.

[12] A Mitsubishi Bank szerint a japán beruházók birtokában levő értékpapírok forgalmi rátája az 1984-es, 1,3-ról 1987 első nyolc hónapjában 9,8-ra emelkedett.

[13] E fontos lépés diplomáciai aspektusairól lásd: F. Came, »Les dessous du Sommet de Paris«. *Liberation,* 1989. július 18.

[14] E terv első és ambiciózusabb változatát mutatja be. A. Lipietz, *Mirages and Miracles* című munkája, melynek francia kiadása 1985-ben jelent meg.

[15] Ezt a megállapítást a liberális közgazdászok fogadják el. Az egyik fontos következmény az, hogy az adósságlevél-swap, ha nem megfelelő leszámítolási kamatlábbal történik, újabb leszámítolást indukálna az értékpapírok szürkepiacán – innen az, hogy nagyon fontos egy nemzetközi tőkebiztosíték.

[16] Lásd: A. Lipietz, »L'intégration du bloc européen: une solution poru la crise du modèle de développement d'Après-Guerre?« Nyolcadik Brazil Közgazdász Kongresszus, Porto Allegre 1989. szeptember 19–22.

[17] A különböző munkanélküliség-ráták mélyebb elemzése végett lásd még: *Why Some Peoples Are More Unemployed Than Others?* Verso, London, 1986.

[18] Erről a perverz „szegényítsd el a szomszédodat" mechanizmusról és annak a franciaországi, 1981–83 közötti, baloldali keynesianus politikára gyakorolt hatásáról lásd: Lipietz, *L'audace et l'enlisément: Sur les politiques économiques de la gauche.* Paris, 1984. A „növekedj lassabban, mint a szomszédod" irányelvét 1983-ban fogalmazta meg Jacques Delors pénzügyminiszter.

[19] Több okból Nagy-Britannia és Spanyolország tekintélyes kereskedelmi deficitet hagytak jóvá 1987–1989 között – 1–3 milliárd font havonta az olaj-exportáló Nagy-Britannia esetén. De a német zsandár hamarosan arra fogja kényszeríteni, hogy takarékossági intézkedéseket vezessen be.

[20] Lásd: D. Leborgne és A. Lipietz, „Pour éviter l'Europe a deux vitesses" című tanulmányát, melyet a Mukaügyi Közgazdászok Európai Szervezetének 1989 szeptemberében tartott torontói konferenciáján olvasott fel. A konferencia elnevezése: Európai integráció a 90-es években: egy New Deal esélyei.

[21] Az ECU megerősödése nagyon kívánatos abból a szempontból, hogy megvédjék az európai fizetőeszközöket a lebegő tőkék spekulatív mozgásától.

[22] Michel Rocard egy (régen elfelejtett) könyvének a címe (*Common Market against Europe.* Paris, 1973).

Rezime

Problem zaduženosti, evropska integracija i nova faza svetske krize

Elejn Lipic u svom kritičkom radu o zbrci u svetskoj privredi ukazuje na to kako su najsiromašnije zemlje u kontekstu svetske kapitalističke privrede dovedene u situaciju da subvencioniraju banke najbogatijih. Nakon analize prve tri faze krize, pa i četvrte, sadašnje faze, on zaključuje da bez rešavanja problema dugova Trećeg sveta nema izlaska iz nove faze svetske krize. Proces devalorizacije duga, koji je već počeo, povlači sa sobom niz etičkih, tehničkih i političkih problema i tragajući za rešenjem, autor ih analizira. Analizirajući činjenice i procese koji su doveli do kraja hegemonije SAD, on ističe odgovornost Evrope u stabilizaciji svetske privrede.

Summary

The Debt Problem, European Integration and the New Phase of World Crisis

Alain Lipietz in his critical survey of the disorder in the world economy shows how the poorest countries in the context of the world capitalist economy have been made to subsidize the banks of the richest. After analysing the first three phases and the fourth, actual one of the crisis he assumes that without solving the Third World debt problem there is no way out from the new phase of the world crisis. The process of devalorization of the debt, which has already begun, poses series of ethical, technical and political problems, and searching for solution the Author discusses them all. Analysing the facts and processes that have led to the end of US hegemony, he points out Europe's responsibility for the stabilization of the world economy.

Original scientific paper

Paul Phillips

AZ ADÓSSÁGVÁLSÁG ÉS A KELET-EURÓPAI VÁLTOZÁSOK*

Azok az igazán figyelemreméltó változások, amelyek az elmúlt évben Lengyelországban és Magyarországon játszódtak le, számos nyugati megfigyelőt arra késztettek, hogy beharangozzák a kapitalizmus visszatérését Kelet-Európába. Hasonló érdeklődéssel, de nem kis aggodalommal figyelte ezeket a változásokat a baloldal számos képviselője is, hisz „csődöt mondott az Isten", vagyis a kapitalizmus egyenlőtlenségével, igazságtalanságával és embertelenségével szemben felkínált szocialista alternatíva képtelennek bizonyult fenntartani önmagát a kapitalizmussal vívott párharcban. A csökkenő életszínvonal, az élelmiszerek és fogyasztási cikkek hiánya, úgy tűnt, rámutat arra, hogy a kommunista országok képtelenek a termelés és elosztás alapvető kérdéseit hatékonyan megoldani.

Érdekes mód, a kelet- és közép-európai gazdaságok legélesebb bírálói többnyire ugyanezen országok közgazdászai közül kerültek ki. Ez többnyire annak az intellektuális izolációnak és a burzsoá gazdaságtanok háttérbe szorításának tudható be, amely a „peresztrojka előtti korszak" hivatalos egyetemi oktatását jellemezte. Mint azt egy fiatal magyar közgazdásztól hallottam, alig pár évvel ezelőtt, amikor még közgazdaságtant hallgatott Budapesten, az egyetemistáknak nem kellett a „munkerőpiac" analízisével foglalkozniuk, mivel azt merő kapitalista absztrakciónak tekintették. Most ugyanezt a közgazdászt azzal bízták meg, hogy előzetes kutatásokat végezzen a munkaerőpiac-politika számára.

Jugoszláv gyárigazgatók egy nemrégen megtartott kongresszusán, amelyen én is részt vettem, a legforróbb vita a társadalmi (kollektív) tulajdon sajátságos jugoszláv intézménye, valamint annak az ország jelen gazdasági nehézségeivel való összefüggései kapcsán alakult ki. Egy jeles közgazdász egészen nyíltan azon az állásponton volt, hogy a vállalatokat csakis úgy lehet sikeressé és jövedelmezővé tenni, ha privatizálják azokat.

Mivel a kelet-európai közgazdászok elszigetelték magukat a kritikusabb hangvételű nyugati gazdasági elemzésektől, sokan közülük ugyanúgy idealizál-

* Megjelent a Monthly Review 1990-es februári (9.) számában. Monthly Review Foundation, New York (19–27).

ják a tőkés piaci mechanizmusokat, mint azt a neoklasszikus elemzések teszik, tagadják az osztály-, a politikai és gazdasági hatalom realitását, valamint a velük összefüggésbe hozható elosztási problémák összességét. Ez az elszigeteltség egy sereg olyan gazdasági reformjavaslathoz illetve próbálkozáshoz vezetett, amelyek a jelen problémák súlyosbodását ígérik és nehezítik a jövőbeli megoldhatóságukat, lerombolva az eredeti szocialista vízió egalitariánus társadalmi és gazdasági eszményeit.

Ezzel az állításunkkal nem a szovjet típusú, központi tervezési modell reformjának szükségességét kívánjuk tagadni. A központi tervezés, úgy tűnik, nem bizonyult megfelelőnek sem pedig hatékonynak a fogyasztási cikkek és szolgáltatások előállításában és elosztásában. A nagyméretű állami vállalatok rugalmatlannak bizonyultak a technológiában, a folyasztói igényekben és a minőségi standardokban beállt változások iránt. Az adminisztratív árak nem igazodtak a termelés valós költségeihez, ez pedig ésszerűtlen árstruktúrát eredményezett. A transferek és szubvenciók bősége, valamint a munkanélküliség és elbocsátás elleni virtuális biztosítékok olyan megszorításokat jelentettek a vállalkozások számára, hogy alig maradt olyan tényező, amely az igazgatás hatékonyságának a növelésére és az eszközök gazdaságos felhasználására ösztönzött volna. A munkásokat szinte semmi sem ösztönözte arra, hogy jól dolgozzanak és minőségi termékeket állítsanak elő. Ennek következtében számtalan vállalat került veszteséges helyzetbe és minden józan megítélés szerint csődre vannak ítélve.

A „reformálódó" szocialista gazdaságok közül több emiatt engedélyezi és serkenti a magánszektor kibontakozását, támogatja a külföldi beruházásokat és a nem szabályozott piacok terjedését. Magyarországon az eddigi reformok értelmében legalizálták az 500 munkást is foglalkoztató magánvállalatokat, valamint értékpapírpiac létrejöttét. A változások hívei azt remélik, hogy a piacok sokkal érzékenyebben reagálnak majd a fogyasztói igényekre és nyomást gyakorolnak az állami vállalatokra, az értékpapírpiac pedig, beszippantva a magánszemélyek megtakarított pénzének egy részét, növeli a gazdasági fejlődést.

Több olyan szempont is van, ami szinte kizárja annak lehetőségét, hogy az ilyen jellegű reformok sikeresnek bizonyuljanak. Arról értesülhettünk, hogy a Szovjetunióban erős nemtetszéssel fogadták a magánpiacokat, részben a magas árak miatt, részben pedig azért, mert vagyonfelhalmozódáshoz vezetnek. A szovjet parlamenti vitákban mostanában olyan vádak hangzottak el, miszerint az új kooperációs (magán)szektor „kifacsarja a munkásokat", valamint, hogy „széles körű nemtetszést váltott ki magas áraival". Az értékpapírpiacok azért nem hatékonyak, mert kevés az olyan magánkézben levő tőketartalék, amely csak a beruházási lehetőségre vár. A magyarországi értéktőzsde listáján szereplő nem egészen száz vállalat majdnem mindegyike állami kézben van, azzal, hogy némelyek közös állami-privát beruházások. Úgy tűnik, hogy a kelet-európai közgazdászok mit sem tudnak az intézményesített beruházók domináns szerepéről a nyugati tőkepiacon. Nem meglepő tehát, hogy a magyarországi értékpapírpiac mind ez ideig nem teremtett új tőkét, valamint az sem, hogy az értékpapír-kereskedelemben szinte kizárólag állami vállalatok vettek részt.

A jövő gazdasági prosperitását potenciálisan a közvetlen külföldi beruházások veszélyeztetik leginkább, hiszen csak súlyosodik az adósságválság és növekszik a kelet-európai gazdaságok nyugati piacoktól való függősége. Ez ugyanis a meglevő válság egyik fő okozója. A legsúlyosabb gazdasági problémákkal küszködő országok többnyire éppen azok, amelyek a leginkább integrálódtak a nyugati piacokkal és tőkével, tehát a legnagyobb mértékben is függnek azoktól. Valójában még azt az állítást is megkockáztatnám, hogy számos kisebb kelet-európai országban a jelen gazdasági válság legnyomósabb okait éppen a nyugati (kemény valuta) tartozásaik, valamint a nyugati gazdasági rendszerbe való perifériku bekapcsolódásuk képezi.

Magyarország és Jugoszlávia: eltérő rendszerek, hasonló problémák

A legszemléletesebben úgy bizonyíthatjuk be, hogy Kelet- (illetve Közép-) Európa jelen gazdasági problémáinak legkritikusabb pontját a külföldi adósságok képezik, ha két olyan országot hasonlítunk össze, mint amilyen Magyarország és Jugoszlávia. Eltérő politikai és gazdasági rendszereik ellenére mindkét ország súlyos gazdasági válsággal küzd. Igaz ugyan, hogy a rendszerbeli különbségekből adódóan a válság némileg eltérő módon nyilvánul meg.

Magyarországon a stagnáló gazdaság, a reáljövedelmek csökkenése valamint a fizetési mérlegproblémák képezik a legfőbb gondot, habár a boltokban nem tapasztalható sem az élelmiszer- sem pedig a fogyasztási cikkek hiánya. Csupán a fizetés csökken, vagyis a vásárlóerő. A pangás, illetve a jövedelemcsökkenés Jugoszláviában is problémát képez, habár a múlt évben az ország fejlett régiói a felépülés és megújuló növekedés jeleit mutatták. A válság ebben a balkáni országban most a hiperinflációban (ami az előrejelzések szerint az idén – 1989-ben – eléri a 600–1000 százalékot), a munkanélküliségben és a növekvő regionális diszparitásban nyilvánul meg, ami ennek a soknemzetiségű (némelyek szerint mesterséges) országnak egyenesen a létét fenyegeti.

Magyarországot ez ideig a szovjet típusú, központilag tervezett állami gazdaság jellemezte (viszonylag kis mértékben ugyan, de a szolgáltatásokban és a mezőgazdaságban a megánszektor is jelen volt) a fent említett járulékos problémák mindegyikével. Sajátságos jelenségnek számít – tekintettel a piaciránytú reformpróbálkozásokra – az ipari input szintjén megvalósuló „hiánygazdaság". Az újonnan megalakult, piacorientált kisvállalatoknak nehézséget jelent ugyanis a nyersanyag beszerzése, mivel a bürokratikus allokációnak és a hagyományos megegyezéseknek köszönhetően a nyersanyag a nagy állami vállalatokra van bízva. Ez a magyarázata annak, hogy miért igyekeznek olyan külföldi vállalatokat megnyerni, amelyek nem integrálódtak a meglevő nagy állami vállalatok irányított gazdaságával.

Jugoszláviában a gazdasági rendszer teljesen más. Az ország az 1950-es évek elején szakított a szovjet modellel. Tito igen hamar felmérte, hogy egy központi tervezésű, bürokratikus irányítású gazdaság működésképtelen egy olyan országban, ahol a lakosság 70 százalékát parasztok alkotják, akik gazdasági fejlettség és kultúra tekintetében hatalmas eltéréseket mutató köztársaságokban oszlanak

meg. Az 50-es és 60-as évek folyamán az állami tulajdont a „társadalmi tulajdon" váltotta fel, a jelentősen decentralizált gazdasági és politikai rendszer mellett pedig az önigazgatás rendszere bontakozott ki. A gazdasági rendszerben a koordinációs mechanizmust nem gazdasági tervek képezték, hanem a társadalmi szerződések fölé- (egyesek szerint alá-) rendelt piac töltötte be ezt a szerepet – vagyis sz önigazgatási egységek közötti megegyezések. Megtartották ugyan az indikatív tervezés bizonyos formáját, de az egyre inkább veszített jelentőségéből és pontosságából.

A fenti különbségek után milyen hasonlóság fedezhető fel e két ország között azon kívül, hogy névlegesen mindkettő kommunista államirányítású és mindkettő gazdasági válságban van? A válasz erre a kérdésre az adósság – méghozzá hatalmas, a külföldi – véleményem szerint visszafizethetetlen – kölcsönök. Mindkét ország keményvaluta adóssága eléri a kb. 20 milliárd dollárt, habár Jugoszláviában, ahol kétszer annyian élnek mint Magyarországon, az egy főre eső tartozás a Magyarországinak a fele. Magyarországnak a kölcsönöket az 1970-es években folyósították, hogy pénzeljék az úgynevezett „gulyás kommunizmust", vagyis a fogyasztási cikkek gyártásának, valamint a Nyugattal való kereskedelemnek a növelését. Magyarország növelte Nyugattól való függőségét, az áru, kiváltképp a tőkejavak (termelési eszközök) tekintetében. A 80-as évek folyamán azonban a recesszió és a növekvő protekcionizmus leszűkítette potenciális piacait.

Jugoszlávia esetében az adósság óriási megnövekedésére a Tito-korszak utolsó néhány évében került sor. Mivel nyilvánvalóvá vált, hogy Tito haldoklik, az országban aggodalom lett úrrá: attól féltek, hogy a jövedelmek óriási területi diszparitása folytán regionális belharcokra kerülhet sor. (Az egy főre eső jövedelem aránya a fejlett Szlovéniában ötször nagyobb volt mint a fejletlen Kosovóban.) Hogy csillapítsák a regionális nyugtalanságot, pénzt kölcsönöztek és költöttek anélkül, hogy tartós, produktív tőkét halmoztak volna fel. Röviden, a felvett kölcsönöket többnyire felélték. A 80-as években a nyugati protekcionizmus Jugoszláviát is sújtotta. Mindkét ország tehát a monetarizmus és az elmúlt évtized magas kamatlábainak áldozata.

Adósság és fejlődés

Véleményem szerint a külföldi adósság problémája ezekben a közepesen fejlett ipari országokban megoldhatatlan. Csupán a meglevő adósságok után számítandó kamat az össz nemzeti jövedelem legalább két vagy három százaléka, vagy pedig még nagyobb, 5 illetve 6 százalék, ha azt a nettó nemzeti jövedelemhez viszonyítjuk. Mi több, ezt az összeget, amely mindkét országban meghaladja az évi 2 milliárd dollárt, kizárólag a Nyugattal folytatott árukereskedelem és szolgáltatások többletjövedelméből lehet leválasztani. És amennyiben nem fizetik vissza a kölcsöntőke egy részét is (vagy az adósság valamely más módon nem csökken), a kamatvisszafizetés a végtelenségig gyűrűzhet. Mindkét ország esetében a külkereskedelem mondhatni arányosan oszlik meg a Nyugat és a KGST országok között, amelynek élén a Szovjetunió áll. Hogy

a dolgot még jobban bonyolítsuk, a Szovjetunióval való kereskedelemben mindkét ország kereskedelmi többletet, míg a Nyugattal való kereskedelemben deficitet valósít meg, ez pedig csak növeli konvertibilis valutatartozásaikat. Ilyenformán az utóbbi néhány évben felhalmozódtak a külföldi adósságok után járó kamatok, növelve ezen országok külföldi adósságának nettó összegét, anélkül, hogy ezt bármilyen tőkebeáramlás ellensúlyozta volna. Ez azt jelenti, hogy csökkent az új beruházások száma, kiváltképp, ami a behozatali termelési eszközöket illeti, pedig ezek az új, termelékenységnövelő technológia elengedhetetlen feltételei. Ez tovább nyújtja a gazdasági pangás időszakát, ami viszont csak növeli a külföldi adósságok már meglevő terhét.

Nagyon halvány a reménye, hogy megnövekszik a kemény valutával rendelkező országokkal folytatott kereskedelem – kereskedelmi többletről nem is beszélve. Az Európai Gazdasági Közösség az 1992-ben megvalósuló teljes integrálódással, valamint saját közepesen fejlett tagországainak védelmével (Görögország, Spanyolország és Portugália tartozik ide) van elfoglalva. Az Egyesült Államok pillanatnyilag védővámrendszert alkalmaz és deficites helyzetéből adódóan képtelen bárkinek is segítséget nyújtani. Japán nem tartozik e két ország hagyományos vásárlópartnerei közé és piacai gyakorlatilag telítettek. A Közép-Kelethez, ami eddig kiváltképp Jugoszláviának szolgált piacul, sem fűzhető sok remény, mivel a nemzetközi olajárak óriásit zuhantak.

Röviden tehát, Magyarország és Jugoszlávia, a többi közepesen fejlett országhoz hasonlóan (mint pl. Argentína, Brazília, Mexikó, Izrael és Lengyelország) a nemzetközi adósságválság terhét cipeli. Ez a reáljövedelem csökkenésében, a (kezdődő vagy kifejlett) hiperinflációban, a tényleges vagy rejtett munkanélküliségben, gazdasági pangásban, valamint a fizetési mérlegben megmutatkozó problémákban nyilvánul meg. Mindkét ország a Nemzetközi Valutaalappal kötött feltételes készenléti hitelegyezményhez (conditional standby agreement) folyamodott, ami nagyobb piaci függőséget jelent, de jobban, mint bármi más, súlyosbítja is ezeknek az országoknak a problémáit. (A Nemzetközi Valutaalap követelte pl. Jugoszláviától, hogy értékelje le és tegye konvertibilissé valutáját, vagyis a hiperinfláció kiváltóját.)

Az ördög és a mélykék tenger

Ezeknek az országoknak korlátozott a választási lehetősége és közülük egyik sem kielégítő. A legkézenfekvőbb, a további kölcsönzés lehetősége egyáltalán nem vonzó az eladósodottak számára. Még ha ki is tudnának további kölcsönöket eszközölni, azok rövid időn belül az adósság problémájának súlyosbodásához vezetnének. A kölcsönökre elszámolt jelen kamatlábak mellett a nyugati országokkal folytatott kereskedelmi többlet a kölcsönnek legalább a 10 százalékát kell hogy kitegye ahhoz, hogy legalább a kamatot és sokkal nagyobb hányadára, magát a kölcsönt is törleszteni tudják. Ahhoz, hogy ilyen többletet valósítsanak meg, a kormánynak korlátoznia kell a belföldi fogyasztást vagy pedig csökkentenie a közigazgatási költségeket. Azokban az országokban, ahol a demokratikus erők a politikai elnyomást rendkívül proble-

matikussá tehetik, a kereslet letörése aligha keresztülvihető. Még az olyan rezsimekben is, mint amilyenek Dél-Koreában vagy pedig Chilében vannak uralmon, egyre nehezebb a tőkefelhalmozás nevében elnyomni a lakosságot.

Mind a magyar, mind a jugoszláv közgazdászok egy másik lehetőséget szorgalmaznak annak érdekében, hogy országaikat mentesítsék a magasabb kamatok és az adóssággtörlesztés terhe alól, nevezetesen, a közvetlen külföldi beruházások támogatását, a hazai vállalatok külföldi beruházóknak való felkínálását, a joint venture intézményét külföldi és hazai állami vállalatok között (Magyarországon), vagy pedig szövetkezeti (közös?) tulajdonban levő vállalatok létrehozását (Jugoszláviában). A külföldi beruházásokat illetően mind ez ideig nem tapasztalhatók számottevő eredmények, ami talán szerencse is, hiszen az az alternatíva „hosszú távú nehézségeket ígér csak a rövid távú javulásért". A külföldi cégek a következő három alapvető okból invesztálnak a „vendéglátó" országba: hogy az olcsó munkaerőt kihasználva munkaigényes termékeket állítsanak elő újbóli kivitel céljából; hogy nyersanyag-tartalékokhoz férkőzzenek vagy ellenőrzésük alá vonják azokat; vagy pedig megszerezzék a vendéglátó ország piacának egy részét. Azonban sem Magyarország sem pedig Jugoszlávia nem rendelkezik olyan ipari régiókkal, ahol nagy lenne a munkanélküliség és egyikük sem túlontúl gazdag természeti kincsekben. A belföldi piacok megszerzésére irányuló külföldi tőkebefektetés tűnik a legkevésbé valószínűnek. Az viszont valószínű, hogy az invesztáló vállalatok az eredeti beruházásuk nagy részét arra fordítanák, hogy anyaországukból termelési eszközöket hozzanak be, valamint, hogy tekintélyes jövedelmüket és az értékcsökkenésből adódó térítéseiket (depreciation allowance) hazaköltöztessék. Menedzsereik és a technikai személyzet nagy része úgyszintén az anyaországból jönne, úgyhogy igazán jó munkahelyet keveset nyitnának. A kanadai tapasztalatból ítélve nagy a valószínűsége annak, hogy anyagi befektetéseiknek is szokatlanul nagy hányadát importálják majd. A második lehetőség, vagyis a külföldi beruházások szorgalmazása tehát nem könnyít igazán a jelen válság gyökerét képező fizetésimérleg-problémán.

A válság megoldásának harmadik lehetőségéhez Románia folyamodott: szorítsd le a munkások életszínvonalát, olyannyira, hogy a fogyasztási cikkek behozatalát drasztikusan csökkenteni lehessen, sajátítsd ki a hazai többletet és fizesd vissza külfödi adósságaidat! Emberi jólét tekintetében azonban ezért olyan óriási árat kell fizetni, hogy az politikailag elfogadhatatlan lenne a liberalizálódott Magyarországon vagy a mai Jugoszláviában.

Az ideális megoldás az lenne, ha a nyugati ipari hatalmak a felhalmozódott adósságoknak legalább egy tekintélyes részét elengednék. Nem meglepő azonban, hogy bankjaik nem szívesen folyamodnak ehhez a lépéshez, habár valójában ugyanilyen segítségnek bizonyult az is, hogy az adósság egy nagy mennyiségét gyors értékcsökkentő szekundáris piacokra (rapidly-depreciating secondary markets) dobták. (Jugoszlávia adósságát szeptemberben dolláronként 55 centért árulták.)

Természetesen kézenfekvő megoldás lenne az adósság visszafizetésének megtagadása is, ami viszont ellentétben áll mind Magyarország, mind Jugoszlávia (és e téren Lengyelország) azon célkitűzésével, hogy szorosabbra fűzze

gazdasági kapcsolatait a Nyugattal. Mindaddig, amíg a Szovjetunió gazdasági pangásban tesped, ezeknek az országoknak a fizetésmegtagadás mellett alig akad más alternatívája.

Jugoszlávia némi sikereket ért el adósságállományának csökkentése terén. Egyes vállalatok állítólag gyenge minőségű árut vásároltak a Szovjetuniótól, a szovjet kereskedelmi tartozások fejében, amit aztán a nyugati piacokon árengedménnyel értékesítettek. Az eladásból származó bevétellel a szekundáris piacon 45 százalékos diszkont mellett visszavásárolták a jugoszláv adósságot. A *Glove and Mail* (1989. szeptember 18-i száma) arról tudósít, hogy az adósság visszaváltásának előbb említett, valamint más közvetlen formái majd egy milliárd dollárral csökkentették Jugoszlávia adósságát a nyugati bankoknál. Ez azonban viszonylag keveset változtat a helyzeten.

A valódi veszélyt az jelenti, hogy Jugoszlávia, Lengyelország és Magyarország az adósság kiváltotta problémákat saját politikai és gazdasági intézményeiknek tulajdonítják majd. Amennyiben így lesz és megváltoztatják ez utóbbiakat anélkül, hogy az említett problémákat megoldanák, az a veszély fenyeget, hogy a viszonylagos egyenlőségen alapuló társadalmaikat és átfogó szociális rendszereiket a latin-amerikai országok többségére jellemző stagnáció, egyenlőtlenség és megdöbbentő szegénység váltja fel.

Zanin Csaba fordítása

Rezime

Kriza zaduženosti i promene u Istočnoj Evropi

Pol Filips analizira problem dugova polurazvijenih industrijskih zemalja u kontekstu značajnih promena u Istočnoj Evropi. Najuverljiviji dokaz o inostranim dugovima kao kritičnim elementima u okviru aktuelnih ekonomskih problema Istočne (ili Srednje) Evrope je upoređenje zemalja kao što su Mađarska i Jugoslavija. Mada imaju veoma različite političke sisteme, obe zemlje se nalaze u veoma ozbiljnoj ekonomskoj krizi, iako se ona prilično raznoliko ispoljava, što se odražava u njihovim raznorodnim institucijama. Ove zemlje imaju ograničene mogućnosti izbora u rešavanju svojih problema, od kojih nijedna nija zadovoljavajuća – tvrdi autor i analizira ove mogućnosti. Stvarna opasnost se krije u tome – rezimira on – da će Jugoslavija, Mađarska i Poljska svoje probleme izazvane dugovima pripisati svojim političkim i ekonomskim institucijama. Ako će tako postupiti, i ako će ove poslednje menjati bez rešavanja prvih, oni će rizikovati da zamene svoja srazmerno egalitarna društva i sveobuhvatne socijalne sisteme za stagnaciju, nejednakost i strašno siromaštvo, čime obiluje Latinska Amerika.

Summary

The Debt Crisis and Change in Eastern Europe

Paul Phillips analysis the debt problem of the semi-developed industrial countries in context of the remarkable changes in Eastern Europe.

The strongest evidence pointing to foreign debt as the critical element in the current economic problems of eastern (or central) Europe is a comparison of countries such as Hungary and Yugoslavia. While they have very different political systems, both are undergoing sever economic crises, though the menifestations of these crises are somewhat different, reflecting their different institutions. These countries have limited options in solving their problems, and none of them is satisfactory – says the Author, and analysis these options. The real danger is – resumes the Autor –, that Yugoslavia, Hungary and Poland will attribute their debt-induced problems to their political and economic institutions. If they do, and alter the latter without solving the former, they risk trading their relatively egalitarian societies and comprehensive welfare systems for the stagnation, inequality, and appalling poverty of so much of Latin America.

Original scientific paper

Žarko Puhovski

A JOGÁLLAM IGÉNYÉNEK ETIKAI MEGALAPOZÁSA

A többnyire jogállamnak nevezett entitás sarkalatos jellemzője egyetlen szóban foglalható össze: *általánosíthatóság*. A viszonylag hosszas fogalomtörténettől távol maradva – annál kevésbé Kanttól[1] – a jogállam ilyen értelemben a modern kor egyik sarkköve. Eközben azonban egy olyan szóösszetétel jelentéséről van szó, amely nem az egyszerű turizmuson nyugszik (amilyen értelemben Szent Ágoston kijelenti, hogy nincs állam jog nélkül, mert különben az rablóbanda lenne).[2] Csak az általánosíthatóságát hangsúlyozva nyílik rá lehetőségünk, hogy pontosítsuk a jelentését ennek a jogállamnak (ahogy a kontinensen, elsősorban Németországban nevezi a hagyomány), illetve „a jog uralmának" (az angolszász hagyomány szerint).[3]

A Dicey által pontosan körülírt „rule of law" azt a helyzetet jelöli, amelyben: a/ a törvény kizárja a hatalom döntőbíráskodását (azaz az állampolgár csak törvénysértésért büntethető, semmi másért); b/ a törvény előtt mindenki egyenlő, és minden állampolgár és tisztségviselő egyformán alávettetik a törvény szerint létrehozott rendes bíróságoknak; c/ az alkotmány nem az állampolgárok jogainak forrása, hanem mindazon szabadságok és jogok eredménye, amelyekkel a törvények és a bírósági ítéletek az egyéneket felruházzák.[4] A Dicey-féle álláspontokat igen sokan bírálták (mindenekelőtt ezen elvek állítólagos üres formalizmusát utasították el), de mint azt a mai vizsgálódás mutatja,[5] nem a legkorrektabb módon állították be a nézeteit, minthogy azokból igen egyértelműen következett, hol van a határa a végrehajtó hatalom hatáskörének (s egyébként is a jog uralmát illetően leggyakrabban idézett megfogalmazások közvetlenül az állampolgárok jogaival foglalkozó fejezeteket előzik meg,[6] amelyekről összegzésképpen maga a szerző állítja, hogy éppen azt mutatják, mit kell érteni az előzőekben bevezetett elven). A formalizmus ellen emelt kifogás mégis sokkal jobban a probléma elevenjébe vág, mint azt a számos bíráló képes lett volna felfogni: ha másra nem, ez arra utal, hogy mennyire határozott hasonlóság fedezhető fel azzal a kanti típusú (filozófiai) formalizmussal, amelynek tulajdonképpen a probléma első elméletileg kidolgozott megközelítését köszönhetjük.[7] Az angolszáz hagyománytól eltérően – amely a már Blackstone-nál kifejtett nézetekhez kötődik – a kanti álláspont csak úgy lehetséges, ha szigorúan filozófiai-

lag választjuk el egymástól az uralmi (azaz az adott szövegkörnyezetben a jogi) formát és az állam politikai felépítését. Ezért Kant az egész addigi bölcseleti-politikai hagyománnyal dacolva köztársaságról beszél (amely monarchiává lehet) mint egyetemes formáról, amely felette áll a hatalom típusairól Arisztotelész óta szerzett tanulságok alapján lehetséges felosztásoknak.[8] Ha meg fontos, hogy a köztársaság jogállam legyen, hogy jogi normák alapján működjön, amelyek egyedül képesek biztosítani az interszubjektivitást mint az emberek közötti viszonyok kívánatos alapelvét (ami egyéb iránt a kategorikus imperativusban való általánosíthatóság pusztán formális elvéhez eljutó kanti etika szerkezetéből következik[9]), akkor a politikai közösség felépítésének különféle típusairól folytatott vita egész története szükségtelenné válik. Ebben az esetben azonban a tiszta forma csak olyan előfeltétellel működik, ha szociális-történeti kontextusa legalább elvontan feltételezhető, illetve, ha hatósugara behatárolható. A Stahlnál, Gneistnél, von Mohlnál, Bahrnél, Welckernél és másoknál kimutatott átfogó hagyomány végső soron a pozitivizmust teszi meg ama teljes formalitás legitim örökségének, amelyen ez a felfogás nyugszik, sőt érdektelenné teszi a formálisan alkalmazandó jog eredetének firtatását.[10] Az általánosíthatóság kanti értelmezése természetesen gondolatilag nehezen hozható összefüggésbe példának okáért a „nemzetiszocialista jogállam"-típusú későbbi képződményekkel,[11] de éppen, mert doktrinér módon lemond tulajdon előzményeinek kutatásáról, formálisan lehetségessé tehet egy ilyenfajta interpretációt is. Az újkori politika egyik sarkalatos tulajdonsága, a technikához kötődése, így nyert egyben jogi „arculatot" is.

Az újkori politika ugyanis éppen úgy vált lehetségessé, hogy a politikai „szféra" elszakadt a kötelező teológiai gyökerektől (a páduai Marsiliusszal világnézeti szinten, Machiavellivel viszont minden tekintetben, beleértve a politikának mint uralkodási technikának az elemzését, amely mentes a teológiai, de az etikai ítéletektől is).[12] Ezt a fordulatot mind a történelmi (szociális és termelési), mind az elméleti (mindenekelőtt a filozófiai) változások elősegítették. A középkori-hűbéri szociális renddel ellentétben, amely a politikai élet változhatatlan hierarchiájának feltevésén nyugszik (ennek csúcsán az egyeduralkodó áll, az egyházi hatalom pedig külön hierarchizálódik), az újkori politikai rend fokozatosan a különféle formák sokaságát alakítja ki, amelyek az újkori politikai gondolkodással párhuzamosan jönnek létre, az új korszakos összhang tudatosodott megtestesülése alapján. A megelőző koroktól eltérően az újkori abból az alapvető feltevésből indul ki, hogy termelési „alapja" elvben önszabályozó; azaz, többé nem az államháztartással (oikosz, domestica) azonos, vagyis az anyagi szükségletekről való gondoskodás „szférájával", amely olyan célok alapján folytatott gazdálkodásnak van alávetve, amelyek e gondviselés szempontjából külsőnek számítanak, hanem a gazdasággal, azzal a „szférával", amelynek alapvetően magánvaló célja van (többlet termelése).[13] Azzal a feltétellel, hogy a gazdaságra kell bízni, hogy újratermelje önmagát (és ezzel önfolytonosságot érjen el), a modern politika különleges problémája lesz, hogy miként gondoskodjon az efféle működés zavartalan folyamatáról (amit legtisztábban a liberális világnézet szemléltet, de a különbségek ellenére érvényes az újkorban létrehozott közösségek egyéb típusaira is), majd pedig arról, hogy

minden egyén eredendő egyenlőségét (leggyakrabban társadalmi szerződés mint módszertani feltétel alapján) átmentse a politikai „szférába", nemkevésbé pedig kiegyenlítettségüket az eredendő piaci relációba. Ez különösen azokra a specifikus módon, reprezentatív elven felépülő újkori demokratikus koncepciókra jellemző, amelyek (pluralista) választási felépítése – különösen a leggyakrabban felállított változatokban, amelyekben a pártpluralizmusnak kell szavatolnia a rendszer választási nyitottságát – szerkezetileg sok tekintetben megfelel a piac eredeti működéséről alkotott feltevésnek (amelyet a kritikai hozzáállások egész sora, legalábbis részben, szintén utópikusnak fog találni).

A politikumnak az újkorban bekövetkezett módszertani önállósulása azonban nem csupán az örökölt fogalom újrainterpretálását jelenti: részben közvetlen konzekvenciákkal is szolgál a sarkalatos politikai kategóriák felfogására nézve az ily módon kialakult (elsősorban elméleti) kontextusban (de új kategóriák létrehozására is, amilyen például az államé, Machiavellitől számítva).[14] Minthogy a politika többé nem tekinthető a minden emberi egzisztenciához feltétlenül szolgáló viszonyok egyetemes jegyének (szemléletesen demonstrálja ezt a modern kor nagy hatású szerzőinek – korántsem csupán közgazdászokról van szó! – gyakori visszanyulása Robinsonhoz és szigetéhez, amelyen minden uralom a dolgok feletti uralommal egyenlő), hanem csak következménynek, a politikával való foglalkozásnak (amely a modern korban tudatosan különül el politikaelméletre és a politika gyakorlatára)[15] mindenkor számot kell adnia magának a politikai egzisztenciának konstitutív feltevéseiről. Ezért lesz – Machiavellitől kezdve – probléma, hogy milyen eszközrendszerrel (apparátussal, mechanizmussal) tartható fenn egy bizonyos területen (állam) az emberek egzisztenciájának egésze, mi módon fog ez viszonyulni tulajdon szociális-termelési feltételeihez, hogyan jön létre a politikai (az egyéni, a csoport-, az osztály-, a nemzeti) szubjektum, s miként ver gyökeret a közösség az adott kor feltételei között. Az egyszerűen feltételezettnek többé már nem tekinthető közösségnek az államra (mint pótközösségre) és a társadalomra (mint a termelési és a magánéleti szférára) való redukálása határozza meg külsőleg a politikai élet újkori képét. Eme kereten belül fokozatosan kialakulnak az alapvető világnézeti-ideológiai modellek, amelyek oly meghatározó befolyást gyakorolnak e kor politikai folyamataira: a liberalizmus, a demokrácia, a konzervativizmus, a szocializmus. A világnézeti konstrukciókból levezetett ideológiai következtetések idővel egyre jelentősebbek lesznek a politikai ténykedésben (a kor legelején Machiavelli még egyáltalán nem veszi őket figyelembe mint döntő tényezőket a politikai történések elemzésekor, a tizenkilencedik században viszont éppen ezek az elemek a döntőek, akár a politikaelméletben, akár pedig mindennapi gyakorlásában), ezeknek a következtetéseknek a formába öntését azonban mindig az intézményes logika is közvetítette, azaz, ezeket az álláspontokat kezdetben megkülönbözteti egymástól a politika és a termelés, az állam és a társadalom, a nyilvánosság és a magánélet konstrukciós viszonyának a világnézetből következő posztulálása, hogy azután közvetlen politikai méltánylásuk folyamán sorra elrugaszkodjanak az eredetileg felállított doktrínáktól.[16]

Az addigi korokkal szemben az újkor – a mértékadó szubjektum megjelölése értelmében: a *polgári* – szakítást jelent a veleszületettséggel mint konstitutív

politikai tényezővel, azaz, mint meghatározó viszonnyal, amely abból fakadt, hogy a születés alapján meghatározható hovatartozás döntően kihat minden egyed szociális státusára.[17] Ezt mindenekelőtt annak az elvnek a végrehajtására irányuló politikai törekvések igazolják, hogy az emberek mint állampolgárok (citoyenek) egyenlőek (az elvet a kereszténység öntötte eszmei formába), vagyis a reális szociális felállásban a piac összes cselekvőit megillető esélyegyenlőségnek (idővel mind nyilvánvalóbban ideologizált) elve, melynek hála a kölcsönös versengés során legalább a kielégítő anyagi fennmaradást biztosíthatják maguknak.[18] A nehézségek ezzel – az előző, hűbéri korral szemben negatívan meghatározott – álláspontjai éppen abban mutatkoznak meg, hogy mennyire különböznek a megvalósítási kísérletek, amelyek mellesleg általában azt bizonyítják, hogy a látszólag magától értetődő egységfogalom mennyire nincs eléggé körülhatárolva. Ez ugyanis politikai tényként valósul majd meg, sőt mint a felhatalmazással bíró egyéni cselekvőnek – a kor szubjektumának (a citoyennek) konstitutív jegye, ez a megvalósítás azonban egészen a huszadik század elejéig fog tartani. Hogy a sarkalatos újkori elv, az egyenlőség a politikai „szférában" így megvalósulhasson, azt az árat kellett fizetni érte, hogy a termelési szerkezet szavatoltan nyitva maradt az alany előtt, hogy a tulajdon (és a családi) szükségletek kielégítéséért folytatott versengésben feltalálhassa magát, s eközben az egyenlőség csak (utópikus) kiinduló feltevés maradt.[19]

A szabadságra és az igazságosságra is – mint a kor ideológiai-politikai fogalmaira – a szóban forgó időszak minden ideológiai terméke elvben az egyenlőség feltevése mellett fog tekinteni (a konstrukciósak azonban nem). A nevezett megfoghatatlan feltevésekre épülő politikai konstrukció ugyanis általában a termelési szerkezet külső serkentésére fog irányulni (anélkül, hogy beleavatkozna), s ezáltal gyakorlatilag a szociális differenciálódást fogja siettetni. Ez a pozíció azonban – amely a liberális, különösen a liberális demokrata alapálláspontra jellemző – párhuzamosan fog hatni azokkal a törekvésekkel, amelyek a közösséget a közvetlen demokratikus változatában (Rousseau-tól kezdve), majd különösen a szocialista program különféle változataiban mindent átható egzisztenciális elvként felfogott egyenlőség alapján kívánják berendezni. A demokratikus álláspont (a rousseau-i változatban) döntőnek tekinti a népnek mint a szuverenitás hordozójának és mindenütt potenciálisan ható politikai tényezőnek szubjektivizálását, ez a közvetlen demokratikus változat azonban szerkezetileg nem méltányolja a hatalom megosztását (amelyet Montesquieu fejtett ki), sem a kisebbség intézményes operatív védelmét.[20] Ezért majd csak a tizenkilencedik századi liberális demokrácia fogja berendezni az újkor paradigmatikus politikai terét: a parlamentáris demokrácia pluralista rendszerét (a hatalom megosztásával és a kisebbség, sőt az egyén védelmét szolgáló intézményekkel).[21]

A politika újkori felfogásának (különösen pedig szociális következményeinek) belső kritikájaként a már felvázoltakkal párhuzamosan bontakozik ki, főleg a tizenkilencedik század folyamán, a szocialista világnézet, amelynek politikai álláspontja alapjában véve úgy ölt formát, mint a modern politika azon alapvető módszertani tézisének kritikája, mely szerint a politika nem avatkozik a gazdasági folyamatokba. Ezzel ellentétben a szocialista álláspont abból indul

ki, hogy elengedhetetlen az újkori politika befolyásának érvényesítése a szocialista (termelési) „szférában", ezért e nézet szerint a politika (a termelési szerkezet elsőbbségének kontextusában) csak annyiban releváns mint „szféra", hogy rajta keresztül kell (módszertanilag és cselekvőleg) a modern kor teljes berendezkedésének radikális átalakításához vezető útra térni.[22] A szocialista tanok ezért attól sem riadnak vissza, hogy teljes bizalmatlanságot tápláljanak a politikával és különösen az állammal szemben (beleértve azt az anarchista álláspontot is, amely az államot a világfejlődéssel szemben álló ellenséges intézménynek tekinti), vagy hogy (a liberális doktrínával kezdődő) állami cselekvés eszközrendszerét radikalizálják és kiforgassák (oly módon, hogy az állam instrumentalizált cselekvése a nem megfelelő szociális szubsztrátumba való beavatkozás szolgálatába álljon,[23] az eredeti felfogás szerint viszont – amely Locke-kal veszi kezdetét – az állam instrumentalizálásának az a rendeltetése, hogy fenntartsák az elvileg – vagy legalábbis távlatilag – kielégítő gazdasági szerkezetet, amely alkalmas arra, hogy a magáncselekvések sorának következményeképp megváltozhasson).

A modern nemzeti államban a demokratikus probléma ezzel a hagyománynyal ellentétben úgy jelenik meg, mint a *reprezentatív demokrácia* problémája. Ez a kérdés cselekvőleg csupán a tizennyolcadik században tudatosul (Hume 1741, Marquis d'Argenson 1764, Diderot 1765).[24] „A képviselői révén szavazó nép teremti meg a legjobb demokráciát":[25] ez a haladás képlete, amely fokozatos fejlődésen menvén át az emberek közötti, civilizáltan berendezett politikai viszonyok paradigmájává válik. A képviseleti (parlamentáris) demokrácia eszméjének egyre nyilvánvalóbb felülkerekedése Rousseau kritikájával és merőben ellentétes demokratikus modelljével szembesül, aki megkísérli rehabilitálni a közvetlen demokráciát, az előfeltételek azonban, amelyeket ő maga e demokrácia működéséhez szükségesnek tart (kicsiny közösség, a szokások, a szociális státus hasonlósága, a közös ügy iránti odaadás) a modern berendezkedésű államokban megvalósíthatatlannak bizonyulnak.

A Rousseau-féle modell legnagyobb nehézsége azonban abban áll, hogy nem vet számot a hatalom megosztásával, mint ami alapjában intézményesen szavatolhatja az egyénnek az államban való (viszonylag) szabad életét. Montesquieu óta ez a tényező döntőnek bizonyul a képviseleti demokrácia bármelyik felfogásához (később az angol–amerikai szakirodalomban ez a „checks and balances" elvévé fejlődött, azaz, hogy a törvényhozó, a végrehajtó és a bírói hatalom egyensúlyba kerüljön és kölcsönösen ellenőrizze egymást).[26] A demokrácia így előkészített felfogása hat az amerikai (részben pedig a francia) forradalmi hagyományban is, olyannyira, hogy Tocqueville óta demokratikus forradalomról is beszélhetünk. John Stuart Mill-lel elméletileg lehetővé válik a demokratikus és a liberális világnézet belső összekapcsolódása is. A liberális demokrácia jegyében ez fokozatosan a kívánatos, azaz, a lehetséges demokratikus berendezkedés uralkodó felfogásaként válik általánossá.[27]

A huszadik században, miután a liberális demokrata modellt (amely demokratikus körülmények között az egyént igyekszik megvédeni „a többség egyeduralmá"-tól, ezért az együttélés egész koncepcióját az egyéni jogokból és a magánszférából – a „civil társadalom" szférájából – mint a politikai kiegyenlítődés

alaptényezőjéből vezeti le) átfogóan megvitatták s el is fogadták, a demokrácia megközelítésének számos kritikai jellegű elmélete bontakozik ki. A szocialista kritika (mindenekelőtt az, amely Marxra hivatkozik) abból indul ki, hogy szükségképpen fel kell számolni a „civil társadalom" és az állam, a közgazdaság és a politika különállását.[28] Ez a kritika egyes változataiban az egyenlőség alapján igyekszik valamiféle módon kiszélesíteni a demokratikus procedúrákat a létezés hagyományosan apolitikus „szféráira" is (mint azt már az ilyen kísérletek programszerű szókapcsolatai is jelzik: „szociáldemokrácia", „ipari demokrácia", „munkásdemokrácia" stb.). Eme kritikai alapállás keretében rehabilitálódnak a közvetlen demokrácia sarkalatos tézisei is (az olyan szerzőknél, mint Korsch, Pannekoek és mások), ezek az elméletek azonban, amelyek mindig a termelési „szféra" szubjektivizálásából indulnak ki, éppen nézeteik politikai következményeiben találják szemben magukat igen komoly nehézségekkel (jól mutatják ezt azok a nehézségek, amelyek az önigazgatási modellnek jugoszláv méretekben való – igaz, lényegi következetlenséggel közvetített – alkalmazásában álltak elő).[29]

A demokrácia kritikájának másik típusa – amely mindenekelőtt az ún. elitelmélet szerves részeként fejlődött ki (Ortega y Gassettól kezdve) –, azt feszegeti, hogy ez a demokrácia olyan emberek uralomra jutását teszi lehetővé, akiknek érdemei semmilyen módon nincsenek ellenőrizve, s nem is ellenőrizhetők, hanem világnézetileg feltételezik őket, minthogy minden demokrácia valójában abból indul ki, hogy alanyai értelmes egyedek, akik a közösség javát akarják. A demokratikus elméletek egy elvont alanyt képzelnek el, az állampolgárt (citoyen), akire ez a feltevés alkalmazható. A nehézségek e modell valóra váltásakor jelentkeznek, s a többség egyeduralmától való félelem mellett nem ritkán megjelenik a félelem azok egyeduralmától is, akik felkészületlenek, sőt a közösség java iránt érdektelenek.[30]

A mai viták igyekeznek pontosítani a demokratikus procedúrát, egyben pedig megpróbálják felkutatni az élet egészen általános előfeltételeit is a demokratikus berendezkedésű közösségben.[31] Századunk a demokratikus berendezkedés szabványai közé az állampolgár anyagi létezésének biztonságát illetően is számos intézkedést besorolt, valamint a különféle felépítési típusú kisebbségek védelmét.[32] Különösen fontos a felfogásbeli változás azzal a tizennyolcadik században kifejlődött modellel szemben, mely szerint a képviseleti demokrácia nem valósítható meg a pluralizmus sajátos változata, vagyis a többpártrendszeri modell nélkül. Így a mai demokráciák minden felnőtt egyednek azt a jogát veszik alapul, hogy másokkal egyenjogúan részt vehet annak a közösségnek a berendezésében, amelyben él; hogy védelmet élvez úgy is, mint egyed, s úgy is, mint aki egy csoportnak (születésénél vagy elhatározásánál fogva) tagja; hogy (maga, képviselői révén vagy a nyilvánosság közvetítésével) ellenőrizheti minden politikai testület működését; valamint, hogy közvetlen véleménynyilvánítással befolyást gyakoroljon a legfőbb törvényhozó testület (a parlament) megalakítására.[33] A pluralizmuson kívül az együttélés ilyetén tartalmát pontosító fogalmak még a jogállam, az emberi jogok, a szabadság, az egyenlőség és az igazságosság.

A pluralizmus a jogállam feltételei közt módszertanilag azért szerepel, mert a bevezetőben említett egyenlőség belső feltétele éppen az, hogy az alanyok

a közösséget illetően párhuzamosan élhessenek a társulásnak és az álláspontok képviseletének lehetőségeivel (az egyenlőséget minden más esetben gyakorlatilag megcsorbítja valamilyen politikai, szociális, világnézeti csoportosulás domináns szerepe). Az egyenlőség és az igazságosság olyan belső, etikailag eredendően felállított értékek, melyek valóra váltásával a jogállam működik (azzal a feltétellel, hogy módszertani értelemben előzőleg önmagát azon az áron legitimálta a biztonság intézményeként, hogy legalábbis részben elállt a természetes jogoktól: a kívülről nem korlátozott cselekvés jogától).[35] Az emberi és az állampolgári jogok csak ilyen feltételek mellett vehetők tekintetbe antropológiai, etikai és politikai szempontból. – Bármennyire is természetesnek feltételezzük őket, az időszerű vitában ezek a jogok a modern államiság történetének előzetesen eleve meghatározott szövegkörnyezetében jelennek meg.

Az ember tudja magáról, hogy önmagában nem képes meglenni, hogy szüksége van másokra. Másokkal együtt élvén azonban igen gyakran válik számára problematikussá, hogy önmagává legyen: azzá, amivé lehetne. Csak ebből az egészen egyszerű és régtől fogva nyilvánvaló ellentmondásból érthető meg (szinte minden nagy politikai teoretikus foglalkozott vele) a probléma, amely az emberi jogok szóba kerülésekor vetődik fel. Mert a nem ritkán előforduló átgondolatlan álláspontal ellentétben éppen az emberi jogokat sokkal inkább jellemzi az emberek együttélésének (koegzisztenciájának) problémája, mintsem, hogy vitán felül álló válaszként lehessen felhasználni őket.

Az együtt (azaz: egyért)* élő emberek nemcsak saját viszonyaikat, a társadalmat, a közösséget, az államot alakítják ki, hanem saját magukat is, mint individuumokat, mint szubjektumokat. A modern filozófia ugyanis kimutatta, hogy az ember csak másokhoz való viszonyában válik szubjektummá (akiket szintén szubjektumként kezel). Hogy azzá válhasson, másokra van szüksége; hogy az maradhasson, védelemre van szüksége (másokkal szemben), s ezt is mások nyújthatják neki. Vagy Thomas Hobbes szavaival élve, amelyek ilyen tekintetben tulajdonképpen a modern politikaelmélet kezdetét jelentik: az emberek a természetes állapotban birtokolt szabadság egy részét feláldozzák a biztonságért, amelyet a társadalomban a többiekkel együtt nyernek. Egyszóval, Hobbes óta világos, hogy – a különféle frázisoktól függetlenül – a modern közösségben az emberek élete arra az egészen egyszerű kérdésre korlátozódik: *milyen árat kell fizetni a modern állam által szavatolt biztonságért?*

Nyilvánvaló, hogy az állam bizonyos fokú biztonságot szavatol (a társadalmat *megtartja*** adott vagy kívánt állapotában). Ha ennek az előfeltételnek nem tesz eleget, az állam nem felel meg saját fogalmának, tehát nem is kötelezi „saját" állampolgárait. Az állam csak azzal a feltétellel felelhet meg a szóban forgó garanciák „árát" illető kérdésre, ha szavatolja állampolgárai életét, vagyonát és cselekvési szabadságát. Ez az ár, az újkorban fokozatosan kibontakozó felfogás szerint mindannyiszor túlságosan drágának bizonyult, ha beleszámítják egyes „sarkalatos", „természetes", „elidegeníthetetlen" emberi jogok

* *zajedno* szerbhorvátul: együtt, *za-jedno*: egyért (a ford. megj.)

** Lefordíthatatlan szófordulat. Az állam szerbhorvátul: *država*, a megtart: *održava* (a ford. megj.).

megsértését is. Ebből következik, hogy az így felfogott emberi jogok a közösségbeli élet *minimális programjával* egyenlők.[37]

Ez a program – az állammal vagy más hatalommal szemben – negatívan van megfogalmazva; az emberi jogok arra mutatnak rá, mit nem szabad tenni, az állam így meghatározott cselekvési „teréből" azonban egészen kielégítően megállapítható, mi mindent kell tennie, hogy alapfunkcióját betöltve csakugyan legitim legyen. Az emberi jogokat azonban fontosabb okból nevezik természetesnek. Tudniillik e jogok nemcsak hogy negatívan viseltetnek az állammal szemben, hanem lényegében azokat a feltételeket körvonalazzák, amelyekre az embernek az emberi módon való élethez szüksége van. Ezáltal e jogok nemcsak az állammal – vagy más intézményekkel – szemben nyernek meghatározást, hanem a többi emberrel szemben is. Mert az emberek jogait más emberek sértik meg. Ezt nem ritkán úgy teszik, hogy cselekvésüket tulajdon jogaik valamilyen értelmezéséből eredeztetik. Éppen ezért az emberi jogok mindenkor felvetik az *értelmezés* kérdését is. Éppen ezért oly komoly probléma a megfogalmazásuk, mert szükségképpen el kell érni, hogy az emberi jog mindig egyetemes meghatározást nyerjen, hogy mindenki hivatkozhasson rá, anélkül, hogy eközben veszélyeztetné másoknak ugyanezeket a jogait.[38]

Mindebből az következik, hogy az emberi jogok az emberi egyedek másokkal együttes *létezésének feltételei.* Emberi egyedekről csak úgy eshet szó, ha e jogokról beszélhetünk, vagy egyszerűbben szólva: az egyed mint szubjektum – mint a kötelezettségek szubjektuma is – csak akkor létezik, ha *előzőleg* már tulajdon jogai által konstituálódott.[39] Nem ritka törekvés, hogy a jogokat az *előzőleg* teljesített kötelezettségekből kell levezetni – mint egyfajta jutalmat azok számára, akik „rászolgáltak". Igaz, hogy ez a társadalmi szerződés hagyományában gyökerezik, de nem érvényes a konkrét egyedekre.[40] A társadalmi szerződés ugyanis a közösség jogi berendezkedésének (az egyik lehetségesnek) módszertani, de nem történelmi előfeltétele. Ami annyit jelent, hogy a konkrét egyének születésük okán alanyaivá válnak bizonyos jogoknak, és mint ilyenek állampolgárrá és polgárrá, tehát olyan jogi személyekké, akikre a kötelezettségek vonatkozhatnak.[41]

Monduk már, hogy a modern hagyományban az emberi jogok egyetemes és általánosítható jogok. Ezért szükségképpen elvont személy. Az a tény viszont, hogy mindig konkrét személyek jogairól van szó, csak más módon érzékelteti az értelmezés problémáját, ami az emberi jogokkal kapcsolatban mindig felmerül. Az alany, akit a jogaival szinte a felismerhetetlenségig „egybeforrasztottak", a modern politikai hagyományban elvont személy, állampolgár (citoyen). Ez az alany szükségképpen elvont, hogy a jogai függetlenek lehessenek a konkrét, valóságos személy minden konkrét (nemi, szociális, nemzeti, vallási, műveltségi stb.) tulajdonságától. Vagyis az emberi (mint állampolgári) jogok alanya csupán azért elvont, mert a valóságos emberi lények egyszerűen nem egyformák, tehát a kiegyenlítésükhöz – ami nélkül nem lehetségesek az azonos jogok mint igazságos megoldás – megfelelő elvonatkoztatási eljárásra van szükség.[42] Ebből pedig e problémának még egy jelentőségteljes jegye következik: mivel e jogok az emberek – bizonytalan – egyenlőségének feltételezésére épülnek, csak mint igazságos megoldásban hihetünk, azaz, nem hihetünk bennük.

Az ilyen pozitív álláspontra való nevelés annál jelentősebb minden konkrét helyzetben.[43]

Az egyén jogai csupán a másokkal való egyenlőséget teszik lehetővé és a közösségben való szabadságát. De hogy világosabban kitessék, miről is van szó, különbséget kell tennünk a pozitív és a negatív jogok, valamint az egyén jogai és szabadsága között. A pozitív jog alapjában véve egy: jog ahhoz, hogy az egyén részt vegyen a politikai közösség alapvető intézményeinek felállításában, az együttélés olyanná formálásában, ami a közösséget elfogadhatóvá teszi az értelmes cselekvő számára. Ennek a jognak a valóra váltása természetesen sokkal szélesebb skálán vet fel problémákat – pl. a közvetett vagy közvetlen demokrácia, a liberális demokrácia, a pluralizmus stb. kérdését. Az egyénnek – mint állampolgárnak – azonban sarkalatos joga, hogy a mindenki másra érvényes feltételek mellett kivegye részét annak a közösségnek a kialakításából és irányításából, amelyben él. A jogokról szóló virginiai nyilatkozattól (1776) az emberi és állampolgári jogokról szóló nyilatkozaton (1789) át az ENSZ 1948. évi egyetemes emberjogi nyilatkozatáig ezt a módszertani értelemben pozitív jogot többször is sarkalatos jogként emelték ki.

Csak látszólag nem logikus, hogy a közösség létrehozásásban való részvételnek ez a joga – jóllehet módszertanilag pozitívan van megszabva – nem a leggyakoribb, sőt nem is az első az egyének jogainak taglalásakor (az egyetemes emberjogi nyilatkozat például csak a 21. szakaszban tárgyalja). Ez már csak azért is így van, mert egy politikai közösség létrehozása – az említett történeti-elméleti feltevésekkel ellentétben – nem légüres térben kezdődik. Ellenkezőleg, általában arról van szó, hogy először is véget kell vetni egy már létező politikai és jogi állapotnak, hogy egy újat létre lehessen hozni. Ezért pedig megint csak előzetesen meg kell védeni az egyént attól, hogy a már létező hatalom belegázoljon az egzisztenciájába, mert privatitásának és a társadalomban való cselekvés térbeli szabadságának ellenőrzése nélkül az egyén nem válhat politikai cselekvővé (citoyenné). Lehet viszont alattvalója valamilyen rendszernek, de akkor a „jogai" kizárólag a hatóságok jóindulatától függnek. Éppen ezért a „természetes" emberi jogok modern története a (módszertani értelemben vett) negatív jogok szorgalmazásával kezdődik, vagyis, hogy az egyéneknek joguk legyen megőrizni személyiségük integritását, joguk legyen a kommunikáció minden válfajára, a működésre, a gyülekezésre stb.[45]

Eme jogok különféle formában és időszakokban nyertek megfogalmazást, de közös nevezőjük egészen nyilvánvaló. Ez arra utal, hogy a tizennyolcadik század végi forradalmi korból származó megfogalmazások tartalmilag nemcsak a „Jogok jegyzéké"-hez (1689) kapcsolódnak, hanem a természeti joggal kapcsolatos korábbi elméletekhez is (a sztoikus filozófusoktól kezdve). Másrészt pedig számos mai kísérlet lépett ezek nyomdokába. Mindez, már csak felületesen szemlélve is, arra utal, hogy olyasvalamiről van szó, ami különféle korokban élt különféle szociális státusú és műveltségű, eltérő kulturális feltételek és testi meghatározottságok stb. között élő emberek számára fontos volt. A negatívan meghatározott jogokkal kapcsolatban ismételten sajátos paradoxonnal van dolgunk; eme jogok alapja az élethez, a biztonsághoz és a szabadsághoz való jog (miközben ezek sorrendje nem mindenki számára és nem mindenkor

ilyen). Ezeket a jogokat azonban negatívan biztosítják, azaz, oly módon, hogy megtiltják a státus vagy a meggyőződés alapján való diszkriminációt, a rabságot, a kínzást, a törvényellenes elbírálást, a magánéletbe való beavatkozást (lakás, levelezés, kommunikálás), a mozgásszabadság korlátozását és a vagyon elkobzását stb. Csak akkor beszélhetünk teljes értelemben a már említett „pozitív" jogokról, ha ez a negatív aspektus biztosítva van.

Mindenesetre e jogok mindkét típusát törvények írják világosan körül (több szerző szerint pedig a megelőző természeti jogi elvekből következnek).[46] A jogoktól eltérően az egyén szabadságát a pozitív törvénykezés csak közvetve határozza meg, tudniillik olyan módon, hogy szabadságokról ott lehet beszélni, ahol nincs pozitív jogi szabályozás. Egészen egyszerűen a Spinozával kezdődő hagyományban a szabadság nem más, mint „űr" a törvényben, vagyis az egyén ott szabad, ahol nincs sem utasítás, sem tiltás, ami a pozitívan meghatározott törvényes formából következne.[47] Ez valójában az öntevékenység tere, amelyet a törvény úgy határoz meg, hogy egyáltalán nem érinti. Ennek feltétele természetesen a jog modern interpretációja, mely szerint minden megengedett, ami kifejezetten nincs tiltva, a törvényi jogszabályt pedig általánosan tiltásként, nem pedig utasításként kell megfogalmazni.

Amint a jogok, illetve a jogok és a szabadságok különböznek egymástól, úgy a figyelmesebb elemzés mellett annak igénye is felmerül, hogy a jogok között aszerint is különbséget tegyünk, hogy kik az alanyaik. Eközben általában az embernek és állampolgárnak a jogairól szokás beszélni, azaz a valóságos, konkrét személynek arról a jogáról, hogy szabadon élhessen egyenlőségben másokkal, arra törekedve, hogy megtalálja egyéni boldogulását, majd pedig a citoyen (mindenekelőtt politikai) jogairól.[48] A konkrét személyt jelentő ember jogai nagyjából a jogoknak azokhoz a fajtájához kötődik, amelyek előbb (módszertanilag) negatívan nyertek meghatározást. Itt ugyanis arról van szó, hogy lehetőleg minél pontosabban fel kell sorolni, melyek azok az esetek, amikor a külső hatalom beavatkozhat az egyén életébe (a modern társadalmakban elsősorban az államhatalmat tartják ilyennek).[49] A jogoknak ez a lajstroma, mint már utaltunk rá, a testi, fizikai szabadsághoz való jogtól indul el, és eljut ahhoz a joghoz, hogy a közvélemény formálódása keretében az ember kinyilváníthatja véleményét; a demokratikus politikai közösség modern felfogásának ez nélkülözhetetlen feltétele.[50] A konkrét személyek jogai még a koruktól sem függnek (egyéb tulajdonságaikon kívül, amelyeket egyébként sem szokás tekintetbe venni), úgyhogy itt egészen explicit módon a gyermekek is (külön is fontos) alanyként jelennek meg.[51]

Az állampolgár (citoyen) jogai, azokon a jogokon kívül, amelyeket egy rendezett jogrendszerben egy konkrét személy élvez, mindenekelőtt politikai jogok (módszertani értelemben pozitívan). Ezek a közösség megformálásában való részvétel jogai, illetve, ahogy pl. Marx nevezi őket korai munkáiban: a politikai emancipáció elemei. Másokkal egyenlőségben – ami azért lehetséges, mert mint már mondtuk, elvont alanyokról van szó – a citoyen csak akkor létezik, ha rendelkezik jogokkal és él is velük. Ezért a feltevés szerint a citoyen nem más, mint *aktivista* (ezért egyes országok törvényhozása, ma már ritkábban, mint egykor, még bünteti is például az állampolgár távolmaradását

a választásokról). Ha nincsenek jogai, a citoyen nem létezik – ennyiben értelmetlen a gyakran használt kifejezés: „másodosztályú állampolgár"; mert aki másokkal nem egyenjogú, az alattvalónak vagy kiskorúnak tekinthető, de semmiképpen sem „állampolgárnak". A puszta polgár* kifejezést, úgy tűnik, a francia bourgeois fordítására kell fenntartanunk (a Rousseau által bevezetett és számos későbbi szerző által átvett különbségtétel értelmében). A felosztás szerint a bourgeois-polgár tevékenységével a polgári (vagy civil) társadalom „szférájához" tartozik, azaz a tevékenységeknek ahhoz a köréhez, amelyet az anyagi értelemben vett fennmaradásról való gondoskodás határoz meg (elsősorban a közgazdaságtan tartozik ide, de az egyén egzisztenciájának egyes magánéleti szempontjai is).[52]

Az így elvégzett felosztás keretében a természetes jogok szűkebb értelemben véve a konkrét emberi személy jogai. Az állampolgár és a polgár, mint látható, csak „civil" (azaz természetellenes) állapotban létezik. Ezért is sokkal nehezebb védelmezni a jogaikat a természetes jog posztulátumainak mintájára. Ha azonban nem ritkán ilyen értelemben is a természetes jogra hivatkoznak (különösen azután, hogy a természetes jog a második világháború után egyfajta rehabilitációban részesült), az nem merő értelmetlenség. Mert ezeknek a „pozitív", „politikai", „állampolgári" jogoknak mégiscsak úgy van értelmük, ha az egyén számára biztosítják azokat az eredeti, természetes jogokat, hogy szabadon cselekedhessen, saját belátása szerint (azzal a feltétellel, hogy eközben ne sértse más személyek ugyanolyan, ezzel szimultán cselekvésének jogát).

Külön probléma származik abból, ha a kollektívum (szociális rétegek, nemzetek, nemzedékek stb.) jogai mellett a természetes jog paradigmája alapján igyekeznek érvelni. Ennek a módszertani nehézségnek legvilágosabb esete a nemzetek önrendelkezési joga. Erről a jogról csak az első világháború végén kezdődött el a vita Wilson amerikai elnök nevezetes elvei nyomán. Ma – egyebek között az ENSZ okmányai is – az alapvető jogok között tartják számon. Az effajta joggal kapcsolatban fellépő nehézségek azonban teljesen nyilvánvalóak. Tudniillik ezt a jogot az a feltétel hívta életre, hogy képviselni kell az önmagát egyértelműen sajátságos kollektívumként meghatározó kisebbségnek azt a jogát, hogy megszabaduljon egy, a kollektívum számára külső erő túlsúlyától. Egy ilyen jog azonban csak akkor alkalmazható, ha a megszabadítandó kisebbség teljesen homogén. Ha viszont nem így van, akkor a megszabadítandó kisebbség (ezt számos konkrét példa is alátámasztja) többséggé válik, amely megismételheti a kisebbségre gyakorolt elnyomást saját – újonnan szerzett – szabad területén.[53] Ezért a kollektívum joga nem tekinthető egyszerűen természetes jognak, mivel csupán akkor lehetséges, ha a kollektívum teljesen egységes (ennek pedig nagyon kicsi a valószínűsége), vagy ha belső berendezkedése következetesen demokratikus elvekre épül (amelyekbe beleértendő a többségnek a titkos szavazással kinyilvánított akarat alapján való uralkodása és ugyanakkor a minden felépítési típusú kisebbségnek nyújtott eljárási garanciák is), azaz, ha előzetesen már jogállammá alakult.[54]

* Az iménti idézőjeles szókapcsolatban a szerbhorvát a „građanin" kifejezést használja, nem a „državljanin"-t, ezért kényszerül a szerző az itt következő magyarázatra. A magyarban a szókapcsolat szokásos formája szaknyelvileg is pontos. (A ford. megj.)

A jogállamot az eddigiekben úgy mutattuk be, mint a politikai közösség berendezkedésének egy formáját, amely – meghatározó jegyeinek általánosíthatóságából eredően – lehetővé teszi, hogy az állam olyan apparátusként működjön, amely kívülről biztosítja az emberek „civil társadalmi" egzisztenciáját, méltányolva konkrét személyes) módszertani értelemben pozitív és negatív) és politikai-elvont jogaikat, oly módon, hogy lehetőség nyíljon az egyéni és az ebből szükségképpen következő kollektív jogok egybekapcsolására. A jogállam működésének (=egzisztenciájának) puszta módja annak következtében lehetséges, hogy afelé a politikafelfogás felé fordulunk, melynek kulcsproblémája a technika, vagyis, amely nem részesíti feltétlen előnyben azokat a magasabb értékeket, amelyek nevében ténykedik, hanem elvégzi azokat a teendőket, amelyeket az emberek mindennapi egzisztenciája felvet. Jogállamban ezeket a teendőket úgy végzik, hogy mindegyik kapcsolható bármely individuumhoz, és mindegyik csak azoknak a szabályoknak a keretében lehetséges, amelyek mindenkire érvényesek, olyan eljárással fogadták el őket, amelyben mindenki részt vett a döntéshozatalban, az elfogadott megoldásra pedig (a minden állampolgár egyenlőségéből és szabadságából kiindulva választott képviselők révén) a többség választása esett. A kisebbség eközben még ilyen felállásban is majorizálásnak van kitéve, de alapjvető jogai mégsem forognak veszélyben, mivel ezek az emberi személyiségnek azokban az eredeti és állandó jogaiban gyökereznek, melyek szerint zavartalanul véghezviheti interszubjektív önkonstituálását,[55] (azaz privát „szféráját"), és egyenjogúan kiveheti részét az együttélés minden funkciójának gyakorlásából.

A felépítésbeli általánosíthatóság a jogállamot szükségképpen *demokratikussá* teszi (abban a klasszikus értelemben, hogy azoknak a csoportja, akik a törvényeket hozzák, elvben azonos azokéval, akikre e törvények vonatkoznak),[56] továbbá *pluralistává* (mivel az egyetemes egyesülési jog nélkül eme jog elvileg nem szavatolható, enélkül pedig nincs rá lehetőség, hogy a többségi döntéshozatal azután következzen be, miután nyilvánosan megtárgyalták a választási lehetőségeket, és erre egy közösség értelmileg vagy erkölcsileg fel is van készülve),[57] de ugyanakkor már eleve korlátozottá is a tekintetben, hogy bármilyen döntést hozhasson az előzetesen meghatározott procedúra alapján. Ezeket a korlátozásokat, amelyek nélkül a szókapcsolat teljes értelme nem válik valósággá, az emberi jogok koncepciója tartalmazza, ezek a jogok pedig – a törvényhozó, az igazságszolgáltatási és a végrehajtó hatalom egyéb elemeitől eltérően – legalábbis alapjában véve nem képezhetik vita tárgyát, sem pedig az alanyok nem mondhatnak le róluk (mert ezáltal megszüntetnék saját alanyi mivoltukat).

Az így felfogott jogállam, persze, nem nyújt megoldást az emberek mindennapi életének számos problémájára, de mint az elmélet és a tapasztalat mutatja, a jogállam az ilyen megoldásnak *feltétele*. Ahol a megoldásnak ez a típusa nem lehetséges – Jugoszlávia pedig ennek nagyon jó példája[58] –, ott egyfajta utópiának minősül. Ám éppen ez demonstrálja, mennyire meggyőző a jogállam – minden törvényes és intézményes megoldás mellett feltételezi a lehetséges általánosítás eshetőségétől kísért cselekvés megszokásának kultúráját is. Az egyén és a cselekvők csoportjának ebből következő felelőssége egészen más jellegű,

mint az érvényes szabályok esetleges megsértése miatti kizárólag törvényes felelősség.[59] Éppenséggel az ilyen erkölcsi *előzetes felelősség* maga sem tűnik valóságosnak olyan körülmények között, amikor az egyének alkotmányilag nincsenek jogaikban kiegyenlítve (maga az alkotmány pedig inkább esszéisztikus, mintsem számonkérhető normatív halmaza a szabályoknak). Persze a fordulat nem szavatolható szigorúan erkölcsi igényként,[60] nélküle azonban az elégedetlenség különféle formái különböző irányba vezetnek, s így kétségtelenül nem jutnak el a jogállamhoz. Mint minden intézmény, a jogállam is akkor kerül a vita középpontjába, ha nem működik (természetesen különösen akkor, ha nem is létezik); ha viszont működik, magától értetődőnek tűnik, s így alig észrevehető (különösen, ha szigorúan tartja magát a társadalom és az állam szétválasztásának újkori elvéhez). Paradox megfogalmazásban: a jogállam éppen akkor minimális, ha csakugyan maximálisan kiterjedt és működőképes; ha nem jogi és politikai gyakorlatot jelöl, akkor mindig problémát jelent.

Túri Gábor fordítása

Jegyzetek

[1] Vö. E. W. Böckenförde: *Entstehung und Wandel des Rechtsstaatsbegriffs*. In: *Festschrift für A. Arndt*, Frankfurt, 1969. Különösen p. 53. és kk.

[2] *De civitate dei*, IV. 4–5. Vö. *O državi božjoj*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1982. p. 257. Szent Ágoston eközben a már Platón *Politeia* c. művében megjelenő motívumot folytatja.

[3] Vö. erről L. Basta: *Politika u granicama prava*, IIC, Beograd, 1984.

[4] A. V. Dicey: *Introduction to the Study of the Law of the Constitution*, ed. E. C. S. Wade, Macmillan, London[10], 1939. ch. 4.

[5] Pl. L. Fuller: *The Morality of Law*, Y. U. P., New Haven Conn. a. London, 1964. ch. 19; I. Jennings: *The Law and the Constitution*, U. L. P., London, [5]1959; különösen jó elemzés található in: D. Lyons: *Ethics and the Rule of Law*, C. U. P., Cambridge, 1984; J. Raz: *The Rule of Law* in *Authority of Law*, Clarendon, Oxford, 1979; International Comission of Jurists: *The Rule of Law in a Free Society*, Geneve, 1960; a jugoszláv irodalomban vö., a közelmúltban megjelent elemzéssel: I. Pađen: *Vladavina prava*; in: Dometi, Rijeka 5/1989.

[6] I. h., chs. 12, 13.

[7] Vö. az elemzéssel; in: F. Neumann: Demokratska i autoritarna država, Naprijed, Zagreb, 1974. Különösen p. 45 és kk.

[8] A kanti álláspont csupán akkor lehetséges, ha az államot az ész a priori elveiből (szabadság, egyenlőség, az egyén önállósága) vezetjük le. Vö. *Zum ewigen Frieden*, II.; in: *Werke in zwölf Bänden*, Suhrkamp, Frankfurt, 1968. XI. p. 206 és kk.

[9] Vö. M. Riedel: *Herrschaft und Gesellschaft*. Zum Legitimationsproblem des Politischen in der Philosophie; in: Z. Batscha /Hg./: *Materialien zu Kants Rechtsphilosophie*, Suhrkamp, Frankfurt, 1976. S. 137 és kk.

[10] Vö. E. Forsthoff /Hg./: Rechtstaatlichkeit und Sozialstaatlichkeit, Darmstadt, 1968.

[11] Carl Schmitt: *Zeitschrift für die Gesamte Staatswissenschaft*, 1935. S. 189 és kk.

[12] Vö. Q. Skinner: *The Foundations of Modern Political Thought*, V. 1. The *Renaissance*, C. U. P., Cambridge, 1978.

[13] Vö. H. Kunov: *Opšta privredna istorija*, Kultura, Beograd, 1959. IV. k. *Razvitak kapitalističke privrede u Nemačkoj, Francuskoj, Engleskoj i Sjedinjenim Američkim Državama.*

[14] Vö. Ž. Puhovski: *Moderno i suvremeno poimanje države*; in: Naše teme, Zagreb, 12/1987.

[15] Vö. J. Habermas: *Theorie und Praxis*, Suhrkamp, Frankfurt, [2]1971. Különösen egyik fejezetével: Die klassische Lehre von der Politik in ihrem Verhältnis zur Sozialphilosophie.

[16] Vö. S. Ch. Kolm: *Le contrat social libéral. Philosophie et pratique du libéralisme*, P. U. F., Paris, 1985. Különösen egyik fejezetével: Applications pratiques: La bonne société libérale, p. 177 és kk.

[17] Vö. B. Willms: *Revolution und Protest oder Glanz und Elend des bürgerlichen Subjekts*, Kohlhammer, Stuttgart, 1969.

[18] Vö. Ž. Puhovski: *Konkurencija kao intersubjektivno načelo*; in: Gledišta, Beograd, 7–8/1988.

[19] Amit a történelmi anyagból levont következtetésekkel csak alátámaszt az egyenlőség absztrakt felfogásának diceyi változata, illetve a kanti formalizmus.

[20] Vö. C. Blum: *Rousseau and the Republic of Virtue*, C. U. P., Ithaca a. London, 1986. Különösen e fejezetével: A Society of Perfect Beings; hasonlóképp vö. eme álláspont következtetéseinek klasszikus elemzésével; in: J. L. Talmon: *The Origins of Totalitarian Democracy*, Penguin, Harmondsworth, [2]1986.

[21] K. Kluxen: *Geschichte und Problematik des Parlamentarismus*, Suhrkamp, Frankfurt, 1983.

[22] Vö. A. Fried a. R. Sanders (Ed.): *Socialist Thought: a Documentary History*, E. U. P., Edinburgh, 1964.

[23] Vö. Ž. Puhovski: *Granica društvene promjene – promjena društvene granice*, Marksistička misao, Beograd, 1/1983.

[24] Vö. H. F. Pitkin: *The Concept of Representation*, U. C. P., Berkeley, Los Angeles a. London, 1967.

[25] D. Hume: *That Politics may be reduced to a Science*; in: D. Hume: *Essays Moral, political and Literary* (T. H. Green a. T. H. Grose, Ed.), V. I, London, 1889. p. 99–101. Megjelenésének idejét tekintve egyben ez a képviseleti demokrácia első explicit népszerűsítése, noha egyes korábbi kutatások arra utalnak, hogy d'Argenson 1764-ben megjelent iratát félig titkos körben már a harmincas években vitatták (vö. R. R. Palmer: *Notes on the Use of the World Democracy 1789–1799*, Political Science Quarterly, V. 68–1953. p. 203/.

[26] Vö. E. Barker: *Essays on Government*, Clarendon, Oxford, 1945. ch. 5.

[27] Vö. W. Berns: *In Defence of Liberal Democracy*, Gateway, Chicago, 1984. Különösen e fejezetével: The Constitution as Bill of Rights.

[28] Vö. J. Keane: *Democracy and Civil Society*, Verso, London–New York, 1988.

[29] Vö. Ž. Puhovski: *Demokracija i samoupravljanje*, Argumenti, Rijeka, 1/1978.

[30] Vö. G. L. Field, J. Higley: *Elitism*, Routledge & Kegan, London, 1980.

[31] Vö. J. Habermas: *Volksouveränitet als Verfahren*. Ein normativer Begriff von Offentlichkeit; in: Merkur, Stuttgart, Juni 1989.

[32] Vö. a rawlsi „igazságosságelmélet" értelmezői között kibontakozott igen szerteágazó és jelentőségteljes vita kapcsán M. Sandel elemzésével: *Liberalism and the Limits of Justice*, C. U. P., Cambridge, 1982.

[33] Vö. pl. R. A. Dahl: *A Preface to Democratic Theory*, U. Ch. P., 1956; A Lijphart: *Democracy in Plural Societies*, Y. U. P., New Haven a. London, 1977; W. H.

Riker: *The Theory of Political Coalitions*, Y. U. P., New Haven a. London, 1962.

[34] Vö. O. Höffe: *Den Staat Braucht selbst ein Volk von Teufeln*. Philosophische Versuche zur Rechtes- und Staatsethik. Reclam, Stuttgart, 1988. Különösen Pluralismus und Toleranz: zur Legitimation der Moderne.

[35] Vö. eme álláspont kritikájával (benne a vita ismertetésével); in: R. Nozick: *Anarchy, State und Utopia*, Baise, New York, 1974. Különösen e fejezettel: Moral Constraints and the State.

[36] Vö. Ž. Puhovski: *Subjektiviranje i kraj moderne države*; in: Politička misao, Zagreb, 4/1982.

[37] Hogy ez a program logikai szükségszerűségként módszertanilag negatívan nyer megfogalmazást, abból nem származik egyéb következtetés, mint a folytonos figyelmeztetés, hogy az állam másodlagosan viseltet azok „eredeti pozíciójával" szemben, akik – mint az már eddig kiviláglott – abban a paradox helyzetben vannak, hogy – mint olyanok – csak akkor léteznek, ha az állam is egzisztál. Vö. C. Orwin a. T. Pangle: *The philosophical foundations of human rights*; in: M. F. Plattner (Ed.): *Human Rights in Our Time*, Westwiew, Boulder, Colo., 1984.

[38] Ami, másként és más perspektívából, ismételten igazolja azt a kiinduló hipotézist, hogy az általánosíthatóság a jogállam alapvető jegye, azzal a megjegyzéssel, hogy a jogállam az egyén jogainak szempontjából olyan állam, amelyet úgy fogadtak el, mint amely elvben nem sérti állampolgárainak alapvető jogait.

[39] Ezzel ellentétben igen gyakori a moralizálgatás (még a jogteoretikusok körében is felbukkan), mely szerint a jogokat kötelezettségek *feltételezik*. Vö. az ilyen álláspontok erkölcsi gyökereinek roppant precíz kritikájával; in: J. L. Mackie: *Ethics. Inventing Right and Wrong*, Penguin, Marmondsworth, 1977. Különösen e fejezettel: Obligations and Reasons.

[40] Ez így van még a társadalmi szerződés sarkalatos újkori elméleteinek önértelmezésében is, vö. R. Tuck: *Natural rights theories. Their origin and development*, C. U. P., Cambridge, 1979.

[41] Ma igen gyakran felmerül az etikai és a jogi vitákban, hogy ezek a jogok megilletik a meg nem született (sőt meg sem fogant) emberi lényeket is) vö. pl. M. Brumlik: *Über die Ansprüche Ungeborener und Unmündiger*. Wie adwokatisch ist die diskursive Ethik? In: W. Kuhlmann (Hg.): *Moralitat und Sittlichkeit*, Suhrkamp, Frankfurt, 1986., de nemcsak a mai tanulmányok szorgalmazzák, hogy ezek a jogok terjedjenek ki a nem-emberi életformákra is) vö. Ž. Puhovski: *Bratstvo kao etički program*; in: Naše teme, Zagreb, 1–2 (1990).

[42] Illetve gyakorlati felállásban nagy mennyiségű hatalomra, ha előzőleg nem vezetik le a már említett elvonatkoztató eljárást az erkölcsi és – ami kontextuálisan lényeges – a jogi szabályokban.

[43] Vö. J. Reimer & C. Power: *Educating for democratic community: Some unsolved dilemmas*; in: R. Mosher (Ed.): *Moral Education: A First Generation of Research and Development*, Praeger, New York, 1980. p. 303–320.

[44] A mai világ szinte minden alkotmánya szintén szabályozza pozitív jogi rendelkezésekkel, s a mai politikabölcseletnek is egyik lényeges problémája (ezt talán legjobban a rawlsi „original position"-ról folytatott vita szemlélteti legjobban, pl. R. Dworkin: *The Original Position*; N. Daniels (Ed.): *Reading Rawls*, Blackwell, Oxford, 1975.).

[45] Különösen szemléletesen igazolja ezt a „Nemzetközi szerződés a polgári és a politikai jogokról" (Hiv. Lap, Belgrád, 7/1974), amely címe ellenére a szűkebb értelemben vett politikai jogokat csak a harmadik rész végén említi, megfogalmazva

minden klasszikus és néhány újabb egyéni jogot (a 25. szakaszban, de hozzátéve: „alaptalan korlátozás nélkül").

[46] Vö. eme álláspont kritikájával; in: M. Matulović: *Ljudska prava*, Izdavački centar, Rijeka, 1989. Különösen e válogatás szerzőjének Bevezetésével; az egyéni jogok civil-jogi berendezésének pozíciójáról való klasszikus megközelítésre vö.; in: A. Finzgar: *Osebnostne pravice*, S. A. Z. U., Ljubljana, 1985.

[47] *Tractatus theologico-politicus*, XVI. Vö. Kultura, Beograd, 1957. p. 188 és kk.

[48] Vö. a kétféle jog megfogalmazásbelileg eltérő koncepciójával Dworkinnál (*Law's Empire*, Belknap, Cambridge Mass., London, 1986. p. 117 és kk.).

[49] Vö. Nozick: i. h., p. 27, 28. valamint Ž. Puhovski: *Etički kontekst ideologiziranja pravne norme*; in: *Misao, reč, kazna. Verbalni delikt*, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 1989.

[50] Elvben azonban ez a közösség, legalábbis mint módszertani feltevés, felülmúl minden adott államot – vö. erről az egyéni jogok új helyzetben való megalapozására tett javaslattal, ahelyet M. Foucault fogalmaz meg (Ž. Puhovski: *Etički kontekst*... i. h., p. 141, 142).

[51] A régi időkbe visszanyúló hagyományra támaszkodó L. Nelsonnál (*System der philosophischen Rechtslehre und Politik*, F. Meiner, Hamburg, [5]1964.) a gyermekek jogai az állatok jogairól rendelkező paragrafust követik, ezeket pedig ilyen című paragrafus előzi meg: „A nagykorúság hiányának okai." A gyermekek jogainak legalábbis némely aspektusai azonban még egy ilyen beállításban sem vitásak. Azok a problémák, amelyek akkor állnak elő, ha a modern tövényhozás, például egyes skandináv országokban, mindenekelőtt a gyermekek védelmében olyan területre téved, amely hagyományosan magánéletinek számít, tulajdonképpen jól mutatják az unos-untalan ismételgetett jog szűkös koncepciójának nehézségeit.

[52] Vö. Ž. Puhovski: *Interes i zajednica*, Razlog, Zagreb, 1975. Különösen e fejezettel: Rad i emancipacija.

[53] Vö. R. Darendorf: *Samo ljudi imaju prava*; in: Borba, Beograd, 1981. V. 20–21.

[54] Vö. a jogállam megfelelő értelmezésével Luhmann-nál (*Rechtssoziologie*, Westdeutscher Verlag, Opladen, [2]1983. S. 252 és kk.).

[55] Vö. erről az erkölcsi nevelés Kohlberg-féle értelmezése alapján kibontakozott szerteágazó vitával; in: F. Osker, R. Fatke u. O. Höffe (Hg.): *Transformation und Entwicklung*, Suhrkamp, Frankfurt, 1986.

[56] Amit – mint a demokrácia megértésének alapját – Arisztotelésztől Spinozán keresztül máig a demokrácia számos teoretikusa képviselt.

[57] Vö. Ž. Puhovski: *Mogućnost pluralističke konstitucije Jugoslavije*; in: Theoria, Beograd, 1/1989.

[58] Vö. Ž. Puhovski: *Aporetika „real-socijalističkih" reformi*; in: Naše teme, Zagreb, 1–2/1989.

[59] Vö. H. Jonas: *Das Prinzip Verantwortung, Versuch einer Ethik für die technologische Zivilisation*, Suhrkamp, Frankfurt, [2]1984.

[60] Ennek az is oka, hogy eltér egymástól az általánosíthatóságnak az a típusa, amelyen az etikai diskurzus nyugszik és az, amelyről a jogi és a politikai ügyekben szó van – vö. R. Wimmer: *Universalisierung in der Ethik*, Suhrkamp, Frankfurt, 1980.

Rezime

Etičko utemeljenje zahtjeva za pravnom državom

Ključ za razumijevanje pravne države je poopćivost. To je koncepcija države koja ne priznaje arbitrarnu vlast, privilegije, koja osigurava jednakost svih osoba pred zakonom i jednaku podložnost zakonu kako subjekata, tako i funkcionara. U širem smislu, pravna država je često sažeta fraza za sve izume ograničene vlade koji se obično promulgira pod kategorijom konstitutivne zaštite prava državljana. Ta prava se analiziraju kao korektivni aspekt glavne struje suvremene političke misli i prakse zasnovane na pretpostavci da je politika u suštini samo tehnika. Zbog toga suvremeno prirodno pravo mora činiti razliku između ljudskih prava i prava državljana, a s druge strane između prava i sloboda.

Prava državljana su ta, koja ga (državljana) konstituišu kao legalna osoba, kome se u tom slučaju mogu dodijeliti i obaveze, pošto je postao legalan i politički subjekt zajednice. Državljanska prava kao konstitutivna prava su najvažniji elementi temeljnog problema svakog ustrojstva u pogledu odgovora na pitanje, koju cijenu mora da plati individua za osiguranje svojih prava obuhvaćenih ustavom. Zbog tog razloga ta prava obično funkcioniraju kao neka vrsta moralnog (a shodno tome i zakonskog) zahtjeva. To je posebno važno u situaciji u kojoj – kao što je u Jugoslaviji – još nije dostignuta vladavina prava. Ostali preduvjeti za takvu koncepciju države su politički pluralizam, autonomija „civilnog društva". Moralno utemeljen zahtjev za pravnom državom stoga nije jedini, a možda čak ni najvažniji preduvjet, ali je svakako preduvjet bez kojeg je nezamisliva bilo kakva neophodna promjena.

Summary

Ethical Grounds for the Claim to the Rule of Law

The key to understanding the rule of law is generalization. It is a concept of the state which does not recognize arbitrary power, privileges, which enforces equality of all persons before the law and the equal subjection of both subjects and officials to the law. In a wider sense, the rule of law has often been a shorthand phrase for all the devices of limited government that are customarily promulgated under the head of constitutional protection of citizens rights. Those rights are analysed as a corrective aspect of the mainstream of the modern political thought and practice, based on the assumption that politics is essentially a technique. That is why modern natural right must distinguish beetween human rights and rights of citizen, and on the other hand between rights and liberties.

It is the rights of citizens that constitute citizen as a legal person who can then also be vested with duties being the legal and political subject of the community. Citizens rights as constitutional rights are the most important elements of the basic problem of the very constitution of the constitutional answer to the question what price must the individual pay for the guarantees of his rights embodied in the constitutiton. That is why those rights usually function as some kind of moral (and consequently legal) claim. That is especially important in situations in which – as in Yugoslavia – the rule of law has not been yet achieved. Further preconditions fort such a concept of the state a political pluralism, autonomy of "civil society". The morally based claim to the rule of law is, therefore, not the only, may be even not the most important precondition, but it is, surely, the precondition without which the necessary change is not possible at all.

Original scientific paper

Hódi Sándor

TÚLFŰTÖTT AZONOSSÁGTUDAT: A NACIONALIZMUS*

A nacionalizmus ébredése

Azok a nagy változások, amelyek az elmúlt évszázadok során az ember társadalmi helyzetében végbementek, kifejeződésre jutnak az önmeghatározás tartalmi és minőségi változásaiban is. Az új társadalmi függőségi viszonyok és kötöttségek új identitásdimenziókat hoznak létre. Az új identitásdimenziók az új elvek szerinti társulás és kollektív akaratnyilvánítás lehetőségeit jelentik, illetve ennek a társulásnak és akaratnyilvánításnak az igényét fejezik ki.

A „nemzetet" a humanizmuskori kezdetek után a 18. századi európai felvilágosodás tette meg az emberi társulás és politikai cselekvés új keretévé, miután a vallás nyújtotta valóságértelmezés az emberi helykeresés légvárai rombadőltek. A Krisztusban való *egység,* illetve a bűnbeesés és megváltás dogmájában kifejeződő *egyetemesség* szemléleti kereteit szétfeszítették az emberek szűkebb csoportjainak racionálisabb és az Antikrisztus eljövetelénél aktuálisabb érdekei.

A közös élet, az azonos nyelv, a hagyományok tartós érdekeire alapozva kereste helyét és történelmi szerepét az újkori nemzet is. A nemzeti eszmében megfogalmazódó „egység és szövetkezet" szabadságot, társadalmi cselekvési lehetőséget és politikai szuverenitást ígért a nemzetet konstituáló egyedeknek. Ebben volt, s ma is ebben van vonzereje. Más kérdés, hogy ez az eszmény a valóságban sohasem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, hogy a „nemzet" által ígért „hazát" és „szabadságot" a nemzetet konstituáló egyedek többsége sohasem élvezte. Annál nagyobb szükség volt viszont a zsenge nemzeti érzés romantikus táplálására és a nemzettudat ideologikus megerősítésére. És a nacionalizmus megjelenése tulajdonképpen ehhez a feladatvállaláshoz kötődik.

A „szent cél", az áhított „nemzeti egység" megteremtése érdekében az eszme és a gyakorlat közti mély szakadékot nem volt szabad látni engedni. Így a modern nacionalizmus már megjelenésekor elmosta és háttérbe szorította a nemzetté szerveződés valós motívumait, s helyette a nemzet mibenlétének

* Az alábbi írás egy identitásproblémákkal foglalkozó átfogóbb munka előtanulmánya. Íródott 1983-ban.

megragadására romantikus, irracionális gondolati modellt kínált fel. A nacionalizmus koncepciója szerint a nemzet nem meghatározott elvek szerinti társulás, nem is politikai akaratnyilvánítás vagy ennek igénye, hanem „ősi organikus egység", az emberi történelem változatlan érvényű közösségi kerete, melyet sajátos, csak a nemzeti létre jellemző tényezők és törvényszerűségek határoznak meg. Ezeknek a tényezőknek és törvényszerűségeknek az együttesében, időtállóságában és folytonosságában rejlik állítólag a nemzet lényege, amely a nyelvben, kultúrában, szokásokban, de legfőképpen a „néplélekben" (egy-egy nép szellemében, tudatában, érzületében, viselkedésében stb.) jut kifejeződésre és egyaránt sajátja a nemzeti közösséghez tartozó valamennyi egyednek.

A tudati ráhatás és az érzelmi nevelés lehetőségeivel más korokban is éltek, melynek következtében az uralkodó osztály érdekeinek megfelelően az emberek önismeretét mindig is mítoszok és mitizált valóságelemek terhelték. A nemzeti függetlenségi mozgalmak és a nemzeti államok létrejötte idején a nemzeti eszme vált a tudatformálás és érzelmi nevelés legfőbb eszközévé. A nacionalizmus gondolati modellje azt sugallta, hogy az embert „értékes" és „hasznos" személyiséggé tulajdonképpen nemzeti érzései teszik és a nemzeti lét – nemzeti függetlenség – megteremtését és megvédését szolgáló cselekvései. A megfelelő összehasonlításokhoz, a szükséges önkorrekcióhoz nem hiányoztak a nemzeti erényeket kifejező dicső elődök példái, amelyek érzelmileg a felkínált magatartás követésére intettek. A nemzeti érzések és „erények" mindenekfölött álló értékeinek *elhitetése* a nacionalizmus expanzióját szolgálta, ami együtt járt az adekvát helyzettudat tompulásával.

A nacionalizmus nemcsak szubjektív értelemben: megfelelő szemléletmód kialakításával és pszichés habitus létrehozásával fáradozott az óhajtott nemzeti lét megteremtésén, hanem objektív értelemben is, a nemzeti államért, nyelvért, alkotmányért stb. folytatott függetlenségi harcokkal is. Segítsége vitathatatlan a soknemzetiségű középkori birodalmak felrobbantásában, hiszen a nemzeti függetlenségi mozgalmakat nem kis mértékben fűtötte a fiatal nacionalizmus agresszivitása. A korábbi államkomplexumok helyén azonban a világon sehol sem jöttek – és a népek évszázados keveredése folytán nem is jöhettek – létre ún. „tiszta" nemzeti államok, hanem újabb, csak a korábbinál éppen kisebb többnemzetiségű államok. Ezzel a helyzettel a nacionalizmus sajátos látószögéből kifolyólag nem békülhetett meg, s tulajdonképpen máig sem békült meg. Vezérelve – a „nemzeti princípium" érvényesülése, történelmi beteljesülése érdekében a „nemzetállam" keretein belül rekedt nemzetiségeket, etnikai csoportokat vagy akár kisebb népeket igyekszik asszimilációra kényszeríteni. Jobb híján így szeretné a „nemzetállamon" esett csorbát kiköszörülni és a történelem végcéljaként értelmezett „tiszta" nemzeti létet megteremteni.

Az a körülmény, hogy a nacionalizmus ott bábáskodott már a születő nemzetek bölcsőjénél és expanziója elválaszthatatlan a nemezeti függetlenségi törekvésektől, meglehetősen bizonytalanná teszi történelmi szerepének megítélését és értékelését. A bizonytalanságot csak fokozza az a történelemszemlélet, mely a nacionalizmus örökségeként kimondva-kimondatlan a nemzetek létrejöttét tekinti a történelem legfőbb értékmérőjének. Ezáltal nemcsak hogy nem lehet különbséget tenni a nemzeti érdekek jogos igénye és a nacionalizmus célja

között, de a nacionalizmus, mint ideológia meg is szűnik, a nemzeti eszme részévé válik. A döntő kérdés ez esetben arra redukálódik, hogy mi segítette és mi gátolta a nemzeti közösség megteremtését, anélkül, hogy a „nemzeti közösséget" szorgalmazó törekvések értelmére, céljára, következményeire rákérdeznének. Vagyis az a fajta történelemszemlélet éppen a dolgok lényegét tekintve marad meg a nacionalizmus gondolatkörében, amennyiben a nacionalizmus koncepciójának megfelelően, a történelmet elsőrendűen olyan folyamatnak tekinti, melynek végső célja a nemzet létrejötte. Az ily módon abszolutizált és dogmává merevített nemzeti eszme óhatatlanul szembe állítja egymással a nemzeteket és történészeiket, hiszen ugyanazon történelmi eseményre, saját látószögüknek megfelelően, merőben másként tekintenek. Általában úgy, hogy amit a saját nemzeti közösség elődei csináltak az mind „jó" és „haladó" volt, amit viszont a másik nemzet néhai képviselői tettek az „rossz" és „retrográd". Vagyis „Ami itt fehér volt, az ott fekete és fordítva", írja Szűcs Jenő e kérdéssel kapcsolatban, meggyőző érvekkel bízonyítva, hogy a „nemzeti történetírás" anakronisztikus volta hogyan zárja ki a történelmi események tárgyilagos megítélésének lehetőségét.[1]

Végső soron a történészek dolga, hogy a történelem „nemzeti aspektusából" és a „nemzeti elv" historizálásából fakadó szemléletmóddal, s annak torzulásaival megbirkózzanak. Számunkra itt a történetírás nemzetenként különböző kategóriáinak és a hibás beidegződéseknek a felvázolása annyiból volt fontos, hogy érzékeltessük, miért is oly körülményes még ma is „kiszűrni" a nacionalista eszméket a nemzeti egyenjogúságért, érdekegyeztetésekért folyó vagy azt célzó más jogos törekvésektől.

A kérdés bonyolult voltát a „nemzeti elv" kései védnökei gyakran úgy próbálják meg leegyszerűsíteni, „áttekinthetővé" tenni, hogy ami a nemzeti függetlenségi mozgalmak idején jogosult volt, az ma korszerűtlen. Vagyis a nemzeti függetlenségi mozgalmak idején nincs értelme nacionalizmusról beszélnünk, ma viszont, miután a „nemzeti államok" létrejöttek, a nemzeti identitás felerősödését – köztük a kisebbségek részéről jelentkező jogkövetelésekat – anakronisztikusnak kell tekintenünk. Ezeket a megmozdulásokat, mivel „retrográd" szerepet játszanak a történelemben, mondják, joggal lehet nacionalista megnyilvánulásoknak nevezni. A nacionalizmus megítélésében azonban nyilvánvalóan nem az időbeli különbség a döntő tényező, hanem az *alapállás* és a látószög, ami egyébként sajátja az imént jelzett vagy a hozzá hasonló elképzeléseknek is. S ennek az alapállásnak vagy látószögnek a legfőbb jellemzője a megengedhetetlen kizárólagosság és aránytévesztés.

A modern nemzeti fejlődésre általában mint haladó történelmi folyamatra tekintünk. Haladó jellege – mint Szűcs Jenő írja –, abban rejlik, hogy a nemzet „az emberek egy tágabb, történelmileg kialakult csoportjának olyan szorosabb territoriális-politikai integrációjával jár, mely a termelőerők fejlődését általában kedvezően befolyásolja és olyan gazdasági, politikai, kulturális, érzelmi és pszichikai integrációt eredményez, mely a társadalomnak korábban lokális, rendi és vallási széttagoltságban élő tömegeit bizonyos értelemben nivellálja életfeltételeiben, politikai aktivitásukban, kulturális életnívójukban, érzelmileg színezett csoport-lojalitásukban". Amennyiben ezeknek a gazdasági, politikai,

kulturális, valamint pszichikai kötöttségeknek a létrejötte „nem jár más csoportok nemzeti integrációjának sérelmével, a nemzeti fejlődés az újkori történelem egyértelműen haladó vonulatába tartozik". Amennyiben azonban keresztezte más nemzeti csoportok hasonló integrációs törekvéseit és a nemzetek fejlődésében a „kölcsönös romboló tendenciák jutnak túlsúlyba, továbbá a nemzeti csoporton belül a fenti értelemben vett nivelláló hatás nem érvényesül, a ‚nemzeti' rendszerint többé vagy kevésbé retrográddá válik" [2]. A nemzeti fejlődés és a „haladás" kérdése ebből kifolyólag közelről sem olyan egyértelmű, mint ahogy azt a nacionalizmus állítja.

A megengedhetetlen kizárólagosság és aránytévesztés mellett a nacionalizmus másik legfőbb ismérve, hogy a nemzetet csak „horizontális" társadalmi-politikai közösségnek ismeri el, a társadalom „vertikális" tagozódásával nem sokat törődik. Pedig a „nemzet" megvalósulása nemcsak a „nemzetállamok" létrejöttének a függvénye, hanem annak is, hogy mennyire, milyen mértékben vált a hatalom birtokosává maga a nép, hogy mennyire valósult meg a nemzeti eszme által sugallt szabadság és közösség. Ennek értelmében a nemzeti függetlenségi harc csak akkor értékelhető progresszív folyamatként, ha a nemzeti megmozdulás vagy népfelkelés egyúttal társadalmi átalakulásért folyó harc – társadalmi forradalom – is.

Ismeretes, hogy az embereket életfeltételeikben, társadalmi cselekvési lehetőségeikben, politikai szerepükben, kulturális életnívójukban stb. kiegyenlítő, nivelláló közösség a maga teljességében a világon még sehol sem valósult meg. A társadalom strukturális megoszlását, vagyis az egyenlő jogokat és lehetőségeket illetően az egyes államok között természetesen nagy különbségek figyelhetők meg. A különbségek olykor éppen a nemzeti ideológia dominanciájából és expanziójából erednek, melynek következményeként a társadalmi osztálytagozódás kifejezetten etnikai színezetet ölt. Az etnikai érdekellentétek csak újabb konfliktusokat eredményeznek, s ezeknek a konfliktusoknak a politikai differenciáló hatását a nacionalizmus a „nemzeti közösség" gazdasági, politikai és kulturális keretének még erőszakosabb szorosabbra zárásával igyekszik kompenzálni, ami a gyakorlatban legtöbbször egyet jelent az erőszakos asszimiláció politikájával.

Biztató, hogy vannak a nemzeti együttélésnek és együttműködésnek szép példái is, de nem ez a jellemző. A nemzeti államok létrejötte és fennállása számos megoldatlan problémához kötődik, úgy „horizontális" mint „vertikális" értelemben. A tapasztalat azt bizonyítja, hogy minél több a tennivaló valamely „nemzetállamon" belül az egyenlő jogokat és lehetőségeket illetően, s minél több a rendezetlen kérdés az államközi kapcsolatok területén – különös tekintettel a „nemzeti kérdésre" –, annál gyakrabban üti fel a nacionalizmus a fejét, s annál inkább megtalálja számítását is. Ami egyébként érthető, hiszen a szabadság és kirekesztettség ellenében a tömegeket mindig is mítoszokkal kellett és lehetett a legjobban pótolni.

A nacionalizmusról alkotott közkeletű elképzelések és publicisztikában meghonosodott politikai frázisok alapvetően hamis pszichológiai értelmezést kínálnak fel a nacionalizmus jelenségére. E hiedelmek és sugallatok szerint a nacionalizmus megjelenése sajátos személyiségalkatú emberek tevékenységével és társadalmi térnyerésével függ össze. Ez a sajátos személyiségalkat egy velejéig „gonosz" és teljesen „torz lelkületű" embert takar, aki kihasználva társadalmi ébertelenségünket, szabad kiélést enged destruktív hajlamainak és alantas ösztöneinek. Előfordul, hogy ez a személyiségalkat valamely nép, nemzetiség vagy etnikai csoport körében szinte általánossá válik, ilyenkor valójában már egy torzult „antropológiai faj" kialakulásával állunk szemben. Ez a rendszerint sovén és fasisztoid karaktervonásokat magára öltő nemzet, nemzetiség vagy etnikai közösség „természetéből" fakadóan más népek leigázására tör, s minthogy ezen törekvésük legfőbb akadályát jelenti a nemzetek békés együttélésének, joggal váltja ki más népek megvetését és gyűlöletét.

Olykor az örökletes adottságként átszármaztatott és valamely népesség többségére vagy egészére vonatkoztatott „gonosz" lelkület helyett a nacionalizmus közhelyszerű értelmezése csak az adott nemzet – nemzetiség, etnikai csoport – „vezérét" és „bandáját" tekinti pszichiátriai szempontból vett „őrültnek", aki illetve, akik különböző ígéretekkel „becsapják" és „félrevezetik" az egyébként tisztességes szándékú és jóhiszemű embereket. Ez esetben a torzult „antropológiai faj" helyett nacionalizmustól „fertőzött" tömegekről lehet beszélni.

Ezek a nacionalizmusra vonatkozó magyarázat-sémák azáltal, hogy pszichopatológiai karakterjegyekre, antropológiai értelemben vett degeneratív stigmákra, illetve „fertőzésre", „emocionális pestisre" vezetik vissza a nacionalizmus jelenségét, kitüntetett figyelmet szentelve az agresszív megnyilatkozásoknak és destruktív cselekményeknek, valójában *elfedik* a nacionalizmus megjelenésének okát, s szubjektív arculatánál fontosabb vonatkozásait. A nacionalizmus „csírájának" meghatározott személyiségtípusba való lokalizálása nem tudományos magyarázat, hanem ideologikus szerepet lát el – a megoldatlan társadalmi, gazdasági és politikai problémákkal küszködő rendszerek „ellenségkép"-szükségletének felel meg. A különböző diktatórikus, önkényuralmi rendszerek mindig nagy hangsúlyt fektetnek hirdetett eszményeikre. Eszményeik megvédése érdekében szoros érdekük fűződik ahhoz, hogy a belső viszályok, a nemzetek közötti feszültség és bizalmatlanság *valós okainak* leplezése végett valamilyen „bűnbakot" kínáljanak fel. Tulajdonképpen ezt a szerepet látják el a „torzult lelki alkatú" külső és belső „ellenségek". A nacionalista személyiségalkatába kapaszkodó koncepció perszonifikálja az „ellenséget". Olyan tulajdonságokkal ruházza fel, amelyek a nemzeti türelmetlenség megnyilvánulási formáiként a mindennapi tudat számára is hozzáférhetők, s amely tulajdonságjegyek az „ellenséges" vagy „kóros" viselkedés kritériumaiként eleve magukon hordozzák a negatív társadalmi minősítést. És mivel az „ellenséges viselkedés" kritériumai, akárcsak a normalizálté, hozzászabhatók a mindenkori hatalom igényeihez, e módszer sikeres alkalmazása kettős eredménnyel

kecsegetet: nemcsak a nacionalizmus társadalmi, gazdasági és politikai okainak feszegetése válik megkerülhetővé, hanem az „ellenségkép" megfogalmazásával a kurzus elvárásai és toleranciájának határai is kijelölhetők.

A nacionalizmus pszichológiai-pszichiátriai síkra terelt *politikai diskurzusa* aligha volna keresztülvihető az érintett szaktudományok bevonása nélkül. A mindennapi tudat előítéletektől terhes kognitív sémáit és a hatalom olyan irányú elvárásait, hogy az „ellenséget" valamilyen módon „elfajzottnak", „degeneráltnak", legjobb esetben „betegnek" lehet tekinteni, szakmailag hitelesíteni kell. És a pszichopatológia diagnosztikai kelléktárából kölcsönzött kifejezések révén ezek az elképzelések és elvárások hitelesítést is nyernek: a nacionalista személyiségrajzában használatos kifejezések egyértelművé teszik, hogy kóros személyiségalkattal, lelki degenerációval, azaz pszichopatológiai értelemben – „betegséggel" állunk szemben. Mégpedig, ha így áll a helyzet, ha a nacionalisták sérült személyiségű, „beteg" emberek, „gyógyíttatásuk" vagy „reszocializációjuk" éppúgy indokolt és szükséges, mint más deviáns vagy sérült személyiségű emberek esetében. A nacionalista karakterjegyek pszichopatológiai sajátosságaiból, valamint az orvostudomány ma még meglehetősen szegényes terápiás eszköztárából fakadóan a legkézenfekvőbbnek látszik, ha ezek a személyek megfelelő büntetésben és „átnevelésben" részesülnek. A terápiás eszköztár javulása, illetve a politikai hatalom növekvő disszimulációja e téren azt ígéri, hogy börtön helyett politikai meggyőződésük miatt alkalmasint mind többen kerülnek elmegyógyintézetbe. Ennek a „fejlődésnek" a jegyei egyébként sok helyütt már megfigyelhetők.

Bár a nacionalizmusra vonatkozó magyarázatsémák a pszichopatológiai karakterjegyeket általában nem szívesen nélkülözik, mint mondottuk, néha megesik, hogy a degeneratív stigmák csak a „vezéreket" illetik, míg más személyek nacionalista magatartását a „vezér" és „bandája" által gerjesztett „emocionális pestis" következményének kell tekintenünk. A nacionalizmus eme formájával szemben, minthogy „fertőzésről" van szó, ami bárhol és bármikor felütheti a fejét, valamelyest nagyobb megértést lehet tanúsítani: a „vezér" likvidálása és a „fertőző gócok" felszámolása után a helyzet rendezése végett általában elegendő megfelelő „nevelő-felvilágosító" munkához folyamodni.

A nacionalizmussal kapcsolatos *pszichologizálás* a politikai hatalomnak azt sugallja, amit az hallani akar. Ha a népek „derűs és békés" együttélését nacionalista kilengések zavarják meg, a nyugtalanságot keltő nacionalista elemeket példás büntetésben kell részesíteni, a megtévesztett embereket pedig megfelelő eszmei-politikai munkával át kell nevelni. Erős Ferenc a fasizmus társadalomlélektanáról írott tanulmányában helyesen világít rá ennek a pszichologizmusnak a természetére. Megítélése szerint a nemzeti identitászavar szélsőséges megnyilvánulási formájával – nevezetesen a fasizmussal – kapcsolatban felhozott pszichologizáló vagy didaktikus érvek azon a prekoncepción nyugszanak, amely meglehetős szekpszissel tekint a „tömegember" természetére, feltételezve abban azokat az alantas ösztönöket, amelyeket csak fel kell piszkálni és a „tömegember" máris „fasiszta csőcselékké" nacionalista megmozdulások hordozójává válik. A pszichológiának ez a degeneratív stigmákkal operáló sötét emberképe rálicitál a hatalom „rendet teremtő" intézkedéseire. Kimondva-

kimondatlanul azt sugallja, hogy az embereket csakis megfelelő *represszív intézkedésekkel* lehet és kell kordában tartani. „Nevelői optimizmus és felvilágosító elhivatottság a felszínen, a mélyben pedig fatalizmusba hajló pesszimizmus, alapvető bizalmatlanság az ‚emberi természet' és a demokratikus alternatívák iránt – ez az a kettősség, írja Erős, ami a fasimussal kapcsolatos pszichológiai elgondolások ideológiai keretéül és konkrét politikai kontextusául szolgál."[3]

Amit Erős a fasizmus szociológiai értelmezésével kapcsolatban ír, az érvényes a nacionalizmus „szelídebb" vállfajaira is. A nacionalizmus meghatározott személyiségtípusba való lokalizálása, illetve „emocionális pestisként" való interpretálása csak korszerűbb változata az egyház jól kiérlelt valamikori kiközösítő magyarázat-sémájának: az „ördög" által való megszállottságnak konkrét esetekben és a „bűnbeesésnek" valamennyi ember elmarasztalását illetően. Bárhol és bármikor vált kérdésessé az a pozitív emberkép, amit eszmék és rendszerek követendő példaként tűztek népek, közösségek elé, azt valahogyan mindig a „gonoszt" megtestesítő „ellenségek" veszélyeztették. És ez a gonosz a politikai cselekvés terén mind a mai napig megmaradt irracionális törekvésnek. Formája persze koronként változott – hiszen az ellenségképpel dolgozó elméleteknek mindig és mindenütt az adott társadalom ideologikus és legitimációs szükségleteihez kellett igazodni, a lényeg azonban változatlan maradt. Olyan normaszegő viselkedési jegyekről volt szó mindig, amelyek az ember „alantas ösztöneiből" erednek, s nem pedig *társadalmi helyzetének* következményei.

A nemzeti önérzet és nemzettudat megnyilvánulási formái kétségkívül egyéni viselkedéshez kötöttek. A nemzeti hovatartozási élmény kialakulásáért azonban, valamint annak változatos megjelenési formáiért – a nemzeti érzés „paranoid" beszűkülésétől, a nemzeti kategóriával való tökéletes közömbösségen át a nemzeti hovatartozás érzelmi és tudati vonatkozásainak elutasításáig – az egyénen kívüli történelmi-társadalmi tényezők a felelősek. Az egyén beleszületik valamely közösségbe, ahol készen találja a nemzeti hovatartozásával együttjáró problémákat. S tetszik az számára, vagy sem, szerves részévé válik érzelmi világának, felfogásmódjának, magatartás-sémáinak. Egyértelmű determinációról persze szó sincs, hiszen az, hogy a nemzetek közötti kapcsolatok fejlődése, stagnálása vagy felélénkülése, a jogegyenlőtlenségek és kiváltságok elszenvedése, élvezése vagy e jogegyenlőtlenségek és kiváltságok megszüntetésére irányuló erőfeszítések, a nemzeti válaszfalak ledöntésére irányuló törekvések egyénileg kit hogyan érintenek, ezernyi tényezőn múlik. A variációs lehetőségek ellenére a nemzettudat szempontjából az önmeghatározás lehetőségei azonban mégis csak kötöttek: önmagára vonatkozóan mindenki csak az adott történelmi-társadalmi feltételek és aktuális politikai, kulturális helyzetek által felkínált sémák valamelyikét fogadhatja el.

Gyakorlati vonatkozásait tekintve ez a körülmény azt jelenti, hogy naiv pszichologizmus a nacionalizmus elleni küzdelmet az individuális magatartás szintjén észlelhető megnyilatkozások puszta szankcionálásával orvosolni. Mi több, e megnyilatkozásokat hamis ok-okozati összefüggésbe ágyazni. Bármilyen szigorú megtorló és elrettentő intézkedéseket foganatosítsunk is a nacionalizmussal szemben, ha az egyénekre irányul, miközben a nemzetek közötti

kapcsolatokat megzavaró tényezőket – társadalmi, gazdasági, politikai és kulturális folyamatokat – figyelmen kívül hagyja, a hatás vagy következmény éppen ellenkező a kívánatossal. A szankciók a nacionalizmus tüzét fogják szítani. A nemzeti érzés intenzitása ugyanis az averzív és sértő ingerekre kifejezetten megnő. A bonyolult eseménysorozatból kiemelt, a komplex jelenségtől függetlenített személyek felelősségrevonásuk révén referenciális csoportjukban hőssé válnak. Így visszájára fordul minden büntetés. És eredménytelen marad az „átnevelés", mert a nacionalista szemében csak egyetlen értékrend létezik: az, amit referenciális csoportja nyújt neki, s ennek érdekében, főként, ha megerősítést nyer, bármire képes, akár életének feláldozására is. Ez a „paranoid" megszállottság csak annak függvényében mérséklődik, ahogyan a körülmények hatására megváltozik a referenciális csoport értékrendje, ahogyan a társadalmi, gazdasági, politikai és kulturális életben elvesztik jelentőségüket a nemzeti érzéseket irritáló alá- és fölérendeltségi helyzetek. A nacionalizmus ellen küzdve tehát elsődlegesen *nem a nemzeti identitászavart megjelenítő* személykere kell mérni a fő csapást, hanem azokon a társadalmi viszonyokon kell változtatnunk, amelyek a nacionalizmust „kondícionálják", nap mint nap újratermelik annak affektív és kognitív alapját.

A nacionalizmus megjelenési formái

A nacionalizmus a nemzeti lét *hamis tudata.* Megjelenési formáit tekintve nagyon sokféle lehet, nagy általánosságban véve azonban mégis két válfaját különböztethetjük meg.

Az egyik esetben a nacionalizmus a nemzeti lét hiányát, a nemzeti jogfosztottságot vagy a nemzetek szemet szúró egyenlőtlenségét kompenzáló ideológia kíván lenni, amely, ha különböző társadalmi osztályok és rétegek szempontjából felemás módon is, de a nemzeti közösség megteremtésének irányába sarkall cselekvésre, az egyenlő jogok és esélyek kiharcolására tesz kísérletet. A nacionalizmusnak ez a formája gyakran társul más progresszív törekvésekkel.

A nacionalizmus másik, gyakoribb válfaja az, amikor egy államrendszer a társadalomszervezés terén felmerülő nehézségeit, s ennek kapcsán problematikussá váló egységét, fennmaradásának tömegbázisát ideológiailag a nacionalizmus felélesztésével próbálja megteremteni. Ez utóbbi esetben az ún. „államalkotó" nemzet (vagy nemzetek) az államhatárokon belül élő más, „nem államalkotó" nemzeteket, kisebbségeket, nemzetiségeket – felfüggesztve és háttérbe szorítva ezek sajátos igényeinek kielégítését, elvitatva emancipációs törekvéseik jogosságát és szükségességét – beolvadásra, asszimilációra kényszerít.

Megjelenési formáitól függetlenül, a nacionalizmus eszméi mindig ideologikus eszmék, mert a meglevő szociális, kulturális és politikai természetű konfliktusokat az „egységes nemzet" eszményének túldimenzionálásával igyekszik megoldni. Más szóval, a meglevő konfliktusokért nem a társadalmi strukturális viszonyokban rejlő ellentmondásokat és nem a társadalomszervezés adott időben, helyen és adott formában való problematikus voltát teszi felelőssé, hanem más nemzeteket. A nacionalizmustól mentes nemzeti tudat is meghatározott

társadalmi, gazdasági, politikai és kulturális mozzanatokat emel ki a nemzeti hovatartozási érzés fokozására irányuló törekvésében, de ettől még a nemzet, a nacionalizmus eszményével ellentétben, nem válik „ünnepi közösségé", nem vet árnyékot a szociális, politikai konfliktusok természetére, s főként nem konfrontálódik emiatt más nemzeti közösségekkel. A nacionalisták szemében saját nemzetük megszépülten *homogén közösségként* tudatosul *a szociálisan tagolt* társadalmi egység helyett, ami a tárgyilagos helyzetmegítélésnek nem kedvez. A nemzeti ideológiává erősödő nemzeti tudatban, a nacionalizmusban a társadalmi konfliktusok valós hátterének, összefüggéseinek kibontására irányuló törekvések átadják helyüket historizáló szempontoknak, a nemzeti „sors" mitizálásának, az önsajnálatnak és a vádaskodó sirámoknak. A nacionalizmus a nemzet történelmi múltjának és a többi nemzethez való viszonyának eme hangulatkeltő értelmezésében olyan téziseket állít fel, és olyan fogalmak használatát engedi meg, amelyek a múltat és jelent *nemzeti konfliktusokká* egyszerűsítik le.

Mivel a nacionalizmus ideológiái rendszerint olyan társadalmi-politikai struktúrákat fognak össze, amelyekben a belső szociális és politikai ellentmondások szinte automatikusan nemzeti konfliktusok formáját öltik magukra, a gazdasági élet nehézségeinek elmélyülésével vagy a politikai válság kiéleződésével a nacionalizmus hangvétele is harsányabbá válik. A „nemzet sorsáért" való aggódás átcsap az elégedetlenség és összeférhetetlenség tudatos gerjesztésébe. E „nehéz időkben" a bürokratikus és hatalombitorló csoportok nagyobb lehetőséget adnak arra, hogy a nacionalizmus hatása a gazdasági életből és a politika területéről beszivárogjon a művelődési életbe, hogy befolyása alá vonja a kulturális örökséget ápoló intézményeket, s kétes szolgálatra sarkalljon írókat, költőket és meghatározott tudományágak képviselőit.

A nacionalisták tudatosan igyekszenek visszaélni a nemzeti érzésekkel. A történelmi örökség egyes elemeinek túlhevítésével, a nemzeti sajátosságok megőrzésének állítólagos veszélyeztetettségével, illetve az ezt prezentáló helyzetek, események drámai hangú elemzésével szítják a nemzetek közötti elégedetlenséget és összeférhetetlenséget. A múltbeli eseményeket, amelyekhez természetszerűen sok tisztázatlan érzés kötődik, valamint a jeles történelmi személyiségek szellemének megidézését, akik az adott nép körében nagy tiszteletnek örvendenek, ugyancsak a nemzeti szembenállás fokozására szokták felhasználni.

A „nehéz időkben", a saját és más népekre vonatkozó sztereotípiák és előítéletek felerősödése mellett elharapóznak a más nemzeteket becsmérlő tréfák is, amelyek kiválóan alkalmasak az izgatásra és az ellenőrizhetetlen hangulatkeltésre. A nacionalizmus eme kávéházi szintű kiélési formájától színvonal tekintetében egyébként nem sokban tér el az „akadémikus" nacionalizmus sem, ami a tudomány hitelrontásával keresi kenyerét. A tudományosság mezét magára öltő nacionalizmus természetesen összehasonlíthatatlanul veszélyesebb a kávéházi szintű nacionalista kilengéseknél. A durva tréfák, kötekedések, a sértő hangnem míg magukat a jelenlevő más nemzetiségűeket irritálja elsősorban, az „akadémikusok" között folyó licitálás ország-világ színe előtt folyik. Természetesen a saját nemzeti érdekek és jogok abszolutizálásáért. Kié, kit illet meg a

világnak, Európának, vagy egy szűkebb régiónak ez vagy az a része? Kinek van több és régebbi történelmi emléke? Ki érkezett előbb az adott helyre? Kinek vannak nagyobb tiszteletet parancsoló ősei? Melyik a szorgalmasabb, harcosabb, a területet és jogokat „megérdemlő" nép? Kik között áldozták legtöbben életüket a hazáért? Kit illet meg a jog az állam egységének megőrzéséért? stb.

Az egyik nacionalizmus kiváltja a többi nemzet nacionalizmusát, de távolról sem szükségszerű, hogy valamennyi nemzet fölött azonos intenzitással vonuljon át és azonos formát öltsön egy-egy nacionalista hullám. A társadalmi-gazdasági körülmények, a politikai jogok és feltételek, a történelmi és kulturális örökség, az adott nép osztályszerkezete jelentősen befolyásolja a nacionalista hullám hevességét és formai jegyeit. De függetlenül attól, hogy a nacionalizmus milyen intenzitással jelentkezik és milyen formát ölt, minden változata fékező-en hat a társadalmi strukturális viszonyok átalakulási folyamatára, illetve ennek a folyamatnak sajátos irányvételt, vagy jelleget próbál adni. Olyan irányvételt és jelleget, amely révén a saját nemzeti érdek a lehető legjobban kifejezésre juthatna, függetlenül attól, hogy az az anyagi javak termelése és elosztása terén tapasztalható problémák megoldását egyébként hogyan befolyásolja.

Persze, nem mindig csak az akció árulkodik nacionalizmusról. Nem csak a cselekvő megnyilatkozás sejtet hegemonisztikus ambíciókat. Olykor éppen az utal a nacionalizmus jelenlétére és erőkifejtésére, hogy a kívánatos nemzetiségi politika megvalósításával kapcsolatban nem történik semmi, hogy a nemzetek közötti megbomlott viszonyok helyreállítása vagy egyáltalán a fejlődés lehetőségének biztosítása érdekében nem születnek megfelelő intézkedések. Mert a nacionalizmus csak úgy tud hatékony lenni, ha mindig a legcélszerűbb formában jelentkezik, ha a helyzetekhez, körülményekhez a lehető legteljesebben alkalmazkodik. Emiatt sokszor nehéz felismerni és azonosítani. A bürokraták és hatalmi tisztségviselők például, annak ellenére, hogy sok helyütt a nacionalizmus legfőbb eszmei hordozói, szívesen kérkednek szándékukat leplező, haladóbb szellemű elvi célkitűzésekkel, nagy filippikákat vágnak le a nemzeti egyenjogúság megteremtésére irányuló pártprogramok mellett, ugyanakkor valójában minden tevékenységük arra irányul, hogy a gyakorlati életben meghiúsítsák a verbálisan hirdetett törekvéseket. És mivel rendszerint nem kis hatalmi jogkörrel rendelkeznek, néha látványos akciókba kezdenek, úgymond a „nacionalizmus" felszámolása érdekében. Lecsapva a legyengébb ellenállás irányába „példát statuálnak", amellyel csak azt érik el, hogy felborzolják a kedélyeket, elégedetlenséget, félelmet, nyugtalanságot keltenek az egyes nemzetek és nemzetiségek körében.

Megfigyelhető továbbá a nacionalizmusnak az a formája is, amely szerint a nemzetek közötti viszonyok fejlesztése, illetőleg az öröklött egyenlőtlenségek mindenféle formájának kiküszöbölése pusztán elhatározás kérdése, jó és rossz szándék ügye és nem a tényleges lehetőségek, a társadalmi viszonyok változásait érlelő folyamatok függvénye. A mértéktelen és türelmetlen követelések, a meglevő egyenlőtlenségek azonnali és teljes kiküszöbölésének igénye nacionalista színezetű „radikalizmust" sejtet. És ez a sejtés valósággá válik, ha a „radikalizmus" képviselői rossz szándékot, burkolt ellenállást látnak ott, ahol az egyenlőtlenség elhárításának és felszámolásának objektív lehetősége hiányzik.

A társadalmi fejlődés, a nemzetek közötti viszonyok vonatkozásában is, gazdasági-politikai folyamatokhoz van kötve. A nacionalizmusnak ez utóbbi formája leegyszerűsítve a helyzetet, a megoldatlan problémák kapcsán azt a látszatot igyekszik kelteni, hogy a nemzeti egyenjogúság megvalósítását szorgalmazó politika egésze reménytelen.

De ahogy nacionalizmust takarhat a türelmetlenség, nacionalizmust takarhat a felettébb nagyfokú „türelem", a gazdasági-politikai egyenjogúság megvalósulásáért folytatott harcot lassító, fékező magatartás is. Bizonytalan, hogy az ellentétes előjelű törekvések kötélhúzásában ki, kit fog nacionalistának nyilvánítani, hogy a párharc eredményeként előálló politikai konstellációban melyik attitűd fog megerősítést nyerni, s melyik részesül elmarasztalásban. A bizonytalanság abból fakad, hogy egyfelől mindig lehet objektív nehézségekre hivatkozni, gazdasági indokokkal takarózni, s a jogos követeléseket türelmetlenségnek, hangulatkeltésnek nyilvánítani, másfelől viszont a túlméretezett igényeket, a maximalizált szükségleteket csitító, belátásra bíró magatartást is lehet a pártprogram bojkottjának tekinteni, konzervativizmusnak titulálni. A minősítés nyilván minden esetben annak függvényeként alakul, hogy a társadalomban aktuálisan a progresszív vagy a regresszív tendenciák vannak-e túlsúlyban, hogy a minősítést végző, elfogadó politikai hatalom érdekeltségénél fogva mit tart fontosabbank.

Összegezve az elmondottakat többnyelvű környezetben a nacionalizmus mindenütt jelen van vagy megjelenésével lehet számolni, ahol nem folyik eredményes küzdelem az ember ember által történő bárminemű kizsákmányolását szolgáló öröklött társadalmi struktúrák felszámolásáért. A nacionalizmus nyílt és agresszív formájával állunk szemben ott, ahol az uralkodó nemzet vagy valamely többségben levő nemzet uralkodó osztálya, hatalmi struktúrája más nemzetek – kisebbségek, etnikai csoportok – beolvasztására, asszimilálására törekszik. Ha nem is támadó jellegű és agresszív színezetű, nacionalizmust takar az is, ha valamely többségben levő nemzet képviselői fékezik az öröklött strukturális viszonyok felszámolására irányuló küzdelmet, ha burkolt ellenállást fejtenek ki a nemzetek és nemzetiségek egyenjogúságának és egyenrangúságának teljes megvalósulásával szemben. De nemcsak a többségi nemzetek passzivitására, burkolt ellenállására vonatkozik ez, hanem paradox módon a cselekvést nem vállaló, a helyzetbe belenyugvó kisebbségekre is. Mert nacionalizmus az is, ha a kisebbségben levő nemzetek, nemzetiségek visszavonulnak a küzdelemből, ha azt várják, hogy jogaikat a politikai rendszer biztosítsa számukra, anélkül, hogy ennek érdekében a legcsekélyebb erőkifejtést is kellene tenniük. Ez a fajta passzivitás, elégedetlenség, sértődöttség többnyire a magukról nem sok életjelt adó kisebbségek, etnikumok nacionalizmusának a sajátos vetülete.

A nacionalizmus társadalmi-politikai háttere

A mondottak alapján is nyilvánvaló, hogy a nacionalizmus elleni harc célt téveszt és eleve kudarcra van ítélve, ha a társadalomszervezés a nemzeti konfliktusok alapján szolgáló strukturális viszonyok szabályozása, megváltoztatása he-

lyett a jelenségek hordozóira vadászik és represszióhoz folyamodik. Sőt, mivel a nacionalizmus elleni harc ez esetben fékezi a társadalom sürgetővé vált demokratizálódási folyamatát, megnehezíti a demokratikus intézmények, szokások, gyakorlatformák létrejöttét és funkcionálását, valamely nemzet nagyállami hegemonista törekvéseinek védelmi részeként maguk a represszív intézkedések is nacionalizmust takarnak.

A nemzeti viszonyok rosszabbodásának, a nemzeti összetűzések különböző formáinak, köztük a nacionalizmus felerősödésének leggyakoribb oka a *nemzeti jövedelem sérelmes* – vagy sérelmesnek vélt – *felhalmozása és elosztása.* Ezért a nacionalizmus elleni harcnak arra kell irányulnia, hogy a nemzeti jövedelem egy részének felhalmozását és az értéktöbbletből való részesedést illetően a rendszer ne állítsa szembe az egyes nemzeteket és nemzetiségeket, hogy strukturális viszonyaival ne teremtsen alá- és fölérendeltségi viszonyokat közöttük, magyarán, hogy ne biztosítson egyik nemzet számára sem a többivel szemben kiváltságos helyzetet. Megnyilvánulási formáitól függetlenül, így a nacionalizmust magában a politikai rendszerben kell leépíteni, a társadalom strukturális viszonyaiból kell kiszorítani. Mert a nacionalizmus gyökerei az „államtulajdonosi, bürokratikus és centralista viszonyokban és törekvésekben keresendők" elsősorban, amelyek mindig felerősödnek, ha átmenetileg, vagy tartósabban lelassul a társadalmi fejlődés üteme és gazdasági-politikai válsághelyzet áll elő. [4] Ugyanakkor, és ez csak a másik oldala ugyanazon eseményeknek, a nagyállami hegemonista törekvésekkel szemben megjelenik a háttérbe szorított nemzetek ösztönszerű védekezése is, amit szintén nacionalizmusnak kell tekintenünk. Ennek a nacionalizmusnak az elmarasztalása, kitüntetett szankcionálása a bürokratikus etatizmus részéről gyakran csak a burzsoá nacionalizmus álcázott védelmét jelenti. Ezért a nacionalizmus elleni harcnak a komplex jelenségkör tényleges forrásai ellen kell irányulnia, azaz minden ellen, ami azt táplálja.

A „nemzeti kérdés" és a belőle sarjadó nacionalizmus, gazdasági-politikai kérdés. A nacionalista törekvések politikai és gazdasági tartalma az, hogy az uralkodó nemzetek, illetve ezek uralkodó osztályai, bürokratikus képviselői igyekeznek kisajátítani más nemzetek, népek, nemzetiségek többletmunkájának lehető legnagyobb részét. Nemzetközi vonatkozásban pedig „a többletmunka és a munkamegosztás ellenőrzési formáinak más népekre való ráerőszakolásá"-t jelenti.

Ezeknek a törekvéseknek és viszonyulásoknak „bizonyos elemei és bizonyos formái" kifejezésre jutottak, s kifejezésre jutnak némely szocialista országban is. Sztálin, semmibe véve Lenin nemzeti politikájának elveit és *intenciót*, az adminisztratív centralizmus és egy sajátos etatista tervezési rendszer útján a pénzügyi eszközök, azaz a többletmunka olyan óriási és mesterséges központosítását hajtotta végre, „hogy ennek múlhatatlanul alá kellett ásnia a Szovjetunió népeinek gazdasági önállóságát, meg kellett gyengítenie önálló kulturális és civilizációs fejlődésük anyagi alapjait." [5]

A termelőerők társadalmi, pontosabban állami tulajdonban levő feltételei között a nacionalizmus is elsősorban az államiság eszmei igazolása kíván lenni. Az államiság pedig, a tartalmát képező társadalmi viszonyok szerint, nem más,

mint a bürokratizmus teljes megvalósulása. A nacionalizmus, e körülményekhez és tendenciákhoz igazodva, nemcsak hogy kiváló szövetségest talál a bürokratizmus erőiben, hanem maga is álcázott bürokratizmussá válik. Ebből fakadóan mindaddig, amíg a társadalmi konfliktusok megoldásában az állami és egyéb adminisztratív szervek etatista beavatkozására sor kerülhet, míg az állambürokráciáé a kezdeményező és meghatározó szerep, számolni lehet az államiság kéretlen eszmei igazolásaként jelentkező nacionalista megnyilvánulásokkal is.

„Különböző okoknál fogva – írja Kardelj – a háború utáni első időszakban mi is az anyagi eszközök nagyméretű adminisztratív központosítására kényszerültünk a gazdasági fejlődés és egyéb társadalmi szükségletek kielégítése érdekében." Ha kezdetben a centralizálás szükséges rossz volt is – folytatja –, az iparosítás és a gazdasági élet gyors fellendítéséhez, később „olyan irányú törekvések kezdtek megnyilvánulni, hogy a központosítást – ami csak átmeneti szükséglet volt – elvvé és rendszerré formálják". Ezek a törekvések mind nagyobb mértékben ütköztek a dolgozók érdekeivel. És, persze, nemcsak a dolgozók érdekeivel. A „központosítással szemben megnyilvánult ellenállás a nemzetek közti súrlódások formájában jutott kifejezésre gazdasági téren".[6] Nemzeti politikánk tehát megkövetelte a dolgok gazdasági és politikai vonatkozásainak tisztázását, hangsúlyozza Kardelj. Legfontosabb irányelvként körvonalazódott, hogy „a nemzetek közti viszony alapja a népek gazdasági önállósága", amely szavatolja azok társadalmi, kulturális fejlődését. Ebben a kérdésben is a „munka szerinti elosztás elvének" kellett volna érvényesülnie, ezt az elvet azonban a gyakorlatban „az akkumuláció adminisztratív úton való központosításával" gyakran megsértettük. „Nyilvánvaló – szögezi le Kardelj –, hogy az ilyen centralizált akkumuláció elosztása is adminisztratív úton történt, gyakran szubjektív módon és gazdaságon kívüli hatásoknak is ki volt téve. Ez nemcsak bizonyos gazdasági nehézségeket okozott és a munka termelékenységének növekedését lassította, hanem bizonyos irányvesztést is jelentett nemzeti politikánk gazdasági vonatkozásait és Jugoszlávia népeinek egymás közti viszonyát illetően."[7]

Kardelj szerint a hazánk nemzetei és nemzetiségei közötti súrlódásokat csak úgy csökkenthetjük és küszöböljük ki, ha a gazdasági viszonyokra vonatkozó elvi álláspontunk az ország népeire vonatkozóan világos és közös lesz és ha a mindenki által elfogadott álláspontokat következetesen végre is hajtjuk.

Ismeretes, hogy napjainkban a nemzetek közti gazdasági viszony megteremtéséért folyó – a társadalmi önigazgatás rendszerébe ágyazott – küzdelem részben objektív okokból, részben szubjektív törekvésekből kifolyólag megtorpant, elvi bizonytalansághoz vezetett. A dilemma a körül van, hogy a gazdasági élet nehézségeinek leküzdésében, a válság áthidalásában az adminisztratív intézkedések meddig engedhetők meg, illetve, hogy a köztársasági és községi szintű decentralizálás vagy az akkumuláció szövetségi szintű összpontosítása a jobb-e?

Az értéktöbblet iránti éhség, érthetően, minden szinten és minden környezetben nagy, ami az irányelvek elbizonytalanodása mellett a nemzetek és területek (régiók) közt gazdasági surlódáshoz vezet. Egyidejűleg pedig erősíti a na-

cionalista törekvéseket. A nemzetek közti súrlódások és nacionalista megnyilvánulások, lényegükből fakadóan azt jelzik, hogy a társadalmi újratermelést még mindig az elidegenített gazdasági és politikai hatalom irányítja, s e túl nem haladott társadalmi-gazdasági viszonyok miatt felgyülemlettek bizonyos megoldást sürgető ellentmondások.

Noha a gazdasági-politikai és ennek sajátos vetületeként: a nemzetei és nemzetiségek közti viszonyok szerfelett összetettek, ezek a viszonyok nem állandósulhatnak, s nem is nagyon állandósulnak. A gazdasági és politikai egyenjogúságért folytatott harc szakadatlanul fejlődő folyamat, amelyen belül hol felerősödik, hol gyengül a nacionalizmus hangja. Az „unitarisztikus" és „szeparatisztikus" erők a korábbi és a meglevő bürokratikus monopóliumok köré csoportosulva fékezhetik, s gyakran fékezik is, a nemzetek és nemzetiségek egyenjogúságáért folytatott harcot, a gazdasági és társadalmi fejlődés még megoldatlan kérdéseiből, valamint a nemzeti értékek és sajátosságok *reaktiválásával* átmenetileg feszült és ellenséges légkört teremthetnek, a konfliktusok nyomán azonban az elvi állásfoglalások és gyakorlati tennivalók újra és újra egybehangolódnak. Ennek a folyamatnak az eredményeként mind jobban tért hódít az a felismerés, hogy a dolgozók politikai egysége többnemzetiségű környezetben éppen azáltal erősödik, hogy a nemzetek és nemzetiségek gazdasági, kulturális és politikai tevékenységük fejlesztésével bekapcsolódnak a közös élet szervezésébe.

A távlati cél egyértelmű: az, hogy – talán majdan egyszer – leküzdve a nemzeti és országhatárokat, megteremti az egyetemes emberi közösséget.

E céltól azonban, be kell ismernünk, a Föld népei még meglehetősen messze vannak. Némely esetben olyan messze, ami már a távlattalanság látszatát kelti az elnyomott, kiszolgáltatott helyzetben élő emberek szemében. De ott is, ahol valamelyest jobb a helyzet, a messzi távlat, különösen válságos időkben, bizonyos fajta nyugtalanságot és bizalmatlanságot kelthet a nemzeti politika eme végső eredményeinek elérhetőségét illetően.

A nacionalizmus számol ezzel a csüggedtséggel is. Felkarolja és gondos istápolásnak veti alá azok lelkét, akik úgy vélik, hogy ezen a világon már minden kútba esett, kicsorbult, tönkrement, különösen, ami a nemzeti egyenjogúságért vagy általában, a szabad emberért folyó küzdelmet illeti. A gondos „lelkipásztorok", bár elvileg az ember e világi helyzetének rendezésében nem hisznek, a maguk számára mégis politikai tőkét kovácsolnak a csüggedésből. Az iszlám, a pravoszláv és katolikus egyház képviselői olykor magukra vállalják a jogfosztott nemzetek és nemzetiségek érdekeinek védelmét. Veszélyessé akkor válik ez a „küldetés", ha a nacionalista eszmék hordozói, akik kiszorulva az „állam", a „nemzet" vagy a „párt" fedezékeiből, az „egyházat" használják fedezékként. De bármely fedezék mögül fejtsék ki a nacionalista eszmék romboló hatásukat, az általuk felkínált, *túldimenzionált* nemzeti identitás, a kívánatosnál sokkalta jobban szembe állít másokkal, is így nagy veszedelmek forrása. Előfordulhat, hogy valamely nemzeti közösség tagjai, tekintet nélkül vallási meggyőződésükre, pártállásukra, társadalmi funkciójukra, egyénenként roppant tisztességes emberek, becsületesek, akik soha sem követnének el semmi erkölcstelenséget sem más emberekkel szemben, együttesen mégis „bűnözőkként" viselked-

nek, ha a nacionalizmus válik uralkodóvá pártállásukban, érzületükben, vallásos meggyőződésükben. Pszichológiai törvényszerűség, hogy minél többet vagyunk részesei valaminek, a viselkedésünkkel vagy cselekményünkkel kapcsolatos bűntudat annál jobban csökken. Ha egyének lelkét terhelné mindaz a felelősség, amit elvakultságában egy-egy nacionalista kilengés eredményez, a résztvevők elviselhetetlen bűntudattól szenvednének. Hogy a bűntudatnak nyoma sincs, az a kollektív fellépés eredménye, ami elveszi erkölcsi-etikai élét a leggaládabb cselekménynek, s a legembertelenebb viselkedésnek is. A túl szorossá váló identitáskeretek nagy erkölcsi kockázata ez.

(1983)

Jegyzetek

[1] V. ö. Szűcs Jenő: *A nemzet historikuma és a történetszemlélet nemzeti látószöge.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970., 32. o.
[2] I. m. 39. o.
[3] Erős Ferenc: *A fasizmus társadalomlélektanáról.* Pszichológia, 1982/2., 279–295. o.
[4] Lásd Edvard Kardelj: *A nemzetek közötti viszonyok egyes kérdései szocialista rendszerünkben.* In.: Szocialista önigazgatás, Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1976.
[5] I. m. 26. o.
[6] I. m. 27. o.
[7] I. m. 29. o.

Rezime

Nacionalizam kao prenaglašena svest o identitetu

Oblici pojavljivanja nacionalnog ponosa i nacionalne svesti svakako su vezani za individualno ponašanje. Međutim, pojedinac se, ipak rađa u određenom kolektivu u kojem se susreće sa zatečenim problemima koji prate nacionalnu pripadnost. Ti problemi – društvena strukturalna nesrazmernost, različitost interesa, konflikti – u stvari predodređuju oblike ponašanja i karakteristike ličnosti koje su u vezi sa nacionalnom svešću. Iz tog proizilazi da one hipoteze i teorije koje pojavu i širenje nacionalizma izvode iz psiholoških obeležja: krivog karaktera, degenerativnih stigmi, „dovođenja masa u zabludu" i njihove „zaraženosti" itd., neizostavno kriju stvarne razloge ove pojave, prenebregavajući realne društvene i političke odnose koji su bitniji od subjektivnih karakteristika.

Autor se u svojoj studiji bavi prikazivanjem, odnosno kritikom takve subjektivne koncepcije fenomena nacionalizma koja služi u ideološke svrhe, ubedljivo dokazujući da svođenje nacionalizma na određene karakteristike ličnosti napr. na „zloćudnost" s psihološkog aspekta je neodrživo. Takvo tumačenje nije naučno, već ideološko, jer uzima u obzir dnevno političke ciljeve: skreće pažnju sa nerešenih društvenih, ekonomskih i političkih problema ukazivanjem na dežurnog krivca, dizanjem potere na „neprijatelja". S toga bi bio naivni psihologizam sprovoditi borbu protiv nacionalizma sankcioniranjem pojava, opaženih na nivou individualnog ponašanja i lečiti ih represivnim merama. Primena i najstrožih kaznenih, ili drugih mera zastrašivanja protiv nacionalizma,

ako se zanemare međunacionalni ekonomski, politički i kulturni procesi, neće imeti dejstva, odnosno doneće posledice koje su baš suprotne u odnosu na željene: sankcije i represivne mere potpirivaće novu vatru nacionalizma. Na žalost, po pravilu, baš se to i dešava.

Prema konkluziji autora, nacionalizam danas deluje kao kočnica preobražaja strukturalnih društvenih procesa. Na paradoksalan način: što se više pitanja u vezi jednakih prava i potreba manjina iskazuje u nekoj zemlji, i što je više nerešenih međudržavnih problema povodom njihovog položaja – tim se izrazitije javlja nacionalizam, čije nastajanje se, pak, tumači na dosta rasprostranjen, ali i nenaučan, isključivo ideološki način.

Summary

Overheated Identity Consciousness: Nationalism

The manifestation forms of the national self-esteem and national consciousness are undoubtedly connected with the individual behaviour. However, the individual comes into the world in a community, where the problems related to his ethnic affiliation are already given. These problems – the social structural disproportions, contradictions of interests, conflicts – determine actually the behaviour forms and personality features connected with the national consciousness. Consequently, those ideas, theories which attribute the appearance and spreading of nationalism to psychological characteristics: malformed character, degenerative stigmas, „delusion" and emotional „infection" of the masses, etc. cover up the real reasons of the phenomenon inevitably, keep in hiding its social and political relations, being more important than its subjective aspects.

The author deals in his essay with the review i. e. analysis of this concept of appearance of nationalism serving for subjective, ideological purposes, proving convincingly that locating the nationalism to particular personality features, to „wickedness" is untenable from the psychological point of view. This interpretation is not scientific but it keeps ideological, daily political aims in view: by witch-hunting, „enemy"-pursueing it distracts the attention from the unsolved social, economic, political problems. Therefore, it would be naive psychologism to cure the struggle against the nationalism with repressive measures – sanctions against the manifestation perceivable on the individual behaviour level.

Whatever rigorous repressive and deterrent measures would be taken against the nationalism, if they neglect the economic, political, cultural processes among the nations, the effect i. e. the consequence is just in contradiction with the desirable one: the sanctions and repressive measures fan up the fire of nationalism. That happens usually, unfortunately.

According to the author's conclusion, nationalism acts hindering on the transformation of the social structural processes nowadays. In a paradoxical way, the more should be done in a state concerning the equal rights and possibilities, and the more unregulated questions exist in the field of inter-state relations touching the status of minorities, the oftener the nationalism raises its head and the unscientific, ideological interpretation of nationalism is the more extended and accepted.

DOKUMENTUM

Papp Imre

TÖBBPÁRTRENDSZER LÉPÉSRŐL LÉPÉSRE

A szocialista országokban végbement változásokhoz viszonyítva nálunk a politikai rendszer reformja, ezzel együtt pedig a többpártrendszer gondolatának meghonosodása és kibontakozása fokozatosan, lépésről lépésre ment (illetve megy) végbe. Amikor világossá vált, hogy az európai közös házban – amelyben természetesen mi is szeretnénk megfelelő helyet kapni – nincs helye az egypártrendszerű társadalomnak, megszületett a *a Szocialista Szövetség keretében kibontakozó politikai pluralizmus elmélete*, mondván hogy a *pluralizmus sokkal tágabb fogalom, mint a klasszikus többpártrendszer.* Ez az elgondolás sokáig tartotta magát, úgymond hivatalos álláspont volt, a JKSZ jóvoltából, amely ezt az elméletet, mint akkor egyedüli politikai erő megfogalmazta. *Az ettől eltérő későbbi hivatalos álláspontokat valójában a gyakorlat, a napról napra szaporodó pártok ténye kényszerítette ki,* úgyhogy a JKSZ számára a XIV. rendkívüli és félbeszakadt kongresszuson nem maradt más hátra, mint meghozni a döntést, hogy a párt kezdeményezi, töröljék az alkotmányban meghatározott szerepkörére vonatkozó szakaszokat. Más szóval: lemond a politikai monopóliumról. Ezzel gyakorlatilag megnyitotta az utat a többpárti politikai rendszer intézményesítése felé.

Az alábbiakban megpróbáljuk nyomon követni, hogyan alakultak a pluralista politikai felépítményről vallott „hivatalos" nézetek, illetve, melyek voltak azok az események, amelyek 1988-tól napjainkig ezt a folyamatot fémjelezték.

x x x

Az első fontos dokumentum ebben az időszakban az 1988 január elején napvilágot látott alkotmánymódosítási tervezet. A politikai rendszert illetően azonban e dokumentum még vajmi kevés változást hozott, illetve tervezett. A hangsúly a gazdasági reformok alkotmányos alapjainak megteremtésén volt, s ezt a többség – a hosszantartó válság miatt – helyesnek is tartotta. Akkor is, de korábban is hallatszottak olyan, az idő tájt meglehetősen szélsőségesnek és eretneknek számító észrevételek, hogy a gazdaság megreformálása nem elegendő, a bajok jó része magában a rendszerben rejlik. Ilyen szempontból indokoltnak bizonyult az a bírálat, hogy a gazdasági változásokhoz nem idomul megfelelően a politikai felépítmény, s ez előbb-utóbb problémát jelent.

A tervezetben a politikai rendszerre vonatkozó változások csak a közvetlenebb választási mód körvonalazásában és a többes jelölés követelményében merültek ki. Tágabb értelemben e kérdéskörbe sorolható a föderáción belüli viszonyok problémaköre is. Az ezzel kapcsolatos vita és huzavona ma is tart – mi több, még inkább előtérbe ke-

rült. E tételekkel igyekeztek tehát a nagyobb fokú demokratizálódás követelményét kielégíteni. Az alkotmánymódosítási folyamat vége felé, 1988 őszén azonban már erőteljesen hallatszott, hogy mindez nem elegendő. Nem egy helyen hangzott el javaslat a többpártrendszer kiépítésére, hangsúlyozván, hogy a Szocialista Szövetségen belüli pluralizmus mondvacsinált megoldás és szűk keret a politikai sokrétűség kibontakozásához.

Ennek ellenére *az első alternatív szervezetek* egyike, a Szlovén Parasztszövetség, amely 1988 márciusában tartotta alakuló közgyűlését, és számos más utána alakuló szervezet (többségük azóta önálló párttá fejlődött) *még elismerték a Szocialista Szövetség fennhatóságát, mivel más mód nem volt, hogy alkotmányossá és legálissá tegyék munkájukat.*

Ezzel párhuzamosan folytak az előkészületek a JKSZ első értekezletére. A kommunisták rangos összejövetelére 1988 május utolsó és június első napjaiban került sor. Az előkészületek során kikristályosodtak az akkor mindenki számára elfogadható gazdasági változások alapelvei, amelyek lényegében azóta sem módosultak (lásd: piacgazdálkodás, gazdasági önállóság, tulajdonformák konkurenciája stb.). A politikai rendszer kérdésében már nem volt ekkora az egyetértés, akörül folyt a csatározás, hogy a válság okai milyen mértékben kereshetők magában, az 1974-es alkotmány által megteremtett rendszerben. Hasonlóképp komoly összetűzések tárgyát képezték a föderáción belüli viszonyok, nem kevésbé Szerbia alkotmányos helyzete és a kosovói probléma. Mindehhez társult az országos párt- és állami szervek akkori és korábbi tagjai felelősségének megállapítására vonatkozó hangos követelés is.

Az értekezleten a kommunisták mégis egységes álláspontot alakítottak ki a három reformot – a gazdasági, politikai és pártreformot illetően. A politikai rendszer szempontjából fontos álláspontok születtek. Az értekezlet 1988. június 10-én megjelentette álláspontjaiban a többi között a következők állnak: „A pártnak az az álláspontja, hogy minden embernek joga van szabadon kifejeznie gondolatait, óhajait, érdekeit, ide sorolva a politikai érdekeket is, és síkra szállnia ezek érvényesítéséért, mert ez az előfeltétele a szocialista önigazgatási demokráciának és szabadságnak. Az önigazgatási érdekek pluralizmusa tükrözi ezt a szabadságot, de ez a pluralizmus nem a normáktól és nyilatkozatoktól függ. A KSZ-nek erélyesen kell küzdenie az olyan politikai érdekek szervezett kifejezésre juttatása ellen, amelyek szocialista önigazgatási rendszerünk alapjainak megtagadására irányulnak. *A pártnak eszmei-politikai szempontból egységesen kell elvetnie a többpártrendszerre irányuló követeléseket, de ugyanígy a párt és az állami monolitizmus rendszerére való visszatérés követelményeit is,* mert mindkettő *visszafejlődést jelent a szocialista önigazgatáshoz viszonyítva.* (kiemelés P.J.). A JKSZ-nek erélyesen és mielőbb le kell küzdenie a hatalmon levő párt pozícióját és az olyan munkaformát, amely a politikai rendszerben ilyen pozícióját tükrözi..." Az értekezlet hangsúlyozza, hogy a JKSZ és az egész szocialista önigazgatási front demokratizálódásában halaszthatatlan intézkedésekre van szükség, amely arra irányul, hogy megszüntessék a pártvezetőség és állami szervek közötti „perszonális uniót..."

„A JKSZ-nek be kell látnia milyen felelősséget vállal a Szocialista Szövetségben uralkodó helyzetért, és meg kell akadályoznia a pártszervek, valamint a Szocialista Szövetség és más társadalmi-politikai szervezetek közötti burkolt transzmisszió megújhodását..."

Mindebben a legfontosabb *a politikai érdekek kifejezésére való jog elismerése* volt. Lényeges még akkor is, ha az értekezlet egyértelműen elvetette a többpártrendszer gondolatát. Előrelépést jelentett ugyanis az alkotmánymódosítási tervezethez, de méginkább A szocialista önigazgatás politikai rendszerének bíráló elemzése elnevezésű pártdokumentumhoz képest. Ez utóbbira kellett alapozni ugyanis az alkotmány módosítását, de ebben lényegében még az a megállapítás áll, hogy a rendszer alapjában véve jó csak valóraváltása nem megy.

Az értekezletet követő központi bizottsági ülés, amelynek az volt a feladata, hogy az értekezlet álláspontjai alapján operatív programot készítsen, nem lépett előre. Akárcsak később, a különféle politikai összejövetelek többségén, megállapítást nyert ugyan, hogy „a gazdasági reform a politikai rendszer intézményeinek idomulása nélkül káros következményekkel járhat", de az is például, hogy „a hatékonyság hiánya, amely a válságból való kilábalás távlatát teszi meggyőzővé, azzal fegyeget, hogy kompromittálja a politikai rendszert, az emberek nem hisznek a rendszer intézményeinek, a demokratikus külsőnek, amely alatt nincs tartalom." Más szóval a rendszer jó, csak...

Az újabb lépés a többpártrendszer irányába sokáig váratott magára. 1988 őszén a középpontban a szerbiai alkotmány körüli események álltak, majd a jólismert vajdasági, újvidéki, titogradi és kosovói események. Ezek a politikai rendszer szempontjából elsősorban azt a tanulságot hozták, hogy mit jelent a tömegek fellépésének ereje a politikai életben.

Az alkotmánymódosítás 1988 novemberében az említett minimális változásokat hozta a politikai rendszer szempontjából, de e „vonatkozásban az utána következő köztársasági és tartományi alkotmányok sem nyújtottak (s kérdés nyújthattak-e) újat. Ennek ellenére *a legkésőbb kikiáltott szlovén alkotmánymódosítás mégis jelentős újítást tartalmazott. Az 1989 nyarán kihirdetett módosítás ugyanis kimondta a politikai szerveződés szabadságát.* Országos szinten azonban mégsem e tétel, hanem a föderáción belüli viszonyokat is érintő módosítások kapcsán lángoltak fel a politikai összetűzések.

*Az 1989 őszén lebonyolított szerbiai (*vajdasági, kosovói) *előrehozott választásokon az akkor még csak csírájában létező, kialakulófélben levő szerbiai (alternatív) politikai szervezetek, pártok még nem vehettek részt.* Nem formálisan ugyan bekapcsolódhattak volna, hisz 30 polgár is állíthatott jelöltet, de ez mégsem lehetett többpárti pluralista választás, hisz megmaradtak az egypártrendszeri „szűrők". Az alternatív szervezetek emiatt tiltakoztak, sőt bojkottra szólítottak fel, de az eredmény elmaradt, az emberek tömegesen jelentek meg a szavazóhelyeken.

1989 második felében is még erőteljesen tartotta magát a Szocialista Szövetség keretén belüli politikai pluralizmus elmélete, de sehol, egyetlen politikai és egyetlen tudományos összejövetelen sem próbálták vázolni, milyen is lenne a pontos, intéményesített formája, mi a feladata és a hatásköre az így kialakuló pluralizmusnak. Talán éppen ezért nem véletlen, hogy *1989 novemberében a Szocialista Szövetség Országos Választmánya* a választásokra való előkészületekkel kapcsolatos ülésén *kiemelte, hogy a tavaszi választásokon szót kell kapniuk az úgynevezett alternatív szervezeteknek is. Leszögezték azt is, hogy a politikai szerveződés nem bonyolódhat csupán a Szocialista Szövetség keretében, biztosítani kell a fronton kívüli szerveződés teljes szabadságát is.*

A VKSZ ugyanebben a hónapban megtartott XIX. rendkívüli értekezlete azonban a számos javaslat ellenére sem fogadta el a többpárti politikai rendszerre, a parlamentális demokráciára vonatkozó kezdeményezéseket, mondván, hogy nem a KSZ feladata, hogy határozatot hozzon a különféle pártok létrehozásáról. A valamivel később megtartott köztársasági KSZ kongresszusok többsége viszont kimondta, hogy a KSZ vállalja a politikai konkurenciát a többpárti versengés feltételei között is. *Végezetül 1989 december első felében a Szerb KSZ is arra az álláspontra helyezkedett, hogy kiállnak a politikai pluralizmus mellett, beleértve a többpártrendszert is.* Ez lényegében azt jelentette, hogy a jugoszláv kommunisták nézetazonosságra jutottak e kérdésben.

Időközben napról napra újabb és újabb kezdeményező bizottságok alakultak és léptek nyilvánosság elé minden környezetben párt- vagy egyéb politikai szervezet alapításának a szándékával, egymás után került sor az alakuló értekezletek megtartására. Említésre méltó, hogy az 1989 december közepén Titogradban megalakult Demokrata Párt az első szervezet, amely kimondta, hogy klasszikus pártnak, önálló – nem a Szocialista Szövetség keretében működő – szervezetnek tekinti magát, célja pedig a parlamentális

demokrácia szabálya szerinti hatalmi harcban többséget szerezni. Ebben az időszakban Vajdaságban is számos szervezet alakult, illetve a kezdeményező bizottságok benyújtották a megfelelő okmányokat a Szocialista Szövetségnek, hogy a még mindig érvényben levő törvény értelmében véleményt mondjon a benyújtott kezdeményezésekről, s javasolja a belügyi szerveknek az engedély megadását. Ezt azonban mindeddig egyetlen alternatív szervezet sem kapta meg. A pártok az egyesülési törvény meghozatalát várják, amelynek értelmében nincs szükség a Szocialista Szövetség jóváhagyására.

Bár *1990 januárjában* már számos párt és politikai szervezet „működött," a központi esemény mégis a *JKSZ XIV. rendkívüli kongresszusa* volt. Az előkészületek során a vitára bocsátott deklaráció többé-kevésbé elfogadhatónak minősült. A politikai pluralizmussal kapcsolatban többé nem voltak dilemmák, ezért az emlékezetes második plenáris ülésen, amelyen megszakadt a kongresszus munkája, a túlnyomó többség *megszavazta azt a módosítási javaslatot, mely szerint a KSZ lemond alkotmányadta politikai monopolhelyzetéről.* Ezzel gyakorlatilag szabaddá vált az út a többpártrendszer intézményesítésére, a többpárti választásokra vonatkozó törvények mielőbbi meghozatalára. Szlovéniában ez, az említett alkotmánymódosítás miatt, gyorsan és könnyen megtörtént, Horvátországban a polgárok egyesülésére vonatkozó törvényt módosították, s ennek alapján tették legálissá az ellenzék tevékenységét, amely az április végén és május elején megtartott választások után hatalmi erővé lépett elő, s a KSZ vonult ellenzékbe, ugyanúgy, mint néhány héttel korábban Szlovéniában.

A többi köztársaságban és a két tartományban folyamatban van, illetve folynak az előkészületek a pártok legalizálására. Ez azt jelenti, hogy e környezetekben hamarosan a politikai szervezetek munkájának felélénkülése várható és remélhetőleg 1990 végéig itt is kiírják és megtartják a szabad, többpárti választásokat.

Dragoslav Grujić

SZÖVETSÉGI ÉS KÖZTÁRSASÁGI TÖRVÉNYES RENDELKEZÉSEK A POLITIKAI SZERVEZŐDÉS ÉS SZABADSÁGÁRÓL*

A politikai szervezetekről szóló jugoszláv törvények összehasonlító elemzése arra utal, hogy az előírások többsége rendkívül leszűkíti a pártszerveződési szabadságot, hiszen nyitva hagyja a lehetőséget bármelyik párt munkájának könnyűszerű betiltására.

Jugoszláviában jelenleg valamiféle „vadon burjánzó" pluralizmus jött létre, s ezt a helyzetet most a politikai szerveződés törvénybe iktatásával próbálják rendezni. Ebből a célból Szlovéniában és Bosznia-Hercegovinában már meghozták a törvényeket, Horvátországban pedig a meglevő törvényt módosították, hogy legalizálhassák az újonnan létrejött pártokat. A többi köztársaságban törvénytervezeteket terjesztettek elő a politikai szerveződés szabályainak meghatározására.

Ellentétben az eléggé általánosnak mondható előítéletekkel, melyek szerint ezek a törvények lehetővé teszik a többpártrendszer bevezetését, tény, hogy a meghozott vagy beterjesztett törvények, kivéve részint a szlovént, a macedónt és bosznia-hercegovinait, nem a politikai rendszer összetevő részeként legalizálják a politikai pártokat. A szövetségi és a köztársasági törvényjavaslatok, akárcsak a módosított horvát előírások valójában átmenetiek, amelyeknek egyedüli célja, hogy lehetőséget adjanak a többpárti szerveződés törvényesítésére, de nem szabályozzák a pártok működését és részvételüket a politikai életben. Ezt a szerb törvényhozó egyértelműen kimondja a törvény szövegének indoklásában: „Ez a törvény jogilag nem szabályozza azt a lehetőséget, hogy alkotmányos jogával élve a polgár politikai szervezetekbe társuljon." Ugyanebből az okból eredően Horvátországban is új törvény meghozatalára tettek javaslatot, mert a társadalmi szervezetekről és a polgárok egyesületeiről szóló meglevő törvény, „mint ahogyan a gyakorlatból kiderült, nem szolgáltatott jogi alapot az újonnan megalakult politikai szervezetek ténykedéséhez a politikai rendszer keretében". Ennek megfelelően a horvátországi Közigazgatási és Igazságügyi Köztársasági Titkárság új törvénytervezetet terjesztett be a politikai társulásokról, ezt azonban itt nem mutatjuk be, mivel még mindig eljárás alatt van és mert minden meglevő horvát pártot a régi, általunk is feldolgozott törvény alapján legalizáltak.

A Szövetségi Végrehajtó Tanács által beterjesztett törvény indoklásában az áll, hogy általa a törvényhozó megpróbál „jogi alapot teremteni olyan politikai szervezetek létrehozásához a polgárok egyesülései útján, amelynek célja, hogy demokratikus és legális módszerekkel átvegyék és gyakorolják az államhatalmat".

* Megjelent a Borba 1980. április 7–8-ai számában.

Mindegyik törvénynek (a javaslatokat is beleértve) közös vonása, hogy az alkotmány ún. kreatív értelmezéséhez folyamodik, s ilyen alapon próbálja törvényesen szavatolni a polgárok jogát a politikai egyesülésre. Létrejött a politikai konszenzus, hogy egyesületeikben a polgárok politikai tevékenységgel is foglalkozhatnak, ami az eddigi megoldások szerint nem volt lehetséges.

A törvények külső leírása

Hogy mekkora a tarkaság ezekben a megoldásokban, az már a törvények, illetve javaslatok elnevezéséből is kiviláglik: „Törvény a politikai egyesülésekről" (Szlovénia), „Törvény a társadalmi szervezetekről és a polgárok egyesületeiről szóló törvény módosításáról és kiegészítéséről (Horvátország), „Törvény a polgárok egyesüléséről" (B-H), „Törvénytervezet a politikai szervezetekről" (Szerbia), „Törvénytervezet a politikai szerveződésről és egyesülésről" (Macedónia), „Törvény a politikai egyesülésről", (a Crna Gora-i Demokrata Fórum kezdeményezése), és „Törvényjavaslat a polgárok társadalmi szervezetekbe és a polgárok egyesületeibe való egyesüléséről" (JSZSZK).

Külső leírásuk szerint megállapíthatjuk, hogy mindezeknek a törvényeknek hasonló a szerkezetük és rendszerük (egyedül a szerb és a Crna Gora-i nem tagolódik fejezetekre). Ugyanígy minden törvény azonos kérdéseket szabályoz: a fontosság mértéke, az egyesülés jellegének meghatározására szolgáló mércék leírása, a működés alapelvei és céljai, a megalapítás és bejegyzés módja, az okok, melyek miatt betiltható a működés, a törvényesség felügyelete, pénzellátás, átmeneti és zárórendelkezések.

Minden törvény azonos módon határozza meg a fontosság mértékét. Általuk szabályozzák azokat a módozatokat, ahogyan a polgárok megvalósíthatják szabadságukat a politikai egyesülésben és egyesületek alapításában. A Szövetségi Végrehajtó Tanács javaslatának első szakasza kimondja, hogy ezzel a törvénnyel rendezik a polgárok egyesüléseit a JSZSZK területén, ami alatt a két vagy több föderális egység területén kifejtett tevékenység és az egy köztársaságban illetve tartományban kifejtett tevékenység, valamint azoknak a szervezeteknek a tevékenysége értendő, amelyek „tevékenységükkel és programjuk irányvételével lehetővé teszik más köztársaságok illetve tartományok polgárainak csatlakozását is".

Minden törvény megpróbálja az egyesülés fogalmát és formáját meghatározni. A szövetségi törvényjavaslat háromféle egyesülési formát különböztet meg: 1. társadalmi szervezet, 2. polgárok egyesülete és 3. politikai szervezet.

„A politikai szervezetek azok, amelyek politikai célokat fejtenek ki és tevékenységükkel a célok megvalósítására törekszenek."

„Társadalmi szervezeteket a polgárok akkor alapítanak, ha az egyesülés céljaival és feladataival hozzájárulhatnak saját általános és egyéni érdekeik megvalósításához."

„A polgárok egyesületei azok, amelyekben az egyesülés céljaival és feladataival hozzájárulnak az egyéni és közös érdekek érvényesítéséhez."

A szlovén, a horvát, a bosznia-hercegovinai, a szerb, a macedón és a Crna Gora-i törvények szinte szóról szóra átveszik ezt a felosztást.

A boszniai törvény fogalmilag megkülönbözteti a politikai egyesületet, amelyben politikai tevékenységet fejtenek ki, s politikai célokat valósítanak meg.

A szerb és a macedón javaslatban politikai szervezetekről van szó, amelyek értelemszerűen „a polgárok önálló és önkéntes szervezetei (pártok, egyesületek, szövetségek, mozgalmak és más szervezetek), s tevékenységükkel politikai célokat valósítanak meg". Ugyanígy definiálja a politikai szervezeteket a macedón, valamint a Crna Gora-i javaslat is. Egyszóval, minden törvényben egységes kritériumok alapján határozzák meg az egyesülések formáit és céljait.

A szövetségi törvényjavaslat az érdekek két nagy csoportját különbözteti meg, amelyek miatt politikai egyesületek alakulnak. Ezek: 1. „azoknak az érdekeknek és jogoknak a megvalósítása a JSZSZK alkotmányával összhangban, amelyeket a társadalmi berendezés alapjai határoznak meg" és 2. „meghatározott társadalmi ügyek intézése és olyan különféle tevékenységek fejlesztése, amelyekkel kielégíthetők és tovább fejleszthetők az egyéni és közös szükségletek". Ezeket a szükségeleteket a törvényhozó a következőképpen operacionalizálja: 1. politikai, 2. művelődési, 3. tudományos, 4. nevelői-oktatói, 5. szociális, 6. egészségügyi, 7. testnevelési, 8. gazdasági, 9. műszaki, 10. idegenforgalmi, 11. szakmai és 12. a polgárok egyéb alkotói és humanitárius szükségletei, érdekei.

Ezeket a célokat minden törvény átveszi, azzal, hogy némelyek közelebbről is operacionalizálják a politikai célokat. Így például a szlovén törvény kimondja, hogy a politikai szervezetekbe való egyesülés célja „közreműködés az emberek politikai akaratának kialakításában a közélet minden területén, politikai álláspontok elfoglalása, politikai kezdeményezések indítása, irányadás saját képviselőiknek a képviseleti testületekben, részvétel a jelöltek előterjesztésében és meghatározásában a választások alkalmával, valamint a hatósági szervek, a közéleti és társadalmi funkciót betöltő képviselők munkájának követése."

A szerb törvénytervezet nem operacionalizálja a célokat, hanem megelégszik azzal az általános rendelkezéssel, miszerint a politikai szervezetek azok, amelyek „politikai célok megvalósítása érdekében alakulnak".

A macedón javaslat ugyanazt az operacionalizálást adja, mint a szlovén, míg a Crna Gora-i egyáltalán nem operacionalizálja azokat a politikai célokat, amelyek miatt az egyesületek létrejönnek.

A törvények egységesen határozzák meg a politikai szervezetek jogi szubjektivitását, s egyaránt jogi személynek tekintik őket, s ugyancsak egységesen mondják ki, hogy a munkájuk nyilvános és társadalmi ellenőrzés alatt áll, amire a bejegyzésre illetékes szerv jogosult.

Céljaik valóra váltásához a politikai szervezeteknek bizonyos eszközökkel kell rendelkezniük. A törvényhozó előírásai szerint ezeknek az eszközöknek a következők lehetnek a forrásai: tagsági díjak, önkéntes adományok, ajándékok, hagyatékok és egyéb források. A szlovén, a horvát, a boszniai, a macedón törvények előirányozzák, hogy a politikai szervezetek a társadalmi-politikai közösség költségvetéséből is finanszírozhatók. A horvát törvény nem határozza meg ennek a pénznek sem a nagyságrendjét, sem a bevételezés és felosztás módját. A szlovén és a macedón törvény ellenben kimondja, hogy ennek a támogatásnak a mértéke arányos a parlamentben elfoglalt helyek számától.

A boszniai törvény olyan megoldást irányoz elő, amely szerint az eszközök nagyságát a társadalmi-politikai közösség határozza meg attól függően, hogy milyen mértékű és természetű közmeghatalmazásokat ruháznak át az egyesületre. Az újonnan megalapított egyesületek számára, amelyeknek legalább 2000 tagjuk van, kivételesen az 1990. évi támogatás összegét is előírták, mégpedig az idén januárban megvalósított bruttó személyi jövedelem háromhavi átlagának szintjén. A macedón törvény szintén a részarányos finanszírozás mellett van, da csak annyit mond, hogy „a társadalmi-politikai közösség anyagi és egyéb támogatást nyújt az egyesületek ténykedéséhez". Ellenben ennek milyenségéről és mennyiségéről egy szót sem szól.

Törvényhozóink háromféle megfogalmazást különböztetnek meg a politikai szervezetek munkájának betiltására: „Nem vehető be a nyilvántartásba", „a munka betiltható" és „a munka beszüntethető".

A szövetségi törvény nyolcféle esetet sorolt fel, amikor a társadalmi szervezet vagy egyesület nem vehető nyilvántartásba, mégpedig, ha a megalapítás célja:

1. a JSZSZK alkotmányával meghatározott társadalmi rend alkotmányellenes megváltoztatása;
2. az ország területi egybetartozásának, biztonságának és védelmének megbontása;
3. a béke és az egyenrangú nemzetközi együttműködés veszélyeztetése;
4. az ember és a polgár alkotmányosan szavatolt jogainak és szabadságainak megcsorbítása;
5. nemzeti, faji és vallási gyűlölködés és türelmetlenség szítása;
6. bűncselekmények elkövetésére való ösztönzés;
7. az emberi környezet és egészség veszélyeztetése, vagy a közerkölcs megsértése;
8. amennyiben az előírt határidőn belül nem hangolja össze alapszabályait e törvény szövegével (16. szakasz).

A köztársasági törvényhozók részint átvették ezt a listát a szövetségi törvényhozótól, de ki is bővítették további okokkal, amelyek miatt betiltható a tevékenység vagy megtagadható a nyilvántartásba vétel. A legrestriktívebb a horvát törvény, amelynek különálló és igen terjedelmes, mintegy 20 szakaszból álló fejezete foglalkozik a bejegyzéssel, és a munka megszüntetésének, illetve betiltásának kérdéseivel. Mindenekelőtt egy általános rendelkezés kimondja, hogy „nem jegyezhető be a polgároknak az az egyesülete, amelynek alapszabálya és programja az alkotmány és a büntető törvénykönyv által tiltott tevékenységet irányoz elő".

Ezenkívül a horvát törvény további öt esetben is betilthatja az egyesület működését:

1. ha a társadalmi szervezetek, illetve a polgárok egyesületének illetékes igazgatási szerve így határoz;
2. ha megállapítást nyer, hogy a társadalmi szervezet, illetve a polgárok egyesülete beszüntette működését, illetve, ha az alapszabályban meghatározott időnek a kétszerese is elmúlik anélkül, hogy a közgyűlést összehívták volna;
3. ha a társadalmi szervezet, illetve a polgárok egyesülete tajgainak létszáma a bejegyzési feltételként megszabott létszám alá csökken;
4. ha alapszabályaival ellentétesen ténykedik, vagy ha nem teljesíti az alapítás céljaul kitűzött feladatait;
5. ha a társadalmi szervezet, illetve a polgárok egyesülete tevékenységét betiltják.

A bosznia-hercegovinai törvényben a fentiekhez hasonló rendelkezések mellett még azt is kimondják, hogy nem jegyezhető be a nyilvántartásba az a szervezet, amely „a nemzeti és vallási hovatartozás alapján alakul, hacsak nincs összhangban azzal a törvénynyel, amely a vallásközösségek jogi helyzetét rendezi".

A szerb törvényjavaslatnak is van ehhez hasonló rendelkezése, hozzátéve, hogy „nem jegyezhető be olyan szervezet sem, amely vallási kizárólagosságot hirdet és olyan nemzeti célokat kíván valóra váltani, amelyekkel mások alkotmányos szabadságait és jogait, alkotmányosan megállapított érdekeit sértik és fenyegetik." Ez a javaslat ugyancsak tiltott cselekvésnek tekinti a „hódító háború, az erőszak és a terror" propagálását.

A törvényhozók lehetővé teszik a már bejegyzett szervezetek mukájának betiltását is. Az SZVT javaslata szerint ez történik, ha „a 16. szakaszban felsorolt célok megvalósításán dolgozik" (a 16. sz. foglalja jegyzékbe a tiltott célokat). Akkor is betiltható a munka, ha ügyeit „nem az alapszabályokban meghatározott módon, illetve nem a törvénnyel és az alapítási célokkal összhangban" intézi. A betiltás harmadik indítékának azt tekintik,

ha az egyesület olyan nemzetközi szervezethez csatlakozik, amelynek munkájában a nálunk tilalmasnak megjelölt célok megvalósítására irányuló tevékenység is megtalálható.

Minden köztársasági törvényben ehhez hasonló módon rendezik a betiltás kérdését.

Mint már említettük, a törvényhozók ismerik azt a fogalmat is, amelyet úgy hívnak, hogy „a szervezeti munka megszűnésének alapjai". A szövetségi törvényhozó négy ilyen alapot említ:

1. a szervezet határozata,
2. ha a taglétszám az alapításra megszabott létszám alá csökken,
3. ha tilalmas célok megvalósításán fáradozik,
4. ha megállapítják, hogy megszüntette munkáját.

A szlovén törvény ilyen alapnak tekinti azt az esetet is, ha egy évvel a mandátum lejárta után nem választják meg saját szerveiket. Ugyanez a rendelkezés, azonos határidővel megtalálható a macedón törvényjavaslatban is, míg Horvátországban ez a határidő „kétszer nagyobb annál az időszaknál, amelyet az alapszabály ír elő a közgyűlések megtartására". Bosznia-Hercegovinában a törvény nem foglalkozik részletesebben az okokkal, amelyek miatt a munka megszűnik, csupán azt mondja, hogy ez akkor következik be, „amikor a bíróság ilyen döntést hoz". A szerb tervezet ilyen megszűnési alapnak tekinti azt is, „ha hat hónapon belül nem jegyzik be a nyilvántartásba e törvény alapján." A Crna Gora-i javaslat a munka megszüntetésének azt a lehetőségét is fenntartja, ha megállapítják, hogy egyes elemeiben egybevág valamely már korábban bejegyzett szervezet bejelentett tevékenységével.

A munka betiltásában ugyanaz a szerv illetékes, amely a bejegyzést végzi. Minden törvény előirányozza, hogy a betiltás ellen az illetékes bíróság előtt lehet panaszt tenni. Kivétel a szlovén törvény, amely nem irányoz elő bírósági döntőbíráskodást, hanem a betiltási határozat ellen közigazgatási per indítható.

A politikai szervezetek megalapítása

A törvényhozók két szakaszt különböztetnek meg a politikai szervezetek alapítási eljárásában. Az elsőbe tartozik az alapítás kezdeményezése és mindaz a művelet és eljárás, ami az alapítók kötelességét képezik (ide tartozik a feltételek biztosítása, melyek között a polgárok mint alapítók megjelenhetnek, valamint az alapítók számának és a közgyűlés összehívásának meghatározása), s ez a szakasz a bejegyzési kérelem benyújtásával zárul.

Ezt követi a bejegyzési eljárás, amelynek során az illetékesek megállapítják, hogy a feltételek és határidők tekintetében az alapítók eleget tettek-e a törvény rendelkezéseinek. A törvényhozók különállóan és egymástól eltérően állapították meg azokat a feltételeket, amelyek alapján be(nem) jegyezhetők a politikai szervezetek és elrendelhető betiltásuk.

A szövetségi törvényhozó előirányzata szerint legkevesebb 50 nagykorú polgár alapíthat politikai szervezetet. Szlovéniában, Macedóniában és Crna Gorában ezzel szemben már 20 polgárnak is joga van az alapításra. Bosznia-Hercegovinában ehhez 30, Szerbiában 100 személy kell.

A szlovén törvény megköveteli, hogy az alapítók lakóhelye Szlovéniában legyen, Bosznai-Hercegovinában és Crna Gorában elég, ha az alapítóknak jugoszláv állampolgárságuk van, míg a szerbiai törvény nem említ állampolgárságot, de azt követelménynek tekinti, hogy az alapítók szavazati joggal rendelkezzenek. E „pozitív" rendelkezések mellett a törvények felsorolják a „negatív" meghatározókat is, vagyis azokat a feltételeket, melyek között egyes polgárok nem jelentkezhetnek, mint pártalapítók. A szövetségi törvényhozók szerint nem lehet alapító tag az a polgár, aki „bírósági ítélet szerint bűncselekményt követ el:

1. a szocialista önigazgatási társadalmi berendezés alapjai és a JSZSZK biztonsága ellen;
2. a JSZSZK fegyveres erői ellen;
3. az emberiség és a nemzetközi jogok ellen;
4. az ember és a polgár szabadságai és jogai ellen".

Ez a tilalom öt évre szól azok ellen, akiket ilyen bűncselekmény miatt elítéltek, mégpedig a büntetésük letöltésétől, megkegyelmezésüktől vagy a büntetésük elévülésétől számítva.

Szlovéniában, Szerbiában és Crna Gorában a törvény nem irányoz elő ilyen alapon semmiféle megkülönböztetést a polgárok között, úgyhogy ezekben a köztársaságokban bármelyik polgár alapítója lehet valamely politikai szervezetnek. A macedóniai törvényjavaslat azzal a megszorítással él, hogy alapítóként „nem jelenhet meg olyan személy, akit bírósági ítélettel részint vagy teljesen megfosztottak polgári jogaitól". Bosznia-Hercegovinában nem lehet politikai egyesület alapítója az a személy:

1. aki ellen biztonsági intézkedéseket tettek, s megvonták jogát a nyilvános fellépésre – amíg ez a tilalom tart;
2. akitől bírósági döntéssel megvonták üzleti képességének elismerését.

Restriktivitásában a horvát törvényhozó jár az élen, amely nem engedélyezi alapítóként való megjelenésüket mindazoknak a polgároknak:

1. akiknek biztonsági intézkedésként megtiltották a nyilvános szereplést, a tilalom lejártának idejéig;
2. akiket a bíróság elítélt olyan bűncselekményért, amelyet a szocialista önigazgatási társadalmi berendezés és a JSZSZK biztonsága ellen követtek el;
3. akiket olyan bűncselekményért ítéltek el, amelyet a trásadalmi és magánvagyon, valamint az emberi méltóság és erkölcs ellen követtek el;
4. akiket bármilyen más bűncselekményért három évnél hosszabb börtönbüntetésre ítéltek, felfüggesztés nélkül.

A 2., 3. és 4. pont szerinti tilalom időtartama kétszerese a szövetségi javaslatban előlátottnak – tíz évig tart a büntetés letöltésétől, a megkegyelmezéstől vagy a büntetés elévülésétől számítva. A horvát törvény abban is kivételt képez, hogy a kezdeményezésre javaslatot tehetnek és mint alapítók megjelenhetnek a társadalmi szervezetek és az érintett társadalmi jogi személyek is.

Egyedül Horvátországban és Bosznia-Hercegovinában irányozták elő, hogy külföldiek is alapíthatnak maguknak egyesületet, de csak olyanokat, amelyek nem politikai jellegűek, vagyis amelyek „művelődési, tudományos, technikai és más hasonló célokért küzdenek". Bosznia-Hercegovinában ezenkívül a nemzetközi egyesületeknek is lehet székhelyük, „ha tevékenységük összhangban van az alkotmánnyal és a nemzetközi megállapodásokkal, s működésük nem fenyegeti a békét és az egyenrangú nemzetközi együttműködést".

A társadalmi szervezetek és a polgárok egyesületei az alapító közgyűléssel alakulnak meg. Az SZVT javaslata szerint a közgyűlés köteles határozatot hozni a megalapításról és az alapszabályokról. Az alapító okiratnak tartalmaznia kell: az alapítók nevét, a szervezet elnevezését, székhelyét, céljait és feladatait, valamint a meghatalmazott személy nevét, aki a nyilvántartásba vétel ügyeit intézi.

A szerb törvény szerint az alapító aktusnak ugyanazokat az adatokat kell tartalmaznia, amelyeket a szövetségi törvényhozó irányozott elő, míg Horvátországban és Bosznia-Hercegovinában a törvény nem írja elő az alapításról szóló határozat tartalmát.

A macedón törvény arra kötelezi az alapítót, hogy az alapító közgyűlésen határozzák meg az alapszabályokat és a programot, s válasszák meg a vezetőséget, míg a Crna Gora-i javaslat csak az alapszabályok meghozatalát írja elő (vagy alternatív megoldásként a programot kell elfogadni, az egyesület elnevezésének és székhelyének feltüntetésével).

Az alapító közgyűlés után az alapítók benyújthatják kérelmüket a bejegyzésre. A

szövetségi kormány által előterjesztett törvény értelmében a kérelemhez csatolni kell az alapító okiratot és az alapszabályokat, s a kérelmet a megalapítástól számított 30 napon belül kell átadni a bejegyzésre jogusult szervnek, azzal, hogy ezt „a bejegyzésre illetékes szervet az a köztársaság határozza meg, amelynek területéhez az egyesület székhelye tartozik". A szlovén törvényhozó úgy rendelkezik, hogy a bejegyzési javaslathoz mellékelni kell „az alapító közgyűlés jegyzőkönyvét, az alapszabályt és a programot", s mindezt átadni az illetékes községi közigazgatási szervnek abban a községben, ahol a bejegyzésre előterjesztett egyesület székhelye volt.

A horvát törvény 31. szakasza megköveteli, hogy a társadalmi szervezet jegyzékbe vételéhez mellékelni kell: „az alapítói határozatot, az alapító közgyűlés munkájáról szóló jegyzőkönyvet, az alapszabályt, az alapítók névjegyzékét, a kollegiális igazgatói szerv tagjainak névsorát és a képviselettel meghatalmazott személyek nevét". Ezt a kérelmet az alapító közgyűlés megtartásától számított 15 napon belül kell benyújtani a köztársasági közigazgatás általános ügyekkel megbízott hivatalához. Bosznia-Hercegovinában a törvény ezzel a feladatkörrel a bejegyzési bíróságot ruházza fel. A bejelentő laphoz a programot, az alapszabályokat és a meghatalmazott személyek névjegyzékét kell csatolni.

Jegyzékbe vétel

A szerb törvényhozó úgy irányozta elő, hogy a nyilvántartást a köztársasági közigazgatás igazságügyi szerve vezeti. A törzskönyvi bejegyzés bejelentőjét a meghatalmazott személy nyújtja be, együttesen az alapító okirattal és az alapszabályzattal. Macedóniában a nyilvántartást az illetékes köztársasági közigazgatási szerv vezeti, a bejegyzést viszont abban a községben intézik, ahol a megalapított szervezet székel. A törzskönyvezési javaslathoz az alapító közgyűlés jegyzőkönyvét, az alapszabályokat és a programot kell csatolni.

A Crna Gora-i javaslat nyilvános törzskönyvről beszél, s a bejegyzést az illetékes bíróság végzi. A többi törvénytől eltérően, melyekben jóváhagyási rendszer érvényesül, egyedül a Crna Gora-i javaslat alkalmazza a bejegyzésben a „bejelentési rezsimet", amely magában foglalja az alapszabályokat (alternatívában: a szervezeti és programaktusokat), három felelős személy személyi adatait, valamint az egyesület székhelyét, teljes nevét, rövidítését és jelét. Ezeket az okmányokat az alapító közgyűlést követő egy hónapon belül kell benyújtani.

Magát a jegyzékbevételi eljárást is különféleképpen szabályozzák a köztársasági törvények. A szövetségi törvényjavaslat nem határozza meg közelebbről a bejegyzési eljárást, s csak annyit mond, hogy a törzskönyvi bejegyzést a köztársaság illetékes szerve végzi. Ez a javaslat a következő adatok törzskönyvezését tekinti kötelezőnek: elnevezés, székhely, célok, a meghatalmazott személyek címe. A szövetségi törvényhozó ugyancsak előirányozza, hogy „a törzskönyv vezetésének módját és a bejegyzési űrlap tartalmát az igazságügyi szerv munkáját irányító tisztségviselő írja elő".

Szlovéniában, Horvátországban, Szerbiában, Macedóniában a jegyzékbe vételt a közigazgatási szerv intézi. Crna Gorában és Bosznia-Hercegovinában ezzel a feladattal a bejegyzési bíróságot bízták meg. Mindegyik törvény kimondja, hogy a törzskönyvezett adatok nyilvánosak és megjelennek a Hivatalos Lapban. A politikai egyesülésekről szóló szlovéniai törvény nem sorolja fel, hogy milyen adatok kerülnek a törzskönyvbe. A horvát törvény szerint nyilvántartásba veszik az alapításról, a tevékenységről, az elnevezésről, a székhelyről szóló adatokat, bejegyzik a meghatalmazott személyek nevét, az igazgatási szerveket és a polgárok társadalmi egyesülete megszűnésének feltételeit. Bosznia-Hercegovina törvénye külön feltételeket is állít: az általános adatokon kívül,

amelyek minden köztársaságban bekerülnek a törzskönyvbe, itt még azt is fel kell tüntetni, hogy „politikai egyesülésről van-e szó, olyanról, amely részt vesz a jelöltek előterjesztésében és meghatározásában a képviselői választásokon vagy az egyesülésnek más formája van".

A szerb törvényjavaslat szerint a törzskönyvbe az alapításról, a megszűnésről és a szabálymódosításokról szóló adatokat kell bejegyezni. A macedón törvényhozó nem pontosítja a nyilvántartás tartalmát, ami a törzskönyvbe kerül, míg a Crna Gora-i a következő adatok bejegyzését követeli meg: alapszabály, az egyesület címe, neve, rövidítése, jele és három felelős személy személyi adatai.

(*Nagy József* fordítása)

TAGOLÓDÓ POLITIKAI SZÍNTÉR (I. RÉSZ)

ELŐSZÓ

1990 januárjában született meg az elképzelés, hogy dokumentumszámot készítsünk a kibontakozó jugoszláv alternatív politikai színtérről, ilyképp rögzítve a folyóirat hasábjain is azt a történelmi pillanatot, amely több közép- és kelet-európai szocialista ország után Jugoszláviát is magával ragadni látszott. A hivatalos politikai színtér mellett országrészenként eltérő intenzitással és fáziseltolódással ugyan, de egyre inkább kitapinthatóvá vált egy (vagy több?) alternatív politikai színtér is, amelynek szereplői mind hangosabban és határozottabban sürgették, követelték az egypárti, monopolisztikus (diktatorikus) hatalom demokratikus, többpárti szabad választások útján történő újrafelosztását, a polgárok szabad politikai és egyéb érdekszerveződésének és egyesülésének szabadságát.

Ezt a történelmi fordulópontot előrejelző politikai tagolódást kívánták dokumentálni a vállalkozás kezdeményezői – dr. Jung Károly és a folyóirat szerkesztője –, méghozzá oly módon, hogy az a folyóirat tudományos jellegével összhangban forrásértékű legyen, és amellett, hogy a vonatkozó anyagot magyar nyelven is hozzáférhetővé teszi, a későbbiekben kordokumentumként további kutatások, tudományos értékelések alapját (is) képezhesse. Legelfogadhatóbb és legtárgyilagosabb megoldásnak az látszott, hogy az alternatív szervezetek valljanak magukról: ki-ki saját maga tegye le az asztalra „névjegyét".

A jugoszláv alternatív politikai színteret bemutató dokumentumszám tervezetét a Létünk szerkesztőbizottsága 1990. február 6-i ülésén egybehangzóan támogatta, és jóváhagyta a szerkesztő által beterjesztett kérdőív-javaslatot, amellyel a szerkesztőség egy közreműködést kérő levél kíséretében a gombamód szaporodó alternatív szervezetekhez (pártokhoz, egyesületekhez, mozgalmakhoz, csoportokhoz stb.) fordul.

Akkor úgy tűnt, tisztában vagyunk a feladat nagyságával, a nehezítő körülményekkel, ugyanakkor a vállalkozáshoz mérten korlátozott lehetőségeinkkel is – mindezt egybevetva azonban reálisnak ítéltük meg, hogy az anyag két hónap alatt összeállhat. Menet közben derült ki, hogy sokkal több nehézséggel kell megküzdeni, mint amire számítottunk...

Február 7-től március 31-ig folyamatosan küldtük szét a sokszorosított kérdőíveket a csak körülményesen és sok utánjárással megszerzett címekre, hisz kezdetben még alig akadt hivatalosan bejegyzett szervezet (csak Szlovéniában és néhány Horvátországban), közzétett kapcsolatfenntartó címmel is csak kevesen rendelkeztek. Mintegy 120 alternatív szervezethez (illetve képviselőihez) folyamodtunk, némelyekhez több (két, három,

sőt négy) ízben is (a posta sem bizonyult minden esetben megbízhatónak...). Közben versenyt futottunk az idővel, amely utolérhetetlen iramot diktált, így állandóan az volt az érzésünk, hogy kullogunk az események után.

Az ország nyugati részében – először Szlovéniában, majd Horvátországban is – az alternatív politikai színtér szinte egyik napról a másikra hivatalossá vált: bejegyezték (legalizálták) az újonnan alakult politikai pártokat, folytak a többpárti választások előkészületei, a nemrég még alternatívnak számító pártok az eddigi hatalmi párt oppozíciójává „léptek elő", közülük némelyek választást nyertek, legitim hatalmat szereztek. Körlevelünk ezekben az országrészekben talált a legkisebb visszhangra, hisz a választásokon induló és rendkívül rövid felkészülési idővel rendelkező pártok, politikai szervezetek önmagukkal, a választási előkészületekkel, soraik rendezésével voltak elfoglalva, így nem jutott idejük, és nyilván érdekelve sem érezték magukat abban, hogy választóterületükön kívül eső közeggel kommunikáljanak.

Be kellett látnunk, hogy *teljes*, összjugoszláv színteret átfogó külön dokumentumszám összeállítására – önhibánkon kívül – nincs lehetőség, vagy realizálása annyira elhúzódna, hogy időszerűségüket veszítenék azok az anyagok, amelyek megérkeztek szerkesztőségünkbe. Ezt viszont méltánytalannak tartottuk volna azokkal a szervezetekkel szemben, amelyek válaszra méltattak bennünket, és közös érdekként tekintettek vállalkozásunkra. Így „zsugorodott" a dokumentumszám dokumentum rovatra, amelyben ez alkalommal, a tagolódó politikai színtér szereplőinek csak egy hányadát áll módunkban bemutatni, méghozzá eredeti elképzelésünktől eltérően nem köztársaságonkénti felosztásban, hanem ábécérendbe szedve.

Reméljük, hogy sikerül legyőznünk a pergő eseményekből, a kellő visszhang hiányából, a be nem tartott ígéretekből, a kommunikációs rövidzárlatokból, a beérkezett anyagok fordításából és megmunkálásából, valamint a vállalkozás megkövetelte csapatmunka hiányából adódó problémákat, és folytatni tudjuk a megkezdett munkát. Azok a hibák és esetleges következetlenségek, amelyek a most közreadott anyagban előfordulnak – tisztában vagyunk vele, hogy ilyenek vannak – a jelzett körülményeknek tudhatók be. Ezekért olvasóink szíves elnézését kérjük. Fontosabbnak ítéltük meg azonban, hogy akár nyersebb formában is, de *most* adjuk közre a nezehen összeállított anyagot, mint „csiszoltabban" ugyan, de jóval később. Annál is inkább, mivel nagyon valószínű, hogy 1990 Jugoszlávia-szerte a hatalom újrafelosztásának éveként vonul majd be a történelembe.

ÁROKSZÁLLÁSI BORZA GYÖNGYI

Szerkesztői megjegyzések

■ A tartalommutató összeállításakor a magyar ábécét vettük alapul. A szervezet magyar elnevezése mellett zárójelben a székhelyet tüntettük fel. Kivételt azok a szervezetek képeznek, amelyek vagy országos jellegűek (köztársasági tagozatokkal), vagy pedig székhelyüket még nem határozták meg. A könnyebb azonosítás érdekében a szervezetek magyar elnevezése után minden esetben feltüntettük annak eredeti nevét is.

■ Előfordult, hogy egyes szervezetek körlevelünkre válaszoltak ugyan, eljuttatták programjukat is, a kérdőívet azonban valamilyen – jelzett vagy nem jelzett – okból nem töltötték ki. Ezt adott esetben külön feltüntettük.

■ Az alábbiakban – köztársaságonként csoportosítva – felsoroljuk mindazokat a szervezeteket, amelyek címére a kérdőívet a körlevél kíséretében elküldtük. A székhelyet csak abban az esetben tüntettük fel, ha az nem a vonatkozó köztársaság fővárosában van.

A Szerb SZK esetében a szervezeteket nem csoportosítottuk tartományok szerint, mégpedig azért nem, mert gyakori jelenség, hogy egy-egy szervezet az egész köztársaság területét behálózza. A feltüntetett székhely alapján azonban következtetni lehet a területi jellegre is, hisz Belgrád kivételével minden más székhelyet (tehát a két tartományi fővárost is) jelöltünk.

Listánkon (március 31-el bezárólag) a lentebb felsorolt szervezeteken kívül még kb. 30 olyan szerepelt, amelyről tudomásunk volt ugyan, de címüket nem sikerült megtudni, így a kérdőívet sem juttathattuk el.

■ Mellékeljük a kérdőív szövegét is. A szervezetek által kitöltött kérdőívekben az egy-egy kérdésre adott válasz a sorszám alapján azonosítható, a kérdéseket esetről esetre nem ismételtük meg. A kérdőívben szereplő adatok a kérdőív alján feltüntetett időpontban érvényes állapotokat rögzítik.

■ A szám anyagát 1990. május 4-én zártuk le.

Bosznia-Hercegovina SZK

Demokrata Párt (Demokratska stranka, Mostar); Zöldek Környezetvédelmi Mozgalma (Eko pokret „Zeleni"); Muzulmán Demokrata Párt (Muslimanska demokratska stranka, Velika Kladuša–Zagreb); Demokrata Akciópárt (Stranka demokratske akcije); Ifjúsági Demokrata Szövetség (Demokratski savez mladih); KSZ – Demokrata Békepárt (SK – Demokratska mirotvorna stranka, Čitluk); Jugoszláv Demokrata Párt – Hazafias Front (Jugoslovenska demokratska stranka – otadžbinski front, Kukulje kod Srpca).

Crna Gora SZK

Demokrata Párt (Demokratska partija); Demokrata Alternatív Mozgalom (Demokratska alternativa); A Demokratikus Folyamatok Előmozdításának Egyesülete (Udruženje za unapređenje demokratskih procesa, Nikšić); Crna Gora Liberális Szövetsége (Liberalni savez Crne Gore, Cetinje); Környezetvédő Mozgalom (Eko pokret); Demokrata Forum (Demokratski forum).

Horvát SZK

HKSZ – Demokratikus Változások Pártja (SKH – Stranka demokratskih promjena); Szocialista Szövetség – A Horvátországi Szocialisták Szövetsége (Socijalistički savez – Savez socijalista Hrvatske); Horvát Szociálliberális Szövetség (Hrvatski socijalno-liberalni savez); Horvát Szociáldemokrata Párt (Socijaldemokratska stranka Hrvatske); Az Egyesült Európai Államokért Radikális Egyesület (Radikalno udruženje za sjedinjene evropske države – RUSED); Horvát Kereszténydemokrata Párt (Hrvatska kršćanska demokratska stranka); Horvát Demokrata Párt (Hrvatska demokratska stranka); Horvát Demokrata Közösség (Hrvatska demokratska zajednica); Horvát Parasztpárt (Hrvatska seljačka stranka); Horvát Békemozgalom (Hrvatski mirotvorni pokret, Split); (A) Horvátországi Zöldek Szövetsége (Savez zelenih Hrvatske); Horvát Párt (Hrvatska stranka); Muzulmán Demokrata Párt (Muslimanska demokratska stranka, Velika Kladuša–Zagreb); Isztriai Demokrata Szábor (Istarski demokratski sabor, Pula);

Zöld Akció Zágráb (Zelena akcija Zabreb); Zöld Akció Split (Zelena akcija Split); Jugoszláv Önálló Demokrata Párt (Jugoslovenska samostalna demokratska stranka, Vojnić); Horvát Szocialista Ifjúsági Szövetség (Savez socijalističke omladine Hrvatske); Horvát Autonóm Demokrata Szövetség (Autonomni demokratski savez Hrvatske); Horvát Jogpárt (Hrvatska stranka prava); Szerb Demokrata Párt (Srpska demokratska stranka, Knin); Jugoszlávok Pártja (Stranka Jugoslovena); Horvát Szociáldemokrata Szövetség – A Jugoszláv Szociáldemokrata Szövetség keretében (Socijaldemokratski savez Hrvatske – u okviru Socijaldemokratskog saveza Jugoslavije); Horvát Republikánus Parasztpárt (Hrvatska republikanska seljačka stranka, Vinkovci); Horvát Demokrata Akció (Hrvatska demokratska akcija); (A) Jugoszláv Demokrata Kezdeményezés Egyesülete (Udruženje za jugoslovensku demokratsku inicijativu – UJDI); Az Emberi Jogok Védelmének és Előremozdításának Horvát Egyesülete (Hrvatsko društvo za zaštitu i promicanje ljudskih prava); Zora („Zora", Knin); Az Emberi- és Demokratikus Szabadságjogok Bizottsága (Odbor za ljudska prava i demokratske slobode); (A) Horvát Politikai Bebörtönzöttek Egyesülete (Društvo hrvatskih političkih zatvorenika); Jugoszláv Szociáldemokrata Szövetség (Socijaldemokratski savez Jugoslavije); Horvát Demokrata Klub (Hrvatski demokratski klub); Isztriai Parasztpárt (Istarska pučka stranka, Pula); Jugoszláv Demokrata Munkásszövetség (Jugoslovenski demokratski radnički savez, Gospić); Zöldek Környezetvédő Mozgalom – Eszék (Eko pokret „Zeleni", Osijek); Rijekai Demokrata Szövetség (Riječki demokratski savez); Horvátországi Magyar Néppárt (Madžarska narodna stranka Hrvatske, Zmajevac); Denacionalizációs Egyesület (Udruženje za denacionalizaciju, Split); Független Demokrata Párt (Stranka nezavisne demokratije, Rijeka); Horvátországi Albánok Demokrata Szövetsége (Demokratski savez Albanaca Hrvatske); Konföderációs Mozgalom (Pokret za konfederaciju); Polgári Párt (Građanska stranka, Split); Horvát Republikánus Párt (Hrvatska republikanska stranka); Munkanélküliek Független Szakszervezete (Nezavisni sindikat nezaposlenih); Olasz Unió (Taljanska unija, Pula).

*Macedón SZK**

Liga a demokráciáért (Liga za demokratiju); Szocialista Párt (Socijalistička stranka); Macedón Ifjúsági Szervezet (Mladinszka organizacija na Makedonija); Fennmaradás Környezetvédő Egyesület (Ekolosko drustvo „Opsztanok"); (Az) Emberi Jogok Macedóniai Fóruma (Forum za csovekovi prava na Makedonija); Összmacedón Mozgalom (MAAK – Pokret za svemakedonsku akciju); Földművesek Demokrata Szövetsége (Demokratski savez poljoprivrednika, Strumica); Macedón Szocialista Szövetség (Savez socijalista Makedonije).

Szerb SZK (Kosovo és Vajdaság Autonóm Tartományokkal)*

Demokrata Párt (Demokratska stranka); Radikális Néppárt (Narodna radikalna stranka); Liberális Párt (Liberalna stranka, Valjevo); (A) Békéért és Demokráciáért Csoport (Grupa za mir i demokratiju); Zöld Párt (Zelena stranka); Szerb Szabadelvű Mozgalom (Srpski slobodarski pokret); Demokrata Megújhodási Mozgalom (Pokret za demokratsku obnovu); Jugoszláv Szociáldemokrata Szövetség (Socijaldemokratski savez Jugoslavije); Jugoszláv Szövetség (Jugoslovenki savez); Demokrata Földműves-Környezetvédő Párt (Demokratska zemljoradnička-ekološka stranka); Környezetvédő Mozgalom – Belgrád (Eko pokret Beograd); Az Emberi Jogok Jugoszláv Fóruma (Jugoslovenski forum za ljudska prava); Szerbia Fiataljainak Szociáldemokrata Szövetsége (So-

cijaldemokratski savez mladih Srbije); Demokrata Szabadságpárt (Demokratska stranka slobode); Demokrata Fórum (Demokratski forum); Jugoszláv Munkáspárt (Radnička partija Jugoslavije); Szerb Néppárt (Srpska narodna partija, Čačak); Radikális Párt – Radikális Demokraták Szövetsége (Radikalna stranka – Savez radikalnih demokrata, Novi Sad); Népi Demokrata Alternatív Mozgalom (Narodna demokratska alternativa, Novi Sad–Beograd); (A) Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége (Demokratska zajednica vojvođanskih Mađara, Ada); Szerb Nemzeti Megújhodás (Srpska narodna obnova, Nova Pazova); Szolidaritás (Solidarnost, Novi Sad); Független Újságíró Egyesület (Nezavisno društvo novinara, Novi Sad); (A) Ruszinok és Ukránok Jugoszláv Szövetsége (Savez Rusina i Ukrajinaca Jugoslavije, Novi Sad); Vajdasági Parasztszövetség (Savez seljaka Vojvodine, Novi Sad); Szlovák Matica (Matica slovačka, Novi Sad); (A) Vajdasági Fiatalok Szociáldemokrata Szövetsége (Socijaldemokratski savez mladih Vojvodine, Novi Sad); Demokrata Kör (Demokratski krug, Novi Sad); Munkás- és Parasztpárt (Seljačka radnička partija, Srbobran); Környezetvédő Mozgalom (Eko pokret, Priština); Kosovói Parasztpárt (Seljački savez Kosova, Priština); Kosovói Liberális Párt (Liberalna stranka Kosova, Priština); Ifjúsági Parlament (Omladinski parlament, Priština); „Božur" (Kosovo Polje); Kosovo Demokrata Szövetsége (Demokratski savez Kosova, Priština); Kosovói Szociáldemokrata Párt (Socijaldemokratska partija Kosova, Priština); (A) Kosovói Igazság Mozgalom (Pokret za istinu o Kosovu); Az Emberi Jogok és Szabadságot Védelmező Bizottság (Odbor za zaštitu ljudskih prava i sloboda, Priština); Filozófusok és Szociológusok Egyesülete (Društvo filozofa i sociologa, Priština); Szerb Megújhodási Mozgalom (Srpski pokret obnove).

*Szlovén Köztársaság**

Szlovén Parasztszövetség (Slovenska kmečka zveza); Szlovén Demokrata Szövetség (Slovenska demokratična zveza); Szlovén Szociáldemokrata Szövetség (Socialdemokratska zveza Slovenije); Szlovén Keresztény demokraták (Slovenski kršćanski demokrati); Szlovéniai Zöldek (Zeleni Slovenije); Szlovén KSZ – Demokrata Reformpárt (ZKS – Stranka demokratične prenove); SZSZISZ – Liberális Párt (ZSMS – Liberalna stranka); Szlovén Szocialista Szövetség (Socijalistična zveza Slovenije); Szlovén Kommunista Párt (Komunistična partija Slovenije); Jugoszláv Szövetség (Jugoslovenska zveza); (A) Polgárok Egyenjogúságát Védelmező Szövetség (Savez za očuvanje ravnopravnosti građana); Ősz Párducok – Nyugdíjasok Pártja (Sivi panterji – Stranka upokojencev, Maribor); Muzulmán Demokrata Párt (Muslimanska demokratska stranka, Koper); Szlovén Iparosok és Vállalkozók Pártja (Slovensko obrtno-podjetniška stranka, Kranj).

* A macedóniai, szlovéniai és a szerbiai nemzetiségi szervezetek esetében nem mindig sikerült a szervezet nevét a forrásnyelven is megszerezni, tekintettel, hogy az adatokhoz főként szerbhorvát források alapján jutottunk.

KÉRDŐÍV

az alternatív szervezetekhez (pártokhoz, szövetségekhez, mozgalmakhoz, egyesületekhez)

1. A párt (szövetség, mozgalom, egyesület) neve, elnevezésének rövidítése (ha van) és a szervezet jel(vény)e vagy szimbóluma.
2. A megalakítását célzó kezdeményezés, illetve a megalakulás helye és időpontja. Bejegyezték-e és mikor?
3. Alapító okmány.
4. Programja vagy programtervezete (kérjük mellékelni).
5. Folytatója-e a szervezet valamely korábbi párt (szervezet) hagyományainak?
6. Szervezeti felépítése és működési elvei.
7. Képviseleti szerve és ennek tagjai.
8. Vannak-e tagozatai, hol és mikor alakultak?
9. A szervezethez való csatlakozás módja.
10. A tagság létszáma.
11. Székhelye, a kapcsolatfenntartó iroda pontos címe (ha nincs, postacím).
12. Van-e „hivatalos" szócsöve – a szerkesztőség neve és címe.
13. Fontosabb események, akciók a szervezet (párt) megalakulása óta.
14. Pártként kíván-e működni és részt vesz-e a soron következő választásokon?
15. Koalícióra lépett-e (szándékozik-e lépni) más szervezetekkel és melyekkel?
16. Esetleges további információk.

Dátum

Az adatközlő neve és funkciója

RASLOJAVANJE POLITIČKE SCENE (I DEO)

UVODNA REČ

Januara 1990. godine nametnula nam se zamisao da ćemo sačiniti jedan dokumentarni broj o jugoslovenskoj alternativnoj političkoj sceni, kako bismo na stupcima našeg časopisa fiksirali onaj istorijski trenutak koji je, naizgled, posle više srednjoevropskih i istočnoevropskih socijalističkih zemalja povukao za sobom i Jugoslaviju. Pored zvanične političke scene, u pojedinim delovima naše zemlje, doduše sa različitim intenzitetom, i pomeranjem faza, sve je plastičnije dolazila do izražaja jedna (ili više) alternativna politička scena, čiji su akteri sve glasnije i odlučnije požurivali i zahtevali preraspodelu jednopartijske, monopolističke (diktatorske) vlasti putem demokratskih, višestranačkih izbora, slobodno političko i drugo interesno organizovanje građana i slobodu njihovog udruživanja.

Želja inicijatora poduhvata – dr Karolja Junga i urednice našeg časopisa – bila je da ovo političko raslojavanje koje naznačuje istorijsku prekretnicu ima – u skladu sa naučnim karakterom samog časopisa – vrednost izvornika, uz to da relevantni materijal bude dostupan i na mađarskom jeziku, kako bi kasnije kao dokumenat vremena mogao da predstavlja (i) osnovu za dalja istraživanja i naučna vrednovanja. Stoga nam se kao najprihvatljivije i najobjektivnije rešenje učinilo da alternativne organizacije same govore o sebi: da svaka od njih stavi na sto svoju posetnicu, svoju „ličnu kartu".

Na svom sastanku održanom 6. februara 1990. godine, Uredništvo časopisa *Létünk* jednodušno je podržalo plan dokumentarnog broja naše revije koji bi trebalo da prikaže jugoslovensku alternativnu scenu i ujedno se saglasila i sa predlogom anketnog lista podnetog od strane urednice kojim se Uredništvo, uz jedan propratni dopis obratio za saradnju alternativnim organizacijama (strankama, pokretima, grupama itd).

Od 7. februara do 31. marta kontinuirano smo razašiljali umnožene anketne listove na adrese pribavljene okolišnim putem sa mnogo napora i zauzimanja, pošto u početku skoro i nije bilo nekih službeno registrovanih organizacija (njih je bilo jedino u Sloveniji i po nekoliko u Hrvatskoj), a malo je bilo i objavljenih kontaktnih adresa. Tako smo se obratili na adrese oko 120 alternativnih organizacija, nekima smo pisali više puta (dva, tri, štaviše, četiri puta) jer se ni pošta nije baš u svim slučajevima pokazala najpouzdanijom... U međuvremenu smo poveli trku sa vremenom koje je diktiralo prosto neuhvatljivi tempo, stoga smo se stalno osećali kao da kaskamo za događajima...

U zapadnom delu naše zemlje – prvo u Sloveniji a zatim i Hrvatskoj – alternativna politička scena je naprosto od danas na sutra postala službena: registrovne su (legalizovane) novoosnovane stranke, započele su pripreme, a održani su i višestranački izbori,

nedavno još alternativnim smatrane stranke „izbijaju u prvi plan" kao opozicija; od njih su neke pobedile na izborima i stekle legitimnu vlast. I upravo u tim delovima naše zemlje naše cirkularno pismo je naišlo na najmanji odjek, naime, tamošnje stranke, političke orgaizacije koje su krenule u izbore imale su na raspoloženju malo vremena za pripreme te su se bavile same sa sobom, predizbornim pripremama, sređivanjem svojih redova, stoga nisu imale vremena, a možda se nisu ni osetile zainteresovanim da komuniciraju sa sredinom van okvira svoje izborne regije.

Trebalo je da shvatimo kako, u stvari, nema mogućnosti – ne našom krivicom – za sačinjavanje posebnog dokumentarnog broja koji bi obuhvatio *celokupnu*, svejugoslovensku scenu, odnosno, njegova bi se realizacija toliko otegla da bi aktuelnost izgubili svi materijali koji su stigli u našu redakciju. To bismo, međutim, smatrali nedostojnim postupkom prema onim organizacijama koje su nas počastvovale svojim odgovorima, smatrajući naš poduhvat zajedničkim interesom. Tako je dokumentarni broj skučen na rubriku dokumenata, u kojoj ćemo ovom prilikom moći da prezentujemo samo deo aktera sa sve šire političke scene, i to za razliku od naše prvobitne zamisli ne po republikama nego po abecednom redu.

Mi se nadamo da ćemo uspeti da prevladamo probleme koji su nastali usled prebrzog sleda događaja, nedostatka odgovarajućeg odjeka, neodržanih obećanja, kratkih spojeva na komunikacionim vezama, prevoda i obrade pristiglih materijala, kao i manjkavosti timskog rada na ovom poduhvatu te da ćemo moći nastaviti započeti posao. Greške i eventualne nedoslednosti koje se javljaju u sada objavljenom materijalu – svesni smo da ima i njih – trebalo bi pripisati naznačenim okolnostima. Stoga molimo čitaoce da našu ispriku uvaže. Međutim, mišljenja smo da je važnije da makar i u najsirovijem obliku *sada* obelodanimo tako teško sakupljeni materijal nego da to bude u „izbrušenom obliku" ali mnogo kasnije. Tim više što će 1990. godina – sad već veoma verovatno – ući u istoriju kao godina preraspodele vlasti širom Jugoslavije.

ĐENĐI AROKSALAŠI BORZA

DECOMPOSING POLITICAL SCENE (PART I)

PREFACE

In January 1990 the idea was born to prepare a documentary issue about the evolving Yugoslav alternative political scene, fixing thereby also in the columns of our journal the political moment which seemed to grip, after several Middle- and Eastern-European socialist countries, Yugoslavia, too. Beside the official political scene – though with various intensity and phase displacement in different parts of the country – the appearance of one (or more?) alternative political scene has become nevertheless more and more evident, the performers of which urged and called louder and louder and more and more resolutely for redistribution of the one-party, monopolistic (dictatorial) power by democratic, multi-party system with free election as well as for the freedom of citizens to free political and other kinds of organization and association of common interests.

The initiators of this undertaking, Dr. Károly Jung and the Editor of the journal wanted to document this political decomposition predicting this historical turning-point – actually in that way that it should have a source value in accordance with the character of the journal, and besides making the concerning material reachable in Hungarian as well, it should serve later on as a document of an epoch, making (also) a basis for further investigations and scientific evaluations. The most acceptable and objective solution seemed to be to ask each alternative organization for confession i. e. for putting their "visiting-cards" on the table.

The draft of the documentary issue presenting the Yugoslav alternative political scene was supported unanimously on the meeting of the Editorial Board of "Létünk" held on 6th February 1990 and a draft questionary proposed by the Editor was approved, followed by a letter of editors, in which they turn to the alternative organizations (parties, unions, groups, etc).

It seemed to us that moment that we are fully aware of the magnitude of the task, the aggravating circumstances, but simultaneously also of our limited possibilities compared to the undertakin – however, having all these facts in our mind, it seemed reasonable for us that the material could be brought together in two months. It appeared in the course of work that the difficulties were much more than expected...

The multiplied questionaries have been sent off continually to the addresses obtained only circumstantially and with a lot of trouble from 7th February to 31st March, since the number of officially registered organizations (only in Slovenia and a few in Croatia) was very small at the beginning and just a few of them disposed of published contact

address. We have turned to about 120 alternative organizations (i.e. their representatives), to some of them several (one, theree, even four) times (neither the post proved to be trustworthy in each case...). In the meantime we have run a race with time which set an unattainable pace, so we have had the feeling that we did not keep up with the events.

In the western part of the country – first in Slovenia, then also in Croatia the alternative political scene became official almost from one day to other: the newly established political parties were registered, the preparations for the multy-party elections were going on, the parties, being treated recently as alternative ones, were "promoted" to the opposition of the party which ruled up to the present, some of them won at the election and gained legitimate power. Our circular letter found the poorest response in these parts of the country, since the parties, political organizations, starting in the election and preparing themselves for it within the given, extremely short time, were occupied with themselves, with preparation of the election and consolidation of their lines, thus, they had neither time, but apparently nor interest to communicate with the media outside the election territories.

We had to realize that – for reasons beyond our control — we did not have possibilities to bring together a special documentary issue comprehensing the *entire*, all-Yugoslav scene or the realization of it would last so long that the actuality of materials reaching our office would be lost. We considered that it would be unfair towards the organizations which deemed us worthy to answer, treating our undertaking as a common interest. In this way the documentary issu "shrank" to a documentary column, in which we are able to introduce by this opportunity only a part of performers of the decomposing political scene, actually – contrary to our original conception – not in a division into republics, but in alphabetical order.

We hope that we shall succeed to overcome the problems arising from the rushing events, lack of adequate response, unkept promises, communication short circuits, translation and elaboration of the received materials as well as from the lack of team work needed for this undertaking and we shall be able to continue the initiated work. The errors and occasional inconsequences, appearing in the material published at present – we are fully aware that such ones exist – may be attributed to the indicated circumstances. Therefore, we kindly ask our readers for forgiveness and understanding. However, we considered more important to publish the material brought together with difficulty, even in rougher form but *now* and not much later, maybe in a "well-refined" form. All the more because it is very likely that 1990 will enter into the history all over Yugoslavia as the year of power redistribution.

GYÖNGYI ÁROKSZÁLLÁSI BORZA

BOSZNIA-HERCEGOVINA SZOCIALISTA IFJÚSÁGI SZÖVETSÉGE
(Savez socijalističke omladine Bosne i Hercegovine)*

(Javaslat)

A BHSZISZ POLITIKAI KIÁLTVÁNYA JUGOSZLÁVIA FIATALJAINAK – A JUGOSZLÁV NYILVÁNOSSÁGNAK

Jugoszlávia egyre fokozódó politikai, gazdasági, szociális és nemzeti szétdarabolásának, az emberi jogok és szabadságok mind gyakoribb megsértésének, a demokratikus politikai rendszer hiányának, valamint Jugoszlávia mind kifejezettebb lemaradásának, a gazdasági válság és a kulturális elszegényedés katasztrofális elmélyülésének láttán elhatároztuk, hogy meghozzuk saját politikai programunkat a Jugoszlávia jövőjéért érzett felelősségünk kifejezéseként.

Ezekben a nehéz időkben jogunknak és kötelességünknek érezzük – végső soron az ország valamennyi polgára jogának és kötelességének is –, hogy elgondolkozzunk Jugoszlávia jövője felett és hozzájáruljunk politikai, gazdasági és kulturális továbbfejlesztéséhez.

A politikus gondolkodásra való jogunk, továbbá az a jogunk, hogy egy másfajta, modernebb, demokratikusabb, anyagiakban és szellemiekben gazdagabb Jugoszláviáért szálljunk síkra abból a tényből fakad, hogy manapság valamennyien a saját bőrünkön érezhetjük az eddigi rendszer nehézségeit és negatív következményeit.

A politikát úgy értelmezzük, mint mindannyiunk igaz igyekezetét, hogy együtt éljünk, szabadabban és gazdagabban, mint eddig.

Programunkat mindazoknak szánjuk, akik az ország gondjainak tudatában részt kívánnak és akarnak venni a jelenlegi jugoszláv társadalomnak egy, az itt élő polgárok, népek és nemzetiségek modern, demokratikus és föderatív közösségévé való átalakításban.

Ebbeli törekvésében BHSZISZ kész együttműködésre lépni más demokratikus erőkkel, politikai programjaik hasonlósága, valamint a pluralizmus, a tolerancia és a humanizmus elvei alapján.

Abbeli meggyőződésében, hogy e politikai program meg is valósítható, a BHSZISZ minden alkotmányos és törvényes eszközt igénybevéve állhatatosan fog küzdeni életrekeltéséért.

Nem áltatjuk magunkat, hogy programunk máról holnapra megvalósítható. Elfogadása egyszersmind az alapelveiért folytatandó hosszú és bizonytalan kimenetelű harc felvételét is jelenti.

AZ UTÓPIA VÉGE

A szocializmus jelenlegi modellje, amely végső soron mégiscsak megvalósult a magukat szocialistáknak valló országokban, kimerítette történelmi esélyeit.

A pártállam és az állampárt, a politikai monopólium, a politika dominációja a társadalom egyéb szférái fölött, a proletárdiktatúra, az avantgardizmus és a kizárólasság, a köz-

A BHSZISZ Köztársasági Választmányának elnöke, Rasim Kadić elküldte címünkre a Szövetség Politikai Kiáltványát, az új alakulófélben lévő Szövetség statútumtervezetét és választási programját. Terjedelmi okokból csak a Kiáltványt áll módunkban közzétenni. Kérdőívünket csak a Szövetség kongresszusa és az új szervezet – Bosznia-Hercegovina Szociáldemokrata Szövetsége – bejegyzése után válaszolhatják majd meg – áll a kísérőlevélben (kelt. 1990. április 2-án).

élet túlideologizálása és misztifikációja csak néhány jellemzője e rendszernek, mindezek politikai következményei pedig a szociális feszültségek, a nemzeti összetűzések, a gazdasági elszegényedés és a kultúra egykaptafásítása.

A mai szocialista társadalmak gazdasági hatékonyság és az elért politikai szabadságok tekintetében alatta maradnak a demokratikus polgári társadalmak szintjének. Olyan tény ez, amellyel szembe kell néznünk, s amely egyszersmind kiindulópontul is szolgálhat a szocialista társadalmak jelenlegi válságából való kiútkereséskor.

A szocializmus jelenlegi jugoszláv projektuma szinte kiúttalan válságba jutott. A válság mélyebb és átfogóbb, mint hinnénk. Teljesen új és más, mint az előzőek voltak. Az efféle válság eleve kizárja az olyan megoldásokat, amelyek a meglevő politikai rendszer felszínes kipofozására és csinosítgatására irányulnak. Kizárja a kimustrált uralmi modelleknek újjal való helyettesítését is. Ez a válság a gazdasági és politikai rendszer radikális felújításáért kiált, melynek célja a gazdasági hatékonyság, a szociális biztonság, a politikai demokrácia növelése, valamint szilárd garanciák kivívása arra nézve, hogy minden polgár nagyobb politikai jogokat és szabadságokat élvezhet.

A jugoszláv önigazgatású szocializmusmodell fogyatékossága abban mutatkozik meg, hogy elsősorban antikapitalista projektumként keletkezett és fejlődött, miközben sokkal fontosabb volt lehetetlenné tenni minden ideológiailag kapitalistának tartott folyamatot, mint kiépíteni egy modern szocialista társadalom elemeit.

A szocialista önigazgatási modell nem felelt meg az idő követelményeinek a gazdasági hatékonyság és az emberek anyagi biztonsága, de a politikai demokrácia és az emberi jogok terén sem.

A szocializmusmodellek szerte a nagyvilágban szemlátomást úgy fejezték be történelmi küldetésüket, ahogy elkezdték, utópiaként.

A DEMOKRATIKUS TÁRSADALOMÉRT

Az informatika kora új lehetőségeket nyit az emberi kapcsolatteremtésben és kommunikációban világszerte, egyre inkább eltörli az ideológiai, nemzeti, földrajzi, kulturális, politikai és egyéb korlátokat. A „világok ütközetéből" modern posztindusztriális társadalom születik. A technológiai forradalmak szükségszerűen a háttérbe szorítják a politikai forradalmak ma már primitíveknek ható formáit.

A fejlett és fejletlen társadalmak közötti elválasztóvonal napjainkban sokkal élesebb, mint bármikor volt, s a jövőben, a változások üteménél fogva, még kifejezettebb lesz.

A szocializmus előtt ennélfogva egyetlen út áll nyitva a politikai modernizáció felé: egybefogni a szocializmus eredendően humánus lényegét meg a polgári társadalom demokratikus egyetemes-civilizáció vívmányait és hagyományait.

A BHSZISZ politikai programjának kiindulópontjául a jugoszláv társadalom nehézségei lényegének a felismerése szolgál, az tudniilllik, hogy képtelen véghezvinni a fennálló politikai és gazdasági rendszer általános válságából való kilábalását célzó elengedhetetlen és radikális változásokat.

A BHSZISZ egy olyan modern demokratikus társadalom kiépítéséért száll síkra, amelynek alapvető posztulátumai a következők: politikai pluralizmus, parlamentáris demokrácia, demokratikus jogállam, közvetlen választások, független demokratikus közélet, az emberi jogok és szabadságok szavatolása, piacgazdaság, változatos tulajdonformák, föderatív berendezés, független külpolitika és bekapcsolódás Európa és a világ integrációs folyamataiba.

A BHSZISZ az emberiség fejlődésének olyan egyetemes értékeiből indul ki, mint a humanizmus, a szabadság, a szolidaritás, a demokrácia, valamint a személyes munka és alkotótevékenység becsülete. A BHSZISZ folytatni kívánja a szocialista mozgalom azon hagyományait, amelyek kiállták az idő próbáját és ötvözni kívánja azokat a polgári politikai demokrácia vívmányaival.

Hogy a BHSZISZ ilyen politikai rendszerért száll síkra, az magából a jugoszláv társadalom jellegéből adódik, abból, hogy e társadalom mindenekelőtt plurális, konfliktusoktól terhes és politikai.

A BHSZISZ által szorgalmazott politikai demokrácia pillére a szabad, független és felelős polgár mint a politikai élet és általában a társadalom szubjektuma.

Politikai tevékenysége színteréül a BHSZISZ Bosznia-Hercegovinát, Jugoszláviát, Európát és a nagyvilágot vallja.

AZ ÚJ ALKOTMÁNY

A gazdasági és politikai rendszer reformjának legfontosabb feladata a JSZSZK és a BHSZK új alkotmányának kidolgozása és meghozatala.

A BHSZISZ küzdeni fog az új alkotmányozó eljárás demokratikusságáért, ideértve Jugoszlávia Alkotmányozó Nemzetgyűlésének, illetve Bosznia-Hercegovina Alkotmányozó Nemzetgyűlésének a megválasztását és összehívását is.

Az új alkotmánynak olyannak kell lennie, hogy kifejezze az ország minden polgárának kívánságát, melynek alapját a jugoszláv társadalom jogi és politikai jellegének szabad megválasztása képezi.

Az új alkotmánynak korszerűbb módon kell egybefonnia és kifejeznie mind a jugoszláviai népek és nemzetiségek együttélésének, mind a gazdasági és politikai rendszer reformja melletti, a közvéleményben osztatlan támogatásra lelt elkötelezettségüknek alapvető demokratikus értékeit.

A BHSZISZ szorgalmazni fogja, hogy az új alkotmány reális jogi rendelkezés legyen – és kevésbé programszerű politikai dokumentum –, amely az eddiginél sokkal hatékonyabb és demokratikusabb szinten határozza meg a jugoszláv állam és a jugoszláv társadalom működésének jogi és politikai kereteit.

A politikai hatalom felépítésében az új alkotmánynak a polgárból mint politikai szubjektumból és mint a megfelelő jogok és szabadságok hordozójából kell kiindulnia és lehetővé kell tennie számára a teljes érvényesülést.

A polgárra mint a politikai rendszer alapvető szubjektumára alapozó új alkotmánynak következetesen valóra kell váltania a népek szuverenitásának eszméjét – e nép fogalmába beleértve a JSZSZK minden állampolgárát – a szabad választásokban létrejött Jugoszláv parlament formájában.

Az új alkotmánynak szavatolnia kell a demokratikus jogállamot, mely azon alapszik, hogy a törvény előtt minden polgár egyenlő, valamint azon, hogy közvetlen alkotmányos védelmet biztosít az emberi és polgári jogoknak és szabadságoknak. Az alkotmánynak szavatolnia kell a polgárok politikai egyenjogúságát, továbbá a politikai szerveződés és tevékenység szabadságát.

A demokratikus választási rendszer felépítésének kiindulópontja az egyenlő szavazati jog, azaz az *egy polgár – egy szavazat* elve.

A BHSZISZ olyan alkotmányos felépítésért száll síkra, amelyben Jugoszlávia mint a JSZSZK polgárainak demokratikus közössége és mint az egyenjogú népek és nemzetiségek föderatív államközössége szerepel. Szorgalmazza, hogy a szövetségi állam legyen illetékes mindazon kérdésekben, amelyek jelentős mértékben kihatnak minden föderális egység helyzetére, mindenekelőtt a külpolitika, a honvédelem, a belügy, az egységes jugoszláv piac, a büntetőjogi és polgárjogi eljárási törvényhozás elemi funkcióiban. E funkcióinak ellátásában a föderációnak rendelkeznie kell az egész területére kiterjedő megfelelő ingerenciákkal, valamint a végrehajtásukhoz szükséges eszközökkel, ám ugyanakkor szavatolnia kell a saját, de az egész föderatív közösség fejlődéséért is felelős szocialista köztársaságok sajátosságait.

Ha abból a feltételezésből indulunk ki, hogy Jugoszlávia olyan ország, amelyben megvalósítható a demokrácia, akkor a szövetségi államnak alapját a jugoszláv polgárok

összességének szabadon kinyilvánított akarata és a föderális egységek legitím képviselőinek szabad megegyezése kell hogy alkossa.

Az alkotmány megváltoztatásának keretében olyan irányban kell tovább erősíteni a képviselő-testületi és választási rendszert, hogy kifejezésre jusson a képviselő-testületi demokrácia és bevezessék a szabad, közvetlen időszaki és tartós választásokat a legitím módon megválasztott hatalom és a nép alapvető érintkezéseként. Szorgalmazzuk a Képviselőháznak mint törvényhozói és legfőbb hatalmi szervnek a megszilárdítását.

A községek szintjén a képviselő-testületi rendszer felépítését egy házas képviselőtestület formájában javasoljuk, melynek tagjait közvetlen választásokon választják meg.

A föderális egységek (köztársaságok) népi szuverenitáson, azaz polgáraik szuverenitásán alapuló államok. Köztársasági szinten egy házas képviselő-testületet javaslunk, melynek tagjait a lakosság számarányában választják meg, közvetlen választásokon. A választási rendszernek lehetővé kell tennie a régiók megfelelő képviseltetését a Köztársasági Képviselőházban.

A megválasztott képviselő-testületi tagok megbízatási ideje négy évre szól, az újraválasztás lehetőségének korlátozása nélkül.

A JSZSZK Képviselőházának struktúrájában biztosítani kell a népek és nemzetiségek polgárainak, illetve föderális egységeiknek megfelelő képviseltetését.

A Szövetségi Képviselőház két tanácsból áll: a Föderális Egységek Tanácsából, minden föderális egység paritásos képviseltetésével és a Polgárok Tanácsából, melynek tagjait közvetlen választásokkal választják meg egyenlő választási körzetekben, az egész ország területén.

A Polgárok Tanácsa önállóan dönt a jugoszláv polgárok jogait és szabadságait érintő minden kérdésben minősített, azaz kétharmados többségi alapon. A föderális egységeknek a föderációhoz vizsonyított jogairól támadt vita esetén a Föderális Egységek Tanácsa konszenzussal hozza meg határozatait.

A föderális szervek kizárólag a Szövetségi Képviselőház határozatainak végrehajtásán munkálkodnak. Az új alkotmánynak pontosan meg kell határoznia a szövetségi kormány és a JSZSZK Elnöksége alapvető funkcióit és megválasztásuk módját. A szövetségi kormány megalakítására a Polgárok Tanácsának többségi politikai csoportja kap megbízást, azzal, hogy e döntést a Szövetségi Képviselőház mindkét tanácsának jóvá kell hagynia. A szövetségi kormány a Szövetségi Képviselőháznak tartozik felelősséggel.

A JSZSZK Elnökségének tagjai a köztársaságok képviselői és a Szövetségi Képviselőház elnöke.

A JSZSZK Elnökségének tagjait a Szövetségi Képviselőház választja, azzal, hogy minden köztársaság legalább két tagot jelöl az Elnökségben őt megillető helyre. A JSZSZK Elnökségébe beválasztott polgárok nem a maguk politikai pártjainak a képviselői.

Az új alkotmánynak kifejezésre kell juttatnia Jugoszláviának a független külpolitika, valamint a nemzetközi kapcsolatokban alkalmazott aktív, békés koegzisztenica melletti stratégiai elkötelezettségét és ennek folytonosságát.

Az új alkotmánynak szigorú szabályokat kell felállítania a kisebbségek védelmére, bármily felépítésűek is legyenek azok (nemzeti kisebbségek, politikai kisebbségek stb.)

A JSZSZK alkotmányáról, valamint a Bosznia-Hercegovina SZK alkotmányáról esedékes közvita során a BHSZISZ azokat a törekvéseket fogja támogatni, amelyek a gazdaság, a társadalmi tevékenységek, az igazságszolgáltatás, a fegyveres erők és az államigazgatás depolitizációját szorgalmazzák. Ebbe az álláspontba beleértendő, hogy az állami intézményekben, semlegességük megőrzése végett, tilos a politikai szerveződés. A politikai szerveződésre vonatkozó jogaikat az állami intézmények dolgozói a lakóhelyük szerinti területi közösségekben valósíthatják meg.

A kommunák rendszerének érvényben levő alkotmányos elképzelése alapos újraértelmezést sürget e téren is. A BHSZISZ szorgalmazni kívánja, hogy az alkotmány szabja meg kommunák létesítését, mindenekelőtt olyan helyi önigazgatási közösségekként, amelyekben hatékonyan lehet érvényesíteni a köztársasági törvényeket, működtetni a megfelelő kommunális szolgálatokat és önigazgatási alapon összehangolni a polgárok közös érdekeit.

A BHSZISZ síkraszáll azért, hogy egyértelműen elválasszák egymástól az államhatalom szféráját és az úgynevezett civil társadalmat, azaz a polgárok szabad szerveződését és tevékenységét.

A BHSZISZ támogatja a referendumok alkalmazását mint a közvetlen demokrácia formáját a polgároknak a közös érdekű kérdésekben való véleménynyilvánítása céljából a helyi közösségben, a községben, a köztársaságban és az országban.

A nyilvános és politikai tevékenység legtágabb társadalmi keretéül a szabad, független és demokratikus nyilvánosságnak kell szolgálnia a szó legszorosabb értelmében.

BOSZNIA-HERCEGOVINA

Bosznia-Hercegovina Szocialista Köztársaság demokratikus átalakulásának elemi feltétele a köztársaság új alkotmányának meghozatala.

Bosznia-Hercegovina Szocialista Köztársaság új alkotmányát a társadalmi-gazdasági és politikai rendszer alapvető megoldásai tekintetében össze kell hangolni a JSZSZK alkotmányával, azzal, hogy ugyanakkor szavatolja a Bosznia-Hercegovina Szocialista Köztársaság számára az egyenjogú föderális egység státusát.

Bosznia-Hercegovina Szocialista Köztársaság új alkotmánya, az alapelvek eddigi, terjengős taglalása helyett, bevezetőjében – Bosznia-Hercegovina Szocialista Köztársaság keletkezésének rövid összefoglalása után – nagyon pontosan és világosan fogalmazza meg és szavatolja Bosznia-Hercegovina Szocialista Köztársaság társadalmi berendezésének alapelveit és céljait, amelyeknek a ZAVNOBIH második ülésszakán elfogadott, Bosznia-Hercegovina polgárainak jogairól szóló nyilatkozatban foglalt alapelvek folytatólagosságát kell jelenteniük.

Bosznia-Hercegovina társadalmi berendezésének és fejlődésének alapelveit olyanformán kell lefektetni, hogy Bosznia-Hercegovina mint kulturális-civilizációs, valamint társadalmi történelmi konstans és sajátosság fejeződjék ki benne.

Bosznia-Hercegovina kulturális-civilizációs, valamint társadalmi-történelmi állandóságát és sajátosságát, mely a többnemzetiségű összetételében, interkonfesszionálisságában, sokkomponensű kultúrájában és történelmi létében nyilvánul meg, méltóképp kell megfogalmazni az alkotmány szövegében, mely egyszersmind ezeknek az alapértékeknek a zavartalan fenntartását és további megszilárdítását is szavatolja.

A BHSZISZ a fenti alapértékek mellett a Bosznia-Hercegovina új alkotmánya meghozatalának demokratikus procedúrájában lehetőségeinek teljes latbavetésével síkraszáll azért, hogy Bosznia-Hercegovinát a területén élő egyenjogú polgárok demokratikus államközösségeként értelmezzék és konstituálják.

A BHSZISZ azért is síkraszáll, hogy Bosznia-Hercegovina ily módon történő konstituálódása a demokratikus társadalom e dokumentumban megfogalmazott alapvető posztulátumai szerint follyon.

A HATALOM LEGITIMITÁSÁRÓL

Egyetlen politikai szubjektum sem alapozhatja, sem most, sem a jövőben hatalmát történelmi érdemeire vagy a priori feltételezett avantgardizmusára. Nyilvánvaló az, hogy a JKSZ a munkásosztály egyetlen legitim képviselőjévé és vezetőjévé avatta önmagát, valós politikai konkurencia hiányában nem egyéb, mint a hatalommal való további visszaélés.

Minden reform, a szocializmus valamennyi politikai rendszerében, tehát Jugoszláviában is, azon bukott meg, s abban a pillanatban, amikor felmerült a pártállam megdöntésének és a jogállam szükségszerű felállításának a kérdése, azza, amikor megkérdőjelezték a hatalmon levő párt monopóliumát és az egypártrendszert. Ezen csak olyképpen lehet változtatni, ha intézményesen legalizáljuk a politikai pluralizmust és politikai konkurenciának teszün ki minden pártot, a Jugoszláv Kommunista Szövetséget is.

A POLITIKAI DEMOKRÁCIA

A BHSZISZ képviseleti jellegű parlamentáris demokráciáért száll síkra – ez legyen a konstituális kerete a polgárok politikai akarata és érdeke kifejezésének és egyeztetésének. Ebben a rendszerben a szuverén hatalom legitim hordozója maga a nép mint a polgári státusú emberek közössége.

A nép szuverenitása a demokratikus felépítésű parlamentben valósul meg, a különféle érdekek szentesítésének és általánosításának színhelyén. A parlamentben jut kifejezésre a közösség politikai opcióinak pluralizmusa. Ezen a szinten a politika képviseleti jellegű közvetett választási demokrácia formájában fogalmazódik meg.

A politikai demokrácia elsősorban a hatalom és a társadalmi élet megszervezésének olyan folyamata és formája, amelynek nincs előre meghatározott politikai tartalma. Ennélfogva a politikai közösség működésének és fennállásának alapvető feltételévé lesz az eszmék szabad konkurenciája, a párbeszéd, a demokratikus politikai kultúra, a tolerancia és a formális „játékszabályok" tisztelete.

A politika közös ügy, tehát minden polgár számára hozzáférhetővé kell tenni, mindenféle megkülönböztetés nélkül. A politikai rendszernek az a rendeltetése, hogy olyan teret s olyan játékszabályokat biztosítson, melyek lehetővé teszik a polgárok számára, hogy éljenek e jogaikkal, kifejezésre juttathassák politikai különbözőségüket és békés úton oldják meg az ilymódon jelentkező politikai konfliktusaikat.

A politikai életben való részvétel jogával a polgárok különféle módon és különféle formában élhetnek, s ezeknek célja lehet a hatalomgyakorlás, a hatalom ellenőrzése vagy korlátozása.

A BHSZISZ a többpártrendszerért száll síkra, ezt tartja a legmegfelelőbb politikai formának a berendezkedést és egy adott politikai és társadalmi közösség továbbfejlesztését érintő különféle opciók kinyilvánítására. A politikai pluralizmus szorgalmazását a politikai szféra demonopolizálására kell összpontosítani, ennek formái pedig különfélék lehetnek. A politikai demokrácia nem ott kezdődik és nem ott ér véget, hogy több politikai párt létezik. A politikai pártok a polgárok politikai akaratának elemi, de nem egyetlen intézményes kifejezői.

A politikai demokrácia a politikai tevékenység egyéb formáit is magában foglalja, mint például a társadalmi mozgalmakat, a helyi polgári kezdeményezéseket, a polgárok spontán politikai akcióit stb. A politikai szerveződés jogát egyedül az alkotmány vagy a törvény korlátozhatja, s csak azon pártok esetében, amelyek tevékenysége az alkotmányos rend erőszakos megdöntésére irányul, erőszakot szít, faji, vallási és nemzeti megkülönböztetést hirdet és veszélyezteti az ország területi integritását és biztonságát.

A többpártrendszer elengedhetetlen, de nem abszolúte elegendő kerete a politikai demokráciának. Feltétlenül ki kell bővíteni a közvetlen demokrácia különféle intézményeivel, mint amilyenek pl. a polgári referendum, a parlamenten kívüli akciók, a petíciók, a nyilvános tiltakozás stb.

A többi a közvetlen választásokon, a választók akaratán és a független demokratikus nyilvánosságon múlik.

A DEMOKRATIKUS JOGÁLLAMÉRT

Az ember a jogait – amint az életét sem – nem az államtól és nem a hatalomtól kapja. Az állam dolga annyi, hogy szavatolja és védelmezze e jogokat. Az ember, az egyén egyszeri és helyettesíthetetlen a maga jogai és szabadságai birtokában. Ezért az egyén szabadsága előfeltétele a társadalom szabadságának.

Bosznia-Hercegovina Szocialista Ifjúsági Szövetsége minden demokratikus és törvényes eszköz igénybevételével harcolni fog a jogállam alábbi alapelveinek valóraváltásáért:

AZ EMBERI JOGOK ÉS SZABADSÁGOK SZAVATOLÁSA. Gondolat- és szólásszabadság, véleménynyilvánítási szabadság, sajtószabadság, a nyilvános, politikai, szakszervezeti és kulturális szerveződés szabadsága, a munkára való jog, a sztrájkjog, a szociális egészségvédelem és a környezetvédelem joga, a magánéletre való jog, a szerelem és a családtervezés szabadsága, a lakás, a levéltitok és a magánélet sérthetetlensége, a törvény előtti egyenlőség, az írásmódhasználat szabadsága, a nemzeti hovatartozás kinyilvánításának szabadsága, a hitvallás szabadsága, a szimbólumok használata stb. csak elemi jogok és szabadságok, szavatolásuknak és védelmüknek rendszerét kell most felállítanunk. Ezért elengedhetetlen, hogy politikai harc útján törvényhozással bővüljön és lényegében meg is valósuljon a szavatosságrendszere nemcsak azoknak a jogoknak és szabadságoknak, amelyek immár régi vívmányai a civilizációnak, hanem az úgynevezett új emberi jogoknak is. A polgári jogok és szabadságok egyetlen szavatolója a hatékony, demokratikus jogállam lehet, azon elv alapján, hogy hatékonyan alkalmazza a jogot minden polgár viszonylatában, nemre, fajra, nemzeti, vallási, szociális, politikai s minden egyéb hovatartozásra való tekintet nélkül.

A FÜGGETLEN IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS a következőket jelenti: az igazságszolgáltatási, különösen a bírósági szervek depolitizációja, az igazságszolgáltatási szervek munkájának szilárd pénzelése és e szervek pénzügyi függetlensége, megszigorított és törvényben rögzített bíróválasztási mércék, a bírók életfogytiglani választhatósága, a jogrendszer egységesítése, a büntetőjogi és eljárási törvényhozás felülvizsgálata és minden ideológiától való mentesítése stb.

Az önigazgatási megegyezések és társadalmi megállapodások intézményét, a társult munka bíróságait, az önigazgatási ügyész intézményét és az úgynevezett önigazgatási törvényhozás egyéb instrumentumait és intézményeit mindenképp ki kell iktatni a jogrendszerből, s lehetővé kell tenni, hogy tartósan nagyobb jogerejű és kötelmű instrumentumokkal és intézményekkel cseréljék fel őket.

A HATALOM RENDSZERE ÉS ELLENŐRZÉSE

Az évrényes egységesített hatalmi rendszer, amelyben minden hatalom (törvényhozói, végrehajtói és bírósági) letéteményese egyetlen szerv, a Képviselőház volt, csak az egypárti politikai rendszernek felelt meg, amelyben a hatalom egésze lényegében a párt kezében összpontosult. A többpártrendszerű parlamentáris demokrácia életrekeltését célzó változtatások módosításokat követelnek a hatalmi rendszerben is. Ezért a BHSZISZ a hatalmi rendszer olyan felosztási rendszeréért száll síkra, amelyben a törvényhozói hatalom a képviselőházat, a végrehajtó hatalom a kormányt, az igazságszolgáltatási hatalom pedig Jugoszlávia Alkotmánybíróságát illeti meg. A törvényhozói, végrehajtó és igazságszolgáltatási szervek egymás közti viszonyát az alkotmány és külön törvény szabályozza.

A BHSZISZ szorgalmazni kívánja, hogy a kormánynak mint végrehajtó szervnek bővüljön a hatásköre, hogy érvényt szerezhessen a törvény és más intézkedések szavának, hogy mentesüljön a fölösleges eljárásoktól.

HATÉKONY KÖZIGAZGATÁS. Hatékony és szakszerű, a jogállam alapvető elveit maradéktalanul érvényesítő közigazgatás nélkül nincs hatékony jogállam sem. A

BHSZISZ modern és hatékony, korszerűen felszerelt és ésszerűen megszervezett államszervezetért száll síkra, amely semmiképp sem lehet elidegenített, emberek fölé rendelt hatalom, csak a társadalom fejlődési szükségleteinek funkciójába állított társadalmi szolgálat mindenekelőtt.

A szakszerű közigazgatás és a szakszerű állami szolgálatok szavatolhatják csak a törvények szilárd végrehajtását teljesen függetlenül attól, melyik párt van hatalmon.

MI EURÓPA VAGYUNK

Jugoszlávia földrajzilag, történelmileg, hagyományilag, geológiailag, szokásait és kultúráját tekintve is Európa része. Egyedül gazdaságilag és politikailag találta magát Európán „kívül". Gazdaságilag, de méginkább politikailag Jugoszlávia külön világba tartozik, az el nem kötelezettek világába, amelynek maga is alapító tagja. Az el nem kötelezettek gazdaságilag eladósodott, ideológiailag heterogén, háborúktól kifulladt, technológiailag szabotált, katonailag kiszolgáltatott mozgalmának óhatatlanul hozzá kell fognia önmaga újraértelmezéséhez és alapítói filozófiája megváltoztatásához. Az elnemkötelezettség nem lehet akadálya annak, hogy Jugoszlávia az európai integrációs folyamatok felé forduljon. A BHSZISZ a rendszerben elfoglalt helyével összhangban kiáll mindazon feltételek megteremtéséért, amelyek révén Jugoszlávia teljes jogú tagja lehetne minden olyan szervezetnek, amely gazdaságilag, kulturális vagy bármilyen más értelemben hasznosnak bizonyul az ország számára. Jugoszláviának elengedhetetlenül szüksége van hosszútávú, termelési, technológiai, piaci és pénzügyi együttműködésre és kapcsolatteremtésre a fejlett világgal, elsősorban Nyugat-Európával. Ennek az irányvonalnak megfelelően a BHSZISZ szorgalmazni fogja Bosznia-Hercegovina csatlakozását az *Alpok–Adria* regionális közösséghez, illetve Jugoszlávia csatlakozását az EFTÁ-hoz és az Európai Közösséghez.

A „kelet és nyugat", illetve „észak és dél" között levő határok eltörlésének korában a BHSZISZ síkraszáll egy új európai- és világméretű demokratikus mozgalom megindításáért, amely nem lesz feldarabolva semmiféle alapon és amely szavatolni tudja majd a népeknek kulturális identitásukat és állami szuverenitásukat.

GAZDASÁGI ÉS TECHNOLÓGIAI FEJLŐDÉS

A napjainkban belátható jövőre szóló gazdasági és szociális fejlődés egyik legfontosabb előfelétele a korszerűen átgondolt, hatékony és rugalmas felépítésű oktatási-nevelési rendszer. Az emberi tudásnak, a tudományoknak és ezek alkalmazásának (a technológiának) jóval nagyobb fejlesztő ereje van a korábbi tényezőkhöz, a munkához és a tőkéhez mérten. Erre épül a válsággondok és a gazdasági fejlődés megoldását célzó új filozófia, új stílus és új módszer. A technológia egyre nagyobb mértékben függetleníti a gazdasági fejlődést a természeti adottságoktól, ennélfogva az országok többnyire inkább kivívják, s egyre kevésbé öröklik komparatív előnyeiket. A technológia fejlettségi szintje egyben meghatározza a fejlesztési potenciál, mindenekelőtt a legkreatívabb lakosság megőrzésének képességét is. A technológia leggyorsabb ütemű fejlesztését a profitorientációs piacgazdaság teszi lehetővé. A profit azt az útját választja a technológiai fejlődésnek, amely a leggyorsabbnak, legkonkrétabbnak és legkifizetődőbbnek bizonyul a vállalat szempontjából.

A profit nem öncélú valami, hanem a fokozottab társadalmi fejlődés eszköze is. Ennélfogva a BHSZISZ azért száll síkra, hogy a profitlogika és a piac semmiképp se kerekedjék fölébe a társadalom szociális és kulturális értékeinek.

A társadalmi-gazdasági viszonyok tekintetében a BHSZISZ síkraszáll:

– a nyított árugazdálkodásért,

– a munkaerő, a tőke, az áru és a tudás integrális piacáért,

– a gazdálkodásnak és a különféle reális gazdasági kategóriák működésének piaci alapokra való helyezéséért,
– a gazdaság átszervezéséért és a világszerte érvényes szabványokhoz való idomításáért,
– a gazdasági szubjektumok szabadságáért és önállóságáért és a gazdálkodás minden résztvevőjének azon jogáért, hogy maga legyen önnön érdekeinek tolmácsa,
– a pluralizmusért, szabad versenyért és a tulajdon minden formájának törvény előtti egyenrangúságáért,
– a gazdaság deregulációjáért és tehermentesítéséért, valamint a közterhek csökkentéséért,
– a vállalkozások, a magánkezdeményezés és a részvényesség affirmációjáért,
– a kockázatvállalásért, valamint az anyagi és munkafelelősség vállalásáért,
– a munkakörülmények humanizálásáért,
– a gazdasági adottságok ésszerűbb kihasználásáért.

A gazdasági viszonyok ilyen globális megállapítása mellett a BHSZISZ külön is kiáll az alábbi konkrét célokért:
– intézményesített mechanizmusok felállítása a társadalmi projektumok ügyében és a termelékenyebb projektumok gazdasági, normatív és politikai támogatása,
– offenzív gazdaságfejlesztési tervek Bosznia-Hercegovinában, új, tudományos alapokra épült beruházási ciklus a nagy ekotern és multiplikatív hatásfokú gazdasági ágazatokban,
– a társadalmi tulajdon reprivatizációja, a tulajdon bármely formáját képviselő vállalatok eladására és felszámolására jogosult szubjektumok törvényes meghatározása,
– a behozatal liberalizációja, hogy konkurenciának legyen kitéve a hazai gazdaság és rákényszerüljön a világpiaci szabványok elfogadására,
– a devizapiac működése a hazai valuta konvertibilitását célzó irányvétellel,
– a munkahelyi biztonság relativizálása,
– a társadalmi lakásállomány eladása, miáltal megfelelő jövedelemforráshoz jutnánk a gazdaság további fejlesztése, a szociális politika és a lakásínség megoldásának céljaira.

SZOCIÁLIS ÁLLAM

Azon kérdés meghatározásában, hogy milyen intenzitással és módszerekkel vegyen részt az állam a gazdasági életben, a BHSZISZ a következő álláspontón van:
– hogy a piacnak mindig igaza van, persze nem az igazságosság szempontjából, hanem mind a gazdálkodó szubjektumok üzleti döntései helyénvalóságának megállapítása, mind a gazdaságot érintő társadalmi döntések realitása tekintetében;
– az államnak érdeke, hogy a gazdasági szubjektumok a maguk érdekei szerint dolgozzanak (döntsenek) és ne társadalmi feladatuk szükségessége céljából;
– a vállalatok egyéni kezdeményezőkészsége, s ezzel érdekeltsége is fenntartható, az államnak a gazdasági életbe való beavatkozása ellenére is, ha ez meghatározott viselkedési formák ösztönzésével, illetve elmarasztalásával történik, s nem a szóban forgó szubjektumok érdekei ellen irányuló kényszer útján;
– a szabályozásnak elvben globálisnak és indirektnek kell lennie, csak kivételesen lehet szelektív és direkt, olyan mértékben, hogy ne változtassa meg a gazdaság piaci jellegét; a makro-gazdasági irányítást a piaci egyensúly és stabilitás valamint a dinamikus fejlődés funkciójába kell állítani;
– az üzleti döntéshozatal elveit, mint például a jövedelmezőséget, a fizetőképességet, a biztonságosságot és a gazdaságosságot nem törvénnyel kell előírni: az államnak az a szerepe, hogy olyan feltételeket teremsten, amelyek közt a gazdasági szubjektumok maguktól is alkalmazzák majd őket, saját érdekükben.

A piacgazdálkodás feltételei között a BHSZISZ megfelelő szociális politikáért száll

síkra, amely piaci korrektívumként védelmezni hivatott a lakosság azon kategóriáinak életszínvonalát, amelyek nem kapcsolódhatnak be egyenrangú félként a piaci versenybe, mint például a gyerekek, az idősek, a rokkantak, a hátrányos anyagi helyzetűek, a munkanélküliek, a kismamák, a tanulók, az egyetemi hallgatók, különféle juttatásokat, segélyeket, szubvenciókat, participációkat, tanulmányi és egyetemi ösztöndíjakat és kölcsönöket biztosítva számukra, továbbá munkanélküli segélyt az arra rászorulóknak.

– a SZISZ szorgalmazza, hogy a szociális biztosítás teljes rendszerének az állam legyen a szavatolója, mely a szolidaritás megfelelő rendszerével teremti elő az ehhez szükséges eszközöket,

– külön figyelmet kell szentelni a szociális politika funkciójába állított adópolitika és az adórendszer kiegészítésének és működésének.

A BHSZISZ szorgalmazza, hogy az állam

– védelmezze és serkentse az elemi szociális jogok beépítését a munkáltatók és a szakszervezet viszonyrendszerébe,

– oldja meg a gazdasági demokrácia kérdését, ami magában foglalja a tájékoztatást, a tárgyalásokat, a participációt, a dolgozóknak a vállalatvezetést érintő döntéshozatalban való részvételét, mely döntéshozatalnak elsősorban a beruházók a hordozói;

– tegye lehetővé a dolgozók számára, hogy kollektív megállapodás útján részt vehessenek mindazon döntések meghozatalában, amelyek saját egzisztenciájukra, a keresetükre és a munkavállalás biztonságára vonatkoznak. Az önigazgatásnak át kell lényegülnie a gazdálkodás céljai és eredménye feletti rendelkezéssé, az árutermelés és a szolgáltatások folyamatának irányítását pedig az igazgató-menedzserek hatáskörébe kell utalni;

– konszenzust állítson fel a különféle szociális csoportok között;

– politikájával oldja meg a közösség urbánus problémáit, a környezet védelmét, a demográfiai migráció és a természeti források alokációjának kérdését, állítson fel megfelelő kommunikációs hálózatot.

A gazdaságban való osztályszerveződés alapját a független, szakmai szakszervezet képezze. Ellenzünk minden másfajta szerveződési formát a gazdaságban.

A Bosznia-Hercegovina és Jugoszlávia egész területén tapasztalható tömeges munkanélküliség beláthatatlan szociális és politikai következményeit tartva szem előtt a BHSZISZ megfelelő aktivitást kíván kifejteni a munkanélküli fiatalok szakszervezeti szerveződése céljából, ezek szociális és gazdasági jogainak és követeléseinek védelme és megvalósítása érdekében.

KÖRNYEZETVÉDELEM

Jugoszlávia iparosodása és technológiai fejlődése mind nagyobb mértékben károsítja életünk, egészségünk és fejlődésünk alapjait. A természet kizsákmányolása csakhamar eléri tetőfokát, a környezetpusztítás és -szennyezés pedig olyan méreteket ölt, hogy ökológiai katasztrófával fenyeget. A kiutat a fejlesztési filozófia és stílus megváltoztatásában látjuk és egy hatékony fejlesztésellenőrzési rendszer felállításában. Ezért nem érhetjük be azzal, hogy az ökológiai öntudat szintjének emelésén és a lakosság környezetvédelmi kultúrájának kiépítésén fáradozzunk. Az ökológiai katasztrófa elkerüléséhez határozott és konkrét akciókra van szükség mind a társadalom, mind az állam részéről. Minden komolyabb, valós kilátásokkal kecsegtető akció előfeltétele egy olyan környezetvédő mozgalomnak, mint politikai szubjektumnak a létrehozása, amely megkapja méltó helyét a képviselőházi rendszerben is. Ezért a BHSZISZ támogatni fogja egy jugoszláv környezetvédő mozgalomnak mint független társadalmi és politikai szubjektumnak a kezdeményezését és maga is vállalkozik környezetvédelmi projektumok kidolgozására és részt kíván venni az élő világ védelmét célzó egyéb akciókban.

AZ ÚJ POLITIKAI NEMZEDÉK ÚJ POLITIKAI SZERVEZŐDÉSE

Közeleg a BHSZISZ újabb kongresszusa. Hisszük, hogy ez lesz ennek és az ilyenné lett BHSZISZ-nek az utolsó kongresszusa. Ideje már a mindent átfogó válság okaival és a fiatalok jelenlegi politikai szerveződésének hatékonytalanságával is foglalkoznunk. E cél funkciójába állítottuk a BHSZISZ egész tizenkettedik kongresszusát. A tizenkettedik kongresszusnak nyilatkoznia kell a fennálló politikai rendszer reformja ügyében, meg kell hoznia a BHSZISZ új politikai programját és le kell tennie a garast az elfogadott program valóraváltását szolgáló politikai szerveződés optimális formája mellett. A BHSZISZ tizenkettedik kongresszusán kell bemutatkoznia az új politikai irányvételnek és az új politikai nemzedéknek, amely a mély társadalmi válság idején vált politikailag érettté. Ugyanakkor a BHSZISZ tizenkettedik kongresszusán kell majd szentesíteni a fiatalok politikai szerveződésének eddigi formájával való szakítást, hisz az valójában nem egyebet jelentett, mint az ifjúság eltiltását a politikai tevékenységtől, a korszerű politikai társadalmak legfontosabb vívmányától. Ez a kongresszus egyszersmind újabb lépcsőfokát is jelenti az ifjúsági mozgalmak fejlődésének a SKOJ-tól kezdve az USAOJ-on, NOJ-on, az Egyetemi hallgatók Szövetségén és BHSZISZ-en át a politikai, társadalmi és érdekszerveződés újabb formáiig.

A pluralista politikai térségben nincs helye az ilyen BHSZISZ-nek. A tizenkettedik kongresszus jelenti majd végleges megszűnését.

A politikai pluralizmus a jugoszláv társadalom új valósága. Olyan tény, mely már ma életünk részévé lett, s amelyhez mindenképp hozzá kell majd szoknunk a jövőben is. A jugoszláv társadalom pluralizálódásának folyamata napról napra új, azonosítható és szilárd szervezési formákkal gazdagodik. A Bosznia-Hercegovina területén élő polgárok társulásáról szóló törvény meghozatalával de facto legalizáltuk és intézményesítettük a többpárti pluralizmus politikai rendszerét. Ez a tény lényegbevágóan meghatározza a jelenlegi ifjúsági szervezet átalakulásának jellegét és alapvető irányvonalát is. Az új jugoszláv politikai színtér formája és tartalma nagy mértékben kihat a BHSZISZ identitására is, olyan értelemben, hogy ennek is hozzá kell igazodnia az ország politikai tevékenysége és kapcsolatrendszere új kereteihez. A társadalom pluralizálódása egyszerűen rákényszeríti a BHSZISZ-t a gyorsabb változásra, mert különben nem tud eleget tenni a kor követelményeinek. Ennélfogva a BHSZISZ átalakulásának csak akkor lesz értelme, ha az adott feltételek között a jelenleginél hatékonyabb politikai szervezetet eredményez és ha szétválasztjuk a fiatalok egyéb érdekszerveződési formáit a politikaitól, amivel lehetővé válik az ifjúság politikai és nem politikai érdekeinek valós és zavartalan érvényesítése. Minden egyéb megoldás maga volna a politikai vég. Ezért fölöttébb ésszerűtlen volna a szervezetünk átalakításával addig várni, míg végbe nem megy a politikai környezet egészének átalakulása. Ne feledkezzünk meg arról, hogy ezek az utolsó előkészületek a valós pozíciók elfoglalására az előttünk álló politikai versenyben. Ezt az alkalmat egyszerűen nem szalaszthatjuk el.

Egy alapkérdés mindannyiunk előtt nyitva áll: hogyan alakítsuk át ilyen rövid időn belül a BHSZISZ-t anélkül, hogy veszélybe kerülnének a magunk elé tűzött politikai és programcélok, illetve semmivé válnának azok a politikai eredmények, amelyeket a BHSZISZ eddig, de különösen az utóbbi években elért. Más szóval: hogyan csináljunk e szervezetből olyan újat, amely révén megvalósíthatjuk mindazt, amiért politikai értelemben síkraszállunk. Ennek egyetlen útja van: a fiatalok és más polgárok független és önálló politikai szervezetévé kell lennünk.

A polgárok szabad politikai, művelődési és nyilvános szerveződésének kérdését a Bosznia-Hercegovina területén élő polgárok társulásáról szóló törvény rendezi. Ezzel létrejöttek a feltételek arra, hogy Bosznia-Hercegovina minden polgára szabadon szerveződhet társadalmi, kulturális és politikai értelemben egyaránt, egyenlő feltételek mellett, ideértve az ifjúság mint külön szociális és nemzedéki csoport társadalmi és politikai

szerveződését is. Ilymódon megoldást nyert az „ifjúsági kérdés", azaz az ifjúság szabad társadalmi és politikai szerveződésének kérdése is, mégpedig a polgárok azon elemi szabadságai és jogai keretében, hogy különféle politikai, társadalmi, kulturális és egyéb szervezetekbe tömörüljenek. Ezzel egyszersmind elvesztette külön megoldást igénylő külön kérdés státusát is.

A pluralizálódási folyamat elérte az ifjúsági szervezetet és az ifjú korosztályokat is. Az egyetemi ifjúság már most lefektette az alapjait egy külön egyetemista szervezetté való önállósulásának és hasonló törekvések észlelhetők a középiskolás fiatalság köreiben is.

Tanúi vagyunk új társadalmi szervezetek születésének is, melyek modern érdeklődési körök stb. szerint gyűjtik maguk köré a fiatalokat.

Több európai és tengerentúli ország tapasztalatai tanúsítják, hogy azoknak az aktivitásoknak jelentős része, amelyeket nálunk a DOKOM keretében végeznek, az állam közvetlen hatáskörébe tartozik. A DOKOM kérdését részben a BHSZISZ által is szorgalmazott modern jog- és szociális állam keretében kell megoldani. Erre egy köztársasági vagy szövetségi szintű gyermek- és ifjúságügyi igazgató szerv, illetve minisztérium vagy iroda megnyitásával nyílna lehetőség. Ennek hatáskörébe lehetne utalni a SZISZ eddigi tevékenységének egy részét, de egyéb aktivitásokat is, mint például az ifjúság jogi és szociális védelme, a DOKOM pénzelése, a fiatalok és gyermekek utaztatásának participálása, a fiatalok kutatói tevékenysége, ifjúsági kultúra és kiadói tevékenység stb. Ilymódon éles választóvonalat lehetne húzni az egyes szervezetek politikai és társadalmi tevékenysége és azon aktivitások között, amelyeknek szükségszerűen az állam hatáskörébe kell tartozniuk. Az önigazgatási érdekközösségek átalakulásának, a társadalmi tevékenységekről szóló törvény meghozatalának és az államigazgatás újjászervezésének keretében a BHSZISZ és a DOKOM kezdeményezni fogja Bosznia-Hercegovina Szocialista Köztársaság Képviselőházában és Bosznia-Hercegovina Szocialista Köztársaság Végrehajtó Tanácsában egy ifjúság- és gyermekügyi tárca nyitását köztársasági szinten. Így az ifjúságról való gondoskodás szerves részévé lesz a társadalom fejlesztési politikájának.

Az eddig megalakult DOKOM-szervezetek és az ifjúság egyéb, ezután létesülő érdekszervezetei Bosznia-Hercegovina IFJÚSÁGI SZERVEZETEINEK TANÁCSA révén tarthatnak kapcsolatot egymással. Ennek a Tanácsnak koordinátori szerepe lenne a valamennyi szervezet közös érdekét képviselő kérdésekben, saját külön hatáskör nélkül. A Tanács a tagjaivá lett szervezetek, s nem egyének szervezete lenne. A Tanácson belüli viszonyok alapjául az ifjúsági szervezetek önkéntes és szabad elhatározása szolgálna, szabályozásukra pedig külön kódex készülne, amely meghatározná a Tanács tagjaivá lett szervezetek közös szabályainak és kötelezettségeinek minimumát.

ÚJ POLITIKAI SZERVEZET

Célunk az, hogy a Bosznia-Hercegovina területén élő fiatalok eddigi intézményes képviselője, a BHSZISZ, már most és a beterjesztett politikai program alapján a jugoszláviai fiatalok és polgárok önálló politikai szervezetévé nőjje ki magát.

Miután ennek törvényes feltételei is megteremtődtek, a BHSZISZ önálló politikai szervezetként kéri bejegyeztetését.

Az új szervezet a fiatalok és polgárok önálló politikai szervezete, amely politikai tevékenységét saját programjára alapozza a JSZSZK és Bosznia-Hercegovina Szocialista Köztársaság alkotmányával és érvenyes törvényeivel összhangban.

Az új szervezet transzcendetális szervezet.

Az új szervezet a alkotmányos rendszer keretein belül az államhatalomban való részvételért és az államhatalom gyakorlásáért harcol a saját politikai programja és az általános és közvetlen választásokon nyert támogatás alapján.

Az új szervezet elsősorban politikai szubjektumokként értelmezett egyének szervezete, mely szabad és önkéntes belépés révén alakult. A taggá válásra a belépési kérelem beterjesztésével és a belépési nyilatkozat aláírásával kerül sor. Egyben a tagsággal járó jogok és kötelezettségek elfogadását is jelenti ez.

Az új szervezet választási és programkoalícióra szándékozik lépni a társadalom más demokratikus erőivel, ha rokonvonásokat fedez fel politikai programjukban, illetve, ha közös politikai célok kialakítására nyílik lehetőség. Politikai aktivitását ki is szándékozik terjeszteni az új szervezet az időszakos és koalíciós tagság révén, a választásokon pedig igyekezni fog, hogy minél több szimpatizáns és választó bizalmát megnyerje.

Politikai programja megvalósításának érdekében az új szervezet alkotmányban és az egyéb érvényes jogszabályokban rögzített minden legális politikai eszközt fel kíván használni.

Az új szervezet politikai tevékenységének alapját az úgynevezett „kettős stratégia" képezi, azaz a társadalmi-politikai közösségek képviselő-testületeiben folyó aktivitás és a közvéleményre gyakorolt közvetlen ráhatás, melynek célja, hogy támogatókat találjon politikai programjának. Politikai tevékenységében az új szervezet más politikai eszközöket is alkalmaz, például tömegtájékoztatási eszközöket, petíciókat, békés tüntetéseket stb.

Az új szervezetnek nyitottnak kell lennie a polgárok más érdekszervezetei részéről megnyilvánuló kezdeményezések iránt és fejlesztenie a velük való kapcsolatait az egyenrangúság elve alapján.

Az új szervezet Bosznia-Hercegovina Szocialista Ifjúsági Szövetségének politikai, intézményi és jogutódja. A BHSZISZ utójdaként külön kötelezettségei vannak az ifjú nemzedékek érdekvédelmét illetően a politikai életben.

A leendő szervezet tevékenységét és belső szervezeti felépítését az alábbi elvekre kell alapozni:

A LEGALITÁS ELVE. Ez az elv azt jelenti, hogy a leendő szervezet minden szinten és minden szervezési formájában, politikai és végrehajtás-módszerbeli értelemben egyaránt arra alapozza tevékenységét, hogy nem kíván ellentétbe kerülni a JSZSZK és Bosznia-Hercegovina Szocialista Köztársaság érvényes törvényrendelkezéseivel.

Egy politikai szervezet legalitását az illetékes közigazgatási-bírósági szervnél elvégzett bejegyzése erősíti meg. Bármely szinten vagy formában kerüljön sor a szerveződésre, a bejegyzéssel a leendő szervezet jogot nyer a politikai életben való részvételre.

A STATUTÁRIS ELV. Mint minden politikai szervezetnek, a leendő ifjúsági szervezetnek is kötelező érvényű szabályokkal kell rendeznie tevékenységét. Szükségszerű követelmény, a leendő szervezet heterogén volta miatt, hogy szerveződési formája és alapszabálya a lehető legrugalmasabb legyen. Emellett feltétlenül rögzíteni kell a közös szabályok minimumát is, melyek a szervezet minden részére érvényesek és amelyeknek megszegése szankciókat von maga után.

A DEMOKRATIKUSSÁG ELVE. A leendő szervezet demokratikus alapokra helyezett politikai szervezet. Munkája nyilvános minden szinten és minden szerveződési formájában. Tevékenységi körének a konkrét érdekszerveződési formán belül nincsenek és nem is lehetnek korlátai. A leendő szervezet nyitott szervezet, s munkájába a tagsága mellett bekapcsolódhatnak a szimpatizánsai is. A döntést a szerveződés minden formájában demokratikus úton hozzák meg, kimutatott többségi alapon, s a határozatok kötelező érvényűek az elfogadók számára. A kisebbség és a többség egymás közti viszonya a többség határozatainak tiszteletére és a kisebbség védelmére épül. Senki sem viselheti káros következményét annak, hogy a határozathozatal folyamatában kisebbségben maradt. A szervezet és az egyén egymás közti viszonyát olyan alapokra kell helyezni, hogy a szervezet ne akadályozza, hanem ösztönözze az egyént, elsősorban azzal, hogy ráruházza a kezdeményezés jogát. Ennek az elvnek a lényege abban van, hogy

biztosítja az egyén, a csoport vagy a szervezet valamely része azon jogát, hogy az alapszabályban rögzített feltételek mellett kilépjen a szervezetből.

A SZABAD BELÉPÉS ELVE. A leendő szervezetbe való belépés teljesen szabad, mindenféle korlátozás, automatizmus vagy kötelezettség nélkül. A belépés egyéni döntésen és az egyén szabadon kinyilatkoztatott kívánságán alapul, mely szerint tevékenykedni kíván a szervezetben.

A KOORDINÁCIÓ ELVE. A leendő szervezet „felsőbb, illetve alsóbb" szervei közötti viszony a kölcsönös koordináció, a segítségnyújtás és a megbecsülés elvére épül. E viszony kizárja a szigorú alárendeltség és hierarchia minden formáját, kivéve az alapszabályba foglaltakat. A leendő szervezetben a szerveződés különféle szintjei és formái között a politikai érdek a kohéziós tényező.

A MANDÁTUM ÉS AZ EGYÉNI FELELŐSSÉG ELVE. Ez az elv magában foglalja a megbízatási elv affirmációját mind a munkatársak megválasztásában, mind az elfogadott program megvalósításában. Ebbe beleértendő a bizalom felülvizsgálatát ellátó ellenőrző mechanizmusok kialakítása is a szervezet vezetőségi tagjai és szervei vonatkozásában.

Az új szervezet szerveibe való beválasztás alapvető mércéi az egyén szakértelme, kreativitása valamint a programcélok, külön projektumok és a rábízott feladatok végrehajtásához való hozzájárulása.

Az alapvető szerveződési elv a területiség lesz, az alapforma pedig a községi szervezet. Egy-egy községi szervezetet legalább harminc egyéni tag alkothat. A községi gyűlés hozza meg szervezési szabályait, ügyrendjét és egyéb okmányait, amelyeknek összhangban kell lenniük az új szervezet alapszabályával és dokumentumaival. A községi gyűlés önálló a munkájában, azzal, hogy tiszteletben kell tartania az új szervezet alapelveit, különösen a statutáris, a koordinációs és a legalitási elvet.

Az új szervezet legfőbb szerve a két kongresszus között a Köztársasági Gyűlés. A Köztársasági Gyűlést a községi gyűlések képviselői alkotják.

A Köztársasági Gyűlés és ennek szervei felelősek a kongresszuson elfogadott álláspontok realizálásáért és végrehajtásáért.

A Köztársasági Gyűlés és szervei külön gondot viselnek a statutáris elv betartásáról és ezzel kapcsolatban bizonyos alapszabályba vagy egyéb dokumentumba foglalt intézkedéseket is foganatosíthatnak.

Az új politikai szervezet létrehozásának szükségszerű velejárója a névváltoztatás. Véleményünk szerint a változások jellegét a BOSZNIA-HERCEGOVINA SZOCIÁLDEMOKRATA SZÖVETSÉGE elnevezés tükrözné a legjobban. A szervezet új nevének kérdését mindenesetre nyitva kell hagyni a kongresszusig, hisz erről a kongresszusnak kell határoznia.

AZ ÚJ SZERVEZET PÉNZELÉSE

Az új ifjúsági szervezet az alábbi forrásokból fogja biztosítani a működéséhez szükséges eszközöket:

1. Költségvetési eszközök. A társadalmi-politikai közösségek költségvetéséből eredő pénzelés csak egy, de igen fontos formája a leendő szervezet finanszírozásának. A költségvetési eszközökből való részesedés összegét az általános, közvetlen és titkos választásokon szerzett szavazatok arányában kellene megállapítani. Az efajta pénzelés részleteit a polgárok társulásáról szóló törvény pontosítaná.

2. Tagsági díj. A politikai szervezet tagjai tagdíjat fizetnek. A tagdíj a tagok jövedelmének megfelelő arányban fizetendő, illetve aszerint, hogy van-e az illető tagnak jövedelme. Az állandó jövedelemforrással nem rendelkező tagok esetében a tagdíj változatlan és szimbolikus.

3. A SZISZ mint modern vállalkozó. Az ily módon megvalósított jövedelem az új

szervezet önfinanszírozásának olyan formája lesz, amely egyre nagyobb jelentőséggel bír majd a politikai önállóságot feltételező pénzügyi önállóság függvényében. Ezekre a pénzeszközökre az új szervezet különféle ipari és szolgáltatási tevékenység végzésével tesz szert, a törvénnyel összhangban. Ilyenek például: ifjúsági vállalatok és szövetkezetek, ifjúsági turizmus, ügynökségek és marketing, kulturális rendezvények és részvényvásárlás.

4. Egyéb jövedelemforrások. Egyének, gazdasági szubjektumok, művészegyüttesek, védnökök önkéntes adományai, valamint az egy-egy konkrét program vagy akció végrehajtására kapott dotációk.

Az új szervezet finanszírozása, akár a többi politikai szervezeté, nyilvános és megfelelő pénzügykezelési ellenőrzésnek van alávetve.

A JSZISZ-HEZ VALÓ VISZONYULÁS

Jugoszláv beállítottságát az új szervezet azzal is hangsúlyozni kívánja, hogy szorgalmazni fogja a jelenlegi JSZISZ radikális megreformálását olyan irányban, hogy olyan politikai és társadalmi szervezetté váljon, amely tagszervezeteivel együtt jelentős politikai szubjektum lesz a jugoszláv térségben.

A BHSZISZ szövetségi szinten szorgalmazza egy nyitott és szabad únió létrehozását, amelynek tagjai nem csak a köztársasági és tartományi, hanem más társadalmi és politikai jellegű ifjúsági szervezetek is lehetnének, a programjaikban fellelhető megegyezések alapján és az egész jugoszláv térségre kiterjedő bizonyos közös feladatok elvégzése vagy érdekek érvényesítése céljából. A kapcsolatfelvétel alapvető motívumaként az érdekazonosságra, helyeznénk a hangsúlyt, s ez bizonyos értelemben alapfeltétele volna a hatékony tevékenységnek is. A Szövetség azon tevékenységeiről, amelyek politikai következményeket vonhatnak maguk után a tagszervezetek döntenének közösen.

A megreformált JSZSISZ-nek lehetővé kellene tennie egyrészt minden tagszervezete számára a teljes önállóságot, másrészt a koordinációs szerepet a föderáció szintjén.

A JSZISZ esedékes reformját a koordináció, a statutaritás, a pluralitás valamint a kölcsönös megbecsülés és tolerancia alapelveinek jegyében kell végrehajtani.

Szarajevó, 1990 márciusa

Jugoszláv Szocialista Ifjúsági Szövetség Bosznia-Hercegovina Szocialista Ifjúsági Szövetségének Köztársasági Választmánya

(Sz. K. ford.)

DEMOKRATA ALTERNATÍV MOZGALOM (Demokratska alternativa)

1. *Demokratska alternativa – Demokrata Alternatív Mozgalom*
2. *Megalakítás Titogradban, 1989. december 12-én. Bejegyzésre bejelentve, de a hivatalos szervek még nem hitelesítették.*
3. *Az alapszabályok és a szándéknyilatkozat.*
4. *Programcéljainkat az alapszabályok 1. szakaszában említett szándéknyilatkozat tartalmazza.*
5. *Nem.*

6. *Ténykedésünket a Végrehajtó Bizottság és a Közgyűlés nyilatkozatai és közleményei, valamint a tagok egyéni fellépései révén fejtjük ki. (Ugyanez vonatkozik a szakosztályokra is.)*
7. *A Végrehajtó Bizottság tagjai: dr. Miodrag Perović, rendkívüli egyetemi tanár (elnök), dr. Zdravko Uskoković, docens (alelnök), Žarko Mirković magiszter, docens, dr. Dragiša Burzan, docens, dr. Dušan Petranović, docens, dr. Milan Perović, egyetemi tanár és Vladimir Čejović.*
8. *Nincsenek alapszervezeteink.*
9. *Az említett testületek.*
10. *Tagjaink száma 55 (az egyetem tanárai).*
11. *Prirodnomatematički fakultet, Univerzitet u Titogradu. 81.000 Titograd.*
12. *Nincs.*
13. *A Végrehajtó Bizottság közzétette szándéknyilatkozatát, tagjaink pedig több nyilatkozatot, interjút adtak.*
14. *Nem.*

Titograd, 1990 márciusa *A Végrehajtó Bizottság elnöke M. Perović s. k.*

A DEMOKRATA ALTERNATÍV MOZGALOM SZÁNDÉKNYILATKOZATA

A jugoszláv történelem dezintegrálódásának ebben a válságos pillanatában, amikor az eddigi politikai rendszer által kiváltott bizonytalanságot felszámolva a szabad élet távlatait kívánjuk létrehozni politikailag megszilárdított országunkban, a nyilvános eszmecsere lehetőségét kínáljuk fel minden hasonló gondolkodású jugoszláv polgár számára.

Véleményünk szerint az általános világtapasztalatok az egypárti monopólium koncepciójának teljes csődjét igazolják, s megkövetelik annak túlhaladását.

Az alkotmányosan szavatolt demokratikus politikai élet és európai identitásunk újraérvényesítése, szerintünk, közös érdeke Jugoszlávia minden polgárának, s egyúttal a jugoszláv állam összetartozásának legfőbb tényezője.

Olyan föderációért szállunk síkra, amely a korszerű európai parlamentáris demokrácia elveire épül, hiszen Jugoszlávia mai civilizációs és kulturális fejlettségi szintjén csak ily módon fejezhetők ki és valósíthatók meg az általános és részleges célok.

A pártok nélküli pluralizmus, aminek még az elmélete sincs tisztázva, már csak azért sem fogadható el, mert ez egy újabb kísérlet lenne, s esetleg további évtizedekre vetné vissza fejlődésünket. Emellett egy ilyen próbálkozás közvetlen akadályát képezné bekapcsolódásunknak az egyesült Európába.

Nem fogadjuk el sem az unitarizmust, sem a szeparatizmust, hanem a polgárok és a föderális egységek államának olyan politikai rendszeréért szállunk síkra, amely a következő alapelvekre épül:

1. Szabad véleménynyilvánítás és sajtószabadság.
2. A polgárok politikai pártokba való szerveződésének szabadsága.
3. Általános közvetlen választások, a kisebbségek és az egyének jogainak szavatolt védelmével.
4. A polgárok törvényes jogegyenlősége.
5. Független bíráskodás.
6. A tulajdonformák szabad versenye.
7. Szabad szakszervezetek.
8. Föderális államberendezkedés a polgárok jogainak és a föderális egységek jogainak érvényesítésével.

A Demokrata Alternatív Mozgalom nem újabb politikai párt, hanem olyan mozgalom kíván lenni, amely nyíltan fellép a fenti elvek érvényre juttatásáért az ország politikai életében.

A DEMOKRATA ALTERNATÍV MOZGALOM ALAPSZABÁLYA

1. szakasz

A Demokrata Alternatív Mozgalom a polgárok olyan egyesülete, amelynek az a célja, hogy Jugoszlávia fölépítését összhangba hozza a Szándéknyilatkozatunkban tartalmazott alapelvekkel.

2. szakasz

Egyesületünknek Jugoszlávia minden felnőttkorú állampolgára tagja lehet három egyesületi tagnak ajánlása alapján, amennyiben elfogadja a Szándéknyilatkozatba foglalt programunkat és alapszabályainkat.

Egyesületünk tagjai egyúttal más egyesületeknek és politikai szervezeteknek is a tagjai lehetnek.

Az egyesületi tagság a kilépési nyilatkozat benyújtásával megszűnik.

3. szakasz

Egyesületünk nyilvánosan fejti ki ténykedését szerveinek határozatai alapján.

4. szakasz

Egyesületünk szervei a Közgyűlés és a Végrehajtó Bizottság.

5. szakasz

A Közgyűlés hozza meg a Programot és Alapszabályokat, megválasztja a Végrehajtó Bizottságot és annak elnökét, megvitatja és értékeli a szervek munkáját és meghatározza a Demokrata Alternatív Mozgalom politikáját.

A Közgyűlés évente legalább egyszer összeül.

6. szakasz

A Közgyűlés magában foglalja az egyesület teljes taglétszámát.

Határozatait a jelenlevő tagok egyszerű szavazattöbbségével hozza meg, s a Közgyűlés akkor határozatképes, ha tagjainak legalább a fele jelen van. A szavazás a programkérdésekben nyilvános, személyi ügyekben pedig titkos.

7. szakasz

A Végrehajtó Bizottság hívja össze a Közgyűlést, végrehajtja annak határozatait és a pénzügyvitelt intézi.

A Végrehajtó Bizottság köteles összehívni a Közgyűlést, amennyiben az egyesület tagjainak több mint a 20%-a erre indítványt tesz.

A Végrehajtó Bizottság alelnökét a Végrehajtó Bizottság nevezi ki.

8. szakasz

A Végrehajtó Bizottság tagjainak, elnökének és alelnökének megbízatása két évre szól.

A Végrehajtó Bizottság minden tagjának és vezetőjének megbízatása visszavonható, ha nem vesz részt a munkában, vagy ha a Programmal, az Alapszabályokkal és a közgyűlési határozatokkal ellentétesen cselekszik.

A visszahívás azonos módon történik, mint a megválasztás.

9. szakasz

Egyesületünk bevételi forrásai a tagsági díjak, amelyeknek összege azonos a föderális egységekben megvalósuló havi átlagkeresetek 10%-ával, továbbá az önkéntes adományok, valamint az egyesületi kiadványok eladásából és szerzői jogdíjaiból származó bevételek.

A pénzügykezelés évi ellenőrzését a Közgyűlés által megválasztott háromtagú felügyelő bizottság végzi.

10. szakasz

A Demokrata Alternatív Mozgalmat mint a polgárok egyesületét jegyezzük be az illetékes állami szerveknél.

11. szakasz

Egyesületünk székhelye Titogradban van.

12. szakasz

Amennyiben egyesületünk munkája megszűnne, erről a Végrehajtó Bizottság elnöke köteles tájékoztatni azt az állami szervet, amelynél egyesületünk be van jegyezve, esetleges agyonunkat pedig a Jugoszláv Vöröskeresztnek adományozzuk.

13. szakasz

Alapszabályainkat az alapító közgyűlés lépteti hatályba.

(N. J. ford.)

DEMOKRATA FÓRUM
(Demokratski forum)

1. Demokratski forum – Demokrata Fórum

2.3. A Kezdeményező Bizottság Programdeklarációja 1989. december 25-én látott napvilágot (Borba), míg a Politikai deklaráció a Književna reč idei 358. sz.-ban, az Európai deklaráció pedig ugyanott a 360. számban jelent meg. E három deklarációt együtt, külön nyomtatvány formájában is megjelentettük.

4. Lásd az előző pontot

5. A demokrata Fórum nem kapcsolódik egyetlen korábban már létező párt tradíciójához sem. Mindez nem jelenti, hogy kiktatja a hagyományt – az európai gondolkodás azon vonulatait fogja szorgalmazni, amelyek ma is gazdagíthatják a demokratikus gyakorlatot.

6. A szervezet működési módja a lehető legspontánab, ami például azt jelenti, hogy a tagok megtartják a véleménynyilvánitás teljes szabadságát.

7. Végrehajtó Bizottság – 25 taggal.

8. Nincs

9. –

10. Az a miniumum, amit a törvény előlát.

11. –

12. –

13. Szabad választásokat – A Demokrata Fórum követelése

A Demokrata Fórum, a fiatal és a középkorú értelmiségiek egyesülete, kérelemmel fordult a Szerb SZK Képviselőházához, hogy írja ki a köztársasági Képviselőházba való idő előtti szabad választásokat, amelyeket az év vége előtt le kellene bonyolítani.

A tegnap a tömegtájékoztatási eszközökkel is ismertetett kérelmükben kérik a Szerb Képviselőházat, hozzon olyan törvényt a politikai szervezetekről, amely mentes lenne az eddigi törvényjavaslat nyilvánvaló hiányosságaitól, amely szavatolná a szabad jelölést és a választási nyilatkozatot, a választási eredmények ellenőrzését. A többi párthoz és alternatív csoporthoz hasonlóan, a Demokrata Fórum is követeli az egyenlő rangú előválasztási kampányt.

A Demokrata Fórum a március végén megtartott alakuló közgyűlésén hangsúlyozta, hogy nem politikai pártként fog működni, nem egy-egy szociális réteghez

fordul, másrészt ismertetni fogja a politikai és közéletben elképzeléseit, és ha szükségesnek tartja, a szabad választásokban támogatni fog egy-egy jelöltet, vagy saját jelöltet állít. (Tanjug)

1990. április 20.

Losoncz Alpár
a Végrehajtó Bizottság tagja, s.k.

A DEMOKRATA FÓRUM PROGRAMNYILATKOZATA

A mély politikai és gazdasági válság, amely már évek óta rengeti Jugoszláviát, s ezekben a napokban éri el csúcspontját, hazánk minden polgárát sorsdöntő és megkerülhetetlen kérdések elé állítja. Ezeknek a kérdéseknek a felvetését az utóbbi hónapokban még elodázhatatlanabbá teszi a jaltai megosztottságú Európa összeomlása, amikor Közép- és Kelet-Európa egypártrendszerű rezsimjeinek romjain kirajzolódnak az új demokratikus társadalmak körvonalai. Részévé válik-e Jugoszlávia ezeknek a nagy történelmi változásoknak, s elindul-e végre a mélyreható demokratikus reformok útján – a teljes polgári és emberi jogok intézményes elismerése, a szabad választásokon alapuló politikai rendszer, az ellenőrzött hatalomgyakorlás és többpártrendszerű demokrácia, s végezetül a nemzeti közmegegyezés irányában, hogy demokratikus szellemben újíthassuk fel hazánk alkotmányjogi berendezkedését, hatékonnyá és elfogadottá téve az ország minden vidéke számára? Vagy épp ellenkezőleg, tovább süllyedünk a nemzeti elkülönülésbe, a megoldhatatlan gazdasági nehézségek megosztottságába, még a mainál is fokozottabban a nemzeti gyűlölködés, a politikai szabadságnélküliség és a szociális reménytelenség országává válunk, mint a tekintélyelvű, egypárti uralom egyik utolsó fellegvára az új, egyre szorosabban egybefűződő demokratikus Európában?

A mai jugoszláv társadalom égető gondjait, de különösen a gazdasági problémákat (hiperinfláció, munkanélküliség, menedzseri hozzá nem értés stb.) a legtöbb ésszel és jóakarattal sem oldhatjuk meg egyik napról a másikra, hanem csak gondos és következetes, több évre szóló politikával; ami pedig a nemzeti kérdéseket illeti, ezeket még a legigazságosabb megoldások mellett is talán majd csak egy vagy két nemzedékváltás után számolhatjuk fel végérvényesen, ha sikerül változtatnunk az emberek érzésvilágán és felfogásmódján. Az egyetlen terület, ahol az igazi reformok gyorsan és eredményesen végrehajthatók, a jugoszláv válság harmadik tűzfészke: a politikai rendszer, amely az uralkodó párt abszolút hatalmán és döntő befolyásán alapszik a politikai és társadalmi határozathozatal minden szférájában. Csakhogy a jogszláv politikai csúcs kétértelmű és ingatag viszonyulása a mélyreható demokratikus reformokhoz – ez a köztársaságonként eltérő, és pillanatoként változó magatartás – semmiféle biztos támpontot nem nyújt ahhoz, hogy a nyilatkozatokban elfogadott politikai pluralizmus és szabad politikai szerveződés nem marad puszta ígéret, s nem alakul át „pártnélküli politikai pluralizmussá", vagy esetleg az uralkodó párt útitársává szegődött pártok megalakításának szabadságává. Ezért nyíltan ki kell mondani, hogy a fennálló politikai intézmények semmiféle javítgatása és felemás megreformálása nem elégítheti ki a jugoszláv társadalom óriási többségének mélyenszántó demokratikus törekvéseit.

Mindenki, aki nem vakon tekint a körülöttünk levő világba, láthatja, hogy Jugoszláviában az emberek túlnyomó többsége ösztönösen egyetlen politikai célt követ. Ez a cél a demokratikus társadalom, amelyben az emberek minden meggyőződéstől, ideológiától és világnézettől függetlenül *egyenlő szabadságokat* akarnak élvezni minden téren, amelyben tehát megvalósul a szólás és a véleménynyilvánítás szabadsága, az egyesülés szabadsága, a politikai állásfoglalás és a politikai életben való részvétel teljes szabadsága. Ez a három szabadság, amelyet évtizedeken át megtagadott minden egypártrendszerű rezsim

ideológiája és gyakorlata, a politikai demokrácia alapját jelenti: ahol ezek nincsenek meg, ott egyáltalán nem beszélhetünk az emberek szabad akaratáról, hogy egyenrangúan dönthessenek saját sorsukról a társadalomban, hanem csak alattvalói hűségről és kikényszerített lojalitásról lehet szó a fennálló rendhez való viszonyulásban. Ezek a szabadságok azonban csak úgy válhatnak valóban elismertté minden polgár számára, s csak úgy nyilváníthatók sérthetetlen jogukká – nem pedig csupán a kevesek kiváltságává, mint az egypártrendszerű rezsimekben –, ha a mostani törvényeket és intézményeket alapvetően és messzehatóan megváltoztatjuk. Ezért:

1. A sajtónak és egyáltalán a nyilvános szónak *teljesen szabadnak* kell lennie, ami azt jelenti, hogy a jugoszláv törvényhozásban többé nem maradhat fenn az ún. gondolati bűncselekménynek semmiféle nyílt vagy rejtett formája, s nem állítható semminemű akadály vagy korlát a független lapok (újságok, folyóiratok stb.) kiadása elé.

2. A politikai pártokba vagy szövetségekbe való társulásnak szintén *teljesen szabadnak* kell lenni, ami azt jelenti, hogy legalitásuk nem köthető ideológiai feltételekhez, sem szervezeti követelményekhez – kivéve azokat, akik erőszakot szítanak, minden jugoszláv polgárnak egyenlő joga van arra, hogy politikai meggyőződését nyilvánosan kifejtse és szervezetten képviselje.

3. A hatalomnak *választottnak és leválthatónak* kell lennie, ami azt jelenti, hogy csak a nép bizalmával szerezhető meg a szabad, közvetlen és titkos képviselői választások útján, s abban a pillanatban megszűnik, amikor a választások alkalmával a nép megvonja ezt a bizalmat. Ezenkívül minden közhivatal viselőjét alá kell vetni a demokratikus ellenőrzés klasszikus intézményeinek, ami megköveteli a törvényhozói, a végrehajtói és a bírósági hatalom elkülönítését, továbbá a végrehajtó szervek felelősségét a képviseleti testületek előtt, a bíróságok függetlenségét stb.

A politikai demokrácia megvalósításával kialakulhat a nyílt vita a jugoszláv társadalom jövőjéről, mentesen minden félelemtől, türelmetlenségtől és előítélettől, ami elkerülhetetlenül létrejön minden olyan rezsimben, amely ideológiai és politikai tévedhetetlenségre tart igényt; a legfontosabb kérdésekről, amelyek az ország minden polgárát érintik, többé nem lehetne zárt ajtók mögött dönteni, a párt- és államvezetők szűk köreiben; s végül megszűnne a kommunista párt politikai monopóliuma, annak minden messzeható következményével együtt, és befolyása arányba kerülne azzal a bizalommal, nagyobbal vagy kisebbel, amelyet a szavazók körében élvez. Ámde, mégha talán a legfontosabb is, a politikai demokrácia távolról sem elegendő gyógyszere a jugoszláv társadalom súlyos válságának.

Jugoszlávia ma szegényebb és gazdaságilag távlattalanabb ország, mint amilyen lehetne, ha nem lett volna folyamatosan kitéve a téves gazdasági rendszerek váltakozásának, a „tervgazdálkodástól" egészen a „megállapodásos gazdaságig". Csakhogy éppen, mert a jugoszláv társadalom ebben a pillanatban távol van a jóléttől, gazdasági rendszere pedig ésszerűtlen, s még csak ezután következik a nehéz és fájdalmas átmenet a hatékony gazdaságba, ez a társadalom nem hunyhat szemet a *szociális igazságosság* követelménye fölött, s nem hagyhatja polgárait, köztük a legkisebb képességűeket és nincsteleneket a saját sorsukra a szabad piacon. Ellenkezőleg, párhuzamosan a tényleges piacgazdaság kialakításával, az igazi konkurencia és vállalkozói szabadság életre keltésével, hozzá kell látni – sok nyugat-európai ország mintájára – az ún. jóléti államok újrafelosztási mechanizmusának bevezetéséhez, ami lehetővé teszi minden egyénnek, hogy ne csak a polgári és személyi szabadságokat élvezhesse, hanem bizonyos szociális jogokban, is részesüljön, noha ezek a jogok egy olyan szegény társadalomban, mint amilyen mienk, nem lehetnek olyan mértékűek, s nem biztosíthatnak minden egyénnek olyan vásárlóerőt, mint például Svédország, Hollandia és Nyugat-Németország esetében. De bármilyen legyen is egy ország gazdasági helyzete, csak ilyen módon, az újrafelosztási intézményrendszer működésbe léptetésével érhető el, hogy a piacgazdaságnak ne legyen erkölcsileg

elviselhetetlen ára, s hogy a társadalom ne hagyja cserben a rászorulókat, hanem hogy a gazdasági ésszerűségen belül, elfogadható mértékben kielégítse igényeiket.

Jugoszlávia történelmére, 1918-tól a mai napig árnyékot vetnek a néha visszafojtott, de mindig jelenlevő nemzeti és vallási torzsalkodások, az ebből származó kölcsönös meg nem értések és gyűlölködések, s ezen túlmenően a tragikus vérengzések a második világháborúban. Ez a súlyos örökség a százszorosára fokozza a mai zavaros, helyenként szinte már ellenséges viszonyokat a jugoszláv népek között: a mai Jugoszlávia, még ha nem is lenne mélységes gazdasági és politikai válságban, már csak emiatt is szinte elviselhetetlen lenne a jelenben, s teljesen kilátástalan a jövőben. Azoknak, akik csak a saját jogaikat látják, másokét nem, akik csak a saját indítékaikat ismerik, másokét nem – s ezek ma sokan vannak Jugoszláviában –, nehezen lehet beszélni a *nemzeti türelmességről.* Mégis a minden zsarolás és előfeltétel nélküli, egyenrangú nemzeti dialógus az egyetlen út, amely a nemzeti viszonyok kérdésének megoldása felé vezet Jugoszláviában, s amelyen eljuthatunk az ország új, mindenki számára elfogadható alkotmányjogi berendezkedéséhez. Ennek a párbeszédnek az előfeltétele a jóakarat és az egész országra kiterjedő, minden föderális egységben megvalósuló politikai demokrácia – mert minden egyéb alkotmányjogi megoldás Jugoszláviára, melyből hiányozna a valódi demokrácia legitimitása, amit csak a polgárok minden föderális egységben külön-külön megszervezett szabad véleménnyilvánítása útján lehet megszerezni, semmivel sem lenne jobb azoknál, amelyeket az uralkodó párt akaratával kényszerítettek ki a háború utáni jugoszláv alkotmányokban.

Azzal a meggyőződéssel, hogy *a politikai demokrácia, a szociális igazságosság és a nemzeti türelmesség* eszméinek életre keltése ma nélkülözhetetlen szükségszerűség az országban, a polgárok szabad ténykedésének formájaként megalapítását kezdeményezzük a Demokrata Fórumnak, amely mindenekelőtt a radikális demokratikus reformokért száll síkra, de idővel megfogalmazza majd saját válaszait a jugoszláv társadalom más nyitott kérdéseire is, azokra, amelyek a gazdasági reformra és a szociális politikára vonatkoznak, s a gazdasági ésszerűség és a szociális méltányosság egyensúlyát követelik meg, de azokra is, amelyek az alkotmányjogi berendezkedéssel, a jugoszláv népek közötti viszonyokkal és hazánk nemzetközi helyzetével kapcsolatosak.

A Demokrata Fórum tehát nem kíván politikai pártként működni, és nem fordul egyik vagy másik szociális réteg felé sem, hogy megfogalmazza annak érdekeit. Eszméit azonban nyíltan képviselni kívánja a közéletben és a politikai nyilvánosság előtt, s – amennyiben ezt célszerűnek ítéli meg – a szabad választásokon támogatni fog bizonyos jelölteket, esetleg maga is jelölteket állít.

A Demokrata Fórum emellett együttműködést igyekszik kiépíteni azokkal a mozgalmakkal és szervezetekkel Jugoszláviában és Kelet-Európában, amelyeknek tevékenységében szintén előtérbe kerülnek a politikai demokrácia, a szociális igazságosság és a nemzeti türelmesség eszméi, s ennek az együttműködésnek elvi jelentőséget tulajdonít. Mert, függetlenül az egyes országok különböző művelődési és szociális hagyományaitól, ezek az eszmék mindenütt ugyanannak az általános szellemi állásfoglalásnak teremtenek politikai keretet: annak a polgári humanizmusnak, amely az egypártrendszerű rezsimek legsötétebb, totalitárius napjaiban is, rejtett módon összekapcsolta az európai kultúrákat és szellemileg életben tartotta az akkor még elképzelhetetlen, ma azonban már újra megtalált európai egységet.

Belgrád, 1989. december 23.

(N. J. ford.)

DEMOKRATA FÖLDMŰVES-KÖRNYEZETVÉDŐ PÁRT (Demokratska zemljoradnička-ekološka stranka)*

PROGRAM

A Demokrata Földműves-Környezetvédő Párt abból a meggyőződésből indul ki, hogy az egypártrendszer nem biztosítja a demokráciát és mindenkinek a jogait. Országunk erre a legjobb példa.

Csak a demokrácia vezethet ki bennünket a sokoldalú válságból, valóra váltva a reformokat, és kiépítve a modern társadalmat, amelyben nem egyetlen párt uralkodik. A párt- és káderállam megbontotta a viszonyokat, elvette nyugalmunkat és alkotó kedvünket. Belesodort bennünket az adósságokba, a munkanélküliségbe, a munkaerő kivitelébe, keresetünket a létminimum alá csökkentette. Mezőgazdaságunk egész Európát elláthatná élelemmel, ma viszont olyan helyzetbe jutott, hogy már nekünk sem adhat elég kenyeret. A gyermekek tej nélkül maradtak, az egyetemisták nincstelenségükben nem tudnak tanulni, a munkanélküliek éheznek, a munkások fél munkaidővel dolgoznak, a nyugdíjasok pedig koldusbotra jutottak.

A népnek ez a súlyos helyzete szerveződésre késztet bennünket, hogy együttesen tegyük meg azt, amire egyénileg nem lehetünk képesek – hogy megalakítsuk a Demokrata Földműves-Környezetvédő Pártot.

Ez a párt az emberek szabadságát, demokráciáját, kenyerét és egészséget iktatta programjába. Olyan új alkotmányt követel, amely megteremti a jogállamot.

Más pártoktól eltérően a Demokrata Földműves-Környezetvédő Párt nem a választásokat, a parlamentet, a hatalmat és az államberendezést helyezi előtérbe, hanem harcra szólít fel a mezők, az erdők, a folyók, a tenger szennyezése ellen, a természet meggyógyításáért, a méreg eltávolításáért az élelemből, a vízből, a környezetből, ahol élünk. Együttesen a természetbarátokkal, a környezetvédőkkel, mezőgazdászokkal, mindazokkal, akik nem akarnak újabb „Csernobileket", harcot indít mindazok ellen, akik mérget kevernek az éltető földbe. Megjelenik minden mérgezett környezetben, s a helyszínen harcol a mérgező források felszámolásáért.

Pártunk tagjai síkraszállnak a többpárti politikai rendszer mielőbbi életrekeltéséért, amely megtöri a bürokrácia és az erőszak hatalmát, új igazságszolgáltatást teremt, és megakadályozza, hogy egy pártnak hadserege legyen. A többpártrendszerben a bíróságnak, a katonaságnak, a közigazgatási tisztviselőknek és a rendőrségnek mentesülniük kell a pártoktól.

A programcéljainkat tartalmazó

PÁRTPROGRAM

1. A pártállam minden formájának lebontása, annak monopóliumával, a kizsákmányolással, a kapzsisággal együtt.

2. Minden hatalmi szerv titkos és közvetlen módon történő megválasztása, minden párt és egyesület szabadon meghatározott jelöltjeinek sorából. A polgárok teljes gyülekezési és megállapodási szabadságot élveznek. A pártok minden előzetes jóváhagyás és bejegyzés nélkül alakulhatnak meg. A rendőrségnek semminemű hatalma nincs a pártok fölött. A pártaktivistákról és -vezetőkről a rendőrség semmiféle nyilvántartást nem vezethet. Nincs „erkölcsi-politikai alkalmasság", hogy az „alkalmasak" közül válasszák meg a kádereket.

* A Kérdőívünket nem válaszolták meg. Címük: Svetozara Markovića 43, 11000 Beograd (adv. Velimir Cvetić).

3. Alkotmányos szavatolása a tulajdon védelmének, amelyet nem lehet nacionalizálni, kisajátítani, vagy bármilyen más módon elvenni, hanem csak szabad megegyezés útján elidegeníteni. Az állami, a magán- és a szövetkezeti vagyon, legyen az ingó vagy ingatlan jellegű, azonos védelemben részesül.

A földbirtok nagyságát nem lehet korlátozni, hogy a földművesek számára lehetővé tegyük a bővített újratermelést, a gépek ésszerű kihasználását, és a termőföld ökológiai védelmének megszervezését. A földek haszonbérleti megművelése csak akkor engedélyezhető, ha az erről szóló titkos szavazáson a választópolgárok kétharmada ezt jóvahagyja.

Külön törvényt kell hozni a természet mérgezésének megtiltására, amelyben szigorú büntetéseket kell előirányozni mindazok ellen, akik pusztítják, szennyezik és mérgezik az emberi környezetet. Minden környezetszennyezés tényét a rendes bíróság, nem pedig az állami bürokrácia állapítja meg. A bíróság védelemben részesíti az erdőtelepítők, az ökológusok, a földművesek környezetvédő ténykedését, akár Borról, Krškóról, Obrenovacról, vagy bármely más helységről, városról, gyárról, folyóról, tengerről, erdőről van szó. A mérgezett terület tulajdonosai nem tilthatják meg az ilyen területek tisztítását, a bíróság pedig köteles védeni és zavartalanná tenni az ökológusok, a természetbarátok és a földművesek arra irányuló tevékenységét, hogy megőrizzék a természet tisztaságát, és hogy gondot viseljenek az emberi egészségről.

Törvény védi a földműveseket és termelésüket az uzsorakamatoktól, a kizsákmányolástól, a rablásszerű megadóztatástól, az olyan intézményektől, mint amilyen a felvásárlás és más hasonlók. Minden mezőgazdasági termékre valós értékű felvásárlási árat kell megállapítani. Külön védelmet kell nyújtani a földműveseknek az uzsorahaszonnal működő szövetkezetek, kombinátok, felvásárlók és másfajta kizsákmányolók ellen.

A földműveseknek joguk van úgy szerveződni, ahogyan nekik tetszik.

Joguk van szembeszegülni azoknak a munkájával, akik a földjükön utat, csatornát, gyárat vagy más olyan létesítményt építenek, amely mérgezi a természetet. Ilyen építés csak akkor indítható, ha ezt a földművesek kétharmados többséggel, titkos szavazáson jóvahagyják.

A községekenk és más állami szerveknek semmiféle joguk nincs a mezőgazdasági földeken, mert az a parasztoké, mint ahogy a gyárak a munkásoké. Tilos a városi földterület önkényes kiterjesztése mindaddig, amíg a földműveseknek a házuk közelében nem biztosítanak ugyanolyan kiterjedésű és minőségű földterületet, mint amilyent elvesznek tőlük.

4. A sajtószabadságnak teljesnek és korlátlannak kell lennie. A lapok, folyóiratok és más kiadványsorozatok alapítását nem lehet megtiltatni.

A kiadói tevékenység hivatalos bejelentése egyúttal annak jóváhagyását is jelenti.

Semmiféle cenzúra sem megengedett, tehát ez még az ügyészség és bíróság útján sem rendelhető el. Rádió- és tévéállomások is szabadon alapíthatók.

Igazságügyi rendszer

Alkotmány biztosítja a jog uralmát, és a jogi szabadságokról szóló fejezetben módosítani kell azt a részt, amely az igazságügyi rendszert szabályozza. Megszüntetni minden fölösleges előírást, melyekből ma mintegy 10 milliót tartanak számon. Törvényhozásra csak a képviselőházak jogosultak egyszerű vagy kétharmados szavazattöbbséggel, attól függően, hogy alkotmányos rendelkezésekről vagy más törvényekről van-e szó.

1. A rendes bíróságokon kívül megszüntetni minden más fajta bíróságokat. Békében nincs szükség katonai bíróságokra, amelyek civilek fölött ítélkeznek. A társult munka bíróságát fel kell számolni. A gazdasági bíróságot a rendes bírósághoz kell csatolni. Minden bíróságnak azonos elnevezést adni az egész országban.

Csak a képviseleti testületek választhatnak bírót, éspedig határozatlan időre, az áthelyezés és a visszahívás joga nélkül.

2. Azonnal új büntető törvénykönyvet hozni országos érvénnyel, együttesen a büntető eljárásról szóló törvénnyel. Semmissé nyilvánítani mindenfajta politikai bűncselekményt, s ezeket kihagyni a törvényekből.

Megszüntetni a vizsgálóbíróknak azt a jogát, hogy mint bírók a bíróságon büntető eljárást folytathassanak. Véget vetni a foglyok testi bántalmazásának, s eljárást indítani mindazok ellen, akik bántalmazzák a foglyokat. A vizsgálóbíró nem végezhet kihallgatást a védő jelenléte nélkül, s nem tilthatja meg a védőnek, hogy a kihallgatás előtt beszélgetést folytathasson védencével. Minden kihallgatást, amelyen a védő nem volt jelen, meg nem történtnek kell tekinteni.

Hatályát veszti a rendőrségnek az a joga, hogy a gyanusítottat három napig őrizetben tartsa, s ez az idő csak annyi lehet, amennyire feltétlenül szükség van, míg átadja a rendes bíróságnak. A rendőrség senkit sem hallgathat ki, és senkitől sem követelhet vallomást. A fogoly bántalmazásáért a bíróság felfüggesztheti állásából a rendőrt, bűnvádi vagy fegyelmi eljárást indíthat ellene, s a bizonyítékok feltárása után esetét a közvádló elé tárja.

A bíróságnak joga van ellenőrzést gyakorolni a rendőrség fölött, ha az gumibotot vagy fegyvert használ, bántalmazza az embereket, visszaél a helyzetével, sérti mások személyi méltóságát.

A bíróságnak joga van feljelentés esetén szemlét tartani a rendőrség épületében, és ellenőrizni annak munkáját.

A rendőrség többé nem avatkozhat be a büntető eljárásba, sem a büntető jogrendelkezésekbe.

A rendőrségi apparátust a felére kell csökkenteni, az ÁB-t pedig fel kell számolni.

3. Megszüntetni az esküdtszéket, amely mai minőségében nem indokolja fennállását. Tízezrével vannak fiatal, korszerűen képzett jogászaink és más szakembereink munka nélkül, miközben az esküdtszékben általában nyugdíjas tisztek és rendőrök foglalnak helyet.

A büntető eljárásban korszerű eszközöket kell alkalmazni a gyorsírás, a magnetofon és más modern műszaki eszközök igénybevételével, ahogyan azt Európában teszik.

A bírói fizetésnek átlagon felülinek kell lennie, hogy a bíráskodás önálló, lelkiismeretes és becsületes legyen.

Függetlenségük csak úgy lehet teljes, ha anyagilag is függetlenek lehetnek.

4. Módosításra szorul a büntető eljárások végrehajtásáról szóló törvény.

A börtönbüntetés végrehajtása egyszerűen kiriminális. Az emberek rabok módjára dolgoznak minden fizetség és egészségügyi-nyugdíjbiztosítás nélkül, ami ellentétben áll az erre vonatkozó európai konvenciókkal.

A büntető és más törvényhozásban érvényre juttatni az Egyesült Nemzetek konvencióit, nyilatkozatait és más határozatait. Törvények, rendeletek, értelmezések és magyarázatok meghozatalára csak a képviseleti testületek jogosultak. A büntető törvényhozás minden törvényét bele kell foglalni a Jugoszláv Büntető Törvénykönyvbe.

5. A községben nem lehet helyet adni a szabálysértési bíróságnak, minthogy a község nem lehet egyidejűleg hatóság, ügyészség és bíróság.

A község csak a piac, az egészségvédelem és a felügyelő szerv ellenőrzését gyakorolhatja. A község és a képviselőház között semmiféle hatósági szervek nincsenek, sem érdekközösségek, sem községközi vagy körzeti választmányok.

Jugoszlávia alkotmánybírósága a polgárok státuskérdéseiben hozhat döntéseket, mint amilyen az útlevélkérdés, vagy valami jogsértő intézkedés a törvényes hatalommal való visszaélés útján. Emellett felügyeli a bíróságok munkáját, és eljárást indít bármely bíróság ellen, amely dötésével megsérti a jogi, törvényes és alkotmányos előírásokat.

6. Törvényt hozni a belügyi szervek munkájának szabályozására, amely alapján megtorolható a polgári jogok bármiféle megsértése, a törvényellenes letartóztatás, a bántal-

mazás, de különösen a belügyi szervek tagjai által elkövetett rablás, anyagi javak kikényszerítése, erőszak és önkényesség, amit a polgárok kárára követnek el.

A rendőrségnek azokat a tagjait, akik a börtönökben brutálisan bánnak az emberekkel, le kell tartóztatni, s a vizsgálat befejezése után vád alá helyezni és elítélni.

7. A jogállam csak úgy létezhet, ha demokratikus törvényhozáson alapszik, a demokratikus módszerekkel meghozott törvények és alkotmány teljes tiszteletben tartásával.

A demokratikus törvényhozás a legfőbb biztosítéka a teljes szabadságnak és a joguralom bevezetésének.

A jogi szabályzóknak szabatos megfogalmazásúaknak és egyértelműeknek kell lenniük.

Az alkotmánynak egyenrangúságot kell biztosítania Jugoszláviában mindenkinek, és nem szabad a nacionalizmust támogatnia. Védelemben kell részesítenie minden nemzet szellemi és kulturális értékeit. Meg kell szüntetnie a NEMZETISÉG fogalmát, és minden kisebbségnek lehetővé tenni saját nyelvének használatát, anyanyelvű oktatását és művelődését. Ugyanezeket a jogokat megadni a saját köztörsaságukon kívül élő nemzeteknek is.

Az állam kötelességei

Az állam köteles minden gazdálkodónak lehetővé tenni, hogy egyenlő feltételek mellett szervezhesse meg termelő munkáját. Biztosítania kell a szabad és zavartalan munkát, védenie a demokratikus szabadságjogokat a terroristáktól és mindenfajta diktátortól, védelmeznie a békét. Korlátoznia kell a rendőrségnek, a bürokráciának és mindazoknak a jogait, akik veszélyeztethetik az életet és a termelést.

Az államnak meg kell teremtenie a szociális biztonságot, a foglalkoztatottak és a munkanélküliek egyenlő egészségügyi biztosítását. Nyugdíjban kell részesítenie minden foglalkoztatottat és munkanélkülit, aki betöltötte hetvenedik életévét. A földművesek nyugdíjait ki kell egyenlítenie a többi biztosított személy nyugdíjával.

Fel kell számolnia a Társadalombiztosító Intézet, s a nyugdíj- és egészségügyi biztosítás megfizettetését a bankokra kell bízni.

Az államnak meg kell szerveznie a szabad piacot, egységesen az egész országban. A kormány nem lehet a képviselőház szerve, csupán a munkájáért kell felelnie annak. Meg kell szervezni az elnöki rendszert, s az elnököt titkos szavazás útján 4 (négy) évre kell megválasztani, azzal, hogy egymást követően legfeljebb kétszer töltheti be ezt a tisztséget.

Az országgyűlés a polgárok tanácsából (egy polgár – egy szavazat) és a nemzetek tanácsából áll, négyéves megbízatási időszakkal.

Az országgyűlési bizottságoknak joguk van határozatokat hozni az élet minden fontosabb területére vonatkozóan, s kötelesek kéthavonta jelentést tenni a bíróságok, a rendőrség és a katonaság helyzetéről.

A többpártrendszerű államban, ahol a képviselők különböző pártokból származnak, az országgyűlés nem engedheti meg, hogy saját katonasággal rendelkezzen, vagy hogy a pártoknak ilyen joguk legyen.

A katonaságot a felére csökkenteni. A katonai költségvetésnek kisebbnek kell lennie.

Törvénnyel előírni, hogy az egyetemisták csak tanulmányaik befejezése után hívhatók be katonaidejük letöltésére.

A Demokrata földműves-ökológiai párt elkötelezi magát,

hogy tiszteletben tartja a demokratikus elveket, a szabadságot, a tiszta levegőt, a szennyezetlen folyóvizeket, az egészséges erdőket és kenyeret. Elkötelezi magát az egyszerű szerveződés mellett, minden tagsági díj, és a tagok felvétele és kizárása nélkül.

Elsőként a szervezet Falutanácsát alakítjuk meg.

A párt Főbizottsága nem központosított szerv.

A párt tagjává válik mindenki, aki beírja nevét egy erre szolgáló füzetbe, és megszűnik tagsága, ha saját nevét ugyanott áthúzza.

Ugyanez az elv érvényes a párt Községi és Körzeti Tanácsára is. Az Igazgató Bizottság tagjait titkosan választjuk, az elnököt pedig vagy közvetlenül, vagy kétharmados szavazattöbbséggel.

A Főbizottságot a falusi, községi és körzeti tanácsok küldöttei választják. Az évi közgyűlésen a párt minden tagja jelen lehet. Küldöttválasztás nincsen.

A párt minden évben megtartja közgyűlését, amelynek időpontja a mezőgazdasági termékek felvásárlásának ütemétől függ.

A Főbizottság több csoportban dolgozhat, amelyek együttesen képezik a párt Főbizottságát.

A párt tagjai különböző véleményen lehetnek, de nem annyira, hogy más pártok álláspontját képviseljék, vagy hogy szembekerüljenek a párt programjával és alapszabályaival.

Hajlandók vagyunk szövetségre lépni minden hasonló programú párttal.

Erdőtelepítők, fiatalok, egyetemisták, munkanélküliek, értelmiségiek, nyugdíjasok!

A mi Demokrata Földműves-Környezetvédő Pártunk mindenki előtt nyitva áll. Ennek a szervezetnek tagja lehet minden pologár, aki betöltötte 15. életévét, tekintet nélkül vallási, nemzeti és más hovatartozására.

Nem hozunk létre külön szervezetet a fiatalok számára, akiknek minden tanácsunkban, a falusiaktól a Főbizottságig, saját csoportjaik lehetnek. Ugyanez érvényes az egyetemistákra és más fiatalokra is.

Legyetek harciasak, magabiztosak, a végsőkig következetesek, a sztrájkra is felkészültek. Erkölcsileg, anyagilag és fizikailag is segíteni fogunk benneteket.

A földművesek nagyon boldogok lennének, ha értelmiségi fiaik is tagjai lennének ennek a pártnak, amelynek szüksége van a fiatal értelmiségiek erejére.

Pártunk szeretné, ha a demokraták idősebb nemzedéke is csatlakozna hozzá.

A nyugdíjasokat és a munkamélkülieket védelemben kell részesíteni!

A nyugdíjasokat külön kizsákmányolja az állam, sőt még a saját családjuk is. Védelmezni kell őket háztartásuk tagjaitól, akik betegségükben és tehetetlenségükben magukra hagyják őket, és elveszik nyugdíjukat. Meg kell védeni őket az öregek otthonaitól is, amelyek néha inkább valami gyűjtőtáborra hasonlítanak.

Minden tanácsunkban, kezdve a falusiaktól a Főbizottságig, helyet kell adnunk a nyugdíjasok bizottságainak, amelyek elősegíthetik, hogy minden nyugdíjas-szervezetben helyet kapjon egy képviselőjük, aki járatos ezekben a kérdésekben, és idővel magára vállalhatja a nyugdíjas ügyek intézését.

Minden tanácsban helyet kell adni a munkanélküliek képviselőjének, és harcot folytatni a műnelyek és más kisüzemi létesítmények megnyitásáért.

A szavazati jog mindenkit megillet, s a polgároknak ezt a jogát semmiféle törvény nem helyezheti hatályon kívül, hacsak ebbe ő maga személyesen vagy a képviselője útján nem adná beleegyezését. Ez képezi a szavazati jog alapját, s erre épül az alkotmány.

A mi pártunk tevékenysége Jugoszlávia egész területére kiterjed.

Pártunk semleges Jugoszláviát akar, és szakszerű külpolitikáért száll síkra.

Pártunk hagyományai és jelene

Azok a nagy demokratikus szabadságok, amelyek az öreg Ljubo Davidović vezette Demokrata Pártot jellemezték, megkövetelik tőlünk, hogy elmondjuk: az a párt a derék, becsületes emberek pártja volt, amelynek tagjai a háború alatt nem a megszállók oldalán álltak.

A Földművesek Pártját a harcosság, a baloldaliság, az erő, a tagok nagy száma, a tevő-

legesség és mindenekfölött a szabadelvűség fémjelezte. A háborúban a megszállók elleni harc legnagyobb terhét viselte. Ez a párt 1945-ben a Kommunista Párttal szövetségben lépett fel a választásokon, s a szavazatok 90%-át szerezték meg.

Az erdőtelepítők és a környezetvédők Jugoszlávia jelenéhez tartoznak, akikre büszkék vagyunk. A környezetvédők a legtisztább, legtisztességesebb és legmegfontoltabb harcosai a természet és az emberek szabadságának és egészségének, legbecsületesebb ellenzői az emberi környezet szennyezésének. Mindenkivel hajlandók együttesen fellépni a mindannyiunkat fenyegető szennyforrások ellen.

Az ifjú erdőtelepítők világhírnévnek örvendenek. Őket az Egyesült Nemzetek is kitüntette, és besorolta abba az ötszáz világszervezetbe, amely a haladásért küzd.

Ezek a fiatalemberek, ifjak és gyermekek százezer számra fásították be a kopár területeket, visszaadták az embereknek az egészség forrásait, az erdőket, az oxigént, kiirtották a mérgeket, megújították a természetet és megszépítették a világot.

Hozzánk nagyon közel áll az amerikai forradalmár, a szabadságszerető Henry Petrik erkölcsi mélységű felkiáltása:

„Adjatok szabadságot, vagy adjatok halált!"

És még jobban megértjük a zseniális Sartre-t, aki azt mondja: szabadság csak ott van, ahol választani lehet a különféle ideológiák között.

Pártunk felfogása szerint az embernek jogot és lehetőséget kell adni, hogy megteremtse szabadságát, s hogy kielégítse szellemi és anyagi igényeit. Fontos, hogy az ember megtehesse azt, amit akar, s hogy azt akarja, amit megtehet. Tehát, hogy ne akarja azt, amire mások késztetik. Mi olyan szabadságot akarunk, amilyenekre a rabok vágynak, nem pedig az uraik. A szabadság a legelemibb követelménye az emberi természetnek.

Csak a szabad ember lehet a maga embere. A szabadság az ember felemelkedésével és védelmével növekszik, s minél szabadabb az ember, annál kevésbé zavarja mások szabadságát.

Jugoszláviának még nem minden polgára szabad.

Mi a teljes szabadságért harcolunk.

Kosovo a legfájabb sebünk.

A párt minden tagjának joga van módosítani és kiegészíteni ezt a programot, amíg csak politikai és jogi értelemben, szabadelvűségében nem tesszük azt tökéletessé.

Pártunknak ezt a programját a Demokrata Földműves-Környezetvédő Párt alapító közgyűlése 1990. február 4-én fogadta el.

(N. J. ford.)

DEMOKRATA MEGÚJHODÁSI MOZGALOM (Pokret za demokratsku obnovu)*

PROGRAMUNK ALAPJA

Tudod-e, mit dicsőítesz és kit magasztalsz? Tudod-e, hogy a császár bolond – bolond! – s csupán véres győzelmei árán tartja fenn magát, de ezek a győzelmek sehova és semmire sem vezetnek? Tudod-e, hogy mi valamennyien borzasztó szerencsétlenségbe rohanunk, melynek sem a nevét, sem a nagyságát nem ismerjük, ami azonban bizonyosan ott vár ránk győzelmeink végén?" (Ivo Andrić: Travniki krónika**)

* Kérdőívünket nem válaszolták meg.

** Csuka Zoltán fordítása

I.

Gazdasági, politikai, erkölcsi csőd, maga a sivár pusztaság Közép-Európától egészen a Csendes-óceán keleti partjáig – ez a lesújtó mérlege annak az *in vivo experimentumnak*, melynek az emberek milliárdjai voltak kitéve, mint ahogyna kiderült, a maguk akaratán kívül.

A szocializmus csődje a gazdaságban kezdődött. A klasszikus kapitalizmussal ellentétben, a gazdasági hatékonyságot a szocializmus magasabb politikai érdekeknek rendelte alá, és oly módon alapozta meg, mint valami gazdasági *perpetuum mobilét*, amelynek kezdtetben szédületes lendületet adtak. Amíg a tőkés társadalom élére állította az egyén közvetlen anyagi érdekeltségét és közvetlen felelősségét, a szocializmus a kollektív motiváltság mellett kötelezte el magát, a felelősség megállapítását, pedig olyan imaginárius szubjektumokra bízta, mint amilyen a történelem, a munkásosztály, a nép...

Amikor aztán a polgári világ fölénye teljesen egyértelművé tette a szocialista országok gazdasági függőségét, a kikényszerített gazdasági reformok végérvényesen leleplezték az uralkodó elit minden politikai álnokságát ezekben az országokban. A humánus társadalom, a munkásosztály uralma és az igazságtevők pártja helyett napvilágra kerültek a zsarnokság, a totalitarizmus és a hatalombitorlás legembertelenebb megnyilvánulásai.

Ezekben az országokban a jelen pillanatot a polgári társadalom gazdasági és politikai vívmányaihoz való pánikszerű visszatérés jellemzi, számos megrázkódtatással és sokkhatású fordulattal.

Minthogy a hatalomtartók számára mindig nagyon fájdalmas a hatalomról, de különösen a korlátlan hatalomról való lemondás, a reformpártiak és a konzervatív erők összeütközése leginkább a társadalom elkerülhetetlen politikai pluralizmusának kérdése körül kezdődött. Az uralkodó kommpárt ideológusai, akik már ezt a komplikált kifejezést, a „pluralizmust" is csak kínkeservesen tudták kimondani, lázasan keresgélni kezdték a hatalom megtartásának új formuláit („pártnélküli pluralizmus", „pluralizmus a szocialista irányvétel kereteiben", „egypárti pluralizmus" stb.).

A demokratikus társadalomnak azonban vannak bizonyos elemi mércéi, mint amilyen az önálló véleményre való jog, a politikai célok megfogalmazása és a megvalósításukra irányuló szerveződés szabadsága. A társadalom politizálódása és az uralkodó pártok hatalmának csökkenése azonban két olyan folyamat, amely kölcsönösen gyorsítja egymást. Minél több ember köti a maga sikerét a munkához és a gazdasági vállalkozásokhoz a társadalomban (nem pedig a pártpolitikai alkalmassághoz), annál inkább gyengül a társadalom egyetlen pártjának támasza és tágul a párttal szembeni ellenállás térsége. Ilyenformán a többpártrendszer erkölcsi és gyakorlati szempontból egyaránt elkerülhetetlenné válik.

S habár a többpártrendszert a demokrácia elengedhetetlen feltételének tekinthetjük, önmagában nem jelenti magát a demokráciát, mint ahogy a demokratikus berendezkedés sem kiút a válságból, hanem csak annak elmaradhatatlan előfeltétele. A pluralizmushoz való viszonyulás azonban ezekben a pillanatokban, a kollektivista utópiából való visszatérés viharos esztendeiben mércéjévé válik a politikai erők demokratikusságának.

Ezzel tisztában vannak az uralkodó politikai pártok is, ezért szóbelileg ők is a pluralizmust hirdetik, s egy sorba állítják (a legelképesztőbb kombinációkban) saját hagyományos programelveikkel, amelyekkel pedig az szöges ellentétben áll.*)

* Szerbiában például a demokratikus vívmányok alapjaként hivatalos helyről is a monolitikus egységet hirdetik diadalittasan, miközben a pluralizmus különböző formáiról beszélnek, csupán a pártpluralizmusról nem szólva. Ilyenformán Szerbiában ma az egység szót ugyanolyan vallásos áhitattal ejtik ki, mint bármikor az elmúlt 4 évtizedben. Azt a területi és nemzeti egységet, amelyet az állam újraegyesítésének kérdésében értek el Szerbiában, egészen könnyedén, minden megokolás és megkülönböztetés nélkül azonossá teszik az ideológiai egységgel, jobban mondva a társadalmi fejlődés minden kérdésében kialakult monolitikus politikai egyetértéssel.

A pluralista demokratikus társadalomba való átmenet lengyel és magyar modellje mégis azt tanúsítja, hogy a szabad politikai egyesülés alapelveinek valóra váltása még nem okvetlenül a szocializmus végét jelenti, sem mindannak feladását, amit eddig a szociális igazságosság és társadalomépítés terén elértünk.

II. *A jugoszláv helyzet bírálata*

A jugoszláv kísérlet az „önigazgatású el nem kötelezett szocializmus" kiépítésére, akárcsak a szocialista utópia megvalósításának minden másfajta próbálkozása a társadalom totalitárius szervezeti felépítéséhez vezetett, amelyben teljesen háttérbe szorult az egyén gazdasági és politikai kezdeményezése. Az egyetlen párt arra törekedett, hogy a maga ellenőrzése alá helyezze nemcsak a politikai élet és az államhatalmat (melynek hagyományos tagozódása törvényhozói, végrehajtói és bírósági hatalomra beleveszett az egységes pártpolitikai hatalomgyakorlásba), hanem a gazdaság szféráját, a nyilvános tájékoztatást, sőt még a magánéletet is.

A kommunista boldogítók önkényes és hozzá nem értő beavatkozása a nemzetgazdaság élő szervezetébe, a fölösleges és kíméletlen nacionalizációk és vagyonelkobzások, a termelés kaszárnyai szervezettsége, a falvak megsemmisítése és a falusi lakosság nagy részének szétkergetése a városokba, a piac megszüntetése, amelyet előbb adminisztratív parancsosztogatással, később pedig az ún. megállapodásos gazdasággal próbáltak helyettesíteni, a szakemberek politikai-termelői degradálása, és a tanulatlan és illetéktelen, de politikailag „alkalmas" káderek hatalomra juttatása, s végül a korrupció egész rendszerének megteremtése – a munkakerülés szándékos megtűrésétől és az üzemekben elkövetett apró lopások elnézésétől kezdve egészen az ügyvitelvezetők illegális tájjellegű bűnszövetkezeteinek egész hálózatáig – mindez elkerülhetetlenül a nemzetgazdaság általános összeomlásához vezetett.

Amíg a gazdaság stabilitását külföldi hitelecskékből és ajándékokból lehetett finanszírozni, amelyeket előlegként kaptunk „el nem kötelezett" külpolitikánkra (az adatok szerint a háború óta máig 40–60 milliárd dollárt kaptunk Nyugattól), mindaddig példás volt a szociális nyugalom, s fenn lehetett tartani a jugoszláv kísérlet eredményességének látszatát. De amikor ezek a pénzforrások kiapadtak, s amikor meg kellett kezdeni a hitelek törlesztését, gyorsan megismerhettük igazi képét ennek a valóban eredeti csodarendszernek a tmasz-okkal, az ÖÉK-ekkel, az önigazgatási megegyezésekkel és megállapodásokkal mindenről és mindenkivel, a kollektív felelősséggel, az egyéves megbízatásokkal, az önigazgatási érdekek pluralizmusával és más „autentikus" zagyvaságokkal. Az infláció, a munkanélküliség, valamint a belső és külső adósságállomány az a három furia, amelyek kegyetlenül pusztítják a jugoszláv gazdaságot, miközben a kaszárnyaszocializmus megkésett epigonjai még mindig hipnotikusan ismételgetik az értelmetlen formulákat: társadalmi tulajdon, önigazgatás, a munkásosztály uralma, monopolitikusság, élcsapat...

És habár a válság előbb a gazdaságot kezdte ki, csakhamar átterjedt annak politikai hátterére is. Az uralkodó párt eleinte teljesen visszavonult, mivel a válság leküzdéséhez nem tudott reális programot felkínálni (hiszen ez szükségszerűen magával vonta volna azt is, hogy lemondjon hatalmáról), de ugyanakkor arrogánsan elutasította annak még a lehetőségét is, hogy ezt helyette valaki más tegye meg. Miután azonban a változások elkerülhetetlenné váltak, ebbe is beleegyeztek, azzal a jelszóval, hogy midenen változtatni lehet, csupán a párt helyzetét (hatalmát) nem szabad kérdésessé tenni. Minthogy azonban semmiféle minőségi változás mindaddig nem érhető el, amíg egy (bármelyik) pártnak korlátlan joga van a hatalomra, így ez a rejtelmes politikai *credo* valójában ezt jelentette: mindenen változtatni lehet, csak ne változzon semmi! És a „radikális változásoknak" ez a stratégiája, amely szerint minden marad a régiben, már teljes 10 éve érvényben van.

Így tehát ma is, akárcsak 10 évvel ezelőtt, a válságkezelés gazdasági vonatkozásainak útja változatlanul, annak politikai vonatkozásain át vezet: a hatékony gazdaságot, amelynek alapját az összes gazdasági szubjektumok és tulajdonformák kíméletlen egymás közötti versengése adja meg, nem lehet összeegyeztetni egyetlen párt total(itár)is hatalmával. A gazdasági szféra önállósulása funkcionális és tulajdonviszonyi értelemben szükségszerűen azt jelenti, hogy az egyén társadalmi helyzete többé nem a maga pártpolitikai alkalmasságától függ, hanem kizárólag a maga munkájának minőségétől. A polgároknak ez a párthoz viszonyított önállósulása (a polgári társadalom autonómiájának újbóli helyreállítása a pártállam eltűnésével), és a politikai gondolkodás pluralizálódásának szükségszerűsége, valamint a párt objektív felelősségének tudatosodása, amiért a társadalmat ilyen helyzetbe hozta, egész biztosan olyan mértékű lemorzsolódást idéz elő tagjainak sorában, hogy rövidesen értelmét veszti minden vita a párthatalom legitimitásáról.

Szembekerülve saját programjaik teljes gazdasági és politikai összeomlásával, a köztársasági pártok kétségbeesetten kutatták az új politikai támpontokat, amelyeket elsőként a saját nemzetük körében igyekeztek megszilárdítani. Így alakult ki a heves propagandaháború olyan infantilis tézisek alapján, hogy minden mai szenvedésünkért Jugoszlávia valamely másik nemzete a hibás. A párt csúcsintézménynek (JKSZ KB) vérszegény kísérlete, hogy véget vessen ennek a tomboló, hadüzenet nélküli háborúnak, igazában csak arra volt jó, hogy újabbnál újabb fegyvereket vessenek be ebbe a háborúba, amelynek lángjai tovább terjednek és egyre magasabbra csapnak. Erről tanúskodnak a hosszú „visszhangok és reagálások", minden ilyen szessziót követően.

Ez csupán azt bizonyítja, hogy a jugoszláv kommpártok politikájának egyetlen állandója a hatalom megtartása, s ehhez minden eszköz felhasználható, még az is, ami holtbiztosan újabb brutális összeütközésekhez vezet, melyekben a balkáni népek története sohasem szűkölködött.

Ezért a szilárd és egységes politikai ellenzék létrehozása, és minden ilyen ámítás lépésről lépésre való leleplezése egyet jelent Jugoszlávia fennmaradásával. Egy igazi demokratikus mozgalomnak a maga létét egy felhívással kell kezdenie Jugoszlávia népeihez: Jugoszláviában ma elsősorban a politikai, s csak másodsorban a nemzeti szabadságok vannak veszélyben. A nemzeti szabadság csak annyiban került veszélybe, hogy a politikai szabadságok bitorlói irreális elemet akarnak becsempészni a politikai életbe: félelmet keltenek és gyűlöletet szítanak másokkal szemben. A kommunisták irracionális leszámolásra szólító felhívásával szemben mi a demokratikus dialógust helyezzük előtérbe.

Létezik egy másik módszer is, amelynek alkalmazásával az uralkodó kommpárti garnitúra menteni próbálja helyzetét, ez pedig a szocializmus kiépítésének „történelmi küldetése", amely mögött már szinte szégyenteljesen próbál megbújni. Dehát mi ma a szocializmus?

1. A szocialista országok társadalmi gyakorlata? Ha ez a cél, akkor nem feléje kell törekedni, hanem minden elképzelhető módon menekülni előle.

2. Az újszülött reformerők politikai projektuma a szocialista országokban? Ha ez a projektum magában foglalja a gazdasági szubjektumok egyenrangú versenyét, a jogállamot és a pártpluralizmust, akkor felvetődik a kérdés, hogy miben szocialista ez a projektum?

3. Az ideális társadalom elméleti konceptusa, amelyet politikailag valóra kell váltani? A kísérletezésnek a laboratóriumban van a helye! Nekünk csak egy életünk van, amelyet nem szolgáltathatunk ki sarlatánoknak és beteg agyúaknak, akik élő emberekkel, családokkal, népekkel, korokkal akarnak kísérletezni...

Különben is, ki van ma Jugoszláviában a szocializmus mellett?

A munkászosztály, amelynek évtizedek óta olyan képmutató frázisokkal hízelegnek, hogy ő van hatalmon, miközben annyira elszegényedett, hogy koldúsbotra kényszerül?

A parasztok, akik számára a szocializmus terrorista fosztogatással kezdődött, a mezőgazdaság teljes háttérbe szorításával folytatódott, s csaknem a falvak megsemmisítésével végződött?

A másfél millió munkanélküli?

A lakásnélküliek százezrei a kibérelt pincékben és fáskamrákban?

Az ifjúság, amely az anyagi és politikai bizonytalanság óriási terhével lép be az életbe?

Az értelmiségiek, akik még magukon viselik a diktatorikus élvezkedések bélyegét a „trockisták", az „anarcholiberalisták", a „technokraták", a „menedzsereskedők", az „ultrabalosok" fölött?

Nem kétséges, hogy a „szocializmus" ma csupán egy ideológiai absztrakció, amelylyel az uralkodó kommpártok a további hatalombitorlást akarják igazolni.

A Demokrata Megújhodási Mozgalom a szabad emberek demokratikus társadalmát akarja kiépíteni, olyan közösséget akar, amelyben az egyének teljesen szabadon fejthetik ki gazdasági és politikai ténykedésüket, szabadon gondolkozhatnak és beszélhetnek, zavartalanul alakíthatják ki maguknak a gazdagabb élet anyagi és szellemi feltételeit. Hogy ezt a társadalmat azután szocialistának vagy kapitalistának fogjuk-e nevezni, ennek a Mozgalom nem tulajdonít jelentőséget.

Ezért mi úgy ítéljük meg, hogy Jugoszláviában ma az igazi összeütközés résztvevői egyrészt a hatalomtartók, akik az ideológiai dogmák és a kierőltetett nemzeti torzsalkodások segítségével igyekeznek megőrizni hatalmukat, másfelől pedig a demokratikus erők, amelyek Jugoszláviát az egyenrangú nemzetek és polgárok közösségének tekintik, melyben teljesen szabad a gazdasági és a politikai cselekvés és szavatolva vannak az alapvető emberi jogok.

III. *A szerbiai helyzet bírálata*

Szerbia és egészében a szerb nép a háború utáni idők kikényszerített „testvériségében és egységében", és abban az államban, amely számára a történelem 1943. november 29-én, Jajceban kezdődött, sem jobban, se rosszabbul nem járt, mint a többi tradicionális polgári közösség a reálszocializmus malomkövei között. A szerb népet azonban még külön az a „balszerencse" is sújtotta, hogy a jugoszláv terület nagy részén jelen volt, és más etnikai közösségekkel élt együtt, ami fő összekötő kapoccsá tette szerepét a jugoszláv társadalomban, amiért megkövetelték tőle, hogy lemondjon saját nevéről, nyelvéről és identitásáról.

Ezenkívül az uralkodó ideológia, amely nyíltan antitradicionálisnak és polgárellenesnek vallotta magát, minden erővel arra törekedett, hogy a hagyományos egyházi-polgári élet gazdag formáit épp úgy kiirtsa és megcsonkítsa, mint a XIX. században és a XX. század első felében létrejött, jelentős liberális-demokrata polgári örökséget. Polgári és politikai jogaitól megfosztva, akárcsak a többi jugoszlávok a „Szocialista Önigazgatású El-nem-kötelezett Jugoszláviában" a szerbek e század 80-as éveiben nemzetileg még képtelenebb és fenyegetettebb helyzetbe jutottak: saját „anya"-köztársaságukat az önállósult „autonóm tartományok" patronátusa alá helyezték; a „gyenge Szerbia, erős Jugoszlávia" jelszavával a Szerb Köztársaságot megfosztják államiságának jelentős részétől, a szerb nép hagyományos művelődési intézményeit a köztársaságon kívül felszámolják a ködös értelmű „testvériség-egység" nevében, háttérbe szorul a szerb név, nyelv és írás, s az ártatlan polgárok ezrei, csupán mert szerb nemzetiségűek, kollektív kiűzetésben részesülnek az „autonóm tartományok" egyikéből, amely időközben klaszszikusan tiszta törzsközösséggé alakult át. A Szerb SZK kommunista vezetői, akiknek az alkotmányon felülálló autoritás halála után is harcolniuk kellett zálog gyanánt a szerb na-

cionalizmus ellen, kénytelenek voltak beleegyezni a félvazallusi viszonyokba a többi önállósult bürokrata központhoz képest, hiszen „a kis hatalom is több a semminél". Amikor azonban a körülmények elviselhetetlenné válnak, a vezetőségben kialakul egy áramlat, amely a nemzeti érdekek érvényre juttatása nevében kész határozottabban szembeszegülni a többi bürokrata központtal – kiváltképpen minthogy belátja, olyan idők elé nézünk, amikor a párt hatalmát többé nem lehet majd valami feltételezett „történelmi szerepre" hivatkozva állandósítani, s ezért, ha nem is képes demokratikus, legalább nemzeti legitimitást mindenképpen biztosítania kell magának.

Ez az áramlat azután, elsősorban a maga vezére politikai elszántságának és személyes autoritásának köszönhetőleg, és miután önnön ellenőrzése alá veszi a köztársaság összes nagyobb hírközlő eszközét, megkezdi a nyilvánosság mozgósítását és felvilágosítását a szerb nép általános helyzetének legneuralgikusabb pontjairól. A felébresztett nemzeti öntudat és a megújított nemzeti méltóság hullámain megszületnek az alkotmányos változások, amelyek megteremtik a Szerb SZK minimális állami egységét, s kimozdítják helyéből az uralkodó pártgarnitúra legmegrögzöttebb részét mindkét autonóm körzetben.

Ennek a győzedelmes áramlatnak a legnagyobb része azonban, legalábbi a pártapparátusban, a nemzeti kérdés kezelésén kívül kifejezetten dogmatikus-bolsevista beállítottságú volt, amely mellé gyorsan felzárkózott a gátlás nélküli karrieristák egész hada, a politikai köpönyegforgatók, a lezűlött értelmiségiek, a könyökölők és ingyenélők kísérete, egyszóval mindazok, akik általában is összecsődülnek minden új hatalom körül. Így az eszköz és a cél ebben az esetben is észrevétlenül helyet cserélt egymással: ahelyett, hogy a hatalom megteremtése Szerbiában előfeltételévé vált volna a nemzeti érdekek megvalósításának, a megcsorbított nemzeti érdekek körüli hangoskodás a hatalom átmentésének eszközévé vált. A hatalom igazolására egyszer már sikeresen alkalmazott receptet a nemzeti érdekekért vívott harcban (Kosovo) egyszerre bőségesen alkalmazni kezdik olyan esetekben is, amikor a nemzeti érdekeket sokkal kisebb veszélyek fenyegetik (Szlovénia, Horvátország, Bosznia-Hercegovina), amivel valójában az állítólag tartós nemzeti egység nevében másodlagos fontosságúvá igyekeztek tenni minden egyéb kulcsfontosságú társadalmi kérdést – köztük a mai kormányzat legitimitásának, az egyéb polgári jogok és szabadságok biztosításának, a közélet ideológiamentesítésének, a parlamenti gyakorlat bevezetésének, a független bíróságok és a jogállam létrehozásának kérdését stb.

A nemzet újabbnál újabb ellenségeinek felfedésével más jugoszláv köztársaságokban a megszállottságig modorossá váltak a folyamatos mozgósítás alatt álló nyilvános tájékoztatási eszközök Szerbiában, amivel állandó feszültséget igyekeznek fenntartani a közvéleményben, hogy eltereljék a figyelmet a többi égető társadalmi problémáról, s hogy politikailag továbbra is legitimmé tegyék a jelenlegi hatalmat. Ennek a szerb obulusnak köszönhetően is kérdés, hogy Jugoszlávia valaha is túlteheti-e magát ezeken a mély ütéseken, amelyeket a militánsan egyoldalú információs mágnások mértek rá Belgrádból, Ljubljanából, Zágrábból, s időnként besegítve Szarajevóból, Szkopjeból, Titogradból stb.

A hatalom megerősítésével egyidejűleg Szerbia hivatalos politikájának egy részében baljóslatú előkészületek folynak a dogmatikus bolsevista áramlat támadására, ami nemcsak hogy végképp kérdésessé tenné a demokratikus változások megvalósulását, hanem Jugoszlávia fennmaradását is. Ők természetesen gőgösen elutasítják a többpártrendszer minden lehetőségét, gazdasági téren pedig azt az álláspontot képviselik, hogy a magántulajdonnak nyújtott engedmények csupán időlegesek, s a jövőben feltétlenül meg kell teremteni a társadalmi tulajdon uralkodó szerepét. Számukra a szocializmus abszolút érték (talán, mert kiegyenlítik saját hatalmukkal), s nincs szándékukban megengedni a népnek, hogy erről véleményt nyilvánítson.

A bolsevizmusnak ez a múzeumi példánya nem érdemelne külön figyelmet, ha nem Jugoszlávia sorsának döntő pillanatáról lenne szó, s ha nem egy rendkívül erős politikai lobbytól származna. Ezáltal nemcsak hogy visszaélnek a nemzeti érdekek érvényesítésében elért eddigi eredményekkel egy politikailag kétes ideológia előléptetése érdekében, hanem magát a nemzeti érdeket is fenyegetni kezdik Szerbiában, amelyben a szocializmusnak egy rosszhírű, lejáratott modelljét akarják visszaállítani. Nagyon kívánatos lenne, hogy ezek az eszmék és hirdetőik visszatérjenek a történelem süllyesztőjébe, ahonnan előkerültek.

Jugoszlávia és Szerbia semminemű segítségre nem számíthat külföldről, mindaddig, amíg egy részében azok az erők gyakorolják a teljhatalmat, amelyek ellenállnak a demokratizálódásnak, és nyíltan hangoztatják, hogy azonnal megszakítják a reform folyamatát, ha az ő megítélésük szerint veszélybe kerül a szocializmus és a társadalmi tulajdon uralkodó szerepe. Minthogy a tőkebefektetések egyik kulcsfontosságú tényezője a kérdéses ország politikai stabilitásának megítélése, így ez a látszólag ártalmatlan gazdasági gondolatvitel a hatalomra kiéhezett dilettánsok részéről visszavonhatatlanul kirekesztheti Jugoszláviát Európából és a világból. Nem áltathatjuk magunkat azzal, hogy bárki egy centet is beruház Jugoszlávia gazdaságának felépülésébe, ha ott azzal fenyegetőznek, hogy a szocializmust és az ún. társadalmi tulajdont minden eszközzel megvédik, függetlenül attól, hogy demokratikus elhatározásában mit akar a nép, amely a maga hátán tapasztalta ki a szocializmus és a társadalmi tulajdon minden gyötrelmét.

Ezért azt a politikát, amely Szerbiát és Jugoszláviát elválasztaná a maga földrajzi és civilizációs környezetétől, magában Szerbiában kell leleplezni és elvetni. Liberális demokrata hagyományait mélyen sértik azok a Nyugat-Európában elterjedt összehasonlítások, amelyek épp az ilyen bolsevista recidívák miatt Szerbiát a román és albán diktatórikus rezsimek sorába állítják.

Ennélfogva Szerbia minden demokratikus beállítottságú embere számára elérkezett az utolsó pillanat, hogy elhatárolja magát a neosztálinizmus megújításától. Ha egy párt több mint 40 éven át visszaélésekkel, mesterkedésekkel, sőt erőszakkal tartja fenn a maga teljhatalmát, és ha ennek a 40 éves uralomnak a végén romokban hever az egész ország, de hatalmáról mégsem akar lemondani, akkor ezt a hatalmat magának a népnek kell megvonnia tőle a maga önszerveződése útján.

Szerbia minden polgárának méltóságát sérti, hogy az utóbbi években sok fontos helyet a politikai életben olyan problematikus egyének kezdenek betölteni, akiknek 3 évi uralkodás is elegendő volt ahhoz, hogy könyékig bepiszkolják a kezüket a lakásokkal, szolgálati gépkocsikkal, feketelistákkal, kíméletlen tisztogatásokkal, választási hamisításokkal és cselszövésekkel folytatott üzelmekben. Arra viszont nem voltak elegendők ezek az évek, hogy valóra váltsák a rakovicai és más munkások kategórikus követeléseit (a 60:40 arányt a gazdaság javára), vagy hogy beváltsák a népnek adott ígéretüket (minden olyan szóvirágos, cikornyás hízelgés nélkül, mint amilyen a „megtörtént a nép"), hogy szebbé teszik életét, vagy legalábbis több demokráciában lesz része.

Mindennek alapján a Demokrata Mozgalom felhívja Szerbia és Jugoszlávia polgárait, hogy racionálisan ítéljék meg Szerbia és Jogoszlávia fennmaradásának két lényeges kérdését:

1. Lehet-e együtt élni más nemzetekkel, ha folytatódik a szenvedélyek irracionális szítása a vádaskodások özönével más nemzetek ellen (Szerbiában) és Szerbia ellen (hazánk más részeiben); nem vezethet-e el ez az eszeveszett propaganda hadjárat, együttesen a szurkoló csapatainak leszámolásaival, a minden kihívás nélküli támadásokkal, a bombák elhelyezésével, a polgárháború légkörének (és megvalósulásának) állandó jelenlétével egy olyan helyzetbe, hogy nem merünk majd szabadon mozogni, utazni, gyermekeinket nem merjük majd iskolába küldeni; nem végződik-e mindez polgárháborúval? 2. Megérdemli-e a politikai bizalmat egy teljességében ködös ideológiai cél – a szo-

cializmus, és megéri-e ez a cél a további áldozatokat annyi véradó után, amennyit eddig megkövetelt; megengedhető-e egy pártnak – csak azért, mert 50 évvel ezelőtt más történelmi körülmények között, és más emberekkel, másfajta szervezési formában valami jót tett ennek az országnak –, hogy továbbra is jogot formáljon a korlátlan hatalomra, s hogy az idők végezetéig kormányozza az országot; lehet-e örökké annak a pártnak a rabságában élni, amely maga is elismeri történelmi és politikai lejáratottságát, saját hatalomfosztását mégis úgy állítja be, mintha ez polgárháborúhoz, az állam széthullásához vezetne?

IV.

A Demokrata Megújhodási Mozgalom a következő politikai célkitűzésekre helyezi a hangsúlyt:

1. A többpárti pluralizmus teljes legalizálása a polgárok egyesületeiről, a gyűlésekről és nyilvános összejövetelekről, a nyilvános tájékoztatásról és a választásokról szóló törvények meghozatalával.

2. A mai hatalomtartók monopóliumának megszüntetése a nyilvános tájékoztatási eszközök fölött, hogy megakadályozzuk az ország elkerülhetetlen belesodródását a polgárháborúba; szövetségi szinten új törvényt kell hozni a nyilvános hírközlő eszközökről, amely magánszemélyeknek is lehetővé teszi lapok, folyóiratok, rádió és televízió alapítását; eltörölni minden olyan törvényt, amely a „társadalmi befolyás megvalósulását" szabályozza a művelődési intézményekben; felszámolni a kiadói tanácsokat a nyilvános tájékoztatási eszközökben.

3. Egy éven belül ki kell írni az alkotmányozó nemzetgyűlési választásokat, és hozzálátni az új jugoszláv alkotmány kidolgozásához; addig a pillanatig legalizálni kell mindenfajta demokratikus politikai tevékenységet, és minden politikai erőt az állam és a társadalom berendezkedésének alapvető kérdéseinek megoldására kell összpontosítani.

4. Azonnali moratóriumot hirdetni az egyes lokális kommunista vezetőségek által szított és támogatott nemzeti jellegű összeütközésekre, egészen az új alkotmány meghozataláig.

5. Mentesíteni a politikai életet az ideologizálástól, ami azt jelenti, hogy meg kell szabadítani minden ideológiától az összes közintézményt, amelyeknek általános társadalmi, illetve állami jelleget kell kapniuk:

– eltörölni a „szocialista építést" mint általános társadalmi célt (minthogy egyetlen politikai erő sem fogalmazta meg pontosan, mit ért szocializmus alatt, a nép pedig sohasem nyilvánította ki, hogy a szocializmus mellett van-e, s nagy kérdés, hogy ma, az eddigi szocialista tapasztalatok és balsikerek után, bárki is egy ilyen cél mellett foglalna állást);

– az ideológiamentesítés és a történelmen elkövetett erőszak jóvátétele jegyében minden városnak, utcának, intézménynek visszaadni a maga történelmi elnevezését, megszabadítva őket egyes siralmas vagy éppenséggel negatív történelmi szerepet betöltő funkcionáriusok nevétől, és olyan törvényt hozni, amely a régi gyakorlatot végképp eltörölné;

– minden jugoszláv egyetemen külön vizsgabiztosságot létrehozni elismert hazai és külföldi szaktekintélyek részvételével minden eddigi magiszteri és doktori disszertáció felülvizsgálása céljából, és elvenni az akadémiai titulust mindazoktól, akik munkáikkal a mi dicső funkcionáriusaink „korszakos gondolatait" ünnepelték, vagy „világtörténelmi" jelentőségűvé avatták a „munkásalkotmányt", a tmasz-okat, az érdekközösségeket, a küldöttségi rendszert, az egyéves mandátumot és rendszerünk más gyöngyszemeit;

– kiirtani a közhasználatból az „antiszocialista" és a „kommunistaellenes erők" kifejezéseket, amelyek csupán a politikai ellenfelek megbélyegzését szolgálják, de igazában semmit sem jelentenek, minthogy ezeknek pozitív ellenpárjai (szocializmus, kommunizmus) sincseneek ma definiálva;

– megszüntetni a marxizmus tanítását az iskolákban és egyetemeken, s bevezetni a szociológia és a filozófia oktatását, melyekben a marxizmust úgy kezelnék, mint a korszerű elméletek egyik irányát;
– eltörölni a Josip Broz nevét és művét védelmező törvényt.

V.

A Demokrata Megújhodási Mozgalom véleménye szerint a jugoszláv alkotmánynak és a köztársasági alkotmányoknak a következőket kell szavatolniuk:
– a gazdasági élet szabadsága, valamennyi tulajdonforma egyenrangúsága;
– a politikai szerveződés és egyesülés szabadsága;
– az ember és a polgár személyi szabadságai és jogai;
– a polgárok elemi szociális biztonsága;
– egészséges természet és környezet;
– minden polgár egyenrangúsága, nemzeti, vallási és faji megkülönböztetés nélkül;
– minden nemzet és nemzeti kisebbség joga a saját nyelvére, írására, kultúrájára, hagyományaira, szokásaira.

Jugoszlávia berendezkedését úgy kell meghatározni, mint az egyenrangú föderális egységek közösségét, és mint az egyenrangú polgárok közösségét, ami az országgyűlés kétkamarás formájában jutna kifejezésre: a felsőház a föderális egységek képviselőiből állna, az alsóház pedig a polgárok, illetve a politikai pártok képviselőiből (a kapott szavazatok számától függően).

A föderális egységek egyenrangúsága a maguk képviseleti paritása alapján valósulna meg, a polgárok egyenrangúsága pedig az „egy polgár – egy szavazat" elve alapján. A gazdasági viszonyok rendezésében mozgalmunk az alapvető vívmányok mellett foglal állást, mint amilyenek: a nyitott piacgazdaság, az állami szabályzók visszavonása, a magán- és társadalmi hazai és külföldi tőke szabad befektetése, a magánpraxis tiltásának eltörlése minden szakmában, a magánszemélyek termelési és szolgáltatási programjainak közvetlen hitelezése stb. Mozgalmunk egyfelől a politikai rendszer demokratikus átalakításában a funkcionális kapcsolattermetés, másfelől pedig a piaci gazdálkodás mellett száll síkra. Ennek megfelelően a jugoszláv gazdaság átfogó piaci reformjának lehetőségét szoros összefüggésbe hozza a politikai rendszer demokratikus átrendezésének szükségszerűségével.

1. A piaci gazdálkodásra való áttérés folyamatában mozgalmunk szerint az okozza a legnagyobb gondot, hogy nincs elegendő szabadon beruházható tőke a gazdaság szerkezetváltására és a munkanélküliség problémájának megoldására. Erre nem vehetünk fel újabb külföldi hiteleket, s nem nyirbálhatjuk meg még jobban a társadalmi és egyéni fogyasztást sem, hanem csak a jugoszláv gazdaságba való nemzetközi (és hazai) befektetéseket ösztönözhetjük. A külföldi tőke bevonásához rendelkezünk bizonyos komparatív előnyökkel, de ezek elveszítik jelentőségüket, ha ennek a tőkének nem teremtünk jobb feltételeket, mint amilyenekkel saját országukban rendelkeznek. Ugyanez érvényes a hazai tőkére is, amelyet az intézkedések megfelelő rendszerével a beruházások felé kell irányítani. Mozgalmunk véleménye szerint a piacgazdaság ugyanakkor azt is megköveteli, hogy a jugoszláv gazdasági szubjektumok az európai integrációs folyamatokba is bekapcsolódjanak, mert csak így kerülhetnek közvetlen összeköttetésbe az Európai Közösség gazdaságával.

2. Gazdasági nehézségeink leküzdésében mozgalmunk külön jelentőséget tulajdonít az infláció kérdésének, ami egyben szociális probléma is. Az infláció annak a hallgatólagos kompromisszumnak a következménye, amivel az állam el akarja kerülni a mélyreható gazdasági változásokat, miközben a lakosság dolgozó rétegei általában jóhiszemű magatartást tanúsítanak. A válságot ily módon szociális téren az inflációval és az államháztartás tartós hiányaival kezelik. Más szóval, Jugoszláviában az infláció abból ered,

hogy az állam szüntelenül beavatkozik az újratermelési folymatokba, s minthogy ennek politikai okai vannak, a megoldás is csupán politikai intézkedésekkel érhető el.

Mozgalmunk véleménye szerint a piacgazdaságra való áttérés időszakában külön gondot kell fordítani az új intézkedések negatív szociális következményeire. Nem engedhető meg, hogy ezeket a következményeket a konzervatív erők fegyverként használhassák fel ellentámadásukban. Ennél a taktikai célkitűzésnél is fontosabb azonban annak biztosítása, hogy a munkanélküliek növekvő tömege, amely a vállalatok piaci versengése nyomán áll elő, ne maradjon új elhelyezkedési lehetőség nélkül. És egyáltalán, ha a munkásosztálytól és a foglalkoztatottaktól újabb áldozatokat kérünk (munkanélküliség, a munkahely bizonytalansága, intenzívebb munka, fegyelem), akkor azt is rögtön tudatnunk kell, hogy milyen előnyökre (s milyen időn belül) számíthatnak. Valójában épp ebben mutatkozik meg a gazdasági és a politikai reform kölcsönös összefüggése, hiszen a foglalkoztatottak érdekeit ebben az átmeneti időszakban csak a független szakszervezetek és a különböző pártok védelmezhetik eredményesen.

3. Következésképpen mi azt szorgalmazzuk, hogy az Államkölcsön összegyűjtött eszközeinek nagy részét azonnal be kell fektetni két rendeltetéssel: a technológiai fölösleggé váló munkások elhelyezésének hitelezésére, és a munkanélküliek elhelyezésének hitelezésére. Ezekből az eszközökből kell ösztönözni az önfoglalkoztatásra irányuló kezdeményezéseket, és finanszírozni a szakmai segítségnyújtást a programok kiválasztásában és a munkások átképzésében.

A hitelezésnek ezeket a módozatait és feltételeit a Köztársasági Végrehajtó Tanács és a mielőbb megszervezendő munkanélküliek szakszervezete képviselőinek kell meghatározniuk és részletesen feldolgozniuk.

4. Mozgalmunk egy olyan adórendszerért kíván harcot folytatni, amely serkenti a fogyasztást, s ennek visszahatásában egyúttal serkenti a termelést is.

5. Mozgalmunk részt vesz a munkanélküliek független szakszervezetének megalakításában Szerbiában, amelynek alapvető célja, hogy társadalmi ösztönzést nyújtson a munkanélküliség kérdésének megoldásához. Ez a szervezet ellenőrizné azoknak az eszközöknek a felhasználását is, amelyekből az önfoglalkoztatást hiteleznék.

6. Mozgalmunk az albérlők társadalmi szerveződését is támogatja, azzal a céllal, hogy ezek az emberek is megfelelő jogokat kapjanak, és elemi jogaikat intézményes védelemben részesítsék, miután róluk a mai hivatalos társadalmi intézmények teljesen megfeledkeztek.

7. Mozgalmunk síkraszáll az ágazati elvek szerint működő független szakszervezetek létrehozásáért, valamint a parasztok politikai szerveződéséért.

8. Mozgalmunk elősegíti a független ökológiai mozgalom megalakítását Szerbiában.

Belgrád, 1989. december 25.

(N. J. ford.)

DEMOKRATA PÁRT
(Demokratska stranka)

1. *Demokratska stranka – Demokrata Párt.**
2. *A párt megalapítását 22 közéleti személy, köztük a Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia 3 tagja, továbbá 5 egyetemi tanár és ugyannyi író, két újságíró, egy-egy*

* A kérdőívet Kosta Čavoški, a Végrehajtó Bizottság elnökének szerkesztőségünkhöz intézett (1990. február 26-i keltezésű) levele, valamint a mellékelt dokumentumok alapján állítottuk össze.

színházi illetve filmrendező, és több más ismert személyiség kezdeményezte, akik 1989. december 11-én tették közzé a Demokrata Párt szándéknyilatkozatát és programcéljait, majd pedig 1990. január 18-án a párt teljes programját. A fenti dokumentumok mellett a párt alapító közgyűlésén a szervezet alapszabályait is elfogadtuk (mellékelve). A bejegyzés még nem történt meg az idevágó törvény késése miatt.

3. *Alapító nyilatkozatunkat a mellékelt Levél tartalmazza.*
4. *Ugyancsak a mellékelt Levélben.*
5. *Pártunk részben a két háború közötti Demokrata Párt hagyományait folytatja, amelyet formálisan a II. világháború után sem tiltottak be, de az egypártrendszer bevezetésével gyakorlatilag megszűnt létezni.*
6. *Szervezeti felépítését és működési módszereit az alapszabályok írják elő (mellékelve).*
7. *A Demokrata Párt legfőbb vezető testülete a Közgyűlés, amely a munka irányítására Főbizottságot választ. Ennek elnöke dr. Dragoljub Mićunović professzor, a legszűkebb vezetőségbe bekerültek az alapító bizottság tagjai is, akiknek névsorát szintén a mellékelt Levél tartalmazza. A Főbizottság ügyintéző szerve a végrehajtó Bizottság.*
8. *Az alapszervezeteket a helyi bizottságok képviselik, amelyeknek megalakítását a törvény hiánya késlelteti.*
9. *A párt tagjai közvetlenül vagy (a kisebb helységekben) megbízottak útján kapcsolódnak a helyi bizottságokhoz, amelyek közvetlen összeköttetésben állnak a párt Főbizottságával és Végrehajtó Bizottságával, pénzügyekben pedig a titkársággal. A helyi bizottságok elnökei tisztségüknél fogva tagjai a Főbizottságnak.*
10. *Hivatalos bejegyzés hiányában erről még nincs pontos nyilvántartásunk.*
11. *A belépési nyilatkozatokat a következő címekre kell eljuttatni:*
    Vojislav Koštunica, Skadarska 45, 11000 Beograd; Kosta Čavoški, Maksima Gorkog 19, 11000 Beograd.
12. *A párt lapja a Demokratija, amelynek első száma 1990. március 9-én jelent meg 22 000 példányban. Az ebből az alkalomból megtartott sajtótájékoztatón a szerkesztőség és a Demokrata Párt nevében dr. Aleksandar Ilić (fő- és felelős szerkesztő), Gojko Đogo író és Đorđe Ninković ügyvéd szóltak a lap céljairól és jövőjéről. Az első szám az alakuló közgyűlésen elhangzott beszédeket tartalmazza. Megjelentetéséhez 4000 párttag járult hozzá anyagi támogatásával. A szerkesztőség címe: Filipa Filipovića 25, 11000 Beograd. Tel: (011)-446-1920.*
13. *Az alternatív szervezetek minden jelentősebb összejövetelén, és más alkalmi találkozókon is jelen vagyunk a Demokrata Párt programcéljainak ismertetése és népszerűsítése céljából.*
14. *Igen. Az új többpárti parlamentáris választásokért folytatott küzdelmünkről az alapító közgyűlésen dr. Nikola Milošević például a következőket mondta: „Ismerjük a mesét, miszerint a kommunisták ma is győznének a választásokon. Csakhogy az igazi kérdés nem ez, hanem az, hogy – miért nem mernek többpárti választást tartani, ha már szerintük úgy is ők győznének? A vonakodás oka az, hogy ha ezt az elsőt meg is nyernék, a másodikat egész biztosan elveszítenék".*
15. *Erről még korai lenne beszélni.*
16. *–*

LEVÉL A DEMOKRATA PÁRT SZÁNDÉKAIRÓL*

A NYILVÁNOSSÁGHOZ

Abból a meggyőződésből kiindulva, hogy a kormányzat felelőssége a nép iránt döntő előfeltételét képezi minden társadalom, így a mi társadalmunk megfelelő fejlődésének is, és hogy Jugoszláviának, ha kiutat akar találni saját sokrétű nehézségeiből, a radikális reformok útján kell elindulnia azon az úton, amely az igazi konkurencián és modern piaci viszonyokon alapuló gazdasági rendszer felé, s ami még fontosabb, a szabad választások és a pluralista, többpárti demokráciára épülő politikai berendezkedés irányába vezet,

de minthogy Jugoszlávia meglevő politikai rendszere, amely teljes egészében a kommunista párt uralmán alapszik, fő akadályát képezi a politikai demokrácia megvalósulásának ebben az országban, de épp így a jelenlegi gazdasági és politikai válság túlhaladásának is,

elhatároztuk, hogy együttesen mindazokkal a polgárokkal, akiknek hasonló meggyőződésük és szándékaik vannak, megalapítjuk a

Demokrata Pártot

Pártunk, más politikai pártokkal, szövetségekkel és egyesületekkel azonos feltételek között, velük törvényesen szabályozott versenyben harcot folytat saját programjának a megvalósításáért a demokratikus eszmék terjesztésével, a választópolgárok megnyerésével, a választásokon való részvétellel, ennek eredményessége esetén pedig a képviseleti testületek munkájában való részvállalással és az államhatalom gyakorlásával.

Pártalapításunk független a közeli jövőben elvárható siker tényleges kilátásaitól, de arról szilárdan meg vagyunk győződve, hogy vállalkozásunkkal hozzájárulhatunk az ellenzékkel rendelkező demokratikus többpártrendszer mielőbbi kialakításához, ami a legjobb módja annak, hogy a kormány felelőssé és lecserélhetővé váljon, a polgárok elnyerjék szabadságukat és jogaikat, s hogy az egész állami és politikai rendszer valóban a nemzeti szuverenitás elvére épüljön.

Hogy az egész nyilvánosság, a Demokrata Párt minden tagja és híve megtudhassa, mit várhat el ettől a párttól, s mire törekedhet együttesen vele, az alábbiakban összefoglaljuk alapelveit és programcéljait.

ALAPELVEK

I. Alapjogok. Hazánk alkotmányának az igazi szabadság alapokmányának kell lennie azáltal, hogy meghatározza az alapvető szabadságok és jogok sérthetetlen térségeit, és jól látható korlátokat állít mindenfajta önkényuralom elé. Ennek érdekében, többek között, alkotmányos és más módon is szavatolnia kell az alapvető szabadságokat és jogokat, mindenekelőtt a személyes szabadságot, a lelkiismereti és vallásszabadságot, a gondolati és meggyőződésbeli szabadságot, a szólás és nyilvános fellépés szabadságát, a választások és a gyülekezések szabadságát, a sajtószabadságot, az egyesülési és más polgári és politikai szabadságokat, a mozgás és a munkavállalás szabadságát, a külfödre való utazás és hazatérés szabadságát, a személyes bizalom szabadságát stb.

II. Parlamentarizmus. A képviselők testülete, amelynek tagjait szabad, közvetlen és titkos szavazás útján választják meg, kinevezi és leválthatja a kormányt, a szabad nyilvánosság pedig ellenőrzi a végrehajtó, a törvényhozó és a bíráskodó hatalmat. Politikai értelemben ez lesz a többpártrendszer, együttesen az ellenzék működésével.

III. Demokratikus föderalizmus. Jugoszlávia belső berendezkedésének föderálisnak kell lennie, amennyiben ezt az országalkotó nemzetek mindegyike elfogadja. Az ország belső berendezésére vonatkozó új történelmi megegyezést csak a jugoszláv nemzetek

* A pártalapító bizottság levélformában megírt szándéknyilatkozata. Belgrád, 1990. január.

minegyike által legitim módon megválasztott képviselők fogadhatják el külön-külön. Jugoszlávia föderális berendezkedését csak úgy lehet összehangolni a demokrácia alapelveivel, ha a föderális egységek egyenrangúsága mellett szavatolttá válik a polgároknak mint egyéneknek az egyenrangúsága is. Ugyanígy alkotmányos lehetőséget kell teremteni arra is, hogy az egyes föderális egységeken belül területi autonómiák jöjjenek létre, amennyiben ezt a különleges etnikai összetételű, vagy sajátos művelődési-történelmi identitással rendelkező területek lakosai referendum útján elhatározzák.

IV. Piacgazdaság. A gazdaságnak lehetővé kell tennie az egyén számára, hogy megvalósítsa saját céljait és előmozdítsa önnön boldogulását. Ez a hatékonyság és a méltányosság követelménye. Ennek módszere a vállalkozói kedv serkentése, ami a gazdasági szabadság előfeltétele. Fontos, hogy az ember szabadon dolgozhasson, kereskedhessen, szerezzen és rendelkezhessen. Tulajdonának védettnek kell lennie, a vállalatnak pedig önállónak. A gazdasági szabadságot a gazdaságpolitikával kell biztosítani, a vállalkozások ösztönzésével és a megfelelő szociális igazságosság biztosításával.

PROGRAMCÉLOK

1. Az egypártrendszeren alapuló hatalmi monopóliumnak és a pártállam minden formájának megszüntetése.

2. A politikai pártokba, egyesületekbe és szövetségekbe való tömörülés teljes szabadságának bevezetése, a minden előzetes jóváhagyás és ellenőrzés nélküli bejegyzés rendszerével, ami nem köthető ideológiai vagy szervezésbeli feltételekhez.

3. A hatalomnak választottnak és cserélhetőnek kell lennie, aminek előfeltétele, hogy a nép szabadon, közvetlenül és titkosan választhassa meg képviselőit a hatalmi szervekbe, s ugyanilyen módon leválthassa őket, ha elveszítik a bizalmat. A szabad választások, többek között, megkövetelik a különböző politikai meggyőződésű személyek szabad jelölésének lehetőségét, a szabad ténykedést és békés gyülekezést a különböző programelképzelések terjesztése és a választók támogatásának megnyerése céljából.

4. A teljesen szabad sajtó alkotmányos szavatolása és a hivatalos vagy rejtett cenzúra felszámolása. Az újságok és más sajtótermékek megjelentetését, tévé- és rádióprogramok sugárzását minden polgár és egyesülés számára lehetővé kell tenni a bejelentés kötelezettségével, de előzetes jóváhagyás nélkül, hogy egyetlen csoport és párt se kerülhessen kiváltságos helyzetbe.

5. A jog uralmának megteremtése, ami nem csupán a *törvényes* igazságosságot feltételezi, azt az igazságosságot, amit az ún. pozitív jogi előírások szabályoznak, hanem a megfelelő sajátosságait is a törvényeknek, melyekkel szemben két lényeges követelmény van: egyrészt minden rendelkezésük legyen általános érvényű, szabatos és egyértelmű, másrészt pedig zárják ki a tetszőleges alkalmazás lehetőségét, s ne sértsék az általános emberi jogokat és szabadságokat.

6. Az alapvető szabadságok és jogok tevőleges bírósági védelmezése, aminek előfeltétele a bíróságok függetlensége és pártatlansága, a bírók mindennemű függőségének megszüntetése a hatalom más szerveivel, az uralkodó párt vezetőivel és az önhatalmú csoportokkal szemben, valamint a bírók helyzetének állandósítása.

7. A nemzetek egyenjogúságának alkotmányos szavatolása, függetlenül attól, hogy melyik föderális egységben élnek. Olyan feltételeket kell tehát teremteni, melyek között a jugoszláv nemzetek mindegyike számára biztosítható a szellemi és kulturális identitás valamennyi föderális egységben. Minden kisebbség, akárcsak a nemzetek számára, lehetővé kell tenni az anyanyelvű oktatást és a művelődési életet. A nemzetek azon részeinek, amelyek saját anyaköztársaságukon kívül élnek, meg kell engedni az össznemzeti és kulturális azonosulást, a szellemi egybetartozást saját nemzetével, mint ahogy minden más kisebbségnek is élveznie kell ezt a jogot, bárhol is él.

8. Érvényre juttatni a polgárok egyenlőségének elvét az egyes szövetségi, elsősorban

képviseleti szervek megalakításában, mégpedig az általános és egyenlő szavazati jog alapján, ami megköveteli, hogy a nemzetek, illetve a föderális egységek tanácsa mellett egyenrangú hatáskörben létrehozzuk a polgárok tanácsát is a Jugoszláv Képviselőházban.

9. A tulajdon megfelelő védelmének biztosítása, függetlenül attól, hogy magán-, állami, köz- vagy szövetkezeti tulajdonról van-e szó. A vagyon átruházása csupán önkéntes csere útján, vagy méltányos térítmény ellenében valósulhat meg, amikor ez összhangban van a világosan meghatározott közérdekkel.

10. Megerősíteni a magántulajdont mint a vállalkozások és a gazdasági haladás tényezőjét, ami biztos eszköze lehet a gazdasági szabadságok és a piaci intézmények térhódításának. Az államtulajdon nem csupán azokban az ágazatokban jelentkezhet, melyekben nincs lehetőség a szabad gazdálkodásra, vagy ahol nem működhetnek piaci intézmények. Ennek megfelelően a gazdaságot meg kell szabadítani a rendelkezési, beruházási, foglalkoztatási és haszonszerzési korlátoktól, amibe beleértendő a meglevő társadalmi tulajdon lebontása magán-, állami és köztulajdon.

11. A parasztságnak külön is meg kell szabadulnia a reá rótt terhek és haszonelvonások alól. Serkenteni kell a parasztbirtokok növelését, megszüntetni a földmaximumot, a hitel- és agrárpolitikával pedig megvédeni a parasztot a természeti és egyéb függőségektől.

12. Az államnak a gazdaságban és a társadalomban két feladata lehet, ami a korszerű, jól berendezett demokráciákra jellemző: egyfelől serkentenie kell a vállalkozói kedvet és a gazdasági haladást, másfelől pedig gondoskodni a szociális célokról, különösképp a polgárok szociális jogairól, köztük a díjtalan egészségvédelem minimumáról, a munkanélküliek szükségszerű segélyezéséről, a díjtalan általános iskoláztatásról stb. Ezért szükség van a megfelelő szociálpolitikára és a szociális métlányosság más formáira, összefüggésben az ország anyagi helyzetével és a gazdasági hatékonyság fenntartásával.

*

Ezekből a programcélokból és elvekből kiindulva a Demokrata Párt arra törekszik, hogy ne váljon hűtlenné a szabadságnak és demokráciának azokhoz az európai hagyományaihoz, melyeknek jegyében a 19. század végén és a 20. század elején létrejött a modern szerb állam. Ezeket az eszméket nálunk utoljára a Demokrata Párt képviselte nyíltan, amelynek tevékenységét 1945-ben gyorsan lehetetlenné tették.

Fordulópontot jelző politikai változások, különösen amikor a társadalom válságba jut, ritkán állnak elő tisztán a hatalmon levő emberek előrelátása és jóakarata révén. Ez mindenkinek a közreműködését megköveteli, aki az egyén szabadságát épp úgy a szívén viseli, mint a közösség boldogulását. A szétszóródott, magános egyének, legyenek bármilyen határozottak és bátrak is, semmilyen eséllyel nem léphetnek fel a szervezett csoportokkal vagy a hatalmat gyakorló párttal szemben. Az igazi vetélytársak kizárólag az alternatív szervezetek, illetve az ellenzéki politikai pártok lehetnek. Ebből a felismerésből ered a mi kezdeményezésünk is a Demokrata Párt megalapítására. Ezért hozzálátunk az alapításhoz, és felhívjuk mindazokat a polgárokat, akik elfogadják a fenti elveket és célokat, hogy csatlakozzanak hozzánk.

Belgrád, 1989. december 11.

1. MIT AKAR A DEMOKRATA PÁRT

Többé már nem fér kétség ahhoz, hogy ma, a huszadik század végén, enyhén szólva katasztrofális mérleget mutat a kommunista rezsim negyvenöt éves uralma hazánk térségein. Századunk utolsó évtizedének küszöbén az igazgatás kommunista módja az ország legtöbb polgárát elkerülhetetlenül az anyagi nyomor szélére sodorta, kivéve a kommunista hatalomtartók szűk körét. Az adósságokat, amiket Jospi Broz és a követői felvállaltak, még unokáink is csak nehezen térítheti meg, a kommunista uralom alatt előállt köztársaságközi viszonyok pedig azzal fenyegetnek, hogy nemzeti alapon polgárháborúba torkollnak.

Politikai szabadságról nálunk a szó igazi értelmében még mindig nem beszélhetünk. Minden kulcspozíció a tájékoztatási eszközökben, az államigazgatásban, a gazdaságban és a bíróságokon az uralkodó párt tagjainak a kezében van, s ugyanez a helyzet a Szocialista Szövetségben és a Szakszervezeti Szövetségben is.

A kommunisták, igaz, lemondtak az egyjelöltes választások korábbi gyakorlatáról, de azért a választásokon megjelenő jelöltek kivétel nélkül ugyanannak az uralkodó pártnak a tagjai, miközben leginkább már előre tudni lehet, ki lesz közülük megválasztva. Ha azok a korábbi kommunista választások, egy szellemes hasonlat szerint, egylovas versenyek voltak, akkor most olyanok, mintha egy versenyen több ló indulna ugyan, de egyazon istállóból, azzal, hogy az istállótulajdonosok azokat a méneket favorizálják, amelyek nekik a legjobban tetszenek.

Mindennemű, rendszerint kikényszerített törekvésük ellenére, hogy szélesebb térségeket nyissanak meg a magánkezdeményezések előtt, az uralkodó párt vezérei továbbra is foglyai maradnak a társadalmi tulajdon dogmájának, azt állítván, hogy csak a jövő mutathatja majd meg, hogy ez a tulajdonforma kiállhatja-e a versenyt a magánvállalkozásokkal, noha a mai idők tapasztalata, s külön minden szocialista ország gyakorlata szemmel láthatóan, azt mutatja, hogy ez az ún. társadalmi tulajdon a gazdaságot megfosztja a hatékonyságtól, noha valójában tulajdonosa is van az uralkodó osztály kommunista igazgatóinak képében.

Még ha vannak is bizonyos kísérletek a saját kommunista múltjuktól való eltávolodásra, a kommunistáknak nincs szándékukban határozottan és ingadozás nélkül lemondani Josip Broz Tito bálványozásáról, amit államelvi rangra emeltek, miközben arról igyekeznek meggyőzni bennünket, hogy nincs mit szégyenkeznünk azokon az időkön, amikor a legújabb kor államfőinek sorában az egyik legnagyobb tékozló uralkodott országunkon, akivel csak egyes afrikai császárok és a keleti szocialista rezsimek néhány megdöntött vezére mérhető össze.

Külpolitikánkban a kommunisták, ahelyett, hogy szorosabbra fűznék kapcsolatainkat a demokratikus politikai irányvételű országokkal, továbbra is kitartanak az ún. elnemkötelezettség mellett, amelynek révén szövetségi, néha már-már vazallusi viszonyba kerülünk egy sor totalitárius rendszerrel, melyekben a vallási fanatizmus és az autoritárius vezérek kultusza uralkodik.

A fennálló politikai rendszernek mindezek a messzeható és gyógyíthatatlan fogyatékosságai mélyen beívódtak a pártmonopólium intézményeibe, s túlhaladásának egyetlen módja van: a többpártrendszer bevezetése. Más megoldást a történelem nem ismer.

Ezért a Demokrata Párt a demokrácia minden eszközével küzdeni kíván a többpártrendszerért és a hatalmon levő kommunista párt monopóliumának felszámolásáért. A Demokrata Párt meggyőződése szerint a kommunista uralom súlyos következményeit a leghatékonyabban és a legmesszehatóbban annak a programnak az elfogadásával és valóra váltásával háríthatjuk el, amelyet ez a párt hirdetett meg, s amelynek lényegét már a neve is kifejezi.

2. A POLITIKAI ÉS POLGÁRI SZABADSÁGOK ÉS JOGOK

Szem előtt tartva, hogy különösen a nyolcvanas évek kezdete óta Jugoszláviában megerősödött a kritikai szellem, és terjedni kezdtek a különböző demokratikus kezdeményezések, sőt a fennálló rendszer is liberalizálódni kezdett, a Demokrata Párt úgy ítéli meg, hogy mindezek a változások nem boríthatnak fátylat egy másik tényre, arra, hogy a rendszer alapjai és alapeszméi lényegében nem változtak meg. Ami előrehaladás történt a legfontosabb politikai szabadságok és jogok, a gondolati és szólásszabadság, a lelkiismereti és vallásszabadság, a sajtószabadság, az egyesülési és gyülekezési szabadság, valamint az állami szervek elleni panaszjog szabadsága terén – mindez inkább a kikényszerítésnek, illetve a köztársasági és tartományi pártok kisebb-nagyobb engedékenységének köszönhető, s továbbra sem tartoznak az egyén állammal szembeni eredendő jogai közé, az egyéni és kollektív cselekvés védett területeihez. Még most is érvényben van tehát az az állítás, amit a kommunisták egyik vezetője mondott ki az első jugoszláv alkotmány meghozatalakor, miszerit „a demokratikus jogok nem abszolút érvényűek és örök időkre adottak, mert a változó körülményektől függően bővíthetők és szűkíthetők, megadhatók és megvonhatók".

A Demokrata Párt egészen másként tekint az emberi jogokra. Szerinte ezek szervesen beépültek a demokratikus politikai hagyományokba: természetes, elidegeníthetetlen jogai az embernek, amelyek születése óta megilletik, s megadásukkal vagy megvonásukkal, bővítésükkel vagy szűkítésükkel elveszítik eredeti értelmüket. A Demokrata Párt elveti azt a felfogást, hogy ezek a jogok csak a felsőbb kollektív érdekek keretei között érvényesíthetők („a szocialista közösség érdekein belül"), ahogyan eddig az uralkodó párt értelmezte megfellebbezhetetlenül, miután önmagát tekintette az államérdekek megtestesítőjének a jelenre és jövőre nézve egyaránt. A Demokrata Párt számára az alapjogok általánosak és egyenlők, amelyek minden egyént mint emberi személyiséget megilletnek, tekintet nélkül arra, hogyan viszonyul a hatalom letéteményeseihez és az uralkodó társadalmi értékekhez.

Az alapvető emberi jogok közül egyik sem jelent semmit a megfelelő *jogi és bírósági garanciák* nélkül. Ilyen megfontolásból a múlt század legismertebb liberális alkotmányai és törvényei kimondták, amikor pl. a sajtószabadságról volt szó, hogy ez a jog semmiféle megelőző intézkedéssel (cenzúrával, óvadékkal, adminisztratív engedélyezéssel) nem csorbítható. Az álláspont, hogy a szabad sajtó nem kötelezhető előzetes állami jóváhagyásra, nem szorul semmiféle külön magyarázatra: nincsenek alapjogok, ha érvényesítésükhöz előzetes állami engedélyezésre van szükség. Az egyén joga nem alapozódhat állami jóváhagyásra egyszerűen azért, mert ez a jog előbbre való minden állami és társadalmi jognál.

A Demokrata Párt ezért fontosnak tartja, hogy új törvényes előírások szabályozzák a sajtót, szavatolva, hogy a polgárok előzetes jóváhagyás nélkül indíthassanak lapokat. Amikor pedig a tömegtájékoztatás állami eszközeiről van szó (rádió és televízió), ezek működését is függelteníteni kell a hatalomtól, hogy másfajta politikai meggyőződéseket is közölhessenek és képviselhessenek. A politikai pártoknak, szakszervezeteknek és más egyesületeknek, előre meghatározott mércék szerint szavatolni kellene a megfelelő részvételt a rádió és a televízió műsorában, különösen a választási időszakban. Ezzel a joggal fel kellene ruházni a vallási közösségeket is.

Mindaz, amit a sajtószabadságról elmondtunk, egyaránt vontakozik az egyesülési és gyülekezési szabadságra is. Nincs szabad egyesülés és gyülekezés, ha ez előzetes jóváhagyásnak van alávetve, noha jelenleg is ez a helyzet a polgárok egyesületeire és a nyilvános gyülekezésre vonatkozó minden törvényes rendelkezés értelmében. A kommunista vezérek nemrégiben elhangzott kijelentései, miszerint „nekik semmi okuk, sem szándékuk, hogy adminisztrációs akadályokat gördítsenek a pártalakítások elé", közvetett mó-

don csak azt árulják el, hogy az egyesülés joga még mindig nem tartozik az egyesülni kíváno polgárok kizárólagos és eredendő jogai közé.

Az egyesülési szabadság korlátai közé tartozik az az ismert alkotmányos rendelkezés is, amely kiváltságos helyzetet biztosít az uralkodó párt számára, amikor a „történelmi fejlődés törvényszerűségeként" annak vezető szerepet tulajdonít. Ily módon törvényerőre lép az uralkodó párt monopolhelyzete, és kérdésessé válik az egyesülési szabadság, ami általános és egyenlő joga minden polgárnak. A legújabb hivatalos politikai programok, amelyek szóban elvetik a pártállamot és az uralkodó párt monopóliumát, azt mutatják, hogy ezek a felfogások igazában nem változtak meg, mint ahogy ez derül ki a Szerb KSZ elnökségének a politikai rendszer reformjára vonatkozó programjából is, amely a kommunista párt „vezető szerepe" helyett most annak „integratív szerepéről" beszél, amely „jelentős és megkerülhetetlen".

A Demokrata Párt külön kiemeli, hogy a kommunista uralom rendszere az elmúlt csaknem fél évszázad alatt Jugoszláviában a politikai apartheid különleges formáján alapult, amely lehetővé tette egy kisebbség, a kommunista párt tagsága számára, hogy szinte teljesen kisajátítsa magának a törvényhozás különböző testületeit, a közigazgatás vezető szerveit, a bíróságokat, minden vezetői helyet a gazdaságban, a hadseregben stb. Még annak az egyetlen politikai szervezetnek (a Szocialista Szövetségnek) a vezetőségében is, amelyben formálisan a nem-kommunistákat is képviseltetni kellett volna, szinte kizárólag a kommunisták foglaltak helyet. A Demokrata Párt ezért síkraszáll az összes politikai párt szabad versenyéhez szükséges feltételek kialakításáért, melyek között egyenlő hatásuk lehet a választói testületekre. Csak ilyen választási feltételek mellett válhat az uralkodó párt befolyása olyan mértékűvé, amilyen arányú befolyást élvez a választói testületekben. Ez csak úgy érhető el, ha új törvényeket alkotunk a választásokról, az egyesületekről, a nyilvános gyülekezésekről és a sajtóról, eltérőt attól a törvénytől, amely a nemrégiben lezajlott szerbiai választásokhoz szolgált alapul. Szavatolni kell az alapvető politikai szabadságokat és jogokat, nem pedig korlátozni azokat. Külön is fontos törvénnyel szabályozni a politikai pártok pénzelésének forrásait és módozatait.

Nyilvánvaló, hogy az említett politikai jogok mindegyike nem kevésbé szilárd garanciákat követel a polgári illetve személyi jogok tekintetében. Ezért a Demokrata Párt megköveteli a polgárjogok mindennemű korlátozásának megszüntetését, ami még bőségesen jelen van a mostani alkotmányokban és törvényekben; megköveteli a „szóbeli bűncselekmény" minden formájának tényleges kiiktatását a szövetségi és köztársasági törvényhozásból, együttesen minden ehhez hasonló nem eléggé világos, parttalan inkriminációval. Pártunk végül felveti mindazoknak az eseteknek a kérdését, melyekben a közigazgatási szervek tetszőlegesen és kizárólagosan dönthettek a polgárok szabadságairól és jogairól (a megelőző letartóztatások és házi őrizetbe vételek, az útlevelek odaítélésének és megvonásának kizárólagos joga, továbbá olyan intézkedések, amelyek megszegik a levéltitok sérthetetlenségét, a közlőeszközök lehallgatása stb.).

A Demokrata Párt külön is síkraszáll a lelkiismereti és vallásszabadság érinthetelenségéért, ami magában foglalja az egyház illetve a vallásközösség szabad ténykedését is. Az állam és az egyház elválasztásáról szóló előírások az egyházat megakadályozták abban, hogy bármiféle módon is állami ügyekbe avatkozzon, de az államot nem akadályozták meg abban, hogy beavatkozzon a vallási és egyházi kérdésekbe, aminek legfőbb bizonyítéka a vallásközösségekről szóló törvény. Még nagyobb korlátokat állítanak a hitélet elé azok a szervek, amelyek e restriktív törvényes előírások alkalmazására hivatottak. Ez nem legitim viszonyulás a valláshoz és egyházhoz. A Demokrata Párt támogatni fogja olyan alkotmányos és törvényes rendelkezések meghozatalát, amelyek sérthetetlenné teszik a lelkiismereti szabadságot és vallásgyakorlást, a vallásközösségek szabad kapcsolatát a nyilvános tájékoztatási eszközökkel, különösen a televízióval, az egyházi sajtó szabad eladását a nyilvános árusítóhelyeken, a papoknak azt a jogát, hogy meglá-

togassák híveiket a kórházakban és börtönökben, a katonáknak azt a jogát, hogy részt vegyenek az adott időben sorra kerülő istentiszteleteken és a hívőknek azt a jogát, hogy azonos feltételek között tölthessenek be fontos állásokat az állami szervekben, a közoktatásban és a kultúrában.

3. SZOCIÁLIS-GAZDASÁGI ÉS MŰVELŐDÉSI JOGOK

Minden kommunista rezsim hatalomtartóinak egyik legnagyobb ámítása az az ígéret volt, hogy az új hatalom a kollektivista gazdálkodás feltételei között jóval nagyobb szociális-gazdasági jogokat fog nyújtani, mint amilyeneket a szabad magánkezdeményezések társadalmában a polgárok élveznek. Megtagadva ezeket a felelőtlen ígéreteket, a Demokrata Párt úgy véli, hogy egyedül a piacgazdaság és a szabad vállalkozások rendszere biztosíthat megfelelő jólétet a népnek, és változtathatja gyakorlattá a kinyilvánított szociális-gazdasági jogok érvényesítését. Ennek előfeltételezésével fejti ki saját szociális programját.

Abból az elvből kiindulva, hogy a demokratikus berendezkedés kiépítésének és fenntartásának lehetőségét a szabadságideálok, az emberi jogok és a szociális méltányosságok fejlesztése adja meg, a Demokrata Párt arra törekszik, hogy ezek az eszmék alátámaszszák egymást, s hogy összhangba, ne pedig szembe kerüljenek egymással. Úgy véljük, hogy az egyén mint politikai szubjektum, a szabadságok és jogok védelme alatt fő tényezője a szabad demokratikus társadalomnak. Ezért azon fogunk fáradozni, hogy társadalmunkba beépüljenek a szociális és kulturális jogok elvei, melyek a fejlett demokratikus társadalmak vívmányait képezik. Ugyanígy a Demokrata Párt megköveteli azoknak a magunkra vállalt nemzetközi kötelezettségeknek a teljesítését, amelyeket a gazdasági, szociális és művelődési jogokról szóló, részünkről is ratifikált nemzetközi egyezmények tartalmaznak.

A Demokrata Párt külön is fontosnak tekinti, hogy a munkaügyi törvényhozás összhangban legyen a ma elismert civilizációs normákkal. Eszerint olyan lehetőségek megteremtéséért száll síkra, hogy mindenki maga teremtse meg saját létszükségének eszközeit a szabadon elfogadott és megfelelően fizetett munkából. Az a véleményünk, hogy törvénnyel kell megállapítani és szavatolni a munkabér minimumát.

A Demokrata Párt abból az elvből indul ki, hogy a foglalkoztatottak nem diszkriminálhatók a díjazásban, függetlenül mindenfajta különbségtől a nemek, a politikai meggyőződések, a vallások és más egyéni sajátosságok tekintetében. Külön is ellene vagyunk a nők mindennemű megkülönböztetésének a munakviszonyban. Síkraszállunk a biztonságos és higiénikus munkafeltételekért, amit törvénynek kell szavatolnia, továbbá a fizetett szabadságért és ünnepnapokért, valamint a munkaidő fokozatos és ésszerű csökkentéséért.

A Demokrata Párt megkülönböztetett figyelmet fordít a szabad szakszervezetek létrehozására, vagyis olyan szakszervezetekért harcolunk, amelyek függetlenek lesznek minden állami vagy társadalmi intézménytől, tehát a saját szervezeti szabályaik szerint járnak el, s szabadon választják meg szervezetüket, amely gondot visel tagjainak gazdasági és szociális érdekeiről. A Demokrata Párt olyan sztrájkjogokat akar, amelyeket a kormány nem korlátozhat és nem vonhat meg a saját tetszése szerint. A munkaadók és az állam képviselői kénytelenek lesznek tiszteletben tartani a szabadon megválasztott sztrájkbizottságokat, illetve a szakszervezet képviselőit mint egyenrangú tárgyalófeleket a nézeteltérés megoldásában.

A Demokrata Párt síkraszáll a társadalom legveszélyeztetettebb tagjainak szociális biztonságáért és a széles körű szociális-biztosítási jogokért. Ugyanígy elengedhetetlennek tartjuk a társadalmi közösség minden tagjának elemi egészségvédelmét, az egészségügyi intézmények továbbfejlesztését és a gyógyítás szintjének növelését. A Demokrata

Párt támogatja a társadalom minden tagjának jogát a díjtalan közoktatásra. Olyan oktatásért küzdünk, amely lehetővé teszi az eszmék szabad áramlását. Követeljük mindenfajta ideológiai monopólium kiiktatását a tantervekből, mindenekelőtt a marxizmusnak mint külön tantárgynak az eltörlését, mert azzal egy párt világnézetét törvényerővel kényszerítik rá a tanulókra.

A Demokrata Párt ezenkívül fontosnak tekinti az oktatás társadalmi státusának és anyagi helyzetének érezhető javítását – mindenekelőtt a tanügyi dolgozók fizetésének növelésével, valamint a tanulók és egyetemisták ösztöndíjazási rendszerének és hálózatának további fejlesztésével.

4. PARLAMENT, ELLENZÉK ÉS FELELŐS KORMÁNY

A Demokrata Párt a képviseleti demokrácia intézményeinek érvényesüléséért száll síkra, figyelembe véve azt a tényt, hogy a jelenlegi nagy társadalmi-gazdasági és technológiai változások közepette is a parlament áll a politikai intézmények középpontjában minden demokratikus rendszerben. Ennek az intézménynek a demokratikus jellege abból adódik, hogy lehetővé teszi az uralkodó párt politikájának bírálatát, azaz a kormánypolitika bírálatát, valamint a döntéshozatalban való részvételt és a kormány ellenőrzését. Valójában azonban a legjobb rendszerű parlament sem szavatolhatja a hatalom demokratikus rendszerének működését a felügyeleti intézmények hálózata nélkül, s ha – mindenekfölött – nincs szabad nyilvánosság. A választói testületek szerepe és joga mindenesetre fontos tényezője a parlamenti munka ellenőrzésének. Ehhez hozzá kell még számítani a független bíróságokat, és a jól megszervezett kapcsolatot a törvényhozó és a végrehajtó hatalom között.

A modern parlament működésének alapvető előfeltétele tehát a pártok pluralizmusa. A parlament és a pártrendszer kölcsönös viszonyának legfőbb tényezője az ellenzék. A parlamentnek nemcsak a döntéshozatal a feladata, hanem az is, hogy a nyilvánosság előtt lehetővé tegye az érvek kinyilvánítását mind az uralkodó párt (vagy pártok), mind az ellenzék részéről. Amikor kitartóan felhívja a nyilvánosság figyelmét a kormánypolitika fogyatékosságaira, a parlamentáris ellenzék valójában felelősségteljesebb munkára készteti a kormányzatot. Ellenzék nélkül tehát nincs kormányfelelősség, sem parlament a szó hagyományosan demokratikus értelmében.

A Demokrata Párt tudatában van annak a ténynek, hogy ma, sokkal inkább, mint a két háború között, az ellenzék nagy része nemzeti és nem politikai jellegű. Ennek a ténynek, és annak a másiknak, hogy a demokratikus rendszer bevezetésével csaknem fél évszázad után a pártrendszer a végsőkig fragmentizálódhat, tehát nagyszámú politikai párt kezdheti meg működését, oda kellene hatni, hogy a választásokkal és a parlament munkájával kapcsolatos kérdések megfelelő rendezésével lehetővé tegyük a különféle politikai áramlatok minél teljesebb képviseletét a parlamentben, de ne olyan áron, hogy ezzel politikai bizonytalanságot, válságot keltsünk, s megakadályozzuk a kormány hatékony munkáját. Mindez természetesen megoldható a választási törvénnyel és a parlamenti munka szabályozásával.

A Demokrata Párt ugyanakkor kész együttműködni mindazokkal az ellenzéki pártokkal, amelyeknek hasonló vagy közeleső politikai programjuk van, és síkraszáll a szabad, pluralista választások mielőbbi megtartásáért, Jugoszlávia és valamennyi föderális egység alkotmányozó nemzetgyűlésének összehívásáért, amelynek az ország jövőbeni berendezkedéséről kell döntenie. A jelenlegi társadalmi, gazdasági és politikai válságot csak ezekkel a választásokkal haladhatjuk túl, minthogy sem a jelenlegi szövetségi képviselőház, sem a föderális egységek képviselőházai nem úgy jöttek létre, hogy legitim képviseleti szervek lehetnének.

5. ÁLLAMBERENDEZÉS ÉS NEMZETI KÉRDÉS

A nemzeti kérdés a Demokrata Párt részére elsősorban demokrácia kérdése. A pluralista demokratikus rendszer létrehozásának – többpártrendszerrel és ellenzékkel – valamint az emberek biztonságának és szabadságának alkotmányos és másfajta szavatolásával mindenképp csillapítani lehetne a létező etnikai ellentéteket, ha már Jugoszlávia nagyfokú etnikai, felekezeti és művelődési-történelmi heterogenitása miatt lehetetlen azokat tartósan feloldani. Mi több, az emberi és polgári jogok következetes tiszteletben tartása, az egypártrendszeri hatalmi monopólium megszüntetése és a demokratikus rendszer kialakítása lehetetlenné tenné a rendezetlen nemzeti kérdésekkel való folytonos visszaélést az uralkodó párt monopolhelyzetének állandósítása végett. Ennek azonban maga a kommunista párt a legnagyobb ellenzője, amelynek minden belső megosztottsága ellenére teljesen egységes a célja, az – hogy megőrizze ha nem is monopolizált, de legalábbis uralkodó helyzetét a fennálló politikai rendszerben. Ennek érdekében a kommunisták megpróbálják kihasználni a bekövetkezett etnikai összeütközéseket, hogy minden föderális egységben önmagukat tüntessék fel a veszélyeztetett etnikai illetve nemzeti érdekek egyedüli védelmezőinek, ezzel akadályozva meg a demokratikus rendszer kibontakozását és a hatalom elvesztésének kockázatát a szabad választásokon.

Ha Jugoszlávia belső berendezkedésének föderatívnak kell lennie, ahogyan a Demokrata Párt gondolja, akkor csak azzal a feltétellel válhat olyanná, ha ezt Jugoszlávia minden nemzete elfogadja. A végzetes következmények mellett, melyekhez máris elvezetett, a fennálló társadalmi berendezkedés a konföderális elemek túlsúlyával a jugoszláv államközösségnek elsősorban azért nem felel meg, mert az egyes föderális egységek közötti belső határokat különböző és egymással ellentétes elvek alapján húzták meg – részint az etnikai homogenitás elvei, részint a művelődési-történelmi identitás elvei alapján.

Jugoszlávia szövetségi jellege csak úgy maradhat fenn, ha ezt az önkéntesen létrehozott közösséget alkotó nemzetek egyetértenek e fogalom eredeti jelentésében. Amennyiben valamelyik nemzet kételkedik ennek az egyetértésnek a mai fennállásában, akkor erről egy demokratikus eljárás keretében meg kellene győződni.

Az ország belső berendezkedésére vonatkozó új megegyezést csak a jugoszláv nemzetek legitim módon megválasztott képviselői fogadhatják el külön-külön. Ebből eredően Jugoszlávai új alkotmányát csak a közvetlen, valóban szabad és titkos választások lebonyolítása után hozhatjuk meg.

Amikor a föderáció és a föderális egységek közötti hatalomfelosztásra sor kerül, a szövetségi szerveknek át kell engedni minden olyan feladatkört, amely nélkül nem működhet sikeresen a piacgazdaság, s nem őrizhető meg az ország integritása. Az alapvető szabadságok és jogok védelmének legfelső fokozatát a szövetségi szervek hatáskörébe kell utalni, hogy amennyiben ezek az egyéni vagy kollektív, de különösen nemzeti szabadságok és jogok veszélybe kerülnek, azonnal közbeléphessenek, ha a föderális egységek szervei ezt elmulasztják idejében megtenni.

Jugoszlávia fennálló szövetségi berendezkedését össze kell hangolni a demokrácia alapelveivel oly módon, hogy a föderális egységek egyenjogúsága mellett a polgárok mint egyének egyenjogúságát is szavatolni kell. Ezt, mint más demokratikus föderációkban is, kétkamarás parlamenti rendszerrel lehet elérni, amelyben az egyik tanácsot a föderális egységek azonos számú képviselői alkotnák, míg a másik tanács tagjait a polgárok választanák a megközelítően azonos nagyságú választási körzetekben a klasszikus választási elv szerint: „egy ember – egy szavazat". Ez az egyedüli módja annak, hogy mind a polgár mint egyén joga, mind a többség illetve kisebbség joga méltányosan érvényesüljön a parlamentben.

Amellett, hogy hazánk demokratikus szövetségi berendezkedésével biztosítani kell a

föderális egységek egyenrangúságát, megfelelő alkotmányos rendelkezésekkel szavatolni kell a nemzetek egyenrangúságát is, ami az esetek többségében nem azonosítható saját anyaköztársaságuk helyzetével. Mivel tehát egyes jugoszláv nemzetek jelentős, sőt igen számottevő része saját anyaköztársaságán kívül él, megfelelő intézményes és más eszközökkel lehetővé kell tenni kulturális és szellemi integrációjukat, és teljes mértékben elismerni szellemi-történelmi identitásukat. Mint minden nemzet szellemi és kulturális identitásának legfőbb hordozóját és őrét, minden nyelv és írás egyenrangúságát az alkotmány és a törvények fokozottabb védelme alá kell helyezni, és gyakorlatilag következetesebben megvalósítani. Az asszimiláció megakadályozása érdekében minden kisebbségnek, akárcsak a nemzeteknek, lehetővé kell tenni az anyanyelvű oktatást. A nemzetek azon részeinek, amelyek saját anyaköztársaságukon kívül élnek, engedélyezni kell a teljes nemzeti és kulturális identitást, a szellemi egybetartozást saját népével, mint ahogyan meg kell adni ugyanezt a jogot minden más kisebbségnek is, bárhol él. Mindezeknek az embereknek lehetővé kell tenni, hogy művelődési intézményeket és megfelelő egyesületeket hozzanak létre, hogy saját anyaországukkal együttesen tovább fejleszthessék össznemzeti egységes kultúrájukat és szellemi-történelmi öntudatukat. Ennek elérése céljából alkotmánnyal és törvénnyel kell szavatolni a művelődési intézmények és egyesületek megalapításának szabadságát, különösen egyes jugoszláv nemzeteknek azokra a tagjaira vonatkozóan, akik saját anyaköztársaságukon kívül élnek.

A föderációt alkotó föderális egységek alkotmányos helyzetének azonosnak kell lennie. Amennyiben a szövetségi alkotmány érinti valamely föderális egység önszerveződési jogát, ezt csakis az általános elvek alapján lehet megtenni, amelyek azonos feltételek mellett lehetővé teszik a többi föderális egység belső berendezkedésének ugyanolyan szabályozását. Ennek megfelelően alkotmányos lehetőséget kellene teremteni, hogy az egyes föderális egységeken belül területi autonómiák jöjjenek létre, amennyiben ezt a különleges etnikai összetételű, vagy sajátos művelődési-történelmi identitású területek lakosai referendum útján elhatározzák. Az autonóm tartományok megalakításáról a föderális egység képviselőháza döntene végérvényesen. Az autonóm tartományok jogainak és kötelességeinek köre szűkebb kell hogy legyen, mint a föderális egységek hatásköre, vagyis összhangban kell lennie azzal, amit a területi autonómia fogalma alatt általában értenek a fejlett világban és a jogelméletben.

6. A GAZDASÁGI SZABADSÁGOK, A TULAJDON ÉS A VÁLLALKOZÓI SZELLEM

A pluralista társadalom nem magasztalhat fel csupán egyetlen erkölcsi, kulturális, politikai vagy gazdasági értéket. Ennélfogva a demokratikus társadalom az egyéni életforma szabad megválasztásán alapul, ami kiterjed a foglalkozás, a munkahely és mindennemű gazdasági ténykedés szabad megválasztására. Más szóval, a demokrácia a gazdasági szabadságokra épül, ami alatt minden munkában az önkéntességet értjük. Ennélfogva a Demokrata Párt a szabad gazdaság létrehozásáért és megőrzéséért folytat küzdelmet.

Az ember csak úgy valósíthatja meg saját céljait, ha lehetőséget kap arra, hogy magáénak vallja saját tevékenységének eredményeit, és viselje következményeit. Ha nem így lenne, akkor nem teremthetne racionális kapcsolatot a cselekvése és annak eredménye között. Ez a „mindenkinek az érdeme szerint" elve, ami alapját képezi a gazdasági szubjektumok önállósulásának és a racionális döntéshozatalnak. Ez az elv csak úgy érvényesülhet, ha az embereknek joguk van élvezni azt, amit elértek, s amivel rendelkeznek. Ehhez szükség van a tulajdonjogra, különösen a magántulajdonra, és annak védelmére. Ezért a Demokrata Párt síkraszáll a tulajdon minden formájának, köztük a magántulajdonnak mint a szabad gazdaság alapjának védelméért.

Az emberi cselekvésnek sokféle oka lehet, de az üzleti viszonyok arra a feltevésre

épülnek, hogy az emberek legalább részben olyasmit igyekeznek csinálni, ami érdekükben áll. Ezért a gazdasági élet központi kérdése az üzlet, melynek felkutatása, megkötése és kiterjesztése elé semmiféle korlátot nem szabad állítani, kivéve azt, amelyet az erkölcsi elvek és a demokratikusan elfogadott törvények szabnak meg. A gazdasági élet bármiféle szabályozásakor abból kell kiindulni, hogy az üzleti szellem és a szabad kezdeményezés tiszteletet követel, amennyiben nem ütközik a szabályokkal, és számot vet a közérdekkel, amelynek fennállása és határa demokratikus módon lett megállapítva. Ennek megfelelően a Demokrata Párt síkraszáll a béklyók nélküli szabad kezdeményezésért.

A gazdasági szabadságok rendszere csak úgy működhet, ha megfelelő módon intézményesítve van. A szabad gazdaság alapintézménye a piac. Ebben a gazdasági rendszerben mindenki használja a munkaerő, a tőke, a tudás, a természetes erőforrások, a pénz, a deviza, az áru és a szolgáltatások piacát, ami elősegíti a termelés tényezőinek ésszerű elosztását és a hatékony jövedelemelosztást. A piacnak külön is nagy a jelentősége a tőkebefektetéseknél, amelyek megalapozzák a gazdasági haladást. Ezért a Demokrata Párt a piacgazdaság létrehozására törekszik.

Ez a gazdaság nem áll ellentétben a vegyes gazdasággal, melynek keretében fennáll a köztulajdon, s léteznek befektetések a közoktatásba, a tudományba, az egészségügybe és a közvagyonba és az elosztás lehetővé teszi a szociális méltányosság fenntartását.

A piac nem ismer határokat, amelyek megbéklyóznák és zárt gazdaságot hoznának létre, forrásává válva a teljes ésszerűtlenségnek. Bebizonyosodott, hogy a nyitott gazdaságok, amelyek kitették magukat a nemzetközi konkurenciának, s amelyek a valuta konvertibilitásával megszilárdították a pénzügyi fegyelmet, nagyobb gazdasági fejlődést értek el, és képessé váltak az egyenrangú részvételre a nemzetközi kereskedelemben. Ezért a Demokrata Párt a nyitott gazdaság mellett foglal állást.

A gazdasági nacionalizmus ma már annyira túlhaladott, hogy egész Európa az egyesülésre törekszik. Ez a folyamat természetes következménye Nyugat-Európa liberális elveinek, ami lehetővé teszi a piac kiszélesítését, tágítja az üzleti és szakmai lehetőségeket, s a különböző kultúrák egybefonódása hozzájárul az általános előrehaladáshoz. Ezért a Demokrata Párt arra törekszik, hogy csatlakozhassunk a Közös Piachoz, s hogy hazánknak megfelelő helyet harcoljon ki az európai nemzetek közösségében.

Jugoszlávia meglevő gazdasági rendszere az ún. társadalmi tulajdonban testesül meg, s homlokegyenest ellentétes mindenfajta racionalitással. Hogy ezt a katasztrofális helyzetet túlhaladhassuk, a Demokrata Párt követeli, hogy megfelelő törvényhozással azonnal számoljuk fel a „társadalmi tulajdont", annak magán- és közvagyonná való lebontásával. E határozat keretében, ami nélkül minden gazdasági reform csupán reménytelen javítgatása a hajónak, mely már csaknem elsüllyedt, szükséges: a) részletes és pontos adatokat kidolgozni a különféle formájú privatizáció végrehajtásának megalapozására (meghatározva az egyes vagyonrészek arányát és árát, melyeket felkínálhatunk a hazai és külföldi tőketulajdonosoknak, a vállalat foglalkoztatottjainak, a jugoszláv bankoknak, az államnak stb.); b) kidolgozni a munkaerőtöbblet átképzésének szociális programját, a magánszektorba való átirányítás hitelezését stb.; c) meghatározni az állami tulajdonban maradó gazdasági vállalatok ügyviteli kritériumait és d) megállapítani a tulajdonosok és a foglalkoztatottak közötti béregyezmény alapelveit (mind a két fél jogaival és kötelességeivel).

7. KÖRNYEZETVÉDELEM

Jugoszlávia szilárd helyet foglal el Európában a környezet szennyezettsége tekintetében. Ezért mielőbb konkrét és szigorú programot kell kidolgozni a fennálló helyzet szanálása céljából, s a további szennyezés megakadályozása végett. A programban elő

kell irányozni mind az azonnal végrehajtható, mind a hosszabb lejáratú intézkedéseket. De hogy egyáltalán hozzáláthassunk a környezet hatékony védelméhez, minden ökológiai adatot, amelyek ma szigorúan titkosak és csak véletlenül kerülhetnek a közvélemény elé, teljesen nyilvánossá kell tenni. Mielőbb el kell készíteni és nyilvánosságra hozni az ökölogiai térképet is, amely feltüntetné a kritikus területeket és a fő szennyező forrásokat.

A Demokrata Párt kitartóan arra fog törekedni, hogy:

– bezárják a krškói atomerőművet, s tartósan megtiltsák hazánkban újabb atomerőművek létesítését;

– kötelezővé tegyék a hazánkba tartósan vagy átmenetileg behozott ipari nyersanyagok és hulladékok radiokativitásának ellenőrzését;

– Jugoszlávia ratifikálja az összes európai konvenciókat a környezetvédelemről, s következetesen alkalmazza mindazokat, amelyeket már elfogadott;

– a környezetszennyezés súlyos és ismétlődő eseteiben alkalmazzunk nagyösszegű büntetéseket és tiltsuk meg a kérdéses tevékenységeket;

– hozzunk törvényt (pontos mércékkel) a piszkos ipar hazánkba való behozatala ellen, az épülő ipari létesítményektől pedig kérjen ökológiai attestet az illetékes bizottság, amely a föderális egységek képviselőháza mellett alakulna meg.

8. A KATONASÁG IDEOLÓGIAI ÉS POLITIKAI JELLEGÉNEK FELSZÁMOLÁSA

Jugoszlávia fennálló társadalmi-politikai rendszerére jellemző a rendszer részleges vagy teljes összeolvadása annak alaptényezőivel (politika jog, ideológia, uralkodó párt, gazdaság), ami megszünteti saját autonómiájukat és megakadályozza a demokratikus ellenőrzést azok részéről, akiken uralkodik. A katonai komplexum beolvasztása ebbe a rendszerbe nem véletlen, hanem a demokratikus kontroll és kritika alól mentesített rendszer belső logikáján alapult: a katonaságot, háborús szerepének folytonos emlegetésével, az érvényes politika igazolásának eszközévé tették, s a katonai köröket felhasználták az uralkodó párt és ideológia védelmezésére is. Ily módon a katonaságot is bevonták a napi politikába, ami nem méltó egy demokratikus rendszerhez. Egyfelől az uralkodó párt egyes politikusai úgy hivatkoznak a katonaságra, mint az ideológiai-politikai status quo letéteményesére, másfelől pedig magasrangú katonai vezetők nyíltan beavatkoznak a politikai összetűzésekbe, méghozzá néha ultimatív formában és olyan módon, ami messze meghaladja azt a szintet, amit mint polgárok élvezhetnének a döntéshozatal demokratikus folyamatában.

A racionális, de különösen a demokratikus politika világos hatáskörmegosztást feltételez, a hatalom minden jelentős forrásának szabatos meghatározásával, s ezek megfelelő jogi és politikai ellenőrzésével. Ez nem érhető el a katonaság halaszthatatlan és következetes depolitizálása nélkül. Ezért a Demokrata Párt síkraszáll minden ideológiai szimbólum törvényes kiiktatásáért és a politikai szerveződés betiltásáért a hadseregben, akár a Jugoszláv Kommunista Pártról, akár más pártokról van szó. A tisztek és katonák tagjai lehetnek a politikai pártoknak és egyesületeknek, de ez csupán mint polgárjog illeti meg őket, aminek semmi köze nem lehet hivatásuk ellátásához. A katonaság miniszterének elvileg polgári személynek kellene lennie, míg a Főparancsnokságot mint katonai parancsadó testületet személyileg és szervezetileg el kellene választani a honvédelmi minisztériumtól, a kormány katonai-politikai szervétől. S hogy a parlament ellenőrzése a kormány fölött hatékony legyen, a „katonai titok" intézményét világosan és nagyon szelektív módon kellene körülhatárolni.

A Demokrata Párt ugyancsak síkraszáll az általános honvédelmi és társadalmi önvédelmi bizottságok felszámolásáért, és az általános honvédelem egyetemi tananyagának

megszüntetéséért. A katonakötelezetteket részletesen tájékoztatni kell a maguk alapvető jogairól és kötelességeiről, de következetesen tiszteletben kell tartani alkotmányos szabadságaikat és jogaikat, közöttük a lelkiismereti és vallási szabadságukat is. Ezért figyelembe kell venni a lelkiismereti fenntartásokat, s lehetővé tenni a civil katonai szolgálatot.

9. AZ ÁLLAMBIZTONSÁGI SZOLGÁLAT IDEOLÓGIAI ÉS PÁRTJELLEGÉNEK MEGSZÜNTETÉSE

A szokásos és mindenütt a világon legitimnek tekintett tevékenység, az idegen hírszerző szolgálatok működésének elhárítása mellett Jugoszlávia Állambiztonsági Szolgálata a maga szerteágazó ténykedésének legnagyobb részét a kommunista párt aktuális és potenciális politikai ellenfeleinek felderítésére és üldözésére fordította, hogy örökre megőrizze monopóliumát a hatalomra. Ehhez erkölcsileg botrányos és a jogszerű rendszerekben megengedhetetlen eszközöket is felhasználtak, mint amilyen a lehallgatás, a telefon- és más beszélgetések hangszalagra való rögzítése megfelelő bírósági végzés nélkül, a lakásokba való behatolás és házkutatás a lakók részvétele és bírósági meghatalmazás nélkül, a levéltitok megsértése, tetszőleges letartóztatás megfélemlítés és zsarolás céljából, vallomások és hamis tanúzás kikényszerítése, sőt még a fizikai bántalmazások sem maradtak el. Minthogy ilyen eszközökkel élt a hatalom egypártrendszerű monopóliumának megőrzése végett, az Állambiztonsági Szolgálat inkább a párthoz, mintsem az államhoz kötődött. Ezért a Demokrata Párt megköveteli, hogy a párt és a politika kapcsolatát a rendőrséggel, amelyet évtizedeken át egyre szilárdabbá tettek hazánkban, mindkét oldalról számolják fel. A politikusok nem osztogathatnak parancsokat a rendőri szerveknek, a rendőrség pedig nem állíthatja szolgálatait a pártpolitikusok rendelkezésére. A fordulat első lépéseként a rendőrségen fel kell számolni a pártszervezeteket.

A Demokrata Párt azonban nem csupán az ideológiai és pártjelleget kívánja megszüntetni az Állambiztonsági Szolgálatban, hanem annak a részlegének a teljes felszámolását is követeli, amely a pillanatnyilag uralmon levő párt politikai ellenfeleinek felderítésével és üldözésével foglalkozott. Minden ilyen és másfajta rendőri szolgálatot szigorú bírósági ellenőrzésnek kell alávetni, s külön parlamenti bizottságot kell létrehozni felügyeletére. Ez a bizottság megkövetelheti, hogy az egyes szolgálatok rendelkezésére bocsássák a polgárokról vezetett adataikat, a kárvallottnak azzal a jogával, hogy bírósági úton kérhesse azoknak az adatoknak a helyesbítését, amelyek nem felelnek meg a valóságnak.

10. NEMZETISÉGI SZÓRVÁNYAINK ÉS KISEBBSÉGEINK A SZOMSZÉDOS ORSZÁGOKBAN

A kommunista uralom egyik legsúlyosabb következményeként az elmúlt időszakban nagyon sok emberünk hagyta el az országot. Nyilván sokakat a biztos megélhetés késztetett a távozásra, ami ugyancsak az eddigi hatalomtartók gazdaságpolitikájának sikertelenségét mutatja. Nem kevés azonban azoknak a száma sem, akik alkotói és más szabadságuk korlátozása miatt vándoroltak külföldre. De akik tisztán gazdasági okokból távoztak is, még azok sem titkolhatták el elégedetlenségüket azzal a politikai rezsimmel, amely, ha közvetve is, ilyen nehéz elhatározásra, szülőföldjük elhagyására késztette őket. Ezért a Demokrata Párt arra törekszik, hogy lehetővé tegye a kivándoroltak visszatérését, ha ezt még ők is óhajtják. Emellett síkraszáll a polgárháború befejezéséért, s mindazoknak a megkegyelmezéséért, akik részt vettek benne, kivéve a nemzetközi jog szerinti bűnözőket és a terroristákat. Ugyanígy megköveteli az állampolgárság visszaszolgáltatását mindazoknak, akiket megfosztottak tőle.

A Demokrata Párt külön figyelmet kíván fordítani a szomszédos államokban élő

nemzeti kisebbségeinkre. Úgy véljük, hogy a nemzeti kisebbségek védelme egyik alapvető célját kell hogy képezze államunk külpolitikájának. Nemzeti kisebbségeink tagjait legalább azok a személyes és nemzeti jogok megilletik, amelyek nemzetközileg el vannak ismerve, szavatolásukat pedig megfelelő univerzális és regionális jogi aktusok írják elő. Minthogy hazánkban a nemzeti kisebbségek az elismert nemzetközi szabványoknak jóval nagyobb szabadságokat és jogokat élveznek, külpolitikánk egyik közvetlen feladatává kell tenni, hogy a reciprocitás elve alapján vesse fel a mi nemzeti kisebbségeink helyzetének kérdését.

11. KÜLPOLITIKA

Abból a tényből kiindulva, hogy Jugoszlávia eddigi külpolitikája ideológiai és dogmatikus beállítottságú volt, s Josip Broz autokratikus irányításával a megalománia jellemezte, ez a politika, végső kimenetelében nagy károkat okozott az országnak. Mint dogmák elegye, ez a külpolitika elszigetelte országunkat a demokratikus irányzatok fő folyamataitól a világban, és közeli kapcsolatba hozta a civilizáció túlhaladott rezsimjeivel, a legsötétebb zsarnoksággal, önkénnyel és terrorizmussal csak azért, mert ezek a műállamok önmagukat el nem kötelezetté és szocialistává kiáltották ki.

Ez a dogmatikus összekapcsolódás a szocializmussal és az elnemkötelezettséggel megakadályozta Jugoszláviát abban, hogy kezdettől fogva bekapcsolódjon az európai integrációs folyamatokba. Külpolitikánknak e végzetes következményeit szem előtt tartva, a Demokrata Párt olyan külpolitika mellett kötelezi el magát, amely elsősorban az ország érdekeit veszi figyelembe, de tiszteletben tartja a nemzetközi jogok és más normák elveit is, mindenekelőtt a civilizált országok viszonyaira jellemző fejlett emberi jogokat.

Ilyen megfontolásból a Demokrata Párt a következő külpolitikai célokat tekinti magáénak:

1. Jugoszláviának fejlesztenie kell viszonyát az Egyesült Nemzetekkel, annak különleges ügynökségeivel és más univerzális nemzetközi szervezetekkel.
2. Ugyancsak fejlesztenie kell kapcsolatát a regionális, s külön az európai nemzetközi szervezetekkel.
3. Ennek keretében Jugoszláviának mindent el kell követnie annak érdekében, hogy csatlakozhasson az Európai Közösséghez.
4. A katonai és politikai szövetségekhez való viszonyában, saját érdekeivel összhangban, Jugoszlávia semleges politikát folytat, s ennek megfelelően fejleszti kapcsolatait más semleges országokkal.
5. A környező országok irányában Jugoszlávia jószomszédi külpolitikát kíván folytatni, összhangban az ország érdekeivel és a nemzetközi viszonyok civilizációs vívmányaival.
6. A nemzetközi viszonyokban a Demokrata Párt általában is síkraszáll a demokratikus országokkal fennálló kapcsolataink fejlesztéséért, s együttműködik velük a nemzetközi közösség továbbfejlesztésén.
7. A Demokrata Párt külön szorgalmazza a diplomáciai és más kapcsolatok felvételét Izraellel, amely a háborús viszonyok közepette is megőrizte demokratikus politikai rendszerét, s továbbfejlesztette a gazdaságot és a kultúrát.

Hogy ez a célirányos külpolitika életre keljen, a Demokrata Párt szükségesnek tartja az egész eddigi külpolitika kritikai felülvizsgálatát. Emellett az alkotmánnyal és a törvényekkel meg kell határozni a külpolitikai döntéshozatal demokratikus módszereit, hogy a nyilvánosság is részt vehessen Jugoszlávia nemzetközi viszonyainak szabályozásában.

Belgrád, 1990. január 18.

Alapító Bizottság

Dr. Vladan Vasiljević
Vladimir Gligorov, publicista
Dr. Zoran Đinđić, professzor
Dr. Aleksandar Ilić
Marko Janković, újságíró
Dr. Ljubomir Tadić, professzor, a Szerb Tudományos Akadémia tagja
Đurđe Ninković, ügyvéd
Dr. Dragoljub Mićunović, prof.
Marko Petrović, egyetemista
Borislav Pekić, író, a Szerb Todományos Akadémia tagja
Dr. Kosta Čavoški
Dušan Vukajlović, író
Milovan Danojlić, író
Gojko Đogo, író
Dr. Slobodan Inić
Dr. Vojislav Koštunica
Dr. Nikola Milošević, a Szerb Tudományos Akadémia tagja
Vida Ognjenović, színházi rendező
Miodrag Perišić, író
Aleksandar-Saša Petrović, filmrendező
Dr. Radoslav Stojanović, professzor
Dr. Zvezdana Popović

A DEMOKRATA PÁRT ALAPSZABÁLY-TERVEZETE

1. szakasz

A párt célja és eszköze

A Demokrata Párt a polgárok politikai egyesülete, amelynek célja a programba foglalt alapelvek életrekeltése.

Programjának megvalósítása érdekében a Demokrata Párt nyilvánosan harcol a demokratikus elvek terjesztéséért, gyűléseket és találkozókat szervezve, lapokat megjelentetve, a szavazók megnyerésével és a választásokon való részvétellel.

2. szakasz

A párt tagjai

A pártnak Jugoszlávia minden felnőttkorú polgára tagja lehet, aki elfogadja a párt programját és aláírja a belépési nyilatkozatot.

3. szakasz

A párttagok jogai

A Demokrata Párt tagjának joga van:

– részt venni a párt tevékenységében, és támogatni munkáját;
– szavazni, választani és bekerülni a párt minden testületébe;
– a párt támogatására számítani, ha üldöztetésnek és károsodásnak tennék ki a pártban folytatott munkájáért.

4. szakasz

A párttagok kötelességei

A Demokrata Párt tagja köteles:

– a párt programelveit terjeszteni, munkáját segíteni és tekintélyét megőrizni;
– lehetőségeihez mérten anyagilag segíteni a pártot;
– a párt sikerére törekedni a választáskon.

5. szakasz

A Demokrata Párt tiszteletbeli tagjai a Főzbizottság megbízása alapján saját személyiségüknél fogva idehaza és külföldön külön kiemelkedő harcosaivá válhatnak a szabadságnak és a demokratikus berendezkedésnek.

6. szakasz

A párt szervei

A Demokratikus Párt szervei a Közgyűlés, a Főbizottság, a helyi bizottságok és a párt megbízottjai.

7. szakasz

A párt közgyűlése

A párt Közgyűlését a Főbizottság hívja össze, évente egyszeri alkalommal. A Közgyűlést kötelezően össze kell hívni, ha korábbi összetételének egyötöde ilyen követeléssel áll elő.

A Közgyűlés tagjait a helyi bizottságok választják a megfelelő kulcs alapján, amelyet a Főbizottság állapít meg a Közgyűlés összehívása előtt.

A Főbizottság tagjai részt vesznek és szavazati joggal rendelkeznek a Közgyűlésen.

8. szakasz

A Közgyűlés mint a párt legmagasabb rangú testülete dönt a programról, az alapszabályokról és a pártpolitika minden elvi kérdéséről.

A Közgyűlés választja meg és hívja vissza a Főbizottságot, s hagyja jóvá annak munkáját.

A Közgyűlés akkor határozatképes, ha a megválasztott tagok többsége jelen van, a határozat pedig akkor jogerős, ha a megjelent tagok többsége megszavazza.

9. szakasz

Főbizottság

A Főbizottság a párt legrangosabb szerve a Közgyűlés két összejövetele között.

A Főbizottság végrehajtja a Közgyűlés határozatait, meghatározza a pártpolitika elvi kérdéseit, kezeli a párt pénztárát, megjelenteti a pártsajtót és dönt a választásokon való részvételről.

A Főbizottság munkatestületeket hoz létre, gondoskodik a pártmunka szabályozásáról és rendelkezik a párt pénzeszközeivel.

10. szakasz

A Főbizottság 30–40 tagú, akiket a Közgyűlés választ meg.

A helyi bizottságok elnökei megbízatásuknál fogva tagjai a Főbizottságnak.

A Főbizottság akkor határozatképes, ha tagjainak fele jelen van az ülésen, a határozathozatalhoz pedig egyszerű szavazattöbség kell.

A Főbizottság elnököt, alelnököt és pénztáros választ.

A Főbizottság ülését az elnök hívja össze, de összehívható a tagok egyharmadának kívánsága szerint is.

11. szakasz

Tagjainak sorából a Főbizottság Végrehajtó Bizottságot választ, melyben az elnök, az alelnök, a titkár és még 9–15 tag foglal helyet.

A Végrehajtó Bizottság intézi a párt folyó ügyeit és végrehajtja a Közgyűlés és a Főbizottság határozatait.

A Végrehajtó Bizottság szavazattöbbséggel határoz.

12. szakasz

A párt titkársága

A Végrehajtó Bizottság megalakíthatja a párt Titkárságát, amely az adminisztrációs, szervezeti és más folyó ügyeket intézi.

13. szakasz

Helyi bizottságok

Azokban a helységekben, ahol a pártnak legalább 50 tagja van, helyi bizottság alakul.

A helyi bizottság hívja össze a párt tagjait, kezeli a pénztárt, gondoskodik a taglétszám bővítéséről és más pártügyeket intéz.

14. szakasz

A párt megbízottai

A pártnak azokban a helységekben működnek megbízottai, ahol a taglétszám kicsi.

A megbízottakat a Végrehajtó Bizottság, illetve a helységhez legközelebb eső helyi bizottság nevezi ki.

15. szakasz

A pártgyűlések

A pártgyűlések a párt minden kérdését megvitatják és szavazattöbbséggel hozzák meg határozataikat.

16. szakasz

A felügyelő bizottságok

A párt minden szerve mellett felügyelő bizottság alakul a pénzkezelés, a bevételek és a kiadások ellenőrzése céljából.

17. szakasz

A párt bevételei

A párt bevételei a tagok hozzájárulásából, önkéntes adományokból és más forrásokból képződnek.

18. szakasz

A választásokon való részvétel

A párt választási részvételéről a Főbizottság dönt.

A párt minden képviseleti testületbe egységes jelölőlistát állít.

19. szakasz

A demokrata ifjúság

A Demokrata Párt keretében megalakul a Demokrata Ifjúság.

20. szakasz

A párt megszűnése

A párt megszűnéséről szóló határozatot a Közgyűlés mondja ki.

Megszűnése esetén vagyona a Vöröskeresztet illeti meg.

21. szakasz

Záró rendelkezés

Alapszabályaink a Közgyűlés által való jóváhagyás napjáról érvényesek.

(N. J. ford.)

DEMOKRATA SZABADSÁGPÁRT
(Demokratska stranka slobode)

1. *Demokratsaka stranka slobode (DSS) – Demokrata Szabadságpárt (DSZP)*
2. *A párt rmegalapítását a „Szolidaritás" Jugoszláv Szövetség végrehajtó bizottsága kezdeményezte 1989. november 18-án.*
3. *A pártalapításról szóló határozatot Belgrádban hoztuk meg 1990. január 14-én.*
4. *A párt programja mellékelve.*
5. *Nem valamely korábbi párt hagyományait folytatjuk, hanem a Szolidaritás jogutódjának tekintjük magunkat.*
6. *Pártunk a maga szervei, valamint a városi és községi szervezetek útján fejti ki tevékenykedését.*
7. *Pártunk ügyeit az ideiglenes szervként működő Végrehajtó Bizottság intézi a következő összetételben: Jovan Glamočanin, okleveles jogász (elnök), Milorad Koprivica, magánvállalkozó (alelnök), Dušan Bošković, okleveles jogász (titkár), Branko Mišeljić, okleveles építész, Zoran Milisavljević, tanár és publicista, Ljubomir Bogovac, munkás, Siniša Dimitrijević, filmrendező, Mirko Vujičić, tanár, Uroš Vlahović, okleveles közgazdász, Dušan Petković, okleveles közgazdász és Siniša Janković, okleveles gépészmérnök (tagok).*
8. *Városi és községi szervezetek eddig a következő helységekben alakultak: Belgrád,*

Bor, Smederevo, Topola, Aranđelovac, Szarajevó, Maglaj, Gornji Milanovac és Mostar. A tagok felvétele jelenleg folyamatban van Szerbia, Bosznia-Hercegovina és Crna Gora több helységében.

9. *A helyi szervezeteket a párt szervei kapcsolják össze.*
10. *Mintegy 3000.*
11. *Székhelyünk Belgrádban van. Cím: Mirko Vujičić, 11000 Beograd, Generala Ždanova 16.*
12. *Pártunk lapja a Slobodna reč.*
13. *Eddig elsősorban a népnek azokba a megmozdulásaiba kapcsolódtunk be, amelyek a Kosovóban és Metohiában újonnan előállt problémák megoldását sürgették, de részt veszünk a többpárti parlamentáris demokrácia bevezetésére irányuló tevékenységekben is.*
14. *Politikai pártként fogunk működni. A választásokon való részvételről még nem hoztunk határozatot.*
15. *Más pártokkal attól függően lépünk koalícióra, hogy milyenek a programcéljaik, s főleg, hogy mit tartalmaz a platformjuk Kosovóról és Metohiáról.*
16. *Pártunk a Szolidaritás egyesületből alakult ki, miután a tagság egy része meggyőződött arról, hogy a Kosovo SZAT helyzetére nem lehet kihatni politikai program nélkül.*

Pancsova, 1990. április 16.

A DSZP VB elnöke:
Jovan Glamočanin s. k.

A DEMOKRATA SZABADSÁGPÁRT PROGRAMELVEI

A párt programcéljaival a következő rendszer megvalósulását irányozzuk elő:

– szabad és demokratikus, jóléti állam;

– Jugszlávia mint az egyenrangú nemzetek föderális alapon berendezett közös állama, ha viszont másfajta berendezkedésű lenne, nem ismerjük el az 1945-ben megállapított belső határokat;

– hazánk egyenrangú helyzete az egyesült Európában, 1992-ben;

– többpártrendszerű parlamantáris demokrácia;

– Kosovo-Metohia és Vajdaság autonóm tartományok megszüntetése;

– a hatalom következetes megosztása a független bíróságokkal;

– független ágazati szakszervezetek megalakítása egyetlen szerveződési formaként a gazdaságban és a társadalmi tevékenységekben;

– a Josip Broz nevét és művét védelmező törvény megszüntetése;

– a sajtó, a szólás és nyilvános fellépés teljes szabadsága;

– teljes vallásszabadság minden felekezet számára;

– a nemzeti kisebbségek tagjainak teljes szabadsága, művelődési és nemzeti jogaik biztosítása;

– ökológiai, művelődési és sportminisztérium létrehozása;

– a jugoszláv hadsereg felkészültsége arra, hogy védelmezze és megvédje az ország szuverenitását és területi integritását;

– kilépés az el nem kötelezett országok mozgalmából, és minden katonai-politikai szövetség megszüntetésének szorgalmazása;

– olyan szomszédi kapcsolatok kiépítése, hogy nemzeteink tagjainak gyakorlatilag ugyanolyan jogokat biztosítsanak, mint amilyeneket az illető nemzet kisebbségei Jugoszláviában élveznek;

– minden tulajdonforma egyenrangú helyzete;
– a külföldi tőke korlátlan beruházási lehetősége Jugoszláviában, az Európai Gazdasági Közösség irányelvei szerint;
– a munkaképes lakosság teljes foglalkoztatása, és a munkanélküliek szociális biztonsága;
– hatékony államigazgatás, amelynek elvonásai a gazdaságból az EGK tagországainak szintjén valósulnak meg;
– olyan adó- és hitelpolitika, amely serkenti az új beruházásokat az iparba és a mezőgazdaságba;
– a dolgozók részvételi joga a gazdaság igazgatásában a saját munkájuk, valamint a beruházott tőkéjük és részvényeik értéke alapján;
– a föld korlátlan birtoklása, valamint a mezőgazdasági háztartások szociális, nyugdíj- és rokkantsági biztosítása;
– a mezőgazdasági termékfölösleg világpiaci árakon való felvásárlása, függetlenül a hazai piaci helyzettől;
– külön kedvezmények a hegyvidéki mezőgazdaságban és állattenyésztésben;
– a tudomány, a kultúra és a közoktatás feltételeinek fejlesztése az 1992-es európai körülményekhez igazodva;
– a nyugdíjak nem lehetnek alacsonyabbak, mint a legkisebb fizetések ugyanabban a kategóriában;
– egyenrangú egészségvédelem minden polgár számára, függetlenül azok szociális és más helyzetétől;
– a szerb nép egyetemes kultúrtérségének megteremtése Jugoszláviában és a világon;
– a Szerb Pravoszláv Egyháztól elvett és bármi módon kisajátított ingó és ingatlan vagyon visszaszolgáltatása az 1941. április 6-i vagyonjegyzék alapján;
– az állami és a vallási ünnepek egyenrangúsága;
– a Szerb Pravoszláv Egyház és más felekezetek lerombolt és megsérült kulturális, történelmi és vállási létesítményeinek helyreállítása. Ez a második világháborúban és a később megsemmisített létesítményekre vonatkozik;
– Szent Szávának, a szerb nemzet legnagyobb népművelőjének napját mint Szerbia minden oktatási intézményének napját kell megünnepelni;
– az egyetemek autonomitása és az egyetemista szervezetek önállósága;
– a szerb nyelv és cirill írásmód hivatalos használata és érvényesülése Szerbiában.

PÁRTUNK KÜLÖN SÍKRASZÁLL A KÖVETKEZŐ INTÉZKEDÉSEKÉRT KOSOVO ÉS METOHIA TERÜLETÉN

– hatályon kívül helyezi a szerbek Kosovóba és Metohiába való visszatérését megtiltó 1945-ös törvényt;
– az 1941. április 6-a után Kosovóból és Metohiából kiűzött szerbek teljes vagyonát visszaszolgáltatni a károsultaknak, illetve örökösöknek. Ha a károsultak és örökösök kiléte ismeretlen, akkor a vagyont a szerbek visszatérésére és letelepedésére kell felhasználni;
– minden albán emigránst, aki 1941. április 6-a után telepedett le, és azok minden leszármazottját visszaküldeni Albániába, vagy lehetővé tenni más országokba való kivándorlásukat;
– a Jugoszlávia ellen irányuló ellenséges tevékenységek minden nyilvántartott résztvevőjét, akik Kosovót és Metohiát el akarták szakítani Szerbiától, úgy kezelni, mint az albán katonaság tagját, és visszaküldeni Albániába;
– végrehajtani a szerbek letelepedését Kosovóban és Metohiában olyan létszámban, amivel biztosítani lehet a szerbek és a siptárok teljes nemzeti egyensúlyát;
– meghozni Szerbia demográfiai programját, amely lehetővé teszi a natalitás lecsökkentését a tervezet fejlődés mértékére;

– a Szerb Pravoszláv Egyház patriárkájának visszatérése Pećbe, összhangban a legutóbbi Vaseljenski Zsinat határozatával;
– a Vidovdan szerb nemzeti ünneppé való nyilvánítása.

Belgrád, 1990. január 14.

(N. J. ford.)

DENACIONALIZÁCIÓS EGYESÜLET
(Udruženje za denacionalizaciju)

1. Udruženje za denacionalizaciju (UZD) – Denacionalizációs Egyesület (DE). Jele: két-piros négyzetes mezőben az Egyesület neve.
2. Alakuló Közgyűlés 1990. március 19-én Splitben
3–4. Az Alapszabály mellékelve
5. —
6. Az egyesület a JSZSZK területén fejti ki hatását.
7. Az egyesület legfőbb szerve a Közgyűlés, amely küldötti alapon konstituálódik. A Közgyűlés végrehajtó szerve az Elnökség, amely 7 tagú: az Egyesület elnöke, két alelnök és négy elnökségi tag alkotja. Elnök: Miro Slavnić, titkár Filip Kedžo. Jegyzőkönyvvezető: Nikša Čečuk.
8. A tagozatok alakulóban vannak Jugoszlávia-szerte (Vajdaságban is).
9. A rendes tagság a belépési nyilatkozat kitöltésével nyerhető el. Az egyesületnek ezenkívül lehetnek pártoló és tiszteletbeli tagjai is.
10. —
11. Székhelye: Split, XX Dalmatinske divizije 7.
12. —
13. Az Egyesület kezdeményezte a nacionalizáció, a kisajátítási és egyéb magántulajdon-társadalmasítási eljárások folyamán a tulajdonosok akarata ellenére elvett vagyon visszaszármaztatását, illetve a tulajdonosok kártalanítását.
14. —
15. —
16. —

A kérdőívet Nikša Čečuk szerkezstőségünkhöz intézett levele (kelt 1990. március 29-én) és a DE Alapszabálya alapján állítottuk össze

A társadalmi szervezetekről és polgári egyesületekről szóló törvény 18. szakaszáról (NN82/7. sz.), valamint a társadalmi szervezetekről és polgári egyesületekről szóló törvény megváltoztatásáról és kiegészítéséről szóló törvény 1. szakaszával (NN 90/2. sz.) összhangban az 1990. III. 19-én Splitben megtartott alakuló közgyűlésén a *Denacionalizációs Egyesület* elfogadta az alábbi

ALAPSZABÁLYT

I. ÁLTALÁNOS RENDELKEZÉSEK

1. szakasz

A Denacionalizációs Egyesület (a továbbiakban: Egyesület) olyan szervezet, mely azért gyűjti maga köré a polgárokat, hogy társadalmi és politikai tevékenységet fejtsenek ki a nacionalizáció, a kisajátítási és egyéb magántulajdon-társadalmasítási eljárások folyamán a tulajdonosok akarata ellenére elvett vagyon visszaszármaztatása, illetve a tulajdonosok igazságos kártalanítása céljából.

2.szakasz

Az Egyesület az alkotmányban, a törvényben és ebben az alapszabályban meghatározott helyzetével, jogaival és kötelességével összhangban az alábbi elvek érvényesítéséért száll síkra:

– a magántulajdon természetes joga minden szabad embernek,

– a tulajdonjogot senkinek sincs joga korlátozni,

– senki sem veheti el a megalapozott tulajdonjoggal rendelkező tulajdonostól tulajdonát annak piaci értékének megtérítése nélkül,

– bármely a piaci érték megtérítése nélkül foganatosított tulajdonelsajátítás valamely megalapozott tulajdonjoggal rendelkező tulajdonostól a természetes emberi jogok és szabadságok megsértését jelenti,

– minden a nacionalizációs, kisajátítási és egyéb magántulajdon-társadalmasítási eljárás folyamán a tulajdonosok akarata ellenére elvett vagyont vissza kell származtatni tulajdonosának a becslés napján megállapított piaci érték szerinti tényleges kár megtérítésével.

3. szakasz

Ez az alapszabály rögzíti az Egyesület tagjainak egymással szembeni jogait, kötelességeit és felelősségét, a szervezkedés, a szavazás, a választás és a megbízatás módját és formáit, továbbá az Egyesület tevékenységét illető egyéb kérdéseket.

4. szakasz

A szervezet teljes elnevezése: Udruženje za denacionalizaciju (Denacionalizációs Egyesület). Az elnevezés rövidítése: UZD (DE).

Az Egyesület székhelye: Split, xx Dalmatinske divizije 7.

5. szakasz

Az Egyesület a JSZSZK területén fejti ki tevékenységét.

6. szakasz

Az Egyesület jelvénye: kék–piros színű négyzetes mezőben az Egyesület neve.

Az Egyesület 30 mm-es átmérőjű körpecséttel rendelkezik, melyen az alábbi felirat látható: Denacionalizációs Egyesület, Split.

7. szakasz

A szervezet képviselője és reprezentánsa az Egyesület elnöke. Akadályoztatottsága esetén az Elnökség által választott személy helyettesíti.

8. szakasz

Az Egyesület tevékenysége nyilvános. E nyilvánosság olyképpen valósul meg, hogy rendszeresen tájékoztatják a tagságot és a társadalmi közösséget az Egyesület munkáját érintő minden fontosabb kérdéstől.

II. A SZERVEZET TAGSÁGA

9. szakasz

Az egyesületi tagság egyéni jellegű a belépés szabad és önkéntes. Az Egyesületnek lehetnek rendes, pártoló és tiszteletbeli tagjai.

10. szakasz

Az Egyesület rendes tagjának státusát a belépési nyilatkozat aláírásával és a nyilvántartásba való felvétellel lehet elnyerni.

11. szakasz

Rendes tag lehet minden tizennyolcadik életévét betöltött jugoszláv állampolgárságú személy, aki elfogadja az Egyesület alapszabályát és aláírja a belépési nyilatkozatot.

12. szakasz

Pártoló tag lehet mindenki, aki munkájával, illetve anyagi hozzájárulásával tevékenyen részt vesz az Egyesület meghirdetett elveinek valóraváltásában.

A pártoló tagok illetve szimpatizánsok a saját lehetőségeik és az Egyesület szükségletei szerint veszik ki részüket az Egyesület munkájából.

13. szakasz

Tiszteletbeli taggá olyan személyek lehetnek, akik külön érdemeket szereztek az Egyesület eszméinek, céljainak és feladatainak valóraváltásában.

A tiszteletbeli taggá nyilvánításról az Egyesület közgyűlése dönt.

14. szakasz

A tagok jogai és kötelezettségei:

– tagokat választhatnak az Egyesület szerveiben és egyéb testületeibe, s maguk is megválaszthatók e tisztségekre;

– rendszeres tájékoztatást kapnak a szervezet, ennek szervei és testületei munkájáról;

– rendszeres tájékoztatást kapnak a szervezet anyagi és pénzügyi tevékenységéről;

– javaslatokat terjeszthetnek be, véleményt és észrevételt nyilváníthatnak az Egyesület szerveinek és más tagjainak tevékenységével kapcsolatban;

– részt vállalnak az Egyesület feladatainak teljesítéséből;

– az alapszabály szellemében tevékenykednek, őrzik és öregbítik az Egyesület tekintélyét;

– tagsági díjat fizetnek.

15. szakasz

Az egyesületi tagság kilépéssel, kizárással vagy a nyilvántartásból való töröltetéssel szűnik meg.

16. szakasz

Az Egyesületből való kilépésről szabadon és önállóan dönt minden tag, azzal, hogy döntéséről írásban értesíti az Egyesület Elnökségét.

17. szakasz

A nyilvántartásból való törlésről az Egyesület Elnöksége dönt az alábbi esetekben:

– amennyiben az illető egyesületi tag huzamosabb időn át és a figyelmeztetés ellenére sem reagál a felhívásokra, hogy vegyen részt az Egyesület, ennek szervei és testületei munkájában;

– amennyiben három hónapot meghaladó időszakban elmulasztja a tagsági díj fizetését.

18. szakasz

Az az egyesületi tag, aki nem az alapszabályban lefektetett elvek és célok szellemében tevékenykedik vagy munkájával csorbát ejt az Egyesület tekintélyén, kizárható az Egyesületből.

A kizárásról az Egyesület Elnöksége határoz. A kizárt tag fellebezhet a döntés ellen az Egyesület közgyűlésénél. A közgyűlés döntése végleges.

19. szakasz

Az Egyesület legfőbb szerve a Közgyűlés. A Közgyűlés az Egyesület tagjaiból tevődik össze.

Amennyiben a tagság létszáma meghaladja a kétszáz főt, a Közgyűlés küldötti alapon

konstituálódik. A Közgyűlés taglétszámáról és felépítéséről az Egyesület Elnöksége (a továbbiakban: Elnökség) dönt.

20. szakasz

A Közgyűlés összehívására szükség szerint kerül sor, de évente legalább egyszer. A Közgyűlést az Elnökség hívja össze önkezdeményezésből vagy a tagság egyharmadának követelésére.

21. szakasz

A Közgyűlés az alábbi ügyekben dönt illetve intézkedik:

- alapszabályt hoz, változtat vagy kiegészít;
- elnököt választ;
- megvitatja és elfogadja az Egyesület egyéb testületeinek és szerveinek beszámolóit;
- meghozza az Egyesület munkaprogramját;
- elfogadja az Egyesület pénzügyi tervét és zárszámadását;
- dönt a tagság megszűnésének ügyében;
- intézkedik a törvényben, illetve az ezen alapszabályban lefektetett, az Egyesület tevékenységével kapcsolatos egyéb ügyekben.

22. szakasz

A Közgyűlés az ülés előtt elfogadott ügyrend szerint végzi munkáját.

Akkor határozatképes, ha a tagság, illetve a küldöttek többsége jelen van. A szavazás többségi alapon történik, az alapszabály megváltoztatását célzó döntéseket kivéve, ezekhez ugyanis a jelenlevők kétharmados szavazattöbbsége szükséges.

A szavazás nyílt, kivéve, ha a Közgyűlés másként dönt, illetve, ha azon szervek megválasztásáról van szó, amelyeknél titkos szavazással kell választani a jelöltek közül.

23. szakasz

A Közgyűlés végrehajtó szerve az Elnökség. Ez irányítja az Egyesület munkáját a két Közgyűlés közötti időszakban és határoz az illetékességi körébe vágó kérdésekben az alapszabállyal és a törvénnyel összhangban.

Munkájáért az Elnökség a Közgyűlésnek tartozik felelősséggel.

24. szakasz

Az Egyesület Elnöksége hét (7) tagból áll: az Egyesület elnökéből, két (2) alelnökből és négy (4) elnökségi tagból.

Az Elnökség megbízatási ideje két (2) év, a meghosszabbítás lehetőségével.

25. szakasz

Az Elnökség feladatköre az alábbiakra terjed ki:

- végrehajtja a Közgyűlés határozatait, döntéseit és ajánlásait;
- előkészíti a Közgyűlés anyagát;
- végrehajtja a Közgyűlésen meghatározott munkaprogramot;
- dönt különféle gazdasági és egyéb tevékenység, illetve vállalatalapítás ügyében;
- hozzájárulását adja a tagozatok önálló tevékenységéhez és jóváhagyja azok szabályzatait;
- munkacsoportokat alakít bizonyos tevékenységek végrehajtására.

Az Elnökség üléseit az Egyesület elnöke hívja össze önkezdeményezésből vagy az Elnökség tagsága egyharmadának (1/3) követelésére, legalább kéthavonta, szükség esetén gyakrabban is.

Az Elnökség akkor határozatképes, ha tagjainak többsége jelen van az ülésen. Döntése az Elnökségi tagok összlétszámának 50%-ot meghaladó szavazattöbbsége esetén emelkedik jogerőre.

26. szakasz

Az Egyesület titkárát az Elnökség nevezi ki. Elnökségi tag is lehet titkár.

A titkár megbízatási ideje két (2) év az újraválasztás lehetőségével.

A titkár részt vesz az Egyesület szervei üléseinek előkészületeiben, gondoskodik a

jegyzőkönyvvezetésről, gondot visel az adminisztrációs és pénzügykezelésről és más, a jelen alapszabályból, illetve az Elnökség megbízásából eredő munkákat végez.

27. szakasz

Az Egyesület tagozatokat szervezhet a tagság érdekei szerint az Elnökség jóváhagyásával. Egy-egy tagozat megnyitásához legalább öt (5) tag kell, azzal, hogy a tagozat önállósíthatja is magát munkájának végzésében az alapszabállyal összhangban és az Elnökség jóváhagyásával.

IV. ÁLTALÁNOS HONVÉDELEM ÉS TÁRSADALMI ÖNVÉDELEM

28. szakasz

Az Egyesületnek az ország védelmének előkészületeiben és az ország védelmében való közreműködését külön rendelkezések rendezik az alkotmánnyal, a törvényekkel és a Közgyűlés döntésével összhangban.

29. szakasz

Hadiállapot vagy közvetlen háborús veszély kihirdetése esetén lépéseket kell tenni az előírt intézkedések megszervezésére és végrehajtására.

Külön rendelkezés határozza meg közelebbről is a vezetőségi szervek hatáskörét és felelősségét a tagságnak az ország védelmére való felkészítésében és a népvédelmi feladatok és tennivalók ellátásában hadiállapot vagy közvetlen háborús veszély esetén.

30. szakasz

A társadalmi önvédelem célja:

– a társadalmi és magánvagyon védelme;

– a tagság és a szélesebb társadalmi közösség érdekeinek védelme;

– a vezetőségi tagokkal való vagy ezeknek a funkciójukkal való visszaélésének, illetve lelkiismeretlen munkájának a megakadályozása;

– az ellenséges tevékenység és más káros befolyások elhárítása az Egyesületnek a céljai és feladatai megvalósítására irányuló tevékenysége útjából.

V. AZ ÖNIGAZGATÁSI ELLENŐRZÉS MEGVALÓSÍTÁSA

31. szakasz

Az Egyesület tagságának alapszabályba foglalt jogai védelmében joga van önigazgatási ellenőrzést gyakorolni közvetlenül vagy a vezetőségi szervek útján.

32. szakasz

A vezetőségi szervek kötelesek biztosítani minden egyesületi tag számára a határozatokba, okmányokba és iratokba való betekintést a szervezet munkájának, anyagi-pénzügyi helyzetének megismerése végett, kivéve azon eseteket, amikor a törvény vagy törvényerejű aktus titkossá nyilvánít valamely iratot.

VI. A TEVÉKENYSÉG ANYAGI ALAPJAI

33. szakasz

Az Egyesület céljainak és feladatainak megvalósításához anyagi eszközöket biztosít. Ezeknek előteremtését és felhasználását a törvény, a jelen alapszabály, továbbá egyéb okmányok és határozatok szabályozzák.

34. szakasz

Az Egyesület az alábbi forrásokból valósíthat meg jövedelmet:

– tagsági díj;

– a pártoló és rendes tagok, valamint a szimpatizánsok önkéntes adományaiból és különféle ajándékokból;

– a védnökök eszközeiből;

– propagandaanyag értékesítéséből;

– a saját gazdasági vagy egyéb tevékenységéből származó jövedelemből, továbbá az olyan tevékenységek jövedelméből, amelyeknek az Egyesület az alapítója vagy részese;
– egyéb forrásokból, a törvénnyel összhangban.

35. szakasz

A tagsági díj összegét és befizetésének feltételeit az Elnökség határozza meg. A tagsági díj megszabásánál csúszóskála is alkalmazható a szóban forgó tag lakossági kategóriája szerint.

36. szakasz

Minden bevételről és kiadásról nyilvántartást kell vezetni a törvényes előírásoknak megfelelően.

37. szakasz

A pénzügyi tervvel megállapított eszközök mirefordításáról az Elnökség dönt, s erről jelentést köteles tenni a Közgyűlésnek.

VII. A TEVÉKENYSÉG MEGSZŰNÉSE

38. szakasz

Az Egyesület az alábbi esetekben szüntetheti meg tevékenységét:
– amennyiben a Közgyűlés nem tartható meg a minimális törvényes határidőn belül;
– amennyiben a tagság létszáma az alakuláskor meghatározott szint alá süllyed;
– amennyiben az Egyesület tevékenységét valamely illetékes állami szerv betiltja;
– amennyiben a Közgyűlés a tagság kétharmados (2/3) szavazattöbbségével ilyen értelmű határozatot hoz.

VIII. ÁTMENETI- ÉS ZÁRÓRENDELKEZÉSEK

39. szakasz

Az Egyesület adminisztrációs-technikai, illetve pénzügyi tevékenységének elvégzését a tagok valamelyikére vagy szükség esetén megfelelő szakszolgálatra bízhatja.

40. szakasz

A jelen alapszabály elfogadásának napján lép érvényre.

(AZ) EMBERI JOGOK MACEDÓNIAI FÓRUMA
(Форум за човекови права на Македонија)*

KIÁLTVÁNY

Az általános politikai kultúrának az Egyesült Nemzetek Alapokmányában, továbbá az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában és egyéb nemzetközi okiratokban leszögezett normái ma már szerves összetevői sok ország alkotmányának és törvényeinek. Lényegében ezek az alapvető emberi jogok képezik a politikai, gazdasági, szociális és kulturális szabadságok összességeként azt az alapot, melyen korunk emberének méltósága áll vagy bukik.

Ezek az alapelvek abban a hajdani felismerésben fogantak, miszerint minden emberi lény szabadnak, méltóságában s jogaiban egyenlőnek születik, és napjainkig fennmaradtak, állandóan tágítva az emberi szabadságok kiterjedését. Minden kivívott szabadság – hosszadalmas és fáradságos harc és tanulás folyamán – maradandó beleívódott az ember tudatába és szívébe.

* A Fórum Koordinációs Bizottsága az alábbi anyagot küldte el szerkesztőségünk címére, a kérdőívet nem töltötték ki. A Fórum címe: Pravni fakultet, bol Krste Misirkov b. b., 91 000 Skopje.

A XVII. században az emberek olyan jogokért és szabadságokért harcoltak, amelyek megvédik őket a hatalmasok önkényétől. Ilyenek voltak például a Habeas corpus és az angol Bill of Rights (jogok törvénye), elsőként fogalmazván meg olyan jogi normákat, amelyek valóban védelmet jelentettek az önkényes letartóztatások és fogvatartás ellen.

A XVIII. században az amerikai függetlenségi Nyilatkozat meg Az ember és a polgár jogainak (franciaországi) nyilatkozata szerzett érvényt a nemzeti szuverenitás elvének, hangsúlyozván, hogy minden hatalom forrása a nemzet, mely képviselőket küld a parlamentbe, ahol az ország törvényeit hozzák, s így igazgatja az államot. Az ember egyenlőnek és egyenjogúnak születik, s az élet, a szabadság és a boldogulásvágy elidegeníthetetlen emberi jog. A szabadságot, egyenlőségét, a magántulajdont és az erőszakkal való szembeszegülést természetes és elidegeníthetetlen emberi jognak nyilvánítják, s kiemelik, hogy az embernek joga van a gondolati, lelkiismereti, a szólás- és sajtószabadságra. Hosszú harcok során az ember valós tartalommal töltötte el ezeket a magasztos normákat.

A XIX. és XX. században újabb, immár gazdasági, szociális és kulturális jogokkal bővült az emberi jogok listája. A szociális jogok, amelyekért különösen a szocialista irányvételű munkásszakszervezetek és pártok álltak ki, a szellemi szabadságokat anyagi dimenziókkal egészítették ki.

Századunk utolsó évtizedei az emberi jogok és szabadságok jegyében zajlanak. Ha a századelő háborúktól, összetűzésektől és forradalmaktól volt terhes, a századvég, íme, a béke, az együttműködés és az integráció jegyében telik. A politikát is újabb erények jellemzik, a mértéktartás, a tolerancia és a kölcsönös megértés, s ami a legfontosabb, az emberi jogok és szabadságok iránti fogékonyság.

Amit az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata a század közepén megfogalmazott, egy megosztott és mélységesen antagonisztikus, a két kataklizmától és a fasizmussal meg a sztálinizmussal megélt, két tragikus tapasztalattól sebzett világban írott malaszt marad csupán, míg az emberiség a méltóságán esett sebeket gyógyítgatta.

A század utolsó évtizedébe lépve immár tanúi lehetünk, hogy az emberiség ismét kész előrelépni. A történelem jócskán kilendült ingája, mely az évszázad folyamán meghintáztatott bennünket a két véglet, a fasizmus és a sztálinizmus között, most megnyugodni látszik. Minden, ami ma Európában és a világban zajlik, az emberi jogokon alapuló demokratikus állam jegyében történik. Új nyelven kommunikál immár a világ, s ezt a nyelvet nekünk is minél hamarabb el kell sajátítanunk, ha csatlakozni akarunk a gazdasági és szellemi haladás útján menetelő népekhez.

Felelős kormányzat, felelős polgár – ez a célunk. Nyitott társadalmat akarunk, melyben a demokráciát az egyén, a csoportok, az osztályok, az intézmények, az eszmék és érdekek kölcsönös egymáshoz igazításának folyamataként értelmezik, békés, a tolerancia és a kölcsönös megértés szellemében zajló folyamatként. Tudatosan valljuk, hogy a szabadság a forrása az emberi méltóságnak, a demokrácia pedig a kivívott emberi szabadságjogok szintjelzője. Az Emberi Jogok Macedóniai Fóruma mint az eltérő világnézetű, de az emberi jogok és szabadságok védelmét és kiterjesztését egységesen szívügyének valló polgárok közössége kész hozzájárulását adni hazánk, Macedónia és Jugoszlávia demokratizálódásához.

Az Emberi Jogok Macedóniai Fórumának programelvei

A Fórum megalapításának külön határozattal kijelölt kezdeményezői a Macedóniai Művelődési Dolgozók Közösségének Bizottsága, a Macedóniai Szocialista Ifjúsági Szövetség és a Szkopjei Jogi Kar tudományos munkatársainak csoportja.

A Fórum nam állami szerv és nem politikai párt. Nincs szándékában átvenni egyetlen politikai-jogi intézmény szerepét és tevékenységi körét sem. Ugyanakkor nem kíván a polgárok panasz- vagy óvásügyi bizottsága sem lenni, és döntőbíráskodást sem vállal az

emberi jogok megsértése ügyében Macedónia területén folyó perekben. Ezt tudniillik a bíróságok és az alkotmányban, valamint a törvényben megnevezett egyéb állami szervek rendes feladatának tartja.

A Fórum polgárok közössége, mely tagjainak szakértelmére és tekintélyére alapozva létesít spontán szervezetet az alábbi célok megvalósítására:

1. A JSZSZK és az MSZK alkotmánya illetve törvényei vonatkozó részeinek megvalósulásához fűződő kérdések és az emberi jogok védelmét célzó nemzetközi szabványok megvitatása.

2. A Fórum megvitatja az emberi jogok megsértésének és a velük való visszaélésnek az MSZK területén a társadalmi élet bármely szférájában tapasztalt példáit és állást foglal velük kapcsolatban. Teheti ezt önkezdeményezésből, de egyének, csoportok és szervezetek indítványozására is. Határozatait a Fórum eljuttatja a nyilvánosságnak és azoknak az állami szerveknek, amelyek orvosolni hivatottak a bajt.

3. A Fórum erkölcsi tekintélyével mozgósítja a közvéleményt a macedóniai törvényhozó, bírósági és állami szervek tevékenységének demokratikus felügyeletére az emberi jogokkal és szabadságokkal kapcsolatos normák és gyakorlat tisztelete és kiterjesztése szempontjából.

4. A Fórum hozzájárul az emberi jogi kultúra kiművelésére, olyan módon, hogy megismerteti a polgárokat az őket megillető jogokkal és ezek érvényesítésének útjával. Ezzel megteremtődnének a feltételek az emberi jogok magasabb szinten való élvezésére szociokulturális, politikai és eljárásjogi értelemben egyaránt.

5. A Fórum megvitat minden kérdést a macedón kisebbség jogainak elismerésével és tiszteletbentartásával kapcsolatban a szomszédos országokban és mindenütt, ahol macedónok élnek és dolgoznak. E tevékenysége folytán kész együttműködni a szomszédos országok hasonló szervezeteivel és a hasonló körben tevékenykedő nemzeközi nem-kormányszervezetekkel.

Ugyanakkor a Fórum gondot visel mindazon tényezők elhárításáról, melyek akadályozzák a Macedónia területén élő kisebbségek és etnikai csoportok jogvédelmét.

6. A Fórum tevékenységének nyilvános volta, a tájékoztatási eszközökben való fellépés, valamint az emberi jogok védelmét célzó akció révén állandó kapcsolatban áll a macedón nyilvánossággal. E célból az érdekkörébe vágó tájékoztató jellegű kiadványokat is megjelentet.

7. A Fórum tevékenységét és szerveinek felépítését az Emberi Jogok Macedóniai Fórumának alapszabályzata határozza meg részletesebben.

Szkopje, 1990. I. 31.

Az Emberi Jogok Macedóniai Fórumának kezdeményező bizottsága

*

(JAVASLAT)

A Macedóniai Szocialista Ifjúsági Szövetség Köztársasági Választmányának, a Macedóniai Művelődési Dolgozók Közösségének Bizottsága, valamint a Szkopjei Jogi Kar tudományos munkatársai csoportjának határozata alapján Az Emberi Jogok Macedóniai Fóruma alakuló közgyűlésén meghozza az alábbi SZABÁLYZATOT, az Emberi Jogok Fóruma működésének és szerveződésének alapelveiről és módjáról.

I. *Általános rendelkezések*

1. szakasz

Az Emberi Jogok Macedóniai Fóruma (a továbbiakban: a Fórum) polgárok közössége.

Létrejöttének célja, hogy minden, az emberi jogok és szabadságok rendezését, élvezését és védelmét érintő kérdést megvitasson, állást foglaljon velük kapcsolatban, és gondot viseljen Macedónia polgárainak jogbiztonságáról.

A Fórum tevékenysége tárgyának tart minden, a JSZSZK és az MSZK alkotmányába, valamint a JSZSZK és az MSZK számára kötelező érvényű nemzetközi okiratokba foglalt emberi jogot és szabadságot, illetve ezekkel kapcsolatos tételt.

2. szakasz

A Fórum tagja lehet minden polgár, aki kifejezi készségét a tevékenységében való részvételre és elfogadja a Fórum alapokmányait: a kiáltványt, a programelveket és a jelen szabályzatot.

A Fórum tagjai önállóan és függetlenül fejtik ki tevékenységüket és nincs küldötti státusuk semmilyen intézmény, politikai párt, egyesület vagy állami szerv részéről.

3. szakasz

A Fórum célja, hogy olyan politikai rendszerért szálljon síkra, amely biztosítja az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatából eredő emberi jogok és szabadságok élvezését és védelmét, az idevágó civilizációs szabványok elismerését, valamint a civil társadalom azon autonóm egyesületeinek a védelmét, amelyek az emberi jogok és szabadságok kiterjesztését tűzték ki célul.

A fenti cél érdekében a Fórum

– elmélyiti az emberjogi kultúrát;

– elemzi az emberi jogok jugoszláv és macedón jogforrásait;

– kezdeményezi olyan törvények meghozatalát, amelyek javítják az emberi jogok jogszabályozását;

– megvitatja az emberi jogok megszegésének, veszélyeztetésének és a velük való visszaélésnek eseteit és állást foglal ezekkel szemben;

– mérlegeli és javasolja az emberi jogok megvédésével kapcsolatos nemzetközi akciók megindítását;

– együttműködik más jugoszláv, emberi jogot védő szervezetekkel, továbbá olyan nemzeti és nemzetközi nem-kormányszervezetekkel és testületekkel, amelyek az emberi jogok fejlesztésével, érvényesítésével és védelmével foglalkoznak; és

– tudományos és szaktanácskozásokat szervez az MSZK mint jogállam alkotmányjogi kiépítésének és működésének kérdésében.

II. *A Fórum felépítése és működése*

4. szakasz

A Fórum munkacsoportokban és plenáris üléseken fejti ki tevékenységét.

5. szakasz

A munkacsoportok tagjai a vonatkozó tárgykör ismert szaktekintélyei közül kerülnek ki.

A munkacsoportok ténybegyűjtéssel, valamint a Fórum határozatainak előkészítésével, megtárgyalásával és beterjesztésével foglalkoznak.

A munkacsoport tevékenységét a csoport által választott koordinátor irányítja.

A munkacsoport szótöbbségi alapon szövegezi meg véleményét.

A határozatként, vagy javaslatként megfogalmazott véleményét a munkacsoport írásban juttatja el a Fórumhoz.

A csoportok számát és munkamódszerét a Fórum külön döntéssel határozza meg.

6. szakasz

A plenáris ülést a Fórum tagsága képezi.

A Fórum plenáris ülése akkor határozatképes, ha a Fórumot létrehozó munkacsoportok tagjainak több mint a fele jelen van.

A vitában való részvételre a Fórum minden tagjának joga van.

A Fórum döntései és javaslatai érvényességéhez a plenáris ülés jelenlevő tagjainak kétharmados többsége kell. Amennyiben a plenáris ülés határozata vagy javaslata ellentmond a munkacsoport véleményének, mindkét véleményt, a munkacsoportét és a plenáris ülését is, a nyilvánosság elé kell terjeszteni.

7. szakasz

A Fórum ülései nyilvánosak. A plenáris ülést a Fórum elnöke hívja össze. A munka nyilvánosságáról a Fórum elnöke és titkára gondoskodik. A Fórum ülését az elnök saját kezdeményezésére, vagy egy munkacsoport, illetve legalább tíz fórumtag javaslatára hívja össze.

A Fórum nyilvános szavazással hozza meg határozatait. Kivételesen, a tagság többségének kérésére titkos szavazás is alkalmazható.

Ügyrendi kérdésről nyilvános szavazással kell dönteni, a plenáris ülés résztvevőinek egyszerű szavazattöbbségével.

8. szakasz

A Fórum határozatait és indítványait a maga vagy munkacsoportja által megállapított tényállás alapján hozza meg, rendszerint írásos jelentés alapján.

Az emberi jogok egyedi megszegése, veszélyeztetése, illetve az ezekkel való egyedi visszaélés esetében a Fórum és munkacsoportjai kötelesek lehetővé tenni a jogszegéssel, -veszélyeztetéssel vagy visszaéléssel terhelt személynek véleménye kifejtését.

Kivételes esetekben, ha valamely szerv vagy testület lehetetlenné teszi a valós tényállás megállapítását, a Fórum puszta gyanújelek alapján is meghozhatja döntését.

Javaslattétel gyanújelek alapján is megengedett.

9. szakasz

Szükség esetén a Fórum felhatalmazhatja valamely tagját vagy megbízhat egy-egy kiemelkedő tudományos vagy közéleti szaktekintélyt, hogy különleges jelentéstevőként vizsgáljon meg egy-egy adott kérdést és véleményt, illetve indítványt terjesszen be róla. A különleges jelentéstevő véleményét vagy indítványát írásban juttatja el a Fórumnak.

III. *A Fórum határozatai és javaslatai*

10. szakasz

A Fórum elvi és konkrét jellegű határozatokat és javaslatokat hoz.

11. szakasz

Elvi jellegű határozatai vonatkozhatnak:

– az MSZK-nak jogállamként való felépítésére és működésére;

– az emberi jogok belső jogi rendezésére, élvezésére és védelmére;

– olyan javaslattételre, hogy a JSZSZK és az MSZK csatlakozzon bizonyos nemzetközi egyezményekhez, melyek az emberi jogok rendezésének, élvezésének és védelmének jobbítását célozzák; és

– az emberi jogok belső jogi rendezésének megváltoztatására, amennyiben az nincs összhangban a JSZSZK-ra és az MSZK-ra is kötelező érvényű nemzetközi jogi előírásokkal.

12. szakasz

Elvi jellegű indítványai vonatkozhatnak:

– az emberi jogi kultúra terjesztésére;

– az emberi jogoknak az iskolai nevelésbe való beiktatási, illetve az ifjú nemzedékekkel való megismertetési lehetőségére;

– az emberi jogok elméletének filozófiai, szociológiai és jogi továbbfejlesztésére; és

– egyéb akciók szervezésére, amelyeknek célja az emberi jogokról, ezek kiterjesztéséről, élvezéséről és védelméről kialakult tudat elmélyítése.

13. szakasz

A Fórum konkrét jellegű határozatokat és indítványokat hoz:

– azon esetekben, amikor jelét tapasztalja egy bizonyos emberi jog vagy jogcsoport megszegésének, veszélyeztetésének, illetve az ezekkel való visszaélésnek;

– azon esetekben, amikor bizonyos emberi jog vagy jogcsoport tömeges megsértéséről, veszélyeztetéséről vagy az ezekkel való visszaélésről van szó;

– az emberi jogok egyedi súlyos megszegése, veszélyeztetése, illetve az ezekkel való visszaélés esetében.

Elvben a Fórum olyan eseteket vizsgál, illetve olyan esetekben dönt, amelyek megalakulása után jöttek létre vagy tartanak.

14. szakasz

Egy-egy konkrét eset vizsgálatakor a Fórum köteles gondot viselni rá, hogy ne avatkozzék a bíróságok, közigazgatási vagy egyéb szervek hatáskörébe, továbbá köteles figyelembe venni, hogy kimerítették-e a jogrendben megállapított jogorvoslás minden lehetőségét.

Amennyiben minden jogi eszközt igénybe vettek, a Fórum nyilatkozhat arról, hogy kielégítőknek találja-e ezeket az eszközöket, megfelelőknek ítéli-e meg őket az adott emberi jogok védelmére, valamint arról, hogy szabályszerűen folyt-e le az eljárás.

15. szakasz

A Fórum határozatai és indítványai erkölcsi kötelezettséget jelentenek minden fórumtag számára.

IV. *A Fórum tevékenységének irányítása*

16. szakasz

A Fórum tevékenységét az elnök, a titkár és a munkacsoportok koordinátoraiból álló Bizottság irányítja. Az elnök és a titkár tisztségénél fogva tagja a Fórum Bizottságának.

17. szakasz

A Fórum elnöke

– képviseli a Fórumot az egyénekkel, intézményekkel, szervezetekkel, szervekkel és a nyilvánossággal való érintkezésben;

– összehívja és vezeti a plenáris ülést;

– összehangolja a munkacsoportok tevékenységét;

– aláírásával látja el a jegyzőkönyveket, valamint a Fórum határozatait és indítványait.

18. szakasz

A Fórum titkára segédkezik az elnöknek a Fórum munkájának szervezésében.

Külön feladatai:

– intézi a Fórum nyilvántartását és levelezését;

– gondoskodik az ügyiratok, jegyzőkönyvek, valamint a Fórum és a különféle egyének, intézmények, szervezetek és szervek közti levelezés őrzéséről;

– nyilvántartást vezet a munkacsoportok üléseiről és gondot visel azok ügyiratainak őrzéséről;

– megszervezi a jegyzőkönyvvezetést a Fórum plenáris ülésein;

– az elnökkel együtt aláírásával látja el a plenáris ülés jegyzőkönyveit.

A titkár helyettesíti az elnököt annak távollétében.

19. szakasz

A Fórum Bizottsága

– gondoskodik a Fórum kiáltványának és irányelveinek végrehajtásáról;

– témákat sugall az elnöknek a plenáris ülés napirendi pontjait illetően;

– az elnök javaslatára döntéseket hoz bizonyos folyó ügyekben.

20. szakasz

Az elnök, a titkár és a bizottsági tagok megbízatása három évre szól, ennek elteltével jelentést kötelesek tenni.

Az elnök, a titkár és a bizottsági tagok újraválasztási joga nincs korlátozva.

Az elnököt és a titkárt a Fórum bizottsága választja meg saját vagy a plenáris ülés indítványára.

V. *A Fórum pénzügykezelése*

21. szakasz

A tevékenységéhez szükséges eszközöket a Fórum egyének, intézmények, szervezetek, egyesületek és szervek önkéntes adományaiból teremti elő.

22. szakasz

A Fórum saját folyószámlával rendelkezik, mely az MSZISZ külön rendeltetésű számlájaként van nyilvántartva.

A Fórum pénzügyeit az elnök vezeti. Külön felhatalmazása van a Fórum és munkacsoportjai tevékenységéhez szükséges adatgyűjtés költségeinek, illetve a fórumtagok és a Fórum munkájában résztvevő más személyek útiköltségének fedezésére.

A nagyobb tételek mirefordításáról a Fórum Bizottsága dönt.

VI. *Adminisztrációs és egyéb technikai munkák*

23. szakasz

A Fórum eredményes munkájához elengedhetetlen adminisztrációs és technikai teendőket az MSZISZ Köztársasági Választmányának szakszolgálata látja el.

24. szakasz

A Fórum saját pecséttel rendelkezik.

Pecsétje egy kör közepén álló fáklyából áll, mely alatt négyszögformájú felirat látható a Fórum teljes elnevezésével: Az Emberi Jogok Macedóniai Fóruma.

VII. *A szabályzat hatálybalépése*

25. szakasz

A Szabályzat akkor lép hatályba, ha a Fórum alakuló közgyűlése kétharmados szavazattöbbséggel elfogadja.

A Szabályzat módosítása vagy kiegészítése ugyanazon eljárással történik, mint a meghozatala.

(SZ. K. ford.)

FENNMARADÁS KÖRNYEZETVÉDŐ EGYESÜLET
(Еколошко друштво „Опстанок“)

---

1. Ekolosko drustvo „Opsztanok" – Fennmaradás Környezetvédő Egyesület.

2. Szkopje, 1989 júliusa. Bejegyezve a DNMSZSZ-nél ugyanabban a hónapban.

3. Mellékelve küldjük az alábbi dokumentumokat:

– az egyesület szervezési és működési elvei,

– szabályzat az elnökség munkájáról,

– az Opsztanok Környezetvédő Egyesület munakprogramja az 1990-es évre.

4. Lásd a fenti pontot.

5. Az egyesület nem épít egyetlen korábbi konkrét párt vagy szervezet hagyományaira sem.

6. Az egyesület mindenekelőtt természet- és környezetvédő tevékenységet fejt ki, különféle manifesztációk, illetve az állami, köztársasági és községi stb. tényezőkre irányuló nyomásgyakorlás révén, hogy valamiféleképp ezeket is akcióra bírja. Az egyesület továbbá igyekszik tribünök, gyűlések és tanácskozások útján kapcsolatot teremteni a polgárokkal, hogy minél több, a környezetvédelmet szívügyének tekintő polgár érdeklődését és tettvágyát felkeltse. Ennek értelmében az egyesület szekciókban fejti ki

munkáját. Ilyenek például: az urbánus környezetvédelem szekciója, a lég- és légkörszennyeződéssel foglalkozó szekció, a jobb és egészségesebb táplálkozást népszerűsítő szekció, az erdők, vizek és a talaj védelmén munkálkodó szekció stb. Az egyesület magvát egyébként az egyesület közgyűlése, illetve az egyesület elnöksége képezi.

7. Az egyesület képviseleti szerve a tizenegy tagú elnökség, amely a legkülönfélébb érdeklődési körű és foglalkozású egyénekből tevődik össze.

8–9. Tagozataink nincsenek.

10. A tagság létszáma e jelentés összeállításakor meghaladja a 160-at (százhatvan).

11. Az egyesület ideiglenesen a Mlad Borec szerkesztőségében székel. (Osma udarna brigada 22/a. Pf. 547; Tel: (091) 221-555. További alapvető információval tiszteletdíjas munkatársunk, Džabir Memedi szolgálhat.

12. m. f.

13. Az egyesület kezdeményezte akciók közül az alábbiak voltak a legfontosabbak:

– A Dojrani-tó érdekében tartott nagygyűlés 1989. X. 16-án.

– A szkopjei OHIS-nak ítélt AVNOJ-díj megkérdőjelezése.

– Nyomásgyakorlás Jugoszlav Todorovszki szkopjei városelnökre nyilvános vita megnyitására a város fokozott elszennyeződéséről.

– Tiltakozó gyűlés a használtautó-piac áthelyezése céljából.

– Az év legkiemelkedőbb környzetszennyezője cím odaítélése a Városi Városrendezési, Építészeti és Környezetvédelmi Bizottságának (!), melynek elnöke Ilija Panov.

– Az egyesület legfontosabb idei akciója, megítélésünk szerint, a Makedonszki Ekoloski Pokret (Macedón Környezetvédő Mozgalom) kezdeményező bizottságának összehívása. Az OPSZTANOK volt az MKM eszmei atyja, valamint az MKM platformjának és programjának megfogalmazója is. Az első gyűlést 1990. II. 17-én tartották meg a Macedónia szerte tevékenykedő egyesületek több képviselőjének részvételével. (Mellékeljük a programjavaslatot is.)

14. Igen valószínű, hogy az MKM keretein belül környezetvédelmi párt alakul, amely indulni kíván majd a soron következő választásokon.

15. Az egyesület szívesen lépne koalícióra más pártokkal, olyanokkal, amelyek a demokratikus irányvétel mellett elfogadható környezetvédelmi programot is felkínálnak.

16. Macedónia területén több környezetvédelmi egyesület tevékenykedik. Közülük az alábbiakról van tudomásunk:

– a Katlanovszka Banya és környéke védelmére alakult baráti társaság – Szkopje;

– a Dojráni-tó védelmére alakult egyesület – Dojran;

– Vevcsani Környezetvédelmi Egyesület – Vevcsani;

– Molika Környezetvédelmi Egyesület – Bitola;

– Vinozsito Környezetvédelmi Egyesület – Stip;

– folyamatban van egy környezetvédelmi egyesület megalakítása Titov Veleszben, a köztársaság legszennyezettebb városában.

Szkopje, 1990. március 11.

Naum Dimitrovszki egyesületi elnök, s. k.
Džabir Memedi újságíró, s. k.

A MACEDÓN KÖRNYEZETVÉDŐ MOZGALOM MUNKAPROGRAMJA

(Javaslat)

1. *A Macedón Környezetvédő Mozgalom (MKM) céljai:*

a) az élő világ védelme;

b) környezetvédelem mint az élő világ egyensúlya fenntartásának feltétele, s ezáltal az ember és a természet közti megromlott viszony helyreállítása;

c) az ember szűkebb, közvetlenebb környezetének védelme;

d) egészségvédelem és – javítás;

e) tudatos és tervszerű tevékenységgel – folytonos harc az élő világ sérüléseinek és károsodásainak elhárításáért valamint a még sértetlen területek védelméért – új, egészségesebb környezet, illetve élettér teremtése az ember fennmaradásának alapfeltételeként;

f) a Macedón SZK gazdasági és általános fejlődésének fellendítése a világ és külön Európa környezetvédelmi követelményeinek és szabványainak megfelelően, külön is hangsúlyozva Macedónia komparatív helyzeti előnyét e téren.

2. *Az MKM feladatai és kezdeményezései*

a) az emberek az egészséges környezetben való egészséges életre vonatkozó természetes jogából kiindulva aktualizálni a meglevő, de tiszteletben nem tartott környezetvédelmi törvényeket, továbbá kiegészítő függelékeket javasolni azon tárgykörökben, amelyek nincsenek, vagy nincsenek kellőképpen belefoglalva a meglevő előírásokba;

– külön büntetőtörvénykönyvi függeléket javasolni, amely szigorúbb büntetőjogi védelemben részesíti az élő világot és az emberi egészséget;

– megnevezni Macedónia szerte minden községben a környezetvédelmi szempontból neuralgikusnak számító tényezőket és felvetni a felelősség kérdését a törvényszegők esetében, a tettesek megbüntetését is ideértve;

– a környezet (levegő, víz, talaj) szennyeződését megakadályozó műszaki-környezetvédelmi szabványok kidolgozása és rendszerezése;

– a műszaki-környezetvédelmi szabványok kidolgozása és rendszerezése a környezet és az emberi egészség védelmére (élelmi cikkek és használati tárgyak);

b) bekapcsolódni a társadalmi-politikai közösségekben 1990 tavaszán esedékes választásokba, jelölteket állítani és szervezett választási előkészületeket foganatosítani, olyan előre meghatározott programmal, amely magában foglalja az MKM fő céljait, feladatait és kezdeményezéseit;

– külön közigazgatási szerv (minisztérium) követelése, mely kizárólag környezetvédelmi kérdésekkel foglalkozna (a Szerb SZK és más köztársaságok mintájára), s amelynek vezetésére MKM-tag kapna megbízást;

– amennyiben az MKM igényei és szükségletei ezt megkövetelik, teret nyitni az MKM politikai párttá való átalakulásának és az 1990 tavaszán esedékes választásokba való bekapcsolódásának;

c) a környezetvédelmi kérdések folyamatos aktualizálása valamint a környezetvédelmi oktatás, kultúra és tudat fejlesztése a lakosság, elsősorban az ifjú nemzedékek körében, továbbá az egész oktató-nevelői tevékenységnek környezetvédelmi szempontú kiegészítése;

– a környezetvédelmi kérdések állandó jelenléte a tömegtájékoztatási eszközökben, a tantervektől kezdve a rádió- és tévéadásokig, továbbá a nagy példányszámú lapok címoldaláig, illetve a legnézettebb politikai-informatív műsorokig, felhívások, nyilatkozatok stb. formájában;

d) különféle környezetvédelmi manifesztációk szervezése (nyilvános gyűlések, rendezvények, hapeningek, békés tüntetések, tribünök és beszélgetések, tudományos tanácskozások stb.)

3. *Az MKM szerkezeti felépítése és szevezett működési formái*

a) – *környezetvédelmi aktíva*, mely környezetvédelmi akciókat szervez a helyi közösségekben;

– a helyi közösségek környezetvédelmi aktíváiból delegált küldöttekből álló községi *környezetvédelmi tanács;*

– az MKM *koordinációs tanácsa;*

b) környezetvédelmi minisztérium, környezetvédelmi intézet, környezetvédelmi rendőrség és őrjárat létesítésének kezdeményezése;

c) együttműködési kezdeményezés az ország más környezetvédelmi szervezeteivel és mozgalmaival, környezetvédelmi szervezetek országos szövetségének létrehozása;

– a szövetségi környezetvédelmi titkárság alapításának kezdeményezése;

– környezetvédelmi kongresszusokon való részvétel Jugoszláviában és külföldön;

d) környezetvédelmi karavánok és nemzetközi eko-táborozások szervezése és az ezeken való részvétel;

– kapcsolatteremtés és együttműködés a természetkedvelők, az állatvédők, különösen a kihalófélben levő vagy az ipari-szórakozási célokból kíméletlen pusztításnak kitett állatok védelmezőinek szervezeteivel, továbbá az alpinistákkal stb.;

– kapcsolatteremtés és együttműködés a művelődési és történelmi emlékek védelmét szorgalmazó szervezetekkel;

– hagyományos karikatúrakiállítás szervezése környezetvédelmi témára.

A FENNMARADÁS KÖRNYEZETVÉDŐ EGYESÜLET SZERVEZÉSI ÉS MŰKÖDÉSI ELVEI

(Javaslat az alapszabály módosítására)

Az egyesület tagjai az alábbi testületekben fejtik ki tevékenységüket:

a) a helyi közösségekben, az egyetemeken, a középiskolákban és a munkaszervezetekben megalakított FENNMARADÁS (OPSZTANOK) KÖRNYEZETVÉDŐ CSOPORTOKban;

b) az EGYESÜLET SZEKCIÓIban (szakosított szekciók a lég-, a víz- és talajszennyeződés, az urbánus környezetvédelmi, az egészséges táplálkozás, a zajártalmak stb. kérdésköreire);

c) az EGYESÜLET TANÁCSÁban;

d) az EGYESÜLET ELNÖKSÉGÉben;

A környezetvédő csoportok és szekciók figyelemmel kísérik a környezetvédelmi állapotokat és környezetvédelmi akciókat javasolnak, illetve szerveznek. A maguk meghatározta alapszabály szellemében tevékenykednek és képviselőt delegálnak az egyesület tanácsába.

Az egyesület szekciói a megfelelő szakmai felkészültségű, érdeklődési körű és a szekciók valamelyikében tevékenykedni kívánó egyénekből állnak össze.

Az egyesület tanácsa a környezetvédelmi csoportok és szekciók húsz (20) választott képviselőjéből és tiszteletbeli tagokból áll. A választott tanácstagokat az elnökség jelöli ki és választja meg, megbízatásuk két évre szól, azzal, hogy többször is megválaszthatók e tisztségre.

A tanács háromhavonta tartja rendes üléseit, de szükséges esetén rendkívüli üléseket is összehívhat.

A tanács ülései két részből állnak:

– az elsőben az egyesület elnöke tájékoztatja a tagságot az egyesület és az elnökség munkájáról a két ülés közti időszakban;

– a másodikban részben rövid tájékoztatók hangzanak el a csoportok és szekciók tevékenységéről, továbbá javaslatok a konkrét környezetvédelmi akciók indítására, információk a környezetvédelmi állapotokról stb.

A tribünön való felszólalást (a kivételes esetektől eltekintve) előzőleg jelezni kell a tribünvita tartamának és lebonyolításának megtervezése céljából.

Az egyesületnek az egy-egy konkrét környezetvédelmi akció megindítását célzó indítványaiba lehetőség szerint bele kell foglalni az annak lebonyolítására vonatkozó elemeket is. Kívánatos volna, ha a javaslattevő egyben a végrehajtás hordozójának szerepét is vállalná.

Az egyesület elnöksége csak a beterjesztett indítványok megvalósításának lesz hordozója, amelyeket elsőbbségieknek ítél meg.

Az elnökség megfelelő nyilvánosságot és anyagi támogatást biztosít a nem prioritásos akcióknak is, amennyiben a tagság készséget tanúsít a megvalósításban való részvételre, amennyiben ezek az akciók környezetvédelmi jellegűek és nem tartalmaznak erőszakos módszereket.

A tanács választja meg az elnökség tagjait (hatot), és minden naptári év végén bizalmi szavazást tart külön az elnök és külön az elnökségi tagok esetében.

Az egyesület *ELNÖKSÉGE* kilenc tagú és egy pénztáros. Az elnökség hat tagját a tanács választja. Ezek közül választja meg a tanács a jelölt(ek) addigi munkája és esetleges programjavaslatai alapján az elnököt, aki aztán kijelöl még három elnökségi tagot az egyesület tagállományából.

Az elnökség választja az egyesület titkárát. Az elnökhelyettest az elnök jelöli ki.

Az elnök és a titkár megbízatási ideje egy év, azzal, hogy mindketten újraválaszthatók.

Az elnökség által választott hat elnökségi tag megbízatási ideje két év, s ez újabb kettővel meghosszabbítható. Az elnök által választott három tag megbízatása addig tart, ameddig az őket kijelölő elnöké.

A megüresedett elnökségi helyek az alábbiak szerint tölthetők fel:

– a hat elnökségi hely valamelyikének megüresedése esetén a tanács állít három jelöltet, és az elnökség választ közülük egyet.

Megbízatási idejük megegyezik az elnökségével;

– a másik három tag esetében a megüresedést az elnök tölti fel.

Az elnökség munkájába szükség szerint időnként a munkacsoportok és szekciók képviselői és más meghívott tagok is bevonhatók.

Az egyesület *évi közgyűlését* szabály szerint a naptári év elején kell megtartni.*

A FENNMARADÁS KÖRNYEZETVÉDŐ EGYESÜLET MUNKAPROGRAMJA AZ 1990-ES ÉVRE

1. Elvégezni a szükséges tennivalókat a Macedón Környezetvédő Mozgalom (MKM) megalapítása és tömegesítése körül.

2. Tájékoztató-propaganda jellegű standot-pannót állítani fel a város központjában.

3. Kidolgozni az egyesület tevékenységét népszerűsítő plakátot, emblémát, jelvényt, tagsági könyvecskét.

4. Megalakítani az egyesület sajtócsoportját és felvenni a kapcsolatot a jelentősebb tömegtájékoztatási eszközök igazgatóival, azzal a céllal, hogy az egyesület tevékenysége megkapja a megfelelő teret a sajtóban.

* Az Egyesület Elnökségének munkájáról szóló szabályzat közlésétől eltekintünk, mert az kizárólag procedurális jellegű.

5. Megvalósítani a konkrét környezetvédelmi akciók indítására vonatkozó javaslatokat és kezdeményezéseket (a tribünökön elhangzott és az elnökség által elsőbbséginek ítélt 3–4 javaslatot).

6. Petícióaláírásokat gyűjteni (a polgárok konkrét környezetvédelmi követeléseivel), és eljuttatni a város minden illetékes egyéni és intézményi tényezőihez.

7. Kezdeményezni a környezetvédelmi nevelésnek és oktatásnak az iskolai tantervekbe való beiktatását és környezetvédelmi szakemberek képzését a felsőoktatásban, posztgraduális tanulmányok bevezetése stb.

8. Együttműködést kezdeni a környezetvédők egyesületével, a városi urbanisztikai, közlekedésügyi és környezetvédelmi bizottsággal, a felügyelőségi szervekkel és más hasonló intézményekkel.

9. Aktivitást kezdeményezni (és kivitelezni) az illetékes városi intézményeknél megfelelő számú korszerű légszennyeződést mérő műszer beszerzésére és felállítására, valamint ezeknek az adatoknak a rendszeres, naponkénti közzétételéért.

10. Az egyesület megfelelő tevékenységet fejt ki egy *Fehér könyv* megjelentetéséért.

11. Az MKM megalakulása után az egyesület aktív szerepet vállal az MKM megfelelő programjainak megvalósításában.

12. Kapcsolatba és együttműködésbe lépni az országban és külföldön, elsősorban Görögországban és Bulgáriában működő más környezetvédelmi egyesületekkel és szervezetekkel – közvetlenül, vagy az MKM keretein belül.

13. Megfelelő helyiséget biztosítani az egyesület székhelyének.

14. Az egyesület működéséhez és a jelen program megvalósításához szükséges anyagi eszközök előteremtésén fáradozni – a tagság és a polgárok valamint a munkaszervezetek és intézmények adományaiból, védnökök felkutatása stb.

15. Állást foglalni a környezetünket érintő legfontosabb köztársasági és városi dokumentumokkal kapcsolatban.

16. Az egyesület a törvényes lehetőségekkel összhangban be kíván kapcsolódni a soron következő képviselő-testületi választásokba.

(SZ. K. ford.)

FÜGGETLEN ÚJSÁGÍRÓ EGYESÜLET
(Nezavisno društvo novinara)

1. Nezavisno društvo novinara (NDN) – Független Újságíró Egyesület (FÚE).

2. 1989. december, Újvidék. – Néhány újvidéki szerkesztőség néhány tagja kezdeményező bizottságot alakított, köztük: Mile Isakov, Budimir Beljanski, Fazekas András, J. Garai Béla, Németh Árpád, Zagorka Radović, Dojna Buje stb., kidolgozták a statútumtervezetet és elindították a bejegyzési eljárást. Az ügy még mindig folyamatban van, tekintve, hogy a Szocialista Szövetség hivatalosan nem járult hozzá a bejegyzéshez.

3. A kezdeményező bizottság által kidolgozott satútumtervezet, amelyet az egyesület alakuló közgyűlésén 1990. március 3-án elfogadtak.

4. Mellékeljük a statútumtervezetet.

5. Az új egyesület elhatárolja magát a még működő hivatalos Vajdasági Újságíró Egyesülettől.

6. A szervezkedés a bázisból indul, az egyesület a szerkesztőségekben megalakított közösségek formájában tevékenykedik.

7. Az egyesületnek választott elnöksége van (elnök: Mile Isakov), valamint a társa-

dalmi szervezetek számára előirányzott minden más szerve. A Forum-beli közösség elnöke: Matuska Márton.

8. Közösségei számos vajdasági szerkesztőségben megalakultak, többek között a Forumban, az újvidéki RTV-ben, az újvidéki Dnevnikben, a szabadkai újságírók aktívája keretében.

9. A közösségek választott vezetőjük révén tartják a kapcslatot az egyesület vezetőségével, a közgyűlésekre küldötteket választanak.

10. A FÚE tagjainak száma mintegy 460.

11. Székhelye Újvidék, irodahelyisége még nincs.

12. –

13. Az eddig megtartott két közgyűlés, továbbá a FÚE televízióbeli közösségének fellépése néhány híradószerkesztő igazságtalan felfüggesztése ellen.

14. Nem kíván pártként szerveződni.

15. Csatlakozni kíván a Belgrádban nemrég megalakult Hivatásos Újságírók Egyesületéhez.

Újvidék, 1990. április 11.

J. Garai Béla, a FÚE Forum-beli közösségének tagja

A FÜGGETLEN ÚJSÁGÍRÓ EGYESÜLET KIÁLTVÁNYA

A Független Újságíró Egyesület megalapítását az tette szükségessé, hogy az újságírók is bekapcsolódjanak a pozitív társadalmi változásokba s ezekhez hozzájárulásukat adják, továbbá, hogy visszaállítsák a hivatás méltóságát és felelősségét, amilyent a tényleges demokratikus berendezés megkövetel.

Ilyen törekvései és elfogadott alapszabálya alapján a Független Újságíró Egyesület kihirdeti.

Programját

1. Az Egyesület rendszeres tevékenységének keretében szerepet vállal abban, hogy az újságírást törvényileg felelős, önálló és pártonkívüli hivatásként definiáljuk, amelynek alapvető funkciója a polgárság tájékoztatása az eseményekről az élet minden területén valamint a hatalom nyilvános ellenőrzése.

2. Annak érdekében, hogy az ilyen törvényes rendelkezéseket, ha megszületnek, érvényesíteni is lehessen, az Egyesület maradéktalanul szorgalmazni fogja az Egyesület alapszabályából és az újságírókódexből eredő hivatásbeli és etikai normák tiszteletben tartását, gondoskodik a nyilvános szó és a hivatás tekintélyének védelméről, valamint az újságírók anyagi és szociális érdekeinek védelméről.

3. Az Egyesület hivatásbeli szakszervezetet alapít az önálló jugoszláv újságíró szakszervezet ágazataként

4. Jelen pillanatban az elsődleges feladatok:

– az alapító intézményének megszüntetése, a tájékoztató intézmények és szervek feletti tulajdon törvényes szabályozása az Egyesület és az Újságíró Szakszervezet egyenjogú részvételével;

– a tömegtájékoztatási eszközökben működő pártszervezetek feloszlatása előfeltételként az önálló újságírói hivatás fejlesztéséhez;

– nyilvános tribünök szervezése az újságírás szerepéről a többpártrendszerben;

– az állandó munkaviszonyban levő és tiszteletdíjas újságírói munka díjának meghatározása;

– az újságírók jogvédelmi programjának kidolgozása;

– az újságírók megelőző egészségvédelmi programjának kidolgozása;
– az újságírók továbbképzési programjának kidolgozása;
– önálló közvéleménykutató, és különösen a lapok, a rádió és a televízió olvasottságát, hallgatottságát és nézettségét kutató intézetek létesítésének kezdeményezése;
– az Egyesület sajtószervének megalapítása részvénytársasági alapon, azzal, hogy az Egyesület kötelezően rendelkezne a részvények egy részével, amelyeket tagjainak kezdeti önkéntes és díjtalan munkájával szerzett.

5. Az Egyesület támogatja tagjainak mindazon törekvését, hogy közösségekbe szerveződve közvetlenül bekapcsolódjanak a döntéshozatalba minden, részükre fontos kérdésről a hírközlő szerveikben, beleértve a tulajdonosokkal való viszonyokat, a vezetők jelölését és megválasztását is.

6. Az Egyesület kapcsolatba lép a Hivatásos Újságírók Jugoszláv Egyesületével Belgrádban és az átalakított vagy új Jugoszláv Újságírószövetséggel, mint az egyesületek szövetségével az érdekek és a közös programcélok és feladatok minimuma, valamint a hivatás egységes kódexe alapján.

Újvidék, 1990. március 3.

HORVÁT DEMOKRATA KÖZÖSSÉG (Hrvatska demokratska zajednica) *

A HORVÁT DEMOKRATA KÖZÖSSÉG PROGRAMJÁNAK IRÁNYELVEI ÉS CÉLJAI•

I.

A HDK eddigi fejlődési útjáról

Első általános nagygyűlésünkön szükségszerűen vissza kell tekintenünk – ha csupán főbb vonalaiban is – a megtett útra, amely elvezetett ehhez a mai naphoz. Meggyőződésem ugyanis, hogy ezzel a mai összejövetellel történelmi fordulóponthoz érkeztünk, hiszen ez az első alkalom, amikor az egypárti totalitarizmus teljes fél évszázada után egy horvát demokrata párt gyűlést tarthat, s ami még fontosabb, tanúságát adhatja a hazai és a hontalanságban élő Horvátország szellemi együvé tartozásának.

Annak a gondolata, hogy szükség van egy ilyen ellenzéki szervezetre, amilyen néven és programmal a HDK 1989. február 28-án megjelent, hosszú időn át érlelődött, s már a megelőző, 1988. év őszén felvetődött. Olyan időszak volt az, amikor a JSZSZK-ban egyre jobban kiéleződött a társadalmi-politikai és az államigazgatási válság, szoros összefüggésben az egypárti (kommunista) rendszerek bomlási folyamatával az európai szocialista országokban, de az egyre inkább erősödő nemzeti ellentétekkel is Jugoszláviában, amelyeket a nagyszerb neoexpanzionizmus hihetetlen mértékű elharapózása váltott ki S. Milošević vezérletével.

• A Horvát Demokrata Közösség 1990. február 24–25-én megtartott I. általános nagygyűlése külön határozatban kimondta, hogy a párt elnökének, dr. Franjo Tuđmannak a nagygyűlés részvevőihez intézett bevezető beszámolóját tekinti a HDK hivatalos programdokumentumának és politikai állásfoglalásának a következő négyéves időszakra.

* A Közösségtől a Program mellett megkaptuk a statútumot is, terjedelmi okokból azonban nem áll módunkban közölni. Nem kaptunk viszont választ a kérdőívben feltett kérdésekre. (A Közösség 1989. június 17-én alakult, 1990. január 25-én regisztrálták. Tagjainak száma 600–700 ezer. Cím: HDZ, 41000 Zagreb, Becićeve stube 2. Tel.: 041 433-902 vagy 041 433-941.)

A HDK abban az időben jelent meg a politikai színtéren, amikor Horvátország még csupán dadogó jelbeszéddel próbálta áttörni a szégyenteljes hallgatás páncélfalát, amely teljesen körülvette a „horvát tavasz" kegyetlen letörése, 1971 vége óta. Akkoriban még bénítólag hatottak a gonoszság következményei, amelyeket Horvátország 1972-es „kosovizálása" idézett elő, amikor a társadalmi (politikai, művelődési és gazdasági) életből eltávolítottak vagy háttérbe szorítottak minden haladó és nemzeti irányvonalat. Ezrével zárták be az embereket, s tizezreket menesztettek a munkahelyükről, reményüket vesztett menekültekké téve őket a saját hazájukban vagy külföldön.

Ebben a félelemmel és kilátástalansággal teli szellemi légkörben a HDK megalakítása is aggodalmat keltett, kételyek merültek fel, hogy ez csak újabb erőszakhullámot válthat ki. A bizonytalanságot csak fokozta, hogy az unitarista-hegemonista és a dogmatikus sorokból már magát a HDK megjelenését is úgy fogadták, mint valami „neousztasa", vagy a legjobb esetben is „szeparatista-nacionalista" szervezet újjáéledését, amellyel mint hazaárulással könyörtelenül le kell számolni. Az ilyen általános megbélyegzések mellett személyes rendőrségi-bírósági fenyegetőzésekkel is akadályozni próbáltak bennünket.

Nem hagytuk magunkat megingatni. Csupán a kezdeményezők első köréből álltak félre néhányan, a kibővített körből pedig heten kiestek, miután kisebbségben maradtak (44:10) javaslatukkal, hogy 1989. június 17-ére kitűzött alapító közgyűlésünket halasszuk későbbre.

Alapító közgyűlésünk megtartását a Panorama Szálló kongresszusi termében a rendőrség is betiltotta, amit mi úgy hidaltunk át, hogy nem „nyilvános helyen" jöttünk össze. Érthető okokból így az előirányzott néhány száz résztvevő helyett csupán mintegy ötvenen voltunk jelen, s azok is elmaradtak, akik már előbb szembekerültek a többséggel, nyilvánvalóan nem csupán a közgyűlés időpontja miatt.

A HDK megalapításának 1989. június 17-i történelmi eseménye után nagy lendületet vett a tagság és a szervezetek létszámbeli növekedése, amiben a kitűzött programcélok és a történelmi körülmények egyaránt szerepet játszottak.

Habár a JSZSZK válságát elsősorban a Szerbia és Szlovénia közötti ellentétek, valamint a kosovói helyzet elmérgesedése fokozta, egyre világosabbá vált, hogy az AVNOJ-i JSZSZK lerombolásában a nagyszerb neoexpanzionizmus végső céljai elsősorban Horvátország ellen irányulnak, mert mindig is ez az ország volt a centralizmus és a hegemonizmus legfőbb ellenpontja.

Helyénvalónak bizonyult az a megítélésünk is, amelyből a HDK megalapításakor indultunk ki, hogy a demokratikus átalakulás folyamatai, amelyek már minden Közép- és Kelet-Európa-i szocialista országot átfogtak, nem állhatnak le a JSZSZK határain. Annál kevésbé, minthogy a jugoszláv válság az államrend válsága: a szerbek sem tudnak megbékélni bármilyen, s legkevésbé az AVNOJ-i föderalizmussal, de ugyanígy a szlovének és a horvátok sem elégedettek az eddigi föderációval.

A HDK népszerűségét a horvát nyilvánosság előtt tovább fokozták a Központi Bizottsága által 1989. szeptember 30-án meghozott határozatok.

A mindenfajta horvátság genociditásának tételére, továbbá a horvát nemzet területi integritása és szuverenitása ellen intézett támadásokra, valamint a szlovén nép önrendelkezési joga kétségbe vonására válaszolva a HDK olyan nyilatkozatot tett közzé a nyilvánosság előtt, amelyben kifejtette, hogy minden népnek, így természetesen a horvát népnek is tartós, elidegeníthetetlen és csorbítatlan joga van az önrendelkezésre, beleértve az elszakadás jogát is.

Ugyanerről az üléséről a HDK felhívást intézett a Horvát Matica utolsó igazgatóbizottságának minden még életben lévő tagjához, hogy haladéktalanul újítsák fel ennek a legnagyobb múltú művelődési-tudományos horvát intézetnek a tevékenységét. Emellett csatlakoztunk ahhoz a nyilvános követeléshez is, hogy állítsák vissza Jelačić bán szobrát

a róla elnevezett téren, s egyedül a HDK fogalmazta meg – a zágrábi képviselő-testülethez intézett felhívásában, amelyet azután szórólap formájában a polgárok számára is kinyomtattunk – azt az álláspontot, hogy ezzel a tettel jelképesen szakíthatunk az eddigi erőszakos és szerteágazó horvátellenes politikával, amely a legkülönbözőbb módon nyilvánult meg, az emlékművek lerombolásával is, egészen a mai időkig.

Újabb mérföldkő volt a HDK életében és fejlődésében az 1989. november 29-én közzétett Kiáltvány, amelyet a polgárokhoz, a Horvát SZK Képviselőházához és az egész horvát néphez intéztünk.

Ebben – az adott politikai körülményekhez mért – történelmi jelentőségű okiratban kifejtettük követelésünket, hogy a megjelölt módon valóra váltsuk a horvát nép önrendelkezési jogát a maga történelmi és természetes határai között.

Ennek a Kiáltványnak az indítékairól és tartalmáról még szó lesz a későbbiekben, most viszont csak röviden a visszhangjáról.

A Kiáltvány olyan hatást keltett a horvát népben, idehaza és külföldön egyaránt, hogy a HDK egyszeriben óriási fejlődésnek indult. A tagok és a tagozatok száma olyan gyorsasággal és olyan méretekben sokszorozódott meg, hogy ennek követése egyszeriben túlnőtte addigi amatőr szerveződésünket, és meghaladta minden derűlátó várakozásunkat.

Ma úgyszólván egyetlen város, község és kisebb helység sincs hazánkban, sem másutt a világban, ahol horvátok élnek, melyben a HDK-nak ne lennének tagjai, tagozatai és bizottságai. A helyi szervezetek közgyűlésein száz- és ezerszámra jelennek meg az emberek. Nehéz lenne eldönteni, melyek a nagyobb szabásúak: az itthoniak-e, vagy azok, amelyeket Európa, Amerika és Ausztrália nagyvárosaiban tartottak meg. Hogy a horvát ember milyen szívvel és lélekkel tette magáévá a HDK programját és céljait, az egyértelműen kiviláglott minden eddigi tömeggyűlésen, melyeknek nagyszerű sorából egyaránt említést érdemel Eszék és Rijeka, Vinkovci és Imotski, Đakovo és Dubrovnik, Zágráb és Split, Pula és Varaždin, Zadar és Valpovo, Slavonski Brod és Šibenik, Županja és Stubica, Konavli és Karlovac, Pelješac és Brač, Trogir és Hvár, vagy külföldön Stuttgart és München, Berlin és Bécs, Párizs és Oszló, Zürich és Freiburg, azután Toronto és Vancouver, Calgary és Vinipeg, New York és Cleveland, San Francisco és Chicago, Washington és Ottava, vagy Sidney és Melbourn, Perth és Adelaida stb. stb. (elnézést kérve a nem említettektől).

Emellett külön említést kell tennünk az Összamerikai Konvencióról (1990. január 20–21-én tartottak meg), amelyen megválasztották az USA-beli és a kanadai koordinációs bizottságot, valamint az amerikai kontinentális koordinációs bizottságot.

Nem kétséges, hogy a HDK szervezeteinek ez a gyors létszámgyarapodása, és ezek a nagygyűlések, melyeknek mindegyikén sorra kifejeződésre jutott a magas fokú nemzeti tudat, de egész tagságunk demokratikus törekvése is, jelentették a legjobb cáfolatot azokkal a rosszindulatú megbélyegzésekkel, a támadásokkal és próbálkozásokkal szemben, amelyek ki akarták kényszeríteni a HDK betiltását.

Mi egy percig sem kételkedtünk abban, hogy a demokratikus átalakulás folyamatában a HDK elnyeri törvényes létjogosultságát. Legalizálása azután, amire ez év február 5-én került sor Horvátország nyolc politikai pártjának bejegyzése keretében, további ösztönzést adott a HDK tagságának és tagozatainak bővüléséhez.

Maga a bejegyzés azonban újabb hullámát indította el a HDK elleni indokolatlan támadásoknak, és céljai kiforgatásának. Az egyik legalattomosabb rágalom az volt, miszerint a HDK több millió dolláros összeggel rendelkezik, méghozzá azzal a céllal, hogy ebből támogassunk minden ellenzéki gyülekezést. Az ilyen aljas fondorlatok jelentőségét nem kell ugyan túlbecsülni, de nem árt feljegyezni őket, s megvilágítani politikai természetüket.

A hegemonista-unitarista és a dogmatikus-antidemokratikus irányzatoknak még

mindig vannak követőik, akik nemcsak hogy a HDK betiltását követelik, hanem a gyűléseinken még fegyverrel is fenyegetőznek, engem pedig halállal fenyegetnek (ismétlődő telefonos és írásos félelemkeltéssel).

Az ilyenek nyilvánvalóan semmit sem okultak a történelemből. Ha már ők maguk nem képesek felfogni, hogy véget ért az egypárti esztelenség és jogtalanság korszaka, legalább a bibliai tanulságra visszaemlékezhetnének: aki kardhoz nyúl, kard által vész el.

A legalizálással lehetővé vált a HDK I. általános nagygyűlésének összehívása is. Ennek megtartásával az Elnökség, a Központi Bizottság és a Végrehajtó Bizottság eleget tesz annak az ígéretének, amelyet a rendkívüli körülmények között lebonyolított alapító közgyűlésen tett a tagságnak, hogy amint kialakulnak a kedvező körülmények, azonnal összehívják a rendes közgyűlést, mint amilyennek ez az I. általános nagygyűlés tekinthető.

Beterjesztve jelentésemet az eddig megtett útról, vagyis a HDK vezetőinek és szervezeteinek eddigi tevékenységéről, elnöki minőségemben én személyesen, együttesen a központi vezető testületek mindegyikével visszaadjuk megbízatásunkat ennek a nagygyűlésnek, hogy azután – a napirend folytatásában – demokratikus módon, titkos szavazással megválaszthassuk a HDK új vezetőségét.

Ezen túlmenően még csupán egy megjegyzés engedtessék meg nekem: az alapító közgyűléstől kezdődően egészen máig a mi sorainkban, vagyis a HDK központi vezetőségének soraiban soha nem volt semmiféle megoszlás és nézeteltérés. Megőriztük egységünket, áthidalva minden különbséget az egyes kérdések megítélésében, a HDK általános érdekeinek szem előtt tartásával. Ez önmagában igazolja, hogy kizárólag a HDK programcéljainak megvalósítása vezérelt bennünket, nem pedig a személyes érdek.

Ennyit a Horvát Demokrata Közösség fejlődési útjáról.

II.

A HDK programcéljainak egyértelműségéről

Függetlenül attól, hogy a három alapokmány, amelyre a HDK politikája épül – a Programelvek előtervezete (1989. február 28.), a Programnyilatkozat (junius 17.) és a Kiáltvány (november 29.) – egyaránt magán viseli a történelmi pillanat adott körülményeinek bélyegét, együttesen mégis teljesen világosan és félreérthetetlenül határozzák meg a HDK programcéljait.

És ha ezekről beszélünk, akkor mindenekelőtt abból kell kiindulnunk, hogy döntő különbség van a HDK és Horvátország minden másik politikai pártja között. Ez pedig abban van, hogy a HDK nemcsak hogy azonos alapállásból száll síkra az általános emberi, polgári jogokért és a parlamentáris demokráciáért, mégpedig mindegyiküknél kifejezettebb és tartalmasabb formában, határozottabban és következetesebben, hanem ezen felül megköveteli a horvát nép önrendelkezési jogát és állami szuverenitását is.

Ez abból a tényből fakad, hogy egész programunkat és politikánkat – a mai civilizáció általános demokratikus elvein túlmenően – az újabbkori horvát történelem három lényeges meghatározó összetevőjére és elemére építjük. Elsősorban a starčevići horvát történelmi államjogra, amely a nagy francia forradalom szabadságeszméit foglalja magában. Továbbá a radići általános emberi republikanizmusra, amely az államalkotói horvátságot kiterjesztette a köznép legszélesebb rétegeire. Végezetül pedig a horvát baloldali hagyományoknak arra a pozitív töltetű magvára, amely a horvát népnek megadta az önrendelkezés jogát, s ezt belefoglalta az AVNOJ-i elvekbe és a ZAVNOH-i Horvátország létébe, leszűkítve viszont az egypárti centralizmus és a kommunista társadalom utópiája által.

Ilyen programelvekből kiindulva a HDK úgy ítélte meg, hogy mindezek az összetevők, minden következményükkel együttesen fontos szerepet töltöttek be az újkori horvát történelemben, noha egyikük sem érte el teljesen a maga célját. Ebben az objektív kö-

rülmények épp úgy közrejátszottak, mint a programok szubjektív gyöngeségei és egyoldalúságai. Úgy ítéljük meg, hogy a horvát politika céljait a mai korban csak egy olyan program válthatja valóra, amely magába tudja foglalni a belőlük fakadó összes pozitív tapasztalatot, és képes lesz választ adni a megváltozott körülmények minden kihívására.

A HDK akcióinak sorában a november 29-i Kiáltvány egyértelműen ezt a szándékot juttatta kifejezésre. Történelmi jelentőségére több bizonyíték is van. Elsősorban is, célkitűzéseivel ez a Kiáltvány a legújabbkori horvát történelem ritka és legérdekesebb okmányai közé tartozik. Másodsorban, tartalmi szempontból egyedülállóan kapcsolja össze a horvát törekvéseket a Közép-Kelet-Európában végbemenő demokratikus változásokkal. És harmadsorban, a horvát politikai pártok közül – a hatalmon levőt épp úgy ideszámítva, mint az ellenzékieket – egyik sem merte nyíltan támogatni, sem nyilvánosan elítélni ezt a Kiáltványt.

Minthogy azonban e Kiáltvány után, sőt annak ellenére is még mindig egyre több a félremagyarázás, vagy egyszerűen az értetlenség a HDK programjával kapcsolatban, különösen azok táborában, akik minden horvát programot elleneznek, de maguknak a horvátoknak a soraiban is, ezért bizonyos kérdéseket jobban meg kell világítanunk.

A kitűzött célok rosszindulatú tolmácsolásának, illetve azok meg nem értésének, vagy egyoldalú, kétes értelmezésének többféle forrása és szándéka van.

A hegemonista-unitarista törekvések és a jugoszláv nagyállami felfogások hívei a HDK programcéljait egyszerűen kiegyenlítik az usztasa Független Horvát Állam megújításának szándékával. Eközben megfeledkeznek arról, hogy az FHÁ nem kizárólag „csatlós" képződmény és „fasiszta bűncselekmény" volt, hanem egyben kifejezője is mind a horvát nép önálló államiságra való törekvésének, mind pedig annak, hogy ezt a maga határain belüli törekvést felismerték a nemzetközi tényezők is, ez esetben a hitleri Németország kormánya, amely a Versailles-i államok romjain „új európai rendet" akart létrehozni. Ezek szerint az FHÁ nem a tengelyhatalmak üres szeszélye volt csupán, hanem következménye is egy teljesen meghatározott történelmi folyamatnak.

Azok, akik a horvátok soraiból azért támadnak bennünket, mert „a horvát népnek a maga történelmi és természetes határai közötti történelmi egységéért" szálltunk síkra, bizonyságát szolgáltatják annak, hogy vagy nincs fogalmuk a történelmi és geopolitikai tényezőkről, amelyek hosszú távon meghatározzák az egyes népek sorsát, vagy pedig nem törődnek ezzel. Amikor minket hibáztatnak a polgárháborús veszély kihívásával, elfelejtik, hogy ezzel a követeléssel mi akkor álltunk elő, amikor a Nagy Szerbia megalakításának terveit a már lerombolt AVNOJ-i Jugoszlávia keretein belül vagy azon kívül már a nemzetközi nyilvánossággal is közölték, egyidejűleg a jaltai megállapodás felbomlásával és az új európai rend kialakulásának kezdetével.

Márpedig aki ilyen belső körülmények között, amelyek elsősorban a kosovói és a szerb–szlovén válság következtében álltak elő, s amelyek miatt ma nyílt viták folynak Jugoszlávia széthullásának lehetőségeiről, de különösen a megváltozott nemzetközi helyzetben, amikor a nagyhatalmak vezetői, Bush és Gorbacsov azt hangoztatják, hogy tiszteletben kell tartani az egyes népek akaratát – tehát aki még most sem látja szükségét, sőt parancsoló szükségszerűségét annak, hogy állást foglaljon a horvát nép történelmi-geopolitikai érdekei mellett, az valóban nem méltó arra, hogy az ő nevében szóljon.

Követeléseinkkel előállva mi szem előtt tartottuk, hogy a jelenlegi alkotmány szerint Bosznia-Hercegovina a horvát népnek is nemzeti állama. Ez a követelésünk csupán a kifejezése és folytatása volt azoknak az elképzeléseknek, amelyeket a 19. és a 20. század olyan horvát politikusai fogalmaztak meg, mint a „haza atyja", dr. Ante Starčević, továbbá Mihovil Pavlinović, dr. Ante Trumbić és Stjepan Radić. Ők sorozatosan úgy beszéltek Boszniáról és Hercegovináról, mint amelyek geopolitikai egységet képeznek Horvátországgal is és a Nyugattal is, nem kételkedve abban, hogy népük hogyan döntene hovatartozásáról egy referendumon.

Azzal a kifogással kapcsolatban pedig, miszerint a HDK programja nacionalista-szeparatista jellegű, csupán néhány tényre kívánunk rámutatni. A horvát nép Európa egyik legrégibb népe. Habár a középkorban elveszítette a maga önálló királyságát, saját nemzeti és állami önazonosságától soha senki nem foszthatta meg. Hogyan és milyen alapon lehetne elvárni, hogy ez a nép belenyugodjon a maga szuverén jogainak megcsorbításába a mai időkben, amikor a világszíntéren, a nemzetközi viszonyokban olyan új szubjektumok jelennek meg, melyeket tegnap még senki sem ismert el történelmi múltú népnek?! Az első világháború idején a szlovének pl. a bécsi parlamentben a horvát történelmi államjogra hivatkoztak, ma viszont a nagyszerb hegemonizmus elszakadásukat is jóváhagyná, csakhogy könnyebben felülkerekedjen Horvátországon, vagy hogy területének háromnegyed részét Nagy Szerbiához csatolhassa.

Ennélfogva rá kell mutatnunk, hogy a maga programcéljainak megfogalmazásában – ma, a 20. század végén – a HDK nem fog, és nem kíván lemaradni a horvát politika századeleji programkövetéseihez képest. És íme, hogyan állította fel ezeket a követeléseket az 1918-as egyesülést követően Stjepan Radić, aki lényegében vezére és tanítója volt a horvát népnek: Minthogy a jugoszláv népek közös államát azoknak az erőknek az akarata hozta létre, amelyek Versaillesben megszabták az európai rendet, így a horvát nép a maga köztársaságát követeli magának, Szerbiának pedig legyen meg a maga királysága... Radić parasztpártja akkor és később is a következő jelmondattal határozta meg a horvát politika céljait: „Az én puskám legyen a saját vállamon, a pénztárcám pedig a saját zsebemben!"

A két háború közötti időszakban az egyszerű emberek is megértették, hogy enélkül sem Szabadsága, sem Köztársasága nem lehet a horvát népnek, ma viszont még az állítólag tanult politikus urak sem akarják azt jószerivel megérteni.

Programelveinkkel és céljainkkal kapcsolatban azt is meg kell világítanunk, milyen értelemben hivatkozunk mi az AVNOJ-i és a ZAVNOH-i elvekre, s hogyan viszonyulunk a konföderalizmus kérdéséhez, illetve a mai JSZSZK államberendezéséhez.

Ezt kötelességünk megtenni arra a sok levélre való tekintettel is, melyekkel nemcsak a saját tagjaink árasztanak el bennünket itthonról és külföldről, hanem a nemzetközi nyilvánosság számos képviselője is, akik szintén sokat foglalkoznak Jugoszlávia fennmaradásának vagy széthullásának esélyeivel.

Programelképzeléseinkben mi nem valamilyen politikai-taktikai meggondolásból hivatkozunk az AVNOJ-i és a ZAVNOH-i elvekre, hanem mély történelmi és nemzetközi-jogi okokból. Nem valamiféle alkotmányvédői álláspontal közelítünk az AVNOJ-i berendezkedés kérdéséhez, hanem hogy tovább építhessük és túlhaladhassuk, sőt, hogy kiutat találhassunk egyes megkövesedett értékítéleteiből.

Ezek az alapelvek ugyanis a jugoszláv államközösség kiépítésében magukbafoglalták a jugoszláv népek teljes egyenrangúságának elvét, és mindegyiküknek, köztük természetesen a horvát népnek is az önrendelkezési jogát, egészen az elszakadás lehetőségéig. Csak ezekre az elvekre felesküdve a hazai nyilvánosság és a nemzetközi tényezők előtt sikerült Titónak megújítania a szellemileg és ténylegesen is szétesett jugoszláv államot. Később azonban a centralisztikusan megszervezett JKP önkényuralma miatt ez a jog csupán deklaratív szállóigeként maradt fenn azoknak a soraiban, akiknek a körében – a kinyilatkoztatott elvek ellenében – állandóan fennmaradt és tovább fejlődött egy valamiféle szocialista jugoszlávság kialakítási lehetőségének illúziója. Ezáltal a szovjet mintára létrejött AVNOJ-i föderalizmus egyre nagyobb következetlenségekbe és ellentmondásokba sodródott, melyektől még a lényegesen jobbá tett 1974-es alkotmány sem tudott megszabadulni.

Részint ebben gyökerezik az az unitarista-hegemonista elmélet is, mely szerint önrendelkezési jogukat a JSZSZK népei egyszer s mindenkorra kihasználták azzal, hogy ebbe az államközösségbe kerültek, minélfogva többé nincs semmiféle más választásuk.

Ez viszont tiszta képtelenség a nemzetközi jog állása szerint, de még inkább a történelmi valóság szempontjából, amióta csak léteznek nemzetek és állami képződmények.

Ennek a mi hivatkozásunknak ezekre az elvekre továbbá van egy másik, történelmi és nemzetközi dimenziója is, amelynek nem kisebb a jelentősége, mint annak, hogy a népek önrendelkezési joga elévülhetetlen és elidegeníthetetlen.

Arról van szó ugyanis, hogy a ZAVNOH által megalapozott Horvát Föderális Állam – a horvát nép – a második világháború végén a győztes demokratikus erők oldalán találta magát. És ennek messzeható történelmi jelentősége volt.

Ha nem lehet elvitatni, hogy a horvát népnek sokba került a titói jugoszláv föderáció megteremtése, akkor még kevésbé vitatható el, hogy ennek a föderációnak a sorsa a Horvát SZK nélkül hasonlíthatatlanul nehezebb lett volna. Ha nem jut át a győztesek oldalára is, a horvát nép, amikor az FHÁ a tengelyhatalmakkal együtt összeomlott, nem kerülhette volna el a csetnikek genocídiumtervét, azokat a következményeket, amelyek katasztrofálisak lettek volna számára.

Ezenkívül soha nem feledkezhetünk meg a ZAVNOH-i Horvátország történelmi érdemeiről (a horvát kommunisták és partizánok érdemeiről), hogy Horvátország összetételébe végre bekerült Isztria, s újra a mienk lett Rijeka és Zadar, továbbá Cres, Lošinj és Lastovo.

Ennélfogva magának a Horvát SZK-nak mint a horvát nép nemzeti államának a létezése – függetlenül attól, hogy sokféle okból mennyire elégedetlenek voltunk vele – továbbra is kiindulási alapot szolgáltatott a horvát nép teljes állami szuverenitásának életre keltéséhez, és az erre irányuló erőfeszítésekhez.

Ezért hivatkozunk mi az AVNOJ-i elvekre, nem pedig azért hogy egyszerűen visszaállítsuk (restauráljuk) a maga föderális államrendjét, amelyet már egyébként is megtört a miloševići nagyszerb neoexpanzionizmus, de a határozott szlovén követelés is a következetes konföderális viszonyok létrehozásáért.

A HDK kezdettől fogva kinyilvánította, hogy szilárdan és félreérthetetlenül kiáll a szlovének és a Kosovóban élő albánok indokolt követelései mellett, és szembe fordul mindenfajta hegemonista-unitarista törekvéssel más népek ellenében.

Mindezekből az álláspontjainkból az is kiderül, hogyan értelmezzük mi a konföderalizmust.

Azoknak, akik az unitaristák és a bürokraták táborából már a konföderáció említése miatt is szeparatizmussal és az állami egység megbontásával vádolnak bennünket, nem kívánunk válaszolni. Ők előbb-utóbb kénytelenek lesznek megbékélni azzal a tudattal, hogy a horvát nép szuverenitásáról senki más nem határozhat, hanem csak ő maga, és az általa szabadon megválasztott képviselői testület.

Figyelmet érdemel viszont azoknak a horvát embereknek az aggodalma, akik azt kérdezik tőlünk, hogy már a konföderációról szóló vitába való belebocsátkozással is nem fogunk-e eltévelyedni, netán teljesen beleveszni egy valamiféle harmadik Jugoszlávia labirintusába, mert ha a történelmi tapasztalatokból indulunk ki, aligha számíthatunk kevésbé összekuszált és veszélytelenebb viszonyokra, mint az elsőben és a másodikban.

Egy ilyen komoly kérdésre illik komoly választ adni.

Mindenekelőtt, szem előtt kell tartani, hogy amikor a HDK felállította programcéljait és kijelölte feladatait, számot kellett vetnie a JSZSZK fenálló alkotmányos jogi rendjével, s nem kevésbé a létező világrenddel is, pontosabban azzal, hogy miképpen értelmezi az európai és a világpolitika a jugoszláv és a horvát kérdést.

Ilyen keretekben ténykedve, de azzal a szilárd elhatározással, hogy ezeket a kereteket is módosítanunk kell demokratikus úton, mi kezdettől fogva a végsőkig nyíltan és egyértelműen határoztuk meg követelésünket, hogy a JSZSZK-n belüli viszonyokat konföderális alapokra kell helyeznünk. Szerintünk ez az előfeltétele annak, hogy a horvát nép teljes önállósággal – a maga szabadon megválasztott képviselői vagy közvetlen

általános népszavazás útján – határozzon a saját sorsáról. Más szóval, biztosítani kívánjuk magunknak azt a jogot, hogy demokratikus módon valósíthassuk meg saját önrendelkezésünket és teljes állami szuverenitásunkat, összhangban a mai világ általános elfogadott alapelveivel.

III.

A HDK nézetei néhány más fontos kérdésről a választások küszöbén

1.

Programelveinek és politikai álláspontjainak további kiépítése során a HDK-nak, különösen a küszöbönálló választásokra való tekintettel még határozottabban azokra a lényeges kérdésekre kell összpontosítania figyelmét, amelyek életbevágóan fontosak a horvát nép számára távlati szempontból, de a minden rendű és rangú mai ember napi problémái tekintetében is.

Eközben abból a tényből kell kiindulnunk, hogy a belső és külső körülmények folyamatos átalakulása szükségszerűvé teszi a gyökeres változásokat, és történelmi horderejű döntéseket követel tőlünk.

Az egypárti rémuralom drámai módon és váratlanul bekövetkezett összeomlása úgyszólván minden szocialista államban, bizonyos módon továbbra is akadályokba ütközik még Szlovéniában is, de még inkább Horvátországban, és különösen Bosznia-Hercegovinában, míg a többi köztársaságban teljesen ellentétes, antidemokratikus formát öltött.

A HDK kétségkívül már eddig is jelentékenyen hozzájárult a politikai körülmények megváltoztatásához Horvátországban, s ezáltal egész Jugoszláviában is. Ez arra kötelez bennünket, hogy továbbra is állhatatosan kitartsunk általános programcéljaink mellett a társadalmi-politikai élet minden területén.

2.

Jóllehet ezzel a mostani – ki merem modani – történelmi nagygyűlésünkkel figyelmünket elsősorban a jövőbeni feladatokra kívánjuk összpontosítani, véleményem szerint továbbra is élen kell járnunk azoknak a múltbeli maradványoknak a felszámolásában, amelyek fékezik az előrehaladást, vagy elhomályosítják a látókört.

Ezzel összefüggésben engedjék meg, hogy kifejtsem véleményemet arról az egyre zavarodottabban megnyilvánuló, elkeseredett horvátellenes nagyszerb gyűlöletről, amelyet az utóbbi időben főleg Josip Broz Tito szerepének egyoldalú tolmácsolásával szítanak és terjesztenek. Ez a kíméletlenül eszeveszett támadás Tito mint a szerbség minden problémájának legfőbb vétkese ellen, valójában leszámolást jelent a titói föderalizmussal, amelyet a szerb politikai közvélemény túlnyomó része igazában soha nem fogadott el. Mi viszont amikor megőrízni kívánjuk a titoizmusnak ezt a szinte egyetlen történelmi vívmányát – a már kifejtett értelemben –, nekünk horvát szempontból semmi okunk arra, hogy személyének kultuszát és a titói tekintélyuralmat védelmezzük, amit az ő epigonjai tesznek, akiknek soha nem adatott meg, hogy behatolhassanak megjelenésének lényegébe.

3.

A társadalmi-politikai és a gazdasági rendszer átalakításának (reformjának) viszonylatában – az általános válság túlhaladásának szándékával – a HDK-nak ki kell építenie a maga általános és konkrét álláspontjait minden kérdés kapcsán, és valamennyi szint vonatkozásában (a községitől a köztársasági és a szövetségi közigazgatásig).

Itt csupán a főbb elképzelésekről szólhatunk, a részleteket pedig a választási felhívás fogja tartalmazni.

A HDK teljes egészében támogatja Marković reformját a szabad piac és a pluralista demokrácia, a konvertibilis dinár, a jogállam és a világ felé való nyitottság vonatkozásában.

Mi azonban határozottan szembefordulunk mindenfajta szövetségi szintű centralizálással, amely a köztársaságok politikai és gazdasági szuverenitását korlátozza, s bővíti a szövetségi közigazgatás jogait a belügyek intézésében és az adópolitika szabályozásában.

Nem áltathatjuk magunkat azzal, hogy a „gazdasági törvényszerűségek" mechanizmusa és a vak piaci erők működése önmagában lehetővé teszi az igények kielégítését és hasznot hajt a nép minden rétege számára, s még kevésbé, hogy ez az egész horvát gazdaság javát szolgálja.

Horvátország többé nem nyugodhat bele, hogy a reformokat kompromisszumokkal, azaz a központnak tett engedményekkel vásároljuk meg, az ő számlájára, amit a múltban Tito és Bakarić kényszerített ki többszörösen is, most viszont Marković teszi ugyanezt.

Ezért a HDK határozottan követeli:

– először, hogy az alkotmányos változásokban semmit sem szabad engedni azokból a (fogyatékos) jogokból, amelyek az 1974-es alkotmány alapján illetik meg a köztársaságokat;

– másodszor, hogy az alkotmányos változásokat és az új alkotmányt kizárólag a szabadon megválasztott Horvát Országgyűlés hozhatja meg, a szövetségit pedig csak annak egyetértésével, mindennemű majorizálás nélkül.

4.

A legnehezebb feladatok a gazdasági rendszer átalakításában várnak ránk.

A demokratikus szabadságjogok, a pluralista tulajdonviszonyok, valamint a szabad tőke-, áru- és munkaerő-áramlás kinyilvánításától a célirányos berendezkedésig, és az egész gazdaság piaci törvényeken alapuló működéséig hosszú és göröngyös az út.

A pártállami önkényuralom végzetes következményeket hagy ránk örökségbe nemcsak a gazdasági-anyagi szférában, hanem a szellemi életben is. Megbomlottak vagy teljesen érvényüket vesztették úgyszólván az összes erkölcsi és munkabeli értékek, amelyek alapját képezik minden korszerű társadalomnak a szabad világban. A tudás, a munka, a rend és a törvényesség helyett az egypárti rendszer a tudatlanságot, a rendetlenséget, a bürokráciát és a kiterjedt korrupciót részesítette előnyben.

Mielőbb meg kell szüntetnünk a senki által sem birtokolt társadalmi tulajdont. A vagyon reprivatizálását azonban a bankok és a polgárok, bizonyos területeken pedig az állam részvénytulajdona alapján, a végsőkig megfontoltan kell végrehajtani. Meg kell akadályozni, hogy a társadalmi tulajdon iránti eddigi gondatlanság – az átmeneti időszakban – a népvagyon elkótyavetyélésévé és eltulajdonításává alakuljon át. Ilyen célból valószínűleg külön állami hivatalt kell létrehozni az új tulajdonviszonyok kialakításának felügyelete érdekében.

Ezeknél és más okoknál fogva is szuverén államra van szükségünk, magas fokú jogi szerkezettel. De ugyanilyen szükségünk van a magasan fejlett tudományra és kultúrára is. Evégett sürgősen fel kell számolnunk az iskolareformok katasztrofális következményeit. Vissza kell térnünk a saját hagyományainkhoz, és a mai civilizációs vívmányokkal összhangban visszaadni a középiskolai és az egyetemi oktatás méltóságát.

5.

A HDK már kezdeményezést tett egy általános horvát részvénytársaság, a *Domovina* megalapítására, aminek megvalósulása nem csupán bürokratikus okokból késik. Itt most azzal a javaslattal is előállunk, hogy néhány más ország mintájára jó lenne, ha az új kormány elősegítené a Horvát Fejlesztési Intézet (Ügynökség) megalapítását is.

Ez az intézmény a kormánytól teljesen függetlenül a következő feladatokat kapná: szakmai tanácsokkal látná el a kisvállalkozókat és a közepes nagyságú vállalatokat; külön kiválasztás alapján serkentené a külföldi beruházásokat, összhangban a horvát gazdaság stratégiai érdekeivel; létrehozná a korszerű informatikai központot a hazai és a

nemzetközi piac technológiai-termelési adattárával, azzal a céllal, hogy elősegítse a horvát vállalatok bekapcsolódását a nemzetközi munkamegosztásba és áruforgalomba; s végül külön tanulmányt dolgozna ki a többi hazai és külföldi intézményekkel való együttműködésről a kormány, valamint a gazdasági és a társadalmi élet más szubjektumai igényeinek megfelelően.

6.

A magánvállalkozások megújításában és fejlesztésében külön kedvezményeket kell biztosítani a kivándoroltak számára, akik vissza akarnak térni hazájukba, vagy más módon kívánnak bekapcsolódni életébe.

Amennyire szükséges, hogy a művelődés terén megújuljon a Horvát Matica működése, ugyanannyira szükség van gazdasági téren felújítani a Horvát Vállalkozók Maticájának, valamint a *Hrvatska radiša* elnevezésű intézetnek a tevékenységét, visszaszolgáltatva nekik minden vagyonukat.

7.

A horvát társadalom előtt álló feladatok sorában kiemelt helyen említendő a demográfiai hanyatlás felszámolása. Előidézésében nagy szerepet játszott a kedvezőtlen általános szellemi légkör, az erkölcsi értékek lebecsülése, a nagyméretű kivándorlás, a foglalkoztatás bizonytalansága, a lakáshiány stb. A helyzet gyökeres megváltoztatása érdekében mindenekelőtt olyan intézkedések kellenek, amelyek serkentik a népesedést. Ezek között talán hatékonynak bizonyulna egy olyan törvényes rendelkezés, amely a négygyermekes családanyáknak már átlagos személyi jövedelmet biztosítana a gyermekek felneveléséért, s az ilyen családok külön kedvezményben részesülnének lakáskérdésük megoldásában is.

8.

A HDK szerint azonnal le kell állítani a nemzeti jövedelem mértéktelen kiáramlását azáltal, hogy Horvátország külön eszközöket választ le a köztársaságon kívüli fejletlen területek számára, s ugyanakkor nincs lehetősége saját fejletlen vidékein a létkérdések megoldására. Az is tarthatatlan, hogy a fejletlenek nagybani támogatása mellett Horvátország a minimális szint alatt részesíti pénzellátásban a tudományt és a kultúrát.

9.

Geopolitikai helyzeténél fogva Horvátország számára sorsdöntő fontosságú az úthálózat továbbfejlesztése. Feltétlenül előnyben kell részesíteni a Zágráb–Karlovac–Rijeka közötti autópályát és a korszerűsített vasútvonalat, továbbá a Zágráb–Split közötti autópályát, valamint Szlavónia összekötését Bosznián át Dalmáciával. Ezek az útvonalak nemzetgazdasági jelentőségűek, míg az Adriai autóútnak turisztikai jelentősége van.

Horvátország külön fontosságot tulajdonít a tengeri és a légi forgalomnak is, ami eddig megengedhetetlenül a háttérbe szorult.

10.

A Radić-féle programelvekhez híven a HDK-nak külön programot kell kidolgoznia a falvak revitalizálása céljából.

A földmaximum megszüntetése mellett egy sor másik törvényes, fiskális és technológiai intézkedést kell foganatosítania a magántermelés fölélénkítése és a nagy agrokombinátok fenntartásának megoldása céljából, tekintettel a nagybani árutermelés gazdaságosságának és célszerűségének problémájára.

E tekintetben a saját hagyományainkból kell kiindulnunk, megújítva a *Gospodarske sloge* ténykedését, de hasznosítanunk kell pl. Dánia, Hollandia stb. korszerű tapasztalatait is.

11.

A HDK együttműködést kíván folytatni a független ágazati szakszervezeti mozgalmakkal, hogy minél hatékonyabban részt vehessen a városi és a falusi munkásemberek gondjainak megoldásában. Ennek megfelelően a HDK segíteni kívánja szerveződéseiket, s velük együttműködve lép fel a választásokon.

12.

A HDK álláspontja, hogy a pluralista demokrácia végrehajtott törvényesítése mindaddig nem lehet hatékony, amíg nem valósul meg az állami közigazgatási szervek és a tájékoztatási eszközök, de mindenekfölött a bíróságok, a hadsereg, az állambiztonsági szervek, valamint a rádió és a televízió depolitizálása.

13.

Híven a maga programelveihez, melyekben a HDK állást foglalt mindenfajta nemzeti kizárólagosság ellen, minden jogát elismerve a szerb és az összes többi népnek Horvátországban, a HDK külön kiemeli, hogy ellene van a revansizmus minden formájának.

Az eddigi eszmei-politikai megoszlást a háborús és a háborút követő időkben a különleges történelmi körülmények idézték elő. Végső ideje, hogy ezt a megoszlást, különösen a hazai és a kivándorolt horvátok között, de az eddigi uralkodó réteg és az ellenzék tagjai között is áthidaljuk, hogy békességben, szabadságban és demokráciában építsük az együttélést, ahogyan ez a mai civilizált társadalmakban történik.

Ilyen megfontolásból és ezzel a céllal a HDK nyitva áll mindenki előtt, tekintet nélkül eddigi hovatartozására. A HDK egyúttal kinyilvánítja, hogy ellene van bármiféle felelősségre vonásnak az eddigi politikai ténykedésért, kivéve azokat, akik ebben az átmeneti időszakban erőszakkal próbálnák megakadályozni a társadalom demokratikus átalakulását.

14.

Következetesen demokratikus beállítottságánál fogva a HDK a maga soraiban is eltűri a vélemények különbözőségét, a párt általános programcéljainak keretében. A HDK általános politikájáért a vezetőség felelős, a személyes felszólalásokért pedig maguk a felszólalók. Programja szerint a HDK a horvát politikai élet demokratikus központja kíván lenni, de mint minden demokratikus pártban – a centrum mellett – ebben a szervezetben is lesz majd jobb- és baloldal. Arra fogunk törekedni, hogy egymás közötti vetélkedéseikben a Horvát Demokrata Közösség programcéljai valósuljanak meg.

Záradék

Íme, a bevezetőben felsorolt eredmények, és a legfontosabb kérdésekről kialakított álláspontok kifejtése az, amellyel a HDK vezetősége kiáll e mostani ünnepi és munkajellegű gyülekezet elé, s ezekkel, valamint a nagygyűlés elfogadásra kerülő határozataival kívánunk megjelenni a horvát nyilvánosság előtt is az első szabad választások küszöbén.

Ezek a választások, reálisan nézve, még nem lehetnek teljesen egyenrangúak minden résztvevő számára. Számunkra sem, akik még három héttel ezelőtt is féllegális körülmények között dolgoztunk, állandóan a betiltástól és az egyéni üldöztetésektől kellett tartanunk, szemben a Kommunista Szövetséggel és a Szocialista Szövetséggel, amelyek kiépített, professzionális párt- és államapparátussal rendelkeznek, s az anyagiak mellett megfelelő tájékoztatási eszközeik is vannak: a napilapoktól kezdve az RTV-ig.

Mindennek ellenére én mégis biztos vagyok választási győzelmünkben.

Mi készen állunk arra, hogy önállóan vegyünk részt a választásokon. Ugyanakkor koaliciós együttműködésre is hajlandók vagyunk a választások előtt és alatt egyaránt azoknak a pártoknak a vezetőségeivel és azokkal a párton kívüli emberekkel, akikkel ez az együttműködés gyümölcsözőnek ígérkezhet, tekintettel a programban foglalt és személyes előfeltételekre. Eddig ilyen jellegű kezdeti megbeszéléseket folytattunk a Horvát Szociáldemokrata Párt, a Horvát Szociálliberális Szövetség, a Horvát Egyetemisták Szövetsége és a Szakszervezeti Szövetség képviselőivel, valamint néhány párton kívüli személlyel.

Noha már eddig is kivételesen nagy, sőt minden várakozást felülmúló eredményeket értünk el a HDK befolyásának és szervezetének erősítésében, nem szabad átengednünk magunkat az önelégültségnek.

A választási harc nem ígérkezik könnyűnek. Már eddig is alkalmunk volt tapasztalni, ki mindenki képes összefogni ellenünk. A legkülönbözőbb ellenfeleink nem válogatnak az eszközökben – sem idehaza, sem külföldön –, hogy megtörjék befolyásunkat. Minden eddigi erőfeszítésük azonban – akár egyéni forgatókönyvhöz igazodtak – szinte teljesen hiábavalónak bizonyult. Nincs rá ok, hogy a választásokon másként legyen.

És ha már a választásokról van szó, engedjenek meg még néhány észrevételt.

Minden eddigi nehézség mellett, emelyekkel megalapításunk óta egészen a mostani nagygyűlésig meg kellett küzdenünk, nem feledkezhetünk meg még egy nagy ellenfelünkről. Ez pedig az idő. A választásokig már csak hat hetünk maradt hátra.

A világ demokratikus országaiban a következő választásokra való felkészülés mindjárt az előző befejeződése után megkezdődik. Az előkészületek tehát 4–5 évig tartanak, mégpedig nemcsak a vezetőségnek, hanem a párt egész tagságának részvételével.

A mi körülményeink között mindez alig néhány hónapra korlátozódott, mialatt görcsös erőfeszítéseket kellett tennünk a HDK puszta létéért is, s most már csak alig néhány hét választ el bennünket a megmérettetéstől.

Ezeken a választásokon a magunk programcéljaival jelenünk meg, kiegészítve a kifejtett nézetekkel. És minthogy ennek a nagygyűlésnek, amely megválasztja majd az új Elnökséget és a többi testületet, mi most átadjuk megbízatásunkat, így önökre, a HDK I. általános nagygyűlésének résztvevőire vár a megtisztelő feladat, hogy ezeket a programcélokat megvitassák vagy elvessék, módosítsák és kiegészítsék, saját véleményük és határozataik alapján.

Többek között ezzel is azt bizonyítjuk, hogy az általunk óhajtott demokrácia mellett vagyunk a saját sorainkban épp úgy, mint a szabad és szuverén Horvátországban. És minthogy hiszek a HDK programcéljaiban, amelyek a mi embereink szívéből és lelkéből fakadtak, akár idehaza, akár külföldön élnek, és mivel hogy hiszek a horvát ember tudatosságában és akarásában, akárcsak önökben is, akik ezt a szándéktudatot alig néhány hónap alatt a HDK ilyen fennséges építményévé tudták átformálni, ennélfogva hiszek a mi választási győzelmünkben is.

Következésképpen pedig hiszek abban is, hogy a HDK ki fogja elégíteni a maga tagságának és az egész horvát népnek az elvárásait a csorbítatlan szabadság és a korlátlan szuverenitás szent jogának életrekeltésében. Ehhez a célhoz azonban – egyöntetű erőfeszítéssel, bátor elhatározottsággal és bölcsességgel – még minden előfeltételt meg kell teremtenünk, hogy azután a horvát nép ennek az átmeneti kornak bármilyen körülményei között is önállóan dönthessen a saját sorsáról.

HORVÁTORSZÁGI MAGYAR NÉPPÁRT
(Madžarska narodna stranka Hrvatske)

1. Horvátországi Magyar Néppárt – Madžarska narodna stranka Hrvatske

2. A párt alakuló közgyűlésére 1990. március 5-én került sor Vörösmarton. Bejegyzése folyamatban.

3–4. *

5. nem

6. Helyi szervezetek alakulnak (minimum öt taggal).

7. Legfontosabb szerve a Közgyűlés. 17 tagú Köztársasági Elnöksége van. Elnök: Csörgits József, ügyvezető elnök: Ruzsicska Mária. Három bizottsága működik: az Etikai, Fegyelmi és a Számvizsgáló Bizottság.

8. A helyi szervezetek most vannak alakulóban.

* *A programot nem bocsátották rendelkezésünkre.*

9. A belépési nyilatkozat kitöltésével
10. Eddig 120 körül
11. Székhelye Vörösmarton van, irodája még nincs. Kapcsolatfenntartó cím: Ruzsicska Mária, 54327 Kopács, Kossuth Lajos u. 12/a; Csörgits József, 54307 Vörösmart (Zmajevac), Deák szurdok.
12. Még nincs.
13. Választó közgyűlés 1990. március 23.
14. Igen, pártként kíván fellépni.
15. A körülményektől függ.
16. –

1990. május 4.

Adatközlő:
Ruzsicska Mária
ügyvezető elnök

HORVÁT PARASZTPÁRT
(Hrvatska seljačka stranka)

---

1. *A párt neve: Hrvatska seljačka stranka (HSS) – Horvát Parasztpárt (a továbbiakban HPP).*
2. *A HPP 1906-ban alakult, s minthogy sohasem tiltották be, az 1906. évi alapító oklevélből eredő történelmileg visszavonhatatlan legitimitással rendelkezik. Alapítója és első elnöke Stjepan Radić volt, aki 1928-ban halt meg a belgrádi képviselőházban lezajlott fegyveres merényletet követően. Történelmi legitimitásának birtokában, melyet az elmondottak mellett az utolsó népszavazási jelentőségű polgári választásokon a Független Demokrata Párttal együtt kivívott győzelme is alátámaszt – ezeken a HPP a horvátországi szavazók mellett igen sok vajdasági, köztük magyar nemzetiségű szavazó bizalmát is elnyerte –, a párt 1989. XI. 20-án Zágrábban nem megalakult, hanem újjáalakult, ilyenformán jelentette be, ötvenévi szünet után tevékenységének folytatását és kérvényezte bejegyzését.*
3. *A HPP alapító oklevelének a bejegyzésről szóló, 1990. III. 2-i keltezésű 118/90-es számú határozat tekinthető.*
4. *A program mellékelve.*
5. *A HPP az 1938-i választásokon győzelmet aratott, a második világháború előtti HPP hagyományait folytatja.*
6. *A HPP az egykori, soha be nem tiltott HPP jogutódjaként újította fel munkáját és a háború előtti módszerekkel, községi ágazatok formájában tevékenykedik, az ország egész területére kiterjedő tagsága révén.*
7. *Központi Főbizottság, Zágráb, Jurjevska 29., tel.: (041) 272-343. Tagjai: dr. Nikola Novaković Nikica elnök, két alelnök, a főtitkár és a titkár.*
8. *Tagozatokat nem alapítottunk, csak regionális központokat, mégpedig ez idő szerint egyet Splitben, Közép-Dalmácia és a szigetek területére, és egyet Rijekában Isztria, Gorski kotar és a Horvát Tengermellék területére.*
9. *A zágrábi Központi Főbizottsággal helyi megbízottak révén tartják fenn a kapcsolatot.*
10. *Az eltelt két hónapban 5000, azzal, hogy naponta érkeznek új belépési nyilatkozatok postán, illetve a helyi megbízottak útján.*
11. *Lásd a 7. pontot.*

12. A párt hivatalos sajtószerve a DOM. Főszerkesztője prof. Jure Šonje; cím a 7. pontban.
13. Különösebb eseményről nem számolhatunk be, folyik a tagságtoborzás.
14. Pártként tevékenykedünk és indulunk a soron következő választásokon.
15. Máig még nem lépett koalícióra senkivel, de feltett szándéka, hogy idővel koalíciót köt a működő pártokkal. [Mint ismeretes a HPP a lezajlott horvátországi választásokon a Nemzeti Megegyezés Koalíció tagjaként indult – a szerk. megj.]
16. További információkkal nem rendelkezünk.
Az adatokat dr. Nikola Novaković szolgáltatta.

Zágráb, 1990. március 6.

Dr. Nikola Novaković Nikica
elnök, s. k.

A HORVÁT PARASZTPÁRT PROGRAMNYILATKOZATA

● *Szabadság, emberi jogok, békeszeretet*

A horvát államnak a szabadságra, az emberi jogokra és a békeszeretetre kell alapoznia létét. Minden egyén, s maga a nép is szabad, általános és titkos szavazások és demokratikus törvényhozás révén szerez érvényt politikai szabadságának. Az állami és helyi testületekben alkalmazott többségi határozathozatal sem politikai, sem polgári, sem kulturális, sem nemzeti jogait nem sértheti a kisebbségeknek, erről külön törvények gondoskodnak. Az állami szuverenitásnak a képviseleti Gyűlés (Szábor) a letéteményese, a különféle vallási és nemzeti közösségek szuverenitását pedig külön eljárás biztosítja a Száborban és a helyi képviseleti testületekben. Szabadságával egyetlen közösség sem veszélyeztetheti más közösség szabadságát. A személyiség és az életében, illetve munkájában alkalmazott eszközök semmiféle törvényes vagy törvénytelen kényszerrel nem korlátozhatók. A munkára, vagyonra, alkotótevékenységre, nyilvános gyülekezésre, óvásra, politikai szerveződésre és tevékenységre vonatkozó jog nem korlátozható és maradéktalan érvényesítése nem akadályozható.

A törvény és a társadalom előtt minden ember egyenlő és mindenki azonos jogokkal rendelkezik. Rátermettség dolgában azonban léteznek különbségek a társadalom összetevői, az egyének között, ezért senkinek sem áll jogában korlátozni a rátermettek és tehetségesek munkáját és fejlődését. Szelektív társadalomért szállunk síkra, de a munka és alkotótevékenység és nem az erő meg a hatalom mércéi szerint. Elutasítjuk a gyűlöletet mint a vallási és nemzeti osztályviszonyok meghatározóját. A békét minden közösség és az emberiség eszményi állapotának tartjuk, de nem erőszakkal védelmezett békét akarunk, mert az erőszakolt béke békétlenséget és gonoszságot szül – a szabad ember, szabad nép és szabad állam felelősségéből fakadó békéért szállunk síkra. Változásokat akarunk, de ellenzünk minden erőszakot, főként fegyveres forradalmat. A társadalmi ellentéteket és a szociális elégedetlenkedést az államnak reformokkal kell áthidalnia. Ellenzünk minden háborút és a nagy állami érdekek háborús eszközökkel való érvényesítését.

Horvátország nyugat-európai keresztény civilizációs alapokon nyugvó polgári közösség, morálja tehát alapjaiban véve vallási morál, s annak is kell lennie. A felekezeti morálok egyenértékűek, az államnak szüksége van valamennyi felekeztre, ám ugyanakkor el kell választani egymástól egyházat és államot. Pártunk nem viszonyul kizárólagosan a nem-hívők iránt sem, de elzárkózik politikájának klerikalizálódása elől is. Az ideológiák teljes egyenrangúságáért szállunk síkra.

Amikor a Radić testvérek megalakították a Horvát Népi Parasztpártot, a horvát nép

túlnyomó többsége földművelésből élt. Ezért is nevezték egyszerre parasztinak és népinek; eszméjük mögött azonban nem a falu és a falusi kultúra megkövesítésének, hanem a falu felvilágosításának, mindenfajta vállalkozás fejlesztésének a szándéka munkált. Az ő ideológiájuk is a korabeli polgári társadalom leghaladóbb dokumentumaira épült: az amerikai emberjogi nyilatkozatra (1776), a franciaországi ember- és polgárjogi nyilatkozatra (1789), Wilsonnak a népek önrendelkezési jogára vonatkozó kiáltványára, mi pedig, ideológiájuk örököseiként a magunkéinak vallunk minden további dokumentumot, amely az ember, a népek, a nemzeti kisebbségek, az etnikai csoportok, mindenféle szociális közösség jogaiért, az államhatárok sérthetetlenségéért száll síkra. Napjainkban azonban a falun élők vannak kisebbségben, a többség a városokban él munkájából vagy vállalkozásából. Ennek megfelelően a HPP szociális alapját sem csupán a falu képezi, hanem a város is, a szó legtágabb értelmében. Gazdag és felvilágosult falvakat akarunk, senki által sem korlátozott parasztgazdaságokkal, de ugyanakkor fejlett kisiparral és a vállalkozások legkülönfélébb formáival.

A munkások jólétét jól jövedelmező termeléssel és az újonnan termelt javak igazságos elosztásával kell biztosítani. A szociális feszültségektől sem mentes hatalmas károk megelőzése céljából szorgalmazzuk, hogy az esetleges tőkereprivatizációt kizárólag a piaci törvényeknek alárendelve hajtsák végre.

Pártunkban helyük van a kisiparosoknak, a vállalkozóknak és a gyárosoknak is.

Az embert és a népeket megillető szabadságra a legjobban az értelmiségieknek van szükségük, hogy teljes mértékben kibontakoztathassák eddig elfojtott alkotói energiájukat és értékesíteni tudják szakmai, tudományos és művészi munkájuk eredményeit.

Nálunk a második – s ami még különösebb –, az első világháborúra hivatkozva különféle, a horvátok megbüntetésére és a történelmileg és nemzetileg horvát területek elvitatására irányuló ideológiák és politikai nézetek kaptak lábra. Elutasítunk mindenféle megtorlást saját népünk és saját területeink ellen. A megtorlás már lezajlott a háborúban és közvetlenül utána, s következményeit napjainkban is érezzük. Síkraszállunk a vesztes erők kötelékeibe tartozók és a háború utáni politikai emigránsok általános amnesztiájáért, azért, hogy állampolgárságot nyerjen minden kivándorló, azok is, akik nemzeti hovatartozásukra hivatkozva kérvényezik ezt. Követeljük továbbá, hogy tiltsanak meg mindenfajta, háborús indíttatású vagy az azt követő időszakra hivatkozó megtorlást.

Horvátország ma iskoláit, különféle egyetemeit, a tanulók és egyetemisták számát tekintve magas fejlettségi szintű ország. Ezt a szintet mindenképp fenn kell tartania. Horvátországban ma jóval több egyetemi hallgató tanul, mint amennyit az ország foglalkoztatni tud. Az államnak nem az a kötelessége, hogy biztosítsa mindenkinek a munkához való jogát, hanem az, hogy olyan feltételeket teremtsen, amelyekben mindenki megtalálhatja vagy megteremtheti a felkészültségének, rátermettségének és igyekezetének megfelelő munkahelyét.

Az egyetemeknek vissza kell adni az autonómiájukat és autonómiát kell biztosítani a tudományos intézmények számára is.

Horvátországot széttelepítették, a lakosság természetes szaporulata pedig vészesen közelít a nulla felé. Szaporulatösztönző gazdasági és demográfiai intézkedéseket követelünk. A munka- és tőkepiac felszabadításával és elsősorban a nyugati mintára felfejlesztett mezőgazdaságra, valamint a tengeri és szárazföldi gazdasági-közlekedési komplexumra támaszkodva Horvátország relatíve rövid időn belül kimozdulhat elmaradottságából. Tekintettel mindazon komparatív előnyökre, amelyeket az adriai tengermellék, a horvát és a vele együtt élő más népek szorgalma, jobb életre való vágyódása, felkészültsége és tudományos potenciálja jelentenek, szorgalmazni fogjuk Horvátország felzárkózását a magas fejlettségi szintű országokhoz, feltételeket teremtve a horvát és a nyugati tőke beáramlására. Az állam továbbra is megtartja megfelelő szerepét az infrastrukturális létesítmények kiépítésében, a területi tervezésben, a történelmi és természeti

környezet, a tenger, a vizek és a talaj védelmében. A földkiárusítással a horvát nép elvesztené történelmi létalapját, ennélfogva az állam megvédi e kincsünket, hogy a jövendő nemzedékek is tartósan hasznosíthassák.

A szerbeknek és horvátoknak a múlt század negyvenes éveibe visszanyúló nyelvi-etnikai-területi ellentétei napjaink szerb politikájában és publicisztikájában drámai méreteket öltöttek, s már-már testvérháborúval fenyegetnek. Az erős központi államra alapozó jugoszláv föderalizmus kommunista koncepciója mint a föderáció antitézise nem tette boldoggá Jugoszlávia népeit, de az 1974. évi alkotmány meghozatalát követő nemzeti gazdaságokra való feldarabolás sem. A horvátoknak a jugoszláv közösségre vonatkozó tapasztalatai nem nevezhetők pozitívoknak, s az egyetlen, amit az európai közösségbe való belépésig szorgalmazni tudunk, az a nemzeti államok jugoszláv konföderációja.

Zágráb, 1990. III. 10.

Dr. Nikola Novaković,
a HPP elnöke
(SZ. K. ford.)

HORVÁT SZOCIÁLLIBERÁLIS SZÖVETSÉG
(Hrvatski socijalno-liberalni savez)

---

1. *Hrvatski socijalno-liberalni savez (HSLS) – Horvát Szociálliberális Szövetség (HSZLSZ).*
2. *A megalapítás napja: 1989. március 3. Bejegyezve 1990. január 19-én.*
3. *Tevékenységünk alapelveit, illetve a párt programnyilatkozatát 1989. május 23-án fogadtuk el.*
4. *Program mellékelve.*
5. *Egyetlen párt hagyományait sem folytatjuk.*
6. *Pártunk területi elv szerint szerveződik.*
7. *A szövetség vezető testületei a Tanács és a Végrehajtó Bizottság. Az elnök Dražen Budiša, az alelnökök pedig: Ljubo Antić, Božo Kovačević, Jozo Radoš és Vladimir Bogdanić.*
8. *Jelenleg 40 alapszervezetünk van.*
9. *A szerveződés alapformája a tagozat.*
10. *Taglétszámunk 5000.*
11. *Székhelyünk: Zagreb, Šubićeva 29. Tel.: 041/417-093.*
12. *Lapunk az Obzor. A szerkesztőség címe: m.f.*
13. *Eddigi tevékenységünk keretében gyűjtést szerveztünk az árvízkárosultak javára, ünnepséget rendeztünk a francia forradalom 200. évfordulója alkalmából, mozgalmat indítottunk Jelačić bán szobrának visszaállításáért, és aláírásokat gyűjtöttünk képviselőházi beadványunkhoz a politikai demokrácia megteremtéséért.*
14. *Pártként működünk, és részt veszünk a választásokon.*
15. *Tagjai vagyunk a Nemzeti Megegyezés Koalíciónak.*

Zágráb, 1990. március 5.

A HSZLSZ alelnöke:
Vlado Bogdanić

A HORVÁT SZOCIÁLLIBERÁLIS SZÖVETSÉG PROGRAMJA

A Horvát Szociálliberális Szövetség az első ellenzéki párt Horvátországban, amelynek megalakulása a második világháború utáni időszakra esik. Még mielőtt Berlinben, Prágában, Szófiában és Bukarestben bekövetkezett volna az ismert fordulat, már 1989 márciusában a következő mondattal kezdtük Zágrábban kiadott programnyilatkozatunkat: „Szemtanúi vagyunk a társadalom fölé helyezett egypárti kommunista uralom és minden ilyen hatalmi módszer világméretű, történelmi kudarcának és teljes csődjének."

Abból az elvből kiindulva, hogy csak az a közösség lehet szabad, amelyben minden egyén szabadon és szociális biztonságban él, a HSZLSZ a következő célokat tűzi ki:

1. Az egyén testi és szellemi sérthetetlensége;
2. A polgári és politikai szabadság, a jogi és szociális biztonság megteremtése;
3. Az egyének szabad egyesülése, a maguk meggyőződése és szükségletei szerint;
4. Minden szubjektum – egyén és jogi személy – joga a tulajdonra, szabad csatlakozása a vállalkozók rétegéhez;
5. Tartós meghiúsítása minden olyan politikai és egyéb programnak, amely erőszakot, nemzeti, vallási, ideológiai, politikai és faji türelemetlenséget hirdet és valósít meg;
6. A nemek munkaügyi, jogi és társadalmi egyenrangúsága.

E célokat a HSZLSZ a következő megoldásokkal tartja elérhetőknek:

1. Többpárti parlamentáris rendszer, közvetlen választások, a hatalom szigorú megosztása és a bíróság függetlensége;
2. A tulajdon minden formájának jogegyenlősége;
3. Szabad árupiac, a munka- és a tőkepiac szabadsága;
4. Vegyes gazdaság, fejlett kisüzemi gazdasággal és közvetlen formájú társulásokkal;
5. A munkások participációja és önigazgatása a tulajdonviszony típusától függően és szabad szakszervezeti tömörülése;
6. A földmaximum megszüntetése és az egyénileg szerveződő mezőgazdaság fejlesztésének és korszerűsítésének sokoldalú támogatása.

A felsorolt elvek érvényesítésén alapuló állam szociális biztonságot teremt azoknak a polgároknak is, akiket a piacgazdaságra és pluralista társadalomra jellemző versenyhelyzet lemaradással fenyeget. Célunk az a társadalmi jólét, amely a legfejlettebb demokráciákban már megvalósult, mindenütt, ahol az előrehaladást a vállalkozói szellemre, a képzettségre, a tudásra, az emberi környezet védelmére, az erkölcsi felelősségre és a munkára alapozták, nem pedig a forradalmi erőszakra. A HSZLSZ a maga programsikerének fogja tekinteni a demokráciának és a liberalizmusnak mindazokat a vívmányait, amelyek az egyén szabadságát és a társadalom boldogulását erősítik, s amelyeknek értékét a gyakorlati élet igazolja.

A szabadság programjának, amelyet a HSZLSZ kínál fel programul Horvátországnak, s amelyet Horvátország ajánlhat fel programként Jugoszláviának, a következők a legfőbb pontjai:

1. A demokrácia kiteljesedése: A demokrácia és a békés, szabad élet megteremtésének legfőbb akadályát és legnagyobb veszedelmét Jugoszláviában az az agresszív nacionalista politika és a totalitárius erőszaknak azok a módszerei képezik, amelyeket a jelenlegi szerb politikai vezetőség alkalmaz, élén Slobodan Miloševićtyel. Nehézségeket okoznak a totalitárius tudat maradványai a meglevő egypárti uralom körei részéről úgyszólván az összes többi jugoszláv köztársaságban is. A Horvát Szociálliberális Párt a maga legfőbb feladatának és céljának tekinti, hogy szétzúzzuk a szabadságnak és a demokráciának ezt a veszedelmét, s hogy megteremtsük az igazi demokrácia rendszerét, amely lehetővé teszi minden emberi és polgári jog teljes tiszteletben tartását.

2. Horvátország és Jugoszlávia: Nem vagyunk mindenáron Jugoszlávia mellett és

nem akarjuk mindenáron feldarabolni Jugoszláviát. Erről Jugoszlávia népeinek kell dönteniük teljesen szabadon, előbb külön-külön, azután pedig együttesen, békeszeretőn és megegyezésesen, demokratikus módon. Ez magábafoglalja minden nép jogát az önrendelkezésre, beleértve az önállósulás és egyesülés jogát is. Ennek kiindulópontja a jogállam eszméje, amelyben törvény kötelez minden polgárt, intézményt és államhatalmi szervet. A HSZLSZ tiszteletben fogja tartani a Horvát Köztársaság parlamentárisan megszavazott alkotmányát és a minden tagország egyetértésével meghozott föderális, illetve konföderális alkotmányjogi aktust.

3. Jövőnk Európában van: A HSZLSZ álláspontja, hogy Jugoszlávia haladéktalanul kérje hivatalosan felvételét az Európai Közösségbe és a többi integrációs európai testületbe.

4. A horvát alkotmány: Nem akarunk semmiféle további kísérletezést az úgynevezett „új szocializmussal", hiszen a ki nem tapasztalt társadalmi rendszerekért már eddig is nagy árat fizetett Jugoszlávia. Az új horvát alkotmány legyen a szabadság alapokmánya, ne pedig a receptgyűjteménye valamely ideológiai eljárásmódnak.

5. Megértőek és tisztességesek pártja: a türelmet képviseljük. Nem akarunk bosszúvágyat a politikai életben, mert ez csak a gyűlöletet szítja és újabb veszedelmes feszültségeket teremt. Hisszük, hogy Horvátországnak szüksége van ránk mint egy értelmes környezetben működő liberális pártra. Nem vagyunk sem elitisták, sem populisták, hanem az értelmes és tisztességes emberek pártja kívánunk lenni.

6. Gazdasági megújhodás: vállalkozói kedv és menekülés a nyomorból. Meggyőződésünk, hogy a magánvállalkozások útján létrejövő gazdaság lehetővé teszi a kommunális, szociális, környezetvédelmi és egészségügyi programok megvalósítását, vagyis a társadalmi jólét megteremtését.

7. A kivándoroltak Horvátországa: A kivándoroltak iránti politikai viszonyulásunkban ápolnunk és fejlesztenünk kell a horvát kulturális együvé tartozást, a kivándoroltak nemzeti azonosságtudatának megőrzését, valamint az „ideiglenes" külföldi munkán tartózkodó polgárok visszatérését és reintegrálódását.

8. A kommunális rendszer reformja: Abból a világos felismerésből kell kiindulnunk, hogy nem írhatunk elő Horvátországban minden község számára teljesen egyöntetű rendszert. A képviselőháznak nagyobb önállóságot kell adnia a községeknek abban, hogy a maguk körülményeihez idomítsák saját jogi és közigazgatási rendszerüket.

9. Kultúra – a szabadság szellemének hű kifejezője: A HSZLSZ határozottan szembeszegül minden olyan kísérlettel, hogy a művelődési életet bármiféle világnézeti, ideológiai és politikai patronátus alá helyezzék, de különösen, hogy állami ellenőrzés alá vegyék.

10. Semleges iskolarendszer és egyetemi autonomitás: A HSZLSZ állásfoglalása szerint a nevelési-oktatási intézményeknek világnézeti, ideológiai és politikai semlegességet kell biztosítani, az egyetemeknek pedig klasszikus autonómiát adni. Helyénvalónak tartjuk, hogy a nevelés és oktatás területén magánintézmények létesüljenek – kezdve az óvodáktól egészen az egyetemekig.

11. A vallás: A HSZLSZ számára a vallás szerves részét képezi a szellemi életnek. Pártunkban, annak tagságában és vezetőségében egyaránt, kezdettől fogva jelen vannak a különböző felekezetű hívők és a vallásközösségek tevékeny tagjai. Követeljük a hatóságoktól, hogy azonnal töröljék el a vallásszabadság mindennemű korlátozását (a börtönökben, a katonaságnál stb.), ami szégyenbe hoz bennünket a civilizált és művelt világ előtt.

A HSZLSZ programcéljainak ebből a kivonatos ismertetőjéből az élet számos fontos területe kimaradt (falu, ökológia, tudomány, a nő helyzete, népesség, energia, külpolitika, honvédelem stb.), de mindezek vonatkozásában a HSZLSZ álláspontjai a liberális demokrácia elveire alapozódnak, mint általános útmutatókra az előttünk felvetődő különböző kérdések megoldásában.

(N. J. ford.)

A JUGOSZLÁV DEMOKRATA KEZDEMÉNYEZÉS EGYESÜLETE
(Udruženje za jugoslovensku demokratsku inicijativu)

1. *Udruženje za jugoslovensku demokratsku inicijativu (UJDI) – a Jugoszláv Demokrata Kezdeményezés Egyesülete (JDKE). Szimbólumunk a mellékelt újság első oldalán.*
2. *Megalapítás Zágrábban, 1989. február 2-án. Bejegyezve 1989. december 29-én, Titogradban.*
3. *Mellékelve.*
4. *Mellékelve.*
5. *Nem.*
6. *A JDKE (UJDI) a maga teljesen önálló alapszervezetein keresztül fejti ki ténykedését, továbbá a Végrehajtó Bizottság, valamint a Programbizottság révén (ez utóbbi a Szarajevóban, január 20-án megtartott közgyűlés után lépett az addigi Tanács helyébe). Nem politikai pártként működik, hanem csak előmozdítani kívánja a demokráciát a szövetségi Jugoszláviában.*
7. *Végrehajtó Bizottság, elnöke Novak Jauković; Programbizottság, elnöke Žarko Puhovski (tagok: Vesna Pešić, Abdulah Sidran, Rastko Močnik, Škeljzen Malići, Ljubomir Cuculovski, Nenad Dimitrijević).*
8. *Egyesületünknek 20 alapszervezete van, mégpedig minden köztársaság és tartomány fővárosában és egy sor másik nagyvárosban (Split, Eszék, Mostar, Tuzla stb.).*
9. *Az alapszervezetek a kibővített Végrehajtó Bizottság és a Közgyűlés által kapcsolódnak a szervezet egészéhez.*
10. *Mintegy 1500.*
11. *Titograd, Cetinjski put bb.*
12. *Tájékoztatási szervünk a Republika. Szerkesztőség: Zagreb, Trg žrtava fašizma 13. Főszerkesztő: Srđan Dvornik.*
13. *Egyesületünk elsősorban törvényalkotói kezdeményezései révén fejti ki ténykedését, amit legutóbb az új alkotmány meghozatalára vonatkozó kezdeményezésünkkel egészítettünk ki évi közgyűlésünkön (az új alkotmány téziseit szintén megjelentettük a Republikában). Eszerint az ország új alapokmányát az Alkotmányozó Nemzetgyűlésnek kellene meghoznia, amelyet a jelenlegi alkotmány módosítása alapján hívnának össze. Egyesületünk jelenleg az egyetlen politikai szervezet Jugoszláviában, amelynek az ország minden részében vannak tagjai.*
14. *Egyesületünk nem vesz részt a választásokon – kivéve az Akotmányozó Nemzetgyűlés összehívásával kapcsolatos esetleges választásokat.*
15. –
16. –

Zágráb, 1990. február 20.

Žarko Puhovski,
a Programbizottság elnöke, s. k.

A JDKE (UJDI) KIÁLTVÁNYA

Jugoszlávia már évek óta olyan politikai, kulturális és gazdasági helyzetben van, hogy a megsemmisülés fenyegeti eddigi fejlődésének minden vívmányát és lakosainak számottevő része lényegesen nehezebb életkörülmények közé kerül. A nemzeti és szociá-

lis megosztottság már most is, de távlatilag még inkább lehetetlenné teszi az együttélést az országban, a demokratikus berendezkedés hiánya pedig akadályozza a lehetséges fordulatot.

1. Ebben a helyzetben a Jugoszláv Demokratikus Kezdeményezés Egyesülete alapvető indítéknak tekinti megalapításakor azt a tényt, hogy Jugoszláviában ma egyetlen olyan politikai kezdeményezés sincs, amely jugoszláv jellegű s egyben demokratikus lenne.

2. Törekvésében, hogy demokratikus kezdeményezést vigyen be Jugoszlávia politikai életébe, Egyesületünk a következő előfeltételekből indul ki:

a) Jugoszlávia ma olyan államként létezik, amely nem demokratikusan szerveződött, nem demokratikusan azonosított, fennálló alkotmányos formája és jogi rendszere pedig nem alkalmas egy olyan nyilvánosság kialakítására és működésére, amely kifejezhetné az érdekek és eszmék meglevő különbözőségét, egyediségeit és másságait, hogy szembesítésük útján általánossá váljanak, s megfeleljenek a többségnek olyan feltételek közötti érvénnyel, melyek mindenki számára elfogadhatók;

b) Jugoszlávia ma sokféle politikai ügyben csak mint az előzetesen nemzetállamilag jóváhagyott határozatok következménye létezik, úgyhogy szervezetének föderatív szintjéből csaknem teljesen hiányzik a szubjektivitás, ami állampolgárainak közvetlen döntéshozatalából megilletné;

c) Jugoszlávia – óriási politikai, gazdasági és kulturális nehézségek árán – egy olyan politikai rendszer közvetítésével működik, amelyet rákényszerítettek a társadalomra és külön a gazdaságra, megakadályozva az egyént – mint szubjektumot –, hogy megszervezze saját életét, s hogy másokkal társulva előmozdítsa önnön anyagi, szellemi és politikai boldogulását az egyéni érdekek és a szolidáris korrekciók elve alapján;

d) Az állami és pártvezetőknek rendszerszerűen biztosított kiváltságok miatt Jugoszláviában nem intézményesülhet demokratikus szuverenitásában a nép, amely magában foglal minden állampolgárt, függetlenül azok egymástól eltérő – de szükségszerűen tiszteletben tartott – nemzeti, nemi, foglalkozásbeli, vallási, politikai, szociális, kulturális és egyéb sajtosságaitól.

3. Ebből eredően tevékenységével az Egyesület arra törekszik, hogy lehetővé tegye:

a) Jugoszlávia átalakítását demokratikus és föderatív közösséggé, azaz az állampolgárok és a föderális egységek közösségévé;

b) az állampolgár szerepének alkotmányos szavatolását a tekintetben, hogy alaptényezőjévé váljon a közösség demokratikus integrálódásának a föderáció szintjén éppúgy, mint a föderális egységekben és saját lakóhelyén;

c) Jugoszlávia – mint képviseletileg demokratikusan berendezett föderális közösség – politikai szerveződését a jugoszláv parlament útján (annak két tanácsával), melyekben a jugoszláv állampolgárok, illetve a föderális egységek közvetlenül képviseltetik magukat;

d) olyan politikai, kulturális és jogi előfeltételek megteremtését, melyek között jogszabályok szavatolják, s nem hatalmasságok tetszőlegessége engedélyezi a politikai állásfoglalások pluralizmusát, hogy azután ezek nyilvános szembesülése tudatosítsa a közösségi jót legalább a jugoszláv, s ha távlatilag lehetséges, az európai színtéren;

e) a törvényes garancia megőrzését minden munkába álló polgár számára, hogy befolyása legyen saját munkájának igazgatására abban a környezetben, ahol dolgozik.

4. Hogy e célok elérhetővé váljanak, s megszilárdulhassanak az eljövendő nemzedékek számára, annak előfeltétele, hogy az Egyesület tagjai:

a) szabad elhatározásukból lépjenek be az Egyesületbe, elősegítve a kijelölt célok megvalósítását;

b) felismerjék annak a Jugoszláviának a korlátait, amely a lakosság „elsődleges nemzetileg" meghatározott életvitelének kifejezője lenne, mert abból indulnak ki, hogy az

egész lakosság számára épp azok a létfeltételek a leglényegesebbek, amelyek ésszerűen csak országos szinten rendezhetők;

c) kölcsönösen elfogadják egymás eszmei, nemzeti, politikai, vallási, érdekbeli és egyéb sajátosságait, mint olyan tényeket, amelyeket érdemes figyelembe venni, hogy azután demokratikus módszerekkel olyan megoldásokat találhassunk és képviselhessünk, amelyek mindenkire nézve a leginkább elfogadhatók;

d) azt tekintsék demokratikus megoldásnak, amely a szavazatok száma alapján létrejövő többségi uralmat jelenti, eljárásbeli rendszerrel szavatolva a bármilyen formában kialakuló kisebbség és az egyén sérthetetlen jogait, valamint a közöttük fennálló különbségek iránti türelmet;

e) meggyőződéssel vallják, hogy kizárólag demokratikus és nyilvános ténykedéssel érhetők el azok a célok, amelyek tartalmukban is demokratikusak.

A JDKE (UJDI) ALAPSZABÁLYA

1. Az Egyesület célja (amit főbb vonalaiban a jugoszláv demokratikus kezdeményezés Kiáltványába foglalt program tartalmaz) a politikai és kulturális ténykedés Jugoszlávia demokratikus átalakulása és integrálódása érdekében.

2. Az Egyesületnek Jugoszlávia minden polgára tagja lehet, aki elfogadja Programját. Tagfelvétel írásbeli jelentkezés révén.

3. Egyesületünk tagja más szervezeteknek is tagja lehet.

4. Az Egyesület nyilvánosan és önállóan ténykedik, felhasználva a meglevő hírközlő eszközöket, és azokat, amelyeket a lehetőség szerint maga alapít; az Egyesület álláspontjait és közleményeit tagjainak nyelvén és írása szerint közöljük.

5. Az Egyesület a Közgyűlés, a Tanács, a Végrehajtó Bizottság és a területi szervezetek által elfogadott határozatok, valamint tagjainak nyilvános fellépései alapján fejti ki tevékenységét.

6. Egyesületi alapszervezetet – saját szükségletük szerint – az egyesületi tagok azokban a városokban és körzetekben hozhatnak létre, ahol legalább 25 tagunk van. Az alapszervezet végrehajtó bizottságot választ, legalább 3 taggal. A tagok külön érdekei szerint az Egyesület szakosztályokat alakít.

7. A Közgyűlés az alapszervezetek képviselőiből áll, s minden alapszervezet két képviselőt választ, ha tagjainak száma nem haladja meg az egyesületi összlétszám 5%-át; ezenfelül minden egyes százalékra egy újabb képviselő választható a Közgyűlésbe. Egyetlen alapszervezet sem részesedhet 25%-nál nagyobb arányban a Közgyűlés taglétszámában. Pénzügyi vagy utazási nehézségek esetén egy képviselő is képviselheti az alapszervezetet, s ilyenkor az általa előterjesztett alapszervezeti álláspontról való határozathozatal alkalmával az eredeti meghatalmazások alapján ismerik el szavazataik számát.

8. A Közgyűlés szabály szerint évente egyszer tart ülést, s az Egyesület munkaprogramjáról és más alapvető kérdésekről határoz. Az Egyesület Tanácsát és Végrehajtó Bizottságát, s azoknak elnökeit a Közgyűlés választja. Ezt megelőzően megszabja minden szerv taglétszámát. A Közgyűlés szavazattöbbséggel dönt, s határozatai akkor jogerősek, ha az ülésen legalább négy föderális egység képviselői jelen vannak.

9. A Tanács évente legalább egyszer összeül és programjellegű kérdésekben dönt. A Tanács elnökhelyettest választ.

10. A Végrehajtó Bizottság végrehajtja a Közgyűlés és a Tanács határozatait, megszervezi az Egyesület napi munkáját, egyezteti az alapszervezetek és a szakosztályok tevékenységét, képviseli az Egyesületet, gondoskodik az Egyesület pénzügyviteléről, és összehívja a rendes közgyűlést. A Végrehajtó Bizottság köteles rendkívüli közgyűlést összehívni, ha ezt a Tanács, a tagság 20%-a, vagy legalább 3 alapszervezet kéri. A Végrehajtó Bizottság megválasztja az Egyesület titkárát, aki távollétében a Végrehajtó Bi-

zottság elnökét helyettesíti. Ha a Végrehajtó Bizottság elnöke felhagy feladatkörének ellátásával, a Közgyűlés következő összejöveteléig a Végrehajtó Bizottság ügyvezető elnököt választ a helyébe. Az alapszervezetek és a szakosztályok jelentései alapján és a tagok nyilvános tevékenységébe való betekintése alapján a Végrehajtó Bizottság a Közgyűlés rendes ülésén beterjeszti azoknak a tagoknak a névsorát, akik az előző évben tevékenyen kivették részüket az Egyesület munkájában, s ezáltal létrehozták az Egyesület aktív tagbázisát. A Végrehajtó Bizottság munkájában – a műszaki és a pénzügyi lehetőségekkel összhangban – az alapszervezetek és a szakosztályok tagjai is részt vesznek.

11. Az Egyesület bevételét a tagsági díjak (minden foglalkoztatott tag a saját föderális egységében megvalósított havi átlagfizetés 10%-át fizeti évi tagdíjként), az önkéntes adományok, a pót- és céleszközök, valamint a saját kiadványokkal megvalósított eszközök és szerzői jogdíjak képezik. A pénzügyvitelt a Felügyelő Bizottság ellenőrzi, amelyet a Tanács választ. A Felügyelő Bizottság jelentései a Közgyűlés elé kerülnek.

12. Az Egyesületet mint a polgárok egyesületét jegyezzük be az illetékes állami szervnél.

13. Alapszabályaink az alapító közgyűlés jóváhagyása után lépnek hatályba.

14. Egyesületünk székhelye: Zagreb, Trg žrtava fašizma 13.

15. Az Egyesület munkájának megszűnése esetén esetleges vagyona a Jugoszláv Vöröskeresztet illeti meg.

JUGOSZLÁV MUNKÁSPÁRT
(Radnička partija Jugoslavije)

1. *Radnička partija Jugoslavije (RPJ) – Jugoszláv Munkáspárt (JMP).*
2. *A kezdeményezés időpontját nehéz lenne pontosan meghatározni. A későbbi kezdeményező bizottság elnöke, Milosav V. R. Jovanović végérvényesen 1990. március 13-án határozta el, hogy megalapítja a Munkáspártot, s akkor már megfogalmazta a program alapját képező Kiáltvány téziseit is. Ezt a tervezetet másnap a hivatalosan létrejött Kezdeményező Bizottság is elfogadta, amelynek tagjai: Božidar Stamatović, belgrádi újságíró, Tomo Kupresaković, vinkovci munkás, Nedo Marić, belgrádi munkás és Dragan Nidžović, čačaki munkás.*
3. *Még nincs.*
4. *Az alapító okiratot, a programot és az alapszabályokat az alakuló közgyűlésre készítjük elő, amelyet május 1-jére hívtunk össze, Belgrádban. A Kiáltványt viszont, amely programelveinket tartalmazza, mellékeltük válaszlevelünkhöz.*
5. *Nem.*
6. *Ezt az alapszabályok írják majd elő.*
7. *Egyelőre csupán Kezdeményező Bizottságunk van, de hamarosan megalakul az Alapítók Fóruma is.*
8. *Még nem alakultak.*
9. *A szabályzaton most dolgozunk. Olyan szerveződési formákat igyekszünk találni, amelyek a leghatékonyabb védelmet nyújthatják a „munkaerőnek", amelynek pártja a Munkáspárt.*
10. *A tagtoborzás folyamatban van, s a tagok létszámáról majd csak az alapító közgyűlés megtartása után szólhatunk.*
11. *Székhelyünk Belgrádban lesz, addig minden információért és adatért a következő címhez kell fordulni: Milosav V. R. Jovanović, 11000 Beograd, K. Miloša 44. I/3. Tel.: 011/641-434.*

12. Egyelőre nincs.
13. –
14. Igen, részt kívánunk venni a következő választásokon.
15. Lásd a Programelvek IX. pontját.
16. –

Belgrád, 1990. április 3.

A Kezdeményező Bizottság elnöke:
Milosav V. R. Jovanović

A JUGOSZLÁV MUNKÁSPÁRT KIÁLTVÁNYA
Programelvek

I.

Jugoszláv Munkáspárt (JMP) önálló politikai szervezet, amely a méltányosság, a törvényesség, a nyilvánosság, az igazságosság, a becsületesség, a felelősségtudat és a demokratikus magatartás elvei alapján fejti ki tevékenységét.

Semmiféle magasabb érdek nem késztetheti a Munkáspártot arra, hogy ezeket az elveket megszegje vagy semmibe vegye tevékenysége során.

II.

A Munkáspárt politikai szerveződési lehetőséget teremt a „munkaerőnek", amely az elmúlt századokban csak a gazdáit, hatalomtartóit és munkaadóit váltogatta, holott arról van szó, hogy a „munkaerő" maga is politikai erővé válhat, s azzá kell válnia. Olyan erővé, amelynek nem elsődleges célja a hatalomért folytatott harc és a hatalom kivívása, noha erről a célról és harcról sem mond le, hanem, amely minden olyan hatalommal szembefordul, amely a „munkaerő" érdekeivel ellentétesen lép fel, sőt közvetlenül veszélyezteti azok érvényesítését.

III.

Jugoszlávia minden nagykorú polgára tagja lehet a Munkáspártnak, aki kész harcbaszállni nem a szebb jövőért, hanem a „munkaerő" szebb jelenéért, mivel nincs jövő jelen nélkül. Akinek nincs múltja és jelene, jövője sem lehet. A legszebb jövőt utódaiknak azok a népek hagyták örökségbe, amelyek önmaguknak is gazdag szellemi és anyagi életet teremtettek. Erre tanít bennünket a jugoszláv valóság is: azok, akik több mint negyven éven át „fellegvárakat" ígértek saját népüknek, ők maguk olyan palotákban éltek, amelyek szilárdan az anyaföldre támaszkodtak és épültek. Ők, akik a népnek „szebb jövőt" ígértek, olyan sóvárgóan élték jelenüket, hogy az uralmuk alá került népek a jelenét és jövőjét is felélték és elrabolták.

IV.

Ki, mikor, hogyan és miért fosztogatta és rabolta ki ezt a népet? Ez az első számú kérdés, amelyre a Munkáspárt meg fogja adni a választ, s azt a jugoszláv nyilvánosság elé tárja, amely már tud erről egyet-mást, de inkább csak a botrányokon való csemegézésből, amivel ismét csupán port hintettek az elszegényedett nép szemébe, míg a tettesek zavartalanul élvezik harácsolásaik gyümölcsét.

V.

A Munkáspárt elsőrendű feladata, hogy a népi parlamentben legális úton kiharcolja mindazoknak a törvénytelen módon felhalmozott vagyonoknak, anyagi és szellemi javaknak a visszaszolgáltatását a népnek és az államnak, amelyek illetéktelen kezekbe jutottak.

Amíg ez meg nem történik, a leggondosabb gazdasági reform sem húzhatja ki Jugoszlávia szekerét a válság kátyújából, hanem épp ellenkezőleg, a reformisták minden jószándéka ellenére is tovább süllyedünk a nyomor és a nincstelenség mocsarába. Amíg

nem ismerjük a teljes igazságot arról, hogy miképpen zuhant Jugoszlávia, az „ígéret földje" a gazdasági, politikai és erkölcsi válság szakadékába, még véletlenül sem számíthatunk a megújhodásra és felépülésre.

Ezért a Munkáspárt követeli, hogy a Jugoszlávia-szerte felépített Dedinjéket, amelyeket a nép verejtékével emeltek fel, adják vissza ugyanannak a népnek, illetve helyezzék államigazgatás alá, hogy közjavakká váljanak (napközik, kórházak, idősek otthona, tudományos intézetek, iskolák, idegenforgalmi központok).

Mindezeknek a szocialista magánpalotáknak a „megszállását" nem a „cári paloták" lefoglalásának stílusában kell végrehajtani, hanem kizárólag törvényes úton, annak szavatolásával, hogy egyetlen ilyen törvénytelen tulajdonos sem maradhat az utcán, habár épp a harácsoló politikusoknak köszönhetőleg Jugoszláviában ma az emberek százezrei, harminc és negyven évi munka után is nyirkos pincékben, fáskamrákban, garázsokban és albérleti lakásokban tengődnek családjukkal együtt, az ő „boldogítóik" viszont saját kastélyaikban élvezik az életet.

VI.

Mindazok a polgárok, akik saját munkájukkal, tudásukkal, szakértelmükkel vagy tehetségükkel szereztek vagyont maguknak és eleget tettek minden törvényes kötelességüknek, nyugodtan élvezhetik saját jólétüket.

VII.

Döntő háborút indítunk mindennemű kiváltság, visszaélés, törvénytelenség és igazságtalanság ellen, akár az állam és annak szervei, akár önhatalmú csoportok vagy egyének állnak mögötte.

VIII.

Követeljük, hogy helyezzenek ellenőrzés alá minden állami és hatósági szervet, közszolgálatot, politikai pártot és szervezetet.

IX.

Együttműködésre lépünk minden olyan párttal és szervezettel, amelynek programját és akcióit a népre és Jugoszláviára nézve hasznosnak ítéljük meg, s elvetünk minden megegyezést és koalíciót azokkal, akiknek céljai ezzel ellentétesek.

X.

Síkraszállunk az argumentált, tudományosan megalapozott és etikailag indokolt kritikáért mindenkivel és minden létezővel szemben, mert ez a legfőbb előfeltétele a fennálló egyelvűség túlhaladásának és a korszerű típusú demokrácia kiépítésének, ami megköveteli a felelős viszonyulást a nyilvánosan kimondott szóhoz, mind a nyilatkozók, mind az érintettek részéről.

XI.

A fenti cél elérésének fő előfeltétele a szabad és független újságírás. Az újságíró is tagja lehet egyik vagy másik pártnak, de az igazsgának ezzel nem szabad megcsorbulnia. A hír nem válhat a hírközlő politikai hovatartozásának áldozatává. A bírálat gyakorlása annak a szabad akaratán múlik, aki azt kimondja, de nem alapozódhat félremagyarázott és pontatlan információkra, adatokra. Ez a szabály érvényes minden nyilvánosan kimondott szóra, függetlenül attól, hogy kitől származik: újságírótól, politikustól, állami hivatalnoktól, tisztségviselőtől vagy bármelyik ún. egyszerű polgártól.

XII.

A Munkáspárt mély meggyőződése szerint a jugoszláv válságért nem a nép felelős, amelyet egyébként az uralkodó struktúra gyakran vádol indokolatlanul munkakerüléssel. Ezt a nézetét a Munkáspárt nem azért hangoztatja, mert demagóg módon udvarolni akar a népnek, hanem, mert tisztában van azzal a történelmileg igazolt ténnyel, hogy mind ez ideig szakmailag képzetlen, tehetségtelen, politikailag és erkölcsileg kompromittált vezetőségünk volt.

Ezért a Munkáspárt állhatatosan szembeszegül az olyan kollektív szerződések aláírá-

sával, amely a „munkaerő árának" meghatározásában az „egzisztenciális minimumot" veszi alapul. Az „egzisztenciális minimumot" azoknak ajánljuk, akik kiagyalták, míg a „munkaerő" számára a MUNKA REÁLIS ÁRÁT követeljük. Pártunknak nincs kifogása a gazdagok és a gazdagodás ellen, de szembefordulunk az „egzisztenciális minimumon" tengődő élet politikájával.

Kifejezetten követeljük, hogy a kollektív szerződések aláírói kizárólag a független szakszervezetek és a megújuló állami szervek legyenek, nem pedig a gazdasági kamarák és a jelenlegi szakszervezetek, amelyek eddig is aláírtak minden társadalmi megállapodást és önigazgatási megegyezést a nép kárára. Ugyanezek az aláírók voltak a résztvevői és támogatói minden eddigi megbukott és célját tévesztett reformnak, ezért értelmetlen és politikailag gyermeteg dolog lenne elvárni, hogy most épp ők húzhatnak ki bennünket a válságból, ők, akik már elveszítették minden politikai és erkölcsi hitelüket.

XIII.

Végső esetben, a meglevő szakszervezetek mellett a független szakszervezeteknek is lehetővé kell tenni, hogy aláírói legyenek a kollektív szerződéseknek, ahol ezt a tagságuk megköveteli.

XIV.

A nyomort és nincstelenséget száműzni kell ebből az országból, de nem demagógiai vagy ideológiai okokból, hanem, mert ehhez megvan minden szükséges természeti, tudományos, kulturális és egyéb adottságunk.

XV.

A jóléti társadalomnak, amely ellen a Munkáspártnak semmi kifogása nincs és nem lehet, anyagi biztonságot kell teremtenie azok számára is, akik egészségügyi, szociális vagy más különféle okokból lemaradnak és nem képesek egyenrangúan részt venni az egészséges piaci versengésben.

XVI.

Az a munkaadó vagy társadalmi vállalat, amelyik nem képes a maga foglalkoztatottjainak valós értékű keresetet biztosítani, nem számíthat a Munkáspárt támogatására és nem is érdemli meg a saját fennmaradását.

A „munkaerőt" eddig az egypárti állam zsákmányolta ki, s most ugyanez a veszély fenyegeti az állam és a munkaadók részéről. A Munkáspárt harcot indít minden ilyen próbálkozás ellen.

Nem engedhetjük meg, hogy csak a gazda személye változzon, a „munkaerő" pedig még nagyobb szegénységbe sodródjon. A Munkáspárt egyetlen olyan programot sem hajlandó támogatni, amely a válságból való kilábalást az egyébként is elszegényedett népréteg terhére kívánja véghezvinni. Ezért olyan programokat követelünk, amely nemcsak az államnak, hanem alattvalóinak is boldogulást hoz.

XVII.

Az az ember, aki segítséget és védelmet kér magának, akár tagja a Munkáspártnak, akár nem, nem maradhat egyedül az állami bürokrácia útvesztőjében, sem a munkaadók önkényével szemben.

XVIII.

A Munkáspárt megköveteli, hogy tárjuk fel minden esetét a gazdasági bűncselekményeknek, amelyekbe igazgatók, politikusok és állami tisztviselők vannak belekeveredve, akiknek a nevét titokban tartják és így állami védelemben részesülnek, noha tetteikért épp előtte kellene felelniük. A társadalmi vagyon egyetlen fosztogatója sem maradhat rejtve, egyetlen bűnöző sem, s legyen bármilyen formális társadalmi státusa, nem kerülheti el a felelősségre vonást és a büntetést.

A gazdasági bűnözést úgy kell kezelni, mint a legkomolyabb kísérletet Jugoszlávia stabilitásának aláásására.

XIX.

Ártatlanul senkit sem szabad vád alá helyezni és elítélni.

Ennek fő feltétele a független bíróság és a jogállam.

XX.

Kifejezetten ellenezzük Jugoszlávia feldarabolását és határainak megváltoztatását. Alakoskodásra vall önállóságra és függetlenségre törekedni egészen a Jugoszláviától való elszakadás jogáig, s ugyanakkor alattavalói hűséggel viszonyulni Európához. Jugoszláviának be kell lépnie Európába, de egyenes derékkal, méltósággal és egységesen.

XXI.

Minthogy a köztársaságok államokká váltak a szó teljes értelmében és önállóságuk a jövőben még inkább erősödni fog, a Munkáspárt azt javasolja Jugoszlávia nemzeteinek és nemzetiségeinek, hogy a JSZSZK nevét közös véleménynyilvánítással változtassuk EGYESÜLT JUGOSZLÁV ÁLLAMOKRA, mert ez az elnevezés jobban megfelelne a köztársasági viszonyok tényleges jellegének Jugoszláviában.

Egy ilyen határozat nem lehet a pártok és szervezetek közötti megegyezés tárgya, hanem kizárólag a nép önkéntesen és referendumon kinyilvánított akarata.

XXII.

A Munkáspárt jugoszláv jellegű és szerkezeti értelemben nem alakulhatnak nemzeti munkáspártok. Ugyanakkor azonban a Munkáspárt tagjai nem anacionálisak és nem menekülnek a nemzetek közötti nézeteltérések megoldásában való részvétel elől, de ennek során a türelmesség, a kölcsönös megbecsülés, a nyíltság, a demokratikus, de határozott magatartás szellemében kívánnak eljárni a nézetkülönbségek mielőbbi megoldása és elhárítása érdekében.

XXIII.

A nemzetek közötti ellentéteket Kosovóban és Metohiában ugyanazok az emberek idézték elő, akik gazdaságilag és politikailag egész Jugoszláviát koszovizálták, amiért még nem kerültek hazánk népének ítélőszéke elé.

Arra való tekintettel, hogy Jugoszláviában már minden köztársaság elnyerte teljes államiságát, a Munkáspárt azt javasolja, hogy a nemzetek közötti ellentétek megoldását Kosovóban és Metohiában bízzuk a szerb állam kizárólagos hatáskörébe, mint ahogyan más jugoszláv államok is önállóan és függetlenül oldják meg saját belső problémáikat.

Ezáltal lezárhatnánk azt a kimerítő és veszélyes verbális háborút is Jugoszlávia nemzeti államai között, amely már magának Jugoszláviának a fennmaradását is nagymértékben veszélyezteti, s ennek ellenére Kosovóban és Metohiában nem oldódtak meg a nemzetek közötti nézeteltérések, sőt még inkább kiéleződtek és összetettebbé váltak.

XXIV.

Programcéljainak megvalósításában a Munkáspárt a szociális harc történetének legjobb hagyományaira kíván támaszkodni, ugyanakkor elveti mindazokat a módszereket, amelyek csak kompromittálták ezt a harcot, a kizsákmányolt társadalmi réteget pedig még kedvezőtlenebb és hálátlanabb anyagi, kulturális és szociális helyzetbe juttatták.

A Munkáspárt elutasítja bárkinek a diktatúráját, így a munkaadók és az állam diktatúráját is. A piacon, amelyet a rendszer mint a „munkaerő" és a tőke piacát határozza meg, s ahol mi különböző szerepekben jelenünk meg, egyesek mint munkaadók és igazgatók, mások pedig mint „munkaerő", amelynek megvan a maga ára, olyan mértékben leszünk egyenrangúak, mint amennyire egyenrangúak lehetnek bármely piacon az eladók és a vevők – ha nincs megfelelő ár, akkor megfelelő áru sincs, azaz a munkából sem lesz semmi.

A munkaerőt többé nem lehet elbocsátással fenyegetni, mert végül is meg kell érteni, hogy nyomorúságos munkabérből nem lehet európai termelékenységet elérni, hanem csak hanyagságot, munkakerülést, csendes vagy nyílt bojkottot, sztrájkot. A munkakerülést többé nem lehet korbáccsal, a munkaadók és az igazgatók megtorló intézkedései-

vel ellensúlyozni. Csupán a szellemi és a fizikai munka méltó elismerésével, a munka valós árának megfizetésével növelhető a munka termelékenysége. Ha viszont technológiai feleslegekkel fenyegetőzünk, valamint a munkaadóknak és igazgatóknak azzal a korlátlan jogával, hogy ők megfellebbezhetetlen döntéseket hozhatnak a „munkaerő" felvételéről és elbocsátásáról, ezzel csak tovább fokozzuk a szociális nyugtalanságot és ellenállást, aminek győztese feltétlenül a „munkaerő" lesz. Biztosítsanak a „munkaerőnek" olyan keresetet, amely nem sérti méltóságát, s akkor majd elérjük az európai és világszintű termelékenységet.

XXV.

Kiáltványának közzétételével a Jugoszláv Munkáspárt megkezdi a maga nyilvános politikai ténykedését.

Belgrád, 1990. március 31.

A Jugoszláv Munkáspárt
Kezdeményező Bizottsága

(N. J. fordítása)

JUGOSZLÁV ÖNÁLLÓ DEMOKRATA PÁRT
(Jugoslovenska samostalna demokratska stranka)

1. *Jugoslovenska samostalna demokratska stranka (JSDS) – Jugoszláv Önálló Demokrata Párt (JÖDP) Jele: olajágacska.*
2. *A kezdeményezés Zágrábból indult, 1989. december 5-én. Alakuló közgyűlésünket Vojnićon rendeztük meg, 1990. február 11-én. Egy héttel később, február 19-én Zágrábban benyújtottuk okmányainkat és kérelmünket a bejegyzésre.*
3. *Alapító okmányaink a szervezeti szabályzat, a Közgyűlés alapító határozata, a Program és az alapítók jegyzéke. Közülük egyelőre csak a Programot mellékelhetjük, mert a többi még nincs meg.*
4. *Mellékelve.*
5. *Részint jogutódja kívánunk lenni Pribičević két háború közötti Önálló Demokrata Pártjának.*
6. *A párt vezető szerve a Közgyűlés, amelynek elnöke (Mile Dakić magiszter), továbbá első alelnöke (Mirko Zorić, mérnök), második alelnöke (dr. Milan Vujinović) és főtitkára van (Vukašin Zorić újságíró). A pártnak ezenkívül Főbizottsága van, élén annak elnökével (Nikola Kobac). A városokban és nagyobb helységekben bizottságaink működnek, a kisebb helységekben pedig albizottságok és tagozatok.*
7. *Lásd a fenti választ.*
8. *Egyelőre csak egy bizottságunk van, Zágrábban.*
9. *A bizottságok, az albizottságok és a tagozatok.*
10. *Tagjaink létszáma pillanatnyilag 1050.*
11. *Ideiglenes címünk: Vojnić, Trg oslobođenja 1. és Zagreb, Proleterskih brigada 236. Tel.: 519-654 (Vukašin Zorić).*
12. *Egyelőre nincs. Tervünkben szerepel a Riječ c. hetilap kiadása.*
13. *Vitatribünöket rendeztünk Gospićon, Glinában és Zágrábban, készülünk a választásokra (a párt jelöltjeinek megválasztása).*
14. *Igen.*

15. *Egyelőre nincsenek. Ez mások programjától és jelöltjeitől függ.*
16. *Pillanatnyilag ez az egyetlen jugoszláv jellegű párt az országban – az UJDI ugyanis nem párt... Hangsúlyozott programpontjaink: egységes Jugoszlávia az AVNOJ, a ZAVNOH és a ZAVNOBH elvei alapján. A párt a szerbeket, horvátokat és muzulmánokat, továbbá Jugoszlávia minden nemzetének és nemzetiségének tagjait tömöríti. Bizottságokat kívánunk létrehozni Belgrádban, illetve minden köztársasági fővárosban és nagyobb városban, valamint külföldön dolgozó honfitársaink körében. Vezéreszméink az egyenjogúság, az igazi testvériség és egység, a demokratikus szocializmus, a gazdasági jólét, a szólásszabadság stb. Jelszavunk: Pártunk a becsületes és igazságszerető emberek pártja...*

Zágráb, 1990. február 19.

A JSDS főtitkára:
Vukašin Zorić s. k.

A JUGOSZLÁV ÖNÁLLÓ DEMOKRATA PÁRT POLITIKAI PROGRAMJA A JÖDP SZÁNDÉKNYILATKOZATA

A JÖDP azért harcol, hogy politikai képviselőjévé váljon a jugoszláv orientáltságú szerbeknek, horvátoknak, muzulmánoknak, szlovéneknek, macedónoknak, Crna Gora-iaknak, Jugoszlávia minden nemzetének és nemzeti kisebbségének. Igaz tolmácsa és alkotója kíván lenni nemzetgazdasági, történelmi és fejlesztési érdekeiknek, állhatatos harcosa a jugoszláv állam egészének, képviselője a valóban demokratikus, parlamentáris, szocialista emberi viszonyok fejlesztésének, harcosa minden nemzet és nemzeti kisebbség egyenjogúságának és testvériségének, a demokratikus alapokon nyugvó európai és világméretű integrációnak, a piacgazdálkodásnak, az anyagi és szellemi jólétnek, az emberi szabadságjognak és a szociális igazságnak.

A párt arra törekszik, hogy maga köré gyűjtse mindazokat, akik történelmileg bizonyíthatóan Jugoszlávia minden nemzetének és nemzetiségének egyenrangúságáért, testvériségéért és egységéért küzdenek, s akik a Föderatív Demokratikus Jugoszlávia keretében közös hazát akarnak teremteni a Föderatív Horvátország, Szerbia, Szlovénia, Bosznia-Hercegovina, Macedónia és Crna Gora számára.

A népfelszabadító háborúban meghozott hatalmas áldozatok népünk legitim és elidegeníthetetlen jogává teszik, hogy a szabadságban és demokráciában szubjektumává váljon Jugoszlávia stabilitásának. Ez teszi erkölcsi kötelezettséggé egy olyan politikai párt létrehozását, amelyben egyenrangúan jelen lehet minden nemzetünk és nemzeti kisebbségünk tagja, aki Jugoszláviában él és jugoszláv állampolgársággal rendelkezik. A JÖDP átveszi az Önálló Demokrata Párt két háború közötti politikai programjának egy részét, de különösen a jugoszláv föderalizmus iránti elkötelezettségét és hangsúlyozott álláspontját a Horvátországban élő szerb és horvát nép egységéről.

A JÖDP-ben nincs helye kompromittált személyeknek és olyanoknak, akik a nemzeti hovatartozást nem tekintik természetes jognak és örökségnek, a demokráciát, az ember szabadságjogait, a vallásgyakorlást, a parlamentizmust és Jugoszlávia föderális berendezkedését pedig civilizációs vívmánynak.

A pártalapítás indítékai

1. Az alapítók nem ismernek más politikai pártot, amely képes szavatolni a föderális, demokratikus és paralamentáris Jugoszlávia fennmaradását, mivel a JKSZ nemzeti alapon tagozódik. Ez képezi egyik fő okát a JÖDP megalakításának. A pártpluralizmus fel-

tételei között az alapítók szükségét érzik a politikai, technológiai, nemzeti, gazdasági és kulturális egyenjogúság kifejezésének.

2. Elkötelezzük magunkat a parlamentáris, föderális, szocialista és demokratikus Jugoszlávia és a konföderális Európa mellett, ezért politikai eszközeinkkel a föderális Jugoszlávia és a konföderális Európa egybetartozásának eszméjét támogatjuk és képviseljük, mert ez biztosítja az itt élő népek egyenrangúságát és általános előrehaladását.

3. Olyan környezetből származunk, mely sohasem folytatott és a jövőben sem kíván folytatni szűkkeblű nemzeti politikát. Ebből a tényből származik jogunk arra, hogy szervezetbe tömörítsük Jugoszlávia minden nemzetét és nemzeti kisebbségét, amely bizonyítani kívánja jugoszláv és európai orientáltságát. Ellene vagyunk az olyan jövőnek, amely nemzeti és más okokra alapozódik. Mi Jugoszlávia minden nemzetének és nemzeti kisebbségének teljes nemzeti és felekezeti egyenrangúsága mellett szállunk síkra. Támogatjuk az AVNOJ, a ZAVNOH és a ZAVNOBH határozatait és a NFH egyéb képviseleti testületeinek döntéseit.

4. A nép és a jugoszláv beállítottságú polgárság a pártpluralizmus feltételei között kénytelen szerveződésbe tömörülni és képviselőket választani a községi, a városi, a tartományi és a köztársasági képviselő-testületekbe és kormányokba, valamint a föderális Jugoszlávia és a konföderális Európa szerveibe. A megválasztott képviselők munkájukért a választóknak és a JÖDP-nek felelnek, amelyek révén a képviselő-testületbe bekerültek.

5. Hogy mit jelent politikailag szervezetlennek lenni, azt népeink jól kitapasztalhatták a közeli történelmi múltban. Mind a két világháború felkészületlenül érte őket. A szervezetlenség és a tájékozatlanság milliók életébe került.

6. Szemtanúi lehetünk a nemzeti és a vallási türelmetlenség izzásának, a soviniszta és szeparatista törekvéseknek, a nemzeteket és nemzeti kisebbségeket megillető kulturális és politikai jogok és szabadságok semmibevételének Jugoszláviában, ezért a JÖDP minden politikai eszközével oda kíván hatni, és minden jugoszláv polgártól megköveteli, hogy saját kebelében elfojtsa a rossznak még az írmagját is, ami nemzeti türelmetlenséghez és összetűzésekhez, közös államunk, a föderális Jugoszlávia széteséséhez vezethet.

Politikai programunk

A JÖDP harcolni fog Jugoszlávia egészének területi épségéért, funkcionalitásáért és gazdaságilag hatékony államiságáért, a humánus demokratikus szocializmusért, a testvériségért és egységért, a többpártrendszerért, az emberi szabadságért Jugoszlávia minden nemzetének és nemzeti kisebbségének közösségében, mégpedig a kölcsönös megbecsülés és tolerancia alapján, együttműködve mindazokkal a politikai pártokkal, amelyeknek politikai programjai hasonló célkitűzéseket tartalmaznak. A JÖDP olyan föderális Jugoszláviát tart szem előtt, amely csatlakozhat a konföderális Európához. Ilyen értelemben együttműködésre és pártkoalícióra csak ezen a térségen belül kerülhet sor.

A JÖDP tiszteletben tartja az NFH folyamán elfogadott egyenjogúsági alapelveket. Ennek jogi és politikai kiindulóponjait az AVNOJ, a ZAVNOH, a ZAVNOBH és a föderális egységek más képviseleti szervei által meghozott határozatok képezik, amelyeknek tartalma nem módosítható konszenzus nélkül. A JÖDP tagjai elutasítanak mindenfajta gyűlölködést és lebecsülést bármely néppel szemben, mindenfajta szélsőségességet és kivételezettséget, mindenfajta nemzeti dominanciát és kizárólagosságot. A JÖDP ápolni és fejleszteni kívánja az egyenrangú, testvéri viszonyokat, a sokoldalú együttműködést és kölcsönös tiszteletet, a türelmességet, Jugoszlávia minden nemzetének és nemzeti kisebbségének nemzeti önmegvalósítását.

Jogi törekvéseinek és politikai céljainak kinyilvánításában a JÖDP abból a történelmi realitásból indul ki, hogy Jugoszlávia soknemzetiségű közösség, amelyben szinte sehol

sincsenek etnikailag tiszta területek, s hogy egyes nemzetek (mint pl. a szerbek Horvátországban) több évszázaddal ezelőtt lakatlan területeken telepedtek le, s ott elidegeníthetetlen jogot szereztek az élethez, az alkotáshoz, a valláshoz, úgyhogy csak ezt a területet érezhetik igazi szülőföldjüknek, saját szűkebb hazájuknak és államuknak. Ennélfogva a JÖDP a nemzetiségileg vegyes területeket és a fejletlen vidékeket tekinti politikai bázisának (mint amilyen pl. a HSZK-ban a Banija, a Kordun, a Lika, a Gorski kotar, Észak-Dalmácia és Szlavónia területe; Vajdaságban Bánát, Bácska és Szerémség, Bosznia-Hercegovina térségei stb.). E tájakon az emberek szívvel-lélekkel Jugoszlávia egésze mellett vannak.

A JÖDP kiáll a politikai pluralizmus, az emberi jogok és szabadságok, a jogállamiság és a piacgazdaság mellett. Szembefordul viszont minden olyan politikai ténykedéssel, amely a történelem kerekét a túlhaladott politikai rendszerekre akarja visszaforgatni, vagy amely a pártpluralizmussal való visszaélés útján Jugoszlávia feldarabolására törekszik.

A JÖDP minden intézkedést megtesz annak érdekében, hogy saját környezetében ne uralkodjanak el a politikai szenvedélyek, amelyek más nemzeteket veszélyeztetnének, s ugyanakkor nem nyújt támogatást azoknak, akik nem mutatnak készséget arra, hogy viszonyaikat a teljes egyenrangúság alapján fejlesszék, kölcsönösen tiszteletben tartva valamenynyi jugoszláv nemzet és nemzeti kisebbség történelmi érdekeit Jugoszláviában. A JÖDP harcolni kíván a demokratikus, parlamentáris és föderatív jogállamért, amely minden polgárnak megadja a szabadságot, a törvény előtti egyenjogúságot, a munkára, a szociális igazságra, a művelődési életre, az iskoláztatásra, a vallásszabadságra, saját nemzeti szimbólumainak használatára és a politikai szerveződésbe való jogot, amit csak más nemzetek jogainak és szabadságának veszélyeztetése korlátozhat. Végső szükséghelyzetben, kivételes körülmények között, mint amilyenek a múltban (1941-ben és 1914-ben) álltak elő, vagy ha Jugoszláviában negatív fordulatot vennének a politikai, gazdasági és kulturális események, a JÖDP mint legitim politikai párt – fenntartja magának a jogot a külön védelmi intézkedések megtételére, amelyekről a JÖDP Közgyűlése és Főbizottsága dönt.

A JÖDP igyekszik ápolni és tovább fejleszteni a felszabadító harcok, az NFH és a Néphadsereg hagyományait, figyelembe véve azokat az óriási áldozatokat, amelyeket a népirtó hadjáratok elleni harcok követeltek meg tőlünk. Kegyelettel adózunk és örök tanúságtételként emlékezünk a szabadság elesett harcosaira és a vészterhes idők áldozataira. Elismerő viszonyulásunk az NFH-hoz nem zárja ki a múlt kritikai és történelmi értékelésének szükségességét a jövő érdekében.

A JÖDP külön gondot fordít a gazdasági és kulturális előrehaladásra. Politikai célkitűzésünk az összehangolt gazdaságfejlesztés és a falu–város gazdasági migráció megfékezése, ami a háború utáni időszakban a végsőkig veszélybe sodorta Jugoszlávia fejletlen vidékeinek gazdasági és kulturális fejlődését (mint amilyen pl. a HSZK területén Észak-Dalmácia, Lika, Gorski kotar, Banija, Kordun vidéke és Szlavónia egyes részei; a BH-ban a Bosanska és a Cazinska krajina; Szlovéniában a Bela krajina; továbbá Kosovo, Macedónia, Crna Gora stb.). A JÖDP újjá kívánja szervezni e falvak gazdaságát és lakóinak életét. Harcolni fogunk azért, hogy az élelmiszer-termelés elsőrendű állami érdekké váljon, továbbá, hogy a falu megfelelő hitelezés és a kooperáció fejlesztése útján árutermelővé váljon, s hogy a technológiai munkaerőtöbblet és a betanított munkaerő az iparból kikerülve megtalálja saját boldogulásának lehetőségét.

A JÖDP arra törekszik, hogy hazahívja külföldön dolgozó honfitársainkat, akik készek arra, hogy tudásukat, tapasztalataikat, technológiai ismereteiket, szervezési-igazgatási képességeiket és tőkéjüket saját érdekükben a vidék javára fordítsák, ahová visszatérnek.

A gyorsabb ütemi technológiai, gazdasági és kulturális előrehaladás érdekében a JÖDP külön erőfeszítéseket tesz annak céljából, hogy a fejletlen vidékeken gazdasági,

közoktatási és kulturális központok jöjjenek mielőbb létre, amelyek serkentenék a tőke koncentrációját, a vállalkozókedvet, az ipari fejlődést, iskolák, művelődési intézetek és tájékoztatási eszközök létesítését. Tény, hogy a fejletlen vidékeken egyetlen városközpont sem alakult ki, amelynek jelentősebb hatása lehetne a technológiai, gazdasági és kulturális fejlődésre. Ez vezetett el az általános káderhiányhoz és a népességcsökkenéshez ezeken a vidékeken. A fejlesztési központok erősítése lehetővé teszi a gyorsabb ütemű fejlődést, a kulturális hagyaték és értékek nagyobb megbecsülését az itt élő nemzetek javára, amelyeknek vallása és kultúrája átszövi egymást, továbbá lehetővé teszi a főiskolai és egyetemi képzés bevezetését, a tájékoztatás és más tevékenységek továbbfejlesztését, ami minden nép előrehaladásának előfeltételét képezi.

A JÖDP azért fog harcolni, hogy minden nép körében a maga eredeti beszédnyelve és írása legyen hivatalos használatban (Horvátországban pl. a horvátszerb és a szerbhorvát nyelv állandó formái, a što-nyelvjárás je-ző változatában, a latin és a cirill írásmód teljes egyenrangúsága mellett), de a JÖDP ösztönözni kívánja az idegen nyelvek, elsősorban az angol nyelv elsajátítását is, ami előfeltételét képezi annak, hogy Jugoszlávia ipari társadalma átkerüljön az informatikai posztindusztriális társadalomba. A JÖDP ki fogja harcolni, hogy a tanulók minden vidéken az eddiginél többet sajátítsanak el saját nemzetük történelméből és irodalmából.

A JÖDP síkraszáll egyes községek viszonylatában a jelenlegi adminisztratív-területi beosztás módosításáért a gazdasági célokat szem előtt tartó hatékonyabb, ésszerűbb és olcsóbb közigazgatás kialakítása végett, a politikai ténykedés rugalmasabb módszereinek alkalmazásával. Ismeretes, hogy eddig a nép akaratától függetlenül darabolták ezeket a területeket, csatolták más központokhoz, amivel szakadást idéztek elő egyes vidékek kölcsönös nemzeti, gazdasági és kulturális kapcsolataiban. Ezeken a vidékeken ez is előidézője volt a lélekszám csökkenésének, a gazdasági, kulturális és káderbeli hanyatlásnak. Történtek sérelmek más nemzeti és történelmi érdekek vonatkozásában is, melyeket a JÖDP politikai ténykedésével helyre kíván hozni.

A JÖDP megszervezi saját pártalapjának kiadását. Kiépíti a maga különálló információs-kommunikációs hálózatát.

A JÖDP önálló jelölőlistával részt vesz a választásokon, megkövetelve, hogy a kapott szavazatok számával arányosan képviselve legyen a törvényhozó és a képviseleti testületekben. A demokratikus, szabad, általános, titkos és közvetlen választásokon a nép maga választja meg képviselőit saját köztársaságának és föderációjának parlamentjébe. Minden erőnkkel azon leszünk, hogy a megválasztott képviselők tekintélyes, humánus, demokratikus beállítottságú, erkölcsileg kifogástalan, józan gondolkodású személyiségek legyenek, akik tiszteletben fogják tartani a JÖDP Programját és Alapszabályait, minden érték fölé az embert helyezik, harcolni fognak a sokoldalú európai és világméretű technológiai integrálódásért, külön az ökológiai problémák következetes megoldásáért, az eredményes gazdasági fejlődésért, a művelődési tevékenységekért, a közoktatásért, az egészségvédelemért, az informatika és modern technológia térhódításáért és mindazokért a tevékenységekért, amelyek lényeges szerepet töltenek be minden nemzet és nemzeti kisebbség életében és előrehaladásában.

A Jugoszláv Önálló Demokrata Párt felhívja minden nemzetünket és nemzeti kisebbségünket, hogy egységes frontba tömörülve harcoljon a demokratikus Jugoszláviáért, amely az eredeti AVNOJ-i elvekre épül és kifejezésre juttatja nemzeteink évszázados tapasztalatait és hagyományait, amelyek döntő jelentőségűvé teszik egymásra utaltságunkat a közös történelmi érdekek érvényesítésében.

A KÖZGYŰLÉS ELNÖKE
Mile Dakić magiszter
(N. J. ford.)

JUGOSZLÁV SZOCIÁLDEMOKRATA SZÖVETSÉG
(Socijaldemokratski savez Jugoslavije)

1. *Socijaldemokratski savez Jugoslavije (SDSJ) – Jugoszláv Szociáldemokrata Szövetség (JSZDSZ). Szimbóluma: vörös rózsa. Horvátországban a köztársasági szervezet JSZDSZ/HSZDSZ választási szimbóluma – mosolygó teknősbéka.*
2. *A kezdeményező bizottság Zágrábban alakult meg 1990. február 17-én (négy köztársasági kezdeményező bizottság képviselőinek részvételével). A kezdeményezést 1989 decemberében Belgrádban Milan Nikolić és Sonja Liht indította be. A kezdeményezők belgrádi csoportja 1989. december 21-én tartott találkozót Belgrádban a kezdeményezők zágrábi csoportjával. Hivatalosan eddig a JSZDSZ-nek csak egy köztársasági szervezete alakult meg, Horvátországban (Zágrábban, 1990. február 26-án). Március folyamán megalakult a többi köztársasági és tartományi szervezet is, majd április 7-én Zágrábban megtartjuk a JSZDSZ alakuló közgyűlését. A JSZDSZ/HSZDSZ bejegyzése a HSZK Végrehajtó Tanácsának Igazságügyi Bizottságában 1990. március 7-én megtörtént.*
3. *Formai kérdés.*
4. *Mellékelve.*
5. *A munkásmozgalmi hagyományokhoz kapcsolódik és a Szocialista Internacionálé részének tekinti magát.*
6. *Lásd a JSZDSZ alapszabályait (mellékelve).*
7. *A JSZDSZ országos kezdeményező bizottságnak tagjai nem meghatározott személyek, hanem a köztársasági, tartományi és helyi kezdeményező bizottságok, illetve a már megalakult szervezetek végrehatjó szervei által választott küldöttek.*
8. *Megalakulás alatt.*
9. *Vajdaság SZAT területén a tartományi kezdeményező bizottságnál lehet jelentkezni. Tel.: 021/24-833 (Nenad Đuretić és Margusics Károly), valamint 021/311-103 (Aleksandar Krstić). A helyi kezdeményező bizottságok megalakítása is folyamatban van.*
10. *Egyelőre nem lehet pontosan megmondani. Egyes becslések szerint 5000 és 10 000 között van, de a potenciális tagok száma jóval nagyobb.*
11. *A JSZDSZ/HSZDSZ ideiglenes székháza Zágrábban van, Gajeva 45/II. A VSZDSZ-szel a fenti telefonokon lehet kapcsolatba lépni, vagy Sonja Lihtnél lehet jelentkezni (Omladinska brigada 216. Tel.:011/154-882.)*
12. *Még nincs. Ami van: Bilten J. S. P. novosti. Beograd, Omladinskih brigada 216.*
13. *Lásd a 2. választ. Ezenkívül: a kezdeményező bizottság 2. plenáris ülése (Mostar, 1990. március 2.), megjelenés a Kosovóról tartott megbeszélésen (Mostar, 1990. február 28–március 1.), és részvétel a horvátországi választási előkészületekben.*
14. *Igen. A Horvát SZK területén már beindítottuk választási tevékenységünket és részt veszünk a választásokon minden köztársaságban, ahol tiszteletben tartják a képviseleti demokrácia alapelveit, s ugyanígy az országos választásokon is, hasonló feltételek mellett.*
15. *Hajlandók vagyunk koalícióra lépni minden demokratikus szervezettel, amely nem nacionalista beállítottságú. Különösen közel állunk a Zöldekhez.*

Adatközlő: Lino Veljak, a JSZDSZ/HSZDSZ Elnökségének tagja, a JSZDSZ országos kezdeményező bizottságának koordinátora

Zágráb, 1990. március 7.

SZOCIÁLDEMOKRATA POLITIKAI KONCEPCIÓ JUGOSZLÁVIÁRÓL
(Alaptörekvéseink vitatételei)

- Minden politikai monopólium megszüntetése
- Többpárti parlamentáris demokrácia
- A törvényhozási, végrehajtó és igazságszolgáltató hatalom szétválasztása
- Törvényeken alapuló államberendezés
- Demokratikus és flexibilis föderáció
- Vegyes gazdaság (magán-, nyilvános és társadalmi vállalatok)
- Minden tulajdonforma jogegyenlősége
- A mai társadalmi és csoporttulajdon átalakítása részvény- és nyilvános tulajdonná
- Az inproduktív és nem szociális rendeltetésű államköltségek számottevő lefaragása
- Jóval nagyobb támogatás és közoktatás, a tudomány és a gazdaságkorszerűsítés céljaira
- Az új, magasszintű technológia és a gyors növekedés megcélozása
- Politikai semlegesség és baráti viszonyok minden nemzettel
- Elvi állásfoglalás a militarizmus ellen, a békéért
- Európai irányultság a gazdaságban és a politikában, s távlatilag csatlakozás az Egyesült Európához
- Elhivatott gondoskodás a környezet tisztaságáról és a lakosság egészségvédelméről
- Harc a szabad szakszervezetekért, valamint a foglalkoztatottak és a munkára várók érdekeiért
- Küzdelem a fiatalokért, az ifjúság társadalmi érvényesüléséért, esélynyújtás mindazoknak, akik fiatalok és szorgalmasak
- Küzdelem a nők társadalmi esélyegyenlőségéért
- Gondoskodás minden olyan emberről, aki társadalmi támogatásra szorul
- Szolidaritás a piacgazdaságból eredő hibák jóvátételében

A JUGOSZLÁV SZOCIÁLDEMOKRATA SZÖVETSÉG ALAPSZABÁLY-TERVEZETE

Név, jelleg és székhely

1. szakasz

A párt neve Jugoszláv Szociáldemokrata Szövetség, a további szövegben: JSZDSZ (– alternatíva: Jugoszláv Szociáldemokrata Föderáció, JSZDF).

A JSZDSZ mint politikai párt a saját tagjainak és a vele egyesült (köztársasági és tartományi) szociáldemokrata szövetségeknek a szervezete.

A JSZDSZ székehelyét a Közgyűlés határozza meg a szövetség alapokmányainak meghozatalára vonatkozó eljárás szellemében.

Tagság

2. szakasz

A JSZDSZ-nek tagja lehet minden 16 évesnél idősebb személy, akinek jugoszláv állampolgársága van vagy Jugoszláviában lakik.

3. szakasz

A belépési nyilatkozatot ahhoz az alapszervezethez kell benyújtani, ahol a jelölt tevékenykedni akar.

A tagság attól a pillanattól érvényes, amikor a jelölt neve bekerül az alapszervezet nyilvántartásába.

A JSZDSZ tagja nem lehet két vagy több alapszervezet tagja, noha megokolt esetben ideiglenesen más alapszervezetekben, illetve alapszervezetén kívül is dolgozhat.

4. szakasz

A JSZDSZ-beli tagság nem egyeztethető össze Jugoszlávia területén működő más politikai pártban betöltött tagsággal.

5. szakasz

A JSZDSZ-beli tagság megszűnik halál esetén, a kilépési nyilatkozat benyújtásával, más politikai szervezethez való csatlakozással és kizárással.

A JSZDSZ tagját törlik a nyilvántartásból, ha 12 hónapot meghaladóan nem törleszti tagdíját.

A tag kizárható a szervezetből, ha súlyos anyagi kárt okoz a JSZDSZ-nek, ha az alapszabály és a program ellen cselekszik, vagy ha mélyen megsérti a JSZDSZ tekintélyét.

A kizárásról szóló döntést az alapszervezet közgyűlése mondja ki, az alapszervezet elnökségének javaslatára.

A kizárás ellen panasz nyújtható be a JSZDSZ köztársasági szervezetének Elnökségéhez vagy a köztársasági szervezet megfelelő bizottságához, amely megsemmisítheti a döntést és új eljárás lefolytatására szólíthatja fel az alapszervezetet.

Szervezeti alapelvek

6. szakasz

A JSZDSZ szervezeti helyi, köztársasági és országos szinten működnek.

A JSZDSZ Közgyűlése a szövetség alapokmányainak meghozatalára vonatkozó eljárás szellemében más szervezési alapelveket is előirányozhat (frakciós és szakosztályos szerveződés, klubok stb.).

Alapszervezetek

7. szakasz

A JSZDSZ alapvető szerveződési formája az alapszervezet.

8. szakasz

A JSZDSZ alapvető programelveivel összhangban az alapszervezet szabadon dönt saját helyi vonatkozású politikai stratégiájáról, ide értve a helyi hatósági választásokon való részvétel kérdését (a helyi közösségektől kezdve a községek közösségéig). Szükség szerint két vagy több alapszervezet együttes politikai fellépése is lehetséges.

Minden alapszervezetnek legalább 20 tagja, elnöke, alelnöke, titkára, címe, tagsági nyilvántartása és zsírószámlája van.

Azokban a helységekben, ahol a fenti feltételek szerint nem alakítható alapszervezet, létrehozható a legközelebbi alapszervezet tagozata. A tagozat tagjai és az alapszervezet között a tagozat küldötte tartja a kapcsolatot (továbbítja a jelöltek belépési nyilatkozatát, javaslatot tehet az alapszervezeti munkára stb.).

9. szakasz

Alapszervezetet a külföldön dolgozó jugoszláv állampolgárok is alakíthatnak.

10. szakasz

Az alapszervezet a 8. szakasz 2. bekezdése alapján megalakítottnak tekinthető, amikor ezt az alapszervezet közgyűlése az alapító okmány elfogadásával kimondja.

Az alapító okmányt, amely magában foglalja a tagok és a vezetők névsorát, valamint a 8. szakasz 2. bekezdésében előírt adatokat, az alapszervezet titkára a megalapítás után legkésőbb 15 napon belül a JSZDSZ köztársasági titkárságához továbbítja; ellenkező esetben az alapszervezet mindaddig nem vehet részt a JSZDSZ munkájában, amíg ezt az okmányt nem adják át.

11. szakasz

Az alapszervezet szervei a közgyűlés és az elnökség.

12. szakasz

A közgyűlés hozza meg a legfontosabb határozatokat az alapszervezet munkájáról, megválasztja az elnökséget és ellenőrzi annak munkáját. Beletartozik az alapszervezet minden tagja és szavazattöbbséggel határoz, de ha az alapszervezetnek több mint 100 tagja van, a közgyűlés küldöttségi elvek szerint is létrehozható.

A városokban, községek közösségeiben stb. az alapszervezetek küldötteiből közös közgyűlés alakítható, amely a megfelelő közösség területén dönt a JSZDSZ fellépéseiről. A városi, illetve a több alapszervezetet képviselő közös közgyűlés megválasztja saját elnökségét és más megfelelő szerveit.

A programdokumentumokról és a JSZDSZ helyi választási jelöltjeiről kizárólag az alapszervezeti vagy a fenti bekezdés alapján működő közgyűlés határozhat, míg a JSZDSZ köztársasági szervezetének közgyűlési küldöttét az alapszervezet közgyűlése választja meg.

13. szakasz

Az alapszervezet munkáját az alapszervezet elnöksége irányítja, s a két közgyűlés között az alapszervezetet képviseli. Tevékenységéről köteles rendszeresen beszámolni a tagságnak, s évente legalább egyszer összehívni a közgyűlést.

Az alapszervezet elnökségének elnöke, alelnöke, titkára és még legalább 3 tagja van.

Az elnökség megbízatása 2 évre szól és újraválasztható.

Köztársasági szervezetek

14. szakasz

A köztársaság területén működő alapszervezetek együttesen alkotják a JSZDSZ köztársasági szervezetét.

15. szakasz

A JSZDSZ köztársasági szervezete a szövetség programjával és alapszabályaival összhangban önállóan dönt a maga nevéről és köztársasági szintű tevékenységéről, egyezteti az alapszervezetek munkáját, meghozza saját alapszabályait és programdokumentumait, meghatározza stratégiáját és részvételét a köztársasági szintű választásokon, egybehangolja munkáját a JSZDSZ más köztársasági szervezeteinek tevékenységével és küldötteket választ a JSZDSZ Közgyűlésébe.

16. szakasz

Szükség szerint külön tartományi szervezetek is létrehozhatók, amelyek önállóan döntenek saját tartományi szintű tevékenységükről, egybehangolják a területükön működő alapszervezetek munkáját, közreműködnek a köztársasági szervezet közgyűlési küldötteinek megválasztásában, s a köztársasági szervezet keretében frakciós vagy más alapon önálló szervezetként ténykednek.

A tartományi és a köztársasági szervezet kölcsönös viszonyát a köztársasági szervezet alapszabályai és ügyrendje írja elő.

17. szakasz

A köztársasági szervezetnek közgyűlése és elnöksége van.

18. szakasz

A köztársasági szervezet közgyűlése hozza meg a köztársasági szervezet munkáját meghatározó döntéseket, elnökséget választ és ellenőrzi annak munkáját.

19. szakasz

A JSZDSZ köztársasági szervezetének közgyűlési tagjait az alapszervezetek delegálják. Az 50 tagnál kisebb létszámú alapszervezetek 1 küldöttet választanak, a nagyobbak pedig ennek arányában többet.

A közgyűlés tagjainak összlétszámát, valamint a képviseleti és döntéshozatali elveket a köztársasági szervezet ügyrendje szabályozza.

20. szakasz

A programdokumentumokról és a JSZDSZ köztársasági választási jelöltjeiről, valamint a JSZDSZ közgyűlési küldötteinek megválasztásáról csak a köztársasági szervezet közgyűlése határozhat.

21. szakasz

A köztársasági szervezet elnöksége irányítja a köztársasági szervezet munkáját és képviseli a köztársasági szervezetet a közgyűlés két összejövetele között. Tevékenységéről az elnökség rendszeresen tájékoztatja a tagságot, és évente legalább egyszer összehívja a köztársasági közgyűlést.

22. szakasz

A köztársasági szervezet elnökségének elnöke, két alelnöke, titkára, pénztárosa és még legalább 6 tagja van. Az elnökség megbízatása két évre szól és újraválasztható.

23. szakasz

Az elnökség mellett titkárság működik, mint az elnökség szakmai és adminisztratív szolgálata.

A titkárság gondoskodik a köztársasági szervezet műszaki, pénzügyi és adminisztratív feladatainak ellátásáról, de különösen: nyilvántartást vezet a tagságról és az alapszervezetekről és pénzügyi jelentéseket tesz a köztársasági szervezet ügyviteléről.

A titkárság munkáját a köztársasági szervezet titkára irányítja.

24. szakasz

Az elnökség irányítása alatt a köztársasági szervezet ideiglenes vagy állandó szervként választási stáb, tájékoztatásügyi bizottság, alapszervezeti egyeztető bizottság, döntőbírói testület, pénzügyvitelt ellenőrző felügyelő bizottság és más hasonló szerv alakulhat.

Szövetségi szervek

25. szakasz

A JSZDSZ egész szervezetének élén a JSZDSZ Közgyűlése és a JSZDSZ Elnöksége áll.

26. szakasz

A JSZDSZ legmagasabb rangú testülete a JSZDSZ Közgyűlése. A Közgyűlés határoz a JSZDSZ közös eszmei alapjairól és politikai stratégiájáról, elnökséget választ és felügyeli annak munkáját, meghozza a JSZDSZ pogramját és alapszabályait, a köztársasági szervezetek javaslatai alapján meghatározza a JSZDSZ jelöltjeit az országos kormányzati szervekbe és más fontos határozatokat hoz a JSZDSZ munkájával kapcsolatban.

27. szakasz

A JSZDSZ Közgyűlésének küldötteit a köztársasági szervezetek közgyűlései választják. A küldöttek száma arányban áll a köztársasági szervezetek taglétszámával.

A Közgyűlés tagjainak összlétszámát, a küldöttválasztás módját és a közgyűlési döntéshozatal módszereit ügyrend szabályozza.

28. szakasz

A program, az alapszabályok, az ügyrend és a választási program meghozataláról, módosításáról és kiegészítéséről a Közgyűlés kétharmados szavazattöbbséggel dönt, amennyiben ezeket a határozatokat minden köztársasági szervezet küldöttségének legalább a fele elfogadja.

29. szakasz

A JSZDSZ Elnöksége irányítja a szövetség munkáját és képviseli a szövetséget a Közgyűlés két ülésezése között. Tevékenységéről az Elnökség köteles rendszeresen tájékoztatni a tagságot, s évente legalább egyszer összehívni a JSZDSZ Közgyűlését.

A JSZDSZ Közgyűlésének rendkívüli ülését az ügyrend előírásai szerint lehet összehívni.

30. szakasz

A JSZDSZ Elnökségének elnöke, két alelnöke, titkára, pénztárosa és még legalább 10 tagja van.

Az Elnökség megbízatása két évre szól és újraválasztható.

31. szakasz

A JSZDSZ Elnöksége mellett titkárság működik, mint annak szakmai és adminisztrációs szolgálata.

A titkárság intézi a szövetség műszaki, pénzügyi és adminisztratív ügyeit, és összesíti a JSZDSZ minden köztársasági szervezete titkárságának adatait.

A titkárság munkáját a JSZDSZ titkára irányítja.

32. szakasz

A JSZDSZ titkárságának feladatait a JSZDSZ köztársasági titkárságainak egyike is elláthatja, mégpedig a JSZDSZ Közgyűlése által választott, a pénzügyviteli ellenőrző felügyelő bizottság kötelező ellenőrzése alatt.

33. szakasz

A Közgyűlés 9 tagú ellenőrző bizottságot választ, amely felügyeli az elnökség munkáját, értelmezi a JSZDSZ alapszabályainak és ügyrendjének rendelkezéseit és dönt a JSZDSZ tagjainak, szerveinek és szervezeteinek panaszos ügyeiben.

A JSZDSZ Közgyűlése programbizottságot is választhat, amely a JSZDSZ hosszú lejáratú stratégiáján és a JSZDSZ alapokmányainak tökéletesítésén dolgozik.

Az ellenőrző és a programbizottság kizárólag a JSZDSZ Közgyűlésének felel a munkájért.

34. szakasz

A JSZDSZ Elnökségének irányítása alatt a szövetség ideiglenes vagy állandó szervekként választási stáb, tájékoztatásügyi bizottság, köztársaságközi egyeztető bizottság, döntőbírói testület, pénzügyvitelt ellenőrző felügyelő bizottság, külkapcsolati bizottság és több más hasonló testület alakulhat.

A szervezeti formák és szervek kölcsönös viszonya

35. szakasz

A JSZDSZ minden szervezeti szintjén az elnökség mint végrehajtó szerv munkájáért a közgyűlésnek tartozik felelősséggel, amely az elnökség tagjait egyénenként vagy együttesen is leválthatja vagy felmentheti megbízatásából.

36. szakasz

A JSZDSZ szervezetei a szerveződés minden szintjén önállóak, a JSZDSZ programjával és alapszabályaival összhangban döntenek a területüket érintő minden kérdésben.

A felsőbb szervek és szervezetek nem kötelező ajánlásokat és értékeléseket adhatnak a fent említett kérdésekben és kötelesek minden lehető segítséget megadni nekik.

Azokban a kérdésekben, amelyek tágabb területeket érintenek, az ott működő JSZDSZ-szervezetek az illetékesek. Az ő döntéseik kötelezők az alsóbb szervekre és szervezetekre, noha a vitás kérdésekben ők is kinyilváníthatják különálló véleményüket.

A JSZDSZ döntéshozatala

37. szakasz

A JSZDSZ szerveinek döntései tagjaiknak szavazattöbbségével lépnek hatályba.

A JSZDSZ Közgyűlésében a döntések kimondásához szükség van minden köztársasági szervezet küldötteinek részvételére.

Amennyiben a JSZDSZ alapszabálya és ügyrendje a felvetődő kérdés eldöntésében nem követel minőségi többséget, akkor a JSZDSZ szerveiben egyszerű szavazattöbbséggel mondják ki a határozatokat.

A JSZDSZ végrehajtó szerveit titkos szavazással választják.

38. szakasz

A JSZDSZ Közgyűlésében csak akkor rendelhető el a szavazás a JSZDSZ alapokmányainak (alapszabályok, program, ügyrend) módosításáról és kiegészítéséről, ha annak megindokolt javaslatát a közgyűlés valamennyi tagjának kikézbesítették és a JSZDSZ lapjában megjelentették legalább 14 nappal az ülés előtt. Ezt a feltételt az ügyrendi szabályzat a JSZDSZ más aktusaira is kiterjesztheti.

A nemek egyenrangúsága

39. szakasz

A JSZDSZ minden szervében biztosítani kell a nemek arányos részvételét. Ugyanez érvényes a JSZDSZ jelöltjeire is a helyi, köztársasági és országos kormányzati szervekbe.

A nők részvételi arányának a JSZDSZ végrehajtó szerveiben el kell érnie legalább azt az arányt, amely a megfelelő szervezet taglétszámában is fennáll.

A nemek jogegyenlőségére vonatkozó elvek érvényesítésének módszereit közelebbről a JSZDSZ köztársasági közgyűlése határozza meg.

A JSZDSZ pénzügyvitele

40. szakasz

A JSZDSZ tevékenységét a tagdíjakból, önkéntes adományokból és más forrásokból pénzeljük.

41. szakasz

A tagsági díjakat az alapszervezetek gyűjtik be.

Az alapszervezetek, összhangban a köztársasági közgyűlés és a JSZDSZ Közgyűlés határozataival, kötelesek rendszeresen eleget tenni a köztársasági szervezet és az egész szövetség iránti pénzügyi kötelezettségeiknek.

Az alapszervezetek negyedévenként tesznek jelentést pénzügyvitelükről a JSZDSZ köztársasági titkárságának.

42. szakasz

A tagsági díj nagyságrendjét a köztársasági szervezet közgyűlése írja elő az adott köztársaság lakosainak átlagjövedelme alapján.

A tagdíj arányban áll a tagok bevételeivel és anyagi lehetőségeivel.

A tagdíjak minimális összegéről és azok meghatározásának alapelveiről, valamint a megfizettetés módjáról a JSZDSZ Közgyűlése határoz.

A JSZDSZ pénzügyvitelének részletkérdéseit a pénzkezelési ügyrend szabályozza, amelyet a JSZDSZ Közgyűlése hoz meg összhangban az alapszabályok meghozatalára és módosítására vonatkozó jogi előírásokkal, s ilyen pénzkezelési ügyrendje a köztársasági szervezeteknek is van.

Átmeneti és zárórendelkezések

43. szakasz

Alapszabályzatunk akkor lép hatályba, amikor a JSZDSZ kezdeményező közgyűlésének tagjai kétharmados többséggel megszavazzák, gyakorlati alkalmazására pedig akkor kerül sor, amikor a JSZDSZ-t mint politikai pártot nyilvántartásba veszik.

44. szakasz

A JSZDSZ Közgyűlésének tagjai akkor választhatók meg, amikor legalább négy köztársasági szervezet megalakul. Addig a JSZDSZ Közgyűlésének feladatait a JSZDSZ kezdeményezőinek közgyűlése intézi.

45. szakasz

A JSZDSZ minden köztársasági szervezetének megalakulása után legfeljebb 60 napon belül meg kell választani a JSZDSZ Közgyűlésének küldötteit.

46. szakasz

Amíg az egyes köztársaságokban nem jön létre az alapszervezetek teljes hálózata, a JSZDSZ tagságához való csatlakozást közvetlenül a köztársasági szervezet, illetve a JSZDSZ titkárságához kell eljuttatni.

(N. J. ford.)

JUGOSZLÁV SZÖVETSÉG
(Jugoslovenski savez)

1. *Jugoslovenski savez, alternativna demokratska politička organizacija (JS) – Jugoszláv Szövetség, alternatív demokratikus politikai szervezet, (JSZ). Szimbóluma csonka pajzs alakú, kék–fehér–piros mezővel, benne a J-betűvel.*
2. *Szövetségünk 1989. július 5-én alakult meg Ljubljanában – mivel működése Szerbiában még nem hitelesíthető. Törvényesen bejegyezve ugyancsak Ljubljanában, 1990. január 12-én.*
3. *A szövetség programja és alapszabályai.*
4. *– mellékelve.*
5. *Nem.*
6. *A Jugoszláv Szövetség élén a Közgyűlés, és az általa megválasztott Főbizottság áll. A köztársasági szervezeteket az Ágazati Bizottságok irányítják, amelyek egyelőre mint operatív bizottságok működnek. Emellett Körzeti Bizottságok, a kisebb helységekben pedig Bizottmányok létrehozását irányoztuk elő.*
7. *A szövetség Főbizottságának elnöke Slavko Ožbolt, titkára pedig Matjaž Anžur. A szerbiai ágazat szóvivője Aleksandar B. Nedeljković, zemuni tanár.*
8. *A szövetség tevékenysége egész Jugoszláviára kiterjed. Egyelőre Ljubljanán kívül Belgrádban, Újvidéken, Trbovljeban alakultak operatív bizottságai, de a szervezetnek vannak tagjai Kragujevacon, Kraljevóban és Szerbia néhány kisebb városában is, legutóbb pedig Bihaćról jelentkeztek érdeklődők.*
9. *Tagjaink az említett bizottságok útján szerveződnek, de egyebekben teljesen függetlenek, szabadon nyilatkoznak és ténykednek, aminek egyetlen korláta, hogy nem léphetnek fel saját programunkkal és közös határozatainkkal szemben.*
10. *Szlovéniában mintegy 100, Szerbiában 39.*
11. *Szerbiában: Jugoslovenski savez, Poštanski fah 62. 11070 Novi Beograd. Szlovéniában: Jugoslovenska zveza, Gestrinova 6. 61000 Ljubljana.*
12. *Szükség szerint belső jellegű közlönyt adunk ki „Interni bilten JS" címmel a párttal kapcsolatos legfontosabb események ismertetése céljából.*
13. *A szövetség szerbiai operatív bizottsága már eddig is több akciót bonyolított le. Az előrehozott szerbiai választások előtt, 1989 szeptemberében petícióban követeltük a választási törvény módosítását, hogy a polgárok támogatásával az alternatív szervezetek is állíthassanak jelölteket a képviseleti testületekbe. Erről a követelésünkről a Književne novine 1989. szeptember 15-i száma közölt részletes indokolást, és a Borba szeptember 11-i száma is beszámolt róla. A Politika viszont erre vonatkozó felhívásunkat később (1989. december 30.) a tiranai politika kiszolgálásának minősítette! Szlovén barátainkkal együtt egy belgrádi vitaesten is részt vettünk – eléggé vegyes fogadtatással. Jelentősnek tartjuk továbbá, hogy programcéljainkat a belgrádi egyetemisták lapja, a Student is megjelentette (1989. október 27-én).*

14. Igen, harcolni akarunk a hatalomért, legálisan a választásokon.
15. Készek vagyunk koalícióra lépni, sőt egyesülni is a lényegében azonos programcélokért küzdő más pártokkal.
16. –

Belgrád, 1990. március 22.

A JSZ operatív bizottságának
tagja
Aleksandar B. Nedeljković s. k.

A JUGOSZLÁV SZÖVETSÉG PROGRAMJA

1. Állást foglalunk a jugoszláv társadalom teljes átszervezése mellett, az Alkotmányozó Nemzetgyűlés megválasztása útján. A nemzetgyűlés feladatává kell tenni: kidolgozni, megírni és elfogadni a jugoszláv társadalom demokratikus alapokra helyezett új alkotmányát.

2. A Jugoszláv Szövetség álláspontja szerint az új jugoszláv alkotmánynak (amely alapul szolgál az egyes föderális egységek alkotmányainak megírásához is) a következő alapelvekre kell épülnie:

– az alkotmánynak mint az állam és a társadalom alapokmányának meg kell határoznia az egyén viszonyát az államhoz és a társadalomhoz. Az alkotmány nem foglalhatja magába egyetlen politikai pártnak a programját sem, mégha az pillanatnyilag uralmon is van. A szövetségi alkotmány csak olyan elemeket tartalmazhat, amelyek elvileg is az állami alkotmányra tartoznak.

3. Jugoszlávia a jugoszláv nemzetek állama kell hogy legyen, amelynek összetevői a föderális egységek.

– Az alkotmánynak az állampolgárok számára biztosítania kell a mindenre kiterjedő demokrácia alapjait, ami előfeltételét képezi az államrendszer mint intézmény demokratikus működésének.

– A föderális egységeknek a gyakorlatban is szavatolniuk kell az általános demokrácia elveinek érvényesítését az ember mint egyén, valamint a föderális egységben élő nemzetek és nemzeti kisebbségek számára.

– Az alkotmánynak ugyancsak szavatolnia kell a föderális egységek jogát az önrendelkezésre, az elszakadásra és egyesülésre, s a kiválásra ugyanolyan társadalmi-jogi szabályokat kell előírni, mint az egyesülésre.

Megjegyzés:)* Ezek a szavak az „elszakadásról" csak olyan értelemben és lényeggel érvényesíthetők, ahogyan ez az eddigi alkotmányokban is szerepelt.

– Hivatalos nyelveknek vegyük a délszláv nemzetek nyelveit, s ezek a nyelvek legyenek egyenrangúak Jugoszlávia egész területén. A nemzeti kisebbségek nyelve ott legyen hivatalos és egyenrangú, ahol az illető kisebbség él.

– Jugoszlávia fővárosa Belgrád legyen. A Szövetségi Végrehajtó Tanács palotája körüli területet (kb. 45 hektár) kiiktatnánk Szerbia területéből, s ezt a térséget jogi-politikai értelemben szövetségi területként kezelnénk. A távolabbi jövőben az is számításba jöhetne, hogy ezt a státust Belgrád bizonyos más övezeteire is kiterjesszük.

– A jugoszláv állam címerén a búzakalászokat összekötő szalagon tüntessük fel Jugoszlávia meglapításának dátumát, 1918. december 1-jét, amely szimbolikusan ábrázolná a jugoszláv állam létrejöttét.

* Ezt és a program más pontjaihoz fűzött megjegyzéseket a Jugoszláv Szövetség szerbiai tagjai fogalmazták meg az eredeti dokumentum módosítása és kiegészítése céljából, amire javaslatuk szerint a későbbiekben kerül sor.

4. Jugoszláviának kétkamarás országgyűlése legyen, a hatalom legmagasabb rangú szerveként. Jugoszlávia országgyűlési képviseleti rendszerével egyaránt szavatolni kell a többség jogát (az egy ember – egy szavazat elve alapján), és a kisebbség jogát (az egy egység – egy szavazat elve alapján). Minthogy az egységeket (elementárisan) a területi egységek elve szerint értelmezzük, így a mi beosztásunk szerint a föderális egység az, amely az említett egy szavazattal rendelkezik. Mivel a kisebbségi jognak azonosnak kell lennie a többség jogával, a képviselők számának az országgyűlés mindkét házában azonosnak kell lenni.

Megjegyzés: A szövegben mindenütt egyszerűen köztársaságot kell írni a „föderális egység" helyett.

– Az országgyűlésnek két háza legyen: föderális háza (felsőház) és képviselőház (alsóház).

– A föderális ház határoz főbb vonalaiban a föderális egységek vitális kérdésiről, a jugoszláv állam külpolitikájáról, valamint a föderális egységek legszélesebben értelmezett kultúrájáról, közoktatásáról, művészeti és tudományos életéről. Ebbe a házba érdeklisták szerint választják a képviselőket. A föderális házba minden föderális egység a maga kulcsszáma szerint választja képviselőit. Ebben a házban a döntéseket kétharmados többséggel hozzák meg, a képviselők összlétszámának figyelembe vételével. Kizárólag a föderális egységek vitális kérdéseiben érvényesül a konszenzus elve.

– A képviselőház határoz főbb vonalaiban Jugoszlávia gazdaságpolitikájáról, valamint kül- és belpolitikájáról. A képviselőket választási listák alapján választják azoknak a bejegyzett politikai szervezeteknek a jelöltjeiből, amelyeknek az egész ország területén működési joguk van. Ez a ház szavazattöbséggel határoz, a tagok több mint felének egyetértésével.

– A két ház együttesen határoz az ország legfontosabb kérdéseiben, ahogyan erről az alkotmány rendelkezik.

– A képviselők megbízatása mindkét házban öt évre szól.

– A jugoszláv állam elnökét a felnőttkorú állampolgárok titkos, közvetlen szavazás útján választják meg ötéves időszakra.

– Az országgyűlés végrehajtó szerve a Szövetségi Végrehajtó Tanács, amely ezzel összhangban működik.

– A bíróságok legyenek függetlenek a hatalom más szerveitől, és önállóan ténykedjenek saját területükön.

5. Ilyen alapon bizonyos hatásköröket a föderális egységekre kell kiosztani, amelyek közigazgatásilag községekből állnak. A föderális egységek meghatalmazásai olyan jellegűek, hogy az egész állam működését helyezik előtérbe, s ezzel összhangban zavartalanná teszik ténykedését a politikai és a gazdasági életben. A föderális egységek alkotmányait a fenti követeléynek kell alávetni, így módon bekapcsolódva az egész föderáció működésébe.

6. A föderális adminisztrációs testületek szervezetét és hatáskörét ilyen alapon kell meghatározni.

7. Jugoszláviában engedélyezni kell a politikai szervezetek működését, amelyek részt vesznek az országgyűlés mindkét házának képviselőválasztásain, valamint a föderális egységek és a községek képviseleti testületeinek választásain.

– A politkai szervezetek megalakításának ellenőrzését a bíróság végezze a politikai egyesülésről szóló törvény alapján.

– A Kommunista Szövetségnek ugyanilyen politikai szervezetnek kell lennie, elveszítve eddigi kiváltságos helyzetét.

8. A képviselőket minden szinten titkos és közvetlen szavazás útján választják.

– A képviselőház tagjait a felnőttkorú jugoszláv állampolgárok választják; ennek során szabadon válogatnak a politikai szervezetek programjai és jelöltjei között, akik Jugoszlávia egész területén felkerülhetnek a jelöltek listájára.

– A föderális ház tagjait a föderális egységek felnőttkorú lakosai választják, de ezeken a választásokon nemcsak a politikai szervezetek állíthatnak jelölteket, hanem más szervezetek is, amelyek részt akarnak venni a választásokon.

9. Az alkotmány további fejezeteit (katonaság, jogállam, emberi jogok, jogszabályozási kérdések stb.) a modern társadalmak fejlődésének nemzetközi tapasztalatai alapján kell megfogalmazni.

Gazdasági téren a szabad PIACGAZDASÁG irányában kell fejlődnünk. Megalapozásában az államberendezésnek azokat az elveit kell érvényre juttatni, amelyeket már az előző pontokban felsoroltunk. Ez a megalapozás biztosítja a gazdaság eredményes működését.

Az egész rendszer középpontjában egyébként az ember áll, akinek olyan társadalomra és környezetre van szüksége, amely lehetővé teszi számára a minél hosszabb és szebb életet. Ezért a társadalom fejlődésében, aminek alapján a gazdaság képezi, nemcsak a gazdasági törvényszerűségeket, hanem a szociális és ökológiai követelményeket is érvényre kell juttatni. Ilyen lehetőségekkel kell megszervezni a szakszervezeteket is, amelyek a dolgozók szociális és anyagi jogainak védelmében tölthetik be legfőbb szerepüket. Az ökológia legyen a második meghatározója a társadalmi fejlődés irányának.

10. A Jugoszláv Szövetség legfőbb iránymutatója az, hogy Jugoszlávia csupán mint a munka, a tőke, az áru, az eszmék stb. szabad mozgását biztosító gazdasági közösség érdekes a világ és Európa számára.

– Alkotmánnyal kell szavatolni a vállalat szuverenitását, minden gazdasági és gazdaságon kívüli tevékenység szabad szerveződését.

– Minden más kérdést törvényekkel kell rendezni, mint amilyenek a vállalatokról, a bankokról stb. szóló törvények, melyeket össze kell hangolni a gazdaságilag legfejlettebb országok rendelkezéseivel.

– A jugoszláv gazdaság integrálódását az üzleti ésszerűségnek kell megalapoznia.

– Ki kell dolgozni a jugoszláv fejlesztési programokat, tiszteletben tartva a jugoszláv gazdasági térség integritását.

11. A fejletlenek segélyezésére szolgáló alapokat fel kell számolni. A meglevő eszközöket mint kezdőalapot át kell utalni a Jugoszláv Fejlesztési Banknak, amely a profit elve alapján pénzeli a fejlesztési projektumokat, területektől függetlenül. A kevésbé fejlett terület csak akkor részesülhet előnyben, ha a felkínált programok azonos értékűek. Az ily módon létrejövő kezdőalapból a perspektív gazdasági programok megvalósításához kell hozzájárulni. A további időszakban helyesebb lesz minden ilyen beruházást megszüntetni, de ugyanakkor csökkenteni az adókat a fejletlen területeken: akkor majd azok, akik nagyobb haszonnal akarják befektetni tőkéjüket, maguk mennek oda.

12. A gazdaságfejlesztés gyakran végzetes következményekkel jár a természetre. A környezetvédelmi szempontból elfogadhatatlan beruházások következményeinek felszámolása rendkívül drága, és nagyon kedvezőtlenül hat a vállalat gazdasági eredményességére. Ezért az ökológiai szempontokat egyik alapvető mércéjévé kell tenni a fejlesztési projektumok minőségi elbírálásának.

– A tobábbképzés területein szerzett tapasztalatok alapján a föderális egységek gazdasági kamarái útján serkenteni kell minden olyan irányú kezdeményezést, hogy létrejöjön a Jugoszláv Káderfejlesztési Ügynökség, például a Kranj melletti Brdóban működő jelenlegi Oktatási Központ helyén. Ezt a tevékenységet a Fejlesztési Bank eszközeiből kell pénzelni.

– A vezető káderek nem megfelelő képzettségének következménye az is, hogy a társadalmi tőke nagy része nincs gazdaságosan kihasználva. Az emberek és az eszmék szabad mozgásának biztosításával ezt a gondot is orvosolni lehet. A megoldás tehát a jugoszláv tudás és eszközök jugoszláv vállalatok közötti, piaci elveken alapuló integrálódásában van.

14. Alkotmánnyal kell szavatolni a különböző tulajdonformák jogegyenlőségét is. Ilyen alapon indulhat fejlődésnek a kisüzemi gazdaság és a magánvállalkozás.

– Fel kell szabadítani és támogatni kell minden magánkezdeményezést, amelynek célja a modern típusú üzleti vállalkozás. Így nyílhatnak meg új munkahelyek a munkanélküliek és azok számára, akiket majd elbocsátanak az átalakulásra nem képes állami vállalatokból, vagy mint technológiai munkaerőtöbbletet. Ezáltal minden nagyobb szociális megrázkódtatás nélkül megvalósulhat az átmenet a régi, megkövesedett gazdasági rendszerből az új, korszerű modellbe.

Ezzel a néhány gyökeres változással lehetővé válik a jugoszláv gazdaság jelenlegi rendszerének átszerveződése, hogy az állami gazdasággal szabad versenyt folytathasson a magánvállalkozás, amelynek korlátlan lehetőségei vannak a gazdasági előrehaladásra. Így valósulhatnak meg azok a körülmények, amelyek új lendületet adhatnak a jugoszláv gazdaságnak és a társadalom átalakulásának, kialakítva az emberi együttélés modern formáit.

15. A KULTÚRA, A TUDOMÁNY, A KÖZOKTATÁS az a harmadik tényező, amely meghatározza egy ország társadalmi jellemvonását. Ennek társadalmi helyzetét elsősorban az állam jogi-politikai berendezkedése és a gazdaság helyzete befolyásolja. Ezért, ha ezen a két területen megvalósul az átalakulás, akkor a kultúra státusa is módosul a társadalomban, mégpedig tartalmi és anyagi-pénzügyi szempontból egyaránt.

A társadalom művelődési alaphelyzete a közoktatástól függ. Feladata, hogy képzett fiatalokat adjon a társadalomnak, akik eredményesen bekapcsolódhatnak a mai világfolyamatokba és eljárásokba. Ugyanakkor gondoskodnia kell mindazoknak a hagyományoknak és szokásoknak a megbecsüléséről és ápolásáról is, amelyek a tartományok, a nemzetek és az állam kultúrtörténeti hagyatékának számítanak. Ezért az iskolákat olyan módon kell átszervezni, hogy megfeleljenek ezeknek a követelményeknek.

– Mai modern világunkban egyre inkább fokozódik a mozgásszabadság, és minden területet átfog az információk szabad áramlása, ami feltétlenül elvezet a különböző kultúrák integrálódásához. Ebbe a folyamatba Jugoszláviának is be kell kapcsolódnia, s a maga részéről hozzá kell járulnia ennek az eljövendő integrált világkultrúrának a kialakításához.

– Síkraszállunk a szövetségi művelődési minisztérium létrehozásáért azzal a feladattal, hogy gondoskodjon a jugoszláv kultúráról, amely a jugoszláv állam nemzeteinek és nemzeti kisebbségeinek hetvenéves együttélésének eredményeképpen jött létre, de hagyatékát képezi a korábbi, 1918 előtti kultúráknak is. Ugyanennek a minisztériumnak, együttesen a föderális egységek minisztériumaival gondoskodnia kell az országban élő nemzetek és nemzeti kisebbségek kultrúrájának normális megőrzéséről is. Ugyanilyen feladatnak tekinthető a jugoszláv nemzetiségek elismerése, összhangban Jugoszlávia lakosságának eddigi integrációs fejlődésével.

Kiegészítés: A Jugoszláv Szövetség szerbiai tagjai szerint jó lenne a programban erőteljesebben kifejezésre jutattni azokat az ideológiai és politikai célokat is, amelyekért a JSZ harcolni kíván. Ezek: a *jogállam* a parlamentáris rendszerrel és a valóban szabad parlamenti választásokkal; a *piacgazdaság* valamennyi tulajdonforma egyenrangúságával és azonos védelmezésével, ideértve a magán-, a szövetkezeti, a részvénytársasági és minden másfajta tulajdont; és a mielőbbi csatlakozás az *Európai Gazdasági Közösséghez*, de nem minden áron, és egymástól elkülönülten, hanem mint egyetlen, szilárd, egyesült, erős állam, amely éberen odafigyel minden közös érdekére és előnyösségére.

Arra törekszünk, hogy fokozatosan túlhaladjunk mindenfajta nemzeti megosztottságot, de ugyanakkor hogy megőrizzük nemzeti értékeinket és hagyományainkat.

Követeljük a büntető törvénykönyv 114. és 133. szakaszának eltörlését, valamint az összes emberi és polgári jogok hatékony védelmét.

A politikai harc módszerei, melyekkel a JSZ élni kíván, a következők (s ezeket szintén programba kell iktatni): tevékenységünk mindig és mindenütt nyilvános, s minden tekintetben törvényes; nyilvánosan hirdeti eszméit, és határozza meg jelöltjeit a választásokra, ha pedig nincsenek saját jelöltjei, nyilvánosan támogatják azokat, akiknek elképzelései a legközelebb állnak a mi programunkhoz – azzal, hogy ezeknek a jelölteknek, ha győznek a választásokon, és bekerülnek az országgyűlésbe, az ott folyó munkába síkra kell szálniuk e program megvalósulásáért.

(A program eredeti szövegét az alakuló közgyűlésen fogadták el, 1989. július 5-én, az új, javított szöveg pedig 1989 decembere óta érvényes.)

(N. J. ford.)

KOSOVO DEMOKRATA SZÖVETSÉGE (Lidhja Demokratike e Kosoves – Demokratski savez Kosova)*

A mély társadalmi, gazdasági és politikai válság, amely már hosszú ideje tart, többnemzetiségű közösségünket számos dilemma elé állította egész további fennmaradása tekintetében. Közéletünket elárasztották a különféle programok és elképzelések, amelyek jugoszláv legitimitásra törekszenek. Az eszmék és javaslatok tarkasága, a világos politikai álláspontokat tükröző programokkal együtt azt mutatják, hogy mindenki aggódik Jugoszlávia sorsáért, s előtérbe került a tudat, hogy jövője csak így biztosítható, ha minden szubjektuma síkraszáll érte, s nem adja meg senkinek a jogot, hogy más nevében szóljon és határozzon, hiszen ez az ország mindenkinek, köztük Kosovo népének is szabad akaratából jött létre. A kosovói polgároknak is immanens joga, hogy szabadon döntsenek a föderációban végbemenő minden változásról.

Tény, hogy a mélyreható, sokrétű válság súlyosan érinti az országot, s hogy Kosovóban ez még erőteljesebben és nagyobb tehertétellel jut kifejezésre, ami radikális fordulatot követel gazdasági, társadalmi és politikai téren egyaránt, mert ez a válság csak úgy törhető le és haladható túl, ha ebben tevékenyen részt vesz minden szubjektív erő, s kihasználunk minden lehetőséget, amire a politikai monizmus és az egypárti monopólium keretei nem felelnek meg. Ezért mi, alulírottak, kezdeményezést teszünk a Kosovói Demokrata Szövetség megalapítására – és új választások kiírására 1990. január 11-ével –, mindazoknak a társadalmi-politikai és művelődési tevékenységeknek a társítása céljából, amelyeknek résztvevői elfogadják programcéljainkat:

1. Kosovo Demokrata Szövetség olyan gazdasági és társadalmi megoldásokért száll síkra, amelyek lehetővé teszik a válság mielőbbi túlhaladását, és az ország lendületes gazdasági fejlődését. Ennek megfelelően szorgalmazzuk a piacgazdaságot, a különböző tulajdonformákat, a mordern piaci viszonyokat, s ellenezzük a politika illetéktelen beavatkozását a gazdasági kérdésekbe, ami eddig is káros következményekkel járt.

Alapproblémánk az elmaradottság és a munkanélküliség

Kosovo a maga emberi és természeti erőforrásai ellenére gazdaságilag az ország legelmaradottabb területe, a legnagyobb munkanélküliséggel; szövetségünk ezért úgy ítéli meg, hogy Kosovo legalapvetőbb problémája a gazdasági fejletlenség és a

* A Szövetségtől csak a program érkezett meg szerkesztőségünk címére, a kerdőívet nem töltötték ki.

munkahiány, aminek gyorsabb leküzdése érdekében a kezdeményezések serkentésére és további beruházásokra, a termelés ésszerűsítésére és modernizálására, gazdasági szerkezetváltásra van szükség, nem pedig a gazdasági szervezetek felszámolására, és elsietett megszüntetésére. Szövetségünk mindenkinek egyenlő jogot követel a munkára – képességeitől függően, és szembefordul minden területi, nemzeti vagy másfajta alapon nyugvó kiváltsággal.

Kosovo Demokrata Szövetsége minden belső anyagi és szellemi erőforrást a tartomány gazdasági fejlődésének szolgálatába kíván állítani, és aktív szociális politikát követel, ami minden modern államban megvan, ide értve a fejlettek szolidaritását is az ország fejletlen vidékeivel.

Szövetségünk síkraszáll a demokratikus, föderatív, szocialista Jugoszláviáért, és a politikai rendszer ilyen irányú megreformálásáért.

Olyan demokráciáért küzdünk, amely teljes jogi és politikai egyenrangúságot szavatol minden polgárnak, biztosítja minden egyén méltóságát és vagyonbiztonságát, függetlenül nemzeti, nemi és felekezeti hovatartozásától; olyan jogállamot követelünk, amely tiszteletben tartja az alkotmányt és a törvényeket, kizárja a politikai önkényt és hatalmaskodást, érvényre juttatja a politikai pluralizmust, amely kifejezést adhat a munkásrétegeződésnek és érdekeknek, s lehetővé teszi a különböző politikai elképzelések és irányzatok versengését; támogatjuk a többpártrendszert, a személyiség és a polgár hatékony védelmével és szabadságával, támogatjuk a gondolati és szólásszabadságot, a sajtó és a politikai szerződés szabadságát. Követeljük mindenfajta cenzúra, köztük a titkos cenzúra megszüntetését, valamint a bíróságok önállósítását.

A föderáció alapja – az egyenrangúság

Kosovo Demokrata Szövetsége úgy értelmezi a föderációt, mint az egyenrangú szubjektumok – a köztársaságok és tartományok – közösségét, és mint a mindenfajta nemzetiségű polgárok egyenrangú közösséget, olyan parlamentáris rendszerrel, amely a szabad, közvetlen és általános választások jogán alapszik.

Szövetségünk síkraszáll az albánok társadalmi, politikai és kulturális szubjektivitásának érvényesítéséért, és arra vonatkozó jogukért, hogy saját népességük, összpontosítottságuk és fejlettségi fokuk függvényében, a velük együttélő népekkel kötött megállapodásuk útján kihasználják a politikai és jogi konstituálódásnak mindazokat a formáit, amelyek elősegíthetik egyenrangúságuk érvényre jutását.

3. Tudatában lévén annak, hogy a népek együttműködése, kölcsönös megértése, barátsága és szolidaritása a civilizáció egyik legjelentősebb eredménye és vívmánya, a veszekedés és ellenségeskedés pedig szerencsétlenség, Kosovo Demokrata Szövetsége hozzá kíván járulni Kosovo, Jugoszlávia és a világ minden népe barátságának és sokoldalú együttműködésének elmélyítéséhez, és hangsúlyozza:

– az albánoknak, a szerbeknek, a Crna Gora-iaknak, a törököknek és másoknak történelmileg és aktuálisan is joguk van a maguk Kosovójára, amelyet együttesen kell erősíteniük és fejleszteniük;

– minden nép jólétének és boldogságának alapja a barátságban eltöltött élet;

– a kultúrák és hagyományok sokasága, helyesen értelmezve, egymást gazdagítja;

– a népek együttműködése és barátsága megvalósíthatatlan egymás kölcsönös megismerése, megértése, egymás kultúrájának és hagyományainak megbecsülése nélkül.

A nemzeti kiváltságok ellen

Kosovo Demokrata Szövetség külön elkötelezi magát: mindenfajta nemzeti kiváltság és megkülönböztetés ellen; a nemzetek és nemzetiségek törzsökösségének és államalkotói mivoltának, vagy véletlenszerű és marginális jelenlétének koncepciója

ellen; a jogok rangsorolása és limitálása ellen; minden sovinizmus és hegemónia ellen; a nemzeti kérdésekkel való nacionalista és bürokrata mesterkedések ellen.

A nemzetiségek sokoldalú műveltségének fejlesztése érdekében Kosovo Demokrata Szövetsége síkraszáll az anyanyelven folyó oktatásért az iskoláztatás minden szintjén, az iskola helyzetének és erkölcsi méltóságának megőrzéséért, az anyanyelv ápolásáért és egyenrangúságáért a nyilvános érintkezésben valamint a hivatalos használatban, a kulturális és történelmi hagyományok szabad és egyenrangú ápolásáért, a nemzeti szimbólumok szabad használatáért, és a nemzeti ünnepek méltóságteljes megünneplésáért, annak jogáért és lehetőségéért, hogy minden nép felhasználhassa a kulturális és szellemi alkotó munka pozitív eredményeit, függetlenül azok eredetétől.

4. Kosovo Demokrata Szövetsége ugyancsak elkötelezi magát a Kosovóról szóló igazság mellett, s harcolni fog a dezinformációk és rágalmak ellen. Ellenez minden megtorlást és korlátozást, mint a problémák megoldásának módját, szembefordul a rendkívüli intézkedések bevezetésével és fenntartásával, az izolációkkal és a politikai perekkel, követeli, hogy bocsássanak szabadon minden politikai foglyot az országban. Kosovo Demokrata Szövetsége tehát az építő jellegű dialógus és a megértés híve.

Priština, 1989. december 23.

(N. J. ford.)

LIBERÁLIS PÁRT – VALJEVO
(Liberalna stranka – Valjevo)

1. *Pártunk neve Liberalna stranka – Valjevo, Liberális Párt – Valjevo. Szervezeti szabályzatunk még szövetséget említ, de első közgyűlésünkön párttá alakulunk át. Pártunk szimbólumát a Szervezeti szabályzat 27. szakasza írja le. Jelvényünk a mellékelt tagsági könyv hátlapján látható.*
2. *Alakuló közgyűlésünket Valjevón tartottuk 1989. december 14-én. Bejegyzési kérelmünket átadtuk a valjevói belügyi titkárságon, de választ még nem kaptunk.*
3. *Alapító okmányunk a Szervezeti szabályzat.*
4. *A szabályzat 3. szakasza együttal a Programunk, amelynek elkülönítésére most folynak az előkészületek.*
5. *Pártunk annak a Liberális Pártnak a hagyományait folyatatja, amely gyakorlatilag az 1858. évi svetoandreji közgyűléssel kezdte meg működését.*
6. *Szervezeti működésünket a szabályzat 9–22. szakasza rendezi.*
7. *Képviseleti vezető szervünk a vezetőség, amelynek 9 tagja van.*
8. *Pártunk alosztályokban fejti ki működését. A valjevóin kívül ilyen szervezet működik Osečina (1990. január 11.), Mionica (1990. január 23.) és Kragujevac területén (1990. február 13.), de hamarosan megalakul Belgrádban (1990. március 6.), Újvidéken (március végén) és a bosznia-hercegovinai Zvornikon is (ugyancsak március végén).*
9. *Minden alosztály közgyűlése egy-egy tagot választ a párt Tanácsába, az alosztályok pedig önállóan tevékenykednek (a szervezeti szabályzattal összhangban).*
10. *A pártnak több mint 400 tagja van, ami naponta változik, viszont a nyilvántartásba vett szimpatizánsok száma ennél kétszer nagyobb.*
11. *Pártunk székhelye: Valjevo, Vuk Karadžić utca 20. Telefonügyeletünk 17–19 óra között működik a 014/22-659 számon.*

12. Lapunk még nincs.

13. A legfontosabb események és akciók pártunk bemutatkozásához kötődnek a tájékoztatási eszközök közvetítésével. Ebben részt vett: a Valjevói és Körzeti TV, a belgrádi TV Híradója, a kragujevaci TV, az Intervju, a NIN, a Politika, a Novosti, a Politika Ekspres, a Borba, a Komunist, a Dnevnik, a Svetlost KG, a Napred VA stb. Nagyfontosságúnak ítéljük meg részvételünket a pártok közös tribünjén, Kragujevacon, 1990. február 13-án. Jelentősnek tekintjük a pártprogramok közzétételét a DNSZSZ választási értekezlete alkalmából a Sava-központban (ahol a részvételt kizárólag a bemutatkozás lehetősége motiválta).

14. Szervezetünk pártként működik, és már készülünk az előrehozandó választásokra, mert a legutóbbit nem tartjuk demokratikusnak.

15. Pártunknak szándékában áll koalícióra lépni a Demokratákkal és a Radikálisokkal, természetesen, amennyiben ezt ők is óhajtják.

16. Fontosnak tartjuk kiemelni a működésünket megalapozó filozófiai irányvételt, azaz a természettudományi pozitivizmust, miszerint csak olyan megoldásokhoz kell folyamodnunk, melyeket már másutt is eredményesen alkalmaztak, tehát ne kísérletezzünk folyton új megoldásokkal valamiféle avantgardizmus nevében.

Valjevo, 1990. február 21.

Predrag M. Vuletić
vezetőségi tag, a három
kezdeményező egyike

A VALJEVÓI LIBERÁLIS PÁRT SZERVEZETI SZABÁLYAI

Általános rendelkezések

1. sz.

A Liberális Párt azon polgárok szövetsége, akik a szabadság, a méltányosság, az igazság és a tudomány nevében harcolnak az egyén szebb életéért Szerbiában és Jugoszláviában.

2. sz.

A Liberális Párt nem tekinti szükségszerűnek az osztálytagozódást, hanem elérhetőnek vallja az osztályok összhangját, amennyiben minden embernek mint egyenlő természeti lénynek, azonos jogokat biztosítunk. Ezt kizárólag következetes reformokkal érhetjük el, nem pedig forradalommal; együttműködéssel és nem osztályharccal.

3. sz.

A Liberális Párt harcot folytat a piacgazdaságért, amely magában foglalja:

– a társadalmi tulajdon megszüntetése, illetve a magán- és az állami tulajdon létrehozása, azzal, hogy kötelezően állami tulajdonba kerül: a vasút, a villanygazdaság, az útgazdaság és a posta;

– részvénytársaságok létrehozását, pénzpiac kialakítását, a külföldi tőke befektetésének lehetőségét;

– a jogállam megteremtését, ami megköveteli a bíróságok függetlenítését, a polgárok jogi biztonságát és a szóbeli bűncselekmények megszüntetését;

– a politikai pártokba való szerveződés jogát és a szabad demokratikus választásokat a nemzeti szuverenitás elvének tiszteletben tartásával, mivelhogy minden hatalom a néptől ered;

– az ágazatok szerinti független szakszervezetek megalakítása, pl. a bányászok, a fémmunkások stb. számára;
– a teljes nyitottságot a világ felé és a fejlesztési irányzatokba való bekapcsolódást;
– minden ember jogegyenlőségét, tekintet nélkül társadalmi helyzetére, korára, nemzeti és vallási hovatartozására, nyelvére, fajára, képzettségére és politikai meggyőződésére;
– a szakértelem és a tudás elismerését, a munka és az alkotás mint a legfőbb értékek kultuszának ápolásával;
– a kolletkív államfő megszüntetését és államelnök megválasztását a felkínált programok alapján;
– a JKSZ vezető szerepére vonatkozó alkotmányos írás törlését;
– a marxizmus–leninizmus mint irányadó ideológia megszüntetését;
– a Josip Broz nevének és művének védelméről szóló törvény hatálytalanítását, hogy társadalmi helyét és szerepét a történelemtudomány ítélhesse meg;
– az ún. „társadalmi javak" (személygépkocsik, vadászterületek, villák stb.) eladását, minthogy ezek nem a nép hasznára szolgálnak;
– a vagyon denacionalizálását, ill. igazságos kártalanítást a nacionalizált vagyonért, szem előtt tartva az objektív körülményeket;
– a nép nevében hozott hadi kárpótlásokról szóló határozatok felülvizsgálatát;
– harc folytatását a csúszópénzek és a megvesztegetések, a nepotizmus, a helyi hatalmasságok stb. ellen.
– azoknak a hazafiaknak a rehabilitását, akik nem kompromittálták magukat a megszállók kiszolgálásával és nem követtek el véres bűncselekményt sem itthon, sem külföldön;
– az ökológiai tudatformálást és az ökológiai törvények megszigorítását;
– 4. sz.
A Liberális Párt tagjai harcot folytatnak szervezetünk eszméinek és politikájának érvényesítéséért, mégpedig mindenütt és mindig olyan módszerekkel, melyekkel a legnagyobb mértékben hozzájárulnak a Párt érdekeihez a SPIN alapján (lásd a 27. szakaszt).
5. sz.
A Liberális Párt eszmei és elméleti alapját a következő filozófiai tanok és rendszerek képezik:
– scientizmus,
– természettudományi pozitivizmus és
– evolucionizmus,
valamint az az álláspont, hogy abszolút igazsága csak az Istennek lehet.
6. sz.
A Liberális Párt tagjai önkéntességi alapon toborzódnak, a Program és a Szervezeti szabályok elfogadásával.
7. sz.
Munkájáért és ténykedéséért minden tagunk konkrétan és egyénileg felel.
8. sz.
A Liberális Párt más hazai és külföldi szövetségesekkel és pártokkal állandóan bővülő kapcsolatokat tart fenn saját programcéljainak elérése végett.

A Liberális Párt szerepe és munkamódszerei
9. sz.
Síkraszállva a liberális-demokratikus államért, a szövetség tagjai elvetik az uralkodás minden arisztokratikus formáját, ellenzik az egyeduralmat, a kizsákmányolást, az önkényt stb., mert ezekben a rendszerekben erőszak helyettesíti a jogot.

10. sz.

A Liberális Párt ügyrendi szabályzata írja elő a Közgyűlés, a Tanács és az alosztályok munkamódszereit.

11. sz.

A Liberális Pártnak azok a tagjai, akik a különböző szervekben közreműködve kisebbségben maradnak, miközben olyan határozatokat, álláspontokat és végzéseket hoznak, melyek nincsenek összhangban a szövetség Programjával, erről, ha szükségesnek tartják, megfelelő módon értesítik más tagtársaikat és a vezetőségeket a kellő intézkedések megtétele végett.

12. sz.

A Liberális Párt munkája különféle gyűlések, nyilvános tribünök, tiltakozó összejövetelek és más nyilvános fellépések szervezése révén valósul meg, saját céljaink propagálása céljából.

13. sz.

A Liberális Párt szervei rendszeresen figyelemmel kísérik a Program és a kitűzött célok megvalósítását, s intézkedéseket tesznek azok valóra váltása és jobbítása érdekében.

A Liberális Párt tagjai

14. sz.

A Liberális Pártnak bárki tagja lehet, függetlenül társadalmi helyzetétől, korától, nemzeti és vallási hovatartozásától, nyelvétől, fajától, képzettségétől és politikai meggyőződésétől, amennyiben elfogadja pártunk Programját és Szervezeti szabályait.

15. sz.

A Liberális Párt tagjainak felvétele annak alapján valósul meg, hogy az illető szabad akaratából elfogadja a Programot és a Szervezeti szabályokat, amit a belépési nyilatkozat aláírásával hitelesít.

16. sz.

A Liberális Párt tagja szabad akaratából kiléphet a szervezetből, a kilépési nyilatkozat aláírásával.

17. sz.

A Liberális Pártból kizárható az a tag, akiről bebizonyosodik, hogy a Programmal ellentétesen cselekszik. A bizonyosságot erről az ő alosztálya, illetve vezetősége állapítja meg, kizárásáról pedig az alosztály közgyűlése dönt.

18. sz.

A kizárásról hozott végzés megfellebbezhető a párt Tanácsában, illetve a Tanács ellenében a Közgyűlés előtt. A Közgyűlés döntése végleges.

A Liberális Párt szerveződése

19. sz.

A Liberális Pártot összességében az alosztályokba tömörülő tagok alkotják.

20. sz.

Saját közgyűlésén minden alosztály 5 tagú vezetőséget választ és 1 tagot delegál a párt Tanácsába.

21. sz.

A Liberális Párt vezetőségét a Közgyűlés választja és 9 tagot számlál.

22. sz.

A párt Tanácsának a Közgyűlés két ülésezése között döntéshozatali joga van a párt tagjainak és vezetőségének javaslatai alapján.

Kiadói tevékenység

23. sz.

A Liberális Párt újságok, folyóiratok és más kiadványok megjelentetésére törekszik saját programcéljainak valóra váltása céljából.

A párt finanszírozása

24. sz.

A Liberális Párt bevételeinek fő forrása a polgárok és szervezetek önkéntes adományai, valamint a tagdíjak.

A párt bevételeinek egyéb forrásai is lehetnek.

25. sz.

A párt eszközeit a vezetőség igazgatja, használja és kezeli, s erről rendszeresen, legalább félévenként egyszer tájékoztatja a párt Tanácsát és Közgyűlését.

A párt székhelye, jelvénye és pecsétje

26. sz.

A Liberális Párt székhelye Valjevo, Vuk Karadžić utca 20.

27. sz.

A Liberális Párt jelvénye a SPIN szimbólum, amely betűszóként a Sloboda, Pravda, Istina, Nauka (szabadság, méltányosság, igazság, tudomány) szavak kezdőbetűit tartalmazza, ami egyébként egy atomfizikai fogalom, az elemi részecskék leállíthatatlan belső forgásimpulzusa. Maga a szimbólum egy 40 mm átlójú deltoid, melynek sarkaiban állnak a S, P, I, N betűk.

28. sz.

A Liberális Párt pecsétje kör alakú, 30 mm átmérővel, melynek közepén a szövetség jelvénye van, körben pedig a felirat: LIBERALNA STRANKA – VALJEVO.

Külön rendelkezések

29. sz.

A Liberális Párt Tanácsa dönt a párt szakszolgálatának létesítéséről, szervezeti fölépítéséről és munkájáról, összhangban a párt és a vezető szervek erre vonatkozó igényeivel.

Átmenenti és zárórendelkezések

30. sz.

E Szervezeti szabályzat a Közgyűlés által való meghozatala napján lép hatályba.

Megjegyzés: A Liberális Párt Közgyűlése 1989. december 14-én elfogadta a Szervezeti szabályzatot.

(N. J. ford.)

NÉPI DEMOKRATA ALTERNATÍV MOZGALOM
(Narodna demokratska alternativa)

---

1. *Narodna demokratska alternativa (Narodna stranka), NaDa – Népi Demokrata Alternatív Mozgalom (Néppárt)*
2. *Kezdeményező bizottságunk 1989. december 25-én alakult meg Belgrádban.*
3. *Még nincs.*
4. *Egyelőre csupán programelveinket és szervezeti elképzeléseinket közöltük a nyilvánossággal (mellékelve).*

5. *Igen, politikai irányelveink meghatározásában figyelembe vettük Ilija Garašanin (1812–1874) Načertanije c. munkáját, valamint Štrosmajer népbarát politikáját.*
6. *Tevékenységünket az alapszervezetekben fejtjük ki (hivatásosokra, szimpatizánsokra és szavazókra egyaránt számítunk).*
7. *Jelenlegi képviseleti szervünk a Kezdeményező Bizottság. Tagjai: Petar Momirović, történész (elnök), Milan Paroški (szóvivő), Miloš Kokanov, okl. mérnök, Stanislav Kulačin, abszolvens, Marko Omčikus, művészettörténész, Novica Miličević, kommercialista, Marija Radan-Jovin, építész, Jovanka Sečanski, etnológus és Slobodan Mileusnić magiszter.*
8. *Alapszervezeteink a következő városokban vannak: Újvidék (3), Belgrád (3), Šipovo, Tovarišević, Szenttamás, Csúrog, Zomor, Kula, Beočin, Temerin.*
9. *Közvetlen kapcsolatok.*
10. *Formális tagfelvétel nincsen, ilyesmire a jövőben sem számítunk. Aktivistáink száma 100, elsősorban a rokonszenvezők és a választók megnyerésére törekszünk.*
11. *Székhelyünk egyelőre nincsen. Kapcsolatfenntartó címek: Milan Paroški, Miša Dimitrijevića 4/b (021/618-308); Miloš Kokanov, FKL Temerin (021/23-576); Marko Omčikus, Műemlékvédelmi Intézet, Belgrád (011/451-677); Slobodan Mileusnić magiszter, a Pravoslavlje főszerkesztője (011/635–699).*
12. *Tájékoztatási szervünk egyelőre nincs.*
13. *Közleményben tájékoztattuk a nyilvánosságot a horvátországi nemzeti pártokról, meghatároztuk a szerb művelődési térséget Jugoszlávia sérthetetlen határai között, aláírásokat gyűjtöttünk Kosovóval és az emberi jogokkal kapcsolatosan, megfogalmaztuk a gazdasági reform programját.*
14. *Pártként kívánunk működni és részt veszünk a következő választásokon.*
15. *Szándékunkban áll koalícióra lépni elsősorban a Vajdasági Fiatalok Szociáldemokrata Szövetségével és szeretnénk együttműködést kialakítani bizonyos szakmai egyesületekkel is, köztük pl. a Független Újságíró Egyesülettel.*
16. –

Újvidék, 1990 áprilisa

Az adatokat Milan Paroški szóvivő szolgáltatta

A NÉPI DEMOKRATA-ALTERNATÍV MOZGALOM PROGRAMJA

A bizonyosság, hogy az autokratikus uralom és a bármiféle ideológiai színezetű oligarchikus-ideológiai mesterkedés elkerülhetetlenül beleviszi a társadalmat a szegénység kilátástalanságába, a kizsákmányolásba, a türelmetlenségbe; egy olyan kollapszusba, melyben forrpontjára ér a vallási és nemzeti megosztottság; a közösség bármely tagjának személyi bizonytalanságába, ami még az uralkodó réteg tagjaira is kiterjed; beleviszi a polgárháború tébolyába vagy az állam önnön polgárai ellen folytatott háborújába – mindennek bizonyossága csupán egyetlen lehetőséget hagy fenn a szabad ember számára:

– a HARCOT a civilizált világ teljes, semmivel sem korlátozott demokráciájáért, egy olyan demokráciáért, amely szuverén módon a nemzetközi jogokra épül, s az ember és a polgár elidegeníthetetlen jogain alapozódik; a harcot a felvilágosult demokráciáért, amely az egyetlen alternatíva tudatával rendelkezik abban a törekvésében, hogy szüntelenül és megalkuvás nélkül előbbre vigye a népeket, az államokat, az egyéneket, s amely mindenkinek és minden pillanatban megteremti a semmivel nem helyettesíthető érzést – A SZABADSÁGOT.

Az ilyen (teljes) igényű demokráciához vezető út maga is demokratikus, kivívásáért a törvényes hatalmi és önigazgatási szervekben folyik a harc (végtére is a forradalmi tapasztalatok nem demokratikusak, amit a francia forradalom kétszáz éves története, és egyetlen más példa sem cáfolt meg), tehát a küldött-testületekben és a tereken, mindenütt, ahol szavával, érveivel, álláspontjainak szilárdságával az ember politikailag nem sérti mások mélyebb emberi érzéseit, hanem testvéri segítséget nyújt neki, hogy ő is kifejezhesse a maga személyesen megfogalmazott akaratát és állásfoglalását.

Ezekből a megállapításokból kiindulva, a Népi Demokrata Alternatív Mozgalom a következő álláspontokat, javaslatokat, követeléseket és határozatokat foglalja Programjába:

1. A Népi Demokrata Alternatív Mozgalom fenntartás nélkül elfogadja a JSZSZK alkotmányos rendjét, államberendezését és a frontszerveződést az elvszerűen meghatározott célokkal – hogy törvényes eszközökkel folytat harcot az alkotmány módosításáért, az összes politikai érdekcsoport és szervezet egyenrangú helyzetéért, Jugoszlávia minden polgárának egyenrangúságáért.

2. A jogállamiság megteremtésének egyetlen mechanizmusaként, egyetlen olyan mechanizmusként, amely hatékonyan, elvszerűen s a világ demokratikus hagyományaival összhangban elvezethet az alkotmány meghozataláig, szervezetünk az Alkotmányozó Nemzetgyűlés mellett foglal állást, amelyet titkos szavazással kell megválasztani az egy ember – egy szavazat elve alapján, s amelynek egyetlen módosító programfeladatát sem szabhatja meg sem a hatalmi rendszer valamely intézménye, sem valamelyik politikai szervezet. Ennek a testületnek, a megalakulását követő hat hónap alatt, meg kell hoznia Jugoszlávia alkotmányát.

3. Szervezetünk a népet és nem a nemzetet (a XIX. sz. politikai képződményét) tekinti a szuverenitás letéteményesének, hiszen Jugoszláviát a maga, történelmileg egyesült népei alkotják, ennélfogva követeli, hogy a jugoszláv országgyűlés felsőházának képviselőit azonos mércékkel egyenlő számban válasszák meg minden nép (és nem köztársaság) részéről, s hogy ez a testület kétharmados többséggel határozzon kizárólag Jugoszlávia szuverenitásának kérdéseiben.

4. Fenntartás nélkül támogatjuk a nemzetközi jogi elvek, határozatok és konvenciók alkalmazását, amelyeket Jugoszlávia aláírt – s követeljük a JSZSZK, a Szerb SZK, a Macedón SZK és Crna Gora SZK képviselőházától, hogy sürgősségi eljárással hozzanak törvényt a következő tartalommal: „NEM KÍVÁNATOS SZEMÉLYEKKÉ NYÍLVÁNÍTJUK MINDAZOKAT, AKIKET A HÁBORÚS KÖRÜLMÉNYEK KÖZÖTT TELEPÍTETTEK LE JUGOSZLÁVIÁBAN." Ellenkező esetben Jugoszláviának és a nevezett köztársaságoknak továbbra is el kell tűrniük a genocídium háborús bűntettét – a háborús körülmények közötti betelepítést, s ezáltal a világ előtt meghazudtolják saját szuverenitásukat.

A polgárháború, a nagy munkanélküliség, a szeparatizmus és a jugoszlávok elleni mindenfajta megtorlás veszélye miatt szervezetünk megköveteli minden olyan egyedi aktus felülvizsgálatát, amellyel idegen állampolgároknak megadtuk a JSZSZK állampolgárságát 1943. november 29-e után.

5. A Népi Demokrata Alternatív Mozgalom veszélyeztetve látja a szabad hitvallást, s követeli, hogy ez a szabadság, szigorúan magánügyként kezelve, a gyakorlatilag megvalósuló szabadságok sorába kerüljön, a nyilvános igehirdetés, hitoktatás és tanulás szabadságával, a vallási ünnepek megünneplésének és a vallási szervezetekbe való egyesülésnek a szabadságával.

6. Az állami és a magántulajdon meglétének és egyenrangú helyzetének szorgalmazásával együtt, szervezetünk szükségesnek tartja az állami tulajdon címviselőjének és alapjának megnevezését, az igazgatás hatékony mechanizmusának megteremtésével. Ennek a hatékonyságnak ugyanolyannak kell lennie, mint a magántulajdonban. Csak ily

módon mozgatható meg az állami tőke 90%-a, amelyet a megreformált törvényhozás is béklyóba kötött a társultmunkás önigazgatással, netán arra várva, hogy a gazdasági reform hatékonyságát a fennmaradó 10 százaléknyi magántőke fogja biztosítani!? Szervezetünk az állami tulajdon fennmaradása, s nem az értelmetlen átömlesztés – a fosztogatás mellett van, legalábbis azokban a gazdasági ágazatokban, amelyekben azonos feltételek mellett jobb eredményeket adhat a magántulajdonnál és amíg ilyen eredményeket nyújthat a társadalomnak.

7. Minden szabad ember történelmi érdekeiért harcolva, a Népi Demokrata Alternatív Mozgalom ugyanilyen erőfeszítéseket tesz a megélhetés peremére, szegénységbe és nyomorba sodródott munkásosztály végérvényes felszabadításáért is, mint ahogyan megköveteli az élelmiszer-gazdaság reprivatizálását (a teljes társadalmi birtokállomány 20 hektáronkénti 20 évi bérbe vételével), az üzemek modernizálásával, a magas fokú feldolgozás biztosításával. Egyedül a mezőgazdaság farmosításával, a földmaximum megszüntetésével és a szövetkezéssel, a munka nélküli fiatalok és a feudalizált mezőgazdasági birtokok dolgozói számára biztosított 20 éves tulajdonosi bérlettel, valamint megfelelő áru- és természetbeni hitelekkel biztosíthtó a termelési ciklusok felgyorsítása és kifizetődősége. Ilyen megoldásokkal Jugoszlávia a jövőben valóban elláthatja élelemmel Európát!

8. A reprivatizáció folyamatában az államnak az lenne a kötelessége, hogy a lakások és termőföldek alapjából elsősorban az olyan közintézmények fenntartását biztosítsa, mint amilyenek az egyetemek, a tudományos akadémia, a Matica srpska stb., hisz ily módon a társadalmi tulajdonnak legalább ez a része megkapná igazi birtokosát, anélkül, hogy elveszítené társadalmi jellegét, ezek az elsődleges jelentőségű népi intézmények pedig visszanyerhetnék elveszített autonómiájukat.

9. Határozottan és megalkuvás nélkül síkraszállunk, még a mai alkotmányos és törvényes lehetőségeken belül is, a jogrend függetlenségéért, ami alapvető előfeltétele a társadalom demokratizálódásának; megköveteljük a közszolgálatok depolitizálását, a gazdasági szférát pedig meg kell szabadítani a bürokrata apparátus óriási terhétől, mert csak így alkalmazkodhat a gazdasági törvényszerűségekhez, s csak így valósulhat meg végre a piacgazdaság.

10. A „harmadik világháború" kárvallottjait, minden jugoszláv vendégmunkást a törvényes mechanizmus megteremtésével sürgősen visszahozni az országba. Számukra lehetővé kell tenni, hogy visszatérésük után öt éven át ugyanolyan feltételek között dolgozhassanak, mint eddig abban az országban, ahol megszerezték világszintű technológiai tudásukat, tőkéjüket és munkaszokásaikat. Az adóknak, amelyeket a visszatérők fizetnének, öt éven át 25%-kal alacsonyabbaknak kellene lenniük, mint a teljes megadóztatásnak abban az országban és gazdaságban, ahonnan hazajöttek. Emellett visszatérőknek öt éven át meghatározott állandó számú helyet kellene biztosítani a képviseleti testületekben és külön minisztériumra bízni a gondoskodást minden érdekűk érvényesítéséről.

11. A társadalmi káosz megszüntetésére a gazdasági és alkotmányos reformban szervezetünk konzisztens előírásokat követel a környezetvédelemben, eléggé szigorúakat ahhoz, hogy a jelenlegi (nem éppen rossz) technológiai feltételek mellett védelmet biztosítsunk a természetnek, amelyet elsősorban a hanyag viszonyulás végső pusztulással fenyeget. A társadalom és a gazdaság számára nem létezhet magasabb érdek, mint az egészséges és ártalommentes emberi környezet biztonsága.

12. Az oktatás teljes depolitizálása, az ideológiai tantárgyak törlése a rendes iskoláztatásból és a politikai iskolák pénzellátásának megszüntetése a társadalom részéről – ugyancsak elsőrendű programcélja a Demokrata Alternatív Mozgalomnak, amiért állhatatosan küzdeni fog. A felnövekvő nemzedék szocializálására bármiféle eszmeiség útján végérvényesen és visszavonhatatlanul megszűnik. Az ideológiai kérdések csak a civilizáció történetében és a politika ilyen jellegű tanulmányozásában maradhat fenn.

13. Minden jugoszláv népnek joga van a maga kulturális és történelmi térségére, míg a Jugoszlávián kívüli kulturális érdekek megvalósításáról, a jugoszláv kisebbségek identitásának és valamennyi jugoszláv nép kulturális értékeinek védelméről a művelődési minisztériumnak vagy a Jugoszláv Művelődési Tanácsnak kell gondoskodnia. Expanzív művelődési politikájával idehaza és a külföld irányában Jugoszlávia mindenképpen ki fogja elégíteni saját népeinek egyelőre elhanyagolt történelmi érdekeit és az egyenrangúság alapján lehetővé teszi csatlakozásukat az EGK-hoz.

14. Harcolni kívánunk a jogállam megteremtéséért, aminek előfeltétele a személyi kultuszt biztosító (holmi neveket és műveket védelmező) törvény eltörlése és az eszmék kritikai sugalmazások útján való szabad kinyilvánítása. A jogállam alkotó eleme a személyiség, az egyén és a nép, ezért ezen a téren szervezetünk harcot folytat a szabad nyilvánosságért (az újságírás, a tévé és rádió, a kiadóházak autonomitásáért), amivel elősegíti a jogállam fejlődését és a személyi integritás szavatolását. Ezeknek a vívmányoknak ki kell terjedniük a művelődési alkotó munka biztonságának megteremtésére is, arányosan a befektetett munkával, valamint azoknak a technológiai eszközöknek a védelmére, amelyek a megvalósított javak alapján megfelelő jólétet teremthetnek.

15. Szervezetünk a maga önálló eszmei álláspontjai alapján jön létre, szem előtt tartva a társadalmi élet legjelentősebb vívmányait, de mentesülve minden ideológiai befolyástól, ami a hatalmon levő párt időszerű programjából eredne.

16. Szervezetünk programja figyelembe veszi mindazoknak az országoknak a jellegzetes helyzetét, amelyeknek fejlődését az önfejűség több évtizedes zsarnoksága teljesen visszavetett és feltételezi a hasonló szervezetek széles körű támogatását, a velük való együttműködést idehaza és a mai JSZSZK területén kívül is (Románia, Bulgária, Görögország, Magyarország...).

Végleges programjának szövegét a Népi Demokrata Alternatív Mozgalom az alapító közgyűlésen fogadja el, a kifejtett álláspontok pedig csupán iránymutatóként szolgálnak, ösztönzést kívánnak nyújtani a demokratikus eszmék, követelések és javaslatok szabad megfogalmazásához, azokhoz a programokhoz, amelyek demokratikus szemléletükkel távlatokat nyitnak a társadalom előtt.

A Népi Demokrata Alternatív Mozgalom szervezeti elvei

A Népi Demokrata Alternatív Mozgalom politikai szervezet, amely az ország jogi rendszerével összhangban, a szerveződés és ténykedés demokratikus elvei alapján fejti ki munkáját. Első helyen áll a munka nyilvánossága.

Szerveződésünk kiindulópontja az alapszervezet, háromnál több alapszervezet pedig bizottságot választ. Minden alapszervezet munkáját elnök irányítja, akit saját soraikból a tagok titkos szavazással választanak meg.

A tagok létszámáról és kilétéről csak az alapszervezeti üléseken vezetnek nyilvántartást. Az alapszabályok végérvényes elfogadásáig nincs tagsági könyvecske és senki sem fizet tagdíjat.

A Népi Demokrata Alternatív Mozgalom munkájának, politikai állásfoglalásainak és ténykedésének publikálását és ennek biztosítását kizárólag önkéntes munkával fedezzük és adományokból finanszírozzuk.

Belgrád, 1989. december 25.

(N. J. ford.)

ŐSZ PÁRDUCOK – NYUGDÍJASOK PÁRTJA
(Sivi panterji – Stranka upokojencev)*

IDEIGLENES ALAPSZABÁLY

1. A SZERVEZET

Az Ősz Párducok Pártja a nyugdíjas polgárok és ezek támogatóinak politikai pártja.

Az Ősz Párducok szimbóluma egy szürke párducfej. A foga fehérjét kimutató párducfej a körülményeknek megfelelően fordul jobbra, illetve balra. A párt az érvényes törvénnyel összhangban alakult.

2. TEVÉKENYSÉGI KÖRE

Az Ősz Párducok Pártja Szlovénia területén fejti ki tevékenységét *Őszek pártja*, illetve *Őszek* rövidített elnevezéssel.

3. SZÉKHELYE

Az Ősz Párducok Pártja székhelye Maribor (61000 Maribor, p. f. 23).

4. A PÁRT CÉLJA ÉS PROGRAMJA

El sem tudjuk képzelni, mekkora súlya lehet a nyugdíjasok szavazatainak a demokratikus választásokban! Az Őszek tömegesen élni fognak szavazati jogukkal! Csak ha kimutatjuk a szavazataink súlyát, a fogunk fehérjét, csak akkor lehetünk bizonyosak benne, hogy a szlovéniai hatalomtartók végre felelősségteljesen viszonyulnak még a nyugdíjasokhoz is. Az Őszek készek harcba szállni céljaikért, akár magukban, akár más pártokkal és szövetségekkel összefogva a belépési referendumban kifejezett többség akaratának megfelelően.

Az Ősz Párducok Pártjának az a célja, hogy a Szlovénia területén kifejtett tevékenységével emberhez méltó, európai mércével mért életszínvonalat teremtsen a nyugdíjasoknak és tartson fenn a jövendő nemzedékeknek – a jelenlegi balkáni léptékű koldustarisznyás tengődés helyett. Feltett szándéka megszilárdítani a nyugdíjasok öntudatát és olyan társadalmi helyzetet biztosítani számukra, hogy egyenértékű és egyenjogú tagjai lehessenek társadalmi közösségüknek. Síkraszáll zöld honuk jogelvű, demokratikus, humánus, kulturális és tisztességes társadalmi-politikai berendezéséért.

Pártunk célja, hogy legalább idejében fizessék ki havi nyugdíjuk teljes összegét. Az Ősz Párducok Pártja olyan nyugdíjért fog harcolni, amelyet a nyugdíjas holtmunkája alapján számítanak és fizetnek ki az „én leróttam a magamét, te is ródd le, ami rád hárul" piaci elv szellemében, tisztességesen és méltányosan arányítva azt a munkaviszonyokban levők fizetésének napi alakulásához.

Az Őszek álláspontja az, hogy a nyugdíjnak arányos egyensúlyban kell tartania a nyugdíjasok és a munkaviszonyban levők vásárlóerejét, hogy ez az arány nem romolhat tovább a nyugdíjasok életszínvonalának kárára. Ilyen garanciákért szívesen adjuk cserébe szavazatainkat! És e garanciák valóra váltásáért minden felelősséget a megválasztott képviselőkre hárítunk!

Élég volt az előlegekből és a visszamenőleges kifizetésből! Nem kérünk a szociális segélyből! Nem tűrjük, hogy holmi hatalmasságok szabják meg előírásokkal, a törvényre fittyet hányva, mekkora karéj illet meg bennünket! Követeljük a holtmunkánk alapján kiérdemelt jogainkat! Ámen!

* A szerkesztőség körlevelére válaszként csak az alábbi ideiglenes alapszabály érkezett meg, a kérdőívet nem töltötték ki. A párt címe: Stranka sivih panterjev, p.p. 23, 62001 Maribor.

5. A TAGSÁG

a) Pártunk tagja lehet minden szlovéniai nyugdíjas polgár, aki a magáénak vallja programunkat.

b) Pártunk tagja lehet minden olyan, a programunkat magáénak valló szlovéniai nem nyugdíjas is, akinek legalább egy ősz hajszála van, s azt a történő szocializmus stresszhatásainak köszönheti.

6. BELÉPÉS

A tagsági státus a keltezéssel ellátott írásos belépési nyilatkozat aláírásától és az 1. – (egy) konvertibilis dinárt kitevő belépési tagsági díj készpénzben történő befizetésétől kezdődik. A belépést bejegyezzük az Ősz Párducok Pártja törzskönyvébe.

7. BELÉPÉSI REFERENDUM A PÁRT SZERVEINEK IRÁNYVÉTELÉRŐL

A belépési nyilatkozattal egyidőben minden új tag kitölti annak referendum rendeltetésű részét is. E referendum egyszerű többségi alapon kialakult állásponteredménye szabja meg a továbbiakig az Ősz Párducok Pártja globális politikáját és ennek megfelelően kötelező érvényű a párt szerveire nézve.

8. A TAGSÁG MEGSZŰNÉSE

A tagsági státus megfelelő írásbeli kijelentés kézhezvételével, a párttag halálával, illetve az évi tagsági díj befizetésének elmulasztásával szűnik meg.

9. A TAGSÁG JOGAI

– Irányítani a párt politikai tevékenységét a párt szervei révén, egyszerű többségi elv alapján;

– tagokat választani a párt szerveibe és tagnak választtatni e szervekbe;

– önkéntes alapon vagy a párt szerveinek felkérésére részt venni bizonyos kérdések megoldásában, illetve álláspontok kialakulásában a párt időnként létrehozott szakbizottságaiban;

– jelöltetést vállalni a parlamenti testületek választásain és élni pártunk tagságának támogatásával az Ősz Párducok Pártja Választási Bizottsága ajánlása alapján;

– részesévé lenni a párt tevékenysége eredményeinek;

– kívánság szerint aktívan vagy passzívan részt venni a párt tevékenységében a választások utáni időszakban.

10. A TAGSÁG KÖTELESSÉGEI

– Minél tovább élni.

– Szavazni minden a parlamenti testületeket érintő törvényesen meghirdetett választáson.

– A választási kampányban aktívan népszerűsíteni a képviselői helyek azon jelöltjeit, akik kiérdemlik az Ősz Párducok Pártja Választási Bizottságának ajánlását.

– Szavazatával támogatni a képviselői helyek azon jelöltjeit, akik kiérdemlik az Ősz Párducok Pártja Választási Bizottságának ajánlását.

– Újabb tagokat toborozni az Ősz Párducok Pártjába.

– A párt szabályzatával összhangban viselkedni és tevékenykedni.

*11. A PÁRT PÉNZFORRÁSAI**

– Belépési tagdíj;

– évi tagdíj;

– az állandó és pártoló tagok önkéntes készpénzadományai;

– a törvénnyel feltételesen megszabott választáselőkészítési dotáció az SZDNSZSZ 1990-re szóló (és jövőbeni) költségvetéséből;

– a párt tagjainak és pártolóinak önkéntes kamatmentes kölcsönei azon költségek fedezésére, amelyek a választási előcsatározások idején alkalmazott propagandataktikában foganatosított döntő akciók során merültek fel;

* Megjegyzés: A kiadásokról és bevételekről rendes nyilvántartást vezetünk a párt üzleti könyveiben

– a tagok és pártoló tagok anyagban vagy szolgáltatás formájában felajánlott önkéntes adományai;

– egyéb alkalmi jövedelmek (pl. gyűjtőakciók, tombolajátékok, aukciók és hasonlók szervezéséből).

12. A PÁRT SZERVEI

Kezdeményező Bizottság (ideiglenes), Alapító Bizottság (ideiglenes), Alapító Tanács (ideiglenes) Közgyűlés, Igazgató Tanács, Felügyelő Tanács, Területi gyűlések, Területi igazgatóbizottságok, Községi gyűlések, Községi igazgatóbizottságok

13. A KEZDEMÉNYEZŐ BIZOTTSÁG HATÁSKÖRE

A Kezdeményező Bizottság addig marad szervezője a pártnak, míg taglétszáma el nem éri a plusz húszat (+20). Elkészíti a párt ideiglenes alapszabályát. Bejegyezteti a pártot. Megnyitja a tagság törzskönyvét. Megnyitja a párt folyószámláját. Összehívja a párt Alapító Bizottságát és lemond.

14. AZ ALAPÍTÓ GYŰLÉS HATÁSKÖRE

Az Alapító Gyűlés a párt legmagasabb szerve a Közgyűlés összehívásáig. Elfogadja és kiegészíti a párt alapszabályát. Elfogadja és kiegészíti a párt programját. Meghatározza az elfogadott program végrehajtására irányuló politika általános irányvonalát.

Megválasztja az Alapító Tanácsot, melynek tagjai: az elnök, a titkár, egy (1) alelnök és két (2) tanácstag. Felügyelő Tanácsot, mely elnökből és két (2) tagból áll, a Közgyűlésen választják meg. A Választási Bizottságot, amely elnökből és négy (4) tagból áll, a Közgyűlésen választják meg.

Az Alapító Gyűlés a gyűlés napjáig, illetve a gyűlés napján a törzskönyvbe bejegyzett plusz húsz (+20) tagból áll. A Gyűlés akkor határozatképes, ha legalább huszonegy (21) párttag jelen van. A Gyűlés egyszerű szótöbbséggel hozza meg döntéseit.

15. AZ ALAPÍTÓ TANÁCS HATÁSKÖRE

Az Alapító Tanács határozza meg fizikailag és funkcionálisan a párt adminisztratív székhelyét és megszervezi ennek munkáját. Szervezi és vezeti a pártot, míg annak taglétszáma el nem éri a plusz ötszázat (+500).

Vezeti a folyó ügyeket. Összeállítja és végrehajtja a költségvetést. Előkészíti és lebonyolítja a párt területi és községi szervezeteinek megalakítását. Szabályozza a párt szerveinek egymás közti viszonyát. Dönt a párt szerveinek egymás közt támadt nézeteltéréseiben. Eljár a párt szervei és tagjai panaszügyeiben.

Kapcsolatokat teremt a hasonló programú politikai szervezetekkel. Megszervezi és lebonyolítja a programpropagandát. Lefekteti és irányítja a választási hadjáratban alkalmazandó stratégiát és taktikát a párt céljaival összhangban. Szükség esetén a párt érdekszférájába vágó tanácskozásokat és nyilvános tribünöket szervez. Dokumentálja az Alapító Tanács tevékenységének tartalmát, lefolyását és eredményeit. Előkészíti a párt Közgyűlésének anyagát és összehívja a Közgyűlést.

Az elnök képviseli és reprezentálja a pártot harmadik személyek felé. A titkár írja alá a párt folyó ügyeivel kapcsolatos iratokat.

16. A KÖZGYŰLÉS HATÁSKÖRE

A Közgyűlések lehetnek rendesek és rendkívüliek. A párt rendes Közgyűlését évente egyszer tartják, az első félévben. Az elsőt az Alapító Tanács hívja össze, a következőket pedig a párt Igazgató Tanácsa. Rendkívüli közgyűlést a párt Igazgató Tanácsa hívhat össze saját megítélése szerint. Ha legalább három (3) területi vagy legalább három (3) terület kilenc (9) községi Igazgatóbizottsága érvekkel alátámasztva, írásban követeli, az Igazgató Tanács köteles összehívni a rendkívüli Közgyűlést.

A Közgyűlés a községi gyűlések közvetlenül választott képviselőiből állnak. A képviselők számát az Igazgató Tanács határozza meg a közgyűlés napján érvényes taglétszám arányában. Elvben megközelítőleg egyenlő számú párttagra egy (1) képviselő jut.

A Közgyűlés a párt legmagasabb szerve. Elfogadja illetve kiegészíti a párt szabályza-

tait. Jóváhagyja a párt költségvetését. Elfogadja a párt programját és meghatározza az elfogadott program végrehajtására vonatkozó irányelveket és politikát.

A Közgyűlés választja meg az Igazgató Tanácsot és a Felügyelő Tanácsot. Szükség szerint ideiglenes bizottságokat alakít. Megtárgyalja az Igazgató Tanács tevékenységét és jelentéseit és döntéseket hoz ezek ügyében. Megtárgyalja a párt és az állam, illetve a párt és a többi párt közötti viszony szempontjából döntő jelentőségű kérdéseket és határozatokat hoz ezek ügyében.

A Közgyűlés határozza vagy változtatja meg a párt területi szervezeteinek határait. Ő dönt a párt különböző szervei között támadt vitákban és nézeteltérésekben. A Közgyűlés határoz a tagoknak az Igazgató Tanács döntései ellen emelt panaszai ügyében.

A Közgyűlés akkor határozatképes, ha annyi képviselő van jelen, hogy a tagság legalább fele képviseltetve legyen. A Közgyűlés egyszerű szótöbbséggel hozza meg határozatait.

17. AZ IGAZGATÓ TANÁCS HATÁSKÖRE

Az Igazgató Tanács a párt legfőbb végrehajtó szerve. Elnökből, titkárból, két (2) alelnökből és öt (5) tagból áll. Kinevezése egy évre szól. A következő megbízatási időre szóló újraválasztás lehetősége testületileg és egyénileg is megengedett.

Az Igazgató Tanács irányítja a párt folyó ügyeit. Összeállítja és realizálja a költségvetést. Kidolgozza az álláspontokat, önállóan, vagy úgy, hogy az ideiglenesen összehívott tanácsadó bizottságokat bízza meg vele. Irányelveket ad a párt területi és községi szerveinek. Ösztönzi a tagtoborzást. Rendezi a párt szervei közötti viszonyt. Dönt a párt szervei közt támadt nézeteltérések ügyében. Határozatot hoz a párt szerveinek illetve tagságának panaszai kapcsán.

Kapcsolatokat épít ki és tart fenn a hasonló programokkal rendelkező pártokkal, illetve az állami testületekkel. Végrehajtja a programprogapandára vonatkozó terveket a párt rendeltetésével és céljaival összhangban. Dokumentálja az Igazgató Tanács tevékenységének tartalmát, lefolyását és eredményeit. Előkészíti a párt Közgyűlésének anyagát és összehívja a Közgyűlést.

Az elnök képviseli és reprezentálja a pártot harmadik személyek felé. A titkár írja alá a párt folyó ügyeivel kapcsolatos iratokat.

18. A FELÜGYELŐ TANÁCS HATÁSKÖRE

A Felügyelő Tanács elnökből és két (2) tagból áll. Figyelemmel kíséri és ellenőrzi az Igazgató Tanács és a párt minden Igazgatóbizottsága munkáját. Felügyel a pénzügykezelésre. Megállapításairól jelentést terjeszt be a Közgyűlésnek illetve rendkívüli Közgyűlésnek. Javaslatot terjeszt be a végrehajtó szervek felmentésére.

19. A TERÜLETI ÉS KÖZSÉGI SZERVEZETEK

A pártszervezetek területeit ideiglenesen az Alapító Tanács határozza meg. Megerősítésükre vagy megváltoztatásukra az Igazgató Tanács illetékes. A párt területi és községi szervezeteinek az Alapító Tanács, illetve az Igazgató Tanács tartja nyilván.

A párttagok szabadon szervezkedhetnek községi szinten és önállóan választhatják meg igazgatóbizottságaikat a községi gyűléseken.

Külön-külön legalább húszas (20) taglétszámú legalább három (3) községi szervezet, saját területén önállóan alakíthat illetve szervezhet területi szerveket a jelen alapszabály keretein belül.

20. A PÁRT MEGSZŰNÉSE

A párt akkor szünteti be működését, ha

a) háromnegyedes szótöbbséggel így dönt a párt Közgyűlése;

b) valamely jogszerűen és demokratikusan megválasztott szlovén parlamenti testületben született hatalmi rendelet így rendelkezik;

c) meghal Szlovénia utolsó ősz párduca.

Megjegyzés: Szabály szerint a párt tevékenységének megszünte után a pártvagyon a maribori aggok otthonai között kerül arányos felosztásra.

Az Ideiglenes Alapszabály módosított változata az 1990. I. 18-án megtartott Alapító Közgyűlés jegyzőkönyvével összhangban.

(SZ. K. ford.)

RADIKÁLIS NÉPPÁRT
(Narodna radikalna stranka)

1. *Narodna radikalna stranka (NRS) – Radikális Néppárt (RNP). A párt szimbóluma, amely 1990 januárjában készült el, a cirill betűs NRS stilizált változata, amely a pecséten is szerepel.*
2. *A párt tevékenységét 1990. január 19-én újítottuk fel. Erről a belgrádi belügyi titkárságot is értesítettük, feltüntetve, hogy a RNP tevékenységét a Demokratikus Föderatív Jugoszlávia Belügyminisztériuma hagyta jóvá 4782. számú, 1945. október 9-én kiadott végzésével (DFJ Hivatalos Lapja, 78/45), amelyet soha senki sem helyezett hatályon kívül.*
3. –
4. *Pártunk az 1945-ben elfogadott Alapszabály és Program, valamint a Kezdeményező Bizottság 1990. január 13-án megtartott ülésén elfogadott Kiáltvány alapján folytatja munkáját (ez utóbbi mellékelve).*
5. *Az RNP annak a pártnak a hagyományait folytatja, amely 1881-ben alakult meg azonos elnevezéssel.*
6. *Pártunk tevékenysége kiterjed az egész országra a helyi bizottságok és albizottságok útján.*
7. *Legmagasabb rangú szerve az Országos Közgyűlés.*
8. *Az eddigiekben, 1990. január 19-étől 1990. március 18-áig 26 helyi bizottságunk és néhány albizottságunk alakult meg.*
9. *A helyi bizottságok elnökei képezik az RNP Főbizottságot.*
10. *A taglétszámunkra vonatkozó adatokat most rendezzük.*
11. *Pártunknak még nincs állandó székhelye; ideiglenes címe: Beograd, M. Birjuzova 13. Tel.: 011/631-850.*
12. *Pártunknak még nincs saját lapja.*
13. *Főbizottságunkból 1990. január 19-e óta két tagot kizártunk, egy pedig kilépett.*
14. *Pártunk részt vesz a választásokon.*
15. *Önállóan tényked ünk, s egyelőre nem gondolunk koalícióra.*
16. *A Radikális Néppárt kezdeményező bizottságának tagjai:*
    Đura Z. Mijatović, nyugdíjas ügyvéd (elnök)
    Veljko N. Guberina, ügyvéd
    Dr. Jelena Danilović, tanár
    Milenko P. Radić, ügyvéd
    Dušan P. Dimitrijević, ügyvéd
    Janko N. Dučić, ügyvéd
    Risto D. Komad, ügyvéd
    Mihailo D. Mladenović, ügyvéd

Milan M. Mladenović, író
Dušan V. Nikolić, nyugdíjas
Dragoslav Nikolić-Micki, író
Miroljub M. Pavlović, ügyvéd
Slaven Radovanović, író
A tagok sorából kizártuk Milorad A. Stevanović ügyvédet és dr. Slobodan Torlakov tanárt; kilépett: Vojislav S. Berberović, ügyvéd.

Belgrád, 1990. március 19.

A Főbizottság tagja:
Milenko Radić, ügyvéd

A Radikális Néppárt munkájának folytatását kezdeményező bizottság tagjainak

KIÁLTVÁNYA
A PÁRTTEVÉKENYSÉG FOLYTATÁSÁNAK OKAIRÓL ÉS MAI CÉLJAIRÓL

A válság, amely évek óta sújtja az országot, és az összeomlás szélére sodorta, elsősorban annak az egyetlen pártnak a tekintélyelvű uralmából fakad, amelynek hatalmi monopóliuma, többek között, megnyitotta az utat a visszaélések, a megvesztegetések és a kiváltságok előtt, egyre mélyebb és tragikusabb ellentmondásokat teremtve a kinyilatkoztatott elvek és a gyakorlat között.

Azok a reformok, amelyeket a többi szocialista országban végbement változásokhoz képest megkésve a JKSZ felkínált a társadalomnak, nem elégségesek és egységesek ahhoz, hogy szavatolhatnák a válság túlhaladását, hiszen gyenge alapokra nem emelhető fel semmiféle szilárd építmény.

Ma sokkal mélyrehatóbb változásokra van szükség, hogy átfoghassuk velük a fennálló, politikai, jogi és gazdasági rendszer teljes alapzatát.

Jugoszlávia csak úgy kapcsolódhat be a 21. század küszöbén álló mai Európa társadalmi folyamataiba, ha reformjait nem korlátozzák az eddigi államrend keretei, és szabadon kibontakozhat a többpártrendszerű élet és parlamentarizmus. Politikai rendszerünk megváltoztatásának folyamatában nem feledkezhetünk meg népünk eredeti vívmányairól, szabadságának kivívásáról, ami a már a századélőn olyan állammá változtatta Szerbiát, amely egyenrangú, tevékeny és megbecsült tagja lett a nemzetközi közösségnek.

Ebből kiindulva az a véleményünk, hogy a RADIKÁLIS NÉPPÁRTnak folytatnia kell ténykedését, hiszen ez a párt vezette Szerbiát történelmének legdicsőbb és legsikeresebb időszakában, az 1903-tól 1918-ig terjedő években. Abban az időszakban a DNP mint uralkodó párt, a teljes parlamentarizmus bevezetésével és életre keltésével következetesen valóra váltott a szerb társadalom demokratikus átalakulására irányuló politikát, tovább fejlesztette gazdasági és kulturális erőforrásait, felébresztette a jugoszláv hazaszeretet, felkészült és a népet is felkészítette a nagy történelmi vállalkozásra: az ország végleges felszabadítására az idegen járom alól, és a jugoszláv népek egyesítésére. A hazaszeretet fellángolásának és az alkotói lendületnek az évei voltak ezek, amit a nép életének és munkájának minden területére érvényes teljes cselekvési és egyesülési szabadság alapozott meg, s ez tette lehetővé Szerbia bekapcsolódását a 20. századi Európa civilizációs folyamataiba, számottevően és elismerten hozzájárulva annak anyagi és szellemi kultúrájához. Akkori nemzetközi tekintélyére jellemző, hogy Szerbia volt a megalapítója több nemzetközi szervezetnek, és számos olyan nemzetközi egyezményt kötött, amely még ma is érvényes. Ezzel a munkálkodással a szerb nép erkölcsileg, pszichikailag és anyagilag is felkészült az elkövetkező nagy vállalkozásra, a jugoszláv népek egyesülésére, amiben Szerbia meghatározó szerepet játszott.

Történelmileg megcáfolhatatlan tény, hogy ez a Szerbia mindenekfölött a Radikális Néppárt műve volt (amely Szerbia első pártjaként 1881-ben alakult meg), s mi egy ilyen Radikális Néppártot kívánunk újjáéleszteni.

Különben is ez a párt a maga Alapszabálya és Munkaprogramja alapján az 1945. október 9-én kelt 4728-as sz. Végzés értelmében a háború után is folytatta ténykedését, s ezt a Végzést azóta sem kérdőjelezte meg és helyezte hatályon kívül senki.

A Radikális Néppárt tevékenységét tehát azokra az eredeti alapelvekre kívánjuk építeni, amelyek alapján egykor oly sikeresen vezette Szerbiát, csupán a célokat és a feladatokat alkalmazzuk társadalmunk jelen pillanatához, s úgy véljük, hogy ezzel a munkával korszerűbbé tehetjük politikai rendszerünket, ami nem csupán a jogállam kialakulásának előfeltételét képezi, hanem a válság túlhaladásának is.

Meggyőződésünk szerint csakis az igazi demokrácia és a jogszerű parlamentáris élet alapozhatja meg a szükségszerű radikális reformok végrehajtását, amelyek megerősíthetik Jugoszláviát és képessé tehetik a korszerű Európához való csatlakozásra, amihez a maga részéről a Radikális Néppárt is jelentős mértékben hozzá kíván járulni.

Ezért felhívunk minden hasonló gondolkozású hazafias polgárt, hogy csatlakozzon hozzánk a

RADIKÁLIS NÉPPÁRT

munkájának folytatásában azoknak a programcéloknak és alapelveknek a szellemében, amelyeket az 1945-ben elfogadott Alapszabály és Munkaprogram foglal magában.

1. ALAPELVEINK ÉS ALKOTMÁNYOS ÁLLÁSPONTJAINK

Arra való tekintettel, hogy a jugoszláv társadalom jelenlegi válságának egyik legfőbb oka a társadalom politikai, jogi és gazdasági szervezetének nem megfelelő alkotmányos rendezettsége, vagyis az érvényben levő alkotmány válsága, pártunk megköveteli, hogy mielőbb hozzuk meg az új alkotmányt, s ezt a feladatot bízzuk a sürgősen összehívandó Alkotmányozó Nemzetgyűlésre, amelyet közvetlen és titkos szavazással kell megválasztanunk.

Követeljük, hogy Jugoszlávia alkotmányából hagyjunk ki minden olyan rendelkezést, amely bármiféle ideológiai vagy pártálláspontot előnyben részesít. Ugyanez vonatkozik az államiság minden egyéb jelképére is (az állam elnevezése, zászlaja, címere, himnusza stb.).

A szabadság, a demokrácia és a tolerancia elveinek tiszteletben tartásával pártunk a következő alapvető álláspontokat kívánja érvényre juttatni az új alkotmányban:

Az emberi és polgárjogok

A nemzet anyagi, szellemi és erkölcsi előrehaladásának legfőbb letéteményese a szabad ember, akit senki sem gátolhat meg a maga eszméinek és meggyőződésének kinyilvánításában, sem a maga anyagi és kulturális javakat teremtő munkájában. Ezért az emberi és polgárjogokat nemcsak az alkotmánnyal kell szavatolni, hanem a megfelelő törvényes rendelkezésekkel is, amelyek a gondolat, a szólás és megállapodás, a nyelv- és íráshasználat, az egyesülés szabadságának szavatolása és a vagyonbiztonság mellett külön véleményt nyújtanak az alábbiakhoz is:

– a sajtó függetlensége és szabadsága, minden politikai tényező egyenrangúsága a nyilvános médiumok használatában;

– egyenrangú részvételi jog minden közszolgálatban;

– a vallási meggyőződés szabad kinyilvánítása, és a vallási szertartásokon való szabad részvétel;

– mozgásszabadság, a lakóhely és a foglalkozás szabad megválasztása.

Pártunk emellett síkraszáll a halálbüntetés eltörléséért, valamint a politikai elítéltek és a politikai okokból kivándorolt személyek megkegyelmezéséért.

Államberendezés

Pártunk álláspontja a föderatív államberendezés, amely a társult nemzetek szabadon kinyilvánított akaratán alapozódik. A föderáció és a föderális egységek hatásköreit pontosan meg kell határozni. A föderáció hatáskörébe tartozik: a honvédelem és nemzetbiztonság, a külpolitika, az egységes piac, a pénzügyi, a devizagazdálkodási és a hitelrendszer, a politikai, gazdasági, jogi és közoktatási rendszer egységes alapjai, a közös tudományos és technológiai fejlesztés, az ún. nagy rendszerek (posta, vasút), valamint a környezetvédelem egységes rendszere, és a szövetségi alkotmánnyal, törvényekkel kinyilvánított polgári szabadságok és jogok védelme.

A föderáció élén az elnök áll, akit Jugoszlávia polgárai választanak meg közvetlen szavazás útján az „egy ember – egy szavazat" elve alapján. Ugyanígy a föderális egységekben is egyszemélyi elnökkel kell feltalálni a kollektív elnökség intézményét.

Pártunk síkraszáll az egész ország egységes hadserege mellett, továbbá a katonaság, az állambiztonság, a belügy, a bíróságok és minden közigazgatási szerv depolitizálásáért. Ezekre az intézményekre egyetlen pártnak sem lehet befolyása.

A föderális egységekben új tartományok is alakulhatnak, amennyiben a történelmi és más okok ezt indokolttá teszik, s a nép ezt követeli. A nemzetek azon tagjainak, akik saját föderális egységükön kívül élnek, biztosítani kell a teljes nemzeti és kulturális identitást.

Parlamentarizmus

Pártunk mindenkori vezéreszméje volt, hogy a hatalom szuverén forrása és letéteményese a nép. Ezért síkraszállunk az állam demokratikus berendezkedésének következetes alkalmazása mellett, melyben a hatalom legfőbb szerve a kétkamarás parlament, amelynek tagjait szabadon, közvetlenül és titkosan választanak meg a szavazati joggal felruházott, 18 évesnél idősebb polgárok.

A parlamenti döntéshozatal jó működését az ellenzékkel is rendelkező többpártrendszer, továbbá a parlament költségvetéshozó joga, a kormány parlament előtti felelőssége, valamint a törvényhozási, a bírósági és a végrehajtási hatalom következetes szétválasztása biztosítja.

A jogállam alapját a független bíróságok képezik. Bíróvá csak olyan személyek nevezhetők ki, akik megfelelő szakképzettséggel, kiemelkedő erkölcsi kvalitásokkal rendelkeznek. Biztosítani kell a bírói megbízatás állandóságát, és olyan mechanizmust létrehozni, amely megakadályozza a bíróságok politikai vagy bármi másfajta befolyásolását.

Piacgazdaság

A jelenlegi válságot kizárólag a piacgazdaság térhódításával és a szabad tőkeáramlás biztosításával haladhatjuk túl, ami egyben előfeltétele az ország gazdasági előrehaladásának is.

A termelési eszközök birtoklásának alapformája a magántulajdon, de ezen kívül fennmaradhatnak más tulajdonformák is, mint amilyen az állami, a szövetkezeti és a vegyes tulajdon.

A földmaximum eltörlése elmaradhatatlan előfeltétele nemcsak a mezőgazdaság, hanem más gazdasági ágazatok fejlődésének is. Ebből eredően szükségszerűen el kell törölni az ingatlanok külföldiek által való birtoklásának korlátait is a reciprocitás elvei alapján.

Pártunk álláspontja szerint semmissé kell nyilvánítani minden olyan jogi előírást és másfajta megkötést, ami a mezőgazdasági termelőket hátrányos helyzetbe hozza a piacon.

A pénzügyi, de különösen a monetáris és adópolitika alapjait egységesen kell szabályozni egész Jugoszláviában. Pártunk a nyereség, nem pedig a forgalom megadóztatását

tartja helyesnek, s az adókötelesek progresszív megadóztatása mellett foglal állást. Adópolitikánkat az államigazgatás redukálása és a takarékosság alapozza meg. A pénzügyekben biztosítani kell a teljes nyilvánosságot és a szigorú parlamenti felügyeletet.

A következő időszak egyik legfontosabb feladata a gazdaságfejlesztés kigyenlítése az ország különböző részeiben, valamint az ipari és a mezőgazdasági termelés összehangolása.

2. *KÖZVETLEN FELADATOK*

A szociális politika

Legsürgősebb feladataink közé tartozik a munkanélküliekre és a nyugdíjasokra vonatkozó szociális programok kidolgozása és végrehajtása.

Pártunk síkraszáll az anya- és gyermekvédelemért, valamint a családtervezésért.

Bizonyos jövedelmi határon alul minden polgár számára biztosítani kell az öregségi nyugdíjat, mégpedig a földművesek kedvezményezésével.

A népegészség külön gondját képezi pártunknak.

Denacionalizálás és vagyonelkobzás

Mielőbb végre kell hajtani a magán- és az egyházi vagyon, az alapítványok és a pénzalapok denacionalizálását.

Pártunk síkraszáll a vagyonsértések felülvizsgálata, valamint a visszaélések útján szerzett javak elkobzása mellett.

Oktatás, művelődés és művészet

A népművelés elsőrendű kötelessége minden államnak, s ezért külön nagy figyelmet kell szentelnünk az általános iskolai nevelésnek és oktatásnak, ami általános, kötelező és ingyenes.

Pártunk megköveteli az oktatási rendszer módosítását és a tantervek felülvizsgálatát, egészen az elemi iskoláktól kezdve.

Fontosnak tartjuk, hogy külön figyelmet fordítsunk a művelődési élet és a művészetek támogatására.

Külpolitika

Jugoszlávia külpolitikájának legfontosabb feladata, hogy országunkat bekapcsolja a nemzetközi életbe és folyamatokba Európában és az egész világon. Ezzel párhuzamosan újra kell értékelnünk jelenlétünket az el nem kötelezettek mozgalmában.

Külön gondot kell fordítanunk nemzeti kisebbségeink helyzetére a szomszédos országokban, valamint a külföldön élő állampolgárainkra, megkülönböztetett figyelmet szentelve a kivándoroltak második nemzedékének, nemzeti tudatuk újraébresztésének.

A szakszervezetek

Pártunk síkraszáll a szabad szakszervezetek és független egyesületek létrehozásáért.

Ökológia

Az ipari és technológiai civilizáció negatív következményei olyan nagy mértékben veszélyeztetik az ember és más élőlények fennmaradását, hogy feltétlenül szükség van nemcsak a technológiai folyamatok átalakítására, hanem az általános társadalmi viszonyulás módosítására is az emberi környezet védelme érdekében. Pártunk külön Környezetvédelmi Bizottságot hoz létre egy általános „zöld program" részletes kidolgozása céljából.

3. KOSOVO ÉS METOHIJA KÉRDÉSE

Kosovo és Metohija kérdését kizárólag az általános demokratikus elvek tiszteletben tartásával lehet megoldani, s ennek legfőbb biztosítéka egy elvszerű jogállam, amelynek elsődleges feladata, hogy felülvizsgálja és hatályon kívül helyezze mindazokat a megállapodásokat, határozatokat és előírásokat, amelyek a megszállás alatt és a háborút követő időszakban Kosovóban és Metohijában megbontották az etnikai egyensúlyt, aminek tragikus következményei a szerb és az albán népet egyaránt sújtják.

Pártunk álláspontja, hogy Kosovo és Metohija a szerb állam kizárólagos hatáskörébe tartozik, minthogy Kosovo és Metohija a szerb államiság történelmi, kulturális és civilizációs magvát képezi.

Álláspontunk legjelentősebb pontja az, hogy Kosovóban és Metohijában a szerbek és az albánok, valamint a saját anyaországukból idetelepült albán menekültek egyaránt az egypárti állam áldozatainak tekintehetők. Pártunk ezért arra törekszik, hogy ez utóbbiak visszatelepülési szándéka elé semmiféle akadályt ne gördítsünk, amikor majd az általános demokratizálódás nyomán erre megteremtődnek a feltételek.

*

Mindezek az alapelvek, amelyeket pártunk Alapszabálya, Programja és ez a Kiáltványa foglal magában, azt mutatják, hogy a Radikális Néppártnak sem vallási, sem nemzeti jellege nincsen. Az a szándéka, hogy tevékenységét kiterjessze Jugoszlávia egész területére programjának valóra váltása, valamint a népek közötti megbecsülés, szeretet és megértés terjesztése érdekében, összhangban a népek általános boldogulási törekvéseivel.

Belgrád, 1990. január 19.

(N. J. ford.)

RUSZINOK ÉS UKRÁNOK JUGOSZLÁV SZÖVETSÉGE (Союз руснацох и українцох Югославиї – Savez Rusina i Ukrajinaca Jugoslavije)

---

1. *Союзу Руснацох и Українцох Югославиї (Savez Rusina i Ukrajinaca Jugoslavije) – Ruszinok és Ukránok Jugoszláv Szövetsége.**
2. *A kezdeményezés 1988 elejéről származik. Az első konzultatív jellegű tanácsokozást 1988. december 15-én tartottuk meg Belgrádban a JDNSZSZ Szövetségi Választmányának a nemzetiségi viszonyok kérdéseivel foglalkozó bizottságában. Ezután 1989 folyamán hasonló megbeszéléseket tartottunk a Szocialista Szövetség vajdasági, horvátországi és bosznia-hercegovinai vezetőségeiben, miközben összejöveteleket szerveztünk azokban a helységekben is, ahol ruszinok és ukránok élnek. Végül 1989. július 11-én a JDNSZSZ Szövetségi Választmányának említett bizottsága határozatokba foglalta álláspontjait a Jugoszláviában élő ruszinok és ukránok helyzete javításának időszerű kérdéseiről, melyekben többek között a Ruszinok és Ukránok Jugoszláv Szövetségének megalapítását is indokoltnak és helyénvalónak ítélték meg... Bejegyzése még nem történt meg.*

* *A kitöltött kérdőív a következő felcímmel érkezett: Senkinek sem vagyunk alternatívája!*

3. *Alapító közgyűlésünket 1990. május 12-én tartjuk meg Újvidéken, a Munkásotthonban, a Tito marsall sugárút 24. alatt. Ez alkalommal elfogadjuk Alapszabályunkat (mellékelve).*
4. *Programcéljainkat az Alapszabály 8. szakasza tartalmazza.*
5. *Nem.*
6. *Szervezeti fölépítésünket az Alapszabály megfelelő szakaszai írják elő.*
7. *Szövetségünk legfőbb vezető testülete a Közgyűlés, amely a közvetlen ügyintézésre 11 tagú Elnökséget választ. Ennek elnöke és titkára van.*
8. *Alapítóink a művelődési egyesületek, a különböző társadalmi szervezetek és a vállalatok. A tagok a területi és más elveken létrejövő szakosztályokban fejtik ki tevékenykedésüket. A meglevő egyesületek kollektív is csatlakozhatnak a Szövetséghez. Szakosztályokat még nem hoztunk létre.*
9. *A tagok a maguk képviselői (küldötteik) útján tartják a kapcsolatot a vezetőséggel.*
10. *A tagság létszáma még nem ismeretes.*
11. *Székhelyünk Újvidéken van. Címünk: KUD „Maksim Gorki" – za Savez. 21000 Novi Sad. Jovana Subotića 8. Tel: 021/29-626.*
12. *Nincs.*
13. *Eddigi tevékenységünkről a 2. pontban számoltunk be.*
14. *Működésünk nem párt jellegű.*
15. *Ezt az események alakulásától tesszük függővé.*
16. *Önöket is meghívjuk alapító közgyűlésünkre.*

Újvidék, 1990. május 1.

A kezdeményezők nevében:
Szimeon Szakacs s. k.

A RUSZINOK ÉS UKRÁNOK JUGOSZLÁV SZÖVETSÉGÉNEK ALAPSZABÁLYAI

A közös történelmi, nemzeti, művelődési és vallási örökség alapján, és szem előtt tartva az elmúlt évszázadokban kialakult, eltérő életkörülményekből és külső hatásokból adódó különbségeket, ezek tiszteletben tartásával, de ezeken túlmenően a nemzeti és a művelődési élet közös elemei ápolásának, valamint a ruszin és az ukrán kultúra és nemzeti identitás továbbfejlesztésének szándékával, egyúttal pedig a más hazai és külföldi nemzetekkel és nemzetiségekkel való együttműködés szükségének felismerésével megalapítja a Ruszinok és Ukránok Jugoszláv Szövetségét.

1. Általános rendelkezések

1. szakasz

A Ruszinok és Ukránok Jugoszláv Szövetsége (a további szövegben: a Szövetség) olyan szervezet, amelybe a dolgozók és a polgárok azért társulnak, hogy megvalósítsák alkotmányos jogaikat, szabadságukat, egyenrangúságukat, és mindazokat a közös célokat és feladatokat, melyeket az alkotmányos és törvényes rendelkezések, illetve ezek az Alapszabályok írnak elő.

Szövetségünknek tagjai lehetnek mindazok a szervezetek, amelyeknek feladatkörébe tartozik a JSZSZK-ban élő ruszinok és ukránok nevelési-oktatási, nyelvművelési, irodalmi, tudományos, művészeti, művelődési és más alkotói tevékenységének előmozdítása.

Az Alapszabályokban meghatározott célok és feladatok megvalósítása érdekében a Szövetség vállalatokat alakíthat, vagy közvetlenül részt vehet a gazdasági és más társadalmi tevékenységekben.

2. szakasz

A Szövetség neve:
Ruszinok és Ukránok Jugoszláv Szövetsége
Székhelye: Újvidék, Jovan Subotić utca 8.
Tevékenységét a Szövetség a JSZSZK területén fejti ki.

3. szakasz

A Szövetségnek jogi személy státusa van, mindazokkal a jogokkal, kötelességekkel és felelősségekkel, amelyek az alkotmányból, a törvényből és ezen Alapszabályból erednek.

A Szövetséget az Elnökség mint annak kollektív végrehajtó szerve, és az Elnökség elnöke képviseli. Akadályozottsága esetén az Elnökség elnökét az alelnökök egyike helyettesíti.

4. szakasz

A Szövetségnek kör alakú pecsétje van, amelyen szerbhorvát, horvátszerb, macedón, szlovén, ruszin és ukrán nyelven a következő szöveg olvasható: Ruszinok és Ukránok Jugoszláv Szövetsége, Újvidék.

A Szövetségnek téglalap alakú bélyegzője van, amelynek első vízszintes sorában a Szövetség teljes neve szerepel. A második sor tartalmazza az „iktatószámot", a harmadik pedig a „keltezést".

5. szakasz

A Szövetség tevékenységében egyenrangúan használatos a szerbhorvát, a horvátszerb, a macedón, a szlovén, a ruszin és az ukrán nyelv.

II. Célok és feladatok

6. szakasz

A Szövetség szervezi, ösztönzi, egyezteti és egyesíti saját tagjainak azt a tevékenységét, amely az alkotmányos jogok és szabadságok, a ruszin és ukrán nemzeti szükségletek, a közös célok és feladatok megvalósítására irányul az alkotmánnyal, a törvénnyel és más előírásokkal összhangban.

7. szakasz

A Szövetség munkájának platformja figyelembe veszi a ruszinok és ukránok nemzeti, történelmi és kulturális fejlődésének elért színvonalát, s tevékenységének összehangolásával ezen a téren további előrehaladásra törekszik, nehogy az bármi módon elvitathatóvá váljon.

8. szakasz

A 6. és 7. szakaszba foglalt célok és feladatok megvalósítása keretében a Szövetség külön erőfeszítéseket tesz:

– a társadalmi, művelődési, tudományos, szellemi és más feltételek kialakításáért és továbbfejlesztéséért, hogy minél sokoldalúbbá tegye a JSZSZK-ban élő ruszin és ukrán nemzetiség nevelői-oktatói, nyelvi, irodalmi, tudományos, művészeti és művelődési tevékenységét;

– a jugoszláv nemzetek és nemzetiségek tesvtériségének, együvé tartozásának és kölcsönös megbecsülésének serkentése, egymáshoz való közeledése, egymás megismerése és fejlesztése érdekében;

– a tudomány, a tudományos kutató munka, az irodalom, a művészetek és a művelődési tevékenységek kezdeményezése és fejlesztése terén, s a ruszin és ukrán nemzetiség új társulásainak kialakítása érdekében;

– a művelődési, közoktatási, szellemi és történelmi örökség, szokások és hagyományok megőrzéséért és ápolásáért;

– a tájékoztatási-kiadói tevékenység fejlesztéséért;

– az anyanyelv és irodalom tanításának, ápolásának, fejlesztésének és tökéletesítésének előmozdítása érdekében;

– a tudományos kutató munka, az irodalom, a nyelvtudomány, a művészetek és a művelődési-művészeti alkotó munka ösztönzéséért;

– a kulturális együttműködés és a kultúrértékek cseréje fejlesztéséért és serkentéséért a jugoszláv nemzetekkel és nemzetiségekkel, az anyaországgal és más olyan országokkal, ahol ruszinok és ukránok élnek.

A Szövetség támogatja és előmozdítja:

– az építő- és alkotó jellegű viszonyok megteremtését és továbbfejlesztését a ruszinok és ukránok közoktatási, művelődési és társadalmi életében;

– azoknak a káderek megteremtését és képzését, akikre a ruszin és ukrán nemzetiség nevelői-oktatói, nyelvtudományi, irodalmi, tudományos, művészeti és művelődési tevékenységének fejlesztésében van szükség;

– a Szövetség minden egyéb különleges és általános céljának és feladatának megvalósítását;

– az általános honvédelmi és társadalmi önvédelmi feladatok teljesítését a Szövetség tevékenységében.

9. szakasz

A közös szükségletek és érdekek megvalósítása érdekében a Szövetség programokat és munkaterveket dolgoz ki, serkenti és támogatja az alkotói munkát.

A terveket összehangoljuk a társadalmi-politikai közösségek, a szervezetek és vállalatok terveivel, amikor általános társadalmi kérdésekről van szó.

III. A Szövetség viszonya és együttműködése más szervezetekkel és közösségekkel

10. szakasz

A Szövetség önálló szervezet, s az alkotmánnyal és a törvénnyel összhangban felel a közösen meghozott álláspontok és határozatok valóra váltásáért.

11. szakasz

A Szövetség a társadalom más szubjektumaival együttesen állapítja meg, hangolja össze és egyezteti az általános társadalmi érdekű tevékenységeket és kérdéseket.

A Szövetség közvetlenül együttműködik a rokonszervezetekkel és egyesületekkel a közös érdekű kérdésekben.

Céljainak és feladatainak megvalósításán dolgozva a Szövetség együttműködik az állami szervekkel és intézményekkel, a politikai pártokkal és mozgalmakkal, a társadalmi és érdekszervezetekkel, vállalatokkal.

12. szakasz

A Szövetség együttműködést folytat a szakegyesületekkel és tudományos szervezetekkel saját céljainak és feladatainak minél sikeresebb és teljesebb megvalósítása érdekében.

13. szakasz

A Szövetség meghívhatja Közgyűlésének és más szerveinek összejöveteleire a politikai, társadalmi, szakágazati és más szervezetek képviselőit, amelyekkel együttműködik, hogy együttesen vitassák meg a közös érdekű kérdéseket.

A Szövetség más egyesülési formákkal, szövetségekkel és hasonlókkal társulhat a közös célok megvalósítása érdekében.

14. szakasz

A Szövetség nemzetközi szinten is tagja lehet valamely rokonszervezetnek, összhangban az ország előírásaival és erre vonatkozó politikájával.

15. szakasz

A más hazai vagy külföldi szervezethez való csatlakozásról szóló határozat kimondására a Szövetség Közgyűlése jogosult.

IV. A Szövetség tagjai

16. szakasz

A Szövetségnek tagjai lehetnek mindazok a bejegyzett művelődési, közoktatási, tudományos, tájékoztatási és vallási szervezetek és intézmények, vállalatok és műhelyek, társadalmi szervezetek és egyesületek (a további szövegben: társulások), amelyek elfogadják a Szövetségbe való társulásról szóló önigazgatási megegyezést.

Azok az egyének és jogi személyek, akik ill. amelyek hozzájárultak a Szövetség céljainak és feladatainak megvalósításához, a ruszinok és ukránok hazai vagy külföldi érvényesüléséhez, tiszteletbeli tagjai lehetnek a Szövetségnek, amiről a Közgyűlés dönt.

A Szövetségnek külföldi jogi és fizikai személyek is tagjai lehetnek, amennyiben ez nem áll ellentétben a JSZSZK érdekeivel.

17. szakasz

A Szövetség minden tagjának egyenlő jogai, kötelességei és felelősségei vannak, összhangban a törvénnyel, ezzel az Alapszabállyal és a megegyezéssel.

V. A munka nyilvánossága

18. szakasz

A Szövetség intézkedéseket tesz azért, hogy biztosítsa munkájának nyilvánosságát, s tagjainak állandó tájékoztatását a Szövetség munkájáról és problémáiról, a meghozott határozatokról és más aktusokról, állandó betekintést nyújtva tagságának a célok és feladatok megvalósulásába, a tevékenységbe és az eszközök felhasználásába.

Tagjainak tájékoztatása céljából a Szövetség a tájékoztatási eszközöket és saját hírközlő szervét veszi igénybe.

19. szakasz

Titkosnak, a nyilvánossággal nem közölhetőnek tekintjük mindazokat az adatokat, amelyek a honvédelemmel és biztonsággal állnak kapcsolatban, illetve amelyeknek titkosságát törvény vagy a Szövetség általános aktusa írja elő.

20. szakasz

A Szövetség szervei kötelesek megvitatni mindazokat a kezdeményezéseket, javaslatokat és megjegyzéseket, amelyeket a tagok vagy más érintett személyek terjesztenek elő.

Az 1. bekezdéssel kapcsolatos álláspontját az illetékes szerv köteles közölni a beterjesztővel.

VI. A Szövetség szervei

21. szakasz

A Szövetség igazgatása összhangban van az alkotmány, a törvény és az Alapszabály elveivel és rendelkezéseivel.

22. szakasz

A Szövetség biztosítja a tagok jogainak, kötelességeinek és felelősségeinek demokratikus és következetes érvényesülését.

23. szakasz

A munka megszervezésének és módjának, valamint a kollektív igazgatási szervek összetételének meghatározásával a Szövetség biztosítja a kollektív munkát, döntéshozatalt, felelősséget és egyenrangúságot a tagok és szervek számára, a maguk jogainak, kötelességeinek és felelősségeinek valóra váltásában.

Saját jogaikat, kötelességeiket és felelősségüket a tagok a maguk képviselői útján valósítják meg.

24. szakasz

Az általános aktusokról és fontosabb határozatokról a Szövetség előzetes vitát szervez.

A Közgyűlés

25. szakasz

A Közgyűlés a Szövetség legmagasabb rangú szerve.

A Közgyűlés a Szövetség tagjainak és szakosztályainak képviselőiből tevődik össze.

A Közgyűlés külön határozattal állapítja meg saját tagjainak létszámát és összetételét.

A közgyűlési tagok megbízatása 4 évre szól.

A közgyűlési tag megbízatásának lejárta előtt is visszahívható, ha nem teljesíti feladatait.

26. szakasz

A Közgyűlés a munkaterv és szükség szerint ülésezik, évente legalább egyszer.

A Közgyűlés összehívására az Elnökség elnöke, vagy az Elnökség által kijelölt elnökségi tag jogosult.

A Közgyűlés munkájában a tagszervezetek és a szakosztályok egyes tagjai is részt vehetnek, mégpedig tanácsadói szavazati joggal.

27. szakasz

Az Elnökség elnöke 30 napon belül köteles összehívni a Közgyűlést, ha erre javaslatot tesz:

– az Elnökség,
– a Felügyelő Bizottság, vagy
– a Szövetség tagjainak legalább egyharmada.

Amennyiben az illetékes személy az előírt határidőn belül nem hívja össze a Közgyűlést, ezt a javaslattevők is megtehetik a szokásos eljárással.

28. szakasz

A Közgyűlés feladatkörébe tartozik:

– az Alapszabály meghozatala, valamint annak módosítása és kiegészítése;
– a Közgyűlés szerveinek megválasztása;
– a szervek jelentéseinek megvitatása és elfogadása;
– a program és az évi vagy távlati munkaterv meghozatala;
– a költségvetési terv és a zárszámadás jóváhagyása;
– a kérvények, panaszok és fellebbezések másodfokú elbírálása;
– a Szövetség képviselőinek megválasztása a képviseleti szervekbe és szervezetekbe az erre vonatkozó előírások alapján;
– az ügyrend meghozatala;
– a Szövetség tevékenységével kapcsolatos más ügyek intézése.

29. szakasz

A Közgyűlés határozatképes, ha tagjainak több mint a fele jelen van.

A Közgyűlés konszenzussal határoz a (6., 7. és 8. szakaszba foglalt) célok és feladatok módosításáról, a Szövetség státuskérdéseiről, a Szövetség elnökének megválasztásáról, valamint a tagok nemzeti és köztársasági egyenrangúságának kérdéseiről.

Határozatait a megjelent tagok szavazattöbbségével mondja ki.

A szavazás nyilvános, hacsak a Közgyűlés nem másként határoz.

30. szakasz

Amennyiben a Közgyűlésen nem jelenik meg a küldöttek többsége, akkor azt elnapolják, és 30 napon belül újra összehívják.

31. szakasz

Meghatározott feladatok intézésére a Közgyűlés állandó vagy időleges munkatestületet, bizottságot, tanácsot hozhat létre.

A fentiekre vonatkozó határozatban meg kell állapítani a testület összetételét, feladatait, munkamódszereit és az elvégzendő feladatok egyéb vonatkozásait.

A Szövetség Elnöksége

32. szakasz

A Szövetség Elnöksége a Közgyűlés végrehajtó szerve, amely a Közgyűlés két ülésezése között vezeti és irányítja a Szövetség munkáját, és dönt a hatáskörébe tartozó kérdésekben, összhangban a törvénnyel és az Alapszabállyal.

33. szakasz

Az Elnökségnek 11 tagja van, akiket a Közgyűlés választ meg 4 évre.

Az Elnökség jelöltjeinek sorából a Közgyűlés elnököt és két alelnököt választ.

Az elnök és az alelnökök megbízatása 2 évre szól, és megismételhető.

Az Elnökség elnöke egyben a Közgyűlés elnöke is.

34. szakasz

Az Elnökség a következő feladatokat intézi:

– végrehajtja a Közgyűlés határozatait és ajánlásait;

– javaslatot tesz az Alapszabály meghozatalára, módosítására és kiegészítésére;

– figyelemmel kíséri a szakosztályok, a szervek és testületek munkáját, és javaslatokat ad a munka továbbfejlesztésére;

– együttműködik és kapcsolatot tart fenn az állami szervekkel és intézményekkel, a politikai pártokkal, társulásokkal és más szubjektumokkal;

– igazgatási jogkörrel rendelkezik a Szövetség vagyonával;

– meghatározza, hogy mely dokumentumokat és adatokat kell hivatali titokként kezelni;

– a Közgyűlésnek előterjeszti a program- és munkatervjavaslatokat, majd végrehajtja azokat;

– meghozza a költségvetési tervet és a zárszámadást;

– megvalósítja a nemzetközi együttműködést;

– meghozza azokat az általános aktusokat, amelyek nem tartoznak a Közgyűlés hatáskörébe;

– kezdeményezi a szakosztályok és más munkaformák megalakítását a Szövetségben;

– jelentést ad munkájáról a Közgyűlésnek;

– meghatározza a tagdíjak magasságát;

– első fokon határoz a kérvények, panaszok és fellebbezések ügyében;

– eleget tesz az általános honvédelmi és társadalmi önvédelmi feladatoknak;

– az Alapszabállyal összhangban más kérdésekben is dönt, és olyan általános aktusokat hoz, amelyeket a Közgyűlés az ő hatáskörébe utal.

35. szakasz

Az Elnökség ülését az elnök hívja össze, akadályozottsága esetén pedig az egyik alelnök, vagy az Elnökség által kijelölt elnökségi tag.

Üléseit az évi munkaterv alapján vagy szükség szerint tartja, évente legalább 4 alkalommal.

Az Elnökség határozatképes, ha tagjainak több mint a fele jelen van az ülésen.

A határozat akkor jogerős, ha az Elnökség összlétszámának több mint a fele megszavazza.

A ruszinok és ukránok nemzeti egyenrangúságával kapcsolatos kérdésekben a határozatokat konszenzussal mondják ki.

Az Elnökség és a Közgyűlés elnöke

36. szakasz

Az Elnökség és a Közgyűlés elnökének joga és kötelessége:

– aláírni az Alapszabályt, az általános aktust, a megegyezést, a szerződést és a Szövetség ténykedésével kapcsolatos más okmányokat;

– a Szövetséget képviselni;
– a Közgyűlés és az Elnökség ülését összehívni és levezetni;
– felelősséget vállalni a munka törvényességéért a Szövetségben és annak szerveiben.

A Szövetség titkára

37. szakasz

A Szövetség működésével kapcsolatos ügyek intézésére az Elnökség titkárt nevez ki.

A Szövetség titkárának kinevezése 4 évre szól, és megismételhető.

A titkár kötelezettségei és feladatai végrehajtó jellegűek, amelyeket a Szövetség Elnöksége határoz meg.

Felügyelő Bizottság

38. szakasz

A Szövetség anyagi-pénzügyi ügykezelésének ellenőrzése céljából Felügyelő Bizottság alakul.

A bizottságnak elnöke és 2 tagja van, akiket a Közgyűlés választ 4 évre.

A bizottság ülésének összehívására, és munkájának irányítására a bizottság elnöke jogosult.

A Felügyelő Bizottság minden évben jelentést tesz a Közgyűlésnek a Szövetség anyagi és pénzügyi gazdálkodásáról.

39. szakasz

A Felügyelő Bizottság joga és kötelessége, hogy a megállapított helyzetről, jelenségekről és saját álláspontjáról tájékoztassa a Szövetség tagságát.

A Közgyűlés két ülésezése között a Felügyelő Bizottság az Elnökséget értesíti megállapításairól.

Feladatainak végrehajtása érdekében a Felügyelő Bizottságnak joga van betekintést nyerni az okmányokba és más adatokba, hogy megismerkedjen a tényállással.

Általános honvédelem és társadalmi önvédelem

40. szakasz

A Szövetség részt vesz a hon- és önvédelmi előkészületek végrehajtásában a közvetlen háborús veszély, a háború és más rendkívüli állapot feltételeihez alkalmazott program alapján.

Az Elnökség közelebbről is meghatározza a védelmi előkészületek és az önvédő tevékenységek tartalmát, s más rendelkezéseket is foganatosít a Szövetség szervezésére és működésére a közvetlen háborús veszély, a háború és egyéb rendkívüli állapot feltételei között.

Az általános honvédelmi és társadalmi önvédelmi ügyeket teljes egészében az Elnökség intézi.

VII. A szakosztályok és a Szövetség más tevékenységi formái

41. szakasz

Céljainak és feladatainak megvalósítására a Szövetség szakosztályokat hoz létre a területi, foglalkoztatási és nemzetiségi elvek alapján.

A szakosztály a Szövetség tevékenységi formája, amelynek jogi személy státusa is lehet.

42. szakasz

A Szövetség szakosztályaiba egy vagy több helység polgárai tömörülhetnek, akiknek érdeke és igénye fűződik a Szövetség céljainak és feladatainak megvalósításához, minthogy ezeket az érdekeiket és igényeiket nem válthatják valóra lakóhelyük meglevő társadalmi szervezeteiben.

A szakosztály legfőbb vezető testülete a közgyűlés, amely ugyanolyan elvek szerint működik, mint a Szövetség Közgyűlése.

A szakosztály minden tagja részt vesz a közgyűlés munkájában.

A szakosztály közgyűlésének végrehajtó szerve az elnökség, amelynek 3–5 tagja van.

A szakosztály elnöksége ugyanolyan elvek szerint végzi a munkáját, mint a Szövetség Elnöksége.

A szakosztály elnökét az elnökség tagjainak sorából választják.

43. szakasz

A Szövetség szélesebb körű szervezeti formákat is létrehozhat a köztársaság, illetve a tartományok területén (ruszin, illetve ukrán anyaszervezeteket).

VIII. A Szövetség eszközei

44. szakasz

Céljainak és feladatainak megvalósítására a Szövetség megfelelő anyagi-pénzügyi eszközökkel rendelkezik, amelyeknek megvalósítása és felhasználása csak olyan módon történhet, ahogyan azt a törvény és az Alapszabály előírja, illetve ahogyan az Alapszabály alapján meghozott megegyezések, szerződések és más aktusok elrendelik.

45. szakasz

Céljainak megvalósítására a Szövetség pénzeszközökre, ingó és ingatlan vagyonok anyagi jogára tehet szert:

– saját tagjainak és szakosztályának hozzájárulásaiból;

– az állami szervek és intézmények, a társadalmi alapok és költségvetések támogatásából;

– fizikai és jogi személyek adományaiból;

– más forrásokból az állami szervek és intézmények határozatai alapján.

46. szakasz

A Szövetség eszközeinek nagyságát és felosztási módját a pénzügyi terv határozza meg.

A pénzügyi terv a bevételi források szerint állapítja meg a rendelkezésre álló eszközöket, felosztását pedig összehangolja a célok, a feladatok és a munkaterv megvalósításának költségvetési igényeivel.

47. szakasz

A Szövetség minden évben tájékoztatja tagságát a bevételek és a kiadások alakulásáról, és a Szövetség anyagi-pénzügyi gazdálkodásának alakulásáról.

48. szakasz

A Szövetség pénzügyvitelének és eszközfelhasználásának összhangban kell lennie az érvényes előírásokkal és a Szövetség általános önigazgatási aktusaival, céljaival és feladataival.

A pénzügyviteli szabályzattal a Szövetség közelebbről is meghatározza az eszközök felhasználásával kapcsolatos jogokat, kötelezettségeket és felelősségeket, a Szövetség tagjainak és szerveinek kötelezettségeit és felelősségét az eszközök rendeltetésszerű használatában, lelkiismeretes kezelésében és gondos megőrzésében, a Szövetség szerveinek felelősségét az eszközfelhasználási határozatok meghozatalában, valamint az egyes szervek meghatalmazásait és döntéshozatalát az eszközök bevételezése és felhasználása tekintetében, figyelembe véve a törvény minden idevágó rendelkezését.

49. szakasz

Az eszközöknek a Szövetség pénzügyi terve szerinti törvényes felhasználásáért, rendelkezői minőségében az Elnökség elnöke vagy az a személy felelős, akit a Szövetség Elnöksége külön határozattal a rendelkezési joggal meghatalmaz.

IX. Az Alapszabály módosítása és kiegészítése

50. szakasz

Az Alapszabály módosítására és kiegészítésére kezdeményezést nyújthat be:

– a Szövetség igazgatási szervei,

– a Szövetség tagjai.

A kezdeményezést az Elnökséghez kell benyújtani.

Ha az Elnökség elfogadja a kezdeményezést, akkor beindítja az Alapszabály módosításának és kiegészítésének eljárását, ha viszont az indítékokat nem tartja elfogadhatónak, ezt a kezdeményezők tudomására hozza.

A kezdeményezés sorsáról végérvényesen a Közgyűlés dönt.

X. A Szövetség munkájának megszűnése

51. szakasz

A Szövetség munkája akkor szűnik meg, amikor ezt a Szövetség Közgyűlése kimondja.

A Közgyűlés a maga szerveinek és tagjainak javaslatára hozhat ilyen döntést.

A megszűnésről szóló határozattal gondoskodni kell a Szövetség eszközeinek és vagyonának sorsáról is.

A Szövetség fennmaradó eszközeinek várományosa a Vajdasági Ruszinok Nyelvművelő és Irodalmi Egyesülete Újvidéken, és a Vajdasági Ukránok Nyelvművelő, Irodalmi és Művelődési Egyesülete Újvidéken.

52. szakasz

A Szövetség munkájának megszűnése esetén, erről a Szövetség képviseletével megbízott személynek 15 napon belül értesítenie kell az illetékes közigazgatási szervet, hogy töröljék a nyilvántartásból.

XI. Átmeneti és zárórendelkezések

53. szakasz

A Szövetség választott szervei az Alapszabály hatályba lépésétől számított 90 napon belül megalakulnak, és meghozzák a munkához szükséges aktusokat.

54. szakasz

Az Alapszabály a meghozatal napján hatályba lép, s attól a naptól alkalmazható, amikor az illetékes közigazgatási szerv hitelesíti.

55. szakasz

Az Alapszabályt a Szövetség alapító közgyűlése 1990. május 12-én elfogadta és hatályba léptette.

(N. J. ford.)

SZERB MEGÚJHODÁSI MOZGALOM
(Srpski pokret obnove)

---

1. *Pártunk neve: Srpski pokret obnove (SPO) – Szerb Megújhodási Mozgalom (SZMM). Jelünket és szimbólumunkat még nem fogadtuk el.*
2. *Pártunk 1990. március 14-én alakult meg a Szerb Nemzeti Megújhodás (Srpska narodna obnova) és a Szerb Szabadelvű Mozgalom (Srpski slobodarski pokret) egyesülésével.*
3. *Alapító okiratunk az Egyesülési Nyilatkozat, amelyet mellékelünk.*

4. *A végleges program még nem készült el, de dolgozunk rajta, és hamarosan nyilánosságra hozzuk. Az SZMM teljes egészében magáévá teszi a SZNM és a SZSZM eddigi programokmányait. Ennek megfelelően mellékeljük a Szerb Nemzeti Megújhodás programjavaslatát és a Szerb Szabadelvű Mozgalom programcéljait.*
5. *Pártunk nem folytatja valamely korábbi párt hagyományait, hacsak azt nem tekintjük hagyomány-folytonosságnak, hogy pártunk az említett két párt egyesülésével jött létre.*
6. *és 7. Mellékeljük pártunk alapszabályait.*
8. *Több mint tíz városban vannak alapszervezeteink. Ezek az alapszervezetek közvetlenül az SZNM és az SZSZM megalapítása után jöttek létre. Jelenleg folyamatban van új nevük felvétele. A legtöbb alapszervezet azonban most van alakulóban.*
9. *Lásd az alapszabályokat.*
10. *Mintegy 200 ezer.*
11. *Székhelyünk még mindig nincsen. Kapcsolatfenntartó címek és telefonok: Beograd, Kosovska 6/1. Aleksandar Čotrić, tel.: 011/320-282 és Beograd, Bulevar Lenjina 199a/7–26. Vojin Vuletić, tel.: 011/603-614.*
12. *Lapunk még nincs. Reméljük, hogy május közepére megjelenik,* Srpska reč *(Szerb Szó) elnevezéssel.*
13. *Pártavató Kragujevacon február 21-én mintegy 5000 résztvevővel; Zrenjaninban március 25-én 2000 résztvevővel; Valjevóban ugyanazon a napon 5000 résztvevővel; Trstenikben március 30-án 4000 résztvevővel. A fontosabb események közé tartozik az általunk szervezett békés tüntetés, amelyet az albán soviniszták kosovói és metohiai kegyetlenkedései miatt rendeztünk Belgrádban, a Köztársaság téren, március 24-én. Március 29-én tüntetést akartunk tartani az albán követség előtt is a szerb kisebbség katasztrofális helyzete miatt Albániában, de ebben a rendőrség megakadályozott bennünket.*
14. *Igen. Részt veszünk a következő választásokon.*
15. *Szándékunkban áll koalícióra lépni, s e tekintetben már elvi megállapodásra jutottunk a valjevói Liberális Párttal, a belgrádi Demokrata Szabadságpárttal és a čačaki Szerb Néppárttal.*
16. –

Belgrád, 1990. április 4.

Az SZMM szóvivője:
Aleksandar Čotrić, s. k.

A Szerb Megújhodási Mozgalom
EGYESÜLÉSI NYILATKOZATA
(Közlemény a nyilvánosság számára)

A Szerb Nemzeti Megújhodás (SZNM) pártjának Központi Bizottsága, amelynek elnöke Vuk Drašković író, és a Szerb Szabadelvű Mozgalom (SZSZM) Hazai Főbizottsága, amelynek elnöke dr. Vojislav Šešelj, ma Belgrádban aláírták az SZNM és az SZSZM egyesüléséről szóló nyilatkozatot az egységes SZERB MEGÚJHODÁSI MOZGALOM (SZMM) pártjának létrehozásáról.

A Szerb Megújhodási Mozgalom (SZMM) élén a Központi Honi Igazgatóság áll 31 taggal, közöttük 16 taggal az SZNM, és 15 taggal az SZSZM soraiból. A Szerb Nemzeti Megújhodás elnökévé Vuk Drašković írót, titkárává pedig Vojin Vuletićet választották meg.

Az egyesülésről szóló határozat a Nyilatkozat aláírásával azonnal hatályba lépett. Az SZNM és az SZSZM eddigi tagjai mától az egységes Szerb Megújhodási Mozgalom tagjainak tekintendők.

A Szerb Megújhodási Mozgalom (SZMM) teljes egészében elfogadja az SZNM és az SZSZM eddigi programdokumentumait. Ezek alapján és az SZNM programjavaslatáról folyó nyilvános vita lezárása után kihirdetjük a Szerb Megújhodási Mozgalom egységes programját, amely a *Srpsko načertanije* elnevezést kapja. Idejében megfogalmazzuk a Szerb Megújhodási Mozgalom közvetlen választási céljait is.

A fiatalok önkezdeményező mozgalma, a Szerb Fiatalok Megújhodási Mozgalma, amely már magáévá tette az eddigi SZNM programcéljait, ma szintén csatlakozott a Szerb Megújhodási Mozgalomhoz.

A Szerb Megújhodási Mozgalom más egyesülések előtt is nyitva áll és hajlandó szoros együttműködésre lépni más olyan pártokkal is Szerbiában és Jugoszláviában, amelyek programszerűen elhatározták, hogy véget vetnek Kosovo és Metohija félévszázados megszállásának, s hogy bárhol Jugoszláviában megvédik a szerb népet az üldöztetéstől, a pogromoktól, az erőszakos nemzeti amnéziától és asszimilációtól, valamint, hogy megfosztják a hatalomtól a titoizmust és a kommunistákat, fő okozóit a szerbek szenvedéseinek, egész Jugoszlávia gazdasági és civilizációs kollapszusának.

Ezzel az elhatározásával összhangban a Szerb Megújhodási Mozgalom már elvi egyetértésre jutott a koalícióról a begrádi Demokrata Szabadságpárttal és a valjevói Liberális Párttal.

Mindazoknak a pártoknak az egységes vagy legalább közös fellépése, amelyeknek eszménye a szerb nép jelenlegi széttagolt állami, művelődési és szellemi térségének egyesítése, jelentős biztosítéka annak, hogy ez az eszme meg is valósulhat. Mindazokat, akik a szerbség egyesítése mellett vannak, felhívjuk, hogy személyes magatartásukkal törjenek utat ennek az egyesülésnek.

Teljesen demokratikus toleranciával viszonyulva minden szerb politikai párt programjához Jugoszláviában, az SZMM arra figyelmeztet, hogy ezekben a súlyos és sorsdöntő időkben senkinek sem lehet joga elhallgatni a szerb nép nemzeti drámáját. Anacionálisan viselkedni, bármi legyen is annak indítéka, ma egyet jelent a nemzet elárulásával.

Az SZMM véleménye szerint a szerb ellenzéki pártoknak Jugoszláviában minél előbb egyetértésre kell jutniuk a közös nemzeti program minimumában, amely nem tűr el további engedményeket az árulás tényének beismerése nélkül.

Külön is felszólítjuk a szerb értelmiséget, hogy ne álljon félre, hanem minden tudását, tekintélyét és erejét bocsássa a nemzeti megmentés és a demokratikus megújhodás szolgálatába.

A Szerb Megújhodási Mozgalom méltó kegyelettel emlékezik arra a hárommillió szerbre, akik a harctereken vagy a haláltáborokban életüket áldozták 1912-től 1918-ig és 1941-től 1945-ig, azért, hogy Jugoszlávia létrejöhessen, illetve újjászülethessen. Tiszteletben tartva a jugoszláv eszményeket népünknek ebben a legnagyobb sírkertjében, a Szerb Megújhodási Mozgalom nem kívánja és nem fogja szétzúzni Jugoszláviát.

Ugyanakkor az SZMM nem vonja kétségbe sem a szlovén, sem a horvát nép jogát arra, hogy létrehozza saját önálló államát, és elszakadjon Jugoszláviától vagy pedig, hogy konföderális viszonyba lépjen Jugoszláviával.

Figyelmeztetünk azonban, hogy mindezekben az esetekben a Szerb Megújhodási Mozgalomnak is azonos lesz a válasza: Sem az önálló, sem a konföderális Szlovénia és Horvátország mindaddig nem elégítheti ki a maga szeparatizmusát, amíg nem egyenlíti ki tartozásait Jugoszláviával szemben (Horvátország esetében a hadi kárpótlást is a szerb népnek), és még kevésbé szakadhat el vagy konföderalizálódhat egyetlen talpalatnyi föld sem, amelyet szerb vér áztatott, s amelyen szerb templomok és temetők vannak. Jugoszláviától senki sem választhatja le azokat a területeket, amelyek 1918-ban, Jugoszlávia létrehozásának napján a Szerb Királyság összetételébe tartoztak, sem azokat a területeket, amelyeken a szerbek többségben voltak, mielőtt a horvát usztasák genocídiuma megkezdődött ellenük.

Mindazok, akik hajlandók elfogadni ezeket a maximálisan igazságos, a történelmi tényeken és természetes jogokon alapuló feltételeket, minden további nélkül bármikor konföderalizálhatják Jugoszláviát vagy kiválhatnak belőle. Ebben az esetben a Szerb Megújhodási Mozgalom azért fog harcolni, hogy a fennmaradó Jugoszlávia egységes, erős, többpártrendszerű és demokratikus állammá váljon, amelyben sohasem a hatalom törvénye, hanem a törvény hatalma fog uralkodni, s amelyben maximálisan tiszteletben tartják mindenkinek a nemzeti, felekezeti, regionális, nyelvi és minden egyéb polgári jogait és emberi méltóságát. A nemzeti kisebbségek garanciát kapnak mindazokra a jogokra, amelyek minden kisebbséget megilletnek Európa és a világ legdemokratikusabb országaiban: se többre, se kevesebbre azoknál.

A Szerb Megújhodási Mozgalom árulást követne el saját szerb neve és hagyományai ellen, ha a szerb nép jogát és boldogságát valaha is bárkinek a jogtalansága és boldogtalansága árán valósítaná meg. Ezt a hagyományt akkor is elárulná, ha bármilyen kifogással hazugsággá nyilvánítaná az igazságot, vagy igazsággá a hazugságot.

Minden kataklizma és genocídium ellenére a szerbség ma is a legnagyobb lélekszámú, demokratikus bizonyságtételében a legkiemelkedőbb nemzet és Bécs és Konstantinápoly közötti térségben. Az SZMM olyan berendezkedésért harcol, amely a szerb népet megszabadítja a kommunista-vatikáni és minden egyéb béklyóktól, lehetővé téve számára, hogy megújítsa és megsokszorozza a maga demokratikus, szellemi, tudásbeli, gazdasági és más képességeit. Harcunkkal ilyen feltámadást és újjászületést akarunk biztosítani a szerb népnek és mindazoknak, akik velünk együtt élnek ugyanabban az államban.

Belgrád, 1990. március 14.

A Szerb Szabadelvű Mozgalom
Hazai Főigazgatósága nevében:
Dr. Vojislav Šešelj s. k.
elnök

A Szerb Nemzeti Megújhodás
Központi Bizottsága nevében
Vuk Drašković s. k.
elnök

A SZERB MEGÚJHODÁSI MOZGALOM KÖZPONTI HONI IGAZGATÓSÁGA:

Dr. Miodrag Azanjac, dr. Vojislav Šešelj, Slavoljub Živanović, dr. Đorđe Nikolić, Kosta Bradić akadémikus festő, dr. Tripo Zirojević, dr. Goran Bošković, Miroslav Šolević, Kosta Bulatović, Milija Ščepanović, Aleksandar Čotrić, Ilija Živković, Srđan Glamočanin, Miodrag Glišić, Branislav Zeljković, Hasan Delić, Nenad Marković, Todor Bošković, Aleksandar Milin, Bogoljub Pejčić, dr. Veljko Ćirić, Milorad Vukosavljević, Slobodan Erić, Nina Tabaković, dr. Ljubica Šupica, Branislav Lazić, Saša Glišić, Dragan Todorović, Siniša Đorđević, Vojin Vuletić titkár és Vuk Drašković elnök.

A SZERB MEGÚJHODÁSI MOZGALOM ALAPSZABÁLYAI

1. szakasz

A Szerb Megújhodási Mozgalom politikai párt, amely kizárólagosan a politikai tényekedés békés eszközeivel terjeszti eszméit és valósítja meg politikai programjába foglalt céljait.

Pártunk tagjai saját politikai meggyőződésüket és eszméiket újságok és könyvek kiadásával, a rádió és a televízió műsoraiban való részvétellel, nyilvános gyűlések és előadások megtartásával, klubok és szakosztályok megalapításával, valamint a választók rokonszenvének megnyerése és a parlamentáris választásokon való résztvétellel terjesztik.

2. szakasz

Az SZMM-nek tagja lehet minden nagykorú polgár, aki elfogadja a párt politikai programját és aláírja a belépési nyilatkozatot.

Az SZMM-hez való csatlakozással a tagok kötelezettséget vállalnak arra, hogy részt vesznek a jelöltek egységes listájának összeállításában a parlamentális választásokra, közreműködnek a választás előtti kampányban, s a választásokon az SZMM jelöltjeit támogatják.

3. szakasz

A Szerb Megújhodási Mozgalom tagjainak joga van a párt politikai, művelődési és erkölcsi tevékenységének minden formájában részt venni, a pártpolitika meghatározásáról és végrehajtásáról dönteni, valamint választani és megválasztottnak lenni az SZMM minden igazgatási szervében és munkatestületében.

A párt köteles minden tagjának erkölcsi, anyagi, politikai és jogi segítséget nyújtani, ha bírósági üldöztetésben lenne része, vagy polgári státusában sérelem érné a Szerb Megújhodási Mozgalomban való részvétele miatt.

4. szakasz

Az SZMM tagjai kötelesek a párt eszméit terjeszteni, programcéljait népszerűsíteni, minden politikai, erkölcsi, művelődési ténykedésében részt venni, és sikerét a parlamentáris választásokon előmozdítani.

5. szakasz

Az SZMM szervei a kongresszus, a központi honi igazgatóság, a körzeti és helyi igazgatóságok, valamint a szakosztályok bizottságai.

6. szakasz

Az SZMM kongresszusa minden négy évben ül össze a központi honi igazgatóság határozata alapján; az igazgatóság készíti elő a napirendet és írja elő a küldöttek megválasztásának módját a körzeti és helyi igazgatóságok, valamint a szakosztályok részéről.

A kongresszus rendkívüli ülésre is összehívható a központi honi igazgatóság határozata, illetve a körzeti igazgatóságok kétharmadának kezdeményezése alapján.

A központi honi igazgatóság tagjai teljes jogú küldöttei a kongresszusnak.

7. szakasz

A kongresszus az SZMM legmagasabb rangú szerve, amely a programról, az alapszabályokról és a párt legfontosabb kérdéseiről dönt.

A kongresszus a maga küldöttei közül megválasztja a központi honi igazgatóságot, amelyre bizonyos döntések meghozatalát is átruházhatja a kongresszus hatásköréből, amennyiben ezt a párttevékenység különleges körülményei megkövetelik.

A kongresszus akkor határozatképes, ha megválasztott küldötteinek több mint a fele jelen van; a döntéshozatalhoz egyszerű szavazattöbbség szükséges.

8. szakasz

A központi honi igazgatóság a párt legmagasabb rangú szerve a kongresszus két ülésezése között.

A központi honi igazgatóság végrehajtja a kongresszus határozatait, meghatározza a pártpolitika alapvető irányelveit, rendelkezik az anyagi eszközökkel, kiadja a párt lapját és egyéb kiadványait, meghatározza a jelöltek listáját a parlamentális és más választásokra, felmenti megbízatásuk alól egyes tagjait és újakat választ.

A központi honi igazgatóság megalakítja a párt körzeti és helyi szervezeteit és szakosztályait, valamint a párt munkatestületeit, szabályzatokat hoz és meghatározza a tevékenység irányelveit.

9. szakasz

A központi honi igazgatóságnak 51 tagja van, akiket a kongresszus választ a küldöttek sorából, gondot viselve arról, hogy minden körzeti igazgatóságnak képviselője legyen benne.

A központi honi igazgatóság akkor határozatképes, ha tagjainak több mint a fele jelen van, s határozatait egyszerű szavazattöbséggel mondja ki.

A központi honi igazgatóság megválasztja elnökét, öt alelnökét, főtitkárát és pénztárosát, valamint a végrehajtó bizottság és a párttitkárság tagjait.

A központi honi igazgatóság ülését az elnök hívja össze, de összehívható az igazgatósági tagok kétharmadának kívánságára is.

10. szakasz

Saját tagjainak sorából a központi honi igazgatóság 11 tagú végrehajtó bizottságot választ, együttesen annak elnökével, alelnökével és főtitkárával. A végrehajtó bizottság gondoskodik a központi honi igazgatóság határozatainak teljesítéséről.

A párttagság soraiból a központi honi igazgatóság kinevezi a párt titkárságának tagjait, akiknek száma 11, együttesen az SZMM főtitkárával. A titkárság operatív testület, amely a párt folyó ügyeit intézi.

11. szakasz

A központi honi igazgatóság szükség szerint körzetenként összehívhatja a párttagok közgyűlését a legfontosabb politikai kérdések megvitatására.

A közgyűlési határozatok irányadó jellegűek a pártigazgatóság feladatainak teljesítésében.

12. szakasz

A Szerb Megújhodási Mozgalom körzeti igazgatóságot alakít Belgrád, Šumadija, Negotinska krajina, Toplica, Podrinje, Ószerbia, Bánát, Bácska, Szerémség, Szlavónia, Kordun, Bánia, Lika, Dalmácia, Bosanska krajina, Hercegovina, Központi Bosznia, Crna Gora, Északkelet-Bosznia, Kosovo-Metohia, Kelet-Macedónia, Nyugat-Macedónia, Baranya, Horvátország és Szlovénia területén.

A párt helyi igazgatóságot alakít minden községben és más nagyobb helységben.

A szakosztályokat a helyi igazgatóságok hozzák létre saját irányításuk alatt mindenütt, ahol a párt több mint harminc tagja területileg vagy szakmailag érdekelt a külön kapcsolatteremtésben az SZMM politikájának könnyebb végrehajtása céljából.

13. szakasz

A választásokban való résztvételről a Szerb Megújhodási Mozgalom központi honi igazgatósága határoz.

A Szerb Megújhodási Mozgalom minden képviselő-testületi választáson egységes jelölő listával vesz részt.

14. szakasz

A Szerb Megújhodási Mozgalom tevékenységét a tagsági díjakból, önkéntes adományokból, valamint az újságok és más kiadványok bevételéből finanszírozzuk.

A tagdíjak nagyságát minden naptári évre a párt központi honi igazgatósága írja elő.

15. szakasz

A központi honi igazgatóság, valamint a körzeti és a helyi igazgatóságok mellett felügyelő bizottságok alakulnak a pénztári bevételek és kiadások ellenőrzésére.

16. szakasz

A Szerb Megújhodási Mozgalomnak pecsétje, memoranduma, jelvénye, zászlója és tagsági könyvecskéje van, melynek formáját a központi honi igazgatóság külön döntéssel határozza meg.

17. szakasz

Valamennyi pártszerv minden irányelvének és szabályának összhangban kell állnia ezzel az alapszabállyal.

Az egyes pártszervekben folyó tevékenység szabályszerűségének ellenőrzésére a párt szabályzatügyi bizottságot hoz létre, amely a kongresszusok közötti időszakokban önnállóan értékeli a párt egyes aktusainak szabályszerűségét.

Ha a szabályzatügyi bizottság valamely aktust szabályellenesnek minősít, az hatályát veszti.

18. szakasz

Amennyiben a Szerb Megújhodási Mozgalom valamely tagja veszélybe hozza a párt politikai céljait, vagy rombolja tekintélyét, a központi honi igazgatóság, illetve a körzeti igazgatóság az illetőt kizárhatja az SZMM tagjainak sorából.

A kizárási határozat a döntéshozatal napjától érvényes.

A körzeti igazgatóság kizárási határozata ellen 15 napon belül panasz nyújtható be a központi honi igazgatósághoz. A központi honi igazgatóság határozata ellen a kongresszushoz lehet folyamodni. A panasz nem odázza el a végrehajtást.

19. szakasz

A Szerb Megújhodási Mozgalom esetleges megszűnését a párt kongresszusa mondhatja ki.

Amennyiben a kongresszus összehívására nincs lehetőség, a feloszlatási határozatot a központi honi igazgatóság is meghozhatja.

A párt megszűnése esetében minden ingó és ingatlan vagyonát azoknak az alapoknak engedjük át, amelyekből a szerbek Kosovóba és Metohiába való visszatérést finanszírozzák.

20. szakasz

A Szerb Megújhodási Mozgalom alapszabályai meghozataluk napján lépnek hatályba.

A SZERB NEMZETI MEGÚJHODÁS (Srpska narodna obnova) PROGRAMJA

I. ÁLTALÁNOS ALAPELVEK

A Szerb Nemzeti Megújhodás politikai párt, amelynek hosszú távú és állhatatos célja a demokratikus és többpártrendszerű szerb állam megteremtése a maga történelmi és etnikai határai között.

Ettől az eszményképtől vezérelve a Szerb Nemzeti Megújhodás arra törekszik, hogy életre keltse és megújítsa nemzetünknek mindazokat a demokratikus, kulturális, erkölcsi, vallási, szellemi, anyagi és más értékeit, amelyeket 1941-től erőszakkal és tervszerűen kiirtottak, eltékozoltak és elfojtottak; előbb a horvát usztasák genocídiumával, a fasiszta megszállók terrorjával és a tragikus polgárháborúval, később pedig a bolsevista-titoista kisebbség diktatúrájával és a szerbség általános szétzúzásának, megcsonkításának stratégiájával, ami a Balkán vezető nemzetét civilizációs nyomorba és a biológiai fennmaradás peremére taszította.

Céljaiért az SZNM demokratikus ténykedéssel folytat harcot a mai Szerbia területén, az újbóli felszabadítás és egyesülés Piemontján, azzal a demokratikus törekvéssel, hogy céljainak híveket szerezzen a mai Jugoszlávia minden szerb vidékén és hasonló tevékenységgel a világban szétszóródott szerbek körében.

Az egyesült Szerbia megmaradását Jugoszlávia keretében, amikor ez az egyesülés létrejön, az SZNM egyedül olyan feltétellel fogadja el, ha Jugoszlávia államberendezése a szerbek, horvátok és szlovének konföderációjává válik, amelyben ez a három konföderális tagország szuverén módon dönthet saját belső berendezéséről és a konföderális szerződéssel vagy alkotmánnyal összhangban szabadon kiválhat Jugoszláviából, amikor csak akar. Minden tagországnak meglenne a maga katonasága és rendőrsége. Konföderális szinten működne a hadsereg közös főparancsnoksága, s minden olyan szerv és intézmény, amelyről a tagállamok megegyeznek.

Az SZNM álláspontja szerint minden egyéb közösségi forma a horvátokkal és szlovénekkel a szerb nemzet számára annak elfogadását jelentené, hogy beteljesedjen az a nemzeti és civilizációs végzet, amivel a szerbeknek már hét évtizede fizetniük kell az unitáris Jugoszlávia fennmaradásáért, a maguk nagy, nemes, de fatális tévedéséért, amelynek létrehozásában 1918-ban és megújításába 1954-ben a maguk köréből több mint hárommillió ember életét építették be.

Az SZNM véleménye szerint csak a konföderáció biztosíthatja tagországainak egyenrangúságát és teheti rendezetté egymás közötti viszonyaikat. Amennyiben a horvátok és a szlovénok nem fogadják el ezt a közösségi formát, akkor az SZNM, tekintet nélkül a Jugoszláviáért elesett szerbek iránti kegyeletre és történelmi adósságra, harcolni fog az önálló szerb állam megalakításáért.

Az államberendezkedés mai formáját ebben a mai, megcsonkított Szerbiában és népünk minden többi, anyanemzettől elszakított tartományában, valamint Jugoszlávia mai belső határai között az SZNM törvényellenesnek, kikényszerítettnek, igazságtalannak és tarthatatlannak tekinti. Az SZNM programcéljai mindaddig nem valósulhatnak meg, amíg pártunk a harc demokratikus formái útján nem változtatja meg ezeket a határokat és ezt a berendezkedést.

A Szerb Nemzeti Megújhodás olyan időkben alakul meg, amelyek még drámaiabbak és vészterhesebbek, mint az első világháború napjai, amikor amerikai és kanadai kivándoroltjaink körében Mihajlo Pupin megalapította a SZERB NEMZETI MEGÚJHODÁST (ugyancsak SZNM) és segítségére sietett a haldokló Hazának. Ugyanez a szándéka a Szerb Nemzeti Megújhodás mai megalapítóinak is, akik most Mihajlo Pupin útjára akarnak visszatérni, akit nagy szellemi elődüknek és vezérüknek tekintenek.

II. SZERBIA HATÁRAI ÉS ÁLLAMBERENDEZÉSE

1. A határok

A Szerb Nemzeti Megújhodás az egykori Szerb Királyság határainak visszaállítása mellett foglal állást, mivel ezeket a határokat igazságos, felszabadító jellegű, győzedelmes háborúkban (az első és második balkáni háborúban, valamint az első világháborúban) valósítottuk meg, s ez egyben azoknak a határoknak a megújítását jelenti, amelyekkel a Szerb Királyság 1918-ban beolvadt a Jugoszláv Királyság összetételébe.

Ezenkívül az SZNM egyesíteni kívánja Szerbiával nemzetének történelmi és etnikai körzeteit Boszniában, Szlavóniában, Hercegovinában, Likában, Kordunban, Banijában és a Knini krajinában. Ezek a vidékek, minden kétséget kizáróan, a saját népi tanácsaik részéről már akkor meghozott döntések alapján, még 1918-ban csatlakoztak volna a Szerb Királysághoz. Ezt az egyesülést Jugoszlávia megalakítása szakította meg, valamint az akkori meggyőződés, hogy a szerbek, horvátok és szlovénok ugyanaz a nemzet három névvel, s közöttük nincs szükség határokra.

Minthogy ennek a hiedelemnek azóta még az emléke is kiveszett, pártunk álláspontja szerint Szerbia nyugati határait az 1918-as Szerb Királyság határaitól nyugatra eső vidékek etnikai térképei alapján kell meghúzni, annak a helyzetnek megfelelően, amely 1941. április 6-áig, vagyis a háború kitöréséig volt érvényben, tehát még mielőtt elkezdődött volna ezekben a körzetekben a horvát–muzulmán nácik négy éven át tartó genocídiuma a szerbek felett. Más szóval, mindazokat a területeket, ahol 1941. április 6-án a szerbek többségben voltak, Szerbiához kell csatolni, mert sem a mai, sem bármilyen jövőbeni horvát állam nem húzhat állami hasznot abból a szerbek elleni genocídiumból, amelyet a horvát zászlók alatt követtek el.

Szerbia mai, úgynevezett avnoji határai történelemellenesek, igazságtalanok, törvénytelenek és a szerb nép számára elfogadhatatlanok. Ezeket a határokat a megszállt országban, anélkül, hogy figyelembe vették volna a szerb nép akaratát, noha kizárólag ő rendelkezhet saját államának határairól, Jajcéban, titokban, Tito egypárti katonaságának három vagy négy fegyveres tagja állapította meg. Ezeknek a térképszabászoknak a nevét még most is titkolják a nyilvánosság előtt. Ezen az úgynevezett avnoji ülésen, amelyen egy kisebbségi párt, a kommunista, törvénytelenül kisajátította magának a jogot, hogy Jugoszláviában mindenkire rákényszerítse saját politikai akaratát, s hogy a maga tetszése szerint szabja meg az ország belső határait, a megszállt Szerbiából még csak a kommunisták és a partizánok képviselői sem vettek részt. A Szerbia feldarabolásáról és a

már említett három felszabadító, igazságos és győzedelmesen befejezett háború eredményeként nemzetközileg is elismert határok megsemmisítéséről Jajcéban gyakorlatilag a horvát és szlovén kommunisták döntöttek. Egyetlen oka sem lehet annak, hogy ma vagy a jövőben valaha is a Szerb Nemzeti Megújhodás egyetértsen ezzel az erőszakkal.

Az SZNM harcot indít mindazoknak a háború utáni, Broz-uralmi törvényeknek és dekrétumoknak a megsemmisítéséért is, amelyekkel a szerbeket elmozdították a tűzhelyük mellől, vagy megtiltották nekik, hogy visszatérjenek saját szülőföldjükre, ahonnan a fasiszta megszállók űzték ki őket, amivel számos szerb vidék etnikai összetételét megváltoztatták, különösen Kosmetben, a mai Horvátországban és Macedóniában. Az SZNM azon lesz, hogy minden száműzött és annak leszármazottja visszatérhessen a saját szülőföldjére, s hogy ott anyagi és erkölcsi jóvátételben részesüljön és visszakapja elrabolt vagyonát.

2. Az államberendezés

A ténykedés minden demokratikus formáját felhasználva az SZNM arra törekszik, hogy a mai, területileg és szellemileg megnyomorított Szerbiát többpártrendszerű, parlamentáris állammá alakítsa át, melyben a hatalmi törvényeket a demokratikusan meghozott törvények hatalma váltja fel, s amely magára vállalhatja azt a piemonti kötelezettséget, hogy felszabadítja és egyesíti magában mindazokat a szerb területeket a mai Jugoszláviában, amelyeket elszakítottak tőle.

A Szerb Nemzeti Megújhodás (SZNM) álláspontja szerint e programcélok megvalósítása egyaránt garantálja:

a) a többpártrendszerű és parlamentáris alkotmányú Szerb Királyság létrehozását, élén a Karađorđević dinasztia örökösével, melyben a király a nemzeti hagyományok és az állami szuverenitás reprezentánsa lenne, hasonlóan más modern európai királyságokhoz; mint amilyen Svédország, Norvégia, Anglia, Dánia, Spanyolország;

b) az alkotmányos, többpártrendszerű és parlamentáris Szerb Köztársaság megalakítása, élén a választott köztársasági elnökkel.

Ezt a két egyenrangú javaslatot fogja képviselni az SZNM az általános népszavazáson Szerbiában, amelyet a politikai pártoknak kell megszervezniük és ellenőrizniük.

Függetlenül a referendum kimenetelétől az SZNM azért fog harcolni, hogy a Karađorđević dinasztia tagjai visszakapják szerb és jugoszláv állampolgárságukat, visszatérhessenek Szerbiába, s hogy visszakaphassák elkobzott vagyonukat. Az SZNM úgy véli, hogy ennek a családnak egyetlen tagja sem követett el árulást a szerb vagy Jugoszlávia bármely másik nemzete ellen, hacsak nem fogadjuk el hitelesnek a kommunista kisebbség háború utáni ukázát, miszerint a Karađorđevićek és nem csak ők, elárulták a népet és a hazát, mert nem tartoztak a kommunista párthoz vagy elutasították, hogy üdvözöljék a párt önkényét.

Az SZNM állásfoglalása szerint a szerb államot, akár királyság, akár köztársaság lesz, a következő elvek szerint kell berendezni:

– a többpártrendszerű és parlamentáris Szerbiában nem lehet olyan hatalom, amely felül emelkedhetne a polgárok többségének kinyilvánított akarata szerint meghozott törvények uralmán. Ezt az akaratukat Szerbia polgárai a demokratikus, mindig többpárti, közvetlen és titkos választásokon nyilvánítják ki, teljes aktív és passzív választói joggal, bárminemű megkülönböztetés nélkül a nemzeti, vallási, faji, politikai, osztálytagozódási és más különbségek miatt;

– Szerbia minden polgára számára alkotmány szavatolja a hitvallás és véleménynyilvánítás teljes szabadságát. Az alkotmány és a törvények csak azt a szabadságot nem adhatják meg, hogy valaki terrorra, bűncselekményekre buzdítson, nemzeti, vallási és faji gyűlöletet szítson vagy megsértse Szerbia állami határait;

– Szerbiában hármas hatalom lesz érvényben: törvényhozói, bírói és végrehajtói – mindegyikük szigorúan az alkotmány keretein belül és függetlenül egymástól;

– a király vagy a köztársasági elnök sohasem hozhat törvényt, nem bíráskodhat, és nem avatkozhat a végrehajtó hatalom ügyeibe;

– a parlament, amelynek a törvényhozásban egyedül a polgárok akaratát kell tiszteletben tartania és a független bíróság, amelynek a peres eljárások eldöntésében egyedül a törvényes rendelkezéseket kell betartania, alapját képezik a jogállamnak és a polgárok jogbiztonságának;

– Szerbia minden polgára, függetlenül nemi, nemzeti, vallási, faji, politikai vagy osztálybeli hovatartozásától, a törvény előtt egyenlő;

– a nemzeti kisebbségeknek Szerbiában garantálni kell az összes általános jogokat, mint a szerbeknek és pótlólagosan a nemzetiségi jogokat is, mindazokat, amelyeket Európa és a világ legdemokratikusabb államaiban a nemzeti kisebbségek élveznek. Ez azt jelenti, hogy a nemzeti kisebbségeket Szerbiában nem illetik meg a jogok saját autonóm kormányzatra, címer- és zászlóhasználatra, nyelvük hivatalos nyelvként való használatára bárhol Szerbiában, sem olyan nemzeti iskolákra és egyetemekre, melyeket a szerb államnak kellene fenntartania;

– az SZNM álláspontja szerint Szerbia állami térségét, a szerbség egyesülése után, a következő adminisztratív körzetekre kell felosztani:

a) Szávai–Dunai, amelynek székhelye Újvidék,

b) Vrbasi, amelynek székhelye Banjaluka,

c) Drinai, amelynek székhelye Szarajevó,

d) Zetai, amelynek székhelye Cetinje,

e) Vardári, amelynek székhelye Szkopje,

f) Moravai, amelynek székhelye Kruševac;

– Szerbia fővárosa Belgrád. Az össznemzeti szerbség történelmi hálája jeléül a szerb Spárta, Crna Gora iránt, a nemzeti szellem és név megőrzése érdekében vívott többévszázados harcáért és mérhetetlen hozzájárulásáért, valamint a Petrović uralkodóház és család iránti hála jeléül az SZNM helyénvalónak tartaná, hogy a központi állami, művelődési és gazdasági intézmények egy része Cetinjében működjön;

– Szerbiában a szerb (e-ző és ije-ző) nyelv és a cirill írásmód van hivatalos használatban;

– az SZNM azon lesz, hogy újra a „Bože, pravde" legyen Szerbiában az állami himnusz;

– az SZNM álláspontja szerint Szerbia címerében, többek között, helyet kell kapnia a kereszt jelének a négy cirill S betűvel, és a Lovćen-hegységnek, csúcsán a Njegoš-kápolnával;

– a mai szerb zászlóról eltüntetni az ötágú csillagot és alkotmányosan megtiltani, hogy a jövőben bármiféle ideológiai vagy pártjelzés kerülhessen a nemzeti lobogóra.

3. A gazdaság

Az SZNM szerint a gazdaság legfőbb mozgató ereje a magántulajdon és a magánvállalkozás.

– Az állami, a részvény- és a vegyes tulajdon, akárcsak minden más tulajdonforma, a törvény előtt egyenrangú. Az SZNM szerint vissza kell állítani a Szerb Királyság és a Jugoszláv Királyság birtokviszonyait, kötelezően továbbfejleszteni a világ fejlett gazdaságaiban alkalmazott korszerű megoldásokkal.

– Az úgynevezett társadalmi tulajdont, amely a mai Szerbiában dominál, s amely kierőszakolt és jogszerűtlen kategória, eltöröljük. Mindazt, ami állítólag a társadalom tulajdonát képezi, át kell adni az államnak, a részvényesekenek, a magántulajdonosoknak vagy közjavakká tenni, azokkal a törvényes rendelkezésekkel összhangban, amelyek majd a senki által nem birtokolt társadalmi tulajdon felszámolását szabályozzák.

– Az adó- és hitelpolitikának elsősorban a gazdaság fejlesztését kell szolgálnia, s csak másodlagosan szabályoznia a javak újrafelosztását. Olcsó hitelekkel és adókedvezményekkel serkenteni szükséges a polgárok szerteágazó vállalkozókedvét és az új munkahelyek megnyitását, hogy minél előbb legyőzhessük a munkanélküliséget és szegénységet.

– Vonzó feltételekkel bevonni a külföldi tőkét és tudást, elsősorban annak a két milliónyi szerbnek a tőkéjét és óriási tapasztalatait, akik világszerte a szórványokban élnek. Az SZNM célja, hogy visszahozza hazájukba mindazokat a szerbeket, akiknek ez a kívánságuk.

– A fiskális politikában és a szociális gondoskodás politikájában felhasználni a világ fejlett országaiban alkalmazott megoldásokat, ahol az adók nem destimulálják az emberek természetes törekvését a gazdagodásra, de azt sem engedik meg, hogy a tőke az általános nemzeti jólét, a szociális védelem és a polgárok anyagi biztonsága terhére gyarapodjon.

– Az SZNM síkraszáll a határás munkanapért és ötnapos munkahétért, olyan keresetekért, amelyek nem maradnak el a fejlett európai államokban fizetett munkabérek mögött, továbbá a dinár konvertibilitásáért, a munkanélküliség és szegénység felszámolásáért, minden polgár díjmentes és kifogástalan minőségű egészségvédelméért, az ingyenes iskoláztatásért, a tudomány és a kultúra fellendítéséért, azzal a kötelezettséggel, hogy tudósokat és a kiemelkedő tehetségeket kivételes díjazásban kell részesíteni minden ágazatban.

– Az SZNM külön figyelmet fordít a falu és a falusiak előrehaladására, arra a néprétegre, amely mindig az egész nemzet gazdasági és biológiai fejlődésének megalapozója volt, s a jövőben is az lesz.

– Olcsó hitelekkel, maximális adókedvezményekkel, de másfajta törvényes és gyakorlati módszerekkel is meggyorsítani a mezőgazdaság, az állattenyésztés, a falusi kézművesség és kisipar fejlődését. A parasztoknak visszaadni a földet, amelyet a földmaximumról szóló törvény vagy más politikai jellegű intézkedések alapján a háború után elvettek tőlük. Visszaadni nekik azokat a területeket is, amelyeken vadászmezők, ideológiai emlékkomplexumok, elit üdülőhelyek, vagy úgynevezett társadalmi tulajdonban levő kombinátok és szövetkezetek létesültek. A megművelhető föld senki másé nem lehet, hanem csak azoké, akik megművelik. Serkenteni a korszerű farmok és falusi feldolgozó üzemek fejlesztését.

Az SZNM szerint az államnak vállalnia kell, hogy négy éven belül minden falunak aszfaltutat, villanyáramot és telefonhálózatot adjon, kisebb postaépületet emeljen és rendelőt nyisson a legszükségesebb orvosi ellátás céljából. Egyetlen falu sem maradhat iskola nélkül, ahol legalább tíz tanuló van.

– A parlamentben (Szerbia Népképviselőházában) a falvak és parasztok vonatkozásában egyetlen törvény sem fogadható el a falusi képviselők többségének jóváhagyása nélkül.

– Az iparágazatok közül csak azokat fejleszteni, amelyeknek nyersanyagbázisa Szerbiában van, de ezeket is csak akkor, ha termékeik minősége és ára világszínvonalon mozog.

– Semmiféle profit és államérdek nem indokolhatja a folyók, a levegő és általában az emberi környezet szennyezését. Minden termelési tevékenységnek nemcsak az életszínvonal javítását kell szolgálnia, hanem a polgárok egészségét és a természet védelmét is a techológiai mérgek ellen.

– Az SZNM külön megköveteli mindazoknak a törvényeknek, ítéleteknek és határozatoknak a semmissé nyilvánítását, amelyeket a háború utáni kommunista hatóságok hoztak a konfiskációkról és a polgárok vagyonának más módon való eltulajdonításáról (házak, birtokok, erdők, legátumok, gyárak, kisipari műhelyek, készpénz, ékszerek

stb.), melyeket vissza kell szolgáltatni törvényes tulajdonosaiknak, illetve azok örököseinek. Ha nincs örökös, akkor a vagyon a szerb állam birtokába kerül. Az SZNM olyan törvény meghozataláért fog harcolni, amely örökre megtiltja, hogy a polgároktól elvehessék törvényes úton szerzett javaikat.

4. Oktatás, művelődés, tudomány

– Az SZNM álláspontja szerint Szerbiában az oktatás minden fokozatának és minden iskolának díjmentesnek, a nyolcosztályos oktatásnak kötelezőnek kell lennie.

– Az iskolák legyenek államiak, fenntartva a magániskolák lehetőségét is, a tantervek pedig egységesek.

– Az SZNM szükségesnek tartja a jelenlegi iskolarendszer és a tantervek gyökeres megreformálását, megtisztítva őket elsősorban az uralkodó ideológiai egyelvűségtől és igaztalanságoktól, s összhangba hozva őket a tudomány és a tudás mai vívmányaival, valamint a szerb gazdaság és kultúra szükségleteivel.

– A tanulók és egyetemisták mindenfajta ideológiai indoktrinálását törvénnyel megtiltani.

– Minden nyolcosztályos iskolában, az ötödik osztálytól kezdve bevezetni a kereszténység és a hitvallás alapismereteit. Ugyanezen a tantárgyon belül a tanulókat megismertetni a világ más nagy vallásainak történetével és alapvető tanaival.

– A tudományt, a kultúrát és minden más szellemi alkotó munkát abszolút védelemben részesíteni mindenfajta diktátumtól és hatalmi beavatkozástól, szavatolva korlátlan önállóságukat és szabadságukat.

– A tudományos tevékenységek csúcsintézménye Szerbiában a Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia, amelynek székhelye Belgrád, egyes osztályai pedig Cetinjében székelnek. Minden egyéb ma létező tudományos akadémia a szerb nép etnikai térségein történelemellenes és szükségtelen.

– Az Egyetem székhelye legyen Belgrád, amelynek csupán egyes felsőoktatási kirendeltségei működhetnek más nagyvárosokban, a racionalitás és a szükségszerűség függvényében.

– Az SZNM szükségesnek tartja, hogy a tudósok megállapítsák Szerbia fejlődési távlatait és erőforrásait az elkövetkező évtizedekre, s az államnak ezzel összefüggésben kell meghatároznia demográfiai politikáját. Gyermekpótlékokkal, adókedvezményekkel és más könnyítésekkel serkenteni a családok növekedését Szerbia tervezett erejének mértékében, ezen felül viszont fékezni a népesedést.

5. A katonaság

– Az SZNM álláspontja, hogy a Szerb Hadsereg kizárólagos feladata Szerbia állami határainak védelme és a sorkatonák erre irányuló kiképzése. Külön törvénnyel meg kell határozni szerepét Jugoszlávia védelmében is.

– Az SZNM állásfoglalása szerint a hadseregnek (s ugyanígy a rendőrségnek és a bíróságnak) semmilyen módon nem szabad beavatkoznia a pártok közötti nézeteltérésekbe és Szerbia belső berendezésének kérdéseibe. A tisztektől megvonni a jogot, hogy párttagok lehessenek.

– A jelenlegi rangjelzéseket, rangokat, a kitüntetések és katonai egységek elnevezéseit, valamint a parancsnoklás módját hozzáidomítani az egykori Szerb Hadsereg szabályaihoz és népünk hagyományaihoz. Így pl. az egységek és laktanyák Miloš Obilić, Karađorđe, Vojvoda Putnik, Bajo Pivljanin, Janko Vukotić, Starina Novak és mások nevét viselhetnék.

6. Egyház és állam

– A vallásgyakorlás az ember magánügye és ezt a szabadságát semmi sem fenyegetheti.

– Az állam és az egyház el van választva egymástól, úgyhogy az állam nem korlátozhatja az egyház szabadságát, sem az egyház az államét.

– Minthogy az országban a pravoszláv nép van többségben, amelynek történelme és kultúrája elválaszthatatlan a Pravoszláv Egyház történetétől és szenvedéseitől, a szerb állam megünnepli Szent Száva napját (amely egyben az iskolák ünnepe is), valamint a pravoszláv karácsonyt és a pravoszláv húsvétot.

– A más vallásúaknak Szerbiában ugyanazokat a teljes szabadságokat kell megadni, mint a pravoszlávoknak.

– Az SZNM síkraszáll a Szerb Pravoszláv Egyházon belüli szakadás áthidalásáért, amit a macedóniai egyház különválása idézett elő tisztán a kommunista uralom parancsára, összhangban az általános szerbellenes összeesküvéssel.

– Ugyancsak véget kell vetni az SZPE külföldi része elszakadásának, ami Josip Broz New York-i, 1961. évi látogatása után következett be, s ami ugyancsak részét képezte a titoista szerbellenesség stratégiájának.

– Az SZNM következetesen ki fog tartani követelése mellett, hogy a SZPE visszakapja minden vagyonát, amelyet a mai Jugoszlávia területén elvettek tőle akár a háborús megszállás idején, akár a háború utáni kommunista uralom részéről, s hogy újjáépítsék minden templomát és kolostorát, amelyet a háborúban vagy utána leromboltak.

– Az SZNM véleménye szerint a nemzeti érdek és hagyományokkal szembeni adósság egyaránt azt követeli, hogy a Szerb Patriárkátus székhelye Peć legyen, s ezt az álláspontját fogja képviselni a pravoszláv hívők előtt.

7. Külpolitika

– Az SZNM szerint Szerbiának semlegesnek kell lennie az európai és más nemzetközi katonai és egyéb szövetségekkel szemben (Svájchoz hasonlóan), ami kötelezően megköveteli az úgynevezett el nem kötelezettek mozgalmából való kilépésünket is.

– Az SZNM szerint Szerbiának meg kell újítania hagyományos baráti kapcsolatait és szerteágazó együttműködését a maga egykori háborús szövetségeseivel: Franciaországgal, Oroszországgal, az USA-val, Kanadával, Olaszországgal, Görögországgal, Ausztráliával.

– Pártunk méltó figyelmet fordít a szomszédos országokkal folytatandó együttműködésre, tartós barátságot és megbékélést kíván teremteni elsősorban Bulgáriával, feledést borítva a múltbeli tragikus összetűzésekre, és ápolva azt, ami több ennél, s ami közös a hagyományainkban, történelmünkben, kultúránkban és sorsunkban.

– Diplomáciai kapcsolatokat és széles körű együttműködést kell létrehoznunk Izraellel, s ugyanakkor megszakítani ezeket a kapcsolatokat az iszlám országokkal, amelyek a muzulmánok körében hazánkban is dzsihadot, vallási tébolyt és gyűlöletet hirdetnek a keresztények ellen.

– Az SZNM ragaszkodik ahhoz a követeléséhez, hogy a szerb kisebbségnek a szomszédos országokban, elsősorban Albániában és Romániában adják meg a szabad kivándorlás jogát Szerbiába.

– Az SZNM szerint Szerbiának kötelessége, hogy végső határozottsággal és áldozatokat is vállalva védje a szerbek általános civilizációs jogait mindazokban az országokban, amelyekben élnek, ide értve a Jugoszlávián belüli államokat is.

III. KÜLÖN ALAPELVEK

1. Josip Brozról

– A SZNM úgy tartja, hogy a demokrácia és a gazdaság kollapszusáért az egész országban Josip Broz a legfelelősebb, aki önkényesen és érinthetetlenül uralkodott a kommunista Jugoszlávia felett egészen a haláláig. Eltemetett minden demokratikus intézményt, pártjának akaratát mindenkire rákényszerítette: a legkíméletlenebbül leszámolt politikai ellenfeleivel; a hadsereget, a bíróságot és minden hatalmi szervet pártjellegűvé tett; saját szórakozására és világállamférfiúi nagyzási hóbortjaira az ország óriási, megszámolatlan kincseit tékozolta el. Emellett Josip Brozt egy kifejezett szerbellenes stratégia vezérelte: lerombolták a szerb földeket, a szerb templomokat, a szerb gazdaságot, falvakat, értelmiséget, Kosovo és Metohia pedig albán állam lett.

– Josip Brozt felelősség terheli azért is, hogy a második világháború alatt a megszállók jelenlétét az országban és a szerb nép elleni usztasa genocídiumot a Független Horvát Állam területén, eszményi pillanatként arra használta fel, hogy ő és pártja megkezdje a hatalom elhódítását, amivel végzetes polgárháborúba sodorta a szerb népet, még egy sebet ejtve rajta és megtörve egységes ellenállását a horvát usztasákkal és a fasiszta megszállókkal szemben.

– Felelősség terheli párthadseregének háborús büntetteiért is, amit az ártatlan, nagyobbára szerb lakosság ellen követtek el, amikor a „forradalom második szakaszának végrehajtása" jegyében különösen súlyos veszteségek érték Kelet-Hercegovinát, Crna Gorát, Kelet-Boszniát és Bosanska krajinát, ami a népet arra késztette, hogy még az ellenségtől is segítséget kérjen.

– Felelős azért is, mert még 1944 októbere után sem, amikor a Vörös Hadsereg már felszabadította Belgrádot, s a partizán katonaság repülőgépekhez és tankokhoz is hozzájutott, még ekkor sem adott parancsot a jasenovaci usztasa tábor, a szerb nép legnagyobb vágóhídja elleni támadásra, s így ez a halálgyár zavartalanul dolgozhatott egészen 1945 áprilisának végéig.

– Az SZNM azon lesz, hogy Josip Brozt, minden tettestársával és támogatójával együtt, a történelem igazságos ítélőszéke elé állítsa.

– Az SZNM követelni fogja, hogy Szerbiában döntsék le Josip Broz minden emlékművét, tüntessék el nevét minden utcáról, iskoláról, vállalatról, intézményről, laktanyáról, napköziről..., távolítsák el fényképeit és minden városnak, amely ma Tito nevét viseli, adják vissza korábbi elnevezését.

2. Kosovóról és Metohiáról

– Az SZNM úgy értékeli, hogy a Kosovóban és Metohiában létrehozott albán állam leépítése, valamint az ottani szerbek elleni genocídium befejezése mindaddig nem valósulhat meg, amít fel nem számolják minden jogi és gyakorlati következményét Kosmet megszállásának, ami 1941 áprilisában kezdődött és máig sem szűnt meg.

– A kosovo-metohiai szerbek minden ingatlan vagyonát, amit a második világháború alatt az albán–olasz–német megszállók elvettek tőlük, szükségszerűen vissza kell adni jogos tulajdonosainak vagy azok örököseinek.

– Eltörölni a Broz-uralom 1945. március 6-i törvényét, amely megtiltja azoknak a szerbeknek a visszatérését Kosmetbe, akiket a háborús megszállás alatt űztek ki onnan. Nekik és utódaiknak vissza kell kapniuk egykori birtokukat vagy újat adni helyette, ha azon víztározót vagy gyárat létesítettek, illetve, ha bármiféle okból nem állítható vissza korábbi rendeltetésük.

– A kosmeti szerbeknek visszaadni házukat és birtokukat, amelyet a háború utáni hatalom vett el tőlük, akár úgy, hogy elűzték őket otthonukból, akár a terror késztette őket arra, hogy elmeneküljenek szülőföldjükről.

– Mindazokat a siptárokat, akik 1941. április 6-ától máig Kosmetben vagy bárhol Szer-

biában telepedtek le, mint idegen állampolgárokat visszaküldeni Albániába. Ez alól kivételt képzenek azok a betelepülők, akik Szerbiában találtak mendéket Enver Hoxha rezsimje elől, amennyiben nem éltek vissza vendégszeretetünkkel, vagyis, ha nem vétettek a szerb nép, annak egyháza és szellemi ereklyéi ellen.

– Függetlenül a siptár kisebbség nagy létszámától Szerbiában, számukra is szavatolni kell a külön jogokat, mint a többi nemzeti kisebbségnek, összhangban e Program általános alapelveivel. Tehát eltörölni Kosovo autonómiáját, az albán nyelv hivatalos használatát, eltörölni a siptárok jogát az albán zászló használatára, valamint nemzeti egyetemüket és iskoláikat, melyeket a szerb államnak kellene fenntartania.

– Alapot létrehozni a szerbek letelepedésére Kosmetben, azzal a megváltoztathatatlan céllal, hogy ezeken a területeken a lehető leggyorsabban visszaállítsák a szerbek és a siptárok olyan számarányát, amilyen az 1941. április 6-án volt.

– Az SZNM azt is követeli, hogy mindazokat, akiket Tirana bármilyen módon megnyert annak a megszállási tervének, hogy Albániát kiterjeszti Szkopjeig, Cetinjéig, a Kopaonikig és a Moraváig, úgy kell kezelni mint idegen agresszorokat, s ezzel összhangban, szerb állampolgárságukat megvonva, száműzni őket Albániába. Nincs egyetlen olyan nemzetközi törvény vagy konvenció sem, amely Szerbiát arra kötelezné, hogy saját területén eltűrje, etesse és iskoláztassa egy idegen, méghozzá ellenséges állam csapatait.

– Minden siptárnak, aki ezt kívánja, szavatoni kell a szabad kivándorlást Albániába vagy bárhova Szerbián kívül és igazságos kártérítést adni itt maradó vagyonukért, egyéb költségeik megtérítésével együtt.

3. A muzulmánokról

– A szerb anyanyelvű muzulmánokhoz való viszonyát az SZNM annak a történelmi tudatnak és etnikai igazságnak rendeli alá, miszerint ők a szerb nemzetben gyökereznek és muzulmán hitük, amelyet őseik a legtöbbször kényszerből vettek át a török megszállóktól, nem választhatja el őket a szerb nép törzsétől.

– A muzulmán hitet Broz rezsimje emelte a muzulmán nemzet rangjára, azzal a szándékkal, hogy még egy szakadást és testcsonkítást idézzen elő a szerb etnikumban, újabb erőszakot elkövetve a tudomány és az egészséges értelem ellen. Egy kicsit sem véletlenül, csupán a szerb nyelvű és eredetű muzulmánokat kiáltották ki külön nemzetnek, míg az eliszlámosodott siptárokat, cigányokat és másokat nem választották el saját etnikumuktól.

4. A macedónokról

– Az SZNM-et a szerb nép nem hatalmazta meg arra, hogy kész tényként fogadja el a macedón állam és a macedón nemzet létezését, amelyet Dél-Szerbia területén a JKP kiáltott ki a szerb nép beleegyezése nélkül és azoknak a nemzetközi egyezményeknek a megszegésével, amelyek meghatározták Szerbia határait.

– Megcáfolhatatlan történelmi tény, hogy a mai Macedónia (s vele együtt Kosmet) területe volt a középkori szerb állam epicentruma, s a cárságnak egy ideig Szkopje volt a székvárosa, ezért a szerbek századunk három nagy háborújában életüket is azzal a tudattal áldozták Macedóniáért, hogy saját hazájuk szabadságáért harcolnak, hiszen abban az időben Vardár-Macedóniában, illetve Dél-Szerbiában a pravoszlávok óriási többsége szerbnek érezte magát.

– Letagadhatatlan tragikus igazság, hogy a bolgár megszállók a második világháború alatt Vardár-Macedóniából a szerbek tízezreit űzték ki, a háború utáni Broz-uralom viszont nem engedte meg a száműzötteknek, hogy visszatérjenek otthonaikba, sőt a szerbek további ezreit tette földönfutóvá, s így akik ott maradtak a szerbek közül, erőszakkal vagy a propaganda hatására elmacedónosodtak.

– A háború utáni hatalom még a szerb sírokat is a megszállókévá kiáltotta ki Macedóniában. Ugyanaz a hatalom azonban nem tekintette a megszállókénak a szerb templomokat és kolostorokat, amelyek Vardár-Macedóniát ékesítik, hanem egyszerűen, egy dekrétummal elvette őket a Szerb Pravoszláv Egyháztól, és az úgynevezett Macedón Egyház tulajdonába helyezte át, amelyet egy ukázzal hoztak létre.

– Az SZNM azon a véleményen van, hogy az úgynevezett „macedón kérdés" megoldódott a balkáni háborúkban és az első világháborúban, s hogy Vardar-Macedónia, illetve Dél-Szerbia nem válhat Erisz almájává a szerbek, görögök és bolgárok között. A militáris iszlám fundamentalizmus, amely keleti irányból tör előre és a türelmetlen pápai cézárizmus, amely nyugatról fenyeget, egészen más természetű problémák elé állítja az itt élő pravoszláv népeket.

5. A nemzeti megbékélésről

– Az SZNM külön programcéljának tekinti, hogy népünkön belül véget vessen annak a polgárháborúnak, amely 1941. július 7-én kezdődött.

– Mindazoknak a szerbeknek és utódaiknak, akik a polgárháború veszteseiként menekültek el az országból, vagy a háború utáni pártállam terrorja és a kisebbség diktatúrájának elutasítása késztette őket erre a lépésre, szavatolni kell a biztonságos visszatérést a hazába, a szabad munkát és életet idehaza.

– Mindannyiuknak visszaadni elvett vagyonukat. Ha az egykori törvényes tulajdonosok elhaltak, örököseikre száll a vagyon, ha viszont nincsenek, vagyonuk a szerb államot illeti meg.

– Az SZNM szerint olyan törvényt kell hozni, amely a legszigorúbban szankcionálja a bosszúvágyat, a gyűlöletszítást és a leszámolás folytatását a népünket sújtó tragikus polgárháború résztvevői között, kiváltképpen, ha a háborús gyűlölködést a háború utáni nemzedékre kényszerítik rá. Az SZNM arra törekszik, hogy mindenki szabadon elmondhassa, mi hogyan történt, de egyik oldalnak és egyetlen politikai pártnak sem lehet joga a döntőbírói szerep kisajátítására. Egyedül a történelemtudomány illetékes abban, hogy tudományos ítéletet mondjon a polgárháborúról.

– Az igazság feltámadása céljából az SZNM követeli, hogy sürgősen, név szerint írják össze és hozzák nyilvánosságra, kik lettek a polgárháború áldozatai a szerb nép körében, pontos adatokkal arról, hogy ki mikor és milyen körülmények között kiknek esett áldozatául.

6. Az usztasa genocídiumról

– Az SZNM követeli, hogy azonnal írják össze a szerbek, valamint a zsidók és cigányok elleni usztasa genocídium áldozatait, pontosan feltüntetve személy- és vezetéknevüket, nemüket, életkorukat, vallási hovatartozásukat, valamint kivégzésük dátumát, helyét és módját.

– Ehhez hasonlóan összeírni a ballisták, a magyar fasiszták, a muzulmán fegyveres alakulatok, a bolgárok, a partizánok, a ljotićisták, a fehérgárdisták, a csetnikek áldozatait is, azaz a második világháború minden áldozatát Jugoszláviában.

– Feltárni minden tömegsírt az egykori Független Horvát Állam területén és minden más vidéken, ahol ezeket a sírokat a háború utáni hatalom parancsára lebetonozták vagy betemették és erőszakkal elfeledtették, s megszámolni és eltemetni az áldozatokat az őket megillető vallási szertartás szerint, mindezt állami költségen.

– Az SZNM ki fogja harcolni, hogy a szerb népnek ezeknek a századunkbeli, de főleg második világháborús vesztőhelyei és vágóhídjai fölött az állam méltó emlékműveket állítson, s hogy a genocídiumnak és az ideológiai bűntetteknek ezeknek a tanúbizonyságain cirill betűkkel ne csak az áldozatok nevét tüntessék fel, hanem azt is, hogy hóhéraik melyik nemzethez, katonasághoz, valláshoz és mozgalomhoz tartoztak.

– Az SZNM úgy véli, hogy népünk biológiai kataklizmusában elég nagy szerepet játszott az is, hogy túl könnyen egyezünk bele a megbocsátásba és feledésbe. Pártunk azon lesz, hogy a szerb nép levonja a kellő tanulságokat a maga történelméből, mert a szenvedések mindaddig ismétlődni fognak, amíg meg tudnak feledkezni róluk.

*

Felhívjuk mindazokat a polgárokat, akik elfogadják a Szerb Nemzeti Megújhodás programjavaslatának elveit és céljait, hogy csatlakozzanak hozzánk és legyenek segítségünkre a Program végleges szövegének kidolgozásában.

Belgrád, 1990 karácsonyának előnapján

(N. J.)

SZERB SZABADELVŰ MOZGALOM
(Srpski slobodarski pokret)

A bizonytalanságnak ebben az időszakában, amikor minden eddiginél nagyobb aggodalommal tekintünk népünk sorsára, kifejezve azt a készségünket, hogy intellektuális és társadalmi elkötelezettségünket a kedvezőbb egzisztenciális távlatok és politikai alternatívák felkutatásának szenteljük, elhatároztuk, hogy kezdeményezést teszünk egy pártjellegen felül álló szervezet megalapítására amelynek neve

SZERB SZABADELVŰ MOZGALOM.

Felhívunk minden jóakaratú embert, aki tagja vagy barátja a szerb népnek, hogy csatlakozzon hozzánk, és saját kívánságaival, szándékaival és lehetőségeivel összhangban vegyen részt mozgalmunk programcéljainak valóra váltásában.

I. Programcélok

1. Mozgalmunk arra törekszik, hogy megvalósítsa a szerb nép teljes nemzeti, szellemi, kulturális, gazdasági és politikai egységét, mégpedig a szerb hívők és a szerb ateisták kölcsönös megértése és szolidaritása, illetve a szerb pravoszlávok, a szerb muzulmánok, a szerb katolikusok és a szerb protestánsok testvéri egyetértése alapján.

Mindazt, ami az elmúlt évtizedekben és évszázadokban elválasztott minket egymástól, át kell engedni a múltnak, objektív feltárását és értelmezését pedig a minden ideológiai előítélettől mentes történelemtudományra kell bízni. A hagyományos nemzeti értékek, kulturális vívmányok, szabadelvű törekvések és demokratikus eredmények megújítása egyúttal szakítást jelent a teljes dogmatikus örökséggel, a totalitárius ideológia és a kommunista politikai monopólium minden formájával.

Az a véleményünk, hogy a szerb népnek elvileg nincs kifogása Jugoszlávia fennállása ellen, de mint közös államot a jövőben csak azzal a feltétellel fogadhatja el, ha létezésével nem kérdőjelezi meg a Szerbia és Crna Gora felszabadító háborúinak egyetlen vívmányát sem az elmúlt két évszázadból. Jugoszlávia jogi rendjéből el kell vetni mindazt, ami a kommunista forradalmi erőszak eredménye és abból a kifejezetten szerbellenes politikából ered, amelynek végzetes következménye legszemléletesebben az állam kikényszerített adminisztratív felosztásában mutatkozik meg.

Ilyen értelemben külön kinyilvánítjuk szembefordulásunkat a szerb területek mesterséges feldarabolásával és mindenen felülállónak tekintjük azt az elvet, hogy egyetlen politikai pártnak vagy jugoszláv rezsimnek sincs joga a szerb néptől elvenni azokat a területeket, amelyek Szerbiához tartoztak Jugoszlávia létrehozása előtt.

Amennyiben a szlovének és a horvátok úgy határoznak, hogy kiválnak Jugoszláviá-

ból, mi mindazoknak a történelmi tartományoknak a demokratikus integrációjáért fogunk síkraszállni, amelyekben a szerb nép többségben van.

Ahhoz, hogy a szerbség körében megvalósuljon a teljes nemzeti megbékélés, szükségszerűen fel kell számolni a mesterségesen kiváltott véres polgárháború minden ideológiai, jogi és politikai következményét és teljes szabadsággal lehetővé kell tenni újkori történelmünk minden eseményének történelemírási és általános tudományos vizsgálatát.

Meggyőződésünk szerint külön figyelemmel szükséges lehetőségeket teremtenünk arra, hogy minden szerb kivándorolt szabadon és fenntartás nélkül visszatérhessen hazájába, s hogy állandóan erősítsük hazánk kulturális, gazdasági és politikai kapcsolatait a szerb diaszpórával.

2. Mozgalmunk megköveteli a parlamentáris demokrácia, a többpártrendszer és a modern jogrend megújítását, ami egyedüli garanciája a nép és az állam szabad és demokratikus fejlődésének. Ezzel összhangban biztosítani kell a hatalom legitimitását, határozatainak legalitását, a bíróságok önállóságát és függetlenségét, valamint a katonaság és a rendőrség professzionalizálását, hogy ezek a létfontosságú állami szolgálatok megszabaduljanak minden politikai párt gyámkodásától.

Síkraszállunk a politikai semlegességért a fennálló katonai szövetségekkel szemben, valamint a barátságért és együttműködésért a világ minden országával, a kölcsönös érdekek és a belügyekbe való be nem avatkozás elveinek tiszteletben tartásával.

Az új jogrendnek lehetővé kell tennie a polgárok államának kiépítését, amely teljes polgári egyengrangúságot szavatol minden nemzeti kisebbségnek.

Az emberi szabadságok és a polgári jogok a legnagyobb társadalmi értéket képviselik, s ezeket nem lehet megcsorbítani semmiféle állami aktussal.

3. Mozgalmunk állást foglal a szabad piacgazdaság, a személyes kezdeményezések, a magántulajdon és a részvénytársaságok helyreállítása mellett a mai Európa civilizált államainak mintájára. Ez kizár mindenfajta vagyoni korlátozást, lehetővé teszi a tőke szabad befektetését és serkenti a szabad vállalkozást, ami alapvető mozgatóereje a gazdasági haladásnak.

Az adó- és fiskális politikának alkalmazkodnia kell a gazdasági szubjektumok szükségleteihez, ösztönöznie kell a gazdasági expanziót, ugyanakkor meg kell teremtenie a polgárok elemi szociális biztonságát.

A munkaügyi törvényhozást, a nyugdíj- és egészségügyi biztosítást, valamint a nevelési-oktatási rendszert jogilag a nyugat-európai demokratikus államok mintájára kell szabályozni.

II. Szervezeti elvek

Mozgalmunknak egyéni és csoportos tagjai lehetnek.

Egyéni tagja lehet mozgalmunknak minden szerb, aki elfogadja programcéljainkat, szervezeti elveinket és működési módszereinket, valamint más népek tagjai, akik készek politikai eszközökkel támogatni ténykedésünket.

Mozgalmunk tagjai egyúttal tagjai lehetnek bármely más társadalmi vagy művelődési szervezetnek, illetve politikai pártnak.

Mozgalmunknak csoportos tagja lehet minden szerb nemzeti, politikai és kulturális szervezet, valamint a polgárok bármely egyesülete, amely elfogadja mozgalmunk programcéljait.

Tagjaink nem fizetnek semmiféle tagdíjat vagy kötelező pénzbeli hozzájárulást. Az egyes akciók lebonyolításához szükséges pénzeszközöket kizárólag önkéntes adományokból teremtjük elő. Adományok csak rendeltetésszerűen gyűjthetők, a támogatott akció kötelező megnevezésével.

III. Munkamódszerek

Programcéljaink elérésére mozgalmunk kizárólag békés politikai, kulturális és erkölcsi eszközöket vehet igénybe.

Politikai álláspontjaik és eszméik terjesztése céljából mozgalmunk tagjai újságokat és könyveket adnak ki, rádió- és tévéműsorokban vesznek részt, nyilvános gyűléseket és előadásokat tartanak, klubokat és szakosztályokat alapítanak.

Mozgalmunk két szervezeti egységből áll, amelyek közül az egyik hazánk területén, a másik a diaszpórában működik. Mozgalmunk tevékenységét önállóan irányítja a Hazai és a Külföldi Főigazgatóság. A két vezetőség munkáját közvetlen megbeszélések útján koordinálják, bármiféle hierarchikus alá- vagy fölérendeltség nélkül.

Mozgalmunk előre nem foglal állást az eljövendő szabad parlamentáris választásokon való részvétel kérdésében. Ezekért a választásokért azonban mindaddig küzdünk, amíg csak meg nem valósulnak. Amikor ezt az alapvető célt elértük, a mozgalom legális szerve eldönti, hogy részt veszünk-e vagy sem azokon a választásokon.

A mozgalom első közgyűlésének összehívásáig a tagok felvételére írásbeli jelentkezéssel kerül sor, s azt saját elhatározásuk szerint az alapító bizottság bármelyik tagjához elküldhetik a kiáltványunkhoz mellékelt címjegyzék alapján.

Belgrád, 1990. január 6.

(N. J. ford.)

SZOCIALISTA SZÖVETSÉG – A HORVÁTORSZÁGI SZOCIALISTÁK SZÖVETSÉGE
(Socijalistički savez – Savez socijalista Hrvatske)

1. *Socijalistički savez – Savez socijalista Hrvatske (Szocialista Szövetség – A Horvátországi Szocialisták Szövetsége; a továbbiakban HSZSZ). Pártunk jele, illetve szimbóluma egy négylevelű lóhere (levelei vörös, kék, zöld és sárga színűek) három lángnyelvvel (két vörös és egy kék színűvel).*
2. *A Horvátországi Szocialisták Szövetsége párttá szerveződésének ötlete a DNHSZSZ KB ülésén vetődött fel 1989. XII. 27-én. A pártot 1990. II. 1-jén jegyezték be a Köztársasági Közigazgatás- és Igazságügyi Titkárságon, Zágrábban, 233/III. iktatószám alatt, Szocialista Szövetség – A Horvátországi Szocialisták Szövetsége néven.*
3. *1990. II. 7-én a Választmány ülésén elfogadták a Programnyilatkozatot és a HSZSZ alapszabályát, mely további változtatások után kerül majd a Választmány elé.*
4. *Alapszabály és Programnyilatkozat mellékelve. [Tekintettel, hogy mindkettő igen terjedelmes, a szerkesztőség közlésüktől helyszűke miatt kénytelen eltekinteni. Közli viszont a HSZSZ Választási programját, amely rövidebben ugyan, de tartalmazza mindazokat az alapelveket, amelyek az említett két dokumentumban részletes feldolgozást nyertek. – A szerk. megj.]*
5. *A szervezet a Horvátországi Szocialisták Szövetsége hagyományait folytatja, mely az 1945. X. 3-án alakult Jugoszláv Népfront utódja volt.*
6. *A párt területi elv szerint szerveződik és tevékenykedik, a helyi szervezetektől a Köztársasági Választmányig. Egyelőre, amíg a mostani alapszabály van érvényben.*

7. *A párt képviseleti szerve – szintén egyelőre – a HSZSZ Elnöksége, melynek tagjai: Marija Belaić, Slavko Bosanac, Luka Bročilo, Ajka Hamer-Plećaš, Slavko Havić, Stjepan Ivurek, Slobodan Jurac, dr. Mira Kermek, dr. Milan Kiperaš, Željko Mažar, dr. Ivan Mećanović, Marinko Punić, Marijan Radmilović, dr. prof. Vladimir Stipetić, Branislav Tušek, Frane Tomičić, Gordana Vilović, dr. prof. Predrag Vranjicki, Rozalija Vujaković és Marija Končar.*
8. *A pártnak tagozatai nincsenek, helyi és községi szervezetek megalakítását tervezzük.*
9. *A szervezetekkel való kapcsolatfenntartás a közös program megvalósításán folyó munka révén, illetve a szervezeti – községi, regionális és választmánybeli – képviselők révén.*
10. *A párt tagságának létszáma 60000 körül van.*
11. *Székhelye: Zágráb, Šetalište Karla Marksa 14., VI. emelet, 613-as szoba.*
12. *A párt közlönyt jelentet meg* Nova tribina *(Új Tribün) címmel. A szerkesztőség címe: Zágráb, Šetalište Karla Marksa 14. Hivatalos szerve a Szerkesztőségi Tanács. Kiadója a HSZSZ.*
13. *1989. XII. 27. – Az Elnökség ülése, amelyen a párttá szerveződés ötlete megszületett, a Választmány ülése, amelyen megválasztották az Elnökséget, az elnököt és a titkárt, illetve elfogadták a szervezetnek párttá való transzformációját, számos tribün, amelyen ismertették a választási programot, valamint az 1990. IV. 7-ére tervezett HSZSZ-konvenció.*
14. *Igen.*
15. *Igen, szükség szerint, mégpedig azon szervezetekkel, amelyek programjukban a pártunkéval megegyező ideológiai elveket hirdetnek.*
16. –

Zágráb, 1990. április 4.

Zdenka Govorko,
a Tájékoztatási és Dokumentációs
Központ politikai szakmunkatársa
(Marinko Panićnak, a HSZSZ titkárának meghagyásából)

A SZOCIALISTA SZÖVETSÉG – A HORVÁTORSZÁGI SZOCIALISTÁK SZÖVETSÉGÉNEK VÁLASZTÁSI PROGRAMJA

Mi, a demokratikus szocializmusért síkraszálló szocialisták az alábbi jelmondattal terjesztjük Önök, választók elé programunkat:

BÉKE, SZABADSÁG ÉS BIZTONSÁG MINDENKINEK!

Kötelezzük magunkat, hogy kitűzött céljaink tartós feladatként állnak majd a képviselő-testületekbe és hatalmi szervekbe beválasztott jelöltjeink előtt.

Választási programunk, az Önök támogatásával, olyan mozgatóerejévé válhat a gazdasági, politikai és szociális változásoknak, amely személyes és társadalmi boldogulást biztosít mindannyiunknak.

Ötvenéves hagyományaink folytatásaként, az új viszonyok kiépítésén fáradozva, a munkásokkal, parasztokkal és polgárokkal szoros együttműködésben önálló politikai szervezetként olyan

FÖDERATÍV JUGOSZLÁV KÖZÖSSÉGÉRT

szállunk síkra

● amely Jugoszlávia polgárainak szövetségi államaként konstituálódik, azon népek közösségeként, amelyek államiságukat a föderális egységekben alapozzák meg;

● amelyben alkotmányos joga minden nemzetnek, illetve föderális egységnek az önrendelkezés és az elszakadás;

● amelyben a népek és nemzetiségek egyenjogúsága a ZAVNOH és az AVNOJ határozataiból következik, hisz ezek ma is alapjául szolgálnak a közösségi élet kiépítésének;

● amelyben a fontos társadalmi-gazdasági viszonyokat és a nemzetek egyenjogúságát érintő döntések konszenzus útján születnek;

● amelyben korszerűen megalapozott honvédelmi és védelmi rendszer, valamint jugoszláv jellegű, politikai befolyásoktól mentes és a további demokratikus változások előtt nyitott fegyveres erők funkcionálnak;

● amelyben a pénz-, hitel-, vám- és adóügyi politika az ország gyorsabb ütemű fejlődésére irányul, azzal, hogy a költségvetési eszközökkel a nemzeti jövedelemben elfoglalt részaránya fokozatosan csökken;

● amelyben függetlenítik a törvényhozási, végrehajtói és bírósági hatalmat a községtől, köztársaságtól és föderációtól;

● amelyben a politikai élet demokratikus elvei érvényesülnek, a jogállam, ahol következetesen tiszteletben tartják a törvényességet és az egyetemes emberi jogokat és szabadságokat;

● amelyben biztosítottak a sajtószabadság és a nyilvános véleményformálás és -nyilvánítás egyéb formái, a szólásszabadság és a nyilvános fellépés szabadsága, a gyülekezési és mindenféle békés csoportosulási szabadság.

Jugoszlávia a közös hazánk, s ebben olyan viszonyokat fogunk védelmezni és kiépíteni, amelyekben a

HORVÁT SZOCIALISTA KÖZTÁRSASÁG

továbbra is

● a horvát nép hazája, a szerb nép hazája, valamint a területén élő olasz, magyar, cseh, szlovák, ukrán, ruszin, roma és egyéb nemzetiség hazája lesz;

● olyan közösség, amely szavatolja minden polgár egyenjogúságát, a szabad nemzeti önkifejeződést, a nemzeti kultúra fejlődését, a nemzeti hagyományok és szokások ápolását, valamint a szabad nyelv- és írásmódhasználatot;

● olyan közösség, amelyben megszilárdulnak a kapcsolatok az Európába vagy a világba szakadt honfitársainkkal, és megnyílik az út ezeknek a Horvát Szocialista Köztársaság és a JSZSZK társadalmi-gazdasági fejlődési folyamataiba való bekapcsolódása előtt;

● parlamentáris demokratikus államközösség, olyan felépítésű Száborral, ahol kifejezésre juthatnak a polgárok és helyi közösségek (községek) érdekei, valamint a Horvát Szocialista Köztársaság területén élő népek és nemzetiségek külön érdekei;

● olyan közösség, amelyben méltányolják a tudomány, a technológia és a többi társadalmi tevékenység előrehúzó szerepét, s ahol ezek köztársaságközi és nemzetközi projektumokkal tudják majd érvényesíteni érdekeiket az Európával és a világgal fenntartott kapcsolataik révén, a szövetségi állam közvetítésével vagy önállóan;

● olyan közösség, amelyben biztosítjuk a parasztok, munkások és polgárok részvételét az állam és a különböző tulajdonformák irányításában participáció, önrendelkezés, részvények stb. útján, a tulajdonviszonyok változatosságához és a konkrét feltételekhez igazodva;

Olyan törvények meghozatalát javasoljuk és szorgalmazzuk majd a Horvát Szocialista Köztársaság Száborában és a JSZSZK Képviselőházában, amelyek az államszocializmussal való szakítást, a demokratikus társadalmi viszonyok megteremtését célozzák és az emberi szükségleteknek, a szociális igazságosság és a lakosság szociális biztonsága elveinek lesz alárendelve.

A HORVÁT ÉS A SZERB NÉP SORSKÖZÖSSÉGE

A Horvát Szocialista Köztársaságban többévszázados együttélésük folyamán a horvátok, szerbek és más népek egészséges nemzetek közötti viszonyokat építettek ki a társadalmi fejlődés előfeltételeként.

Az utóbbi időkben e viszonyok megromlásának és a destabilizációjukra irányuló kísérleteknek vagyunk tanúi. Ennek közvetett okozói a nemzetek közti viszonyok Kosovo SZAT területén tapasztalható elmérgesedése, valamint a nemzeti kizárólagosságra építő politikai pártok megjelenése a Horvát Szocialista Köztársaságban.

Ezért mi határozottan elzárkózunk mindenféle nemzeti kizárólagosság, a nemzetek és nemzetiségek közötti gyűlöletszítás elől, ellenezzük a Horvát Szocialista Köztársaságnak a JSZSZK-ból való kiválását szorgalmazó politikát, s ezen elvünk mellett a továbbiakban is kitartunk, mert békét, fejlődést, jólétet és biztonságot akarunk a közös hazában.

A HSZSZ megítélése szerint a Kosovo SZAT-ban tapasztalható megromlott nemzetek közti viszony bármennyire is a Szerb SZK gondja elsősorban, összjugoszláv kérdés is ugyanakkor. Az eddigi megoldási kísérletek nem jártak eredménnyel. Ezért egy új jugoszláv programért szállunk síkra, amely megoldást kínál Kosovo SZAT demokratikus, anyagi és társadalmi fellendítésére és a tartományban élő eltérő nemzetiségű polgárok közötti párbeszéd megnyitására a másként gondolkodás és a véleménykülönbségek tiszteletbentartásával, teljes toleranciával.

Kosovo SZAT helye megítélésünk szerint tartósan a Szerb SZK, valamint az egyenjogú népek és nemzetiségek jugoszláv közösségének határain belül van, olyan autonóm jogok biztosítása mellett, amelyek szavatolják az ott élő albánok, szerbek, Crna Goraiak, horvátok meg a többi nemzetek és nemzetiségek nemzeti jogait, személyes és közösségi boldogulását.

A POLGÁROK GAZDASÁGI ELŐRELÉPÉSE ÉS SZOCIÁLIS BIZTONSÁGA

Támogatjuk a gazdasági és társadalmi reform eddigi irányvételét. Továbbfejlesztésében arra kell törekedni, hogy az állam határozza meg és vegye át a szociális stabilizátor szerepét, különösen a gazdaság átszervezése és a munkanélküliség területén.

A Horvát Szocialista Köztársaságnak feltétlenül ki kell használnia komparatív előnyeit a gazdasági fejlesztésben, ezek ti. reális feltételeket teremtenek a köztársaságnak az Európában és a világban végbemenő integrációs folyamatokba való bekapcsolódására.

Ennek értelmében a piacgazdálkodásra és a tulajdonformák egyenjogúságára alapozva követeljük, hogy a gazdaságpolitikában elsőbbséget biztosítsanak:

- az adriai, szárazföldi és gyógyturizmus, a mezőgazdaság és az élelmiszeripar, a hajógyártás és a tengeri szállítás, az informatizáció, a környezetkímélő ipari és a szolgáltató tevékenységek fokozottabb fejlesztésének;
- az infrastruktúra kiépítésének (autópályák, vasútvonalak, postai és egyéb kommunikációs szolgáltatások);
- a tudományos tevékenység, az oktatás, a művelődés, mindenfajta alkotó- és újítótevékenység, a testnevelési és műszaki kultúra fejlesztésének és terjesztésének.

GAZDAG PARASZT – GAZDAG TÁRSADALOM

A parasztok jelentős mértékben hozzájárultak a társadalmi fejlődéshez, s ezt eddig nem mindig méltányolták eléggé. A parasztok nem nyugszanak bele, hogy mások arassák le munkájuk gyümölcsét. Ezért a HSZSZ síkraszáll:

- olyan falufejlesztésért, melynek során a faluból társadalmi, művelődési és egyéb életfeltételek tekintetében is modern település lesz;
- olyan gazdasági és mezőgazdasági politikáért, amely lehetővé teszi a paraszt számára, hogy a munkája képezze az alapját gazdasági és szociális biztonságának és jólétének;

● hosszú távú és szilárd mezőgazdsági termelésért, biztosított termékértékeléssel;

● a parasztokat ellátó és a termékeiket átvevő nagy gazdasági rendszerek monopóliumának és önkényének megakadályozásáért;

● a termelési feltételek kiegyenlítéséért a magán- és a társadalmi szektorban; a falusi vállalkozások és szövetkezeti szerveződés fejlesztéséért;

● a mezőgazdasági szakemberek fokozottabb falubeli jelenlétéért;

● az átfogó egészségügyi- és nyugdíjbiztosításért és az elöregedett falusi háztartások védelméért;

● a vízgazdálkodási járulék összegének felülvizsgálatáért;

● a parasztok szabad szerveződéséért és társulásáért annak érdekében, hogy fokozottabban befolyásolhassák az őket érintő gazdasági intézkedéseket és politikát.

A KISIPAR ÉS A KÉZMŰVESSÉG
AZ EGÉSZSÉGES GAZDASÁG HAJTÓEREJE

A kisipar és a kézművesség serkentése alapvető tényezője minden község fejlődésének. Ezért szorgalmazzuk:

● hogy egyenlítsék ki a magángazdálkodók termékforgalmi és szolgáltatási, illetve a munkaeszközökre, a nyersanyagra és az újratermelési anyagokra fizetendő adóját az egyéb termelési formák hordozóinak adójával;

● hogy minden magángazdálkodónak (az átalányadót fizetők kivételével) tegyék lehetővé, hogy saját személyi jövedelmét termelési költségként mutassa ki, a szokásos társadalmi terhek vállalásával;

● hogy a magángazdálkodók egyenjogú alanyok legyenek a földpolitikában és az üzlethelyiségek használatában;

● hogy a magángazdálkodók a többi biztosítottal egyenrangúan dönthessenek az egészség- és nyugdíjbiztosítás eszközeinek sorsa felől.

A TERMÉSZETVÉDELEM ÉS A TISZTA KÖRNYEZET

előbbrevaló minden profitnál. Ezért síkraszállunk:

● a társadalomfejlesztés olyan stratégiájáért, amely magában foglalja a szennyeződés megelőzését, a szennyezett területek felújítását, valamint a természeti és kulturális kincsek védelmét;

● a környezet értékének gazdasági kategóriaként való elismertetéséért;

● a környezetvédelmi nevelésért nemzedékekre való tekintet nélkül;

● a köztársaság területén levő kivételes értékű természeti és kulturális kincsek külön védelméért és nemzeti parkok létesítéséért e területek fenntartása céljából;

● a természeti és kulturális kincsek tönkretevőinek és szennyezőinek megbüntetéséért;

● egységes környezetvédelmi törvény meghozataláért.

Senki sem titkolhat el semmiféle környezetrongálásról vagy -szennyezésről szóló információt olyanformán, hogy gazdasági, állami vagy más jellegű titkoknak nyilvánítja.

AZ EGÉSZSÉGES EMBER BOLDOG EMBER

Az emberek egészségét elébe kell helyezni egyéb szükségleteinek. Ezért síkraszállunk:

● az egészségügynek a társadalmi termékből való részesedése növeléséért; a szabad egészségügyi intézmény- és orvosválasztásért; az ún. háziorvosoknak az egészségügyi rendszerbe való bevezetéséért; a rendszeres gyógyszerellátásért;

● a magánpraxisnak az egészségügyi rendszerbe való beiktatásáért;

● az egészségügyi dolgozók jobb társadalmi és anyagi helyzetéért;

● a lakosság egészségügyi kultúrájának magasabb szintre emeléséért;

● olyan feltételek megteremtéséért, hogy mindenkinek, korára való tekintet nélkül lehetősége nyíljék egészsége védelmében a lakóhelyén rekreációs- vagy sporttevékenységre, a más emberekkel való barátkozásra és szabadidejének tartalmas kitöltésére;

● a gyermekek, ifjak és egyetemi hallgatók egészségügyi és testnevelési kultúrájáról kidolgozott program valóraváltásáért az oktatási-nevelési folyamatban és az iskolánkívüli aktivitásban.

A TUDOMÁNY, AZ OKTATÁS ÉS A MŰVELŐDÉS

szerves részei az egyetemes fejlődésnek, ezért szorgalmazzuk:

● a tudományba, az oktatásba és a kultúrába eszközölt anyagi befektetések növelését;

● az európai szabványokhoz idomított oktatási-nevelési rendszer kidolgozását;

● a szabad beiratkozást a közép- és főiskolákba;

● az egyetemi autonómiát és nyitottságot;

● a tehetséges tanulók, egyetemi hallgatók és fiatal szakemberek ösztönzését és az egyetemi hallgatók életszínvonalának növelését;

● hogy minél szélesebb körben lehetőség nyíljék a helyi és munkahelyi környezetekben a kultúra legkülönfélébb formáival való foglalkozásra;

● a bürokratikus, adminisztratív és egyéb koloncaiktól megszabadított alkotók, tudományos, tanügyi és művelődési dolgozók befolyásának növelését;

● a tudósok, tanügyi és művelődési dolgozók és alkotók anyagi helyzetének és társadalmi tekintélyének növelését.

A SZOCIÁLIS POLITIKA

szerves része annak a gazdasági és fejlesztési politikának, amely során arra törekszünk,

● hogy a szociális biztonság és szociális jogok jelenlegi szintje a szükséges minimum legyen, melyet a gazdasági válság körülményei közepette mindenképpen fenn kell tartani;

● hogy mindenki munkájával és a társadalmi-gazdasági fejlődéshez való hozzájárulásával biztosíthassa a maga szociális és gazdasági biztonságát és társadalmi helyzetét;

● hogy létrejöjjön a munkaerőpiac, s hogy kialakulásának alapja a munka ára legyen mint a normális létfenntartási szükségleteket fedező jövedelem kritériuma;

● hogy megállapítást nyerjen: a legkisebb személyi jövedelem egyszersmind a szociális minimum kategóriája is, s ehhez kell mérni a szociális juttatás egyéb formáit;

● hogy a szociális szempontból veszélyeztetett polgároknak biztosítva legyenek az alapvető életfeltételeik.

A LAKÁS ELEMI EMBERI SZÜKSÉGLET

A jelenlegi lakáspolitika nem tudott a kor követelményeinek megfelelő lakáskörülményeket biztosítani a polgároknak, ezért olyan gazdasági, pénzügyi és egyéb társadalmi intézkedésekért és aktivitásért szállunk síkra, amelyek megteremtik a feltételeket,

● hogy minden ember tisztességes lakáskörülményeket tudjon teremteni magának és családjának;

● hogy a lakhatás különféle formáit egyenlítsék ki azon költségek tekintetében, amelyeknek a lakók ki vannak téve;

● hogy a lakók döntsenek a lakások fenntartása és szanálása ügyében.

Eközben külön is síkraszállunk:

● olyan lakástörvény meghozataláért és életbeléptetéséért, amely minden polgár számára biztonságot nyújt a tekintetben, hogy megtarthassa meglevő lakását vagy szert tehessen újra;

● hogy lehetővé váljék a befektetés a lakásépítés legkülönbözőbb formáiba (magán-, kollektív- vagy szolidáris lakásépítés), kedvező hitelfeltételek mellett;

● hogy reális összegben állapítsák meg a telekhasználati és a lakás fekvése után fizetendő járadékot, azzal, hogy a lakásépítést járadékkedvezmény illesse meg;

● célépítkezések szervezéséért a hátrányos helyzetűek lakásgondjainak megoldására;

● olyan társadalmi intézkedésekért, amelyek javítanak az albérlők helyzetén.

Olyan szociális biztonságért és anyagi feltételekért szállunk síkra, amelyek szavatolják a

TISZTES MEGÉLHETÉST A NYUGDÍJASOKNAK

Ezt olyképpen fogjuk elérni,

- hogy összehangoljuk a nyugdíjakat a személyi jövedelem növekedésével;
- hogy véget vetünk a nyugdíjösszehangolási és -kifizetési késedelmeknek, hisz azzal a nyugdíjasok igazságtalanul károsodtak;
- hogy lehetővé tesszük a nyugdíjasoknak a nyugdíjbiztosításra szánt összegek fölötti ellenőrzést;
- hogy a befolyt eszközökkel olyképpen gazdálkodunk, hogy hatékony befektetéssel megnöveljük őket.

SZAVATOLNI KELL A ROKKANTAK JOGI ÉS SZOCIÁLIS BIZTONSÁGÁT

ezért lehetővé kívánjuk tenni:

- a pszichofizikai lehetőségeikkel összhangban álló neveltetést, oktatást és foglalkoztatást a megfelelő segédeszközök biztosításával;
- feltételek teremtését a rokkantszervezetek működéséhez;
- hogy a szerencsejátékokból befolyt eszközök elosztásában elsőbbséget élvezzen a szociális-humanitárius szervezetek programjainak és akcióinak pénzelése;
- hogy a lakásépítésben és a közforgalomban megfelelő műszaki megoldásokkal lehetővé váljék a rokkantak zavartalan közlekedése.

A CSALÁD ÉS A NŐK TÁRSADALMI GONDJAI

valamint a nem megfelelő népesedési politika megköveteli tőlünk, hogy szorgalmazzuk:

- a nők egyenjogú részvételét a társadalmi-gazdasági életben valamint specifikus gondjaik és érdekeik méltánylását minden téren;
- a különféle családsegítő szolgáltatások továbbfejlesztését, különösen a munkaviszonyban levők esetében;
- az olyan népesedéspolitikai intézkedéseket, amelyek feltételeket teremtenek arra, hogy a szülők joga legyen eldönteni, hány gyermeket akarnak, és amelyek jobb anyagi feltételeket biztosítanak a többgyermekes családoknak;
- a korszerű családtervezési intézkedéseket és a nők azon jogának érvényesítését, hogy szabadon döntsenek arról, akarnak-e szülni;
- a falun élő asszonyok, az önfenntartó nők és férfiak helyzetének javítását;
- a nők független szerveződésének jogát.

A gyermekekről való társadalmi gondoskodásnak átfogónak kell lennie, a szülők státuszától függetlenül. A gyermekek számára hozzáférhetővé kell tenni minden létfontosságú anyagi és kulturális vívmányt, s meg kell teremteni a feltételeket a sokoldalú fejlődésükhöz.

A DEMOKRATIKUS NYILVÁNOSSÁG

elképzelhetetlen

- szabad és független tájékoztatási eszközök nélkül, amelyekben objektíven kifejezésre jut a polgárok hiteles véleménye;
- szabad sajtó, szabad kiadói tevékenység és tömegtájékoztatás résztvevőinek konkurenciája nélkül;
- szabad és tárgyilagos tájékoztatás nélkül;
- a gondolati szabadság, valamint a személyiség magánéletének és erkölcsi integritásának megvédése nélkül.

Szorgalmazzuk, hogy a Zágrábi TV részleges alapítója a Horvát SZK Szábora legyen, a többi tévé- és rádióállomás pedig önfenntartó alapon szerveződjön és sugározzon műsort. Követeljük a RTV-előfizetés megszüntetését.

A VILÁGNÉZETI SZABADSÁG

magában foglalja azt is, hogy a vallásgyakorlás vagy az ateista világnézet minden egyén magánügye és igen fontos ösztönzője az aktív társadalmi tevékenységnek. Ezzel összhangban síkraszállunk,

- hogy a hívők egyenjogúan végezhessenek minden nyilvános tevékenységet a társadalomban, beleértve a közéleti és állami tisztségeket is;
- a felekezeti közösségek helyzetének kiegyenlítéséért, azzal, hogy az egyházi és állami ügyeket továbbra is szét kell választani;
- az egyházi sajtó egyenjogúságáért mind a nyomtatás, mind a terjesztés tekintetében;
- a tömegtájékoztatási eszközök szabad igénybevételéért;
- a vallási közösségek által nyújtott szociális védelem szabadságáért mint a hátrányos helyzetűekhez való egyetemes humánus viszonyulás alkotóelemeért;
- a tanerőknek az oktatási rendszerbe való szabad bekapcsolódásáért, személyes, vallási vagy politikai meggyőződésükre való tekintet nélkül.

A fiatalság a társadalmi fejlődés fő hajtóereje. Megítélésünk szerint

A FIATALOK TÁRSADALMI HELYZETE

nem kielégítő, ezért támogatni fogjuk a fiatalok aktivitását

- a gazdaság, kultúra és társadalomfejlesztés terén;
- a saját boldogulásuk céljából történő önszerveződésen; ne kelljen arra várniuk, hogy mások biztosítsák számukra a sikert és a karriert;
- a politikai, tudományos, művészi és más alkotómunkára való szerveződésen, és abban, hogy bekapcsolódjanak a legösszetettebb fejlesztési vagy szakmai kérdések megoldásába.

A POLGÁROK ÖNSZERVEZŐDÉSE ÉS ÖNTEVÉKENYSÉGE

A pártonkívüli tevékenység különféle formái a meglevő intézmények munkájával szembeni elégedetlenség kifejezői, és lehetővé teszik a különféle érdekek kinyilvánítását a hatalmi szervek felé, ideértve a pártokat is. Mi készek vagyunk alkotó módon egyeztetni programunkat és akcióinkat e szervezetekkel, ezért szorgalmazzuk

- a társadalmi szervezetekről és a polgárok egyesületeiről szóló új törvény meghozatalát, amely szavatolja a polgárok szabad érdekszerveződését, önállóságukat, programbeli és szervezési autonomitásukat és a gazdasági tevékenységekkel való foglalkozás lehetőségét;
- társadalmi és gazdasági helyzetük javítását.

E program megvalósítása céljából a Szocialista Szövetség – A Horvát Szocialisták szövetsége *KÖTELEZETTSÉGET VÁLLAL*, hogy tevékenységével a munkásokat, parasztokat és polgárokat képviseli, síkraszáll és küzd a demokráciáért és a jólétért az itt lefektetett elvek alapján.

CSAK SZABAD ÉS DEMOKRATIKUS VISZONYOK KÖZÖTT, MUNKÁVAL ÉS SZAKÉRTELEMMEL VALÓSÍTHATJUK MEG A JÓLÉTET!

Zágráb, 1990. február 24.

(Sz. K. ford.)

(A) VAJDASÁGI MAGYAROK DEMOKRATIKUS KÖZÖSSÉGE
(Demokratska zajednica vojvođanskih Mađara)

1. *A VMDK ez idő tájt* politikai érdekszervezet, *emblémáink, szimbólumaink, védjegyeink stb. még nem készültek el.*
2. *A Vajdasági Magyarok Demokratikus Közösségének létrehozására irányuló* kezdeményezést *1989. december 16-án tették meg Újvidéken.*
   A VMDK alakuló közgyűlésére *1990. március 31-én került sor Doroszlón. Az alakuló közgyűlésen 148 küldött vett részt Vajdaság minden részéből.*
   A Közösség – az ezt lehetővé tevő törvényes lehetőségek híján – egyelőre nincs bejegyezve.
3–4. *(Programcélok, Alapszabály mellékelve)*
5. *A VMDK a vajdasági magyarok önszerveződésére és identitáskeresésére irányuló új kezdeményezés. Bár a magyarság önszerveződésére korábban is történtek kísérletek, a VMDK nem ezek szerves folytatása és szellemi örököseként lép fel.*
6. *A VMDK a)* területi szervezetein, *b)* ágazati tevékenységein *és c)* egyéni *törekvéseken és megbízatásokon keresztül harcol célkitűzéseinek megvalósításáért.*
7. *A Közösség szervei a Közgyűlés, a Tanács és az Ellenőrző Bizottság.*
   A Közgyűlés *a Közösség legfőbb szerve.*
   A Tanács *(33 tagja van) a Közösség legfőbb szerve a két közgyűlés közötti időszakban.*
   Az Elnökség *a Tanács végrehajtó szerve (11 tagja van).*
   Az Ellenőrző Bizottság *a Közösség és a helyi szervezetek munkáját, ügykezelését ellenőrzi (5 tagja van).*
   Elnök *(a Közösség képviselője): Ágoston András*
   Alelnökök *(az elnök távollétében képviselik a Közösséget): dr. Hódi Sándor és Vékás János.*
8. *A VMDK helyi szervezeteinek megalakulása küszöbön áll.*
9. *A helyi szervezetek küldötteiken, képviselőiken keresztül tartják a kapcsolatot a Közösséggel.*
10. *Az alakuló gyűlés időpontjában (márc. 31-én) több mint 7000 tagot számlált.*
11. *A Közösség székhelye Ada, Trg Oslobođenja 11.*
12. *Egyelőre még nincs saját közlönye, sajtóorgánuma.*
13. *a) Aláírásgyűjtés a nemzetiségekre vonatkozóan sérelmes oktatási törvénytervezet módosítására vonatkozóan;*
    b) szervezett akció a magyar gimnáziumok visszaállítása/megnyitása érdekében;
    c) kérelem, nyomásgyakorlás az illetékes hatóság irányába annak érdekében, hogy ki-ki képességei, adottságai szerint szabadon folytathassa külföldön tanulmányait, beleértve Magyarországot is. Töröljék el a meglevő bürokratikus akadályokat, egyebek mellett az oklevelek honosításának vonatkozásában is;
    d) akciók, vitaestek, megbeszélések, tanácskozások, közlemények, publikációk stb. a politikailag passzivizálódott, rezignált, identitását vesztett vajdasági magyarság társadalmi angazsálására, a demokratizálódási folyamatokba való bekapcsolására.
14. *A körülmények alakulásától függ. Egyelőre nyitott kérdés.*
15. *Szándéka szerint igen, de mindez a körülmények alakulásától függ. Nyitott kérdés.*

Ada, 1990. április 10.

Dr. Hódi Sándor,
a VMDK alelnöke

A VAJDASÁGI MAGYAROK DEMOKRATIKUS KÖZÖSSÉGÉNEK PROGRAMJA

I.

A Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége a vajdasági magyarok kollektív érdekeinek kifejezését és képviseletét szolgáló politikai szerveződési forma, amelynek célja, hogy Vajdaságban, illetve a Szerb Szocialista Köztársaságban sikeresen érvényesüljön a nemzetek és nemzetiségek egyenjogúsága.

A Közösség e törekvéseit sorsdöntő társadalmi változások közepette váltja valóra, amelyek szinte minden szocialista országban megindultak. A Közösség támogatja az országban a társadalmi és gazdasági reformot, a pártállam jogállammá való átalakulását, a piacgazdálkodást és a politikai demokráciát, beleértve a többpártrendszert is.

A föderáción belüli bonyolult problémák és a föderatív közösségünk alapjait veszélyeztető nemzeti összetűzések tudatában a Közösség úgy véli, hogy a szerb nemzetnek, amely Vajdaságban évszázadok óta együtt él a magyarokkal, történelmi joga megvédeni államának területi egységét. Ilyen értelemben a köztársaság egész területén érvényesített szuverenitás, amely az alkotmány módosításával vált lehetővé, a szerb nemzet demokratikus nemzeti fejlődésének alapját képezi, amelynek nem lenne szabad veszélyeztetnie a nemzetiségek jogait. Ugyanakkor a Közösség úgy véli – és ezt bizonyítja a szocialista országokban megkezdődött változások általános irányvonala is –, hogy a legsúlyosabb nemzeti összetűzéseket is csak demokratikus módszerekkel, türelemmel lehet megoldani. A demokratikus módszer az egyetlen alternatíva, amely a politikai akció kedvező kimenetelét ígéri.

II.

A Közösség úgy véli, hogy a nemzeti egyenjogúság megvalósításának jelenlegi modellje magán viseli a pártállam politikájának minden jegyét, ezért kimerítette belső tartalékait. Nem nyújt megfelelő eredményeket, mert nem szavatolja a felgyorsult asszimiláció megállítását a kis nemzetiségek, így a vajdasági magyarok soraiban se. Ezért új modellt kell kiépíteni, nem a nemzeti egyenjogúság eszméjének megváltoztatása, hanem épp ellenkezőleg, annak minél következetesebb érvényesítése érdekében, a jogállam, a piacgazdálkodás és a politikai pluralizmus feltételei között.

Az eddigi modellben a nemzetiségek jogait az alkotmányok, a törvények és a hatósági meg önigazgatási szervek előírásai rendkívül szélesen és általánosan határozták meg. E jogszabályok az igazságügy kivételével nem rendezték a nemzetiség szubjektív jogai megvalósításának jogi eljárását. A politikai rendszerben e jogok érvényesítésének foka és módja teljes egészében a szubjektív tényezőktől, mindenekelőtt a Kommunista Szövetségtől és a Szocialista Szövetségtől függ. E politikai szervezetek szervezettsége és munkamódszere, valamint a politikai rendszerben elfoglalt helyük miatt az esetben sincs lehetőség szabad, érvekkel alátámasztott vitára, ha egyes érvek a hivatalos álláspontok ellen szólnak. A másféle gondolkodással szembeni türelmetlenség Vajdaságban különösen az autonómiás hatalom idejében volt kifejezett. Koncepciója nem engedélyezte a nemzeti egyenjogúság megvalósulásával kapcsolatos problémák tudományos felmérését, mert a kedvezőtlen eredmények veszélyeztették volna az önmagáról alkotott képet.

A pártállam jogállammá való átalakulásával lényegesen megváltozik a nemzeti egyenjogúság megvalósításának modellje is. E kérdéskört is meg kell szabadítani az ideológia béklyóitól, hogy a nemzetiségi jogokat is az emberi jogok különleges területeként értelmezzük. Ilyen értelemben a nemzetiségek jogai emberi jogok, amelyek nem csak az egyént, hanem a nemzetiséget mint kollektivitást is megilletik. Ezért a Közösség síkraszáll a nemzetiségek jogainak minél konkrétabb törvényes szabályozásáért, még akkor is, ha ez csak az állam által az adott pillanatban szavatolt minimumot határozza meg.

Meg kell határozni a vállalt kötelezettségek végrehajtásának és ellenőrzésének jogi eljárásait is. Szem előtt kell tartani, hogy a kis nemzetiségek, így a magyar nemzetiség soraiban is mind gyorsabb az asszimiláció. Ez az állam részéről külön védőintézkedéseket követel e folyamatok lelassítása, illetve megállítása érdekében.

A Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége különösen a kis nemzetiségek következő jogainak megvalósításáért száll síkra:

– a választott hatósági szervekben való arányos részvétel és együttműködés, valamint az igazgatási és igazságszolgáltatási szervekben való megfelelő képviseltetés joga;

– az anyanyelv használatának joga a hatósági és igazságszolgáltatási szervekkel való érintkezésben és a közéletben általában;

– a nemzetiségi intézmények, szervezetek, egyesületek és klubok megalakításának és működésének joga;

– a nemzetiségi nyelvű tájékoztatásra való jog;

– a nemzetiségek nyelvén folytatott művészi alkotómunka ápolására és védelmére meg az etnográfiai értékek megőrzésére való jog;

– jog a nemzetiségek helyzetével kapcsolatos tudományos kutatásokra;

– a nemzetiségi jellegű urbanisztikai egységek védelmére és az anyagi kultúra tárgyi emlékeinek megőrzésére való jog;

– jog az anyanyelvű általános és középfokú oktatásra, valamint a megfelelő felsőoktatási forma biztosítására;

– jog az anyaországok intézményeivel való szervezett kapcsolatokra, az ott nyújtott anyagi kedvezmények szabad használatára a tudomány és kultúra területén való egyéni képzés és továbbképzés céljából;

– jog a nemzetiségek és nemzeti kisebbségek nemzetközi szervezeteinek munkájába való bekapcsolódásra.

III.

A Közösség munkáját két formában szervezik meg: egyrészt a tartományi tanácskozásokon és a szakosztályok összejövetelein, másrészt a tagoknak a Közösség által kezdeményezett tevékenységekben való személyes részvétele útján. A tevékenység mindkét formájába való bekapcsolódásról az egyén, a polgár szabad akarata alapján dönt, politikai vagy nemzeti hovatartozásától függetlenül.

A Közösségnek tagja lehet minden polgár. A beiratkozást a szakosztályok végzik.

IV.

A II. szakaszban felsorolt kérdéseken kívül a Közösség bekapcsolódik majd a társadalmi és gazdasági reformról folyó vitákba, és igyekszik termékeny együttműködést teremteni az ország minden demokratikus egyesületével és szövetségével.

*

a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közösségének Alakuló Közgyűlése
1990. március 31-én Doroszlón meghozta a

VAJDASÁGI MAGYAROK DEMOKRATIKUS KÖZÖSSÉGÉNEK ALAPSZABÁLYÁT

1. szakasz

A Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége (a továbbiakban: Közösség) a polgárok önkéntes társulásán alapuló politikai szervezet, amely a kisebbségi jogok alkotmányban és törvényekben meghatározott rendszerével összhangban feltárja, kifejezi és képviseli a vajdasági magyarok kollektív érdekeit.

2. szakasz

A Közösség célja, hogy a demokratikus társadalomban a többi politikai szervezettel egyenrangúan és együttműködve síkraszálljon az egyéni és kollektív emberi jogok, főként a nemzeti egyenjogúság és a nemzeti önazonosság jogának érvényesítéséért; szorgalmazza az emberek, az eszmék, a kulturális meg a civilizációs értékek szabad áramlását a népek között, valamint állampolgáraik toleráns együttélését, különösen a következő jogok megvalósítását:

– a választott hatósági szervekben való arányos részvétel és együttműködés, valamint az igazgatási és igazságszolgáltatási szervekben való megfelelő képviseltetés joga,

– az anyanyelv használatának joga a hatósági és igazságszolgáltatási szervekkel való érintkezésben és a közéletben egyaránt,

– a nemzetiségi intézmények, szervezetek, egyesületek és klubok megalakításának és működésének joga,

– a nemzetiségi nyelvű nyilvános tájékoztatásra való jog,

– a nemzetiségek nyelvén folytatott művészi alkotómunka ápolására és védelmére meg az etnográfiai értékek megőrzésére való jog,

– jog a nemzetiségek helyzetével, történelmével és művelődésével kapcsolatos tudományos kutatásokra,

– a nemzetiségi jellegű urbanisztikai egységek védelmére és az anyagi kultúra tárgyi elmékeinek megőrzésére való jog,

– jog az anyanyelvű általános és középfokú oktatásra, valamint a megfelelő felsőoktatási forma biztosítására,

– jog az anyaországok intézményeivel való szervezett kapcsolatokra, az ott nyújtott anyagi kedvezmények szabad használatára a tudomány és kultúra területén való egyéni képzés és továbbképzés céljából,

– jog a nemzetiségek és nemzeti kisebbségek nemzetközi szervezeteinek munkájába való bekapcsolódásra,

– a munkához való jog arányos érvényesítése.

3. szakasz

A Közösség céljait és feladatait az ebben az alapszabályban rögzített eljárásban határozathozatallal, állásfoglalással, a szerveiben történő nézetegyeztetéssel, valamint a tagok közvetlen tevékenységével valósítja meg.

Céljainak és feladatainak megvalósítása érdekében a Közösség együttműködik más hazai és külföldi politikai szervezetekkel.

4. szakasz

A Közösség neve: VAJDASÁGI MAGYAROK DEMOKRATIKUS KÖZÖSSÉGE – DEMOKRATSKA ZAJEDNICA VOJVOĐANSKIH MAĐARA.

A Közösség székhelye Ada, Trg Oslobođenja 11.

A Közösség a JSZSZK terültén tevékenykedik.

A Közösség jogi személy.

A Közösséget az elnök képviseli.

Az elnököt távollétében az alelnökök helyettesítik, abban a sorrendben, ahogy azt a Tanács elnöksége meghatározza.

A Tanács elnöksége más elnökségi tagokat is megbízhat a Közösség képviseletével.

A Közösség pecsétje a következő szöveget tartalmazza: Demokratska zajednica vojvođanskih Mađara Ada – Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége Ada, a pecsét közepén a Közösség jelvényével.

A pecsétre vonatkozó közelebbi rendelkezéseket az Elnökség hozza meg.

5. szakasz

A Közösség keretében helyi szervezetek alakulnak.

Helyi szervezetet a Tanács határozata alapján legkevesebb 100 tag alapíthat.

A helyi szervezet jogi személy.

A helyi szervezetre vonatkozó további rendelkezéseket a Közösség alapszabályával összhangban a helyi szervezet alapszabálya állapítja meg.

Amennyiben nincsenek meg a helyi szervezet megalakításának feltételei, az Elnökség döntése alapján tagozatok alakíthatók.

A tagozatnak elnöke van, aki megszervezi a tagozat tevékenységét és fenntartja a kapcsolatot a Közösséggel.

6. szakasz

A Közösségben való tagság szabad és önkéntes, politikai, nemzeti, vallási és faji hovatartozásra való tekintet nélkül.

A más politikai szervezetekben való tagság nem jelent akadályt a Közösségben való tagság szempontjából.

A társadalmi szervezetek és a polgárok egyesületei, valamint azok részei kollektív tagjai lehetnek a Közösségnek.

A kollektív tagok az ezen alapszabályban rögzített jogaikat küldötteik útján érvényesítik a Közösségben.

A tagság a belépési nyilatkozat aláírásával jön létre.

7. szakasz

A Közösség tagjának joga:

– hogy részt vegyen a Közösség minden tevékenységi formájában,

– hogy választhasson és választható legyen a Közösség választott szerveibe és munkatestületeibe,

– hogy közvetlenül vagy küldöttei által részt vegyen az álláspontok és vélemények kialakításában, valamint a határozathozatalban,

– hogy tájékozódjék a Közösség szerveinek munkájáról.

8. szakasz

A Közösség tagjának kötelessége:

– hogy gondot viseljen a Közösség tekintélyéről,

– hogy tevékenységével hozzájáruljon a Közösség céljainak és feladatainak megvalósításához,

– hogy fizesse a tagsági díjat.

9. szakasz

A tagság megszűnik:

– kilépéssel,

– a nyilvántartásból való törléssel, ha a tag több mint egy évig nem fizet tagsági díjat,

– a Közösség megszűnésével.

A tagság megszűnéséről a helyi szervezet elnöksége határoz.

10. szakasz

A tagsági díj összegét a Tanács határozza meg.

A tagsági díjat a helyi szervezetben, illetve a tagozatban gyűjtik be.

A tagsági díjnak a helyi szervezetek meg a Közösség közötti elosztásáról a Közösség Tanácsa dönt.

11. szakasz

A Közösség szervei a Közgyűlés, a Tanács és a Felügyelő Bizottság.

A Közösség szervei tanácsadó és operatív jellegű bizottságokat és munkacsoportokat hozhatnak létre.

12. szakasz

A Közgyűlés a Közösség legfelsőbb szerve.

A Közgyűlést a helyi szervezetek illetve tagozatok küldöttei, valamint a Tanács és az Ellenőrző Bizottság tagjai alkotják.

A Közgyűlés küldötteinek számát a Tanács határozza meg.

A Közgyűlést a Tanács hívja össze és készíti elő négyévenként legalább egyszer.

A Tanács köteles a Közgyűlést összehívni a helyi szervezetek és tagozatok 1/3-ának, vagy a tagság 1/10-ének követelésére is.

A Közgyűlés meghozza:

– a Közösség alapszabályát,

– a Közösség Programját,

– a Közösség megszűnéséről szóló határozatot.

A Közgyűlés választja:

– a Tanács tagjait,

– az Ellenőrző Bizottság tagjait,

– az elnököt és a két alelnököt.

A Közgyűlés megvitatja a Közösség tevékenységének legfontosabb kérdéseit.

A Közgyűlés fogadja el a Közösségnek a két Közgyűlés közötti időszakban kifejtett tevékenységéről szóló jelentést.

A Közgyűlés határozatképes, ha a munkájában részt vesz a küldötteknek, illetve a döntéshozatali joggal rendelkező tagoknak több mint a fele.

A Közgyűlés határozatait a döntéshozatali joggal rendelkező tagok és a küldöttek szavazattöbbségével hozza meg.

A Közgyűlés meghozza ügyrendi szabályzatát.

13. szakasz

A Tanács a Közösség legfelsőbb szerve a két Közgyűlés közötti időszakban.

A Tanácsnak 33 tagja van. Közülük 30-at a Közgyűlés választ négyéves megbízatásra, titkos szavazással.

Az elnök és a két alelnök tisztségénél fogva tagja a Tanácsnak.

A Tanács ülését az Elnökség hívja össze. Az Elnökség köteles összehívni a Tanács ülését a tanácstagok 1/4-ének követelésére.

A Tanács ülését munkaelnökség vezeti.

A Tanács:

– megválasztja soraiból az Elnökség tagjait, az elnökön és a két alelnökön kívül,

– elfogadja a Közösség, valamint a helyi szervezetek és tagozatok tevékenységéről szóló évi jelentést,

– meghozza a Közösség pénzügyi tervét és elfogadja a pénzügykezelésről szóló jelentést,

– határoz a helyi szervezetek megalakításáról,

– határoz a tagsági díj összegéről és annak felosztásáról,

– határoz a más politikai szervezetekkel való együttműködésről,

– dönt a bizottságok és munkatestületek létrehozásáról,

– politikailag ellenőrzi az Elnökség tevékenységét,

– megerősíti a Közösség megszüntetésére vonatkozó javaslatot.

A Tanács összehívhatja a helyi szervezet Közgyűlését.

A Tanács elfogadja ügyrendi szabályzatát.

14. szakasz

Az Elnökség a Tanács végrehajtó szerve.

Az elnökségnek 11 tagja van, akik közül nyolcat a tanács választ saját soraiból négy évre. Az elnök és a két alelnök tisztségénél fogva tagja az Elnökségnek.

Az Elnökség a Tanács irányelvei és határozatai alapján működik és előkészíti a döntéshozatalt a Tanács, illetve a Közgyűlés illetékességébe tartozó ügyekben.

Az Elnökség összehívhatja a helyi szervezet elnökségét.

15. szakasz

Az Ellenőrző Bizottság a Közösség és a helyi szervezetek pénzügykezelését ellenőrzi.

Az Ellenőrző Bizottság 5 tagját a Közgyűlés választja négyéves megbízatással.

Az Ellenőrző Bizottság saját soraiból megválasztja elnökét, aki irányítja a Bizottság munkáját.

16. szakasz

A Közösség szervei és azok tagjai munkájukért felelősséggel tartoznak azoknak, akik megválasztották őket, és a Közösség tagságának.

A Közösség tisztségviselője felmenthető tisztségéből, ha megsérti az Alapszabály rendelkezéseit vagy a Közösség szerveinek álláspontjaival és határozataival ellentétesen lép fel a Közösség nevében.

17. szakasz

A Közösség tevékenységét tagsági díjból, dotációból, ajándékokból, legátusokból és más forrásokból pénzeli a törvénnyel összhangban.

A Közösség eszközeinek felhasználásáról a pénzügyi tervvel összhangban az Elnökség dönt.

Az Elnökség évente legalább egyszer jelentést tesz a Tanácsnak a pénzügyi terv megvalósításáról.

18. szakasz

A Közösség minden szervének munkája nyilvános.

A munka nyilvánosságát a tájékoztatási eszközök, a külön kiadványok, a nyilvános összejövetelek és más tájékoztatási formák biztosítják.

19. szakasz

A Közösség megszűnik működni:

– ha a tagok száma 100 alá csökken,

– ha betiltják.

A Közösség megszűnésére vonatkozó határozatot, nem számítva a betiltás esetét, a Közösség Közgyűlése hozza meg. Egyben rendelkezik a Közösség vagyonáról is.

20. szakasz

A Közösség alapító tagjai mindazok, akik 1990. március 31-ig aláírták a Kezdeményező Bizottság Programcéljait támogató Nyilatkozatot.

A Közösség megalakításáról szóló határozatot csak a szervezet bejegyzéséhez szükséges számú alapító tag írja alá.

21. szakasz

Az alakuló közgyűlés résztvevői meghozzák:

– a Közösség megalakulásáról szóló döntést,

– a Közösség Alapszabályát,

– a Közösség Programcéljait.

Az alakuló közgyűlésnek megvannak mindazok a felhatalmazásai, amelyek a Közgyűlést ezen Alapszabály 12. szakaszának értelmében megilletik.

22. szakasz

Az Alapszabály meghozatalának napján lép életbe.

ZÖLDEK KÖRNYEZETVÉDELMI MOZGALMA

(Ekološki pokret „Zeleni")

---

1. *Ekološki pokret „Zeleni" – Zöldek Környezetvédelmi Mozgalma.*
2. *Egyesületünk kezdeményező bizottsága 1989 májusában jött létre, az alakuló közgyűlést pedig 1989. november 9-én tartottuk meg* Szarajevóban, *a Jogi Karon. Bejegyezve a szarajevói Köztársasági Belügyi Titkárságon, a köztársaság egész területé-*

re érvényes működési engedéllyel mint a polgárok egyesülete Zöldek Környezetvédelmi Mozgalma elnevezéssel.

3. *A Zöldek alapszabályai és az alapítási határozat.*
4. *Egyesületünk programját a mellékelt munkaterv tartalmazza.*
5. *Nem.*
6. *Szervezetünk fölépítését és munkamódszereit a mellékelt alapszabályok írják elő.*
7. *A Zöldek Végrehajtó Bizottsága, amelynek elnöklője Muba Dizdarević-Peleš.*
8. *Bosznia-Hercegovina több városában működik szakosztályunk és környezetvédő csoportunk.*
9. *Lásd az alapszabályokat.*
10. *Egyesületünknek jelenleg mintegy 600 tagja van.*
11. *Pravni fakultet, Obala br. 7. 71000 Sarajevo – A leveleket személyesen Josipa Jakšić nevére kell címezni: Biblioteka Pravnog fakulteta. Tel.: 214-044, 48-as mellék.*
12. *Nincsen.*
13. *Több politikai-jogi természetű akciót bonyolítottunk le, és kiterjedt együttműködéseket kezdeményeztünk. Szarajevóban székel a jugoszláv zöldek Koordinációs Bizottsága is, amelyet a jugoszláv zöldek spliti országos találkozóján választottunk meg 1990. január 26-án. Ez az egyeztető bizottság 1990. március 2-án tartotta meg első összejövetelét, amelyen a következő kérdések kerültek napirendre: a levegő katasztrofális szennyezettsége Zenicán, a krškói atomerőművel kapcsolatos problémák, az ökológiai kérdésekre vonatkozó információk titkosságának feloldása.*
14. *A választásokon mint mozgalom kíván részt venni.*
15. *Nincsenek.*
16. –

Szarajevó, 1990. március 14.

A Zöldek szervező titkára:
Josipa Jakšić, s. k.

A ZÖLDEK SZERVEZETI SZABÁLYAI*

1. szakasz

A Zöldek Egyesülete (a továbbiakban: Zöldek) a polgárok társadalmi szervezete, amelynek tagjai együttes harcot kívánnak folytatni minden olyan ténykedés ellen, ami veszélyezteti az emberi környezetet, a létfeltételeket, az állat- és növényvilágot, az anyagi javakat.

2. szakasz

A Zöldek alapvető céljai:

– a társadalmi tudat formálása és fejlesztése a valóságnak megfelelő szociális-ökológiai helyzetről és károsodásainak következményeiről;

– ismeretek terjesztése a globális, országos, köztársasági és helyi ökológiai problémákról, kiváltképpen azokról, amelyeket bármiféle szennyezés, romboló szándék, erőszakos cselekvés és türelmetlen magatartás idéz elő;

– olyan demokratikus kritikai nyilvánosság létrehozása, amely képesnek és elhivatottnak érzi magát arra, hogy ökológiai ismereteinek birtokában ellenőrzést és befolyást gyakoroljon minden olyan társadalmi és magántevékenységre, ami veszélyezteti vagy veszélybe sodorhatja az emberi környezetet;

– a nyilvánosság teljes és valósághű tájékoztatása az ökológiai kérdésekről;

* A Zöldek Környezetvédelmi Mozgalmának egyesülete 1989. november 9-én tartotta meg alakuló közgyűlését a Szarajevói Egyetemen, ekkor hozta meg szervezeti szabályait.

– a nyilvánosság olyan fellépésre való ösztönzése, amely hatékonyabb és felelősségteljesebb ténykedésre készteti az illetékes tényezőket az emberi környezet védelmében és fejlesztésében;

– olyan képzettségű szakemberek maga köré gyűjtése, akik független értékelést adhatnak mindazoknak a szakszolgálatoknak, társadalmi és magánintézményeknek a megállapításairól és javaslatairól, amelyek ökológiai kérdésekkel foglalkoznak;

– minden olyan tudományos kutató munka támogatása, ami eredményessé teheti az emberi környezet védelmét és fejlesztését.

3. szakasz

E célok elérése érdekében a Zöldek:

– tudományos vitaelőadásokat szerveznek a környezetvédelmi kérdések ismertetése, tisztázása és szakszerű megvitatása céljából;

– ökológiai csoportok, egyesületek és más mozgalmi formák megalakítását kezdeményezik;

– együttműködést folytatnak a már meglevő egyesületekkel és mozgalmakkal idehaza és külföldön egyaránt;

– felhívásokat intéznek az illetékes állami szervekhez a környezetvédelemmel kapcsolatos törvények következetes alkalmazása érdekében;

– tiltakozó gyűléseket és felvonulásokat szerveznek a környezetszennyezők jogsértő magatartása ellen;

– támogatnak minden hasonló célú kezdeményezést és akciót;

– belső jellegű és nyilvános kiadványokat jelentetnek meg saját tevékenységi körükből.

4. szakasz

A Zöldeknek minden olyan polgár tagja lehet, aki tevékenyen részt kíván venni a környezetvédelmi harcban, függetlenül nemzeti, vallási, nemi, területi, képzettségi, nemzedéki, vagyoni, politikai, eszmei és más meggyőződésétől és hovatartozásától.

5. szakasz

A Zöldeknek tagja lehet bármely fizikai vagy jogi személy és csoport, illetve olyan mozgalom, amelynek nincs jogi személyi státusa.

A tagfelvétel feltétele a belépési nyilatkozat benyújtása.

6. szakasz

A tagok önkéntesen csatlakoznak az egyesülethez.

A Zöldek tagjainak jogai és kötelességei önkéntes csatlakozásukból és e szervezeti szabályokból eredően azonosak.

7. szakasz

Tagságukból eredően a Zöldek tagjai semmiféle előjogokban nem részesülhetnek.

8. szakasz

A Zöldek szervei a Közgyűlés, a Bizottság, a Felügyelő Bizottság, valamint a szakosztályok.

A Közgyűlés és a Bizottság, szabály szerint, üléseken fejti ki ténykedését.

9. szakasz

Bizonyos kérdések tanulmányozása és megvitatása céljából a Közgyűlés ideiglenes munkatestületeket (bizottságokat, munkacsoportokat stb.) hozhat létre, a Zöldek Bizottsága pedig munkacsoportokat alakíthat egy-egy feladat megvalósításának előmozdítására.

10. szakasz

A Közgyűlés munkájában az egyesület minden tagja részt vesz.

11. szakasz

Saját hatáskörében a Közgyűlés:

– meghozza a szervezeti szabályokat, dönt azok módosításáról és kiegészítéséről, mégpedig a jelenlevők szavazattöbbségével;

– meghozza az évi munkatervet és programot, s elfogadja a munkajelentéseket;
– szavazattöbbséggel dönt a tagok kizárásáról, és a kizárásra benyújtott fellebbezésekről;
– megállapítja a tagságból való kilépést;
– az össz tagság szavazattöbbségével dönt más rokonszervezetek és egyesületek csatlakozásáról;
– megválasztja a Zöldek Bizottságát és Felügyelő Bizottságát, s ellenőrzi azok munkáját;
– meghozza és szükség szerint módosítja az egyesület költségvetését;
– dönt a Zöldek munkájának megszűnéséről, amennyiben tagjainak száma 10 alá csökken, vagy ha a Zöldek tagjainak kétharmada ilyen előterjesztést tesz;
– más ügyeket is intéz e szervezeti szabályokkal összhangban.

12. szakasz

A Közgyűlés évente legalább három összejövetelt tart.
A Közgyűlést a Bizottság hívja össze.
A Közgyűlés legalább 15 tag kívánságára rendkívüli ülésre is összehívható.

13. szakasz

A Közgyűlés akkor határozatképes, ha a Zöldek tagjainak több mint a fele jelen van.
A Közgyűlés egyszerű szavazattöbbség alapján mondja ki határozatait.

14. szakasz

A Közgyűlés végrehajtó szerve a Zöldek Bizottsága.

15. szakasz

A Bizottságnak 15–19 tagja van, akiket a Közgyűlés titkos szavazással választ meg.

16. szakasz

A Közgyűlés által meghatározott hatáskörében a Bizottság:
– feltételeket teremt a munkához;
– előkészíti és összehívja a Közgyűlés ülését;
– előterjeszti a Zöldek munkatervét és programját;
– bevételezi, őrzi és növeli az egyesület pénzügyi és más eszközeit;
– felügyeli az eszközök felhasználását és a velük való rendelkezést;
– képviseli a Zöldeket az országban és a tájékoztatási eszközök előtt;
– jelentést tesz munkájáról a Közgyűlésnek;
– előterjesztést tesz a tagok kizárására;
– mérvadóan értelmezi a szervezeti szabályokat.

17. szakasz

A Bizottság tagjainak megbízatása 2 évre szól, de lemondás vagy a Közgyűlés által való visszahívás alapján idő előtt is megszüntethető.
A bizottsági tag megbízatása visszavonható, ha nem teljesíti kötelezettségeit, nem vesz részt a munkában, vagy ha az egyesület feloszlik.

18. szakasz

A Bizottság ügyrendet hoz saját munkájának szabályozására.

19. szakasz

Az egyesületben állandó vagy ideiglenes szakosztályok alakíthatók.
Állandó jelleggel alakulnak meg:
– a területi elven létesülő szakosztályok,
– az egyes ökológiai kérdésekkel foglalkozó szakosztályok.
Ideiglenes szakosztályok szükség szerint alakíthatók a felvetődő ökológiai kérdésektől függően.

20. szakasz

A szakosztálynak legalább 3 tagja van.
Az egyesületi tagok saját kezdeményezésük alapján, önkéntesen hozzák létre a szakosztályokat, amiről írásban értesítik a Bizottságot.

A szakosztálynak választott elnöke van, aki tájékoztatja a Bizottságot a szakcsoport munkájáról.

21. szakasz

A szervezeti szabályzatban meghatározott célok és feladatok megvalósítását a Zöldek a következő pénzforrásokból fedezik:

- tagdíjak,
- támogatások,
- önkéntes adományok,
- törvényesen engedélyezett tevékenységükből származó bevételek,
- egyéb források.

22. szakasz

A Zöldek összbevételét költségvetési terv irányozza elő, s ugyancsak tervszerű az eszközök felosztása a munkatervben és programban meghatározott célok és feladatok megvalósítására.

23. szakasz

A költségvetést és a zárszámadást a Közgyűlés hagyja jóvá.

24. szakasz

A költségvetési eszközök tervszerű felhasználásának törvényességéért a Bizottság felel.

25. szakasz

A Zöldek tevékenysége nyilvános.

Munkájukról a Zöldek közlemények, önálló kiadványok, közlönyök, plakátok stb. útján számolnak be saját tagságuk és a nyilvánosság előtt.

26. szakasz

Jogi kötelezettségeket csak a Bizottság tagjai vállalhatnak, a Bizottság írásos jóváhagyása alapján.

27. szakasz

A Zöldeknek megvan a maguk szimbóluma, amit az egyesület minden kiadványában és akciójában fel kell tüntetni.

28. szakasz

A Zöldek pecsétje kör alakú, 30 mm átmérővel, amelynek körívén az egyesület neve szerepel, közepét pedig a Zöldek szimbóluma foglalja el.

29. szakasz

A Zöldek székhelye a Szarajevói Egyetem Jogi Karán van, címe: Obala Vojvode Stepe br. 7.

30. szakasz

A Zöldek egyesületi tagsága megszűnik:

- a tagok sorából való kilépéssel,
- a Közgyűlés kizárási határozatának kimondásával,
- az egyesület megszűnésével.

31. szakasz

A Zöldek egyesületének megszűnése esetén minden vagyona a szarajevói Ljubica Ivezić Gyermekotthont illeti meg.

A ZÖLDEK MUNKATERVE AZ 1989 NOVEMBERÉTŐL 1990 DECEMBERÉIG TERJEDŐ IDŐSZAKRA

A Zöldek Környezetvédelmi Mozgalma a megjelölt időszakban a következő témákat és területeket érinti:

1. Szerveződés és együttműködés

a) Akciókat indítunk környezetvédelmi csoportok, szakosztályok, megmozdulások szervezésére mindenekelőtt a köztársaság nagyobb városaiban, s ugyanakkor együttműködést kezdeményezünk tapasztalatcserékkel más köztársaságok hasonló mozgalmaival;

b) együttes fellépésre és közös akciók szervezésére törekszünk megegyezéses módon hasonló célkitűzésű és programú más szervezetekkel, mint amilyenek a felderítők, a hegymászó egyesület stb.;

c) akcióink sikeres beütemezése végett elkészítjük és állandóan bővítjük mindazoknak a szervezeteknek, vállalatoknak és más létesítményeknek a jegyzékét Szarajevóban és másutt, köztársaságunk minden ipari központjában, amelyeknek tevékenysége a legnagyobb mértékben veszélyezteti az emberi környezetet;

d) nagy nyilvános tribünt rendezünk a környezetszennyezés legfőbb okozóiról Szarajevóban és a köztársaság más nagyvárosaiban, amelyre meghívjuk a kérdéses ágazatok legismertebb tudományos szakértőit, továbbá a szennyezést kiváltó szervezetek és vállalatok képviselőit, valamint a téma más ismerőit: a városrendezőket, a területi tervezőket, a művészettörténészeket, a művelődési élet képviselőit s másokat;

e) együttműködésre lépünk vidékünk tudományos és szakágazati intézményeivel.

2. *Szarajevó városában*

a) A legerélyesebben megköveteljük, hogy különféle akciók, alkalmi megmozdulások útján terjesszük a természetvédelem kultúráját, a városi parkok és pázsitok megőrzését, érleljük köztudattá sokrétű frissítő hatásukat, funkcionalitásukat, emberformáló és más értékeiket;

b) segítsük elő olyan független szakértőkből álló bizottságok sürgős létrehozását, amelyek megfelelő intézkedéseket javasolhatnak a város legértékesebb és legveszélyeztettebb zöld felületeinek védelmére és helyrehozására;

c) az illetékes hatósági szerveket a leghatározottabban felszólítjuk, hogy sürgősségi eljárással hozzanak megfelelő jogi rendelkezéseket a még megmaradt városi zöldövezetek védelmére, különösen az északi lejtők, a Miljacka folyó jobb partja vonatkozásában, továbbá a történelmi városmag megóvása érdekében, amelyet megsemmisítéssel fenyegetnek az új betonkolosszusok, azok az építmények, amelyek durván sértik az emberi környezet tisztaságát;

d) követeljük, hogy törvénnyel tiltsuk meg a város északi lejtős vidékein, Szarajevó történelmi városmagvában a zöld területek megsemmisítését, lefoglalását és megcsonkítását;

e) követeljük a Mjedenica település területrendezési tervének módosítását;

f) a legerélyesebben síkraszállunk azért, hogy a „Svrzina kuća" művelődési-történelmi komplexum körüli széles térség rendezési és beépítési tervét a legszigorúbb felülvizsgálatnak vessük alá (mielőtt még elkészül), hogy megakadályozzuk a jelenlegi zöld területek bármiféle lefoglalását, s hogy az építkezéseket a már meglevő létesítmények revitalizálására korlátozzuk, a komplexum jelenlegi képének megőrzése céljából;

g) követeljük a Stari grad küldött-testületétől, hogy utasítsa vissza a Mjedenica település javasolt rendezési tervét;

h) tiltakozunk a Dušan park épségének bárminemű veszélyeztetése ellen, s követeljük a park megcsonkításának, a fák kivágásának azonnali megtiltását;

i) elengedhetetlennek tartjuk az Ifjúsági sétatér gyalogos övezetté való átalakítását, és az erre irányuló akció folytatását;

j) indokolt követelésnek tekintjük a Vrela Bosna komplexum és a Stojčevca bővítését és védett területté való nyilvánítását;

k) Trebevićet ugyancsak azonnali hatállyal védett övezetté kell nyilvánítani, s itt a tűlevelűek megóvása érdekében a gépkocsiforgalmat is meg kell tiltani (az ellátást szolgáló forgalom kivételével), mégpedig a meglevő betonúttól egészen a Trebević csúcsáig;

l) az illetékes hatósági szerveknek azonnal közbe kell avatkozniuk minden olyan esetben, amikor az emberi környezet szennyezéséről, a zöld területek megsemmisítéséről vagy elfoglalásáról, a víz mérgezéséről, történelmi értékű létesítmények rombolásáról és más hasonlókról van szó, megnevezve a tetteseket, s a tájékoztatási eszközökben is közzétéve a felelős személyek és szervezetek nevét, szükség esetén pedig bűnvádi eljárást, vagy az obligációs viszonyokról szóló törvény 156. szakasza alapján polgári pert indítva ellenük;

lj) széles körű akciót indítani a város kommunális tisztaságának fenntartása érdekében, s ilyen célból közvetlen kapcsolatot teremteni a polgárokkal a legsúlyosabb kommunális problémák feltárásáért, hogy ezekről tájékoztathassuk az illetékes szerveket és a széles nyilánosságot;

m) a tájékoztatási eszközök révén is népszerűsíteni kell a tavaszi nagytakarítást a városban, mind a polgárok, mind a kommunális szervezetek bevonásával;

n) a Zöldek módszereihez híven fel kell fedni a felelős személyek kilétét a kommunális munkaszervezetekben, s rámutatni társadalmi, politikai és anyagi felelősségükre a munkában elkövetett mulasztások miatt.

3. A levegő tisztaságáért

a) Egyik legsürgősebb feladatunk, hogy bekapcsolódjunk a levegő minőségének védelmezésébe, s ilyen értelemben felhasználjuk a gyártástechnikai, energetikai és környezettechnikai intézet idevágó ismereteit;

b) ebben a kérdésben együttműködésre lépünk a köztársaság minden városával;

c) megköveteljük a Hidrometeorológiai Intézettől, hogy különösen a téli időszakban folyamatosan tájékoztassa a polgárokat a városi és a környékbeli levegő szennyezettségéről;

d) felhívjuk Szarajevó város küldött-testületét, hogy erre vonatkozó határozatát kiegészítve pontosan írja elő, kinek mit kell tennie, amikor a levegő szennyezettsége meghaladja a megengedett határt.

4. A vizek tisztaságáért

a) Adatokat kell gyűjteni és folyamatosan kiegészíteni a köztársaság folyóvizeinek állapotáról, s bármiféle mérgezés vagy szennyezés esetén megkövetelni az illetékes szervektől a veszély elhárítását, szükség esetén akár a bíróságok közbenjárását is igénybe véve.

5. Erdővédelem

a) Már az év elején tudományos szimpoziumot vagy nyilvános vitát rendezünk a Szarajevó környéki erdők állapotáról, a megsemmisítés és a pusztulás méreteiről és okairól, valamint a megmentésükkel kapcsolatos tennivalókról. A összejövetelnek nagy publicitást kell adnunk, s meghívni a téma legismertebb szakértőit, neves tudósokat és másokat, valamint az erdőgazdaság és a faipar képviselőit. Az ülésen külön feldolgozni a műemlékek és a természeti ritkaságok védelmével foglalkozó intézet által már korábban kidolgozott tanulmányt a Treskavica hegység nemzeti parkká való nyilvánításának szükségességéről, s egyúttal megállapítani azok felelősségét, akik megakadályozták, hogy ez az elaborátum a Köztársasági Képviselőház elé kerüljön a törvényes előírások meghozatala végett;

b) szükség szerint megkövetelni a Köztársasági Képviselőház elnökétől olyan ideiglenes képviselőházi bizottságok megalakításának kezdeményezését (a képviselőházi ügyrend 77. szakasza alapján), amelyek kivizsgálhatják az erdők pusztulásának okait, s az ezzel kapcsolatos felelősség kérdéseit, különösen a Bjelašnica, a Treskavica, az Igman stb. vonatkozásában;

c) a hegymászók egyesületével közösen a Népegyetemen vetítéssel szemléltetett előadásokat tartunk a Szarajevó (és más városok) környékén elterülő hegyvidékek tiszta téli tájairól, de ugyanakkor bemutatjuk a városok füsttel teli szennyezett levegőjét is;

d) megfelelő módon részt veszünk a Szarajevói telek elnevezésű megmozdulásokban, s ennek érdekében kapcsolatot teremteni a ZOI 84-gyel.

6. Nukleáris hulladékok

a) Amennyiben Bosznia-Hercegovina területén nukleáris hulladékot tárolnának, erélyes lépéseket kell tenni és nyilvános tiltakozásokat szervezni az egész élő világot (növényt, állatot, embert) egyaránt veszélyeztető anyag eltávolítása érdekében.

7. Jogalkotás és a jogok érvényesítése

a) Csatlakozunk minden olyan akcióhoz, ami a jogállam megteremtésére irányul, mert ez a legfőbb előfeltétele a környezetvédelmi célok elérésének;

b) idejében bekapcsolódunk az országos és a köztársasági új alkotmányhozási eljárásba (illetve a megfelelő alkotmánymódosítások megvitatásába) azzal a törekvéssel, hogy az emberi környezet hatékony védelmét maga az alkotmány szavatolja;

c) érvekkel alátámasztott javaslatot kell tenni az erdőgazdálkodás és a fafeldolgozó ipar törvényes elkülönítésére, s arra, hogy az erdőgazdaság közvállalatként működjön, külön társadalmi felügyelet alatt;

d) megköveteljük a halászati és a vadászati törvény módosítását és kiegészítését annak érdekében, hogy megakadályozzuk a folyók, a patakok és a tavak halállományának kiirtását, illetve a ritka nagyvadak vadászatát;

e) bűnvádi rendelkezéseket sürgetünk a legsúlyosabb törvénysértések ellen;

f) büntetőjogi intézkedéseket kell foganatosítani a vizek mérgezése esetén, éspedig nemcsak a közvetlen vétkesek, hanem az érintett munkaszervezetek, vállalatok stb. vezetői ellen is;

g) előterjesztéseket kívánunk tenni új törvényes rendelkezések meghozatalára, illetve a meglevő törvények módosítására és kiegészítésére a környezet és az emberi jogok fokozottabb védelme érdekében, s csatlakozni minden olyan törekvéshez, ami az ezzel kapcsolatos büntetőjogi felelősség fokozására irányul;

h) harcolunk a törvényesség tiszteletben tartásáért mind a hivatalos szervek, mind a polgárok részéről.

8. Zenica városában

a) A legnagyobb figyelmet kell fordítani Zenica legidőszerűbb ökológiai problémájára, a város szennyezettségére, s ennek érdekében pontos adatokat közzétenni a zenicai környék és külön a város szennyeződéséről, megkövetelve, hogy a lehető legrövidebb időn belül állapítsák meg a jelenlegi zenicai helyzetért fennálló szubjektív és objektív felelősséget, s ugyanakkor a nyilvánosság bevonásával síkraszállunk a már kidolgozott környezetvédelmi tanulmányba foglalt feladatok valóra váltásáért, illetve szükség esetén a tanulmány kiegészítéséért és a javasolt intézkedések azonnali hatályba léptetéséért;

b) amennyiben szükségesnek mutatkozna, Zenicán széles körű megbeszélést tartanunk az érintett munkaszervezetek képviselőivel és minden érdeklődő egyénnel, hogy nyilvános formában tiltakozzunk (a konkrét követelések felsorolásával) Zenica és környéke létfontosságú kérdéseinek megoldatlansága miatt.

9. A Tara folyó

a) Összegyűjteni minden releváns adatot a Tara folyó medrének veszélyeztetettségéről a BUK BIJELA vízierőmű kiépítéséből eredően, s minderről sürgősen tájékoztatni a nyilvánosságot. Szükség esetén minden megengedett eszközt igénybe venni, s a nemzetközi szervekben is rámutatni a Tara medrének elárasztásával járó veszélyekre.

10. Képzés és felvilágosítás

a) A legrövidebb időn belül bekapcsolódunk az ökológiai felvilágosító munkába, ami egyik legfőbb előfeltétele a Zöldek további munkájának és programjuk széles körű elfogadásának. Ennek érdekében szükséges:

– együttműködésre lépni a rádió és a TV környezetvédelmi műsorainak szerkesztőségeivel, az ökológiai folyóiratokkal stb. a kölcsönös ismeretterjesztés és a felvilágosító tevékenység egyeztetése céljából;

– elősegíteni az ökológiai szakcsoportok megalakítását az általános és középiskolákban, s tagjaink közreműködésével ismeretterjesztő előadásokat tartani az iskolákban a környezetvédelem tárgyköreiből;

– nyilvánosan támogatni a kezdeményezést, hogy a középiskolai tantárgyak sorába az ökológia is bekerüljön;

– hozzájárulásunkat adni ahhoz a törekvéshez, hogy az ökológia népszerűsítése a fiatalok alkotó munkájában is kifejezésre jusson (elősegíteni kiállítások rendezését a diákok és mások ilyen témájú munkáiból, környezetszépítő akciókat indítani, vetélkedőket szervezni az ökológiai és higiéniai tudnivalókból);

– megindokolt javaslatot terjeszteni a hivatalos szervek elé a tjentištei ökológiai képzőközpont megalakítására;

– tömeges kirándulásokat szervezni megfelelő szórakoztató programmal az elfelejtett szarajevói kirándulóhelyekre azzal a céllal, hogy a fiatalok megismerkedjenek a természet óvásának és megbecsülésének hagyományaival.

11. Dokumentálás és kommunikálás

a) A lehetőségen belül létrehozni legalább egy kisebb okmánytárat a köztársaság területén előforduló, közvetett vagy közvetlen formában megnyilvánuló környezeti ártalmak nyilvántartására, hogy azután ennek alapján meghatározhassuk a károk elhárításának elsőbbségi sorrendjét;

b) az adatok könnyebb begyűjtése és rendszerezése céljából, s hogy ezeket könnyebben továbbíthassuk a szakintézetek és a politikai szervek felé, valamint a nyilvánossághoz, a Zöldek ragaszkodni fognak a Zöld telefon bevezetéséhez;

c) együttműködésre kívánunk lépni minden nyilvános tájékoztatási eszközzel, ami nélkül mozgalmunk egyáltalán nem maradhat fenn.

A Zöldek Végrehajtó Bizottsága
(N. J. ford.)

ZÖLD PÁRT

(Zelena stranka)

---

1. Zelena stranka – Zöld Párt.

2. Alapító közgyűlésünket 1990. február 9-én tartottuk meg Belgrádban.

3. és 4. Programelveinket és céljainkat a Zöld Párt Kiáltványa tartalmazza, amelyet mellékeltünk.

5. Nem.

6. A Zöld Párt transznacionális, pártok feletti szervezet, horizontális szerveződéssel. Központunknak nincsenek külön meghatalmazásai. A köztársasági pártigazgatóságok teljes autonómiával rendelkeznek a szerveződésben és a tevékenységben.

7. A pártnak jelenleg ideiglenes Végrehajtó Bizottsága van, amelynek elnöke Dragan Jovanović, pénztárosa Edvard Kamponeski. A párt vezető szerve a Tanács lesz, legfőbb testülete pedig a Közgyűlés.

8. Pártunk köztársasági tagozatainak központjai: Bosznia-Hercegovinában – Banjaluka, Crna Gorában – Pljevlja, Macedóniában – Vevčani, Horvátországban – Borovo. Hasonló tagozatok alakulnak a többi köztársaságban és a tartományokban is.

9. Pártunk mozgalomként szerveződik.

10. Tagságunk létszáma kollektív szerveződésben 200 000, egyéni csatlakozással pedig öt-hatezer.

11. Pártunknak még nincs végleges székhelye. Ideiglenes kapcsolatfenntartó irodájának címe: Studentski kulturni centar, 11000 Beograd, Maršala Tita 48.: 011/682-351.

12. A Zöld Párt lapja a Lipa. Főszerkesztője Živko Cerović.

13. Pártunkat olyan emberek alakították meg, akik már eddig is számos környezetvédő megmozdulásban és kezdeményezésben vettek részt: többek között javaslatot tettek a jugoszláv atomerőművekről szóló törvény kidolgozására, követelték a krškói atomerőmű bezárását, tízezer aláírást gyűjtöttek össze a „Balkáni antinukleáris kezdeményezéshez" (amely minden atomerőműre vonatkozik a Balkánon), ezenkívül tiltakozást nyújtottunk be a szuperszónikus repülőgépek ellen stb.

14. Igen, programpártként a választásokon is részt veszünk.

15. Erről majd csak a választások után beszélhetünk.

16. –

Belgrád, 1990. április 19.

A Végrehajtó Bizottság elnöke:
Dragan Jovanović
(telefon útján)

A ZÖLD PÁRT KIÁLTVÁNYA

1. A természet és az emberi faj fennmaradása elsődleges jog, olyan jog, amely megelőz minden egyéb emberi jogot és demokratikus szabadságot. A fennmaradási jogot nem puszta túlélésként értelmezzük, hanem mint jogot a *minőségi életre*, annak minden dimenziójában.

Olyan Zöld Pártba társulunk, amely nyitva áll minden jószándékú ember előtt, aki késznek mutatkozik arra, hogy energiáját, tudását és szabad idejét az égető ökológiai problémák megoldásának szentelje.

Minden politikai, ideológiai, nemzeti, vallási és egyéb kizárólagosság másodlagossá válik az általános ökológiai fenyegetettség feltételei között, aminek ma ki vagyunk téve.

Ne feledjük: a tétovázás ideje lejárt – a természet nem várhat tovább!

2. Csak a szabad és demokratikus társadalmak kerülhetnek ökológiai egyensúlyba a természettel. A természethez való destruktív viszonyulás karonfogva jár az autoritárius viszonyulással a társadalomban. És fordítva. *Egészséges társadalom nélkül nincs egészséges természet.* Olyan társadalomban akarunk élni, amelyben nincsenek ökológiai, sem politikai, ideológiai és másfajta szennyeződések és stresszek.

Ezért a zöldek szervezete a szabad emberek társadalmáért küzd, amelynek alapját az emberi jogok és szabadságok, a kormányzati jogok, a politikai és kulturális pluralizmus, a szabad sajtó, azt általános demokrácia és más civilizációs vívmányok képezik a társadalmi és politikai élet megszervezésében.

A Zöld Párt *teljesen autonóm és maximálisan demokratikus* egyesülési formát kínál fel mindazoknak a polgároknak, akik hajlandók cselekvőn vagy más módon támogatni az ökológiai kezdeményezéseket és akciókat.

3. A Zöld Párt kezdeményezi, segíti és egyezteti a helyi, körzeti, köztársasági, föderális és nemzetközi ökológiai követeléseket, projektumokat és akciókat, amelyeknek fő célja az *ökológiai válság* elmélyülésének megakadályozása és a megbontott *ökológiai egyensúly* helyreállítása a különböző területeken, valamint az emberi környezet minőségének javítása a természetben és a munkahelyen.

Ilyen felfogásban visszautasítunk mindenfajta és formájú *ökocídiumot*, s követeljük:

a) a mai és eljövendő nemzedékek számára a tiszta levegőt, ivóvízet és az egészséges élelmet;

b) az okok kiküszöbölésével leállítását azoknak a gyors ütemű folyamatoknak, amelyek elvezetnek:

– egyes állat- és növényfajták kipusztulásához;

– a tengerek, tavak, folyók és talajvizek elszennyeződéséhez;

– az erdők kipusztulásához a savas esők miatt;

– a talaj mérgezéséhez és elszennyeződéséhez;

– a termőföldek pusztasággá és ipari szeméttelepp é való átalakulásához;

c) a sugárzásveszélyek elhárítását. Ezenkívül:

– megkérdőjelezzük a genetikai kísérletezések gyakorlatát;

– ritkítanunk kell az ember környezetpusztító cselekvése következtében fellépő betegségeket.

4. Követeljük továbbá, hogy:

– állapítsuk meg, milyen része van hazánknak a Balkán, Európa és a földgolyó általános ökológiai mérlegének kedvezőtlen alakulásában (a hőhatás, az ózonréteg, a légköri szennyezettség, a vegyipar okozta veszélyek stb. tekintetében), s hogy miképpen lehet ezeket az ártalmakat enyhíteni;

– gazdaságunk reformjába és szerkezeti átalakításába vonjuk be az ökológiai mércéket is a legfontosabb tényezők között (a beruházási és adópolitika meghatározásakor, a szennyező technológiák kevésbé szennyezőkre való lecserélésekor, az energetikai politika felülvizsgálása alkalmával stb.);

– állítsuk le az ökológiai pusztítások és a gazdasági pazarlások folyamatait, s ne folytassunk rablógazdálkodást a nyersanyagok és más természetes erőforrások hasznosításában;

– az energiapolitika forduljon az alternatív energiaforrások felé (nap, szél, tenger, folyó, bioenergia), s helyezze előtérbe az energiatakarékosságot;

– teljes nemzeti jövedelmünkből legalább 2%-ot fordítsunk az emberi környezet degradálásának megakadályozására, szanálására, védelmére és fejlesztésére.

5. Támogatjuk a jugoszláv antinukleáris mozgalmat, mint a környezetvédelem jelentős akcióját, és követeljük:

– a krškói atomerőmű bezárását;

– a nukleáris hulladékok tárolásának törvényes megakadályozását hazánk területén;

– nemzetközi akciók indítását a meglevő atomerőművek felszámolása és újak építésének megakadályozása érdekében a szomszédos országokban, Európában és mindenütt a világon;

– az atomfegyverek bármiféle fajtáján folyó munkálatok betiltását nemzetközi jogi rendelkezések útján.

6. Habár az emberek kritikai viszonyulása az ökológiai problémákhoz a mi térségeinken is állandóan növekvőben van, a különféle képzési formák és folyamatok révén állandóan bővítenünk kell ismereteinket és információinkat az ökológia minden területéről.

Az ökológiai kezdeményezések és akciók sikerére csak úgy számíthatunk, ha megteremtjük a széles és demokratikus ökológiai nyilvánosságot.

Szükségesnek tartjuk, hogy minden ökológiai adatot nyilvánosságra hozzunk. Nem létezhetnek olyan indokolt okok, amelyek miatt valamely ökológiai adatot embargó alá lehet helyezni, vagy állami, katonai, gazdasági, üzleti illetve hivatali titokká, netán belső használatra kijelölt bizalmas értesüléssé lehet nyilvánítani.

A tömegmédiák szerepe az ökológiai nyilvánosság alakításában pótolhatatlan, ezért a Zöld Párt a televíziót, a rádiót, az újságokat a maga természetes szövetségesének és egyenrangú segítőtársának tekinti az ökológiai kezdeményezésekben és akciókban.

7. Síkraszállunk a nemek teljes egyenrangúsága és a nők tényleges társadalmi emancipációja mellett. Apellálunk minden nőhöz, hogy ne engedjék meg utódaink számára az ökológiai fenyegetettséget.

8. Felhívjuk az embereket, legyenek bármilyen korúak is, de különösen a fiatal nemzedékeket, hogy ne engedjék veszélybe sodorni jövőnket azok részéről, akik ma minden erőt és hatalmat a kezükben tartanak. A kulcsjellegű, talán soha meg nem ismételhető ökológiai döntéseket ma kell meghozni. Diákok, egyetemisták, ifjúmunkások – tudnotok kell, hogy ezt a bolygót nem apátoktól kapjátok örökségbe, hanem mindahányan együtt ökológiai adósai vagyunk az eljövendő nemzedékeknek.

9. Felhívjuk a tudósokat és szakembereket, az orvosokat és tanárokat, az írókat, művészeket és más közéleti és művelődési dolgozókat a különböző területekről, az ipari munkásokat és a parasztokat, a nyugdíjasokat és háziasszonyokat, hogy saját egészségük megőrzése, gyermekeik és unokáik életének és egészségének védelmezése érdekében is csatlakozzanak hozzánk.

Ugyanígy felhívást intézünk mindazokhoz a közösségekhez, amelyeknek érdekük fűződik az ökológiához, a gazdasági szervezetekhez és a magánvállalkozókhoz, de különösen az erdőtelepítőkhöz, az ifjúsági szervezetekhez, a földerítőkhöz, az ifjú kutatókhoz, továbbá a sport- és üdülési szervezetekhez, a szakegyesületekhez, a meglevő társadalmi-politikai szervetekhez (KSZ, JDNSZSZ, Szakszervezeti Szövetség stb.), valamint az új politikai egyesületekhez, szövetségekhez és pártokhoz, hogy az ökológiához fűződő érdekeik mértékében, az egyenrangúság elvei alapján folytassunk együttműködést a közös ökológiai projektumok és akciók végrehajtásában.

Úgy gondoljuk, hogy az ökológiai etika kiépítésében és fejlesztésében az egyházak szerepe is nagyon jelentős lehet. Azt mondják: „Az isten mindig megbocsát, az ember csak néha, de a természet – sohasem!"

10. A Zöld Párt az őt foglalkoztató kérdések természeténél fogva szükségszerűen jugoszláv, európai és világorientáltságú.

Igaz, hogy ezen a világon mindenki egyaránt veszélyben van – de minthogy nem egyformán szennyezzük a természetet, a felelősségünk sem egyenlő mértékű. Teljes és megfelelő arányú társadalmi és jogi felelősséget követelünk minden szennyezővel szemben. Elengedhetetlennek tartjuk az idevágó törvényes és más előírások következetes tiszteletben tartását és a felelősség megállapítását a szabálysértő állami és gazdasági szervekkel szemben.

Követeljük, hogy Jugoszlávia fogadjon el és iktasson törvénybe minden nemzetközi ökológiai konvenciót. Az ökológiai jogok törvénybe foglalásának és továbbfejlesztésének, a legfejlettebb nemzetközi szabványok elismerésével óriási a jelentősége ezen a téren.

A természet iránti agresszív viszonyulás megváltoztatásáról a döntést nem engedhetjük át az agresszív magatartásúaknak – ezért az erőszakmentes, de határozott fellépések mellett foglalunk állást: konkrét projektumokat és ökológiai kezdeményezéseket, akciókat indítunk, tüntetéseket és tiltakozásokat szervezünk, s ha kell, a polgári engedetlenség és passzív ellenállás módszereihez folyamodunk.

Demokrácia nélkül nincs ökológia!

Ökológia nélkül nincs demokrácia!

CSELEKVÉSÜNK LOKÁLIS – GONDOLKODÁSUNK GLOBÁLIS!

Belgrád, 1990. február 10.

(N. J. ford.)

SZERKESZTŐSÉGI KÖZLEMÉNY

Folyóiratunk következő számától kezdve dr. Rehák Lászlót dr. Várady Tibor váltja fel a fő- és felelős szerkesztői poszton.

A szerkesztőség valamennyi tagja köszönettel adózik dr. Rehák Lászlónak két évtizeden át mutatott töretlen igyekezetéért s önfeláldozó munkájáért. Dr. Rehák Lászlónak kulcsszerepe volt abban, hogy folyóiratunk megszületett, hogy fennmaradt és hogy tekintélyt szerzett.

Megelégedéssel tudatjuk azt is, hogy dr. Rehák László tagja marad a Létünk szerkesztőbizottságának; közreműködésére ezentúl is számítunk.

A Szerkesztőség

MUNKATÁRSAINK

Lektor: Szabó József
Az angol nyelvű tanulmányokat Jenei Gabriella *és* Zanin Csaba, *a szerbhorvát nyelvűt* Túri Gábor *fordította.*
A Dokumentum rovat szerbhorvát nyelvű anyagát Nagy József *és* Szilágyi Károly, *a macedón és szlovén nyelvűt* Szilágyi Károly *fordította.*
Angol nyelvű összefoglalók: Blau Júlia
Korrektorok: Burányi Mária *és* Mladenović Márta

SZÁMUNK SZERZŐI

Alain Lipietz	CEPREMAP, Párizs
Paul Phillips,	a University of Manitoba gazdaságtan professzora, USA
dr. Žarko Puhovski,	a politikatudomány doktora, a zágrábi Politikatudományi Kar tanára
dr. Hódi Sándor,	a pszichológia doktora, az adai Egészségház szakorvosa, Ada
Papp Imre,	a Magyar Szó újságírója, Újvidék
Dragoslav Grujić,	az „8" (osmica) újságíró-szerkesztője, Belgrád
Árokszállási Borza Gyöngyi	a Létünk szerkesztője, Szabadka

LÉTÜNK — társadalmi, tudományos, kulturális folyóirat. – Alapító: Vajdaság Dolgozó Népe Szocialista Szövetségének Tartományi Választmánya. – Megjelenik a Tartományi Művelődési ÖÉK és a Tartományi Tudományügyi ÖÉK támogatásával. – Kiadja a Forum Lap- és Könyvkiadó és Nyomdaipari Munkaszervezet, 21000 Novi Sad, Vojvoda Mišić utca 1. – Szerkesztőség: 24000 Subotica, Trg slobode 1/2., Tel.: 024/26-819. – Szerkesztőségi fogadóórák: mindennap: 10-től 12 óráig. – Megjelenik kéthavonta. – Előfizethető a 65700-601-14861-es folyószámlára; előfizetéskor kérjük feltüntetni a LÉTÜNK nevét. – Egyes szám ára 5,00, kettős szám ára 10,00 dinár. Előfizetési díj egy évre belföldön 30,00, külföldre 60,00 dinár. Külföldön egy évre 10 dollár.

Készült a Forum nyomdájában Újvidéken

A
LÉTÜNK
1989. évi
TANULMÁNYPÁLYÁZATA

A JUGOSZLÁVIAI MAGYARSÁG DEMOGRÁFIAI KÉRDÉSEI

Pályázni lehet a natalitást, mortalitást, migrációt, kitelepülést, korösszetételt, iskoláztatást, szakképzettségi struktúrát, társadalmi rétegeződést, házasságkötést, válást stb. vizsgáló és elemző tanulmányokkal.

A pályázat lejárta 1990. október 1.

Rész vehetnek rajta jugoszláv állampolgárok magyar nyelven, 3 példányban benyújtott pályaművekkel.

A pályaműveket a szerkesztőség által kinevezett bírálóbizottság minősíti.

Az I., II. és III. díjjal járó pénzjutalom összegét a szerkesztőség a pályázat lejártakor érvényes átlagos személyi jövedelem alapján határozza meg.

A díjazott és a közlésre alkalmas pályaműveket a Létünk megjelenteti tiszteletdíj ellenében.

A LÉTÜNK SZERKESZTŐBIZOTTSÁGA